ERNST KAUFFMANN

ERHVERVSDRIVENDE SELVEJENDE INSTITUTIONER

Bidrag
til belysning af deres stilling
i dansk ret

2. udvidede udgave

KØBENHAVN
JURISTFORBUNDETS FORLAG
1968

ERHVERVSDRIVENDE SELVEJENDE INSTITUTIONER

er sat med Times og trykt hos
Pedersen & Lefevre, København V.

Bogbinderarbejdet er udført af
Carl Nielsens Bogbinderi, Odense.

Ex-50-2

Forord

Da bogen om erhvervsdrivende selvejende institutioner, der udkom i efteråret 1963, er udsolgt fra forlaget, fremlægges herved 2. udvidede udgave, idet bogen ikke blot er ført à jour til udgangen af maj d. å. med hensyn til lovgivning, domme og litteratur, men er udvidet med kapitel 11 om internationalprivatretlige spørgsmål og kapitlerne 12–17 om danske lovbestemte former for selvejende institutioner.

Bogens systematik er uændret, ligesom den egentlige juridiske tekst uforandret er trykt med normal-sats, medens det øvrige stof, som er medtaget af hensyn til den alment interesserede læser, og som har tilknytning til hovedemnet, er sat med petit. Endelig er i fodnoterne anført en række oplysninger af hensyn til den læser, der også er videnskabeligt interesseret i emnet.

Jeg takker dr. jur. C. Popp-Madsen og bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek Jens Søndergaard for værdifuld citatkontrol og bibliotekshjælp, ligesom jeg takker Juristforbundets Forlag for udsendelsen af denne 2. udvidede udgave.

København, den 31. maj 1968.

Ernst Kauffmann.

Indholdsfortegnelse

AFDELING I. ALMINDELIG DEL

KAPITEL 1

Indledning

A. *Anvendelsen* af udtrykket: selvejende institution 17
B. Hvad *dækker* udtrykket: selvejende institution? 33
C. *Erhvervsdrivende* selvejende institutioner 35
D. Kort oversigt over udviklingen inden for begrebet *juridiske personer* med særlig henblik på stiftelser o. lign. (Selvejende institutioner) 48
1. Sondringen mellem begreberne: Stiftelse–Korporation . . . 48
2. Begrebsudviklingen i oldtiden 51
3. Begrebsudviklingen i middelalder og nyere tid 57
E. Grundtræk i gældende *fremmed* ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser o. lign. (Selvejende institutioner) 58
1. Tyskland 58
2. Frankrig 60
3. Schweiz 62
4. England 63
5. Nordamerikas Forenede Stater 69
F. Grundtræk i gældende *nordisk* ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser o. lign. (Selvejende institutioner) 70
1. Finland 71
2. Norge 72
3. Sverige 74
4. Island 76
G. Træk af udviklingen i *dansk* ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser. (Selvejende institutioner) 77

KAPITEL 2

De retlige forudsætninger for dannelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner i almindelighed

Indledning: Dansk rets principielle stilling til tillæggelse af juridisk personlighed (retssubjektivitet) 85

I. Erhvervsvirksomhed i almindelighed 86
A. Aktieselskabslovgivningen 86
B. Skattelovgivningen 89
C. Bogføringsloven 103
D. Monopolloven 103
II. Særlige regler for enkelte grupper af erhverv 104
A. Landbrug og gartneri 104
B. Handel, håndværksnæring og fabriksvirksomhed 108
1. Firmaloven 108
2. Næringsloven 123
C. Rederivirksomhed 126
D. Bank-, forsikrings- og sparekassevirksomhed 128
1. Bankvirksomhed 128
2. Forsikringsvirksomhed 130
3. Sparekassevirksomhed 132
E. Erhverv, hvis udøvelse forudsætter en bevilling eller tilladelse, der ikke af ansøgeren kan kræves som en ret 132
F. Erhverv, der kræver særlige saglige kvalifikationer hos deres udøvere 140
a. Statsautoriserede revisorer, translatører, dispachører og mæglere 140
b. Elektroinstallatører. Gas-, vand-, sanitets- og kloakmestre. Dykkere 142
c. Advokater, læger, tandlæger, jordemødre, autoriserede sygeplejersker, dyrlæger og landinspektører 143
G. Fiskeri 145
1. I havet 145
a. Udenfor dansk søterritorium 145
b. Indenfor dansk søterritorium 145
2. I ferske vande 146
H. Frie erhverv 146

KAPITEL 3

Om årsagerne til oprettelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner

Indledning: Retlig frihed til oprettelse medfører ikke nødvendigvis faktisk udnyttelse heraf 148
A. Almindelige legatstiftermotiver. Værdifasthed 149

1. Tiden indtil midten af det 19. århundrede: Faste ejendomme 150
2. Tiden ca. 1845–ca. 1914: Pengefordringer 150
3. Den nyeste tid: Erhvervsvirksomheder 153
B. Valget mellem de to former: Aktieejende fond eller selvejende erhvervsvirksomhed 158
1. Den tilgrundliggende virksomhed er allerede et aktieselskab 161
2. Den tilgrundliggende virksomhed har hidtil været drevet som ansvarligt firma 162
3. Stifteren er indehaver såvel af et ansvarligt firma som af aktiemajoriteten i et eller flere selskaber 164
4. Nyetablering 165
Sammenfatning 165
C. Virksomhedens bevarelse som sådan 166
D. Stabilisering af virksomhedens kapitalforhold 170
E. Stabilisering af virksomhedens ledelse 171
1. Ledelsen udpeges af udenforstående 171
2. Ledelsen supplerer sig selv 171
3. Ledelsen tiltrædes ifølge arvelig succession 172
F. Sikring af slægten fremover 172
1. Ledelsen tilfalder en enkelt person af slægten efter en bestemt successionsorden 173
2. En enkelt plads i ledelsen besættes ved arvelig succession inden for slægten 181
3. Flere slægtsmedlemmer succederer samtidigt i ledelsen . . 182
G. Personlige fordele m. v. for opretteren selv 183

KAPITEL 4

Bidrag til den samfundsmæssige vurdering af erhvervsdrivende selvejende institutioner

A. Formålsbestemmelsernes betydning 185
B. Den »døde hånd« 188
C. Unddragelse af offentlig kontrol 189
D. Tab af offentlige indtægter 192
1. Afgifter knyttet til ejerskifte 192
2. Indkomst- og formueskat 192
E. Skabelse af en »arvelig rigmandsklasse« 193

F. Højnelse af produktionens standard 194
G. Stabilisering af ansættelsesvilkår for arbejdere og funktionærer 195
H. »The managerial revolution« 197
1. Gensidige forsikringsselskaber, kredit- og hypotekforeninger 200
2. Aktieselskaber 200
a. Formelle (retlige) veje til begrænsning af aktionærernes indflydelse 204
b. Den faktiske udvikling 207
I. Selvinteressens omformning 213

KAPITEL 5

Hvorledes stiftes en erhvervsdrivende selvejende institution?

I. Det privatretlige grundlag 215
A. Opretteren er en enkelt fysisk person 219
1. Oprettelse i levende live 219
a. Hvornår bindes opretteren selv? 220
b. Institutionens almindelige beskyttelse mod opretterens (donators) medkontrahenter og kreditorer? 223
c. Afkræftelse over for institutionen? 223
α. Fra opretterens (donators) kreditorer 223
β. Fra arvinger 227
γ Fra ægtefælle 244
δ. Fra underholdsberettigede 246
d. De skatteretlige synspunkter 247
2. Oprettelse ved testamente 248
B. Opretteren er en kreds af fysiske personer 250
C. Opretteren er en eller flere juridiske personer 250
II. Kgl. konfirmation? 250

KAPITEL 6

Erhvervsdrivende selvejende institutioners navn og firma

A. Krav om navngivelse? 253
B. Fremgangsmåden 254
C. Valget af navn, respektive firma 255
D. Den retlige beskyttelse af navn, respektive firma 260

KAPITEL 7

Erhvervsdrivende selvejende institutioners virkemåde

Indledning: Hvad omfatter erhvervsdrivende selvejende institutioners retsevne? Omfattes de af Grundlovens beskyttelse for ejendomsretten m. v.? 265

I. Om ordningen af de privatretlige ejerbeføjelser 272

A. Forvaltningen af institutionens formue m. v. (»dispositionssubjektet«) 272

1. Hvem tilkommer forvaltningen? 272

a. Vedtægtsmæssige grænser 273

b. Handle- og omsorgspligt 273

c. Ret til vederlag. Selvkontrahering (interessekonflikter) 276

d. Bogføring og revision 282

e. Udtræden af ledelsen 285

2. Hvorledes træffes ledelsens beslutninger? 288

a. Bestyrelsesmøder 289

b. Stemmegivning 291

c. Protokollation 292

3. Hvorledes forpligtes institutionen over for trediemand (signatur)? 293

a. Hvem har signatur? 293

b. Signaturens formelle betydning ved fast ejendom, skibe, luftfartøjer, omsætningsgældsbreve m. v. 294

c. Signaturreglernes betydning som grundlag for trediemands ret (eksstinktion) 296

4. Domstolenes kontrol med institutionens forvaltning . . . 299

a. Sag rejses af et medlem af ledelsen 301

b. Sag rejses af stifteren 301

c. Sag rejses af stifterens slægt 302

d. Sag rejses af et »formålssubjekt« 304

e. Sag rejses af foreninger m. v. med tilsvarende formål som institutionen 304

f. Sag rejses af revisionen 304

g. Andre kompetente sagsøgere? 305

B. Kreditorernes adgang til fyldestgørelse 305

1. Fyldestgørelse i institutionens midler 306

a. Legale begrænsninger i fyldestgørelsesadgangen . . . 307

b. Båndlæggelse ved viljeserklæring 307

2. Kun fyldestgørelse i institutionens midler? 309
a. Personligt ansvar for ledelsen? 309
b. For stifteren? 309
c. Institutionen som stråmand 312
3. Fortrinsstilling for visse krav? 313
4. Fremgangsmåden ved fyldestgørelse 314
C. Institutionen som part i rettergang (»påtalesubjektet«) . . . 314
1. Værneting 315
2. Hvem skal anføres som sagsøgt? 316
3. Hvem skal anføres som sagsøger? 317
4. Fri proces 317
D. Opfyldelse af institutionens formålsbestemmelser (»interessesubjektet«) 318
II. Institutionens forhold til kriminallovgivningen 323
A. Straf 323
B. Konfiskation 331
1. Almindelig formuekonfiskation 332
2. Speciel konfiskation 333
a. Straffelovens regler 333
b. Særlovgivningen 333
C. Andre forholdsregler 334
III. Den administrative kontrol med institutionens forvaltning . . . 335
A. Vedtægterne er konfirmerede 338
B. Vedtægterne er ikke konfirmerede 339
1. Institutionens formål er »offentligt« 339
2. Formålet er ikke »offentligt« 342

KAPITEL 8

Vedtægtsændringer

Indledning 343
I. Vedtægterne indeholder regler om vedtægtsændringer . . . 343
II. Vedtægtsændringer uden direkte vedtægtsmæssig hjemmel (»permutation«) 345
A. Kan sådanne ændringer (»permutation«) foretages? . . . 346
B. Hvem tilkommer sådan ændringsbeføjelse (»permutationsret«)? 347
1. Institutionen har konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål 351

2. Institutionen har hverken konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål 352
C. Efter hvilke retningslinier kan eventuelle vedtægtsændringer gennemføres? 352
Indledning: Fremmed ret 352
Dansk ret 354
1. Institutionen har konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål 354
a. Teorien 354
b. Administrativ praksis 356
c. Domstolenes og ombudsmandens kontrol 359
2. Institutionen har hverken konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål 360
III. Domicilforandring 361

KAPITEL 9

Erhvervsdrivende selvejende institutioners ophør

Indledning: Fremmed ret 362
Dansk ret 363
I. Vedtægterne indeholder særlige regler om ophør 363
II. Ophør uden særlig vedtægtsmæssig hjemmel 364
A. Ophørsgrundene 364
1. Formålet er uigennemførligt 364
2. Tab af institutionens formue 365
3. Varig mangel på en handledygtig bestyrelse 365
B. Fremgangsmåden ved ophøret 366
C. Retsvirkningerne af ophøret 367
1. Afviklingen slutter med underskud 367
2. Afviklingen slutter med overskud 367

KAPITEL 10

Sammenfatning. Nye retningslinier

A. Sammenfatning 369
B. Nye retningslinier 371

AFDELING II. INTERNATIONAL PRIVATRET

KAPITEL 11

Hvor langt rækker dansk rets regler om erhvervsdrivende selvejende institutioner i forhold til fremmed ret?

Indledning 374
1. Dansk rets særlige stilling til anerkendelse af »juridiske personer« 374
2. Almindelige traktatmæssige bestemmelser og traktatudkast 376
3. Danske retsregler om virkningen af grænseændringer og andre territoriale forandringer (»conflits d'annexion«) 379
4. Danske dobbeltbeskatningsaftaler 382
5. Den hidtidige litterære behandling af selvejende institutioners internationalprivatretlige stilling 385
6. Oversigt over den efterfølgende fremstilling (I–III) 386
I. Hvorvidt kan (skal) dansk rets regler anvendes af danske myndigheder i sager vedrørende erhvervsdrivende selvejende institutioner, uanset et eller flere tilknytningspunkter til fremmed ret? 386
Indledning 386
A. »International privatret« ctr. »fremmedret« 387
B. De enkelte lovgrupper 388
1. Aktieselskabslovgivningen 388
2. Skattelovgivningen 388
a. Ældre praksis 389
b. Statsskatteloven af 1922 og Selskabsskatteloven 390
c. Dobbeltbeskatningsoverenskomster 392
d. Stempelpligt 394
e. Arveafgift 395
f. Ejendomsskatter 396
3. Bogføringsloven 396
4. Monopolloven 396
5. Lovgivningen om erhvervelse og drift af fast ejendom 397
6. Andre love vedrørende næring, der kan udøves af selvejende institutioner 402
a. Firmaloven 402
b. Næringsloven 405
c. Lovgivningen vedrørende rederivirksomhed og luftfart 407
d. Sparekasser 410

e. Beværternæring 410
f. Fremstilling af spiritus og gær 411
g. Forevisning m. v. af film 411
h. Fiskeri 412
α. Saltvandsfiskeri 412
β. Fiskeri i ferske vande 412
C. Reglerne om stiftelse af erhvervsdrivende selvejende institutioner 413
Gyldig viljeserklæring 413
1. Inter vivos 413
a. Fra en fysisk person 413
α. Handleevne 414
β. Form 414
b. Fra en juridisk person 415
2. Testamente 415
a. Habilitet 416
b. Form 416
c. Kompetence 416
Offentlig godkendelse? 417
1. Hvornår kan dansk kgl. konfirmation erhverves? 417
2. Hvornår kan der bortses fra fremmed rets krav om offentlig godkendelse? 419
D. Erhvervsdrivende selvejende institutioners navn og firma 426
1. Dansk registreringslovgivning 426
2. Firmaloven 426
3. Beskyttelse af andres navn og firma 427
E. Erhvervsdrivende selvejende institutioners virkemåde . . . 428
F. Vedtægtsændringer 430
G. Ophør 431
II. Kan dansk rets regler forventes respekterede af fremmede myndigheder? 431
A. Traktatmæssige forpligtelser 431
B. Almindelig international privatret 434
III. Hvorvidt kan en erhvervsdrivende selvejende institution »skifte nationalitet« ved flytning fra Danmark til et andet land, respektive ved tilflytning til Danmark fra et andet land, og hvilke retsvirkninger kan der knyttes hertil? 435
A. Traktatmæssige bestemmelser 435
B. De nationale lovgivninger 438

1. Flytning fra Danmark 440
a. Beslutning om flytning 440
b. Virkningerne af en gyldig beslutning 443
2. Flytning til Danmark 445
a. Beslutning om flytning 445
b. Virkningerne, når
α. beslutningen er gyldig efter fraflytterlandets lov . . 446
β. beslutningen ikke er gyldig efter fraflytterlandets lov 446

AFDELING III
SÆRLIGE DANSKE LOVBESTEMTE FORMER FOR SELVEJENDE INSTITUTIONER

KAPITEL 12

Kirker 447

KAPITEL 13

Åndssvageanstalter 454

KAPITEL 14

Havne 458

KAPITEL 15

Sparekasser 464

KAPITEL 16

Undervisningsanstalter 469
I. De højere læreanstalter 469
II. Gymnasier, seminarier m. v. 472
III. Sammenfatning 477

KAPITEL 17

Byggevirksomheder 478

Litteratur-fortegnelse 491
Doms-register 502
Stikords-register 509

AFDELING I
ALMINDELIG DEL

KAPITEL 1

Indledning

I de senere år synes oprettelse af »selvejende institutioner« at være blevet hyppigere end tidligere. Det er dog ikke muligt at fastlægge noget bestemt tidspunkt, efter hvilket denne udvikling har sat ind, idet der ikke findes noget særligt register, til hvilket »selvejende institutioner« som sådanne skal anmeldes. Men i kraft af dagspressens mere eller mindre tilfældige meddelelser vil man dog få et indtryk af, at »selvejende institutioner« oprettes i stigende tempo (også siden 1. udgave af nærværende bog i 1963). Det spørgsmål frembyder sig derfor som nærliggende, *om* der her er tale om et velkendt institut, som den retlige og økonomiske udvikling blot har gjort mere brugbart og formålstjenligt end tidligere, *om* der er tale om en sproglig forskydning, hvorved udtrykket »selvejende institution« nu foretrækkes fremfor andre betegnelser, der dækkede over væsentlig samme indhold, eller *om* der er tale om en egentlig nydannelse i retlig, eventuelt også i økonomisk, henseende.

A. *Anvendelsen* af udtrykket: selvejende institution

Juridisk Ordbog 1. og 2. udgave ved O. A. Borum og C. Popp-Madsen (København 1934, henholdsvis 1943) kender ikke »selvejende institutioner«. Først udgaven ved O. A. Borum og Stig Iuul (København 1954) udtaler herom, side 147–48 (ligesom udgaven af 1965, side 158):

»såfremt en erhvervsdrivende virksomheds formue og overskud ikke tilhører interessenter el. andre enkeltpersoner, men skal anvendes til bestemte formål, sædvanlig af almennyttig el. velgørende art, betegnes den som en s. i., f. eks.: sparekasser, visse boligselskaber og erhvervsdrivende fonds, oprettet ved testamente el. gavebrev. Undertiden anvendes s. i. også om visse stiftelser, som ikke blot omfatter en til formålet henlagt formue, men tillige en arbejdende virksomhed, som ikke kan betegnes som erhvervsdrivende, f. eks. visse læreanstalter«.

Ordbog over det danske sprog ved Det danske sprog- og litteraturselskab (18. bd. København 1939) anfører (sp. 1031) om »selvejende institution«:
»især kirke el. stiftelse, der selv som juridisk person ejer den formue, som er henlagt til institutionen og tjener dens formål (mods.: som er i privateje el. ejes af stat el. kommune)«.

Til illustration af udtrykket »selvejende institution« anfører ordbogen *dels* et citat af Johs. V. Jensen fra myten »Billedet« (1916), hvor forfatteren lader den forhenværende antikvitetshandler dr. Pickles berette, at »min Forretning er .... overgaaet til Offentligheden som selvejende Institution«[1]), *dels* en henvisning til statsskattelov nr. 149 af 10. april 1922 § 2, *samt* til Traps Danmark (1920)[2]), hvor det nævnes, at »Kirken i Raklev er selvejende«.

Havde ordbogen villet følge udtrykket længere tilbage end til tiden omkring den 1. verdenskrig, havde dette været muligt, f. eks. ved benyttelse af Lov- og Ministerialtidenderne; en sådan undersøgelse ville da vise, at det er inden for Ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenets områder, at udtrykket »selvejende institution« synes at være blevet til.

Allerede Christian Lunn: Haandbog over det danske Tiendevæsen (1839) udtaler side 348–49: »En Deel Kirker i Danmark oppebære deres egne Indtæg-

1. Johs. V. Jensen: »Aarbog 1916«, side 54.
2. Traps Danmark, 4. udgave II. (1920), side 517.

ter og afholde deres egne Udgifter, og ere saaledes at betragte som moralske eller juridiske Personer, der have deres særegne Rettigheder og Forpligtelser. De siges derfor i daglig Tale, skjøndt ulogisk, at *eie sig selv*« (udhævet her).

Lov om nogle bestemmelser vedrørende kirkesyn, præstegårdssyn m. v. af 19. februar 1861 taler i §§ 25 og 34 om »Kirker, der eje sig selv«.

Henning Matzen og Johannes Timm: Haandbog i den danske Kirkeret (1891) opregner side 666 ff. de enkelte landsbykirker, der »som særegne Stiftelser eje sig selv«.

I Ministerialtidende for 1897[3]) gengives en kgl. resolution om, at »1. St. Lukas Kirke paa Frederiksberg saavel som de nye Sognekirker, der senere maatte blive opført sammesteds, blive *selvejende Institutioner* (udhævet her), 2. at Frederiksberg gamle Sognekirke med tilhørende Inventar tillige med de Adgangsveje fra Frederiksberg Runddel og Pilealleen, der nu findes, gaar over til ligeledes at blive selvejende fra den 1. April 1898 at regne«.[4-5])

Se om disse forhold nærmere nedenfor kapitel 12.

Uden for det kirkelige område er, såvidt ses, åndssvageforsorgen det felt, hvor *udtrykket* »selvejende *institution*« tidligst har udviklet sig, og *denne sproglige* nydannelse kan her føres tilbage til årene omkring 1890.[6])

---

3. Min.Tid. 1897 A. side 116, skrivelse nr. 127 af 4. juni 1897.
4. I Rigsdagssamlingen 1901–02 (jfr. Rigsdagstidende 1901–02, Tillæg A. sp. 2059 ff.) fremsattes forslag til lov om bestyrelse m. m. af kirker, der eje sig selv, d. v. s. »Kirker, der selv oppebære de til deres Vedligeholdelse og Brug bestemte Midler og inden for de i Lovgivningen fastsatte Grænser have Raadighed over, hvad der er henlagt til Kirkens Formue« (sp. 2071); forslaget blev ikke gennemført.
5. Gennem tiendeafløsningsloven, nr. 100 af 15. maj 1903 § 23, jfr. allerede lov om adgang til at afløse tiender nr. 102 af 8. maj 1894 § 8, og lov nr. 273 af 1. oktober 1915 om kirkers bestyrelse m. m. §§ 1 og 13, vandrer udtryksmåden ind i den nugældende kirkelige lovgivning, jfr. lov nr. 281 af 30. juni 1922 om kirkers bestyrelse, §§ 1, 15 og 19 (»Kirker, der ejer sig selv«; »en selvejende Distriktskirke«; »selvejende Kirker«) og lov nr. 282 af 30. juni 1922 om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde, § 30, således som disse to love nu foreligger i form af lovbekendtgørelser nr. 454 og 455 af 23. september 1947.
6. Før man når frem til betegnelsen »selvejende institution«, kan der – også

KAPITEL 1

Den første danske »Helbredelsesanstalt for idiotiske, svagsindede og epileptiske Børn« (Gl. Bakkehuus) åbnedes (som en almindelig velgørende stiftelse) i november 1855 på basis af midler, der efter initiativ af lægen I. R. Hübertz tilvejebragtes ved indsamling gennem en privat komité; ved Indenrigsministeriets cirkulære af 5. februar 1855 (Algreen-Ussing, Kongelige Reskripter og Resolutioner m. v. for Aaret 1855 side 55) rundsendtes til samtlige amtmænd »et Antal Exemplarer af den af bemeldte Kommittee udstedte Indbydelse til ved Bidrag at fremme dette Formaal, med Anmodning om at ville lade samme omdele blandt vedkommende kommunale Autoriteter«; og i skrivelse af 26. april 1856 (Algreen-Ussings Samling 1856 side 113) meddelte Kirke- og Undervisningsministeriet komiteen, der havde fremsendt de af den vedtagne foreløbige statutter og anholdt om, at anstalten måtte blive stillet under ministeriets overtilsyn, at man intet havde imod statutterne at erindre og gerne ville overtage tilsynet, men med tilføjende, at ministeriet ikke så sig i stand til at fremskaffe statstilskud. I 1857 oprettedes imidlertid et Industrilotteri, hvis overskud tilflød anstalten (»Idiotlotteriet«), og denne, der lededes af en bestyrelse på 5 medlemmer, opsamlede efterhånden en ikke ubetydelig formue, og i 1890 købtes Ebberødgaard.

Sideløbende hermed havde Johan Keller rent privat taget et arbejde op for de åndssvage, oprindeligt (1865) som et led i hans døvstumme-arbejde, men fra 1867 udskilt herfra under meget beskedne former i lejede lokaler i København. Ved lov nr. 59 af 24. maj 1879 om understøttelse til oprettelsen af et asyl for uhelbredelige åndssvage bemyndigedes ministeren for kirke- og undervisningsvæsenet til, »saafremt det derved kan naaes, at der for privat Regning oprettes et Asyl for saadanne uhelbredelige Aandssvage, der i høi Grad ere

---

uden for Kirke- og Undervisningsministeriets områder – spores andre tilløb til at finde korte og rammende betegnelser:

I vedtægt for »Fredericia Kommunes Friboliger«, konfirmeret den 2. april 1884, Min.Tid. 1884 A. side 82, siges således: »Under Navn »Fredericia Kommunes Friboliger« opretter Byraadet en med særlige Forpligtelser og særlig Formue udstyret Institution«.

»Rudkøbing Asyl for Smaabørn«, konfirmation af 14. april 1887, Min. Tid. 1887 A. side 87, betegnes som »en selvstændig Stiftelse, i sin Bestyrelse uafhængig af Kommunen«.

Og efter sin fundats, konfirmeret den 21. maj 1891, Min.Tid. 1891 A. side 137, skal »Ny Carlsberg Glyptotek« stedse »udgøre en selvstændig offentlig Samling, staaende under en selvstændig Bestyrelse, med egne Midler og dreven for egen Regning«.

deres Omgivelser til Byrde«, at tilstå »Asylets Eier« et *lån* af statskassen på billige vilkår, men med ret for staten til eventuelt at overtage asylet. Loven sigtede på Keller, og på basis af denne støtte erhvervede og indrettede han anstalten »Karens Minde«. Ved Johan Kellers død i 1884 overgik hans virksomheder til hans arvinger (enke), og driften fortsattes men med stigende økonomiske vanskeligheder.

Den 15. september 1888 nedsatte kirke- og undervisningsministeren en kommission, der dels skulle udtale sig om foranstaltninger til døvstummes undervisning, dels om foranstaltninger til forsorg for åndssvage.

Om det sidste punkt afgav kommissionen betænkning i november 1891, bl. a. indeholdende »Beretning fra det af Kommissionen... nedsatte Udvalg om Foranstaltninger til Aandssvagesagens Fremme. Afgiven i Maj 1891« *og* et af kommissionsflertallet anbefalet lovforslag.

Udvalgets beretning fremhæver, side 46–47, vanskeligheden ved at rejse penge til de Keller'ske anstalter, når de er »Privatmands Ejendom«, og oplyser, at familien Keller er »parate til at ombytte denne Stilling med en anden, bedre og mere sikker: Stats-Anstaltens eller subsidiært Institutionens (opfattet som selvstændig, juridisk Person) ... Derfor har Prof. Kellers Enke truffet de fornødne Forberedelser til at sikre den fortsatte Bestaaen som *selvstændig Institution,* ledet af en ansvarlig Bestyrelse for saa vidt dette ikke overflødiggøres ved Overgang til Staten«.

Udvalget fraråder (side 49) denne sidste løsning og anbefaler ydelse af statstilskud (lån), idet det »dog betragtes ... som Forudsætning herfor, at Anstalterne af den nuværende Ejer overdrages til en Institution, som herefter underkaster sig de Kontrolbestemmelser med Hensyn til finansiel, hygiejnisk og administrativ Drift, som maatte fastslaas for den anden Institution, Gl. Bakkehus, som for det eventuelle øvrige Aandssvagevæsen«.

I selve kommissionen gik et *mindretal* ind for statseje og statsdrift, medens *flertallet* »anser ... det som gavnligst for Sagen, at Anstalten (d. v. s. den Keller'ske) overgaar til at være en *Institution* og i saa

Henseende stilles paa lige Fod med Gl. Bakkehus«. Lovudkastet bemyndiger derfor i § 6 ministeren til at yde statslån »under Forudsætning af, at de Kellerske Aandssvageanstalter overgaa fra privat Eje til en *Institution, der ejer sig selv*« (udhævet her).

I det *forslag* til »Lov om Foranstaltninger til Forsorg for aandssvage«, som kirke- og undervisningsminister Goos fremsatte i Landstinget den 25. Oktober 1892, Rigsdagstidende 1892–93, Till. A. sp. 2229 ff., jfr. Landsthingets Forhandlinger sp. 82 ff., var imidlertid *mindretallets* opfattelse lagt til grund: »De Kellerske Aandssvageanstalter overtages fra 1. Oktober 1893 at regne af Staten mod ... Vederlag«.

Allerede under forslagets 1. behandling i Landstinget (sp. 87 ff.) rejstes der indvendinger herimod, og Goos udtaler (sp. 107), at når der er »blevet spurgt, om man ikke kunne opnaa Øjemedet paa anden Maade end den, der er foreslaaet i Lovforslaget, nemlig paa den Maade, at de Kellerske Anstalter gik over til at være en Stiftelse eller Institution og derved bleve uafhængige af Privatmand, saa kan man naturligvis absolut talt sige, at det kan lade sig gøre. Det vil jo saa blive noget lignende som det, der er Tilfældet med den anden Kreds af Anstalter, Gl. Bakkehus med Ebberødgaard, og det har jeg principielt ... intet imod«. (Goos understregede imidlertid de Keller'ske anstalters mangel på egenkapital).

Landstingsudvalget, jfr. Rigsdagstidende 1892–93, Till. B. sp. 1389 ff. – med undtagelse af socialdemokraten, forretningsfører P. Knudsen – tog afstand fra en statsejeordning, men »anerkendte Vægten af de ... udtalte Betænkeligheder ved at lade disse Anstalter vedblive at bestaa paa samme Maade som hidtil som en enkelt Persons private Ejendom, og det af Flertallet i den af Regeringen nedsatte Kommission i 1889* indgivne Forslag om, at Anstalterne skulde gaa over til at blive en *selvejende Institution***, vandt ... under Udvalgets

---

* Trykfejl for 1891.

** Udhævet her.

fortsatte Forhandlinger mere og mere Tilslutning, saa at tilsidst hele *Udvalget* med Undtagelse af *Knudsen* er blevet enigt om at give Lovforslaget en saaledes ændret Affattelse, hvortil ogsaa Ministeren har ydet sin Tilslutning«.

Ved 2. behandling udtalte skolebestyrer Thomas Nielsen, Herning, Landsthingets Forhandlinger sp. 1672, at der ved *selvejende institutioner* »ikke kan være Tale om den Mistanke om Egennytte, som altid kommer frem lige over for private, naar man da ikke staar over for en Mand med særlig Begavelse og Offerberedvillighed«.

Ministeren (Goos) fremhævede, sp. 1676, at »en Institution, en Stiftelse er ganske uafhængig af enkelte Personers Liv og Tilbøjelighed til at fortsætte det en Gang gjorte Arbejde«, men gentog, at det, at institutionen er »selvejende«, ikke indebærer nogen garanti for, at den finansielt kan bestå.

Forslaget nåede ikke til behandling i Folketinget; det fremsattes påny i samlingen 1893–94 i landstingsudvalgets form, men blev ikke gennemført, væsentligt på grund af uenighed mellem Tingene om, hvorvidt revisionen skulle foretages ved to af Rigsdagen valgte revisorer eller »ved Direktionens Foranstaltning«. I 1894–95 fremsatte endelig minister Bardenfleth (Rigsdagstidende 1894–95, Folkethingets Forhandlinger sp. 38 og Landsthingets Forhandlinger sp. 529) det forslag, der ophøjedes til »Lov om Ordning af Aandssvageanstalterne som en selvejende Institution« nr. 45 af 1. marts 1895, efter hvilken »De Kellerske Aandssvageanstalter fra 1. Oktober 1895 udgør en selvejende Institution«.

I overensstemmelse med det foran udviklede beskæftiger loven sig fornemmelig med de Keller'ske anstalter, men i § 4 tilføjes: »Saafremt Aandssvageanstalten paa Gl. Bakkehus med Ebberødgaard indgaar Overenskomst med ovennævnte Institution om Sammenslutning, ledes de saaledes samlede Aandssvageanstalter af en Direktion paa 5 medlemmer«. Denne sammenslutning fandt imidlertid ikke sted.

Ved lov om åndssvageanstalterne nr. 21 af 21. februar 1902 ophæves lov nr. 45 af 1. marts 1895, og ved §§ 5, 6 og 7 omdannes Den Kellerske Aandssvageanstalt i Brejning og åndssvageanstalten Gamle Bakkehus – Ebberødgaard til *selvejende stiftelser,* der ledes af bestyrelser, hvis medlemmer udpeges af

ministeren for kirke- og undervisningsvæsenet, og som »i alle Beskatningsforhold (er) at betragte som Sindssygeanstalter, der tilhøre Staten«. Tilsvarende regler findes i lov om understøttelse til oprettelse af en åndssvageanstalt ved Ribe som *selvejende stiftelse* nr. 18 af 10. februar 1905 §§ 2 og 4, og lov om oprettelse af en åndssvageanstalt ved Vodskov nr. 163 af 10. maj 1915 §§ 2 og 4.

Ved den af Sundhedsministeriet i henhold til lov nr. 21 af 21. februar 1902 §§ 5 og 6, lov nr. 18 af 10. februar 1905 § 2 og lov nr. 163 af 10. maj 1915 § 2 udfærdigede vedtægt for ledelsen af de danske åndssvageanstalter nr. 86 (Lovtid. A) af 17. april 1929 fastslås i § 1:

»De anerkendte danske Aandssvageanstalter, nemlig:

1. Østifternes Aandssvageanstalt, bestående af Skolehjemmet Gl. Bakkehus og Anstalterne Ebberødgaard, Karens Minde, Lillemosegaard, Gl. Mosehus og Rødbygaard,
2. Den Kellerske Aandssvageanstalt med Landbrugshjemmet Fuglekærgaard samt Filialerne paa Livø og Sprogø,
3. Aandssvageanstalten i Ribe med Filialen Løgumgaard,
4. Aandssvageanstalten ved Vodskov,

er *selvejende Institutioner*, der hver ledes af en Bestyrelse paa 3 medlemmer, som for 3 Aar ad Gangen vælges af Ministeriet for Sundhedsvæsen, der vælger et af Medlemmerne som Formand ...«.

Efter § 2 er anstalterne »i alle Beskatningsforhold ... jævnstillet med Statens Sindssygehospitaler«, og efter § 13 antager ministeren »en kritisk Revisor« til at »udøve Kritik med Hensyn til Anstalternes Økonomi samt til at paase, at Anstalternes Vedtægt og de øvrige for Anstalterne gældende Bestemmelser overholdes«.

Om den nugældende ordning henvises til lov nr. 192 af 5. juni 1959, hvorefter »statens forsorg for åndssvage og andre særlig svagtbegavede udøves under socialministerens ledelse af en selvejende institution«, og til Betænkning nr. 204 af 1958 om åndssvageforsorgen. Se nærmere nedenfor kapitel 13.

På rent privatretligt grundlag oprettedes folkehøjskolen i Askov ved gavebrev fra Ludvig P. Schrøder »som en selvejende Institution«, og fundats herfor konfirmeredes den 27. juni 1898.[7])

Også »De forenede Latin- og Realskoler i København og paa Frederiksberg« er – den 20. april 1901, med Niels Hjort som direktør – stiftet »som en

7. Min.Tid. 1898 A. side 173.

selvejende Institution«, idet dette af Undervisningsministeriet var stillet som vilkår for ydelsen af statslån, Rigsdagstidende 1900–01, Tillæg A. sp. 1249–50 og 1276–68; Folketingets Forhandlinger sp. 2420 ff. og 4200 ff.; se også Hans Kyrre: Blade af den københavnske Privatskoles Historie (1926) side 52–57.

På samme måde stiftedes den 29. juni 1908 »De forenede Pigeskoler«.

På ingen af disse institutioners vedtægter ses der at være meddelt kgl. konfirmation.

Begge institutioner afvikledes i årene 1918–19 ved det offentliges overtagelse af skolerne.

Ved lov nr. 39 af 13. marts 1903 overgik børne- og opdragelseshjemmet »Himmelbjerggaarden« til »en selvejende stiftelse«.

Herudover støder man på udtrykket tid efter anden, således i fundats konfirmeret den 11. maj 1901 for stiftelsen »Alderdomshjem« i Gentofte kommune[8]); fundats konfirmeret den 19. november 1903 for stiftelsen »Landbrugskolonierne for fattige Børn«[9]); fundats konfirmeret den 27. juli 1905 for »Aalborg Børnehjælp«[10]); fundats konfirmeret den 10. februar 1908 for »Pensionskassen for Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder«[11]); fundats konfirmeret den 7. oktober 1908 for »Malerisamlingen paa Nivaagaard« (»en selvejende Stiftelse«[12]); fundats konfirmeret den 19. marts 1909 for »Aalborg Folkebibliotek«[13]); fundats konfirmeret den 3. november 1909 for »Gadevang Asyl i Nøddebo Sogn« (»en selvejende Stiftelse«)[14]); fundats konfirmeret den 5. november 1909 for »Ignatz og Anna Breums Stiftelse i Odense«[15]); fundats konfirmeret den 22. februar 1917 for »Det forenede Dampskibsselskabs Jubilæumsfond«[16]); fundats kon-

8. Min.Tid. 1901 A. side 164.
9. Min.Tid. 1903 A. side 516.
10. Min.Tid. 1905 A. side 226.
11. Min.Tid. 1908 A. side 86.
12. Min.Tid. 1908 A. side 295.
13. Min.Tid. 1909 A. side 204.
14. Min.Tid. 1909 A. side 401.
15. Min.Tid. 1909 A. side 413, se også side 362, hvor et børnehjem (Brandts Minde i Ollerup) betegnes som en selvejende institution.
16. Min.Tid. 1917 C. side 30.

firmeret den 21. maj 1919 for »Den Hageske Stiftelse« (»en selvejende Stiftelse«)[17]); fundats konfirmeret den 21. januar 1921 for »Holger Petersens Boliger ved Tagensvej«.[18])

Eksempelvis kan endvidere nævnes, at der i 1918 udsendtes et »Femogtyve Aarsskrift samt Beretning for Aarene 1914–18 for den selvejende Institution Drenge- og Lærlingehjemmet »Godhavn«, Tisvilde pr. Helsinge«, for hvilken fundats ikke ses at være konfirmeret.

»Carnegies' Belønningsfond for Heltemod« betegnes i fundatsen, der er konfirmeret den 24. februar 1912[19]), som en »selvstændig Institution«. »Horsens Musæum«, hvis fundats er konfirmeret den 14. oktober 1915[20]), angives at være »i retlig Henseende en selvstændig offentlig Stiftelse, der ejer sig selv«.

Endelig kan anføres, at visse sparekasser allerede i 1912 omtales som »selvejende«, jfr. indenrigsminister Jensen-Sønderups forslag til lov om spare- og lånekasser. Sparekassevirksomhed måtte herefter kun drives af aktie- eller andelsselskaber samt af »Instituter, der ved Lovens Ikrafttræden under Tilsyn af Sparekasseinspektøren drive saadan Virksomhed«, hvorved sigtedes til »de selvejende Sparekasser«.[21])

Og i lov om bestyrelsen af Københavns havnevæsen nr. 109 af 29. april 1913 fastslår § 1, at »Københavns Handelshavn er en selvejende Institution, der ledes af en Havnebestyrelse«.

I »Havnenes retlige Stilling« (1951) udtaler Aage Hendrup side 34 med henblik på denne bestemmelse, at vel »giver Udtrykket »selvejende Institution« ... en vis Vejledning ved Undersøgelsen af Spørgsmaalet om Havnenes retlige Stilling, men dog næppe mere end en Vejledning«.

Hendrup er iøvrigt tilbøjelig til at antage, at »Københavns Havns og Køb-

17. Min.Tid. 1919 C. side 95.
18. Min.Tid. 1921 C. side 25.
19. Min.Tid. 1912 A. side 76.
20. Min.Tid. 1915 C. side 138.
21. Rigsdagstidende 1912–13, Tillæg A. sp. 2721 og 2779.

stadhavnenes retlige Stilling ... realiter maa betragtes som den samme«, uanset at lov om købstadkommunernes styrelse, jfr. lovbekendtgørelse nr. 362 af 22. september 1965, § 18 stk. 2, om de sidste blot fastslår, at »havnen er i forhold til købstaden en selvstændig institution, hvis midler kun kan anvendes til formål, der særlig tjener havnens interesser. Havnens midler skal regnskabsmæssigt være adskilt fra købstadens midler«.

Se nærmere nedenfor kapitel 14.

Allerede under den ældre købstadkommunallov af 26. maj 1868, § 16, udtaler P. F. Schou: Kjøbstædernes Forfatning og Styrelse (1901) side 316, at »de til Kjøbstæderne hørende Havne med deres tilliggende ere at betragte som selvejende Institutioner ... Havnene ere saaledes i økonomisk Henseende selvstændige Institutioner ved Siden af de paagjældende Kommuner«.

De anførte *eksempler* på anvendelse af betegnelsen selvejende institutioner eller lign. sigter *kun* på at give et indtryk af det omfang, i hvilket betegnelsen kan ses at være benyttet i tiden op til begyndelsen af 1920'erne, og hvilke formål der er tillagt de pågældende institutioner.

Ministerialtidende giver kun oplysning om *konfirmerede* fundatser og endda *ikke alle sådanne,* hvortil kommer, at de meddelte oplysninger ofte er *meget summariske,* hvilket er en direkte følge af de gældende regler om optagelse af fundatser[22]):

»Naar Ansøgning fremkommer om Konfirmation paa en Legatfundats, opfordres Andrageren til, for saa vidt han ønsker Fundatsen indrykket i Ministerialtidende, at indsende et Beløb af 30 Kr., der af Ministeriet tilstilles Udgiveren af Lov- og Ministerialtidende samtidig med Anmodning om Fundatsens Indrykkelse. For saa vidt vedkommende Ministerium undtagelsesvis maatte formene, at ganske særlige Hensyn af offentligretlig eller almen Karakter gør det ønskeligt at Fundatsen in extenso optages i Ministerialtidende, kan Ministeriet undlade at rette ovenangivne Opfordring til Andrageren.

Foreligger dette Tilfælde ikke, og ønsker Andrageren ikke Fundatsen of-

22. Jfr. Justitsministeriets skrivelse nr. 199 af 18. august 1923 (Min.Tid. 1923 A. side 248) til samtlige ministerier.

fentliggjort mod Betaling, vil der dog uden Vederlag i Ministerialtidende kunne optages enten et Udtog af Fundatsen eller en kort Meddelelse om Fundatsen, indeholdende Oplysning om 1) Legatets Navn, 2) Formaal, 3) Fundatsens og Konfirmationens Dato, 4) gennem hvilket Ministerium Konfirmationen er udfærdiget samt om 5) hvem det paahviler at revidere Legatets Regnskab, naar de fornødne Oplysninger herom af vedkommende Ministerium tilstilles Udgiveren af Lov- og Ministerialtidende med Begæring om Indrykkelse, hvorved opnaas, at der er Adgang til gennem Ministerialtidende at finde Oplysning om Konfirmation af alle Legatfundatser i det Omfang, som Ministerierne, hver for sit Vedkommende, maatte anses for formaalstjenligt«.

Yderligere må bemærkes, at det næppe vil være muligt at påvise nogen væsensforskel mellem de stiftelser og fonds, der betegner sig som »selvejende (institutioner)« og flertallet af de øvrige og langt talrigere stiftelser, fonds m. v., hvor fundatsen ikke anvender dette særlige udtryk; dette bekræftes ved et gennemsyn af Ministerialtidende også for den følgende periode, d. v. s. fra 1920'erne til dato.

Betegnelsen »selvejende institution« knyttes til rene penge-legater[23]), til stiftelser i traditionel forstand, der sigter på at yde bolig til

---

23. Konfirmation af

28. april 1933, Min.Tid. 1933 B. side 18: Dansk-amerikanske Ingeniørers Jubilæumsfond.

15. februar 1943, Min.Tid. 1943 B. side 18: G. A. Hagemanns Mindefond.

23. august 1943, Min.Tid. 1943 B. side 65: Grosserer Sally Behrens' Legat til Fordel for ubemidlede Fiskeres Enker med mindreaarige Børn, hvis Forsørger er omkommet under Udførelsen af sin Dont (»en selvstændig og selvejende Institution«).

6. oktober 1943, Min.Tid. 1943 B. side 75: Grosserer Sally Behrens' Legat til Ove Behrens' Minde.

18. november 1948, Min.Tid. 1948 B. side 87: Understøttelsesfondet Montebellos Venner.

9. november 1949, Min.Tid. 1949 B. side 81: Dansk Borgerværns Legat til Udrustning af en Georg Stage-Dreng.

12. juli 1957, Min.Tid. 1957 B. side 42: Det Howden-Rønnenkamp-Holck'ske Fond (»en selvejende, almennyttig institution«).

14. oktober 1958, Min.Tid. 1958 B. side 53: Grosserer Robert Delfers Mindefond.

trængende[24]); til kollegier af forskellig art[25]); til museer[26]); til biblioteker[27]); til børnehjem[28]); til skoler og højere læreanstalter[29]); og til kirker.[30])

---

16. oktober 1958, Min.Tid. 1958 B. side 54: Fabrikant Eigil Hede Nielsens Understøttelses- og Byggefond.

14. januar 1965, Min.Tid. 1965 B. side 4: Filmbranchens Hjælpefond.

24. Konfirmation af

30. januar 1925, Min.Tid. 1925 B. side 7: De gamles Hjem i Marstal.

27. februar 1928, Min.Tid. 1928 B. side 15, jfr. Min.Tid. 1931 B. side 22: Slægten Schous Bolig Gammel Antvorskov.

2. juni 1931, Min.Tid. 1931 B. side 49: Junie Auguste Hansens Stiftelse i Varde.

24. august 1932, Min.Tid. 1932 B. side 71: Sct. Jørgens Hospital ved Svendborg.

7. februar 1936, Min.Tid. 1936 B. side 7: Gammel Kloster (det tidligere »Vartov«).

6. marts 1948, Min.Tid. 1948 B. side 26: Kronprinsesse Ingrids Feriehjem for sønderjydske Børn.

3. december 1957, Min.Tid. 1957 B. side 74: I. Beecken og Hustrus stiftelse i Vejle.

11. juli 1963, Min.Tid. 1963 B. side 21: Repræsentant Johan Hansen og hustrus stiftelse til fordel for danske handelsrejsende og deres enker.

»Sagførergården«, der har til formål at »skaffe ældre, værdige og trængende sagførere eller sagførerenker gode og billigst mulige boliger eller friboliger i København«, er stiftet den 15. april 1948 som en selvejende institution, på hvis vedtægter der ikke er søgt kgl. konfirmation, jfr. Sagførerbladet 1949 s. 371, 1950 s. 250, 1952 s. 241. Se også Axel H. Pedersen: C. B. Henriques, En rettens tjener (1956) s. 238, 2. udg. (1957) s. 136; endvidere jubilæumsskriftet »Sagførergården 1948 – 15. april – 1958«.

25. Konfirmation af

12. oktober 1923, Min.Tid. 1923 C. side 193: Studentergården.

11. maj 1932, Min.Tid. 1932 B. side 33, jfr. Min.Tid. 1933 B. side 47: Kvinderegensen.

9. januar 1939, Min.Tid. 1939 B. side 2: Institutionen »Fynbos Hus« i Vammen.

29. januar 1945, Min.Tid. 1945 B. side 14: Veterinær- og Landbohøjskole Kollegiet.

Undertiden anvendes udtrykket »selvejende institution« om et jordstykke (med eller uden tilknyttet rentebærende kapital til drift og vedligeholdelse), der henlægges til varig benyttelse til et bestemt formål.[31])

---

8. juli 1946, Min.Tid. 1946 B. side 77: P. Carl Petersens Kollegium.

4. marts 1948, Min.Tid. 1948 B. side 25: Studenterkollegiet »Jomsborg«.

15. maj 1952, Min.Tid. 1952 B. side 17: Nordisk Kollegium.

28. oktober 1953, Min.Tid. 1953 B. side 41: Fjerde maj-kollegiet i København.

16. juli 1954, Min.Tid. 1954 B. side 32: Håndværkerkollegiet i København.

29. august 1956, Min.Tid. 1956 B. side 48, jfr. 12. juni 1962, Min.Tid. 1962 B. side 17: Den selvejende Institution »Ræveskiftet«, Ole Haslunds kunstnerboliger.

7. oktober 1959, Min.Tid. 1959 B. side 32: Løgumkloster Refugium.

Efter lov nr. 238 af 8. juni 1966 om støtte til tilvejebringelse af kollegier § 1, stk. 2, kan statsstøtte ydes til »selvejende institutioner, fonds o. lign., såfremt vedtægterne godkendes af undervisningsministeren«.

26. Konfirmation af

22. november 1928, Min.Tid. 1928 B. side 131: Faaborg Museum for fyensk Malerkunst.

29. januar 1930, Min.Tid. 1939 B. side 11: Gammel Estrup, Jyllands Herregaardsmuseum.

27. juni 1933, Min.Tid. 1933 B. side 30: Olaf Poulsens Minde, jfr. 13. juni 1966, Min.Tid. 1966 B. side 17.

23. juli 1935, Min.Tid. 1935 B. side 60: Statens kunsthistoriske Fotografisamling – »en selvstændig Institution i Tilknytning til det kgl. Akademi for de skønne Kunster«.

15. november 1937, Min.Tid. 1937 B. side 73: Danmarks Akvarium.

22. juni 1940, Min.Tid. 1940 B. side 37: Institutionen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde.

19. februar 1944, Min.Tid. 1944 B. side 18, jfr. Min.Tid. 1948 B. side 23: Kunstmuseet i Sorø.

I lov nr. 166 af 7. juni 1958 om de kulturhistoriske lokalmuseer bestemmes i § 3 som vilkår for statstilskud til museets drift bl. a., at »museet skal være kommunalt eller selvejende eller ejes af en forening, hvis formål er museets drift«; ligelydende er § 3 i lov nr. 118 af 15. april 1964 om kunstmuseer.

Efter lov nr. 73 af 7. marts 1952, § 6, er »Aarhus Universitet . . . en selvejende institution, hvis statutter skal godkendes af undervisningsministeren«.

---

27. Konfirmation af 16. oktober 1923, Min.Tid. 1923 C. side 185: Færø Amts Bibliotek.

28. Konfirmation af

26. oktober 1938, Min.Tid. 1938 B. side 72: Gildbjerggård Børnehjem.

11. juli 1959, Min.Tid. 1959 B. side 20: Egmontgården.

8. november 1965, Min.Tid. 1965 B. side 38: Den selvejende institution »Egmontgården, Viby, Jylland«.

29. Konfirmation af

18. december 1935, Min.Tid. 1935 B. side 83: Landboskolen ved Lyngby.

23. december 1935, Min.Tid. 1935 B. side 85: Marie Kruses Skole (er en »Institution«).

16. august 1939, Min.Tid. 1939 B. side 46: Husholdningsseminariet »Ankerhus«.

9. november 1943, Min.Tid. 1943 B. side 86: Vordingborg Seminarium.

28. april 1944, Min.Tid. 1944 B. side 44: Det jydske Musikkonservatorium.

16. juni 1951, Min.Tid. 1951 B. side 34: Liselundfondet – omfattende ejendommen Liselund ved Slagelse, der skal drives som menighedsskole.

31. oktober 1952, Min.Tid. 1952 B. side 51: Sophienborg læregård og Strødam – der, med tilknyttede kapitaler, skal anvendes til at dygtiggøre landboungdommen og fremme landbrugsvidenskabelig og naturvidenskabelig forskning.

26. Februar 1963, Min.Tid. 1963 B. side 5: Herlufsholm-Fonden: yde økonomisk støtte til opretholdelse og videreførelse af Herlufsholm skole som *selvejende stiftelse* i overensstemmelse med Herluf Trolles og Birgitte Gøyes ånd, jfr. nedenfor side 78.

13. januar 1965, Min.Tid. 1965 B. side 2, § 4: Historisk-arkæologisk Forsøgscenter: oprette og drive et institut for udførelse af efterlignende etnologiske og arkæologiske eksperimenter m. v.

I de årlige beretninger fra Akademiet for de tekniske Videnskaber (oprettet 1937) anføres siden 1955 eksempelvis som »selvejende virksomheder inden for A.T.V.«: Dansk Hørforskningsinstitut, Dansk Svejsecentral, Dansk Textilforsknings Institut, Geoteknisk Institut, Køleteknisk Forskningsinstitut, Lak- og Farveindustriens Forskningslaboratorium, Lydteknisk Laboratorium, Mikrobølgelaboratoriet, Radioteknisk Forskningslaborato-

KAPITEL 1

Forskellige til universitetet knyttede institutter o. l. er ligeledes gjort til selvstændige retssubjekter, og det kan i denne forbindelse nævnes, at »Aarhus Universitets Forskningsfond« – med fundats konfirmeret den 9. august 1947, Min.Tid. 1947 B. side 45 – ejer samtlige aktier på to nær i erhvervsvirksomheden »A/S Cheminova«; efter fundatstillæg konfirmeret den 9. januar 1959, Min.Tid. 1959 B. side 1 skal disse to aktier fremtidig tilhøre henholdsvis rektor og prorektor for Aarhus universitet, der desuden bliver fødte medlemmer af fondens bestyrelse.

Ifølge lov nr. 193 af 26. maj 1965 om handelshøjskoler og anordninger nr. 345 og 346 af 6. september 1965 er Handelshøjskolerne i København og Århus selvejende institutioner, der står under tilsyn af undervisningsministeren. Se om selvejende undervisningsanstalter nærmere nedenfor kapitel 16.

Universiteterne i København, se kgl. anordning nr. 223 af 5. oktober 1936, og Odense, se lov nr. 190 af 4. juni 1964, er statsinstitutioner.

I en række tilfælde synes formen »selvejende institution« at repræsentere et stadium på vejen mod egentligt statseje, se således love nr. 135 og 137 af 17. maj 1961 om statens overtagelse henholdsvis af Gjedved og af Vordingborg seminarium og lov nr. 219 af 31. maj

---

rium, Terminologicentralen og Træindustriens Forskningsinstitut. Af disse ses de fleste mod vederlag at udføre undersøgelser for private rekvirenter, *altså for så vidt at drive erhvervsmæssig virksomhed;* det samme gælder et af Akademiet i forbindelse med forskellige andre institutioner oprettet »Hydro- og Aerodynamisk Laboratorium«, hvis fundats er konfirmeret den 5. februar 1959, Min.Tid. 1959 B. side 4.

30. Konfirmation af 12. april 1923, Min.Tid. 1923 C. side 65: Den selvejende Institution Asminderød Kirke.

31. Konfirmation af

11. juli 1924, Min.Tid 1924 B. side 64: Den selvejende Institution »Bytoften« – omfattende et jordstykke i Galten til brug som festplads.

31. marts 1942, Min.Tid. 1942 B. side 32: Knud Lyne Rahbek og Kamma Rahbeks Mindestøtte (»en selvejende institution«).

7. april 1956, Min.Tid. 1956 B. side 17: »Laaenhus« – omfattende en ejendom, der skal anvendes til støtte for arbejdet for mellemfolkelig forståelse (»en selvejende institution«).

1963 om statens overtagelse af Det jydske Musikkonservatorium. Alle disse institutioner var inden statens overtagelse gjort »selvejende«, se om de to sidstnævnte ovenfor note 29.

B. Hvad *dækker* udtrykket: selvejende institution?

I alle de anførte eksempler fra *fundatspraksis* er tanken med at anvende udtrykket »selvejende institution« eller lignende formentlig blot den samme, som traditionelt rummes i karakteristiken af legater, fonds m. v. som værende »juridiske personer«, en betegnelse, der iøvrigt også benyttes.[32])

Når derimod *lovgivningen*, navnlig den kirkelige lovgivning, lovgivningen om åndssvagevæsenet samt i de sidste årtier lovgivningen om støtte til forskellige undervisningsformål[33]) og byggestøttelovgiv-

---

32. Jfr. konfirmation af 6. juli 1921, Min.Tid. 1921 C. side 120: Danske Kokkes Hjælpefond. »Fondens Kapital er at betragte som en juridisk Person og kan ikke anvendes til andre Formaal, end i nærværende Love bestemt«.

33. Jfr. således lov nr. 311 af 4. juli 1942 om *folkehøjskoler og landbrugsskoler*, nu lovbekendtgørelse nr. 156 af 16. maj 1959, §§ 8 nr. 3, 16 og 18; lov nr. 310 af 4. juli 1942 om *husholdningsskoler*, nu lovbekendtgørelse nr. 167 af 4. juni 1959 §§ 12–14; lov nr. 226 af 3. juni 1967 om *efterskoler* § 11; lov nr. 197 af 7. juni 1958 om *tekniske skoler, teknika og teknologiske institutter* § 1 nr. 3 og § 3 nr. 2, jfr. nu lov nr. 191 af 4. juni 1964; lovbekendtgørelse nr. 297 af 25. juli 1963 om statstilskud til anerkendte private *seminarier* § 1, stk. 8; lov nr. 264 af 27. maj 1950 om *folkebiblioteker*, nu lovbekendtgørelse nr. 128 af 16. april 1959, § 2, stk. 1 a og c; lov nr. 55 af 4. marts 1964 om statsstøtte til *musikkonservatorier* § 1, stk. 2 nr. 2; lov om godkendelse af *handelsskoler, tekniske skoler samt maskinmester- og maskinistskoler* og tilskud m. v. til disse skoler nr. 191 af 4. juni 1964 § 4, stk. 1 b (»en selvejende institution på et betryggende økonomisk grundlag«), jfr. bkg. nr. 270 af 28. juni 1965 om *skolehjem for lærlinge*.

Endvidere lov nr. 187 af 5. juni 1959 om statstilskud til *private eksamensberettigede realskoler* uden for København, Frederiksberg og Gentofte § 5; lov nr. 188 af samme dato om statstilskud til *private gymnasie-*

ningen[34]) *dels* anvender udtrykket »selvejende institutioner«, *dels* indfører begreber som henholdsvis »selvejende kirker«; »selvejende skoler«; eller »selvejende byggevirksomheder« (der adskilles fra andelsboligforeninger og boligaktieselskaber), må det blive en opgave ved konkret fortolkning at bestemme det reale indhold af disse begreber i relation til de lovsteder m. v., der gør brug af dem.

I *sparekasseloven* af 1937[35]) betegnes også sparekasserne som »selvejende«, men her giver sparekasseloven selv en forklaring på, hvorledes udtrykket skal forstås i relation til denne lov, idet den kræver, at sparekasserne organiseres »som selvejende Virksomhed saaledes, at hverken Stiftere, Garanter eller andre Deltagere er Ejere af Virksomhedens Formue eller Overskud«.[36]) Se nærmere nedenfor kapitel 15.

---

skoler og om statstilskud til private realskoler i København, Frederiksberg og Gentofte § 6. Til de to sidstnævnte love slutter sig Undervisningsministeriets cirkulære nr. 146 af 16. juli 1959 (Min.Tid. A. side 494–96) med »Vejledning angående udformningen af vedtægter for selvejende institutioner, der søger statslån i henhold til tilskudslovene for de private eksamensskoler«; reglerne om private gymnasieskoler er nu overført til lov nr. 81 af 25. marts 1961, se §§ 4 og 6 (jfr. om *private studenterkursus* lov nr. 82 af s. d.), jfr. Undervisningsministeriets bkg. nr. 292 af 19. september 1964 om statslån til forskellige private skoler m. v.

Endelig omhandler bekendtgørelse nr. 363 af 20. oktober 1960 statsstøtte til etablering og drift af *uddannelsesinstitutioner for ikke-faglærte arbejdere*, se §§ 1 og 2, jfr. U.f.R. 1964 side 387 H (»Hvidemølleskolen«).

Se i det hele nedenfor kapitel 16.

34. Jfr. lov nr. 235 af 30. april 1946 (og senere love af 1958 og 1967, se nu lovbekendtgørelse nr. 163 af 9. maj 1968). Et vigtigt bidrag til forståelsen af begrebet *»selvejende byggevirksomheder«* giver de af Bolgministeriet udarbejdede og i medfør af 1946-lovens § 17, 1958-lovens § 103 og 1967-lovens § 10 stadfæstede *normalvedtægter*. Se nedenfor kapitel 17.
35. Nr. 159 af 18. maj 1937, jfr. lovbekendtgørelse nr. 8 af 15. januar 1960.
36. I bemærkningerne til regeringsforslaget til lov nr. 116 af 7. april 1936 om Danmarks Nationalbank, Rigsdagstidende 1933–34, Tillæg A. sp. 5094 siges: »Naar denne Udløsning« (af de gamle aktionærer) »ved Statens

Om det er muligt at nå frem til et fællesbegreb omfattende *alle* »selvejende institutioner«, må her stå hen. Det skal blot bemærkes, at medens udtrykket oprindeligt synes at være brugt som juridisk betegnelse for underafdelinger inden for stiftelser og legater, kan man i stigende grad finde det anvendt som et overbegreb, der bl. a. omfatter »stiftelser, klostre og legater«.

I skrivelse af 9. februar 1956 meddeler således Landbrugsministeriet Kommissionen af 8. september 1949 angående udstykning af jorder tilhørende stiftelser m. v., at man med kommissionens flertal er enig i, at dens opgave »ikke er begrænset til egentlige selvejende institutioner, såsom stiftelser, klostre og legater«; jfr. Betænkning nr. 159, 1956, angående sammenslutningers og institutioners landbrugsjord side 21, jfr. side 7.

I Næringslov nr. 212 af 8. juni 1966 § 4 tales om »stiftelser og andre selvejende institutioner«, se nedenfor side 125, og i Beværterloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 24 af 21. 1964, § 3, stk. 5, tales om »stiftelser, fonds og lignende selvejende institutioner«, se nedenfor side 135.

Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) anfører side 15, at »en særlig form for selvejende institutioner er *stiftelser og legater*«.

Udover de tilfælde, hvor en stiftelse eller et legat af traditionel karakter blot *betegnes* med ordene »selvejende institution«, og udover de tilfælde, hvor *lovgivningen* anvender dette udtryk, kan der imidlertid påvises *en udvikling*, der både retligt og økonomisk fortjener at drages frem.

C. *Erhvervsdrivende* selvejende institutioner

Det er utvivlsomt noget væsentligt ved en selvejende institution, såfremt formuen foreligger i form af en *erhvervsdrivende virksomhed.*

Heraf følger nødvendigvis:

at forvaltningen ikke kan indskrænkes til den passive modtagelse

---

Hjælp er sket . . ., vil Seddelbanken være en offentlig Institution, der helt og udelt tilhører det danske Samfund«. Jfr. Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 125–50.

(med påfølgende uddeling) af renter, udbytte m. v., men kræver en *aktiv indsats* til realisation af det fastsatte erhvervsformål;

at der i langt højere grad end ellers ved legater o. l. som en normal foreteelse pådrages virksomheden (og dermed legatformuen) *forpligtelser;* og

at realværdier unddrages ejendomsgodernes almindelige kredsløb og generationsskifterne og henlægges under »den døde hånd«.

Jfr. landbrugsminister Smørums udtalelser ved fremsættelsen af forslag til lov om sammenslutninger og institutioners landbrugsjord (lov nr. 127 af 16. april 1957), Folketingets forhandlinger 1956–57 sp. 406, *om hvordan* reglerne om Statens forkøbsret til landbrugsjord kan gøres virkningsløse »ved at bringe landejendomme under den døde hånd, d. v. s. lade en institution eller et selskab blive ejer og således opnå, at en ejendom ikke fremtidig behøver at skifte ejer . . .«.[37])

Det skal dog fremhæves, at de tre momenter: Den *aktive erhvervsmæssige* indsats fra bestyrelsen, den så at sige *løbende påtagelse af forpligtelser* og *båndlæggelsen af realværdier,* kan være tilstede i vekslende omfang, og at der til en vis grad, selv i forhold til de traditionelle legater o. l., snarere er tale om jævne overgange, end om pludselige spring.

1. Det ene yderpunkt markeres af de tilfælde, hvor en til formålet henlagt formue er og skal være *anbragt efter reglerne om umyndiges midler*[38]), her er bestyrelsens opgaver – og ansvar – indskrænket til et minimum.

2. Lidt mere kræves af bestyrelsen, hvor formuen består af en fast ejendom, der *direkte tjener* formålet – f. eks. ydelse af friboliger – eventuelt plus en kapital anbragt i offentlige obligationer.

---

37. For denne lov havde en positiv afgrænsning af begrebet selvejende institution ingen betydning, jfr. lovens § 1, stk. 3, og bemærkningerne nedenfor side 104 ff. om denne lov og om de nugældende bestemmelser i lov nr. 114 af 4. april 1967 § 20.
38. Jfr. tidligere lov af 19. marts 1869, anordning nr. 30 af 11. februar 1928 og Justitsministeriets circulære nr. 156 af 30. juni 1948 samt O. A. Borum: Personretten, 3. udg. (1953) side 121, jfr. side 102, og nu lov nr. 221 af

3. Mere kompliceret bliver opgaven, hvor formuen består af faste ejendomme – i by eller på land –, der ved udlejning eller bortforpagtning eller endog ved direkte drift skal tjene formålet[39]) eller *skaffe midler* til dettes realisation.

---

8. juni 1966 samt Ernst Andersen: Personret (1966) side 33–34. Udførlige regler om anbringelse er givet i Justitsministeriets bekendtgørelser nr. 330, 331 og 332 af 16. september 1966 henholdsvis om umyndiges midler, om båndlagt arv og om midler, der tilhører legater m. v. under offentlig bestyrelse eller offentligt tilsyn, se L. Ringgård: De nye regler om bestyrelse og anbringelse af umyndiges midler, båndlagte midler og legatmidler (1966), Niels Larsen og N. Pontoppidan i Juristen 1966 side 429–39 og Erik Riis i U.f.R. 1967 B. side 56.

39. Eksempler: Konfirmation af

15. november 1923, Min.Tid. 1923 C. side 215: Grut-Hansens Legatstiftelse til fremme af dansk landbrug, drift af mønsterbruget Kollekolle.

25. marts 1946, Min.Tid. 1946 B. side 47: Det Kryssing-Riissingske Legat, oprindelig konfirmeret 26. oktober 1830; gården skal på billige vilkår »overlades en Mand, der ved Flid og Troskab har gjort sig fortjent til den Opmuntring«.

31. marts 1949, Min.Tid. 1949 B. side 24: Gårdejer Hans Jensen og Frøken Anna Jensens Mindelegat; ejendom i Karise skal drives som mønsterbrug.

31. oktober 1952, Min.Tid. 1952 B. side 51: Sophienborg læregård og Strødam, se ovenfor side 31 note 29.

21. juli 1958, Min.Tid. 1958 B. side 30: Ole Heyes Fond, bestående bl. a. af to landejendomme, skal »videreføre og udvikle den landbrugsmæssige og anden virksomhed, som (stifteren) har virket med, idet virksomhedernes anseelse og økonomiske og tekniske standard stedse skal holdes højt«; bestyrelsen skal kunne »stifte firmaer eller selskaber af en med fondens øvrige virksomhed beslægtet karakter og anvende og anmelde dette eller disse til handelsregisteret eller aktieselskabsregisteret«.

31. oktober 1958, Min.Tid. 1958 B. side 55: Hofmansgave, »en stiftelse for videnskabelig forskning, et planteforædlingsinstitut, der overgives nationen«.

14. april 1965, Min.Tid. 1965 B. side 19: Vibedehusfonden, der foruden til forskellige specificerede formål skal yde støtte til Herlufsholm Skole.

Pajbjerg-Fonden, hvis vedtægter ikke ses at være konfirmerede, og som umiddelbart efter 1. verdenskrig er stiftet af frøavleren Jens Sørensen

Som tidlige eksempler herpå kan nævnes forskellige adelige stifter, klostre m. v. med tilhørende landbrugsbedrifter, hvorom bl. a. henvises til »Philomusus om Stiftelser« (1771) side 40–83 og »Lovforslag og Rigsdagsforhandlinger vedrørende Det adelige Stift Vallø og Vemmetofte adelige Jomfruklosters Retsforhold til Statsmagten« (1910) samt til fremstillingen nedenfor side 174 ff. (om Gisselfeld).

Bortset herfra er et af de betydeligste ældre eksempler Det Classenske Fideicommis, der, foruden en omfattende formue i værdipapirer, bl. a. ejer landbrugsejendommene Korselitze, Karlsfeldt og Arresødal samt – siden 1947 – godserne Fuglsang og Priorskov; efter stifteren, Generalmajor J. F. Classens oprindelige plan skulle også krudtværket og kanonfabrikken i Frederiksværk være overgået til fideicommisset, der derved – bortset fra landbrug – ville være blevet vor ældste *erhvervsdrivende* selvejende institution.[40])

Hvidbjerg, jfr. Dansk biografisk Leksikon XI. (1937) side 31–32, arbejder med planteforædling på forsøgsgårde ved Børkop.

40. Se herom Harald Jørgensen og Fridlev Skrubbeltrang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar (1942) side 20–21. Erhvervelsen af godserne Fuglsang og Priorskov ved overdragelse fra godsejerinde Bodil de Neergaard omhandles i direktionens beretning i Min.Tid. 1948 B. side 11.

Som andre eksempler kan nævnes:

Frederik den Syvendes Stiftelse, omfattende grevinde Danners efterladte formue, herunder godset Jægerspris, der drives af stiftelsen til fremme af dens formål, og

Carlsen-Langes Legatstiftelse, der oprettedes i 1913 ved ophøret af det tidligere stamhus Gammelkjøgegaard og omfatter godset med indbo, sølvtøj, malerier m. v.

En oversigt over landbrugsarealer tilhørende større stiftelser o. lign. meddeles i: Betænkning nr. 159, 1956 angående sammenslutningers og institutioners landbrugsjord. Afgivet af den af Landbrugsministeriet ved skrivelse af 8. september 1949 nedsatte kommission angående udstykning af jorder tilhørende stiftelser m. v. side 24 ff.

Endvidere kan nævnes: Konfirmation af

24. september 1912, Min.Tid. 1912 A. side 343: Det af Købmand S. Chr. Pedersen oprettede Legat til Vedligeholdelse og Forbedring af de af ham i Tarm anlagte Plantager. Legatformuen består, foruden plantagerne, af en udlejningsejendom i Tarm.

Anføres kan også tilfælde, hvor formuen består af *særlige rettigheder,* og hvor bestyrelsens opgave derfor bliver at udnytte disse og drage omsorg for udbyttets indgang.[41])

---

13. august 1923, Min.Tid. 1923 C. side 126: Handelsagent i Taagense Jensen Kochs og Hustru og Datters Legat til bedste for Personer i Lolland-Falsters Stift, der lider af Tuberkulose, Hjernerosen eller Kræft. Legatformuen består af to udlejningsejendomme i Nysted.

19. februar 1934, Min.Tid 1934 B. side 9: Fhv. Gaardejer og Amtsraadsmedlem Christen Lassen Vestergaards Legat til Fordel for Ulfborg Sognekommune; udbyttet af en plantage skal anvendes til brændselshjælp for beboere i kommunen.

19. august 1948, Min.Tid. 1948 B. side 58: Slaabakkegaard-Fonden; indtægterne af ejendommen Slaabakkegaard i Raabjerg og en kapital i værdipapirer skal anvendes til fremme af landbrug, kvægavl eller plantagedrift.

19. april 1949, 8. august 1949, 9. oktober 1950 og 19. april 1958, Min. Tid. 1951 B. side 1, jfr. 1958 B. side 19: Sonning-Fonden; fire frederiksbergske udlejningsejendomme, hvis udbytte anvendes til Sonning-prisen (stor 100.000 kr.), der kan tildeles personer, der »skønnes at have udført et fortjenstfuldt arbejde til gavn for den europæiske kultur«.

13. november 1965, Min.Tid. 1965 B. side 39: Léonie Sonnings musikfond; tre udlejningsejendomme på Frederiksberg og i Buddinge.

»Ida Løfbergs Fond«, hvis fundats er konfirmeret den 13. april 1950, Min.Tid. 1950 B. side 34, med ændringer af 29. oktober 1965, Min.Tid. 1965 B. side 36, ejer »Det ny Teater« (bygningen) i København samt ejendomme i Bagerstræde sammesteds.

8. februar 1951, Min.Tid. 1951 B. side 10: Peter og Emma Thomsens legat: »cirka halvdelen – mindst 45 pct., højst 55 pct. – af legatfondens kapital skal være anbragt i fast ejendom, der såvidt muligt ikke er behæftet med nogen gæld, og som kan påregnes at ville afkaste et regelmæssigt, af spekulation uafhængigt udbytte«; den øvrige formue anbringes efter reglerne om umyndiges midler; afkastningen anvendes til støtte af studerende.

11. oktober 1965, Min.Tid. 1965 B. side 34: Den selvejende Fond Thomas Laubsgade 4; overskudet tilfalder »Sadelmager- og Tapetsererlaugets Stiftelse og Legatfond«.

41. Eksempler:

»Frøknerne Mathilde og Dagmar Møllers Legat«, konfirmation af 7. november 1940, Min.Tid. 1940 B. side 78, omfatter bl. a. »¼ af Aaberg

4. Selv, hvor en interesse i en »erhvervsvirksomhed« i snævrere forstand, f. eks. et handels- eller industriforetagende, er grundlag for en del af eller hele den pågældende formue, kan en tilsvarende graduering påvises:

a. I adskillige tilfælde består formuen (helt eller delvis) af børsnoterede aktier i så store selskaber, at den overvejende interesse ved aktiebesiddelsen er knyttet til dividenden, medens stemmeretten,

---

private *Forstrand*«, jfr. herom Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten, 3. udg. (1951) I. side 310.

I andre tilfælde består formuen af *forfatter- eller kunstnerrettigheder*, jfr. konfirmation af

20. juli 1932, Min.Tid. 1932 B. side 62: Carit Etlar og hustru Olga Augusta Etlars Legat.

19. juli 1947, Min.Tid. 1947 B. side 38: Forfatteren Morten Nielsens Mindelegat.

4. juni 1952, Min.Tid. 1952 B. side 20: Direktør J. Ravn-Jonsens og hustru Ingeborg Ravn-Jonsens Mindelegat (forfatter- (komponist-) rettigheder).

30. april 1953, Min.Tid. 1953 B. side 11: Nemos Forfatterlegat. (Ingeborg Maria Sick).

18. oktober 1955, Min.Tid. 1955 B. side 44: Billedhuggerinden Astrid Noachs legatfond.

3. juli 1958 og 14. maj 1962, Min.Tid. 1958 B. side 27, jfr. 1962 B. side 12: Rungstedlundfonden, der, foruden ejendommen Rungstedlund, omfatter samlige indtægter af baronesse Karen Blixen-Fineckes forfatterrettigheder.

20. marts 1963, Min.Tid. 1963 B. side 9: Tegneren Robert Storm Petersens Museumsfond; ejer forfatter- og kunstnerrettigheder til samtlige Storm Petersens arbejder; hovedformålet er oprettelse af et museum for Storm Petersen.

30. september 1965, Min.Tid. 1965 B. side 31: Dansk Forfatterfond, der skal forestå fordelingen til forfattere og oversættere af bibliotheksafgiften.

I ældre tid er adskillige legater stiftet med en *tiende- eller anden grundbyrderet* som basis, jfr. endnu konfirmation af 30. oktober 1946, Min.Tid. 1946 B. side 117: Grevegårdens legat, hvis kapital er retten efter en tinglyst deklaration til en årlig afgift i byg, at udrede i penge efter kapitelstakst.

Her opstår dog normalt ikke særlige forvaltningsspørgsmål.

selvom besiddelsen medfører sådan[42]), ofte kun vil være af underordnet betydning.

b. I andre tilfælde udgøres kapitalen af så godt som samtlige aktier i et foretagende, eller i hvert fald af en så betydelig aktiepost i dette, at bestyrelsen for legatet, stiftelsen, den selvejende institution m. v. har en reel mulighed for at udøve indflydelse på ledelsen af foretagendet, hvad enten dette i fundatsen er gjort til et selvstændigt formål eller ej.[43])

---

42. Om aktier uden stemmeret, se H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret (2. udg. 1954 ved Estrid Jacobsen) side 270; cfr. »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 68, stk. 1, samt bemærkningerne smstds. side 36, Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 195–96.

43. Eksempler: Konfirmation af:

21. juni 1934, Min.Tid., 1934 B. side 37: Otto Mønsteds Fond ejer samtlige aktier på to nær i margarinefabriken Otto Mønsted A/S, og aktierne skal bevares for Fonden, sålænge bestyrelsen ikke anser det for betænkeligt.

20. november 1943, Min.Tid. 1943 B. side 93 med ændringer af 16. november 1964, Min.Tid. 1964 B. side 42: Glentco-Legatfonden, 100.000 kr. aktier (af en stemmeberettiget aktiekapital på 300.000 kr.) i ingeniørfirmaet Glent & Co. A/S.

22. februar 1949, Min.Tid. 1949 B. side 9: Fabrikant Otto Johannes Bruun's Fond: tilsigter »udover at virke til en fortsat drift af Andersen & Bruuns Fabriker *A/S* (udhævet her) at virke til fremme af dansk industri ved støtte til industrielt forskningsarbejde«.

24. juni 1950, Min.Tid. 1950 B. side 46: Harlang & Toksvig Fondet. Formål at »sikre bevarelsen og videreførelsen af Harlang & Toksvigs reklamebureau, København *A/S* (udhævet her), som en selvstændig og uafhængig virksomhed for derved at kunne yde støtte i overensstemmelse med bestemmelserne i denne fundats«.

1. februar 1951, Min.Tid. 1951 B. side 6: Carl August og Jenny Andersens fond »overtager og fortsætter driften af den af stifteren drevne virksomhed i Københavns ny Tømmer-Handel *A/S* (udhævet her)«.

3. september 1951, Min.Tid. 1951 B. side 45, jfr. 1952 B. side 39: Ferdinand Hindsgauls Fond. Formål »uddeling af legater af godgørende art samt kontrol med selskabet Hindsgaul, Butiksmontøren *A/S* (udhævet her)«, jfr. nu 5. juli 1966, Min.Tid. 1966 B. side 21.

5. *Tilbage bliver endelig de tilfælde, der i det følgende særligt skal behandles, hvor legatet m. v. er »ansvarlig« indehaver af vedkommende erhvervsdrivende virksomhed.*

I første række må her anføres Carlsberg-fondet. Ved fundats konfirmeret den 18. oktober 1876, Min.Tid. 1876 A. side 134, stiftedes fondet af brygger I. C. Jacobsen med en kapital på 1 million kr. i *pantebrev* i bryggeriet Gamle Carlsberg, og med det formål at opretholde og fortsætte Carlsberg Laboratoriet og at fremme naturvidenskaberne samt matematik, filosofi, historie og sprogvidenskab, hvortil i 1878 som en tredie afdeling kom Det national-historiske museum på Frederiksborg.

Ved I. C. Jacobsens død i 1887 overgik *selve bryggeriet* til fondet, og i 1902 overdrog brygger Carl Jacobsen bryggeriet Ny Carlsberg til fondet, dog således at indtægten af bryggeriet Ny Carlsberg skulle gå til den af ham den 25. september 1901 stiftede Ny Carlsbergfond.

---

9. december 1955, Min.Tid. 1955 B. side 52: Heinrich og Laurine Jessens fond ejer aktiemajoriteten i A/S Fabriken Fiducia – fabrikation af glucose, stivelse, sukker, sirup og handel med kulør; aktiebrevene indleveres til Overformynderiet, men stemmeretten skal stedse være hos fondsbestyrelsen.

6. januar 1956, Min.Tid. 1956 B. side 1: Knud Højgaards fond ejer aktiemajoriteten i Højgaard & Schultz A/S (ingeniør- og entreprenørvirksomhed). Fonden skal støtte erhvervsmæssige formål og for at kunne opfylde dette »bevare aktiemajoriteten i Højgaard & Schultz og derved søge at opretholde kontinuiteten i dette selskab og de virksomheder, der enten nu er eller senere bliver knyttet dertil som datterselskaber eller på anden måde«.

16. maj 1956, Min.Tid. 1956 B. side 23: Fabrikant Einar Willumsens mindelegat skal »påse videreførelsen af aktieselskabet, særlig med essensfabrikation«.

28. maj 1956, Min.Tid. 1956 B. side 29: Ellen Fritz Crone og Kaj Fritz Crones fond ejer aktiemajoriteten i A/S Crown Gummed Paper; bestyrelsen kan ikke uden Justitsministeriets tilladelse samtykke i ændring af aktieselskabets vedtægter.

14. marts 1958, Min.Tid. 1958 B. side 13: J. F. Lemvigh Müller og

Carlsbergfonden styres af en direktion på 5 medlemmer valgt af Videnskabernes Selskab blandt selskabets medlemmer, jfr. Kr. Erslev i Salmonsens Konversationsleksikon IV. (2. udg. 1916) side 581, Johs. Pedersen: Carlsbergfondet (1942) side 13–21, samme, The Carlsberg Foundation (1956) side 12–19.

Ny Carlsbergfonden, der altså ikke udøver selvstændig erhvervsvirksomhed, har sin egen direktion på 3 medlemmer, der nu vælges af Carlsbergfondets direktion på 15 år, således at et medlem afgår hvert 5. år, jfr. Otto Andrup i Hagerups Konversationsleksikon VII. (1951) side 634. Fondets indtægter anvendes i kunstneriske øjemed, jfr. »Ny Carlsbergfondet og dets virksomhed 1902–1927. Et jubilæumsskrift« (1927) og »Ny Carlsbergfondet. Et Jubilæumsskrift. Dets Virksomhed 1927–1952« (1952).

Carlsbergfondet har som erhvervsdrivende retssubjekt tildraget sig opmærksomhed ud over landets grænser, jfr. Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 133 note 64; R. Goerdeler: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 113 bd. (1950) side 159–60; Georg Strickrodt: Unternehmen unter frei gewählter Stiftungssatzung (Baden-Baden 1956) side 9; Olaf Rosenkranz: Die Stiftung als Unternehmungsform (Inaugural-Dissertation Köln 1957) side 86–88; endvidere »The Wellcome Trust, First Report« (London 1957) side 9 og 74–75.

Når Goerdeler (anf. st., note 47) udtaler, at efterforskninger har givet til resultat, at der ikke i de nordiske lande findes andre virksomheder drevet af legater o. l., stemmer dette imidlertid ikke med de virkelige forhold.[44]) Rosen-

---

hustru Marie, født Bülows familielegat ejer nominelt 800.000 kr. i aktier i Lemvigh-Müller & Munck A/S (med en aktiekapital på 20 mill. kr.).

9. september 1963, Min.Tid. 1963 B. side 25: Knud Højgaards Medarbejderlegat – ejer nom. 282.000 kr. aktier i Contractor Holding-selskab A/S; samme bestyrelse som Knud Højgaards Fond.

15. juli 1966, Min.Tid. 1966 B. side 22: Rich. Müller-Fonden: 316.000 kr. aktier i Rich. Müller A/S. Formål: Dels at øve den bedst mulige indflydelse på det nævnte selskabs fortsatte drift og udvikling, dels at gennemføre velfærdsforanstaltninger for nuværende eller tidligere medarbejdere i selskabet og dels at yde støtte til velgørende, samfundsfremmende og uddannelsesmæssige formål.

2. januar 1967, Min.Tid. 1967 B. side 1: »Aalborg Stiftstidendes Fond«. Ejer 380.000 kr. aktier i Aalborg Stiftstidende A/S. Skal bevare og videreudvikle bladet i den standard, det nu har.

44. Der kan således nævnes:

Konfirmation af

4. december 1916, Min.Tid. 1916 C. side 211, jfr. 1928 B. side 74: Køb-

kranz, anførte værk, omtaler foruden Carlsbergfondet også (side 88–89) Nordisk Insulinlaboratorium og (side 89–91) Egmont H. Petersens Fond.

---

mand J. Ø. Andresens Legat for Nakskov og Slagelse, hvis formål er at »overtage og fortsætte »Grønvold og Schous Trælasthandel i Slagelse« under samme Firmanavn, dog med de Forandringer i Forretningsførelsen, som forandrede Tidsforhold maatte nødvendiggøre«.

5. september 1923, Min.Tid. 1923 C. side 143: Egmont H. Petersens Fond, der skal »fortsætte Driften af afdødes Virksomheder (særligt som bogtrykker og bladudgiver) og derigennem at indvinde Midler til Anvendelse i velgørende Øjemed«.

13. februar 1924, Min.Tid. 1924 B. side 4, jfr. 1948 B. side 90: Kraks Legat, der skal »fortsætte og drive de af Udgiveren af Kraks Vejviser Ove Holger Krak – alene og i Forbindelse med Trediemand – indehavede og ledede Virksomheder, Forretninger og Forlag under de hidtil benyttede Firmanavne samt forvalte de Legatet i øvrigt som Universalarving efter Ove Krak fra dennes Bo tilflydende Aktiver«.

28. december 1933, Min. Tid. 1933 B. side 83, jfr. 1954 B. side 1: Thomas B. Thriges Fond, der skal »fortsætte den Virksomhed (særlig fremstilling af elektriske maskiner, elevatorer o. l.), Fabrikant Thomas B. Thrige som Ejer af de Aktiver, der ved Overdragelsesdokument af D. D. er overgaaet i Fondens Besiddelse, hidtil har udøvet, og holde denne Virksomheds Anseelse samt økonomiske og tekniske Standard højt«. Jfr. Alb. V. Jørgensen i Thomas B. Thrige 1894–1944 side 19–22.

4. oktober 1954, Min.Tid. 1954 B. side 42 med ændringer af 1. oktober 1965, Min.Tid. 1965 B. side 34: G. E. C. Gads Fond, der skal »fortsætte driften af de ... overtagne virksomheder« (boghandel og forlag).

24. marts 1956, Min.Tid. 1956 B. side 15: Fabrikejer, ingeniør Vald. Selmer Trane og hustru, Elisa Trane's fond, hvis formål er, at »drive den af Vald. Selmer Trane grundlagte virksomhed, Nordisk Elektrisk Apparatfabrik«.

»Louisiana-Fonden«, hvis fundats er konfirmeret den 18. juli 1958, Min. Tid. 1958 B. side 30, har en formue på 2.030.000 kr. »anbragt i forskellige erhvervsvirksomheder og i ejendommen Louisiana i Humlebæk«.

»Chr. P. Hansens og Hustrus Kirkefondslegat« (med ukonfirmeret fundats af 2. december 1904 med ændringer af 23. marts 1933) driver kaffe- og delikatesseforretningen Chr. P. Hansen's Eftf. på Købmagergade i København.

»Skagens Museum«, hvis fundats er konfirmeret den 3. december 1927, Min.Tid. 1927 B. side 106, er ved arv blevet ejer af og har derefter drevet

En særlig konstruktion er anvendt i de to fundatser, der er konfirmeret den 8. januar 1927, Min.Tid. 1927 B. side 4, jfr. 5. september 1966, Min.Tid. 1966 B. side 26, henholdsvis for »Den selvejende Institution Nordisk Insulinlaboratorium«, der er stiftet af dr. med. H. C. Hagedorn, apoteker Kongsted og professor, dr. phil. Aug.

Brøndums Hotel i Skagen by, jfr. tillæg af 4. april 1966, Min.Tid. 1966 B. side 13.

Derimod ses »Louis Petersens Legat af 18. august 1906« med konfirmation af 26. februar 1907, Min.Tid. 1907 A. side 80, hvis formue bl. a. bestod af to københavnske ejendomme, ejendommen »Købmandshvile« i Vallerød og eventuelle indbetalinger fra firmaet J. Chr. Petersens Papirhandel, ikke at have været ejer af firmaet; ved dettes omdannelse til aktieselskab i 1940 var legatet medstifter og aktietegner, men der er sikret de to andre stiftere forkøbsret til legatets aktier.

En gennemgang af »Danmarks Blad- og Bogverden«, 4. udgave (1955) viser som resultat kun et enkelt *ugeblad* »Det nye magasin«, der som udgiver har en selvejende institution (af samme navn); dette foretagende er senere ophørt. I 5. udgave (1961) nævnes: »Alt for damerne«; »Anders And & Co.«; »Ugebladet Hjemmet«; og (månedsbladet) »Det Bedste«, der alle udgives af »Egmont H. Petersens Fond«. Efter meddelelser i »Højskolebladet« nr. 3 af 17. januar 1958 side 30 og nr. 4 af 24. januar 1958 side 42 og 43 er dette ugeblad af sine hidtidige private ejere overdraget til en selvejende institution, som det siges: »i de fleste højskolers og efterskolers spor«. I ledelsen af »Højskolebladet« er repræsenteret »Foreningen af Høj- og Landbrugskoler, Foreningen af fri Ungdoms- og Efterskoler, Dansk Friskoleforening, Foreningen af Højskoleelever og Konrad Jørgensens bogtrykkeri i Kolding«. Om dagbladet »Information« se nedenfor side 147.

I »Danmarks Blad- og Bogverden«, 5. udgave (1961) side 125 ff., nævnes endvidere følgende *forlag* som selvejende institutioner: Arena, Forfatternes Forlag, Fredensborg (stiftet 1953 og fra 31/12 1965 omdannet til A/S); Arkitektens Forlag, Selvejende institution under Danske Arkitekters Landsforbund (stiftet 1949); Forlaget Tiden (stiftet 1945); Hjemmets Forlag (stiftet 1911, der nu indehaves af Egmont H. Petersens Fond); samt Kraks legat. Om »G. E. C. Gads Forlag« se nedenfor side 111 note 13; og om »Juristforbundets Forlag« se Juristen 1959 side 185–86, og nedenfor side 217.

Hertil kommer efter meddelelse i Statstidende den 26. februar 1968

Krogh, som dertil har overdraget den hidtil af Løvens kemiske fabrik drevne fabrikation af insulin, og for »Nordisk Insulinfond«, der »har til Formaal at forvalte de ved Nordisk Insulinlaboratoriums Virksomhed indvundne Beløb«.

Alt i alt drejer det sig om foreteelser af betydelig interesse, men alligevel ses disse retsformers tilblivelse og deres struktur og virkemåde ikke fra anden side at have været gjort til genstand for nærmere behandling.[45])

Foretages en sådan undersøgelse, vil det iøvrigt vise sig, at adskillige af de spørgsmål, der rejser sig, peger udover det direkte foreliggende emne. Der kan således kastes lys over ejendomsretsbegrebet[46]) og over dansk rets almin-

---

som »en selvejende institution«: Odontologisk Forlag, Aarhus, med vedtægter af 5. s. m.

Endelig kan nævnes, at det om »Studentersamfundets Retshjælp for ubemidlede«, jfr. dettes 71. årsberetning 1955–1956 (1957) side 3, siges, at »Retshjælpen er stiftet i 1885 af Studentersamfundet, men har i mange år virket som en selvejende institution uafhængigt af Studentersamfundet«. Studentersamfundets Retshjælp opretholdes ved en legatkapital på ca. 300.000 kr., andel i Varelotteriets overskud og bidrag fra staten, hovedstadskommunerne og private. Bortset fra en lille stab af faste funktionærer, anvendes kun ulønnet medhjælp, og det anføres i årsberetningerne, at »øverste myndighed er det årlige fællesmøde, på hvilket alene aktive rådgivere har stemmeret«.

45. Henrik Hessler begrænser sig i sit side 43 nævnte værk (Om stiftelser, Stockholm 1952) til det, han kalder stiftelsesinstitutets »*yttre* sida«, hvorunder forfatteren henfører stiftelsens »begrep«, dens tilblivelse, formål og ophør samt stilling over for myndighederne; »Stiftelsens *inre* sida har stort sett måst lämnas åsido i detta arbeta. Bland ämnen av hithörande natur må nämnas förvaltningens organisation ... spörsmål om stiftelses förmögenhet eller om den ställning i rättslig hänseende som tillkommer stiftelsens destinatärer ...«, anf. st. side 2–3.

I de selskabsretlige arbejder fra 1966 af Gomard og Dyrbye behandles erhvervsdrivende selvejende institutioner henholdsvis side 11–16 og side 119–22.

46. Jfr. Alf Ross: Om ret og retfærdighed (1953) side 216 ff.; samme i U.f.R. 1957 B. side 89 ff. Ernst Andersen: Personret (1966) side 94 ff.

delige stilling til »juridiske personer«, ligesom der kan påpeges en udvikling inden for selskabsrettens område med en faktisk udspaltning mellem »magt« (råden) og »ret« (nyden), som andetsteds[47]) har tiltrukket sig opmærksomhed i litteraturen, men som herhjemme ikke ses fra anden side at være mere end sporadisk berørt.

I det følgende vil nogle af disse forhold blive taget op.

Til en behandling heraf fra dansk side er der særlig anledning: Ikke blot forekommer *udtrykket* »selvejende institution« (eller sproglige sidestykker hertil) næppe uden for Danmark – end ikke i vore nabolande.[48]) *Men også det trin* i udviklingen, at et legat, en fond e. l. står som ansvarlig *indehaver af en erhvervsdrivende virksomhed* kan (bortset fra landbrug o. l.), såvidt ses, kun rent undtagelsesvis påvises andetsteds, omend i tiltagende omfang.[49])

---

47. Se således Adolf A. Berle & Gardiner C. Means: The Modern Corporation and private property, (New York 1932, 18. optryk 1956), der i Paul A. Samuelson: Economics, 3. udgave, (New York 1955) side 88–89 karakteriseres som »a path-breaking study«.

48. For *Norge* kan henvises til Eigil Gulbransen og Johan Hoffmann: Norsk juridisk ordbok (Oslo 1948) og nu Eigil Gulbransen: Juridisk leksikon (Oslo 1966) og for *Sverige* til Hilding Eek, Svante Bergström og Frans Arnheim: Juridikens termer (Stockholm 1958, 2. udgave 1962); intet af disse værker kender udtrykket.

49. Se Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 119–20: »Ikke mindst i udlandet, men vistnok også herhjemme, har oprettelse af selvejende institutioner taget *et vældigt opsving*«.

I sin afhandling »Die Stiftung als Rechtsform für Unternehmungen« (i Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht, 113 bd. (1950) side 145 ff.) nævner Reinhard Goerdeler som eksempler fra Tyskland kun tre, nemlig det optiske firma »Carl Zeiss-Stiftung«, oprettet 1889 i Jena (og efter anden verdenskrig flyttet til Oberkochen i Württemberg); »Dr. Arthur Pfungst-Stiftung«, oprettet 1918 i Frankfurt a. M., der fremstiller og forhandler slibemidler og slibemaskiner; og »Hans Soldan-Stiftung«, oprettet 1929 i Leipzig til videreførelse af en virksomhed med kontorartikler, bogtrykkeri m. v. I »Verhandlungen des 44. Deutschen Juristentages, Hannover 1962«, bind I, 5. del (Tübingen 1962) side 21–23 anføres

D. Kort oversigt over udviklingen inden for begrebet juridiske personer med særlig henblik på stiftelser o. lign. (Selvejende institutioner)

1. Hvor forklaringen på ovennævnte særstilling for Danmark nærmere skal søges, vil det i visse tilfælde – f. eks. i relation til Norge og Sverige – være vanskeligt at svare på. Men for de fleste landes vedkommende må årsagen søges i de respektive retsforfatningers regler for anerkendelse af »juridiske personer« og særligt for anerkendelse af den gruppe af disse, der traditionelt betegnes som *stiftelser*, »universitates bonorum«, »fondations«, »Stiftungen« (i modsætning til *korporationer*, »universitates personarum«, »associations«, »Vereine«).

Sondringen mellem de nævnte to grupper af juridiske personer er lovfæstet i den tyske B. G. B. (fra 1896) og den schweiziske Z. G. B. (fra 1907). Hverken sondringens principielle berettigelse[50]) eller

---

yderligere eksempler »Possehl-Stiftung« oprettet 1919 i Lübeck, »Seppeler-Stiftung« oprettet 1936 i Rietberg/Westfalen og »Fred-Joachim-Schoeps-Stiftung« oprettet 1961 i Heidelberg). Efter meddelelse i Berl. Tid. 3. august 1965 er i Wetzlar oprettet en »Erich Pfeiffer-Stiftung« for fabrikation af specialmaskiner.

I tysk teori foreligger fra de senere år forskellige bidrag: Foruden Goerdelers afhandling fra 1950, der bygger på hans maskinskrevne Inaugural-Dissertation: Die Stiftung als Rechtsform für wirtschaftliche Unternehmungen (Heidelberg 1948), kan henvises til Strickrodt's og Rosenkranz's ovenfor side 43 omtalte værker fra 1956 og 1957 samt til Strickrodt's: Die Stiftung als neue Unternehmensform (Braunschweig 1951), Klaus U. Seppeler: Der Unternehmer in der Stiftung (maskinskreven, Berlin 1952), Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962).

Om juristmødet i 1962 i Hannover se yderligere Georg Strickrodt i Juridische Rundschau 1962 side 285–90.

50. Se herom f. eks. Viggo Bentzon: Personretten, 3. udgave (1930) side 186 med note 26, Ernst Andersen: Personret (1966) side 91–92.

kriterierne for den indbyrdes afgrænsning af de to grupper[51]) skal dog undersøges nærmere her; her skal blot bemærkes:

I det ovenfor side 47 i note 48 anførte værk »*Norsk juridisk ordbok*« side 211 bestemmes »stiftelse« som et »formuekompleks som på bindende måte er avsatt til et bestemt formål uten å skulle tilhøre noen bestemt person, og som behandles som en juridisk person«.

Hertil føjer Ragnar Knoph: Oversikt over Norges rett, 3. udgave ved Sverre Grette (Oslo 1949) side 364, 4. udgave ved Birger Stuevold Lassen og Knut S. Selmer (Oslo 1966) side 499, at »det som skiller dem« (d. v. s. stiftelserne) »fra korporasjonene er, at de mangler aktuelle levende »medlemmer«, som er organisert, og som har ledelsen av det hele«. Jfr. Carl Jacob Arnholm, der udtaler sig på lignende vis i T.f.R. 1953 side 102–03.

I *Sverige* udtaler, på linie hermed, Håkan Nial i kapitlet: Bolag, föreningar och stiftelser i Norstedts Juridiska Handbok, 8. udgave (Stockholm 1966) side 508–9, at »det karakteristiska för en stiftelse (är) att en förmögenhet anslagits att stadigvarande tjäna visst ändamål . . . Stiftelsen är juridisk person och företrädes av styrelsen. Några delägare har . . . en stiftelse ej«.

Dette er uddybet af samme forfatter i bogen: Om Handelsbolag och enkla bolag (Stockholm 1955) side 51–52 således: »Enligt härskande uppfattning skiljer sig stiftelsen från bolaget och föreningen därigenom att stiftelsen i motsats till bolaget och föreningen icke har några medlemmer utan blott karakteriseras av att egendom anslagits till att varaktigt främja visst ändamål. Delägarna i bolaget kunne förändra bolagets ändamål och om de så önska upplösa bolaget. Stiftelsen åter saknar medlemmar och förvaltas av ett organ (styrelsen), som principiellt icke har möjlighet att förändra stiftelsens ändamål eller upplösa stiftelsen; de personer som åtnjuta förmånen av stiftel-

51. Se herom Otto Gierke: Das deutsche Genossenschaftsrecht II. (Berlin 1873) side 958–76: »Körperschaft und Anstalt«, og f. eks. P. Tuor: Das schweizerische Zivilgesetsbuch. Eine systematische Darstellung, 6. udg. (Zürich 1953) side 97 ff. og 115 ff.

sens verksamhet, destinatärerna, ha i princip över huvud icke någon rätt att deltaga i stiftelsens förvaltning«.

Samme synspunkter er fremført af Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 138 ff.

Hjalmar Karlgren: Ändamålsbestämmelse och stiftelse (Lund 1951) udtaler side 51, »att i stiftelsebegreppet icke utan vidare bör inläggas krav på frånvaro av rättsligt inflytande för destinatärerna. Det enda det kommer an på är, att garantier finnas för att stiftelseegendomen icke användes till destinatärernas enskilda fördel, stiftelseändamålet till förfång«.

Lægges fornøden vægt på ordene »i princip« hos *Nial* og på ordene »utan vidare« hos *Karlgren,* vil det ses, at forskellen i opfattelse hos de to forfattere mere er en gradsforskel end en væsensforskel.

I *Finland* udtaler R. A. Wrede: Grunddragen av Finlands Rätts- och Samhällsordning, 3. udg. (Helsingfors 1953) side 46–48, at ved *foreninger* er: »medlemmarnas vilja bestemmande för (juridiska) personens verksamhet«, medens ved *stiftelser:* »den bestämmande viljan ... befinner sig utom den ifrågavarende (juridiska) personen och vanligen en gång för alla fastställt huvuddragen av dess verksamhet redan vid dess tillkomst (stiftande), så att de för densamme handlande personerna uteslutande ha karaktären av organ ... (t. ex. de många för olika ändamål stiftade fonderne)«.

For *Danmarks* vedkommende har O. A. Borum og Stig Iuul: Juridisk Ordbog (1954 side 155 og ligelydende i udgaven af 1965 side 166) defineret *stiftelse* som »en til et bestemt formål (sædvanlig ved gavebrev el. testamente) henlagt formue, der behandles som en retlig enhed og står under særlig forvaltning, jfr juridisk person. Formålet vil i alm. være af almennyttig art, velgørende eller kulturelt«; det tilføjes, at det for en stiftelses »retlige behandling er ... uden betydning, om den betegnes som stiftelse, legat, fond, fideikommis el. selvejende institution«.

Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) fremhæver side 11, at »*Den selvejende institution* er karakteristisk ved ikke at være organi-

seret som et samvirke mellem flere personer, der tilvejebringer fællesskabets midler ved indskud, har bestemmelsesretten over fællesvirksomheden og ved virksomhedens ophør deler nettoformuen mellem sig. Til den selvejende institutions formue findes ingen ejer i dette ords traditionelle betydning. En særlig form for selvejende institutioner er stiftelser og legater«.

Og Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) udtaler side 119, at »til *en selvejende institution* findes ingen ejere«, jfr. smst. side 8.

Forholdet mellem »stiftelser« og »korporationer« udtrykkes traditionelt derhen, at »det væsentlige Substrat for den juridiske Person ved Korporationerne er en Kreds af Personer og ved Stiftelserne en Formue«[52]; ved »korporationer« er der således typisk »medlemmer« (deltagere) med indflydelse på enhedens forvaltning, ved »stiftelser« vil dette normalt ikke være tilfældet.

2. Stiftelsernes historie har hidtil – i modsætning til korporationernes – i det hele taget være stedmoderligt behandlet.

Hessler finder i sin bog »Om stiftelser« (Stockholm 1952) side 5 note 1, at »en utredning rörande stiftelseinstitutets ursprung och utveckling från den romerska och den kanoniska rättens regler om dispositioner *ad pios usus* till det moderna stiftelseinstitutet vore betydelsefull och intressant. Om en sådan undersökning skulle bli av rättshistoriskt värde, komme den sannolikt att bli mycket omfattande. Dette ämne har med hänsyn härtill helt måst lämnas åsido i förevarande arbete«.

Gierke fastslår i sin »Genossenschaftsrecht« (Berlin 1873) II. side 959, at »die Entwicklung des *Anstaltsbegriffes* . . . liegt ausserhalb unserer Aufgabe« – men fremsætter dog enkelte bemærkninger derom.

Nu behandler Hans Liermann: Handbuch des Stiftungsrecht i

52. Jul. Lassen: Lærebog i romersk Privatret, 2. udgave (1911) side 56; Ernst Andersen: Personret (1966) side 92.

I. bind (Tübingen 1963): Geschichte des Stiftungsrechts, men efter en redegørelse for oldtidens synspunkter praktisk set kun med henblik på tysk ret, hvor udviklingen til gengæld føres helt op til nutiden.

En almindelig udvikling vedrørende tiden 1200–1800 i Tyskland findes hos: Dieter Pleimes: Weltliches Stiftungsrecht. Geschichte der Rechtsformen (Weimar 1938); se også samme: Irrwege der Dogmatik im Stiftungsrecht (Münster og Köln 1954).

Stephan Hurwitz: Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar (1933) udtaler side 5–6, at det af ham anvendte udtryk »kollektive Enheder« er »forsaavidt snævrere end selv den snævreste Betydning af »juridiske Personer« som det sprogligt ikke omfatter organiserede Formue-, men kun Personenheder«; og fremstillingen begrænses, jfr. også anf. værk side 242–43, i overensstemmelse hermed til ikke at omfatte stiftelser.

Endelig udtaler Poul Meyer i afhandlingen »Endnu mere om de såkaldte juridiske personer« som kommentar til Osvi Lahtinen: Till läran om juridiska personer, T.f.R. 1949 side 47 ff., smstd. side 336: »Mine følgende bemærkninger omfatter kun begrebets anvendelse indenfor selskabs- og foreningsretten, men af denne begrænsning kan man kun udlede, at jeg for mit vedkommende ikke har klargjort mig problemets betydning ved behandlingen af stiftelser m. v.«

Heller ikke nærværende fremstilling tilsigter egentlige retshistoriske undersøgelser. Tyngdepunktet skal ligge i en redegørelse efter dansk ret for den moderne foreteelse, som *erhvervsdrivende* selvejende institutioner ser ud til at være.

Alligevel synes det af interesse at søge at ridse nogle hovedlinier op af den historiske udvikling som baggrund for en bedømmelse af nutidens forhold, selvom et sådant forsøg vil være behæftet med betydelig usikkerhed.

Når man således har villet hævde, at »die juristische Person in Gestalt der Korporation, Anstalt oder Stiftung als ein von dem Einzelindividuum verschiedenes, selbständiges Rechtssubjekt ist ein

Kunstgebilde, der naiven Auffassung der alten Zeit fremd«[53]), er dette vel nok rigtigt, hvis man sigter til systematisk juridisk tænkning, men næppe nær så sikkert, hvis man har den rent faktiske »naive« forestillingskreds for øje.

Meget tyder på, at netop for det primitive menneske har sådanne foreteelser som (stor-)familien, de afdøde, guderne o. l. fremtrådt med ikke mindre realitet og håndgribelighed end den synlige omverden og har derfor også sat deres præg på disse menneskers forestillinger og adfærd (se eksempelvis 2. mosebog, 28. kap., 42 v.).

En ejendomsret for familien som sådan (med vekslende tidligere, nuværende og kommende medlemmer), således at de aktuelle besiddere begrænses i deres råden af hensyn hertil, synes at kunne påvises i primitive samfund fra Indien til det nordlige Ishav.[54])

---

53. Robert von Mayr: Römische Rechtsgeschichte I. 2. (Leipzig 1912) side 27. Jfr. Ernst Andersen: Personret (1966) side 95 og Liermann (se ovenfor side 51) side 2.

54. Tilstedeværelsen af en slægtsejendomsret til jord o. l., der på slægtens vegne forvaltes af slægtens overhoved, er på grundlag af studier over gammelindisk ret, senere suppleret med undersøgelser over keltisk (irsk) og slavisk ret, hævdet af Henry Sumner Maine i bøgerne: Ancient Law (London 1861), Villagecommunities in the East and West (London 1871) og Lectures on the Early History of Institutions (London 1875).

Nyere forskere har dog rokket noget ved forskellige af Maine's generaliseringer. Se således Frederick Pollock's note P (om indisk ret) side 315–17 i udgaven fra 1927 af Ancient Law; og F. C. Maitland, der under en forelæsning fremførte, at »Maine's patriarch, who is a trustee, who represents a corporation, looks to me conspicuously modern«, citeret efter A. L. Smith: Frederic William Maitland (Oxford 1908) side 13.

En opfattelse på linie med Maine forfægtes af C. W. Westrup i »Introduktion til Romerretsstudiet« I. (1920) side 58 ff. og senere i værket »Introduction to early Roman Law. The patriarchal Joint Family« I.–V. (London og København 1934–54), se særlig II. »Joint Family and Family Property« (1934) side 5 ff., oversigten side 24–46 og særligt om Rom side 49–156; samt III. »Patria Potestas« 1. (1939) side 148 ff.; se endvidere foredraget »Primitiv Ejendomsret«, trykt i hans bog »Rettens Opstaaen« (1940) side 48–49.

I denne slægtsejendomsret kan man, om man vil, ane en spire til senere tiders »korporationer«.

Sideløbende hermed manifesteres en art *individuel* ejendomsret selv udover døden gennem den skik at medgive den døde hans våben og øvrige personlige udstyr i graven eller på bålet.[55])

Jævnsides vil et kim til »stiftelsen« (det vil – ret beset – sige trangen til mere varigt at tilgodese et formål, en idé) kunne findes i overdragelser til en guddom, såsnart der ikke blot er tale om rene offergaver, der direkte og umiddelbart overgives til guddommen (ved brænding, henlæggelse i moser etc.), men om gaver, som vies til guddommen til *varig* anvendelse til et formål af kultisk eller anden art med tilknytning til denne guddom.[55a])

I de gammelgræske bysamfund kunne det således forekomme, at

Teorien om tilstedeværelsen af en oprindelig slægtsejendomsret må vistnok anses for den herskende i Tyskland, jfr. K. v. Amira: Grundriss des germanischen Rechts (Berlin 1913) side 192; Heinrich Brunner: Deutsche Rechtsgechichte I., 2. udg. (Leipzig 1906) side 108–09; samt oversigten hos Kristian Sindballe: Af Testamentsarvens Historie i dansk Ret (1915) side 3 ff.

At det fællesskab, der i Danmark møder os i landskabslovene, ikke er en oprindelig (og dermed urgermansk eller endog indoeuropæisk) ordning, antages imidlertid af Stig Iuul: Fællig og Hovedlod (1940), se særlig side 134 ff. Se endvidere Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) side 264–65 om det særlige forhold: kongelev – patrimonium.

Erik Solem: Lappiske rettsstudier (Oslo 1933) side 100 mener at kunne påvise »en art kommunisme« i de lappiske sii'dá (»by«-samfund).

55. Jfr. Westrup (se note 54): Rettens Opstaaen (1940) side 42–49 og »Introduction« II. side 164–72 (med henvisninger også til eskimoisk ret).

Den gammelægyptiske ordning, hvor man ikke blot medgav den døde værdier i graven, men herudover ved overladelse af midler til præstekollegier søgte at sikre gravens vedlideholdelse og den dødes vedvarende materielle underhold, behandles af Henri Sottas: La préservation de la propriété funéraire dans l'ancienne Égypte. (Bibliothèque de l'École des Hautes Études, hefte 205, Paris 1913) særlig side 1–6; Liermann (ovenfor side 51) side 14–15.

55a. Jfr. Liermann (ovenfor side 51) side 3 ff.

bystyret overdrog betydelige pengebeløb til byens guder til sikring af byens løbende økonomiske behov.[56]) Og i romerretten, hvor ugyldigheden af indsættelse i testamenter af incertae personae var et grundprincip (§ 25–28 i Institutionerne 2. bog 20. kap.), anerkendte man endnu så sent som ved vor tidsregnings begyndelse, at guder gyldigt kunne indsættes som arvinger; midlerne overgik til templets »skatkammer«, men forvaltedes vistnok af statens embedsmænd og ikke af præsterne.[57]) Dette bør i denne sammenhæng ikke overses; thi stillingen i *romersk ret* er iøvrigt sammenfattet således:

»Juridiske Personer kendtes i Rom kun i meget faa Tilfælde. De tidligst anerkendte Tilfælde er Staten og de enkelte Kommuner; men hertil kom allerede i den klassiske Tid visse af Staten særlig autoriserede Sammenslutninger af Enkeltpersoner. Om en saadan Sammenslutning skulle have selvstændig Retssubjektivitet, beroede dog udelukkende paa Deltagernes egen Vedtagelse. Efter moderne Sprogbrug maatte de da betegnes som Korporationer. Stiftelser i moderne Forstand, hvor en Formue som saadan er Bærer af Rettigheder og Forpligtelser, naaede Romerretten vistnok aldrig til at anerkende«.[58])

---

56. Paul Vinogradoff: Outlines of Historical Jurisprudence II: The Greek City (Oxford 1922) side 112 (i afsnittet: The City as a Juridical Person); Liermann (ovenfor side 51) side 7.

    En interessant oversigt over tidlige græske og romerske veje til at realisere »stiftelsesformål«, før selve »stiftelsen« er udviklet som juridisk person, findes hos Bernhard Laum: Stiftungen in der griechischen und römischen Antike (Leipzig og Berlin 1914) I. bind – med aftryk af dokumenter i II. bind.

57. Jfr. W. W. Buckland: A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian (Cambridge 1932) side 177 og 290–92.

58. Citat fra Stig Iuul: Grundrids af den romerske Formueret (1942) side 40, jfr. Juridisk Ordbog ved O. A. Borum og Stig Iuul, 2. reviderede udgave (1965) side 166: »Medens begrebet korporation ... har sine rødder i den ældste romerske ret, er stiftelsesbegrebet opstået inden for den middelalderlige kanoniske ret«. Se også Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 124–26; samme: Personret (1966) side 76 og 94 ff.

    Om enkeltheder kan henvises til Buckland (se note 57) side 173–77 og

Med hensyn til »stiftelser« må – uanset den formelle konstruktion[59]) – bemærkes, at under Konstantin den Store (år 307–337) anerkendtes indsættelse af selve den katolske kirke som arving, se Codex, 1. bog 2. kap. lex 1; senere fulgte anerkendelse af de enkelte lokale kirker, se Codex, 1. bog 2. kap. lex 14; under Justinian fastsættes (år 529) yderligere, at en indsættelse af Kristus som begunstiget skulle forstås som en indsættelse af den lokale kirke (se Codex, 1. bog 2. kap. lex 25). Herfra er ikke langt til at henlægge midler til en kirke (som »ejer« og forvalter), dog med visse klausuler for anvendelsen til formål af velgørende karakter (piae causae). Som sidste led følger så anerkendelse af dispositioner direkte til disse formål under selvstændig forvaltning uden en kirke som mellemled – altså som særlig selvejende stiftelse – men dog underkastet biskoppens overtilsyn (se Codex, 1. bog 3. kap., indledningen til lex 45; og den 131. novelle kap. 11; jfr. Dieter Pleimes: Irrwege der Dogmatik im Stiftungsrecht (Münster og Köln 1954) side 5 ff.).

Det karakteristiske ved disse retsdannelser (»stiftelser«) var således primært den pågældende, uforanderlige idé (eller om man vil: formålet). Den til realisationen heraf fornødne, skiftende personkreds var noget sekundært, der er afledt af det primære.

Ved de et halvt årtusinde ældre græske læreanstalter (jfr. Platons akademi, Aristoteles lyceum m. v.) må stillingen opfattes noget anderledes. Her var det primære: den til enhver tid værende – altså skiftende – personkreds (»korporationen«), medens idéerne indtog en heraf afledt sekundær rolle. En skarp skillelinje vil dog næppe kunne drages; virkelighedens mangfoldighed lader sig ikke altid indordne under bestemte rubra. Jfr. Bernhard Laum (se ovenfor side 55 note 56) I. side 1–2 og 159–60.

---

von Mayr (se note 53) I. 2. side 27–29, II. 2. I. side 37–41, II. 2. II. side 115 og IV. side 98.

59. Det er muligt, at samtiden betragtede ikke formuen (eller »formålet«) men formålssubjekterne (destinatarerne) som det egentlige retssubjekt, se bl. a. Buckland (note 57) side 177–79; von Mayr (note 53) IV. side 98–99. Hal Koch: Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder II. (1936) udtaler side 12–13, at »selve Kirken ... Institutionen ... efter romersk Retsopfattelse var juridisk Person. Kirken havde imidlertid som sit Organ – og i Virkeligheden som sit næsten enevældige Organ – Biskoppen«.

Kardinalpunktet i romerretten i dens endelige form er og bliver imidlertid,

at tillæggelse af juridisk personlighed til dannelser på privatretligt grundlag er »betinget af Øvrighedstilladelse. Adgang for de Private til at danne juridiske Personer (Enhedsordning) udenfor de af Kilderne angivne Tilfælde anerkjendes ikke«[60]);

og *at* generelle tilladelser typisk begrænses til kirkelige institutioner (i vid forstand, incl. piae causae); jfr. ovenfor.

3. For udviklingen efter den klassiske romerret bliver dennes grundindstilling (koncessionssystemet) af afgørende betydning, særlig på selve det europæiske fastland, hvor romerretten mere eller mindre direkte gør sig gældende.

Det må iøvrigt herved erindres, at Middelalderens andet store retssystem – den kanoniske ret – principielt accepterer romerrettens udgangspunkt, men blot samler sig om at få kirken som sådan, respektive lokale kirker, klostre m. v. anerkendt som koncessionerede undtagelser, samtidig med, at der i den kanoniske ret udvikles og formes et virkeligt stiftelsesbegreb.

Rimeligvis har man i kanonisk ret som subjekt for kirkeformuen i videste forstand oprindelig betragtet Gud (og hans helgener).[61]) Først efterhånden er denne betragtning udspecificeret således, at man anså den helgen, som visse værdier var viet *(overdraget)* til, som også værende ejer af disse værdier; ved visse hospitaler og milde stiftelser (»Helligaandshuse«) betragtedes den hellige ånd som ejer; endelig personificeredes *stiftelsen som sådan* (altså i en vis forstand formålet) som ejer; herved reduceres helgenen til skytspatron, og myndighederne får i opdrag at føre tilsyn med, at stifterviljen overholdes af de umiddelbare administratorer.[62])

---

60. Jul. Lassen: Lærebog i romersk Privatret, 2. udgave (1911) side 56–57. Se også Ernst Andersen: Personret (1966) side 76 og 94 ff.
61. Gierke: Genossenschaftrecht II. (se note 51) side 527.
62. Gierke: Genossenschaftrecht II. (se note 51) side 959–68. Liermann (oven-

Denne udvikling i *kanonisk* ret bekræftes og knæsættes på Tridentinerkonciliet (der i mange henseender var romerkirkens svar på reformationstidens kritik) på dettes 22. session i 1562–63; udviklingen anerkendes i øvrigt også i forskellige protestantiske landes kirkeret.[63])

E. Grundtræk i gældende fremmed ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser o. lign. (Selvejende institutioner)

1. *Tyskland*

I gældende tysk ret – Borgerlig Lovbog, 1896 – genfindes det *romerske* koncessionsprincip forsåvidt, som tillæggelse af »juridisk personlighed« betragtes som et privilegium, der *enten* forudsætter tildeling i hvert enkelt tilfælde ved en særlig offentlig akt *eller* be-

---

for side 51) side 28 ff., 78 ff. – Gierke slutter med at tilføje: »Offenbar liegt in einem Institut, welches so dem einfachen Privatwillen den Weg zu unsterblicher Geltung bahnt, eine künstliche und in gewissen Sinne anomale Ausdehnung der individuellen Willensmacht über die Grenzen ihres natürlichen Daseins«.

Brydningen i Tyskland mellem den kanoniske opfattelse af kirkerne m. v. som selvejende og den germanske forestilling, at den, der har bygget kirken m. v., er »ejer«, skildres af Hal Koch: Danmarks Kirke II. side 16–34, hvor det vises, hvorledes den private ejendomsret efterhånden reduceres til en patronatsret med tilsyn med forvaltningen og adgang til at foreslå præster (ius praesentationis), og hvorledes også patronatsretten efterhånden kommer over på de gejstlige hænder; med andre ord synspunktet: kirken (d. v. s. kirkebygningen m. m.) som juridisk person fæstner sig mer og mer.

63. Gierke: Genossenschaftsrecht IV. (Berlin 1913) side 69 ff., Liermann (ovenfor side 51) side 114 ff.

De gældende kanoniske regler findes i Codex juris canonici af 1917 kanon 99 ff. og 1489 ff.

Efter kanon 100 er den katolske kirke og pavestolen juridiske (»moralske«) personer i kraft af guddommelig anordning; de øvrige juridiske personer inden for kirken, der enten må have religiøse eller velgørende formål, baserer deres stilling på kirkens – generelle eller konkrete – aner-

tinges af iagttagelse af særlige lovforskrifter, der generelt tillægger en person-sammenslutning, respektive en formuemasse, juridisk personlighed, såfremt sammenslutningen, henholdsvis formuen, organiseres i overensstemmelse med denne særlige lovgivning, og anmeldelse herom er registreret af vedkommende offentlige myndighed (»publicitetsprincippet«).

Som omtalt ovenfor side 48 sondrer lovbogen inden for private juridiske personer – d. v. s. alle sådanne, der ikke omfattes af begrebet »Juristische Personen des öffentlichen Rechtes« – mellem »Vereine« (»korporationer«), §§ 21 ff., og »Stiftungen« (»stiftelser«), §§ 80 ff.

En *ikke-erhvervsdrivende »Verein«* får selvstændig retsevne som juridisk person ved optagelse i det af den lokale underret førte foreningsregister, § 21.

En *erhvervsdrivende »Vereins«* retsevne kræver derimod, at foreningen eller selskabet er godkendt af den forbundsstat, i hvilken den har sit sæde, med mindre andet følger af særlige for hele riget fælles forskrifter, § 22.

Dette sidste gælder for følgende tre organisationsformer: a. Aktieselskaber, b. »Gesellschaften mit beschränkter Haftung (G.m.b.H.)« og c. »Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften«, for hvilke retsevne indtræder, når de stiftes i overensstemmelse med lovens regler *og* optages i vedkommende offentlige register.

For *»Stiftungen«* – hvadenten disse er erhvervsdrivende eller ej – kræves altid godkendelse af vedkommende forbundsstat, § 80.

---

kendelse; de kan være »kollegiale« (korporationer) eller »ikke-kollegiale« (stiftelser), men ligestilles i alle tilfælde med mindreårige.

Kanon 1489–94 omhandler hospitaler, vajsenhuse o. l.; kanon 1495–1543 selve kirkeformuen og dens forvaltning. Kanon 1544–51 omhandler »fromme stiftelser« i betydningen overdragelser til kirkelige institutioner til læsning af sjælemesser (årtider) eller til velgørende formål, men *uden* at der derved stiftes nye juridiske personer. Jfr. P. Heribert Jone: Gesetzbuch der lateinischen Kirche, 2. udg. I–III. (Paderborn 1950–53), særlig I. side 126 ff. og II. side 670 ff.

Nærmere oplysninger findes i »Verhandlungen des 44. Deutschen Juristentages Hannover 1962«, bind I. 5. del (hvor der side 71–76 gives en oversigt over enkeltstaternes regler) og i Georg Strickrodt: Stiftungsrecht (Baden-Baden 1962 ff.).

I de ovenfor side 47, note 49 omtalte tilfælde, hvor erhvervsdrivende tyske virksomheder er blevet organiseret som »selvejende«, har det derfor været nødvendigt, at der af de pågældende *enkeltstatsmyndigheder* i overensstemmelse med lovbogens §§ 80 ff. er meddelt dem særlig anerkendelse som »Stiftungen«.

I sin bog »Die Stiftung als neue Unternehmungsform« (Braunschweig 1951) har den tidligere finansminister i Neder-Sachsen, Georg Strickrodt, side 33 ff. givet et forslag til en forbundslov »über die Errichtung und Verwaltung von Stiftungsunternehmen«, men med fremhævelse af, at »durch ein neues Gesetz nichts ins Leben eines Volkes eingeführt werden (sollte), was nicht zuvor selbst schon in diesem reif geworden ist«. Hidtil er den almindelige retstilstand imidlertid ikke ændret.

2. *Frankrig*

En endnu mere afvisende holdning over for juridiske personer i almindelighed og stiftelser i særdeleshed indtager nyere fransk ret. Allerede i midten af det 18. århundrede meldte betænkelighederne sig ved den katolske kirkes omfattende erhvervelse af jordegods, og i revolutionstidens og i Napoleons lovgivning træder uviljen mod privatretlige »associations« og »fondations« tydeligt frem. I gældende fransk ret kan en stiftelse dog få retsevne ved myndighedernes (regeringens) *godkendelse,* der imidlertid betinges af, at den kan anses for *almennyttig,* og at dens statutter affattes efter visse typeforskrifter.[64])

I Code civil af 1804, III. bog, II. kapitel (art. 901–12), der omhandler »evnen til ved gave i levende live eller ved testamente at

64. Jfr. Hessler: Om stiftelser side 16–20 og Charles Ozanam: Associations. Syndicats. Fondations, 3. udgave (Paris 1957) side 241 ff.

råde eller at erhverve ret«, savnes ganske direkte udtalelser om *juridiske personers* »evne« i så henseende. Art. 906 bibeholder (selv for fysiske personer) den romerretlige regel om, at kun certae personae kan være modtagere (»capable«), idet det kræves, at den begunstigede i hvert fald skal være undfanget på gavens, henholdsvis dødsfaldets tidspunkt; og efter art. 911 er enhver disposition til fordel for en »incapable« en nullitet.

Da man herefter ikke kan overlade midler til en *endnu ikke oprettet* (og godkendt) juridisk person, vil en *giver* være henvist til først at søge tilvejebragt regeringens godkendelse af den påtænkte stiftelse, hvorefter gaven må søges fuldbyrdet, idet art. 910 yderligere bestemmer, at dispositioner til fordel for »hospitaler, fattige og almennyttige indretninger« (d'établissements d'utilité publique) kun har gyldighed, hvis dispositionen bliver godkendt af myndighederne; oprettelse ved *testamente* kan kun ske ad den omvej, at midlerne testeres en eller flere levende personer med pålæg til disse om a) at søge stiftelsen oprettet og godkendt og om derefter b) at søge midlerne overført til denne.

I samklang hermed bestemte Code de commerce fra 1807 (art. 37), at et »société anonyme« kun kunne stiftes med regeringens godkendelse, og først ved en lov af 24. juli 1867 ændres dette (§ 21) og afløses af et krav om offentlig registrering, jfr. den danske Betænkning (nr. 362) om revision af aktieselskabslovgivningen (1964) side 19–20. Endeligt foreskrev Code pénal fra 1810 (art. 291), at ingen »association« på mere end 20 medlemmer med det formål at mødes for at befatte sig med »d'objets religieux, littéraires, politiques *ou autres*«, måtte dannes uden regeringens samtykke. Også i foreningsloven af 1. juli 1901, der iøvrigt i så henseende lemper reglerne i Code pénal, fastholdes krav om registrering og om godkendelse af vedtægter.

I et lovforslag, der i 1938 blev vedtaget af Senatet, men derefter henlagt på grund af krigsudbrudet, påtænktes det til Code civil art. 906 at føje: »Der kan ved testamente disponeres til fordel for en indretning, som allerede består, eller som skal oprettes, på betingelse af, at denne opnår anerkendelse som almennyttig«. Anerkendelse skulle søges inden 1 år fra påbegyndelse af bobehandlingen, resp. modtagelse af underretning om testationen. Jfr. Ozanam (se note 64) side 243.

En ny lov om aktieselskaber er gennemført som nr. 66–537 af 24. juli 1966.

3. *Schweiz*

I den kantonale lovgivning var tre forskellige systemer repræsenteret:

1) Adgang til fuldstændig fri dannelse;
2) Registreringstvang (publicitetsprincippet); og
3) – i de franske kantoner – koncessionssystemet med dets krav om offentlig autorisation.

Under kantonal ret (og dermed uden for forbundslovgivningen) står imidlertid af private juridiske personer i dag *kun* a) kirkelige sammenslutninger og kirkelige stiftelser *og* b) visse ejerlag o. l. med rod i jordfællesskabet.[65])

I *forbundslovgivningen* er udviklingen gået i retning af at lette dannelsen af juridiske personer i disses forskellige former.

Reglerne findes i Civillovbogen af 1907 (Z.G.B.) art. 52 ff., suppleret med de selskabsretlige afsnit i Obligationsretsloven af 1911 (nu i affattelsen af 18. december 1936).

Ligesom i Tyskland sondres mellem »Vereine« (associations), der har medlemmer (Z.G.B. art. 60 ff.), og »Stiftungen« (fondations), hvis basis er en formuemasse (Z.G.B. art. 80 ff.).

Koncession er efter forbundslovgivningen aldrig fornøden, hvorimod de ovenfor under 1) og 2) nævnte systemer begge er anvendt, hvert inden for sit område:

Genstand for *fri dannelse* er: »Ikke-økonomiske foreninger« (herunder kirkelige sammenslutninger), familiestiftelser samt kirkelige stiftelser, Z.G.B. art. 52, stk. 2 (kirkelige-sammenslutninger og -stiftelser dog med ovennævnte forbehold om eventuel kantonal godkendelse).

Registrering kræves med hensyn til de anerkendte former for »økonomiske foreninger«, der alene omfatter aktieselskaber, »Gesellschaften mit beschränkter Haftung« (G.m.b.H.) og »Genossen-

65. Jfr. P. Tuor: Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. Eine systematische Darstellung. 6. udg. (Zürich 1953) side 105 ff., jfr. side 92 ff.

schaften«, samt med hensyn til alle »Stiftungen«, bortset fra familiestiftelser og kirkelige stiftelser. Registreringen skal ske i Handelsregisteret og er vilkår for erhvervelsen af retsevne.[66])

4. *England*

Skønt romerretten aldrig – som inden for det tysk-romerske rige – formelt er antaget som gældende ret i England (modsat Skotland), er udgangspunktet her med hensyn til »juridiske personer« principielt det samme: Retsevne var og er – bortset fra fysiske personer – et privilegium og indtræder følgelig kun under ganske særlige forudsætninger.

Som fællesbetegnelse for »juridiske personer« anvendes ordet »corporations«, og inden for dette begreb sondres der mellem på den ene side »corporations aggregate« (herunder »companies«) og på den anden side »corporations sole«. Den første gruppe svarer til, hvad man sædvanligvis betegner som »korporationer«. En »corporation sole« siges at bestå af kun ét medlem (ad gangen); under dette begreb er henført visse embeder, såsom sognekald, kronen, bispestole m. v.

Efter *grundlaget* for erhvervelse af *retsevne* sondres for begge kategorier mellem:

1) »Chartered corporations«, der er skabt ved kongeligt privilegium (letters patent);

2) »Prescriptive corporations«, der består i kraft af sædvane fra ældgammel tid; og

3) »Statutory corporations and companies«, stiftet ved eller i henhold til lov; denne kan være en *speciel lov* (i reglen tillige en koncessionslov) vedrørende et enkelt selskab m. v., eller den kan være en »rammelov«, som navnlig »The Companies Act«, efter hvilken retsevnen indtræder for alle sådanne foretagender inden for lovens om-

66. Obligationsretsloven af 1911 i affattelsen af 18. december 1936 art. 643 (Aktiengesellschaften), art. 783 (G.m.b.H.) og art. 838 (Genossenschaften). Om stiftelser se Z.G.B. art. 81.

råde, der iagttager lovens generelle forskrifter *og* optages i et offentligt register.[67])

»Stiftelser« og »legater« omhandles ikke i engelsk »Common Law«[68]); hertil kommer, at »Common Law« begrænser gyldigheden af privates dispositioner til et tidsrum af en eller flere på tidspunktet for dispositionen, respektive ved testators død, eksisterende, påviselige personers levetid + 21 år derefter (»the rule against perpetuities«)[69]); det kunne herefter på forhånd se ud, som om der i England – bortset fra muligheden for at erholde et royal charter (letter patent) eller en særlig lov – overhovedet ikke er eksistensgrundlag for sådanne institutter.

Når dette alligevel ikke er tilfældet, må grundlaget søges i det med »Common Law« sideløbende – og stærkere – retssystem: »Equity«, og det i dette retssystem udviklede trustinstitut. Efter dette institut overdrages midler til en (fysisk) person, eventuelt til flere personer eller til en gyldig bestående corporation, »the trustee«, der udadtil står legitimeret som »ejer«, men hvem det pålægges at anvende midlerne eller deres afkast til bedste for en eller flere destinatarer (på engelsk stadig betegnet med det gamle normanner-franske udtryk: »cestuis que trust«), således at opfyldelsen af dette pålæg – og i fornødent fald pålæg om at udpege en efterfølger – kan fremtvinges ved søgsmål i »Equity« mod »the trustee«, og således at midlerne er urørlige for »the trustee's« personlige kreditorer og arvinger.[70])

---

67. Se f. eks. W. Blake Odgers: On the Common Law of England, 3. udg. (London 1927) II. side 796 ff. De gældende regler findes i Companies Act 1948 med ændringer af 1967.
68. Om dette begreb og om forholdet til »Equity« kan henvises til redegørelsen hos Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten II. 3. udg. (1951) side 877–78.
69. Jfr. Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I. 3. udg. (1951) side 517–18 og nu særligt Law Reform Committee. Fourth Report. The Rule against Perpetuities (London 1956).
70. Jfr. George W. Keeton: The law of trusts, 7. udg. (London 1957) side 1–4; se også Report of the Committee on the Law and Practice relating to Charitable Trusts, »The Nathan Committee« (London 1952, optrykt 1958),

I middelalderen har denne fremgangsmåde muliggjort dispositioner til piae causae (kirken og dens institutioner), uanset de gældende forbud mod henlæggelse af jord under den døde hånd (»mortmain«)[71]) (og forøvrigt også uanset de kanoniske ordensregler, der forbød visse munkeordener at »eje« verdslig ejendom).[72])

Siden Henrik den Ottendes tid bliver der ikke længere spørgsmål om sådanne omgåelser (The Statue of Uses, 1535). Ved instituteringen af en trust måtte nu også faktisk reglerne om »mortmain« og forbudet mod »perpetuities« respekteres.

Hertil kommer (i lighed med romerrettens ovenfor side 55 omtalte krav om »certae personae«), at »a trust by English Law, *not being a charitable trust,* in order to be effective, must have ascertained or ascertainable beneficiaries«.[73]) Har trusten ikke én eller flere destinatarer, der opfylder disse vilkår, anses trustens oprettelse som ugyldig.[74])

Ved dispositioner til fordel for en hest, en hund eller til vedligeholdelse af et gravsted, har domstolene dog[75]) anerkendt en gyldig trust – der blot ikke ville kunne fremtvinges (af mangel på kompetent sagsøger) mod en efterladende trustee.[76])

---

jfr. også Ernst Rabel: The conflict of laws II. (Ann Arbor og Chicago 1947, 2. udg. 1960) side 13–14.

71. Jfr. Frederick Pollock and Frederic William Maitland: The History of English Law I. 2. udg. (Cambridge 1898, optrykt 1923) side 333–34. Reglerne om »mortmain« er ophævet ved »Charities Act, 1960«, sch. 7 II.
72. Jfr. Keeton (se note 70) side 17–18.
73. Citat af lord Evershed, M.R., i Court of Appeal's dom i sagen: Re Endacott [1959] i 3. Weekly Law Report side 799; dommen kommenteres af R. E. Megarry i Law Quarterly Review vol. 76, 1960, side 20–22.
74. Dette har således ramt henlæggelse af aktiemajoriteten i bladet »The Observer« til en trust til fremme af god forståelse mellem folkene, værn for pressens frihed etc., se sagen: Re Astor's Settlement Trusts [1952] Law Reports, Chancery Division side 534.
75. Lord Evershed, M.R., finder på det i note 73 anf. sted forklaringen på disse brud på den almindelige regel i, at »Homer har blundet«.
76. Jfr. Keeton (se note 70) side 125–28.

I alle tre henseender – med hensyn til »mortmain«, »perpetuities« og »uncertainty« – har imidlertid »charitable trusts« længe dannet en undtagelse.[77])

Udgangspunktet for afgrænsningen af dette begreb er fremdeles »The Statue of Charitable Uses« fra 1601, der nævner hjælp til fattige, ungdommens opdragelse og religiøse formål[78]); hertil har domspraksis føjet formål, der iøvrigt er »beneficial to the community«[79]); afgrænsningen af disse fire begreber har givet anledning til megen usikkerhed.

I 1812 foreskrev en lov »The Charitable Donations Registration Act«, at »charitable trusts« skulle optages i et register for at lette kontrollen med dem; loven fik aldrig virkning i praksis og er nu ophævet ved »The Charities Act, 1960«, sch. 5; ved sidstnævnte lov indføres imidlertid et landsregister over »charities«; registret er offentligt tilgængeligt, og optagelse deri skaber en bindende formodning for, at der foreligger en »charity«, se sects. 4–5; ved siden heraf kan der af de kommunale myndigheder føres registre til oplysning om lokale »charities« og deres formål, se sect. 10.

Det offentlige (»The Attorney-General«) har længe kunnet påtale misbrug af forvaltningen af »charitable trusts«, og ved »The Charitable Trusts Act, 1853«, gennemførtes en række kontrolforanstaltninger og en særlig tilsynsmyndighed (»Charity Commissioners«).

---

77. Jfr. Keeton (se note 70) side 138–91 og den ligeledes i note 70 omtalte kommissionsbetænkning samt (om »uncertainty«) Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 62 ff. og nu i det hele George W. Keeton: The modern law of charities (London 1962) side 170 ff. (mortmain), 167–70 (perpetuities) og 97 ff. (uncertainty).

78. Herunder, siden overhusets dom i Bourne v. Keane [1919] Law Reports, Appeal Cases, side 815, også læsning af sjælemesser. Se i det hele Keeton, Charities (se note 77) side 25 ff. (begrebet »charity« i almindelighed), 79 ff. (hjælp til fattige), 68 ff. (ungdommens opdragelse) og 60 ff. (religiøse formål).

79. Fastslået af lord Macnaghten i overhusets dom i sagen: Income Tax Commissioners v. Pemsel [1891] Law Reports, Appeal Cases, side 531 ff. (se særlig side 583). Se endvidere Keeton, Charities (se note 77) side 85 ff.

Ved »The Charities Act, 1960« er denne tilsynsmyndighed, der iøvrigt udøves under kontrol af domstolene, yderligere udbygget.

Herefter kan en »charitable trust« bestå som en *varig indretning* (d. v. s. uden hensyn til »the rule against perpetuities«) for så vidt angår *formålet.*

Hvad *forvaltningen* angår, kan ved alle trusts (såvel »charitable« som andre) dennes ubrudte videreførelse kun fuldt ud sikres, hvis »the trustee« er en *juridisk person* som f. eks. »The Public Trustee«, der er en engelsk parallel til det danske Overformynderi, oprettet som »corporation sole« ved lov af 1906, eller den ved »The Charities Act, 1960« – ligeledes som »corporation sole« – oprettede »Official Custodian for Charities« (se sect. 3); videre kan bl. a. nævnes banker og de for den engelsktalende verden typiske »trust-companies«, indregistrerede i henhold til »The Companies Act«.

Er »the trustee« en *fysisk person,* må overgang af trustejendom fra ham til hans efterfølger som trustee principielt ske efter de almindelige regler om overførelse af ejendomsret og med de deraf normalt følgende omkostninger. For »charitable trusts« indrømmer »The Charities Act, 1960« (se sect. 35) dog visse lettelser.

Det er nu lovfæstet, at domstolene (eller »The Charity Commissioners«) kan beskikke en efterfølger, *såfremt* en trustee dør eller bliver ude af stand til at fungere, forinden trustformålet er udtømt, *og* uden at nogen anden er udpeget; også i dette tilfælde hjemler »The Charities Act, 1960« (se sect. 20) en forenkling i de almindelige regler m. v. om overførelse af ejendomsretten over trust-ejendommen til den nye trustee.

Principielt kan alt, hvad der kan være genstand for privat ejendomsret, også gives i trust, medmindre særlige lovregler forbyder det. I reglen består trustformer imidlertid af fast ejendom, offentlige obligationer og visse aktier[80]); over trusternes besiddelse af fast ejendom ses ingen nyere statistik at foreligge, hvorimod i 1952 de ca. 110.000 kendte trusts besad værdipapirer til en værdi af ca.

80. Jfr. Keeton (se note 70) side 13 og 260 ff.

200 mill. pund. Om eksempler på anbringelse af trustmidler i en til trusten direkte henlagt erhvervsvirksomhed foreligger ingen almindelige oplysninger[81]), men at noget sådant er muligt, fremgår bl. a. af sagen In Re Thomson [1930] Law Reports, Chancery Division I. side 203, hvor trustformuen omfattede en skibsmæglervirksomhed (»a yachtbroker's business«), der efter testators bestemmelse skulle videreføres.

Den med Carlsbergfondet på enkelte områder samarbejdende »Wellcome Trust« er en *aktieejende* fond, der besidder samtlige aktier i medicinalvarefirmaet »The Wellcome Foundation Limited«, se »The Wellcome Trust. First Report« (London 1957) side 9.

En trustee vil blive personlig ansvarlig for tab, der lides ved uautoriseret anbringelse af midlerne, og enhver anbringelse er uautoriseret, medmindre den er tilladt i kraft af[82])

a) stiftelsesdokumentet;
b) lovgivningen (The Trustee Act of 1925 og nu The Trustee Investments Act 1961);
c) et dekret udfærdiget af the High Court (Chancery Division) på anmodning af the trustee.

---

81. Jfr. den i note 70 omtalte »Report« side 135.
82. Jfr. »Report« (se note 70) side 66. Kommissionen stillede iøvrigt forslag om, at det af hensyn til inflationsfaren generelt tillodes »charitable trusts« at investere i fast ejendom.

»Charities Act, 1960« indeholder ikke særlige regler om midlernes anbringelse, udover at domstolene eller »The Charity Commissioners« til begrænsning af risiko m. v. kan *påbyde* »schemes to establish common investment funds« for en kreds af »Charities«, således at fonden, hvori de bliver lodtagne, selv betragtes som en selvstændig »Charity« med deraf følgende rettigheder, se sect. 22.

»Charities Act, 1960« kommenteres af O. R. Marshall i The Modern Law Review vol. 24, 1961, side 444–66, og behandles udførligt i Keeton, Charities (se note 77); om anbringelsen af trust-midler, se særligt side 201 ff. og nu »Trustee Investments Act, 1961«.

Selvom en bestemt anbringelsesmåde er *tilladt* i stiftelsesdokumentet, er dette dog ikke bindende for the trustee, medmindre der tillige er tale om et direkte påbud.[83])

5. *Nordamerikas Forenede Stater*

Her findes de nærmere regler i enkeltstaternes ret, og grundtankerne er i det hele de samme som i England, således at realisationen af stiftelses- eller legatformål må ske ved hjælp af trustinstitutet.[84])

Begrebet »charitable trust« bedømmes dog langt rummeligere end i England, og afgrænsningen af disse trusts over for andre har i det hele næppe samme betydning som i engelsk ret; der er således ingen særlige tilsynsmyndigheder – udover den almindelige anklagemyndighed, men i visse stater er der dog grænser for, hvad en »charitable trust« må eje.[85])

Iøvrigt kan en trust stiftes med ethvert lovligt formål[86]), og som »trust-property« anerkendes alle overdragelige rettigheder, også copyrights, patenter, good-will, blot de er »definite or definitely ascertainable«.[87])

I de fleste stater er der nu lovregler om anbringelse af trust-midler – herunder i aktier i ældre, anerkendte selskaber.[88])

Hvis ikke stiftelsesdokumentet indeholder særlige forskrifter, er rettesnoren for en trustee sådanne anbringelsesmåder, som en fornuftig (»prudent«) mand ville vælge for sine egne midler, når hensyn skal tages såvel til kapitalens bevaring som til størrelse og stabilitet af afkastningen.

---

83. Jfr. Keeton (se note 70) side 271.
84. Reglerne gengives i den af The American Law Institute udgivne Restatement of the Law, Trusts I–III, 2. udg. (St. Paul, Minnesota 1959).
85. Restatement (se note 84) II. side 207 ff. (§§ 348–68, særligt § 363).
86. Restatement (se note 84) I. side 158 (§ 59).
87. Restatement (se note 84) I. side 191 ff. (§§ 74 og 76).
88. Restatement (se note 84) III. side 391.

Det tilføjes udtrykkeligt, at til »*not* proper trust investments« hører »employment of trust property in the *carrying on of trade or business*«.[89])

Den største amerikanske »charitable trust«, The Ford Foundation, har størstedelen af sine midler anbragt i aktier i »Ford Motor Company«, af hvis aktiekapital fonden indtil midten af 1950'erne ejede 90 %, men vel at mærke i aktier uden stemmeret.

De i størrelse nærmest følgende, Rockefeller- og Carnegie-Foundations, har deres midler investeret på »sædvanlig måde« i obligationer og aktier i forskellige virksomheder; se Dwight Macdonald: The Ford Foundation. The Men and the Millions (New York 1956).

I denne samling af letskrevne og letlæste artikler om stiftelsernes betydning i U.S.A. anføres side 36, *at* antallet af »charitable trusts« i begyndelsen af 1950'erne kan anslås til ca. ½ million; *at* deres samlede formue anslås til ca. 40 milliarder dollars; og *at* deres årlige uddelinger har andraget ca. 5,4 milliarder dollars. Side 176–78 gives en kort litteraturoversigt vedrørende stiftelserne i U.S.A. The Russell Sage Foundation i New York har udsendt en række skrifter om de amerikanske »foundations«, således: Joseph C. Kiger: Operating Principles of the larger Foundations (1954) med statistiske oplysninger om 54 sådanne; F. Emerson Andrews: Philantropic Foundations (1956) med fyldig bibliografi og Ann D. Walton og Marianna O. Lewis: The Foundation Directory, 2. udg. (1964).

F. Grundtræk i gældende nordisk ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser (Selvejende institutioner)

I *Norden* har romerretten ingensinde haft direkte gyldighed.[90]) Og det kan vistnok fastslås som udgangspunkt, i hvert fald i nyere tid, at hvor ikke almindelige indskrænkninger i rådigheden over ejendom

89. Restatement (se note 84) I. side 529 ff. (§ 227).
90. Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) side 137, cfr. side 139 ff. om receptionen i Tyskland.

eller specielle forskrifter har været til hinder derfor, har adgangen stået åben til på privatretligt grundlag at danne juridiske personer.

1. Kun *Finland* har principielt brudt med dette grundsyn.

Ikke blot for »aktiebolag« (lov af 2. maj 1895) og »andelslag« (lov af 28. maj 1954), men også for alle slags »*föreningar*« (lov af 4. januar 1919) betinges retsevnen af indskrivning i offentlige registre, hvilket har til forudsætning, at lovens forskrifter er iagttaget.

Hertil kommer loven om *stiftelser* af 5. april 1930, med tilhørende »förordning« af s. d.[91])

Loven fastslår i § 2, at »till grundande av stiftelse skall tillstånd utverkas. Stiftelse bör hava fastställda stadgar och införas i ett särskilt register över stiftelser«.

§§ 3 og 4 foreskriver, hvad vedtægterne skal indeholde.

§ 5 bestemmer, *at* godkendelse m. v. meddeles af Justitsministeriet, *at* sådan godkendelse »bör meddelas, om stiftelsens ändamål är nyttigt«, *at* vedtægterne bør stadfæstes, »om de uppgjorts i enlighet med bestämmelserna i denna lag och deras innehåll icke är stridande mot lag eller god sed . . . Ej må dock tillstånd beviljas, om stiftelsens grundande innefattade ett kringgående av gällande stadganden om fideikommis«.[92])

Registeret føres for hele landet af Justitsministeriet, § 6. Registreringen skal oplyse navn, hjemsted og formål, samt hvem bestyrelsen består af, og hvem der har signatur, § 7. Retsevnens indtræden knyttes til registreringen, § 8.

---

91. Om *pensionsstiftelser* findes en særlig lov af 2. december 1955; er dens almindelige regler iagttaget, *skal* vedtægterne stadfæstes af Socialministeriet og ved derefter at blive optaget i et af ministeriet ført landsregister får stiftelsen retsevne.

92. Herved sigtes til den senere gennemførte lov af 22. december 1931 om upphävande av fideikommis, der lader de bestående fideikommisser overgå til besiddernes frie ejendom og forbyder fremtidige dispositioner til fordel for mere end een indsat (og eventuelt dennes overlevende ægtefælle) + eet led til.

I § 11 foreskrives, at der skal føres en forhandlingsprotokol for styrelsen, og i det af Juridiska Föreningen i Finland udgivne »Finlands Lagverk«, redigeret af Gunnar Palmgren (Helsingfors 1956), siges det i II. del side 170 ved omtalen heraf, at »enligt Bokföringslagen 6.7.1945 § 1 är stiftelse, som driver näring eller rörelse, underkastad gällande bokföringslagstiftning«. Det forudsættes således, at en lovligt bestående, registreret stiftelse kan udøve erhvervsvirksomhed, se Edward Andersson, J.F.T. 1964 side 459.

2. I *Norge* fastslår Grundloven af 1814 i § 106, at »milde Stiftelsers Eiendomme skulle blot anvendes til disses Gavn«.

Derudover forbyder § 108 oprettelsen af »Grevskaber, Baronier, Stamhuse og Fideikommisser«, og dette forbud antages også at kunne ramme såkaldte familiestiftelser, selv om det årlige udbytte skal deles mellem *flere* eller færre slægtsmedlemmer, forsåvidt disse har et *egentligt retskrav* på at få beløbene tildelt, da også sådanne stiftelser findes at kunne »anvendes som middel til å skape den arvelige rikmannsstand som grunnlovens fedre fryktet«.[93]) Ved højesteretsdom i Retstidende 1872 side 412 er det derhos antaget, at grundlovsforbudet i § 108 gælder, også hvor fordelingen af udbyttet til enhver tid skal ske efter den *legale arvefølge*. En *fortrinsret* for slægtninge til at komme i betragtning ved uddeling af legatportioner skulle derimod ikke i sig selv være nok til at gøre forbudet i Grundlovens § 108 anvendeligt. Faktisk har administrationen i Norge af hensyn til dette forbud dog næret betænkelighed ved at *konfirmere* fundatser, hvor fortrinsret for opretterens egen slægt var foreskrevet.[94])

Den norske lov nr. 3 af 23. juni 1888, der giver særlige bestemmelser angående leilændingsgods (fæstegods) tilhørende stamhuse og visse stiftelser m. v., hjemler i § 12 adgang til afhændelse af bestående offentlige stiftelsers jordegods uden hensyn til modstående fundatsbestemmelser. I § 13 tilføjes:

93. Se Ragnar Knoph: Norsk arverett, 3. udg. (Oslo 1959) side 186 og Stig Iuul: Fideikommissarisk Substitution (1934) side 80–83.

94. Se henvisningerne i note 93.

»Naar der herefter i Testament, Gavebrev eller anden Bestemmelse udstedes Forbud mod Afhændelse af *Jordeiendom*, skal saadant Forbud kun være lovlig forbindende indtil en bestemt betegnet og ved Forbudets Udstedelse tilværende Persons Død, eller, om ingen saadan er nævnt, indtil 30 Aar efter Udstederens Død.«

Med respekt heraf og med »den selvsagte reservasjon at stiftelsens formål ikke må være ulovlig« er »adgangen til å opprette stiftelser... helt fri ... Heller ikke kreves det former ... Et nødvendigt vilkår er det dog, at stiftelsen har fått visse midler å virke med, og en nødtørftig organisasjon. Hvis det ønskes, kan de fleste stiftelser få kongelig konfirmasjon«.[95])

At norske stiftelser *kan* »drive økonomisk virksomhed«, forudsættes i de ligelydende bestemmelser i § 26 litr. i og k og § 21 litr. i og k henholdsvis i »skattelov for landet« nr. 8 af 18. august 1911 og »skattelov for byene« nr. 9 af samme dato.

Det foreskrives her som almindelig regel, at formue- og indtægtsskat ikke kan pålægges:

i. Kirker, kirkesamfund, menigheter og milde stiftelser.

k. Selskaper og innretninger, som ikke har erhverv til formål, såsom videnskapsselskaper, kunstforeninger, museer, soldathjem på ekserserplassene, fiskerhjem og selskapelige klubber«.

Men det tilføjes så: »Dersom institusjoner av den under bokstav i og k nevnte art – soldathjem på ekserserplassene og fiskerhjem undtatt – driver økonomisk virksomhet – derunder også bortleie av fast eiendom, som delvis benyttes til eget bruk – blir den deri nedlagte formue og den derav vunne inntekt å beskatte overensstemmende med skattelovens almindelige regler. Det samme gjelder kirker, kirkesamfund og menigheter forsåvidt angår økonomisk virksomhet som ligger utenfor det egentlige kirkelige eller forsorgsmæssige arbeide«.

---

95. Se Ragnar Knoph: Oversigt over Norges rett, 3. udgave ved Sverre Grette (Oslo 1949) side 364, 4. udgave ved Birger Stuevold Lassen og Knut S. Selmer (Oslo 1966) side 499.

Disse gamle skatteregler fra 1911 gælder fremdeles[96]), det forudsættes således stadigt, at stiftelser kan udøve erhvervsvirksomhed.

Den nye lov om aksjeselskaper nr. 4 af 6. juli 1957 kan ligesålidt som dens forgængere antages at omfatte udøvelse af erhvervsvirksomhed i form af »stiftelse«. Ved 1957-lovens behandling blev det ganske vist tilkendegivet, at aktieselskabet (med forbehold af visse særligt angivne tilfælde) »nå i princippet (er) gjort til den eneste form for selskapsforetagende uten personlig ansvar for noen av deltagerne«[97]); men en stiftelse har netop ingen »deltagere« og er (derfor) ikke noget »selskap«, jfr. Per Augdahl: Lov om aksjeselskaper (Oslo 1959) side 12, note 2, hvorefter udtrykket »selskap« end ikke omfatter »korporasjoner i snevrere forstand (jfr. § 6 fjerde punktum) d. v. s. sammenslutninger hvis formue er definitivt og på bindende måte adskilt fra deltagernes slik at disse er avskåret fra å disponere den efter forgodtbefindende og navnlig avskåret fra å beslutte den fordelt mellem sig helt eller delvis. Slike korporasjoner går derfor ikke inn under loven selv om de driver næring, jfr. § 4 nr. 3«.

3. I *Sverige* har afgrænsningen af stiftelsesbegrebet over for »bolag« og »föreningar« (jfr. ovenfor side 49) forsåvidt en særlig interesse, som der, foruden en omfattende aktieselskabslov af 14. september 1944, findes en lov af 1. juni 1951 om »ekonomiska föreningar«, der bl. a. indeholder krav om offentlig registrering.

Lov af 18. juni 1925, jfr. lov af 3. juni 1932, »om förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom«, udelukker derhos disse juridiske personer fra, uden tilladelse fra »kungl. majestät« at erhverve *landejendomme*.[98])

Lov af 24. maj 1929, jfr. lov af 28. juli 1958, »om tilsyn över stiftelser« indfører principielt anmeldelsespligt til vedkommende lensstyrelse (med påfølgende tilsyn af denne) i tilfælde af henlæggelse af »egendom att såsom självständig förmögenhet fortvarende tjäna ett bestämt ändamål«. Herfra gøres dog den meget væsentlige und-

96. Jfr. Kr. Fr. Brøgger: Lov og rett (Oslo 1951) sp. 1027.
97. H. F. Marthinussen i T.f.R. 1958 side 225; dansk Betænkning (nr. 362) om revision af aktieselskabslovgivningen (1964) side 56–57, jfr. side 14–15.
98. Jfr. Fl. Tolstrup, U.f.R.1960 B. side 103.

tagelse, at stifteren selv kan fastsætte, at reglerne om anmeldelse og tilsyn ikke skal komme til anvendelse (§ 2 nr. 9).[98a])

Iøvrigt kan oprettelse af stiftelser ske »helt formlöst«[99]); der er ingen pligt til at søge konfirmation (»fastställelse«), og meddelt konfirmation er uden »betydelse för stiftelsens rättskapacitet«.[100])

Hessler rejser, i det i note 99 anførte værk side 133 note 64, spørgsmål om, hvorvidt lovgivningen bør udelukke, at en stiftelses formue udgøres af »en i vinningssyfte driven rörelse«, således at stiftelsesformen begrænses til formueforvaltning af »rent konserverande natur«; dette afviser forfatteren dog og tilføjer iøvrigt: »Vad svensk rätt angår torde nog kunna påstås, at stiftelser i praktiken ej i större utsträckning driva affärsverksomhet i vinstsyfte«.

Det forekommer dog i svensk praksis, at den frie adgang til at oprette »stiftelser« som selvstændige juridiske personer benyttes til oprettelse af en stiftelse eller fond, hvortil visse aktiver overdrages til forvaltning *for et vist tidsrum,* i reglen indtil et vist formål er realiseret. Hessler refererer side 131 et tilfælde fra domspraksis (Nytt juridiskt arkiv 1946 A. side 269), hvor en pelsfarm m. v. blev overdraget til en »stiftelse«, som gennem driften i første række skulle afbetale en gæld, og som skulle ophøre at bestå, når gælden var afviklet, hvorefter farmen m. v. gik tilbage til stifteren. Eksempelvis kan også nævnes, at denne form er blevet anvendt til etablering af en (midlertidig) aktiemajoritet ved samvirke (indskud af aktier) mellem flere aktieejere.

Det kan endvidere nævnes, at også visse *permanente* svenske stiftelser ejer betydelige aktieposter i erhvervsdrivende virksomheder.

Allerede i 1810 indførtes forbud mod oprettelse af jordegods*fideikommisser;* i 1930 bestemmer »testamentslagen« (kap. 1 § 2) og lov af 25. april 1930 »Om vissa rättshandlinger till förmån för ofödda« som almindelig regel, at der

98a. Jfr. Henrik Hessler: Några spörsmål om tillsyn över stiftelser i Festskrift tillägnad Halvar Sundberg (Uppsala 1959) side 175–202.

99. Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 187 ff.

100. Håkan Nial i Nordstedts juridiska Handbok, 8. udg. (Stockholm 1966) side 508.

normalt kun kan træffes dispositioner til fordel for personer, der er født (eller dog avlet) ved dispositionens foretagelse, respektive ved testators død; disse regler tager kun sigte på fysiske personer. I 1959 er der derhos udarbejdet forslag til afvikling af bestående fideikommisser[101]); gennemført som lov af 6. december 1963, se Sv.J.T. 1964 side 129 ff.

4. Kristian Sindballe anfører[102]), at »det vistnok er givet, at der ... paa *Island* allerede i den hedenske Tid kendtes saavel Stiftelser, der forfulgte religiøse Formaal, som ogsaa saadanne, der forfulgte rent humane Formaal, som f. Eks. Indstiftelse af Broer og Færgesteder til Hjælp for Rejsende«.

Fra den kristne tid findes adskillige jordejende stiftelser; og i forbindelse med gennemførelsen af nye regler om adgang til hævdserhvervelse pålægger kancelliskrivelse af 18. maj 1843 stiftsøvrigheden at påse, at »de Rettigheder, der tilhøre Kirken, Præstekaldene, eller nogen anden Geistlighedens Varetægt betroet Stiftelse«, vedligeholdes. Den islandske lov om exekution af 4. november 1887 § 31 nævner som undtaget fra kreditorforfølgning bl. a. »Understøttelse og Hjælp til Trængende, som gives af Stiftelser eller andre veldædige Indretninger«.

Der findes i nugældende islandsk ret en aktieselskabslov af 27. juni 1921 og en lov om kooperative foreninger af 13. juni 1937, men i øvrigt ses der ikke at foreligge særlige privatretlige regler om adgang til dannelse af juridiske personer.

Stiftelser og legater kan i overensstemmelse med reglerne i Danmark og Norge oprettes ved gavebrev eller testamente, og – om ønskes – kan fundatsen søges forsynet med stadfæstelse af Islands præsident, uden at denne stadfæstelse er en betingelse for dispositionernes gyldighed. (Oplysningerne om adgangen til at oprette stiftelser og legater er venligst meddelt af Islands ambassade i København).

---

101. Jfr. Sara Falk i Juristen 1960 side 185–86 og Harry Guldberg i Svensk Juristtidning 1963 side 577–82.

102. Af Testamentsarvens Historie i dansk Ret (1915) side 28.

G. Træk af udviklingen i dansk ret af reglerne om juridiske personer med særlig henblik på stiftelser (Selvejende institutioner)

Om der for *Danmarks* vedkommende måtte kunne påvises spor fra hedensk tid af »stiftelser« med rent humane formål, må her stå hen; de hedenske gudehov har utvivlsomt været betragtet som ejet af den *slægt* (som sådan), hvis medlemmer havde afgivet jord til vedkommende gudehov, og for hvilke værdigheden som gode (offerpræst) har været arvelig i den pågældende slægt.[103])

I den første kristne tid har man derimod vistnok anset den eller de *personer,* der opførte kirkerne, som disses ejere.[104])

Men også i Danmark trænger i Middelalderens løb (i hvert fald siden det 13. århundrede) den kanoniske opfattelse af kirken og dens institutioner som »selvejende«, altså som juridiske personer, igennem.[105]) De økonomiske konsekvenser heraf vokser i stigende grad, efterhånden som den enkeltes dispositionsret også mortis causa mere og mere vinder anerkendelse på bekostning af slægtens traditionelle eneret, også fordi der ikke i gammel dansk ret har eksisteret bestemmelser om forbud mod henlæggelse af jord under den »døde hånd« – bortset fra den siden ca. 1400 hævdede specielle regel om, at kirken (og adelen) af skattemæssige grunde ikke måtte erhverve selvejerbondejord.[106])

---

103. Jfr. L. P. Fabricius: Danmarks Kirkehistorie I. 1. (1934) side 57; Hal Koch: Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder II. (1936) side 20.
104. Jfr. Hal Koch (se note 103) side 57–58 og side 68 ff., samme: Danmarks Historie III. (1963) side 130; Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940) side 401. Sml. Dieter Pleimes: Weltliches Stiftungsrecht (Weimar 1938) side 13 ff.
105. Jfr. Poul Johs. Jørgensen (se note 104) side 136, 402–3 og 405 samt Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 96.
106. Jfr. Poul Johs. Jørgensen (se note 104) side 404–405. Hvad særligt dannelsen af stamhuse og fideikommisgodser angår, må foruden til Poul

Efter at testationsret også til rent verdslige formål – herunder begunstigelse af private personer m. v. – anerkendes, er testationsrettens *omfang* stadig større, når den udøves til »gudeligt brug« (»Kirke, Skole og Fattige«) – se således endnu Christian den Femtes Danske Lov (1683) 5-4-14 til 16.

I hele denne grundindstilling gjorde reformationen i 1536 ingen forandring, og både konger og privatpersoner traf efter tidens ånd også i den følgende tid omfattende dispositioner til piae causae i videste forstand.

Til fattige studenters bespisning henlagde således Christian den Tredie i 1555 kongetiender fra forskellige sogne. Frederik den Anden oprettede »Kommunitetet« den 25. juli 1569, baseret på jordegods, og Christian den Fjerde stiftede »Regensen« (Collegium Regium) i København i 1623.[107])

I 1565 oprettede Herluf Trolle og Birgitte Gøye stiftelsen »Herlufsholm« som lærd skole baseret på Herlufsholm Hovedgård med tilliggende (fundats af 23. maj 1565 med kgl. konfirmation af 26. s. m.).

På rent privatretligt grundlag oprettedes i 1584 »Legatum Friisianum« af arvingerne efter Johan Friis til Hesselager i henhold til pålæg i afdødes testamente. Kapitalen bestod af 3000 dlr., der skulle «vdsettes hos gode visze Adelsmendt her vdi Danmarckes Rige« til 5 %.

Den 16. juli 1595 stiftede Christoffer Walkendorf ved gavebrev sit kollegium til fordel for fattige studenter og henlagde hertil ejendommen i Sct. Peders Stræde og en kapital på 6.100 rdlr.; stiftelsen står under tilsyn af de til enhver tid værende rektorer og professorer ved Københavns Universitet.

De anførte eksempler er hentede fra Hans de Hofman: Samlinger

---

Johs. Jørgensen anf. sted side 316 og 463–65 henvises til Stig Iuul: Fideikommissarisk Substitution (1934); i Danmark anerkendes disse retsdannelser først i tiden efter enevældens indførelse.

107. Om universitetet i København se Henning Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479–1879 I–II. (1879).

af publique og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve, som forefindes udi Danmark og Norge I.–XI. (1755–80) – se I. side 22 ff., VIII. side 89 ff., I. side 33 ff. og I. side 50; denne samling er hovedkilden til oplysning om de i titlen anførte institutioner og dispositioner for tiden fra slutningen af det 15. århundrede og op til værkets afslutning i 1780.

Af de ca. 2.500 stiftelser og legater, der beskrives, kan efter en løselig gennemgang ca. 50 henføres til tiden før reformationen.

Siden enevældens indførelse i 1660 kom man mere og mere ind på at søge fundatserne forsynede med kgl. konfirmation, og under alle omstændigheder var myndighederne interesserede i at få overblik over, hvilke stiftelser m. v. der faktisk forefandtes, såvel fra tiden før som efter enevældens indførelse og uanset, om deres fundatser måtte være konfirmerede eller ej.

Ved forordning af 12. april 1715 blev det derfor påbudt, at »fidemerede Copier af Fundatser, Gave-Breve og Documenter, henhørende til Legata, Hospitaler, Fattige, Kirker og Skoler« under 100 rdlrs. straf skulle indsendes til Kancelliet, »såsom de skal samles og trykkes«. Såfremt noget materiale i henhold hertil har været indsamlet, er det imidlertid blevet tilintetgjort ved den store ildebrand i København i 1728, og først efter at indsamlingen ved reskript af 2. november 1753 var blevet overdraget til Tycho de Hofman og efter hans død (1754) til broderen Hans ved reskript af 5. april 1754, blev opgaven løst – jfr. ovenfor. De første 10 bind forelå trykt i 1760, og i fortalen til supplementsbindet (bind XI. 1780) udtaler udgiveren: »Det er nu næsten 20 Aar siden, jeg udgav Fundationerne og Stiftelserne for hele Dannemark i ti Tomer. Siden 1760 har vores Landsmænd givet til gudelig Brug over tre Tønder Guld, foruden Petersens Kloster i Kiøbenhavn. ... Dette Verk for hele Dannemark er saaledes complet til nærværende Tid«.

En ejendommelig fremstilling fremkom i 1771 i København under navn: »Philomusus om Stiftelser«, vistnok forfattet af teologen Rasmus Fleischer (1744–1804), der dog offentligt har fralagt sig forfatterskabet (se C. F. Bricka: Dansk biografisk Lexikon V. (1891) side 201).

Efter en polemik, side 1–18, om »de academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade«, gives side 19–39 en almindelig fremstilling af regler om stiftelser, hvilket begreb side 19 bestemmes som »en Indretning til det Almindeliges Bedste, som en Lem af Staten har giort, at den skulde saaledes blive til evig Tiid, og henlagt en Capital til dens Bestandighed«.

Både »Regenten« og private kan ifølge forf. optræde som stiftere, men i første fald må det påses, om der er tale om andet end en disposition over statsejendom, der ikke vil være bindende for efterfølgerne, se side 19, jfr. side 35; derimod kan der for private stiftelser »ingen Tvivl være, om Fundazer bør handthæves, naar de ere gavnlige for det Almindelige; og det endog i det Ubetydelige, i Smaating, ja i Ufuldkommenhederne selv, saafremt disse kun ikke ere for store, og overveye eller hæve Nytten. ... Skal noget kunde foretages med en Stiftelse, som strider aabenbare derimod, enten til at ophæve den, forlægge den, eller til at giøre Forandringer tvertimod dens første og nærmeste Hensigt; da maa Aarsagen være enten at andre Forandringer, som i Tiden ere indfaldne, have giort denne Ændring nødvendig, eller at Stiftelsen i nuværende Forfatning giør lige saa megen Skade som Gavn. Og da bør sees hen til, hvilken Indretning derefter nærmest svarer til Stifterens Mening«, se side 26–27.

Forfatterens synspunkt er herved:

»Levede Stifteren endnu, saa samtykkede han enten hvad skeer; og selv forandrede Anlægget, eller ikke; og da tog Regieringen ikke imod hans Gave«, se side 35; og:

»At befale, eller tage noget fra tvertimod Stiftelsens Hoved-Hensigt og væsentlige Meening, er at ophæve Stiftelsen; men bestemme Fundazens Ord nøyere, tilføye Indskrænkninger og Undtagelser, tillægge nye Bud uden at svække de gamle: Dette har Regieringen Magt til ...«, se side 37.

Hermed har forf. i virkeligheden trukket linierne op for administrationens permutationsret, se nedenfor side 352 ff.

Side 40–83 omhandles: »Om Stiftelserne i Særdeleshed og først de Ulærde« – med skarpe udfald mod adelens eneret til visse klostre m. v. Side 83–120 omhandles »Om de lærde Stiftelser« – hvorunder side 114 ff. anbefales sammenlægning af Universitetets småstipendier.

Bortset fra stiftelser og legater er praksis i det 18. århundrede med hensyn til erhvervelse af »juridisk personlighed« næppe aldeles klar[108]); det samme kan siges om en del af de *teoretiske* drøftelser i den følgende tid.

Allerede i sit foredrag fra 1801: »Om Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet«, trykt i Eunomia I. (1815) side 1–38 (og i Privatretlige Skrifter. An-

108. Jfr. således om selskaber Thøger Nielsen: Studier over ældre dansk formueretspraksis (1951) side 331–33.

den Afdeling (1930) side 1–25 gav *Anders Sandøe Ørsted* – anf. st. side 34–35 (22–23) – udtryk for betænkelighed ved en stedsevarende båndlæggelse af »*Jord-Eiendomme*«, og i Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed IV. (1831) side 40–42 drager han en modsætningsslutning fra bestemmelserne i Danske Lov 5-2-65, der tillod privilegerede ejere (d. v. s. adelige eller dermed ligestillede) af en sædegård på mindst 400 tønder hartkorn at oprette et *stamhus*. Han udtaler nemlig: »Dersom det stod til Enhver, ved sin blotte Erklæring at gjøre det Gods, han besidder, saa ubetydeligt det end er, til en for bestandig uafhændelig og udelelig Eiendom, saa vilde alle de Omstændigheder, som opvække Betænkeligheder med Hensyn til Fideicommisser bestaaende af faste Eiendomme, indtræde hyppigere og i høiere Grad, og det uden at de Fordele, som et stort Familiefideicommis kan føre med sig, derved saa lige vilde opnaaes«.

I afsnittet om »*Interessentskaber*« i Haandbogen V. (1832) side 420 siges det, at i »de anonyme Selskaber dannes der af visse bestemte Fonds . . . en kunstig eller saakaldt moralsk eller juridisk Person . . . De kunne dannes uden speciel Confirmation . . .«.[109])

Og i den almindelige oversigt i Haandbogen VI. (1835) side 479–80 vedrørende *juridiske personer* fremhæves det med henvisning til Haandbogen V. side 420, at medens romerretten til skabelse af en sådan krævede »Regjerings Samtykke«, lader dette sig ingenlunde ubetinget antage hos os. Ørsted tilføjer imidlertid, at en *stiftelse* vanskelig vil »kunne danne sig uden offentlig Bekræftelse; thi til en saadan Stiftelse behøves en vedvarende Administration, og en privat Mand kan ikke paa egen Haand paalægge Nogen at bebyrde sig med denne Administration«.

Skarpere udtaler *T. Algreen-Ussing* i Haandbog i den danske Arveret (1855) side 166–67:

»Konfirmation vil fremdeles udfordres, naar Nogen . . . vil be-

---

109. Jfr. O. A. Borum i Juristen 1963 side 312–13 og Ernst Andersen: Personret (1956) side 76 og 93.
Om P. G. Bang (1829) se nedenfor side 116–17.

lægge (sin Formue) eller en Deel af samme med *et vedvarende fideicommissarisk Baand,* og saaledes enten stifte et *Familiefideicommis* eller oprette en velgjørende *Stiftelse* . . . Det er nemlig nødvendigt, at der erhverves høiere Sanction paa Dispositioner af denne Art, da derved dannes en juridisk Person, som det ikke kan staae i Privates Magt paa egen Haand at stifte . . . At fideicommissariske Dispositioner af denne Slags, hvorved saamange velgjørende Stiftelser og Indretninger ere grundede, endnu fremdeles kunne ventes konfirmerede, kan ikke drages i Tvivl«.

I en note henviser Algreen-Ussing til, at »Fdn. for Hertugdømmet *Slesvig* ang. testamentariske Dispositioners Retsgyldighed uden allerhøieste Confirmation af 4. Febr. 1854 § 2 bestemmer, at naar Nogen agter ved en testamentarisk Disposition at oprette en Stiftelse eller et Fideicommis, skal fremdeles allerhøiste Confirmation dertil være fornøden, hvorimod Testamentets øvrige Bestemmelser ligefuldt strax skulle have Gyldighed«.

En henvisning til slesvigsk ret turde imidlertid i denne henseende være uden betydning, idet der i hertugdømmet allerede tidligere fandtes særlige lovbestemmelser, der forudsatte, at »en juridisk Person kun da er tilstede, naar den af Staten er anerkjendt som saadan«, jfr. *E. Vedel:* Den slesvigske Privatrets almindelige Deel (1857) side 214; slesvigsk ret var her principielt på linie med holstensk (romersk) ret.

Hos *A. W. Scheel:* Personretten (1859–60) side 649 (2. udgave 1876 s. 743–44) kommer et friere syn til udtryk:

»Stiftelser kunne ogsaa oprettes ved private Villiesbestemmelser og det baade i Vedkommendes levende Live og ved en sidste Villie. Regjeringens Samtykke eller Bekræftelse er ikke nødvendig. Thi nogen Fordring derom indeholdes ikke i Lovene og desuden haves udtrykkelig Hjemmel til at oprette i det mindste visse Stiftelser (til gudeligt Brug). Naar nemlig D.L. 5–4–15, 16 og 19 bestemmer, hvor meget der maa gives til »Kirke, Skole og Fattige« (eller til »gudelig Brug«), hvilke Gaver endog begunstiges, indbefattes derunder ikke alene hvad der skjænkes til bestaaende Kirker, Skoler og Fattighuuse . . . men ogsaa at ved Testament oprettes en Skole eller et Fattighuus og Formue henlægges til samme. Mange af de bestaaende Stiftelser ere ogsaa oprettede ved private Villiesbestemmelser, uden

at disse nogensinde ere stadfæstede af Kongen, hvilket viser den Anskuelse, som i omhandlede Henseende har været herskende«.

I en note (26) anfører Scheel to kancelliskrivelser af 12. maj 1832 og 24. februar 1846, der anser det for ufornødent at meddele kgl. konfirmation på fundatser for to legater på 400 og 500 rbd. til fordel henholdsvis »for Munkebo Sogns Fattige« og »Fattige i Aarhuus Kjøbstad«.

R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 17–19 tager også afstand fra Algreen-Ussing, idet Oppermann fremhæver: *at* Algreen-Ussings betragtninger ikke kan »anses som afgjørende, naar hensees til, at vor Lovgivning ikke indeholder noget Bud, som udtrykkelig fordrer Regjeringens Sanktion til Oprettelsen af en Stiftelse«, *at* Danske Lov 5–2–65, som Ørsted har fremdraget, i hvert fald kun handler om jordegods; *og at* man – selv om den af Scheel påberåbte 5–4–15 direkte kun dækker dispositioner til »anerkjendte Formaal« – må »tiltræde den af *Scheel* i Personretten (side 649) yttrede Mening, at Regjeringens Samtykke eller Bekræftelse til Oprettelsen af en Stiftelse ikke er nødvendig«.

Oppermann tilføjer: »At det, forinden en Stiftelse kan optræde som Sagsøger eller Sagvolder i Rettergang, eller forinden der kan thinglæses et Skjøde eller Gavebrev til samme, ved konfirmeret Fundats eller paa anden Maade skulde godtgjøres, at Stiftelsen var anerkjendt af det Offentlige, fordres saavidt vides heller ikke i Praxis. Et træffende Exempel herpaa afgiver »Kjøbenhavns Sygehjem«, der har erhvervet Grundeiendom og begyndt sin Virksomhed i Aaret 1859, skjøndt de for Stiftelsen i samme Aar udgivne foreløbige Grundbestemmelser ikke ere forsynede med det Offentliges Sanktion«.

Til Oppermann slutter sig endelig *J. Nellemann:* Om Valløe Stifts og Wemmetofte Klosters Retsforhold til Staten (1872) side 50 note 1: »Det Spørgsmaal, om Stiftelser lovligen kunne oprettes uden Autorisation eller Anerkjendelse af det Offentlige, samt i bekræftende Tilfælde, hvorledes saadanne ikke anerkjendte Stiftelsers Stilling er, vedkommer os ikke her; herom henvises til Oppermann: Om Stiftelser s. 10–22. Kun det skal bemærkes, at det langt overveiende Antal pri-

vate Stiftelser her i Landet ere anerkjendte af det Offentlige, i Reglen derved, at Fundatserne ere confirmerede«.

Selv om man imidlertid således anerkendte fri adgang til oprettelse af »stiftelser«, var *erhvervsudøvelse* fra disses side under lavsvæsenet – altså op til Næringsloven af 1857 – inden for det område, der dækkedes af lavsordningen, kun mulig i henhold til særlig kgl. bevilling. Herom kan i det hele henvises til Otto Müller: Om Laugsvæsen og Bevillinger til Næringsbrug efter den danske Lovgivning (1840).

Derimod forekom eksempler på, at selve lavet eller en større eller mindre kreds af lavsmestre i forening (altså en »korporation«) udøvede erhverv.

Som sadanne tilfælde kan anføres driften af »Kongens Bryghus«, der fra ca. 1700 blev forestået af det samlede bryggerlav indtil lavets ophævelse ved forordning af 30. august 1805; derefter fortsattes bryghusets drift af 100 tidligere lavsmedlemmer som interessenter i »Bryghuset ved Langebro«; jfr. Karl Meyer: De forenede Bryggerier 1891–1916 side 9–11. Nævnes kan også forskellige »Meubelmagaziner« i tiden ca. 1750–1850, drevne af en række lavsmestre i fællig; se herom Tove Clemmensen i jubilæumsskriftet »Københavns Snedkerlaug gennem fire hundrede år 1554–1954« side 197 og side 253–68. I henhold til kgl. privilegier er en mangesidet handels- og håndværksvirksomhed udøvet af »brødremenigheden« i Christiansfeld; jfr. Frederik Christian Høy: Christiansfeld 1773–1923.

Efter næringsfrihedens indførelse i 1857 har der ikke foreligget *almindelige* legale hindringer for oprettelse på privatretlig grundlag af »stiftelser« i form af »erhvervsdrivende selvejende institutioner«.

Enkeltheder i den *gældende* retstilstand vil blive belyst i det følgende.

KAPITEL 2

De retlige forudsætninger for dannelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner i almindelighed

Indledning: Dansk rets principielle stilling til tillæggelse af juridisk personlighed (retssubjektivitet)

En aktiebesiddelse for et legat eller lignende, selv hvor det drejer sig om en aktiemajoritet f. eks. i et handels- eller industriselskab, rejser ikke særlige spørgsmål om legatets *juridiske* struktur, men alene om den mest *hensigtsmæssige* sammensætning af legatbestyrelsen, for at denne på bedst mulig måde kan løse de specielle opgaver, som aktiebesiddelsen måtte medføre.

Derimod melder problemerne sig, hvor der er tale om at *omskabe* en under personligt ansvar dreven virksomhed til en »selvejende institution« – eventuelt *skabe* en erhvervsdrivende virksomhed som selvejende – uden som mellemled at benytte aktieselskabsformen eller lignende traditionelle former for selskaber med begrænset ansvar.

Foretagendet skal for så vidt drives med, hvad der i sædvanlig juridisk sprogbrug betegnes som »personligt ansvar«, d. v. s. at indehaveren hæfter for dets forpligtelser med hele sin til enhver tid værende formue og ikke blot med begrænsede beløb eller bestemte aktiver.

Men »indehaveren« er, ikke en fysisk person, men en kunstig enhed (en juridisk person): et legat, en fond eller lignende, hvis (brutto-) formue netop består af virksomheden selv, *eventuelt* i forbindelse med visse andre aktiver (faste ejendomme, værdipapirer m. v.).

Kreditgrundlaget er derfor reelt begrænset til alene at omfatte de således til enhver tid forhåndenværende værdier *uden det supplement,* som en personlig indehavers arbejdskraft og ansvarsfølelse repræsenterer.

I mange retsforfatninger vil man herved, som omtalt i kapitel 1,

møde det forhold, at tillæggelse af »juridisk personlighed« betragtes som et *privilegium,* der *enten* forudsætter tildeling i hvert enkelt tilfælde ved en særlig offentlig akt *eller* betinges af iagttagelse af særlige lovforskrifter, der generelt tillægger en personsammenslutning, respektive en formuemasse, juridisk personlighed, såfremt sammenslutningen, henholdsvis formuen, organiseres i overensstemmelse med denne særlige lovgivning, og anmeldelse herom er registreret af vedkommende offentlige myndighed.

I Danmark opstår disse problemer for så vidt ikke, idet evne til at være bærer af rettigheder og/eller forpligtelser (retssubjektivitet) principielt indtræder af sig selv, når der blot på rent privatretligt grundlag af stifteren etableres »noget«, som denne evne ønskes knyttet til. *Oprettelse* af en erhvervsdrivende selvejende institution kræver derfor i og for sig kun stifterens (stifternes) fastlæggelse af formålet og af et organ, der skal tilgodese dette; hvorvidt en selvejende institution for sin fortsatte beståen behøver »selv at eje noget«, omhandles nedenfor side 216–17.

Dette er dog selvfølgelig ikke ensbetydende med ubunden frihed for selvejende instituttioner til at *udøve* erhvervsmæssig virksomhed. Dels findes der regler, som omfatter enhver art af erhvervsvirksomhed, og hvis rækkevidde og praktiske betydning må klargøres også for enhver selvejende institution, der overhovedet vil drive erhverv; dels findes der for udøvelse af en række enkelte erhverv særlige forskrifter, der udelukker eller begrænser selvejende institutioners adgang til at tage disse erhverv op.

I. Erhvervsvirksomhed i almindelighed

A. Aktieselskabslovgivningen

Efter § 1 omfatter den danske aktieselskabslov – med visse i denne forbindelse betydningsløse forbehold – »*et erhvervsdrivende selskab,* i hvilket ingen af deltagerne (aktionærerne) hæfter personlig for sel-

skabets forpligtelser, men hvor samtlige deltagere hæfter alene med en af dem tilvejebragt fællesformue (aktiekapital)«; og paragrafen tilføjer, at »et selskab anses som erhvervsdrivende, når det har til formål under hvilken som helst form at indvinde økonomisk udbytte til fordeling mellem deltagerne«.

Det bør understreges, at loven anvender ordet »deltager« som ensbetydende med »aktionær«, og at der ikke heri ligger noget krav om fysiske personer som deltagere; som flere gange omtalt, kan også selvejende institutioner være »deltagere« i et dansk aktieselskab.

I sin kommentar til lovens § 1 anfører H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret (2. udg. 1954 ved Estrid Jacobsen) side 1–2, at »aktieselskabet er en korporationsmæssig organiseret formueenhed uden personligt ansvar« (d. v. s. for deltagerne), »der erstattes af det af deltagerne gjorte kapitalindskud som selskabets kreditbasis. At selskabskapitalen kommer til stede på den ved selskabets dannelse forudsatte måde og forbliver i selskabet til brug for dette og ikke tilbagebetales aktionærerne, uden at kreditorerne er fyldestgjorte eller sikrede, er aktieselskabslovgivningens udadvendte formål. Overfor tredjemand er A/S kun et formuesubjekt, repræsenterende en vis kapital, og det er uden interesse for ham, hvem der er indehaver deraf«.

Beskyttelsen for tredjemand tilvejebringer loven gennem en række, tildels præceptive, forskrifter. Tilsynet med lovens overholdelse udøves gennem *Aktieselskabsregisteret,* som bl. a. udgiver en særlig *Registreringstidende,* jfr. Aktieselskabslovens § 81, og som indrykker bekendtgørelse om stedfundne registreringer i *Statstidende.*

De af Krenchel beskrevne »udadvendte« opgaver for aktieselskabslovgivningen vil i det hele også kunne opstå med hensyn til »selvejende institutioner«. Også for deres forpligtelser hæfter kun deres egen formue.

Alligevel er det utvivlsomt, at Aktieselskabsloven *ikke* kan kræves iagttaget af disse institutioner, selv om de driver f. eks. handel eller industri, og således i næringsretlig forstand, jfr. nedenfor side 123, er »erhvervsdrivende«. Dette fremgår allerede af lovdefinitionens

første led, idet der i den selvejende institution mangler »deltagere«, d. v. s. aktionærer, jfr. Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 26 og Ernst Dyrbye: Kortfattet Fremstilling af dansk Selskabsret (1966) side 120.

Dette må være afgørende, uanset at kravet om deltagere ved aktieselskaber lader sig reducere så stærkt, at der overhovedet ingen *fysiske* deltagere behøver at være, henholdsvis at antallet af deltagere reelt kan indskrænkes til een. Ligeledes kan et antal aktieselskaber ved en passende gensidig fordeling af de respektive aktiekapitaler opnå i forening at være fuldstændig »selvejende« – altså *reelt* uden egentlige deltagere (aktionærer) – uden at dette medfører, at selskaberne derved falder uden for Aktieselskabslovens område.

Manglen på deltagere (aktionærer) i en selvejende institution får desuden betydning i forhold til den *særlige* definition af begrebet »erhvervsdrivende«, som Aktieselskabsloven giver i andet led af § 1, hvor det kræves, at virksomheden skal sigte på at indvinde økonomisk udbytte til fordeling mellem »deltagerne«. Er der – som ved en selvejende institution – ingen »deltagere«, er virksomheden overhovedet ikke »erhvervsdrivende« i Aktieselskabslovens forstand og falder derfor også af denne grund uden for lovens område.

I Statsskattelov nr. 149 af 10. april 1922 § 2 nr. 5 a tales ganske vist som skattesubjekter om »Aktieselskaber . . ., for så vidt Overskuddet af Virksomheden ikke udelukkende anvendes i almen, velgørende og humane, kunstneriske, videnskabelige eller deslige Øjemed«. Den nævnte bestemmelse er imidlertid ophævet ved § 39 i lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. nr. 255 af 11. juni 1960, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, og i bemærkningerne til forslaget til denne lov (Folketingstidende 1959–60, Till. A. sp. 1052) kommenteres den gamle bestemmelse således: »Aktieselskaber, hvis overskud efter vedtægterne udelukkende skal anvendes til almennyttige formål, vil i henhold til aktieselskabsloven ikke kunne registreres. Efter aktieselskabsloven skal et aktieselskab nemlig have til formål at indvinde økonomisk udbytte til fordeling mellem deltagerne. Imidlertid har man anset fritagelsesbestemmelsen i . . . § 2, nr. 5, a, for anvendelig i de tilfælde, hvor aktionærerne har krav på et til normal forrentning svarende udbytte af aktiekapitalen, men hvor overskud herudover samt eventuelt likvidationsprovenu efter vedtægterne skal anvendes til almennyttige formål«.

I § 1, stk. 3, i det udkast til lov om aktieselskaber, der ledsager Kommissionsbetænkning nr. 362 (1964) holdes sådanne selskaber udtrykkeligt uden for forslaget, jfr. Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 21; jfr. om selvejende institutioner bemærkningerne smstd. side 56.

I »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) er en

særlig for Aktieselskabsloven gældende definition af begrebet »erhvervsdrivende« udgået, se bemærkningerne side 27, ligeså i det ovennævnte udkast 1964, se bemærkningerne side 52–53 og Gomard anf. st. side 23.

At Aktieselskabsloven ikke finder anvendelse på selvejende institutioner, betyder i dansk ret, hvor der *ikke* iøvrigt findes herhenhørende almindelige lovregler, at en selvejende institution, såsnart de almindelige civilretlige betingelser for dens oprettelse er tilstede (jfr. nedenfor side 215 ff.), også lovligt er kommet til eksistens.

Hvad dette sidste nærmere medfører, skal undersøges nedenfor side 265 ff. Her skal blot bemærkes, *at* selvejende institutioner umiddelbart vil kunne indtegnes som ejer i offentlige registre, såsom tingbøger og skibsregister; *at* de kan stå som part i gældsforhold som kreditor eller debitor; *og at* de kan optræde som parter i rettergang, være sig som sagsøger eller sagsøgt.

B. Skattelovgivningen

Ved siden af de retlige forudsætninger for selvejende institutioners erhvervsudøvelse må også undersøges de herhenhørende skatteregler, der rent faktisk vil kunne være afgørende for, hvorvidt denne særlige organisationsform i praksis vil kunne anvendes.

Som allerede ovenfor side 18 berørt, nævner Statsskatteloven (nr. 149 af 10. april 1922 § 2 nr. 5 g) som indkomstskattepligtige:

»andre Foreninger, Stiftelser, Korporationer og selvejende Institutioner, for saa vidt de driver erhvervsmæssig Virksomhed, herunder Drift, Bortforpagtning eller Udleje af fast Ejendom. Skattepligten omfatter dog kun den Del af Indkomsten, der hidrører fra saadan Virksomhed, og kan efter Finansministerens Afgørelse bortfalde, for saa vidt Foreningens Indkomster udelukkende anvendes til de i nærværende Afsnit, Stk. a ommeldte Formaal«, d. v. s. »i almen, velgørende og humane, kunstneriske, videnskabelige eller deslige Øjemed«.[1])

1. I bemærkningerne til lovforslaget i Rigsdagstidende 1921–22, Till. A. sp. 3166 udtales generelt, at man har »... foreslaaet en Udvidelse af Skat-

KAPITEL 2

At dispensationsadgangen i 2. punktum efter ordlyden kun gælder over for en »Forening«, har alene karakter af en sproglig forkortelse. Der har stedse været enighed om, at dispensationsadgangen omfattede samtlige de i § 2 nr. 5 g nævnte skattepligtige, altså bl. a. erhvervsdrivende selvejende institutioner, jfr. C. Helkett: Opgørelse af den skattepligtige indkomst til staten (6. udg. 1957) side 62.

---

tepligten for Selskaber og Foreninger, saaledes at ogsaa andre Sammenslutninger, og da navnlig Stiftelser og selvejende Institutioner undergives Skattepligt, for saa vidt og i det Omfang de driver Erhvervsvirksomhed, i hvilken sidste Henseende det derhos er bestemt, at Drift, Udleje og Bortforpagtning af fast Ejendom altid betragtes som Erhvervsvirksomhed«.

I de særlige bemærkninger til § 2 gentages (sp. 3172), at det er »foreslaaet, i Lighed med hvad alt er Tilfældet ved den kommunale Erhvervsbeskatning, jfr. Lov af 15. Maj 1903, § 10, at udvide Skattepligten for Selskaber og Foreninger, saaledes at også Stiftelser, Korporationer og selvejende Institutioner, for saa vidt og i det Omfang de driver Erhvervsvirksomhed, bliver indkomstskattepligtige«. Den påberåbte bestemmelse i den kommunale skattelov fra 1903 kender dog ikke *udtrykket* »selvejende Institutioner«, men nævner foruden »offentlige Institutioner« blot »Stiftelser«.

Den særlige udtalelse om, at »Drift, Bortforpagtning eller Udleje af fast Ejendom« altid skal betragtes som erhvervsvirksomhed, uanset hvilken brug der gøres af ejendommen, medens indtægter iøvrigt kun beskattes, såfremt de virkeligt hidrører fra drift af *erhvervsmæssig* virksomhed, har ført til ejendommelige resultater.

For en stiftelse, betegnet som selvejende institution, der havde til formål »ved erhvervelse af ejendomme ... såvel som ved de frivillige gaver og bidrag, der efterhånden tilfalder den, at bidrage til håndhævelse af en retmæssig gudstjeneste, sjæleforsorg og skoledannelse for den romerskkatolske kirkes medlemmer i kongeriget Danmark, Island og på Færøerne«, har Landsoverskatterådet således statueret, at skole*virksomhed*, der gennem ca. 10 år har været drevet med stadigt underskud, ikke er erhvervsmæssig, og at underskud ved den pågældende skolevirksomhed derfor ikke kan fradrages i den eo ipso skattepligtige indkomst hidrørende fra skole*bygningens* drift, Medd. 1936 nr. 151, jfr. J. Hartvig Jacobsen: Skatteretten (1950) side 103.

I *forslag* til »Lov om Skat til Staten af Indkomst, Formue og Kapital-

I de årlige udskrivningslove, der indledtes med lov nr. 95 af 20. marts 1940 og frem til lov nr. 76 af 25. marts 1961 § 21, var iøvrigt dette spørgsmål også formelt klaret, idet finansministerens beføjelser herefter gjaldt, for så vidt indkomsten efter de for vedkommende »forening, stiftelse, korporation eller institution« gældende fundatser, love eller vedtægter udelukkende skal anvendes til de nævnte formål, der i udskrivningslovene blev beskrevet som: »al-

---

vinding«, udarbejdet af den af finansministeren den 15. februar 1937 nedsatte *Skattelovskommission*, svarer § 36 nr. 7 i det hele til Statsskattelovens § 2 nr. 5 g, idet dog tilføjes: »Som Indtægt ved erhvervsmæssig Virksomhed betragtes ogsaa Aktieudbytte fra et Selskab, i hvilket den skattepligtige Forening m. v. ejer over Halvdelen af Aktiekapitalen, eller i hvilket over Halvdelen af Foreningens Formue er anbragt«. Bestemmelsen motiveredes med, at »en saa omfattende Kapitalinvestering synes naturligt at kunne sidestilles med den direkte Udøvelse af erhvervsmæssig Virksomhed«.

I § 38, stk. 1, nr. 5, undtages fra skattepligten »Skoler og Hospitaler, der er selvejende Institutioner, og hvis Overskud udelukkende anvendes til Fordel for Skole- eller Hospitalsvirksomheden«.

Til gengæld foreslås finansministerens almindelige dispensationsbeføjelse indskrænket, forslagets § 38, stk. 2.

Se Skattelovskommissionens »Betænkning om Beskatningen af Indkomst og Formue m. v. I. Del« (1948) side 15–16 og side 101.

I Betænkningens kapitel 5 foreslås som noget nyt indført *formueskat* for indenlandske foreninger, stiftelser og selvejende institutioner, forsåvidt angår formue, anbragt i *erhvervsmæssig virksomhed.*

De af *finansministeren* den 11. maj 1954 og den 13. februar 1957 i Folketinget fremsatte – men ikke gennemførte – »Forslag til lov om skat til staten af indkomst, formue og kapitalvinding« byggede i det store og hele på kommissionsforslaget, men i den til dettes § 36, nr. 7 svarende § 47, nr. 6, var ordene »eller i hvilket over Halvdelen af Foreningens Formue er anbragt« udeladt, idet »reglen ville medføre, at en forening, som kun ejer en lille post aktier i et stort aktieselskab, på hvilket den ingen som helst indflydelse har, ville blive betragtet som erhvervsdrivende, hvis foreningens formue i øvrigt er beskeden, og dette har man ikke anset for rimeligt«.

Iøvrigt bibeholdtes (i § 49, stk. 2) finansministerens nugældende dispensationsbeføjelse; og kommissionsforslagets skattefritagelse for visse selv-

men-velgørende og humane, kunstneriske, videnskabelige, kirkelige eller lignende øjemed«.

Siden 1940 er beføjelsen til at dispensere fra skattepligten udøvet med den begrænsning, at lempelse som regel ikke er givet i tilfælde, hvor den pågældende forenings eller institutions indkomst i hovedsagen *hidrører fra erhvervsmæssig virksomhed,* således at foreningen, den selvejende institution m. v. altså i konkurrence med eventuelle andre foretagender udøver erhvervsmæssig virksomhed, jfr. Skattedepartementets cirkulære nr. 56 af 30. marts 1940 (Min.Tid. 1940 A, side 84–85).

Tilsvarende dispensationsbeføjelser var indrømmet kommunalbestyrelserne med hensyn til den kommunale skat, jfr. lovbekendtgørelse nr. 70 af 16. marts 1961 § 3, stk. 4.

I Statsskatteloven af 1922 § 1 nr. 3 var skatten fastsat *progressivt* efter samme principper som for aktieselskaber, altså bestemt ved indkomstens procentvise forhold til foreningens eller institutionens kapital.

I udskrivningslovene fra 1940 og fremefter var derimod beskatningsreglerne for foreninger m. v. skilt ud fra reglerne om aktieselskaber m. v. og ændret således, at udskrivningen skulle ske med *en ensartet procent* af den skattepligtige indkomst.[2])

I udskrivningsloven af 1961 findes reglerne om aktieselskaber m. v. i §§ 4–14 og om foreninger m. v. i §§ 21–23. For disse sidste

---

ejende skoler og hospitaler udvidedes (i § 49, nr. 5) til »skoler, hospitaler, sygehuse, statsanerkendte rekonvalescent- og børnehjem, biblioteker under offentligt tilsyn og offentligt tilgængelige museer, alt for så vidt de er selvejende institutioner, og overskuddet udelukkende kan anvendes til den pågældende institutions formål«. Endelig medtoges (i kapitel 6, §§ 115–19) bestemmelser om »formueskat for visse selskaber og foreninger m. v.«, herunder de efter forslagets § 47, nr. 6, indkomstskattepligtige selvejende institutioner, forsåvidt angår formue anbragt i erhvervsmæssig virksomhed. Se Folketingstidende 1953–54, Tillæg A. sp. 2702, 2703, 2913–16; 1956–57, Till. A. sp. 1342–43.

2. Jfr. C. Helkett: Opgørelse af den skattepligtige indkomst til staten (6. udg. 1957) side 406.

var udskrivningsprocenten ansat til 6, hvortil efter § 32 kom et fast tillæg på 35 %; selv når hertil lægges den kommunale skat, ville den samlede beskatning efter disse regler ikke overstige ca. 12 %.

I denne retstilstand er der imidlertid gennemført væsentlige ændringer ved lov nr. 255 af 11. juni 1960 om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. (se nu lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968 samt Skattedepartementets cirkulære nr. 274 af 22. december 1961 i Min.Tid. A), hvis regler, jfr. lovens § 35, principielt finder anvendelse første gang ved skatteligningen for skatteåret 1962–63 (altså i reglen på indkomster indtjent i kalenderåret 1961).[3])

Inden for lovens område bortfalder helt den hidtidige adgang til kommunal beskatning, jfr. lov vedr. personlig skat til kommunen, se lovbekendtgørelse nr. 16 af 16. januar 1968, §§ 33–36; indkomstskatten til staten fastsættes til en bestemt sats (»proportionalt«); og ved indkomstopgørelsen kunne fradrages »halvdelen af de i indkomståret erlagte, forfaldne indkomstskatter, der pålignes i henhold til denne lov« (se lovens § 11). Denne fradragsret er bortfaldet fra skatteåret 1968/69.

Under bogstaverne »m. v.« i lovens titel skjuler sig (foruden brugs- og andelsforeninger og gensidige forsikringsforeninger) efter § 1, stk. 1, nr. 6:

»andre foreninger, korporationer, stiftelser, legater og selvejende institutioner, jfr. dog § 3, for så vidt angår indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed«.

---

3. Om denne lov kan i det hele henvises til fremstillinger af Thøger Nielsen: »Skatteretlig orientering. Reform af selskabsbeskatningen« i Juristen 1960 side 322–34 (særligt side 330–333) og af Kjeld Rørdam: »Indkomstbeskatning af aktieselskaber«, sammesteds side 588–602 (særligt side 600–602), samt til J. Mazanti-Andersen og Henning Gilså: Beskatning af selskaber og aktionærer m. v. (1961), særlig side 22–24 og 32 ff. Af Jørgen Andersen: Vejledning i aktieselskabsbeskatning m. m. er foreløbig kun udkommet bind I (1966) om aktieselskaber.

Forslaget til loven findes i Folketingstidende 1959–60, Till. A. sp. 1013 ff. (se særligt sp. 1047 og 1051–45; som ændringer deri se Till. B. sp. 1507–08.

Som »*indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed*« betragtes efter § 1, stk. 3:

»indtægt ved næringsvirksomhed eller anden forretningsvirksomhed, herunder indtægt ved drift, udlejning eller fortforpagtning af fast ejendom. I tilfælde, hvor der er tillagt en forening m. v. en ret til andel i overskuddet af en erhvervsvirksomhed, som ikke drives af den pågældende forening selv, betragtes den heraf flydende indtægt ligeledes som erhvervsmæssig indtægt for foreningen m. v.; dette gælder dog ikke for hjælpe- og understøttelsesfonds for de i en virksomhed ansatte eller tidligere ansatte funktionærer og arbejdere eller deres pårørende«.

Det er således alene *arten* af den udførte »virksomhed«, der er afgørende for skattepligten, medens *formålet* med virksomheden i sig selv er uden betydning. Drift m. v. af fast ejendom er fremdeles *altid* »erhvervsmæssig virksomhed«.

Bestemmelsen i 2. punktum om beskatning af »ret til andel i overskuddet fra en erhvervsvirksomhed, som ikke drives af den pågældende forening selv«, antages af skattemyndighederne *ikke* at omfatte indtægt i form af aktieudbytte eller obligationsrenter m. v., jfr. Henning Vogt: »Forslagene til lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. og lov om særlig indkomtsskat m. v.« i Revision og Regnskabsvæsen 1959 side 537.

En selvejende institution bliver således ligesom hidtil ikke skattepligtig af udbytte og renter af sine eventuelle aktie- (og obligations-) besiddelser, uanset disses omfang, jfr. Rørdam (se note 3) side 601, cfr. dog Thøger Nielsen (se note 3) side 331.

Lovens § 3, som § 1, stk. 1, nr. 6 udtrykkeligt henviser til, undtager i stk. 1, som det er affattet i henhold til lov nr. 207 af 3. juni 1967, fra skattepligten:

»1. Staten og dens institutioner.
2. Kommunerne og kommunale virksomheder og institutioner.
3. Anerkendte trossamfund og kirkelige institutioner, oprettet i tilslutning til disse eller til folkekirken.
4. Havne, herunder lufthavne, der er åbne for offentlig trafik, samt elektri-

citets-, gas-, vand- og fjernvarmeværker, når adgangen til leverance fra værket står åben for alle inden for det område, hvori værket arbejder, alt for så vidt havnens eller værkets indtægter – bortset fra normal forrentning af en eventuel indskudskapital – ifølge vedtægtsmæssig bestemmelse udelukkende kan anvendes til havnens eller værkets formål. Foretagender, der fordeler elektricitet til forbrugerne, sidestilles med elektricitetsværker, selv om de ikke fremstiller elektricitet.

5. Skoler, hospitaler, sygehuse, statsanerkendte rekonvalescent- og børnehjem, biblioteker under offentligt tilsyn og offentligt tilgængelige museer, alt for så vidt de er selvejende institutioner og indtægterne udelukkende kan anvendes til den pågældende institutions formål.[3a])
6. Kreditforeninger, kreditkasser, hypotekforeninger, Byggeriets Realkreditfond, Provinsbankernes Reallånefond, Landsbankernes Reallånefond, Dansk Landbrugs Realkreditfond, Dansk Skibskreditfond samt spare- og lånekasser. Fritagelsen gælder dog kun for indtægt ved de pågældende foreningers og institutioners almindelige statutmæssige virksomhed, men ikke for indtægt ved drift, udlejning eller bortforpagtning af fast ejendom eller ved anden erhvervsmæssig virksomhed.
7. Boligselskabernes Garantifond, Landsbyggefonden for det almennyttige Byggeri samt boligselskaber, hvis vedtægter er godkendt af boligministeriet, for så vidt indtægterne – bortset fra normal forrentning af en eventuel indskudskapital – ifølge vedtægtsmæssig bestemmelse udelukkende kan anvendes til fremme af almennyttigt boligbyggeri eller lignende af boligministeriet godkendt formål.
8. Danmarks nationalbank.
9. De i lov nr. 332 af 5. december 1958 om visse finansieringsinstitutter omhandlede aktieselskaber, for så vidt finansministeren i hvert enkelt tilfælde træffer bestemmelse herom. Fritagelsen gælder i så fald kun for indtægt ved de pågældende selskabers almindelige vedtægtsmæssige virksomhed, men ikke for indtægt ved drift, udlejning eller bortforpagtning af fast ejendom eller ved anden virksomhed.
10. Arbejdsmarkedets Tillægspension.
11. Pensionskasser, der er undergivet tilsyn efter loven om tilsyn med pensionskasser. Andre pensionskasser er undtaget fra skattepligten, for så vidt finansministeren i hvert enkelt tilfælde træffer bestemmelse herom«.

3a. Det er antaget af Skattedepartementet (i sag VIII. 652 (1966), at reglen er uanvendelig, når der efter vedtægterne kunne ydes støtte til tidligere lærere og deres enker og børn, se Skattepolitisk Oversigt 1966 side 299, Revision og Regnskabsvæsen 1966 (Skattemæssige Meddelelser) side 109.

I § 3, stk. 2 og 3, indeholdes derhos beføjelser for finansministeren til under nærmere angivne vilkår at lempe skattepligten for foreninger m. v., hvis »vedtægtsmæssige formål er almenvelgørende eller på anden måde almennyttigt«:

Stk. 2. »Skattepligten for de i § 1, stk. 1, nr. 6, omhandlede foreninger m. v. kan, når foreningens vedtægtsmæssige formål er almenvelgørende eller på anden måde almennyttigt, efter finansministerens bestemmelse bortfalde i det omfang, indkomsten ved erhvervsmæssig virksomhed anvendes til de nævnte formål. I tilfælde, hvor der foruden indkomst ved erhvervsmæssig virksomhed foreligger anden indkomst, anses den ikke-erhvervsmæssige indkomst for i sin helhed at være medgået til de almenvelgørende eller på anden måde almennyttige formål, forinden nogen del af den erhvervsmæssige indkomst anses for medgået hertil«.

Stk. 3. »Ved anvendelsen af fritagelsesbestemmelsen i stk. 2 betragtes beløb, som en forening m. v. med almenvelgørende eller på anden måde almennyttigt formål henlægger til sikring af disse formål eller til senere anvendelse hertil, som medgået til formålet i henlæggelsesåret. Det er en betingelse herfor, at de henlagte beløb efter finansministerens skøn er effektivt udskilt fra erhvervsvirksomheden og anbragt uden for denne, samt at ledelsen er forpligtet til ikke at stille beløbene til disposition for erhvervsvirksomheden. Anvendes beløbene til andet end de almenvelgørende (almennyttige) formål, skal beløbene med et tillæg på 25 % medregnes ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst for det indkomstår, hvori de anvendes. Har foreningens øvrige indkomst været negativ, beskattes beløbene med tillæg med den for det pågældende skatteår gældende skatteprocent«.

Hertil føjer § 3, stk. 4, yderligere (i lighed med reglen i Statsskattelov 1922 § 37) en mere almindelig dispensationsbeføjelse for finansministeren:

Stk. 4. »Når omstændighederne taler derfor, kan finansministeren helt eller delvis eftergive skat, der er pålignet de i § 1, stk. 1, nr. 6, omhandlede foreninger m. v. Dette gælder, uanset om de pågældende foreninger m. v. efter deres vedtægter har almenvelgørende eller på anden måde almennyttige formål«.

Den nævnte § 37 i Statsskatteloven af 1922 har tidligere været anvendt f. eks. til at indrømme et *aktieselskab* lempelser, hvor hele kapitalen (bortset fra to aktier) ejes af en selvejende institution m. v.

med almennyttigt formål (således med hensyn til A/S Cheminova, se ovenfor side 32); i den nye lov er i § 3, stk. 5, optaget en særlig regel herom:

Stk. 5. »De i stk. 2–4 givne regler finder tillige anvendelse på de i § 1, stk. 1, nr. 1 og 2, nævnte aktieselskaber og andre selskaber, når den altovervejende del af aktie- eller andelskapitalen ejes af en forening m. v. med almenvelgørende eller på anden måde almennyttigt formål. Indkomst, der i et indkomstår er indtjent af aktieselskabet m. v., skal herved betragtes som indtjent i samme indkomstår af den forening m. v., der ejer aktie- eller andelskapitalen, og skatter, der er pålignet aktie- eller andelsselskabet, skal betragtes som pålignet den forening m. v., som ejer aktie- eller andelskapitalen«.

I Skattedepartementets cirkulære nr. 119 af 14. juni 1963 (Min. Tid. A.) fremhæves udtrykkeligt, at den ovenfor side 92 omtalte begrænsning i lempelsesadgangen efter cirkulære nr. 56 af 30. marts 1940 ikke gælder ved praktiseringen af den nye lovs bestemmelser, og at lempelse derfor også kan indrømmes foreninger m. v., hvis indkomster er overvejende eller udelukkende erhvervsmæssige.

De efter § 1, stk. 1, nr. 6, skattepligtige foreninger m. v. kan efter § 9 ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst kun fratrække sådanne udgifter, der vedrører de indkomstkilder, hvis indtægter er skattepligtige.

Medens skatteprocenten for aktieselskabet ifølge § 17 nu andrager 36 %, er den for de »i § 1, stk. 1, nr. 6, nævnte foreninger m. v.« i § 20 ansat til 34 %; dette er imidlertid ikke udtryk for nogen særlig imødekommenhed, men beror på, at der ikke ydes »foreninger m. v.« et indkomstfradrag som det (på højst 2½ % af selskabets indbetalte aktiekapital), der efter § 17, stk. 2, indrømmes aktieselskaber.

Skærpelsen i beskatningen af de omhandlede »foreninger m. v.«, herunder selvejende institutioner, er herved blevet så betydelig, at lovgiveren har ment at måtte gennemføre en gradvis overgang fra de ældre regler. Efter lovens § 35, stk. 4, skulle skatten således (før fradragsrettens bortfald, se ovenfor side 93) for skatteåret 1962–63 beregnes med 20 %; for 1963–64 med 25 %; for 1964–65 med 30 %; for 1965–66 med 35 % og først derefter med det fulde beløb, 41 % (nu 34 %).

Det følger af disse regler, at *gaver,* der tilgår en selvejende institution – fra stifteren eller andre – ikke indkomstbeskattes hos modtageren, idet det her ikke drejer sig om »indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed«, og det, som foran anført, alene er sådan indtægt, der beskattes.

Dette gælder også, for så vidt angår overdragelser i forbindelse med selve den disposition i levende live, ved hvilken den selvejende institution bliver til. Såfremt gaven består af værdier, der omfattes af loven om *særlig indkomstskat,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 40 af 22. februar 1968, altså bl. a. aktier og fast ejendom, vil dog overdrageren blive beskattet efter denne lov, jfr. § 4, stk. 2, og § 5, stk. 2. Bortset herfra og fra de sædvanlige stempelafgifter o. l. af selve overdragelsesdokumentet og, ved faste ejendomme, tinglysningsafgifter, er der ikke med oprettelsen af en selvejende institution forbundet afgifter til det offentlige.

Efter Stempelloven, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 309 af 11. oktober 1961, § 64, stk. 1, nr. 1, og lov om afgift ved tinglysning m. m., jfr. lovbekendtgørelse nr. 100 af 23. april 1929, § 1, stk. 9, forhøjes stempel- og tinglysningsafgifterne til det dobbelte, når faste ejendomme overdrages til »offentlige eller private stiftelser eller deslige institutioner«, således at disse afgifter her svares med henholdsvis 1 % og 4 ‰. Ved love nr. 76 af 31. marts 1965 m. fl., senest nr. 86 af 22. marts 1968, jfr. Finansministeriets bekendtgørelse nr. 106 af 28. s. m., er afgiftssatserne for stempelafgift fordoblet for finansårene 1965–66 til 1968–69. (I »Betænkning (nr. 265) vedrørende revision af stempel- og tinglysningsafgiftslovgivningen. Afgivet af det af finansministeren den 30. juni 1952 nedsatte udvalg« (1960) side 52–53 og side 68 foresloges fordoblingen af afgifterne ophævet).

Det bemærkes, at en *gave* af aktier og lignende offentlige værdipapirer *ikke* omfattes af den særlige stempelafgift efter lov nr. 313 af 20. december 1915 (»Børsstemplet«), der kun gælder »Overdragelse ... gennem Køb og Bytte«, jfr. Skattedepartementets udtalelse i Advokatbladet 1965 side 188, hvor det tilføjes ex tuto, at der skal svares særlig indkomstskat.

Af *arv,* der tilfalder »kirker, foreninger, selskaber, stiftelser, legater og lignende«, svares som almindelig regel efter § 2, sidste stk., i lov om afgift af arv og gave, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 63 af

9. marts 1964, 30 % i afgift uden hensyn til arveloddens størrelse. Efter samme lovs § 3, stk. 4, er finansministeren bemyndiget til at nedsætte afgiften til 10 % af arv, som tilfalder »offentlige institutioner, foreninger, selskaber eller stiftelser med almenvelgørende eller andet almennyttigt formål .. Et legat eller en stiftelse betragtes ikke som almenvelgørende, når der er forbeholdt medlemmerne af en bestemt familie fortrinsret til nydelse af samme for mere end to generationer«. Disse regler omfatter også selvejende institutioner og finder ikke blot anvendelse på arv, der tilgår dem under deres bestående, men også på arv, der tillægges dem ved selve det testamente, ifølge hvilket de måtte være oprettet.

Til sammenligning kan nævnes, at den almindelige arveafgift for personer, der ikke er beslægtede med arveladeren, begynder med 20 % for arvelodder på ikke over 1.000 kr.; ved arvelodder på 5.000 kr. stiger afgiften til 29 % for den del af arven, der ligger mellem 5–10.000 kr.; og for beløb over 1 million kr. andrager den 70 % af den del af arven, der overstiger dette beløb.

Formueskat svares efter gældende ret ikke af selvejende institutioner o. l., hvorimod Skattelovskommissionen af 1937 og de side 91, note 1, omtalte regeringsforslag af 1954 og 1957 ville indføre en formueskat (på 5 ‰) med hensyn til formue, anbragt i erhvervsmæssig virksomhed, for »foreninger, korporationer, stiftelser, legater og selvejende institutioner«; loven om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. nr. 255 af 11. juni 1960 ændrer dog på dette punkt *ikke* den bestående ordning.

Reglerne om *skattefri sammenslutning* af aktieselskaber m. v. i lov nr. 143 af 2. maj 1967 finder ikke anvendelse på erhvervsdrivende selvejende institutioner, se Skattedepartementets cirkulære nr. 127 (Min.Tid. A.) af 3. juli 1967 afsnit 10 nr. 7.

Efter lov om vurdering og beskatning til staten af *faste ejendomme,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 305 af 1. august 1960, § 50, kunne finansministeren for en vurderingsperiode ad gangen »tilstå fritagelse for grundskyld til staten af ejendomme, der ejes af almenvelgørende stiftelser eller andre institutioner med almennyttigt formål«; sådan fritagelse medførte efter lovens §§ 67 og 79 tillige fritagelse for

grundstigningsskyld og ejendomsskyld; (om fornyelse af en tilstået fritagelse se Finansministeriets bekendtgørelse nr. 131 af 1. maj 1961). Er fritagelse meddelt efter § 50, kunne kommunalbestyrelsen meddele hel eller delvis fritagelse for at svare kommunal grundskyld, og i så fald var ejendommen endvidere helt eller delvist fritaget for kommunal ejendomsskyld, jfr. lov nr. 34 af 18. februar 1961 §§ 8 og 20.

Ved omlægningen af ejendomsskatterne i 1966 er rækkefølgen af dispensationsbeføjelserne så at sige vendt om: Efter § 8, stk. 1 c, i lov om beskatning til kommunerne af faste ejendomme nr. 34 af 18. februar 1961 som ændret ved lov nr. 28 af 28. januar 1966, jfr. lovbekendtgørelse nr. 13 af 19. januar 1967, kan kommunalbestyrelsen meddele hel eller delvis fritagelse for kommunal grundskyld af »ejendomme, der ejes af almenvelgørende stiftelser eller andre institutioner med almennyttigt formål, og som anvendes til institutionens formål«; lovens § 20 er opretholdt. Grundskyld til staten er faldet bort, men efter § 8 i lov nr. 24 af 28. januar 1966 om ejendomsskyld til staten kan finansministeren fritage ejendommen herfor, i det omfang den af kommunalbestyrelsen kan fritages for kommunal ejendomsskyld efter de ovennævnte regler i § 20, jfr. § 8, stk. 1 c.

Lov om udskrivning af en *formuestigningsafgift* og et *stabiliseringslån* nr. 391 af 12. juli 1946 medtager i § 27, stk. 1, nr. 3, under pligten til at udrede stabiliseringslånet »her i Landet hjemmehørende, den 1. April 1946 bestaaende ... Legater, Stiftelser, Korporationer og *selvejende Institutioner* (udhævet her)«, – hvadenten disse er erhvervsdrivende eller ej – dog at stk. 2 undtager »Institutioner m. v., hvis Overskud i Henhold til Vedtægt eller Fundats udelukkende anvendes i almenvelgørende, uddannelsesmæssige, videnskabelige, nationale eller kirkelige Øjemed«.[4])

Derimod påhvilede pligten til at udrede *stabiliseringslån* efter lov nr. 197 af 6. juli 1957 kun fysiske personer, og det samme gælder pligten til *bunden opsparing* efter lov nr. 94 af 20. marts 1963.

---

4. Ved HRD i U.f.R. 1952 side 531 er det antaget, at den del af overskudsbeløbet ifølge regnskabet for Thomas B. Thriges Fond for 1944, som endnu henstod til disposition den 23. juli 1945, skulle medregnes i opgørelsen

Reglerne om *henlæggelse til investeringsfond,* der kan fradrages i den skattepligtige indkomst (lov nr. 198 af 6. juli 1957, jfr. lovbekendtgørelse nr. 504 af 29. december 1967 § 2), omfatter »alle skattepligtige personer, selskaber, foreninger, institutioner m. v., der driver selvstændig erhvervsvirksomhed. Henlæggelse kan dog ikke foretages af dødsboer samt indkøbsforeninger og produktions- og salgsforeninger« – men altså også erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Den *særlige indkomstskat* af visse ekstraordinære indkomster, der efter lov nr. 148 af 28. maj 1958 skulle udredes med 30 % af det beløb, hvormed vedkommende nettoindtægt oversteg 1.000,– kr., og som ikke kunne fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst iøvrigt, påhvilede efter lovens § 7, stk. 1 »personer, dødsboer, selskaber, foreninger, korporationer og selvejende institutioner, der er undergivet fuld eller begrænset indkomstskattepligt til staten«. Det tilføjedes imidlertid, at »for de i bestemmelsen i lov nr. 149 af 10. april 1922 § 2, nr. 5 g, nævnte foreninger m. v. omfatter skattepligten kun indtægter vedrørende formuegoder, der har tilknytning til den indkomstskattepligtige virksomhed«; i Skattedepartementets cirkulære nr. 79 af 30. maj 1958 (Min.Tid. A. side 124) er dette gengivet således, at disse foreninger m. v. – herunder også selvejende institutioner – »alene (svarer) særlig indkomstskat af fortjeneste ved afhændelse af de formuegoder og rettigheder, der har tilknytning til den skattepligtige virksomhed«.

I den senere lovgivning, love nr. 256 af 11. juni 1960 m. fl., jfr. lovbekendtgørelse nr. 40 af 22. februar 1968, der har afløst loven af 1958, pålægges pligt til at svare *særlig indkomstskat* efter § 1: »Personer, dødsboer, selskaber, foreninger m. v., der ... er indkomstskattepligtige til staten«. § 13 bestemmer imidlertid i 1. punktum:

»Selskaber, foreninger, korporationer og selvejende institutioner,

---

af fondens formue pr. nævnte dato ved påligning af stabiliseringslånet. Der blev herved lagt vægt på, at »den nærmere anvendelse af det omtvistede beløb, uanset at det var bestemt til at anvendes efter fundatsens regler, på opgørelsesdagen var udskudt til en ubestemt fremtid, idet der ikke var truffet nærmere og over for trediemand bindende bestemmelse om, hvem det skulle tilfalde«.

der er undergivet fuld eller begrænset indkomstskattepligt til staten, svarer ikke særlig indkomstskat«,

men skal derimod efter 2. punktum *medregne den særlige indkomst ved* opgørelsen af deres skattepligtige *almindelige* indkomst.

Endelig fastsætter 3. punktum, 2. led, at foreninger, korporationer, stiftelser, legater og selvejende institutioner i deres skattepligtige almindelige indkomst skal kun medregne »særlig indkomst vedrørende formuegoder, der har tilknytning til den indkomstskattepligtige virksomhed«. Om begrebet »den indkomstskattepligtige virksomhed«, for så vidt angår »foreninger m. v.«, henvises til bemærkningerne ovenfor side 94.[5])

Almindelig omsætningsafgift (»moms«) skal efter lov nr. 102 af 31. marts 1967, jfr. lovbekendtgørelse nr. 6 af 3. januar 1968 § 3 a svares af »den, der driver selvstændig erhvervsvirksomhed med afsætning af« afgiftspligtige varer og ydelser; dette gælder også erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Konklusionen må herefter blive, at der i dansk skattelovgivning ikke findes bestemmelser, der udelukker eller i praksis vanskeliggør oprettelse og drift af erhvervsdrivende selvejende institutioner, selv-

---

5. Thøger Nielsen (se note 3) anfører side 331–32: »Hvis en sådan tilknytning ikke foreligger, medtages indkomsten ikke i beregningsgrundlaget. Hvis omvendt fornøden tilknytning anses at foreligge, er der grund til at fremhæve, at den ... særregel om fortjeneste ved aktiesalg m. v., der er optaget i ... § 3, stk. 2, kun gælder for aktieselskaber og dermed ligestillede selskaber. Dette har til følge, at de her omhandlede foreninger og institutioner enten skal tage sådanne afhændelsesgevinster med i indkomsten fuldtud eller for ⅔'s vedkommende, hvis gevinsten er at anse for særlig indkomst«; disse betragtninger må ses i sammenhæng med den af Thøger Nielsen sammesteds udtalte opfattelse, at »en aktieejende fond« i givet fald skulle kunne anses som »erhvervsdrivende« i kraft af sin aktiebesiddelse; såfremt man med skattemyndighederne derimod ikke antager dette, se ovenfor side 94, opstår intet spørgsmål om beskatning – hverken med særlig eller med almindelig indkomstskat – hos en »forening m. v.« af indtægt ved salg m. v. af aktier o. l. samt af tegningsret til disse.

om den privilegerede stilling, der tidligere har tilkommet disse, i fremtiden væsentligt modificeres.

C. Bogføringsloven

Efter § 1 A. 6 i Bogføringslov nr. 178 af 5. juni 1959 påhviler pligten til at føre forretningsbøger, jfr. Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 226 af 18. juni 1959, også »foreninger, stiftelser, korporationer og selvejende institutioner, der udøver erhvervsvirksomhed, herunder erhvervsmæssig skolevirksomhed«. Se nedenfor side 282–85 og 292.

D. Monopolloven

Lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger finder efter § 2 anvendelse »på private erhvervsvirksomheder, andelsforeninger og lignende inden for erhvervsgrene, hvor konkurrencen i hele landet eller inden for lokale markedsområder er begrænset på en sådan måde, at virksomhederne udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på pris-, produktions-, omsætnings- eller transportforhold«.

I den af Frederik Jensen, Uffe Schlichtkrull og Ingeborg Thomsen udarbejdede kommentar til loven (1968) udtales side 35, at de anførte ord giver »udtryk for, at loven omfatter privat næringsvirksomhed under hvilken som helst *form* – personligt firma, selskab, *selvejende institution* . . .« (udhævet her). Anmeldelsespligt må her efter Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 193 af 18. juni 1955 om registrering af anmeldelser i henhold til Monopolloven antages at påhvile bestyrelsen i analogi med reglen i § 3 om »aktieselskaber og andre selskaber med begrænset ansvar«.

Anmeldelse sker som hovedregel til det særlige »Monopoltilsyn«, til hvilket lovens administration er henlagt.

Med hjemmel i Monopollovens § 3, stk. 2, om »virksomheder,

hvis økonomiske forhold i henhold til særlig lovhjemmel er undergivet tilsyn eller regulering af andre offentlige tilsynsorganer«, henlægger bekendtgørelsens § 1, stk. 3, jfr. bekendtgørelser nr. 195, 196 og 197 af s. d., imidlertid tilsynet med forsikringsselskaber, sparekasser og private banker henholdsvis til Forsikringsrådet og Bank- og Sparekassetilsynet (jfr. neden for side 128–32), hvis hovedopgave i øvrigt er varetagelsen af monopollovgivningen ganske fremmede hensyn, nemlig tilsynet med de pågældende virksomheders økonomiske konsolidering. Ihvorvel tanken bag denne bekendtgørelse kan synes nærliggende, må den dog utvivlsomt anses for temmelig irrationel; man henlægger da f. eks. heller ikke skatteligning og skatteopkrævning med hensyn til de pågældende virksomheder til de nævnte tilsynsorganer.

II. Særlige regler for enkelte grupper af erhverv

A. Landbrug og gartneri

I den side 36 omtalte lov nr. 127 af 16. april 1957 om sammenslutningers og institutioners *landbrugsjord,* der er udarbejdet på grundlag af den side 35 nævnte kommissionsbetænkning, bestemte § 1, stk. 1, at »fast ejendom, der benyttes til landbrug eller gartneri må med nedennævnte undtagelser kun erhverves af en eller flere i adkomstdokumentet ved navn angivne personer eller af staten eller en kommune«.

Om denne lovs område siges det i bemærkningerne til lovforslaget, Folketingstidende 1956–57, Till. A. sp. 117–19, at begrænsningerne gælder »for al fast ejendom, der benyttes til landbrug eller gartneri, uanset om jorden er undergivet landbrugsforpligtelse, eller dette ikke er tilfældet. Under fast ejendom, der benyttes til landbrug, må således henregnes jorder, der anvendes til frembringelse af mark- og engafgrøder, herunder græsning, til frugtavl el. lign., samt drifts- og beboelsesbygninger, der er knyttet til sådant jordbrug. Også ubebyggede arealer, der anvendes til nævnte formål, må anses for benyttet til

landbrug, hvadenten de udlejes til sådan anvendelse eller benyttes hertil i forbindelse med andet erhverv. Under fast ejendom, der benyttes til gartneri, må henregnes arealer, der anvendes til erhvervsmæssig frembringelse af gartneriprodukter, samt drifts- og beboelsesbygninger, der er knyttet til sådant jordbrug. Udenfor reglerne falder herefter skovbevoksede arealer, uanset om disse er fredskovspligt undergivet, park- og haveareal er, der ikke udnyttes til erhvervsmæssigt gartneri, og arealer, der henligger udyrket og ikke benyttes til græsning, høslæt el. lign.«.

I lovens § 1, stk. 2, nævntes som undtagelse fra forbudet i stk. 1 (lovens hovedregel) – foruden jord inden for visse områder med overvejende bymæssig bebyggelse, hvorom henvises til Landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 149 af 8. maj 1957 – »arealer, som ifølge notering i tingbogen er undergivet fredskovspligt«.

Efter lovforslagets motiver (sp. 118) sigtede disse ord alene »på de under fredskov hørende landbrugsjorder, såsom tjenestejord, planteskole, skoveng og lign.«; disse arealer var således under hensyn til den dem påhvilende fredskovspligt undtaget fra forbudet i lovens § 1, stk. 1, uanset deres øjeblikkelige anvendelse som landbrugsjord m. v.

Skovbevoksede arealer faldt, uanset om de er fredskovspligt undergivet eller ej, allerede på grund af deres faktiske anvendelse uden for forbudet.

Andre undtagelsestilfælde anførtes i lovens § 1, stk. 3 og 4:

Stk. 3. »Uanset bestemmelsen i stk. 1 kan adkomst erhverves af selskaber, foreninger eller andre sammenslutninger eller af selvejende institutioner, såfremt erhvervelsen overvejende sker til udnyttelse af særlige forekomster i jorden eller til udnyttelse som bygge- eller oplagsplads eller til anvendelse til transport-, forsøgs-, forsknings-, undervisnings- eller idrætsformål«.

Det siges i bemærkningerne til lovforslaget, at opregningen i stk. 3 tager sigte på alle andre kategorier af erhververe end ved navn angivne personer samt staten og kommuner.

Stk. 4. »Endvidere kan en sammenslutning eller en selvejende institution, der som ufyldestgjort pant- eller udlægshaver bliver højestbydende ved tvangsauktion, uanset bestemmelserne i stk. 1, erhverve adkomst ved auktions- eller fogedudlægsskøde, men erhververen har da pligt til at afhænde ejendommen inden 2 år efter auktionen«.

Reglen skyldtes, som det siges i motiverne (sp. 120), en nødvendig hensyntagen til realkrediten.

§ 1, stk. 5, indeholdt endelig en generel dispensationsadgang for landbrugsministeren fra hovedreglen i stk. 1 (»når særlige omstændigheder taler derfor«).

Ved den nye lov om landbrugsejendomme (Landbrugsloven) nr. 114 af 4. april 1967, § 34, stk. 2, er loven af 1957 ophævet og erstattet med reglerne i Landbrugslovens §§ 20 ff. og Landbrugsministeriets cirkulære nr. 63 (Min.Tid. A) af 25. marts 1968, afsnit 10. b.

Herefter kræver erhvervelse af *adkomst* på en landbrugsejendom eller part i eller del af en sådan, der er beliggende uden for områder, der ved byudviklingsplan er udlagt til inderzone, landbrugsministerens tilladelse, såfremt erhververen er et selskab, en forening eller anden sammenslutning eller fællesskab, en offentlig eller privat institution, en stiftelse, et legat eller en udenlandsk offentlig myndighed«.

Herunder går selvsagt også erhvervsdrivende selvejende institutioner, hvadenten man vil henføre disse under »private institutioner« eller under »stiftelser«. Tinglysningsdommeren skal påse reglernes overholdelse, og »landbrugsejendom« defineres i lovens § 2 som »en ejendom, der i matriklen er *noteret* som landbrug, gårdbrug, husmandsbrug eller gartneri«.

Tilladelse efter § 20 kan, jfr. § 21, kun meddeles:

1. når erhvervelsen sker med henblik på ikke-jordbrugsmæssig anvendelse,
2. når erhvervelsen sker med henblik på jordens udnyttelse til forsøgs-, forsknings- eller forædlingsvirksomhed,
3. når erhvervelsen sker med henblik på iværksættelse af en særlig risikabel eller særlig kapitalkrævende landbrugsproduktion,
4. når særlige forhold iøvrigt taler derfor.

Som retningslinier for meddelelse af dispensation angiver motiverne til forslaget til 1957-loven:

»Omstændighederne vil i særlig grad tale for meddelelse af dispensation i tilfælde, hvor et selskab eller en institution, som tjener almene sociale eller

sundhedsmæssige interesser ved at yde forsorg og pleje til personer med legemlig eller sjælelig defekt eller svækkelse eller med sociale tilpasningsvanskeligheder, ønsker at erhverve landbrugsjord til anvendelse til de pågældende personers beskæftigelse, eventuelt som led i en lægelig behandling, uden at denne beskæftigelse har et egentligt undervisningsformål, jfr. stk. 3. Som eksempler på andre dispensationsgrunde kan endvidere nævnes tilfælde, hvor landbrugsjord ønskes erhvervet til tilplantning som fredskov eller til udvidelse af en kirkegård, eller hvor et selskab, der driver handelsvirksomhed med frø eller andre specielle landbrugs- eller havebrugsprodukter, ønsker at erhverve landbrugsjord til fremstilling af de pågældende handelsvarer, eller hvor jorden ønskes erhvervet til dyrkning af råvarer til en af selskabet drevet industrivirksomhed«.

Det her anførte bevarer sin betydning ved anvendelsen af 1967-lovens § 21, nr. 4.

Det skal fremhæves, at denne lovgivning alene sigter på juridiske personers erhvervelse af *fuldkommen ejendomsret* til landbrugsjorden.

Det er henlæggelse af landbrugsjord under »*den døde hånd*«, jfr. ovenfor side 36, man vil undgå, for at »sikre, at statens forkøbsret til jord ifølge den bestående lovgivning ikke bliver illusorisk«, idet »statens ret til jorderhvervelse først kommer frem ved ejendommens overdragelse« (Udvalgets ordfører K. Axel Nielsen, Folketingets Forhandlinger 1956–57 sp. 3271, jfr. sp. 797).

Der er således ingen hindring for, at en selvejende institution med iagttagelse af de iøvrigt herom gældende regler erhverver en *delvis ejendomsret* ved at leje eller forpagte landbrugsjord såvel til almindelig landbrugsdrift som til mere specielle formål, f. eks. foretagelse af planteforsøg.

Det må ligeledes understreges, at det afgørende for lovens anvendelse er, om ejendommen *ved erhvervelsen* allerede er noteret som landbrugsejendom.

Det står derfor en selvejende institution frit for at erhverve f. eks. et hede- eller klitareal, en sø eller et inddæmningsområde og *omdanne* dette til landbrugsjord.

De øvrige bestemmelser skal omtales i anden sammenhæng, se nedenfor side 349 ff. Loven af 1957 gennemgås af Fl. Tolstrup: Koncessionslovgivning, U.f.R. 1960 B. side 105–06. Om anvendelse på udenlandske institutioner m. v. se nedenfor kapitel 11 side 397 ff.

Reglerne i det af Folketinget den 31. maj 1963 vedtagne »Forslag til Lov om erhvervelse af landbrugsejendomme«, jfr. bekendtgørelse nr. 256 af 8. juni 1963, er bortfaldet ved folkeafstemningen den 25. juni s. å.

B. Handel, håndværksnæring og fabriksvirksomhed

Herom findes i dansk ret af interesse for nærværende undersøgelse to sæt regler, hvis gyldighedsområder iøvrigt ikke i enkeltheder fuldt ud dækker hinanden, Firmaloven og Næringsloven.

1. *Firmaloven*

Medens Aktieselskabsloven giver regler for de af den omfattede virksomheders stiftelse, organisation, drift og opløsning, i vidt omfang af ufravigelig karakter, nøjes lov nr. 23 af 1. marts 1889 om Handelsregistre m. v. (Firmaloven) i alt væsentligt med at fastsætte, at udøvere af handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed i visse tilfælde kan og i andre tilfælde under bødeansvar skal gøre anmeldelse til Handelsregisteret (der føres i København af Magistraten og iøvrigt af politimesteren) på det sted, hvor forretningskontoret findes. Herigennem tilsigtes en orientering for trediemand om, hvorledes virksomhedens struktur er beskaffen, herunder navnlig også om, hvem der hæfter for virksomhedens forpligtelser, og hvem der over for omverdenen kan forpligte (»tegne«) virksomheden.

Efter lovens § 16 er anmeldelse af *enkeltmandsfirma* en frivillig sag[6]), medens »*alle andre Firmaer* skulle anmeldes, forinden Forretningen træder i Virksomhed« (udhævet her).

6. På dette punkt ændredes det (allerede i samlingen 1886–87) fremsatte regeringsforslag, der foreskrev almindelig anmeldelsespligt, af Folketingets udvalg til den gældende affattelse, jfr. Rigsdagstidende 1888–89, Till. B. sp. 142–43 og 146.

De følgende paragraffer i Firmaloven specificerer, hvad anmeldelserne skal indeholde, henholdsvis for:

Enkeltmandsfirmaer, § 17;
Ansvarlige selskaber og kommanditselskaber, § 18;
Aktieselskaber, § 19 (jfr. nedenfor side 110);
»Andre Selskaber med begrændset Ansvar«, § 20.

I tilslutning hertil definerer § 33 a Firmalovens begreb om kommanditselskab således: »Et Selskab, der bestaar af et eller flere Medlemmer, som med deres hele Formue, en for alle og alle for en, hæfte for Selskabets Forpligtelser (fuldt ansvarlige Medlemmer), og af et eller flere Medlemmer, der kun hæfte med de Indskud eller den Aktiekapital, hvormed de til Handelsregistret anmeldes som deltagende i Forretningen (Kommanditister)«.

§ 33 b fastslår, at den omstændighed, »at der, uden at derom sker Anmeldelse til Handelsregistret, af nogen er gjort Indskud i den paagjældende Forretning, er uden Indflydelse paa de angaaende Indehaverne af saadan Forretning, være sig Enkeltmand eller Selskab, i denne Lov indeholdte Bestemmelser«.

Endelig udtaler § 33 c, at »som Selskab med begrændset Ansvar betragtes ethvert Selskab med vekslende Medlemsantal eller vekslende Kapital, selv om dets Medlemmer ere fuldt ansvarlige«. Ifølge lovens forarbejder er herved sigtet til forbrugs- og produktionsforeninger, for så vidt de virker uden for medlemmernes kreds.[7])

De nærmere regler om førelse af Handelsregistrene findes i anordning nr. 74 af 24. maj 1889, hvorefter de førtes i tre afdelinger, A., B. og C., hvor A. omfatter »Firmaer for Enkeltmand, ansvarlige Selskaber og Kommanditselskaber«; B. omfattede aktieselskaber; og C. omfatter »andre Selskaber med begrændset Ansvar«. Ved aktie-

7. Jfr. Rigsdagstidende 1886–87, Till. A. sp. 2991 og 1888–89, Till. B. sp. 144 og 147. Jfr. Jan Kobbernagel i Festskrift til professor, dr. juris O. A. Borum (1964) side 224 ff.

selskabsloven af 1917 ophævedes Handelsregistrenes afd. B. og afløstes af Aktieselskabs-Registeret.[8])

I afdeling A. er anmeldelse frivillig, for så vidt angår enkeltmandsfirmaer; har man frivilligt foretaget en førsteanmeldelse, kan man dog ikke vilkårligt undgå registret, men er pligtig at anmelde senere ændringer til dette.

Derimod antages det, at firmaer, der *kan* optages i afdeling C., også under bødeansvar *skal* anmeldes hertil.

Ved en gennemgang af anmeldelserne vedrørende de side 44, note 44 omhandlede erhvervsdrivende selvejende institutioner vil det vise sig, at to af de ældste, nemlig »Carlsbergfondet«[9]) og »Købmand J. Ø. Andresens Legat for Nakskov og Slagelse«[10]) er blevet optaget i A-registrene henholdsvis i København og i Slagelse.

---

8. Jfr. Lov om aktieselskaber nr. 468 af 29. september 1917 § 60, stk. 2, nu nr. 123 af 15. april 1930 (lovbekendtgørelse nr. 313 af 28. august 1952) § 91.
9. I Handelsregistret for København er i afdeling A vedrørende Carlsbergfondet registreret følgende fem firmaer:
   a. I. C. Jacobsen, Gl. Carlsberg, reg. nr. 2011.
   b. Carlsberg Bryggerierne, indehaver Carlsbergfondet.
      Registreret den 3. oktober 1906, reg. nr. 2333,
      Fabriksvirksomhed.
      Fundats af 25. september 1876, konfirmeret 18. oktober s. å.
   c. Carl Jacobsen, Ny Carlsberg, indehaver Carlsbergfondet, reg. nr. 2051.
   d. Carlsberg, indehaver Carlsbergfondet.
      Registreret 14. september 1903, reg. nr. 2068,
      Fabriksvirksomhed og handel.
   e. Fabriken Alliance, indehaver Carlsbergfondet.
      Registreret 16. juni 1923, reg. nr. 2067.
10. I Handelsregistret for Slagelse er i afdeling A den 27. december 1917 selve »Købmand J. Ø. Andresens Legat for Nakskov og Slagelse« registreret som erhvervsdrivende. Denne anmeldelse er afmeldt den 6. april 1921; samtidigt er anmeldt, at *firmaet* »Grønvold og Schou«, der var optaget i registret allerede den 13. september 1889, og af hvilket købmand Andresen stod anmeldt som ansvarlig indehaver, nu *indehaves af legatet.*

I C-registret er derimod optaget: Egmont H. Petersens Fond[11]), Kraks Legat[12]), G. E. C. Gads Fond[13]), Fabrikejer, ingeniør Vald. Selmer Trane og hustru, Elisa Trane's Fond[14]), Chr. P. Hansens og

---

11. Egmont H. Petersens Fond er registreret den 14. november 1924, reg. nr. 28.
Vedtægter af 31. marts 1920, konfirmeret 5. september 1923. Forretningens art angives som håndværk og handel.
I rubriken »Om nogle af medlemmerne hæfter for selskabets forpligtelser, og i bekræftende fald hvem og hvorledes?« anføres blot: »Fonden hæfter med den til enhver tid tilstedeværende formue«.
Under registernumrene 29–36, 39–43 og 169–71 angives derhos, at fonden tillige driver erhvervsvirksomhed under følgende firmaer:
Hjemmets Forlag. Ugebladet Hjemmet. Gutenberghus Reklamebureau. Gutenberghus Papirlager. Egmont H. Petersens kgl. Hofbogtrykkeri. Gutenberghus Reklame Film. Ehapa. Ejendomsselskabet Ehapa. Gutenberghus Galvanoanstalt. Systema & Checker Co. Uge-Revuen. Tidsskriftet Det Bedste. Bogtrykkerfirmaet »Gutenberghus«. G. H. Kontormøbler. Ehapa en gros. Gutenberghus Kontormontering.
12. Kraks Legat er registreret den 21. november 1924, reg. nr. 45. Vedtægter af 21. august 1923, konfirmeret 13. februar 1924. Forretningens art angives som: Udgivelse af Kraks Vejviser samt forlagsvirksomhed.
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »Legatet hæfter med den til enhver tid tilstedeværende formue«.
13. G. E. C. Gads fond er registreret den 3. december 1954, reg. nr. 132.
Vedtægter af 1. december 1953, konfirmeret 4. oktober 1954.
Forretningens art angives som handel.
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »For fondets forpligtelser hæfter alene de det til enhver tid tilhørende midler«.
Under nr. 133 er desuden registreret: Gads Forlag og Boghandel ved G. E. C. Gads fond.
14. Fabrikejer, ingeniør Vald. Selmer Trane og hustru, Elisa Trane's Fond er registreret den 7. juni 1956, reg. nr. 148.
Fundats af 21. marts 1956, konfirmeret 24. marts 1956.
Forretningens art angives som industridrift.
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »For fondets forpligtelser hæfter alene de det til enhver tid tilhørende midler.«
Under nr. 149 er registreret: »Nordisk elektrisk Apparatfabrik« (med fondet som indehaver).

Hustrus Kirkefondslegat[15]), Forlaget Tiden[16]), Christian Ferslews Mindelegat[16a]) og Richard Steenbechs Fond[16b]), alle i København. Det samme gælder Nordisk Insulinlaboratorium[17]) i Københavns Amts nordre Birk og Thomas B. Thriges Fond[18]) i Odense.

---

15. Chr. P. Hansens og Hustrus Kirkefondslegat er registreret den 11. december 1940, reg. nr. 75.
Fundats af 2. december 1904 med ændringer af 23. marts 1933.
Forretningens art angives som industridrift og handel.
I rubriken »Den i selskabet indskudte kapital« anføres: »Vekslende«. I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »Medlemmerne hæfter ikke for selskabets forpligtelser«.
Under samme dato, reg. nr. 76, er tilført, at legatet tillige driver virksomhed under navnet: Chr. P. Hansen's Eftf.

16. Forlaget Tiden er registreret den 20. oktober 1947, reg. nr. 97.
Vedtægter af 18. februar 1946.
Forretningens art angives som handel.
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »Ingen medlemmer hæfter for selskabets forpligtelser«.

16a. Christian Ferslews Mindelegat er registreret den 19. november 1951, reg. nr. 18.
Vedtægter konfirmeret den 28. april 1950 (ikke i Min.Tid.).
Forretningens art angives som handel og håndværk.
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »Intet af medlemmerne, alene legatet hæfter«.

16b. Richard Steenbechs Fond er registreret den 26. august 1952, reg. nr. 122.
Forretningens art angives som håndværk (bogtrykkeri).
I rubriken vedrørende hæftelsen anføres: »Intet af medlemmerne, alene legatet hæfter«.

17. Nordisk Insulinlaboratorium er registreret den 9. februar 1927, reg. nr. 209, nu nr. 2.
Vedtægter af 26. december 1926, konfirmeret 8. januar 1927.
Forretningens art angives som fabrikation.
I rubriken »Anmeldelsens indhold« angives, at »kapitalen udgør 300.000 kr. i varer og værdier. Ingen hæfter for selskabets forpligtelser«, og i rubriken vedrørende spørgsmålet, om nogle af medlemmerne hæfter, er anført: »Ingen«.

18. Thomas B. Thriges Fond er registreret den 2. januar 1934, folio 54.
Vedtægter af 23. december 1933, konfirmeret 28. december 1933.

I København henviser man i Handelsregistret til, *at* Carlsbergfondet ved den første anmeldelse henhørte under Københavns Amts søndre Birk, *at* optagelsen der var sket i A-registret, og *at* man derfor har bibeholdt denne registrering, uagtet man principielt anser den for urigtig.

I Slagelse henviser registreringsmyndigheden derimod til, at der, som registreringen nu lyder (jfr. note 10), blot er anmeldt en ny indehaver af et i forvejen i afdeling A. registreret *ansvarligt* firma.

Denne tankegang, at ikke blot en fysisk person, men også et legat eller anden juridisk person skulle kunne være indehaver (eventuelt medindehaver) af et *ansvarligt* firma og dermed »fuldt ansvarlig« eller »personlig ansvarlig« for dettes forpligtelser, således at registrering foretages i afdeling A, er i og for sig forståelig nok, selv om den vil forudsætte en analogisk udvidelse af Firmalovens § 9, stk. 1. Det fremgår nemlig klart af denne bestemmelse, jfr. reglerne om for- og efternavn, at lovgiveren som indehaver af et »Enkeltmands Firma« kun har tænkt på en fysisk person.

I Tyskland optages »Stiftungsunternehmungen«, jfr. ovenfor side 47–48 note 49, i Handelsregisterets afdeling A (for ansvarlige enkeltmandsfirmaer), jfr. Reinhard Goerdeler, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1950 side 149–50.

Tankegangen stemmer med, at man i sædvanlig juridisk sprogbrug – som ovenfor side 85 anført – ved »personligt ansvar« tænker på hæftelse med hele den til enhver tid værende formue (med alt,

---

Forretningens art angives som industrinæring.

I rubriken »Anmeldelsens indhold« angives, at »Fonden er et selskab med begrænset ansvar« og »hæfter for selskabets forpligtelser med den til enhver tid tilstedeværende formue«.

I rubriken vedrørende spørgsmålet, om nogle af medlemmerne hæfter, er alene anført et »Nej«.

Under folio 56 er desuden den 2. januar 1934 anmeldt, at firmaet Thomas B. Thrige tillige driver virksomhed under firma: Thomas B. Thrige, indehaver Thomas B. Thriges Fond.

hvad vedkommende »ejer og ejendes vorder«), modsat hæftelse med bestemte genstande eller bestemte beløb.

Hertil kommer, at tvangsfuldbyrdelse i tilfælde af, at forpligtelserne ikke opfyldes, nutildags *alene* retter sig mod formuen uden egentlige følger for den forpligtede »person«.

I denne forstand kan også en juridisk person – herunder en selvejende institution – hæfte »personligt«.

Derhos kan et legat, en stiftelse, en fond eller en selvejende institution ikke med føje betegnes som et »selskab« (selv om denne sprogbrug undertiden er anvendt ved registreringen, jfr. nærværende kapitel note 15, 16, 17 og 18), idet der ingen »medlemmer« er. Da endvidere kapitalen ikke er »vekslende« på anden måde, end tilfældet er for en fysisk indehaver, må det erkendes, at *ordene* i Firmalovens §§ 20 og 33 c og anordningens bestemmelser om, hvad der skal optages i Handelsregistrets afdeling C, *ikke direkte* omfatter tilfælde, hvor virksomheden indehaves af en selvejende institution, et legat, en fond e. l.

Alligevel er det sikkert rigtigst, at selvejende institutioner m. v., der driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed *skal* anmeldes til Firmaregistret og optages i afdeling C i overensstemmelse med registreringsmyndighedernes senere praksis – så meget mere, som anmeldelse til afdeling A af et »enkeltmandsfirma« er frivillig.

Til begrebet »personlig hæftelse«, respektive »personligt ansvar«, der er den nødvendige forudsætning for registrering i afdeling A, hørte nemlig oprindeligt elementer, der også *sprogligt* begrundede brugen af adjektivet »personligt«. Disse elementer er imidlertid i dag ikke blot udgået af den direkte bestemmelse af dette begreb, men – på grund af ændringer i den almindelige retstilstand – underforstås de heller ikke længere som selvfølgelige, således som forholdet utvivlsomt har været for nogle menneskealdre siden, da Firmaloven blev til.

Nu bruger Firmaloven selv ganske vist kun direkte udtrykket »personligt ansvar« i § 11, hvorefter arvinger, som »med fuldt per-

sonligt Ansvar« fortsætter den afdødes forretning, har adgang til at bruge det hidtidige firma, og i overgangsbestemmelsen i § 37, hvor »Indehavere af en Forretning have begrændset deres personlige Ansvar, uden at dette har fundet sit Udtryk i det brugte Firma«. Ligesom lovens forløber, lov af 23. januar 1862 »Om Benyttelse af Firmaer samt af Fuldmagter til at underskrive per procura m. v.«, taler Firmaloven *iøvrigt* blot om »ansvarlige Selskaber«, »ansvarlige Medlemmer«, »fuldt ansvarlige Medlemmer« og »ansvarlige Deltagere«; men der har aldrig hersket reel tvivl om, at »personligt ansvar« indgår som underforstået i disse udtryk.

Den almindelige juridiske sprogbrug var før århundredskiftet ikke konsekvent[19]); først Carl Torp[20]) gennemfører en nærmere analyse.

Torp antager, utvivlsomt med rette, at Firmalovens udtryk »ansvarlige« og »fuldt ansvarlige« dækker over samme indhold. Men dernæst redegør Torp for de *to* elementer, der jfr. Firmalovens § 33 a, indgår heri: Dels spørgsmålet om, *med* hvad der hæftes: Hele den til enhver tid værende formue, modsat bestemte genstande eller

---

19. Der kan således henvises til A. Aagesen: »Bidrag til Læren om Interessentskab og til Fortolkningen af Firmaloven 23. Januar 1862« i U.f.R. 1877, side 1–107.

    Side 10 anfører Aagesen, at »Loven 23. Januar 1862 indeholder klart og tydeligt den Hovedregel, at der ved navngivne Selskaber, som falde ind under denne Lov (drive borgerlig Næring), i Almindelighed indtræder et *solidarisk* Ansvar for samtlige aktive Deltagere med Hensyn til enhver Selskabet paadragen Forpligtelse«.

    Side 16 ff. taler Aagesen derefter i afsnit »B. Om Indskrænkninger i Deltagernes *solidariske Ansvar*«. Inden for dette spørgsmål sondrer forfatteren mellem på den ene side (side 16): »a. Til et Gjældsansvar *pro rata*« og på den anden side (side 41): »b. Bliver en Bestemmelse om, at de aktive Deltageres Ansvar skal være *begrænset til de gjorte Indskud* alene, bindende for Tredjemand ved at anmeldes og offentliggøres?«; jfr. også Aagesens bemærkninger (side 13–14) vedrørende den norske lov om firmaregistre af 3. juni 1874 § 1 i. f.

20. Jfr. Carl Torp: Om Interessentskab (3. udgave 1904) side 8, jfr. side 6; samme: Den danske Selskabsret (1919) side 8, jfr. side 6.

bestemte beløb. Dels spørgsmålet om, *for* hvad der hæftes: Hele gælden eller kun en anpart heraf.

Den første modsætning karakteriserer Torp med ordene »personlig«, respektive »ikke personlig« hæftelse; den sidste modsætning karakteriseres med ordene »solidarisk«, respektive »pro rata«. I senere juridisk sprogbrug søges dette konsekvent gennemført.

I Firmalovens udtryk »ansvarlig« eller »fuldt ansvarlig« ligger et dobbelt udsagn: *Både* om, at hæftelsen (ansvaret) er »personlig«, *og* om, at den er »solidarisk«.

I dansk selskabsret op til Ørsteds tid synes det at være dette sidstnævnte punkt, det solidariske ansvar, som den praktiske interesse har samlet sig om.

Thøger Nielsen: »Studier over ældre dansk formueretspraksis« (1951) anfører herom side 331–32, at

»den faktiske forskel, der allerede i det 18. århundrede bestod mellem de interessentskaber, der var organiseret som aktieselskaber, – som regel på grundlag af officielt godkendte konventioner og oktrojer, jfr. blandt andet herom H. O. Jensen, U.f.R. 1944 B. side 221 ff. – og den selskabstype, der nærmest svarer til det nuværende ansvarlige, navngivne interessentskab, ikke havde givet sig særligt mærkbart udslag i retsreglerne. Datidens »aktionærer« hæftede normalt personligt, og »aktie« var som regel alene en målestok for aktionærernes andel i vinding og tab. Derfor blev spørgsmålet om, hvorvidt interessenters (»aktionærers«) hæftelse skulle være solidarisk, særligt betydningsfuldt«.

Da hæftelsen således dengang – hvadenten den var solidarisk eller pro rata – normalt var en »personlig« hæftelse (herunder med alt, hvad debitor »ejer og ejendes vorder«), har det ikke været nødvendigt at fremhæve *dette* ved særlige adjektiver, og udtrykket »personligt« ansvar ses da ej heller anvendt af Laurids Nørregaard i »Forelæsninger over den Danske og Norske Private Ret«, Tredie Deel (1787), 9. Capitel (side 107–18): »Om Interessentskab, Societet eller Compagnie«.

I P. G. Bangs afhandling »Udvikling af Læren om Interessentskab og de samme nærmest vedkommende Retsforhold« i Juridisk Tidsskrift 16. bind (1829) gennemfører forfatteren (med udgangspunkt i

romerretten) en sondring mellem »anonyme Interessentskaber« (side 167–70) og »de blot af responsable Medlemmer under et fælles Navn bestaaende Interessentskaber« (side 171–79), hvor »de enkelte Medlemmer personligen indtræde i samme, og altsaa ogsaa personligen forbinde dem«.

På baggrund heraf giver Ørsted i sin »Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed« V. bind (1831–32) side 418 ff. en samlet udvikling »Om Interessentskabscontracter«[21]) og kommer herunder også ind på en redegørelse for begrebet »personligt Ansvar«. Det fremhæves således (side 429) som karakteristisk for det navngivne interessentskab, at en forpligtelse »vedbliver at hvile paa Individerne, saa at den kan gjøres gjeldende i deres særlige Ejendomme *og mod enhvers Person*« (udhævet her), medens ved et anonymt interessentskab (side 430–31) »Individerne have . . . ingenlunde villet forpligte *deres Personer eller deres hele nærværende og tilkommende Formue* (udhævet her); men de have ikkun til Interessentskabets Disposition afgivet bestemte Fonds eller paataget dem at udrede bestemte aarlige Contributioner«.[22])

Når Ørsted her nævner hæftelse med person *ved siden af* hæftelse med den nærværende og tilkommende formue, skyldes dette utvivl-

21. Ørsted bruger begrebet »Interessentskabscontracter« i en meget vidtrækkende betydning, som når det straks indledningsvis siges (Haandbogen V. side 419): »De Selskaber, som have et Formueerhvervelse uvedkommende Formaal, som religieuse, videnskabelige, venskabelige Selskaber kunne vel, med Hensyn til deres egentlige Formaal, ikke kaldes Interessentskaber, men for saa vidt urørligt eller rørligt Gods eller Fordringer paa betingede Pengetilskud ere satte til Selskabets Raadighed som Midler til dets Øiemeds Opnaaelse, finder dog et virkeligt Interessentskab Sted«.

Yderligere materiale til belysning af ældre dansk ret er fremdraget af Thøger Nielsen i U.f.R. 1954 B. side 193; se også O. A. Borum i Juristen 1963 side 311 ff.

22. Anføres kan også Ørsteds bemærkning i Haandbogen V. side 432 om, at en hustru »ikke (er) personligen ansvarlig for den Gjeld, Manden gjør paa Boet; kun hendes Part i det fælleds Bo hefter for samme, hvorfor hun, naar hun ved Ægteskabets Opløsning intet erholder af Boet, ogsaa er fri for af, hvad hun i Fremtiden maatte erhverve, at udrede dets Gjeld«.

somt den adgang, der efter datidens regler om tvangsfuldbyrdelse bestod til anvendelse af gældsfængsel; såfremt »sagsøgeren af den skyldiges gods ej kand blive betalt, da haver sagsøgeren magt til at lade hannem sette i forvaring, indtil hand betaler, eller stiller nøjagtig forsikkring for gielden«.[23])

I tiden fra Ørsteds håndbog til Firmaloven – d. v. s. fra 1831–32 til 1889 – forsvinder ganske vist gældsfængsel som inddrivelsesmiddel for almindelige fordringer.[24]) Men samtidig må det dog understreges, at vore grundlove til konkurs knyttede fortabelse af de politiske fundamentalrettigheder: Valgret og valgbarhed.[25]) Først ved grundloven af 5. juni 1953 er dette bortfaldet.

Med hensyn til kreditorernes fyldestgørelsesgrundlag består der dog stadig en *reel* forskel mellem en fysisk person som debitor og en juridisk person som debitor, idet den førstnævnte har indkomstmuligheder, som den sidste mangler, såsom personlig arbejdskraft, legal arveret m. v. Hertil kommer den værdi (»sikkerhed«), der måtte kunne tillægges en fysisk debitors ansvarsbevidsthed.

Der er herefter (og har historisk været) et sådant indhold i udtrykket »personlig hæftelse« udover hæftelsen med den til enhver tid værende formue, at det, uanset den nu sædvanlige sprogbrug, må

---

23. Danske Lov 1-24-33.

24. Forordningen af 17. februar 1847 indskrænker »den Tid, hvori en Kreditor kan holde sin Debitor i Gjældsfængsel«, og ved § 162 i Konkursloven af 25. marts 1872 afskaffes gældsfængsel ganske som inddrivelsesmiddel for *almindelige* fordringer.

25. Nævnes kan også den udelukkelse af retten for fallenter til at få – men ikke til at beholde – næringsbrev, der blev fastsat i Næringsloven af 29. december 1857 § 2 nr. 2, og som efter erhvervsorganisationernes ønske, men imod næringslovskommissionens forslag er opretholdt i Næringsloven af 28. april 1931 § 3, jfr. Poul Andersen: Næringsretten i Hovedtræk (3. udg. 1944) side 68. Om Næringslov nr. 212 af 8. juni 1966 § 3, stk. 1 nr. 4, se nedenfor side 125.

    Også i en række andre tilfælde udelukker retsordenen fallenter fra stillinger og hverv, og faktisk har konkurs rummet et alvorligt odium, som vel dårligt helt er forsvundet.

findes betænkeligt – eller rettere misvisende – at tale om »personlig hæftelse (eller ansvar)« for en juridisk person.[26])

Juridiske personer bør derfor ikke (analogt) kunne godtages som »ansvarlige« indehavere af navngivne firmaer så lidt som som komplementarer i et kommanditselskab eller et kommanditaktieselskab, jfr. Aktieselskabslovens § 1, sidste stk., og § 80.[26a]) Men anerkendes dette, tilsiger stærke reale hensyn, at man derimod (analogt) henfører dem under reglerne om selskaber med begrænset ansvar – uanset om de har »deltagere«, resp. »medlemmer«, eller ej – og dermed henviser dem til optagelse i Handelsregistrets afdeling C. Dette vil også stemme med, at Firmalovens § 9, sidste stk., om »andre Selskaber med begrændset Ansvar« øjensynlig er tænkt som en opsamlingsgruppe for tilfælde, der ikke omfattes af nogen af de i paragrafen iøvrigt beskrevne kategorier (enkeltmandsfirmaer, ansvarlige selskaber, kommanditselskaber (og kommanditaktieselskaber) henholdsvis aktieselskaber).

Som konklusion kan herefter fastslås, at udtrykket »personligt ansvar« o. l. kun bør anvendes om en hæftelsesform for *fysiske personer* og ikke bør anvendes i forbindelse med hæftelse for »deltagere«, »aktionærer«, »medlemmer« o. l., såfremt disse kan bestå

---

26. Laurits V. Bircks ord under finanslovdebatten i Folketingets Forhandlinger 1907–08, sp. 892, at et aktieselskab »har *ingen* sjæl, som kan fordømmes, *intet* navn, som kan besudles, og *intet* legeme, som kan kastes i fængsel«, rummer realiteter, der gælder juridiske personer i almindelighed, også selvejende institutioner.

26a. I Betænkning (nr. 362) om revision af Aktieselskabslovgivningen (1964) side 54 foreslås alle særreglerne i § 80 ophævet med den begrundelse, at kommanditaktieselskabet »i mange år (har) været en yderst sjældent forekommende selskabsform her i landet«. Hertil bemærker Bernhard Gomard, Juristen 1968 side 26 note 2: »Denne begrundelse holder næppe stik efter Selskabsskatteloven af 1960, omend kommanditselskaber med et aktieselskab som komplementar nok er en hyppigere foreteelse end et kommanditselskab i lovens forstand, d. v. s. et selskab med et aktieselskab som kommanditist«. Om »Boss of Scandinavia« se nedenfor side 122 note 28.

såvel af juridiske som af fysiske personer (cfr. f. eks. Aktieselskabslovens § 1).

For at udtrykke, at en kreditor hos sin skyldner, hvad enten denne er en fysisk eller juridisk person, kan holde sig til samtlige hans (dens) til enhver tid værende ejendele, vil i det følgende blive brugt terminologien: »ubegrænset ansvar«.

Endvidere kan fastslås, at selvejende institutioner, der driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed[27]), som omfattede af Firmaloven, *skal* anmeldes til registrets afdeling C.

Medens selve det behandlede spørgsmål om registrering af selvejende institutioner, der driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed, ikke ses at have givet anledning til afgørelser af domstole eller højere administrative myndigheder eller at have tildraget sig opmærksomhed i litteraturen, (før i 1. udgaven af nærværende bog)[27a]), foreligger der et vist materiale om beslægtede problemer.

a) Det er således – utvivlsomt med rette – antaget i Handelsministeriets skrivelse af 19. januar 1933 (Samling af Love og Anordninger 1933, Afdeling B. side 22), jfr. H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret (2. udgave 1954) side 5, at et aktieselskab *ikke* kan være indehaver af et *ansvarligt enkeltmandsfirma.*

b) Derimod er det antaget, at et aktieselskab i og for sig godt kan indtræde i et interessentskab med *flere deltagere, selvom alle deltagerne skal hæfte »personligt«*, altså med (hele) deres formue.

---

27. Herunder ikke f. eks. fiskeri, vognmandsforretning o. l. jfr. Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I. og III. (udg. 1949 ved Niels Klerk) side 12. Om »Liberale samvirker« henvises til Jørgen Hansens bog af dette navn (1965).

27a. Se nu også Jan Kobbernagel i Festskrift til professor, dr. juris O. A. Borum (1964) side 225; Ernst Dyrbye: Kortfattet Fremstilling af dansk Selskabsret (1966) side 120, der anf. st. note 3 tilføjer: »I princippet må man derfor være uenig med den administrative praksis, hvorefter selvejende institutioner henføres under »selskaber med begrænset ansvar« i firmaretlig henseende« – thi »der findes ingen »deltagere« i lovens forstand, og formelt er en selvejende institution slet ikke noget selskab«; samt Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 15, og Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964) side 56.

1. *Er en eller nogle af de øvrige deltagere fysiske personer,* har Handelsministeriet krævet interessentskabet behandlet som *kommanditselskab,* jfr. utrykte skrivelser af 8. februar 1916 og 24. september 1924, refereret hos Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I. og III., forkortet udgave ved Niels Klerk (1949) side 32 og 112.

Denne løsning fremgår iøvrigt umiddelbart af ordene i Firmalovens § 33 a.

Det er efter disse øjensynligt, at medens de »Medlemmer«, der indtræder som kommanditister, både kan være fysiske og juridiske personer, så skal »fuldt ansvarlige Medlemmer« kun kunne være fysiske personer. Dette sidste må være overset af J. Hartvig Jacobsen, der i Skatteretten (1950) side 96, note 3, bemærker til Handelsministeriets standpunkt, at »dette er næppe rigtigt, da (det) ... beror på en forveksling mellem aktionærernes begrænsede hæftelse i aktieselskaberne og disses ubegrænsede hæftelse i det stiftede interessentskab, nemlig hæftelse med alt, hvad aktieselskaberne ejer og ejendes vorder«. Hartvig Jacobsens betragtning, hvorefter de her omhandlede interessentskaber skulle anses som fuldt ansvarlige selskaber, er – såfremt man måtte kunne bortse fra Firmalovens ordlyd – dog forståelig på baggrund af den sædvanlige definition af begrebet »personligt ansvar«, men denne er, som anført ovenfor, netop ikke reelt rammende, idet dette udtryk må forbeholdes for fysiske personers ubegrænsede ansvar.

I Handelsministeriets cirkulære om anmeldelser til handelsregisteret nr. 147 af 12. november 1953 (Min.Tid. 1953 A. side 279) punkt 5, er ministeriets standpunkt af 1916 og 1924 imidlertid afsvækket. Det udtales her, at »interessentskaber, der består af en eller flere enkelte personer sammen med et eller flere aktieselskaber eller andre selskaber med begrænset ansvar, således at alle deltagerne hæfter solidarisk og med hele deres formue, kan ifølge praksis anmeldes efter reglerne for anmeldelse af kommanditselskaber med de fysiske personer som ansvarlige deltagere og aktieselskaberne eller selskaberne med begrænset ansvar som kommanditister *eller* efter reglerne for anmeldelse af selskaber med begrænset ansvar«. *Den af ministeriet her statuerede valgfrihed er ikke forenelig med ordene i Firmalovens § 33 a.*

2. *Er ingen af deltagerne i interessentskabet fysiske personer,* behandles dette i Handelsministeriets ovennævnte cirkulære af 1953 efter Firmalovens regler i §§ 20 og 33 c som selskab med begrænset ansvar, d. v. s. henføres til Handelsregistrets afdeling C.[28])

---

28. I København er således i Handelsregistrets afdeling C. under reg.nr. 127 den 29. december 1953 optaget følgende tilførsel: »Under firma »Interessentskabet Husumtryk« drives håndværk af et selskab med begrænset ansvar, hvis vedtægter er af 28. november 1951, og hvis medlemmer er

Skattemæssigt behandles sådanne interessentskaber, selvom samtlige deltagere er juridiske personer, som andre interessentskaber, således at kun deltagerne og ikke interessentskabet som sådant beskattes.

c) I »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) lyder §132 således: »Ansvarlige interessentskaber, hvori deltager et eller flere aktieselskaber eller andre selskaber med begrænset ansvar, skal, uanset hvilken virksomhed der drives, anmeldes til handelsregistret i overensstemmelse med de for anmeldelse af ansvarlige selskaber gældende regler«; reglen må, jfr. således ordet »deltager«, forudsætte tilstedeværelsen af en eller flere fysiske personer og svarer derved til det ovenfor side 121 (under b. 1.) om kommandit(aktie)selskaber hævdede; en udvidelse i forhold til gældende ret ligger i, at registrering skal ske, selv om selskabet ikke driver »handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed«.

d) I »Udkast til lov om aktieselskaber« (1964) er den under c) omtalte regel ikke gentaget, men et aktieselskabs stilling som deltager i et ansvarligt selskab anerkendes i §§ 1, stk. 5, og 80, stk. 1, 2. pkt. Jfr. Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964) side 26, 42, 55 og 183, og E. Groth-Andersen i Revision og Regnskabsvæsen 1965 side 57.

Optagelse i *Foreningsregistret* af erhvervsdrivende selvejende institutioner, der driver handel, håndværk eller industri, kommer herefter allerede på grund af deres pligt til anmeldelse til Handelsregistret ikke på tale, idet anmeldelse til Foreningsregistret, lov nr. 100

»Egmont H. Petersens Fond« og »Det Berlingske Officin A/S«.« Det anføres, at »Selskabets kapital er vekslende. Medlemmerne hæfter personlig og solidarisk for selskabets forpligtelser«. Under reg.nr. 166 er den 5. maj 1959 tilført: »Under firma »Mærsk Raffinaderiet« udøves industridrift af et interessentskab, hvis deltagere er »A/S Dampskibsselskabet Svendborg« og »Dampskibsselskabet af 1912 A/S«. De nævnte selskaber hæfter solidarisk for interessentskabets forpligtelser«. Jfr. HKK i U.f.R. 1968 side 75 (om interessentskabet »Rederiet Seaway« med A/S Dampskibsselskabet »Heimdal« og Dampskibsselskabet »Draco« A/S som ansvarlige deltagere).

Efter meddelelse i Statstidende den 11. september 1967 er i Handelsregisteret i Helsingør »Scandinavian Clothing Industries« med hjemsted i Hørsholm registreret som »selskab med begrænset ansvar«. A/S af 5/12 1966 hæfter for selskabets forpligtelser med alt, hvad det ejer og ejendes vorder, medens de øvrige deltagere (5 aktieselskaber) kun hæfter med deres indskud«.

af 31. marts 1926, jfr. bekendtgørelse nr. 115 af 14. april s. å., kun står åben for »her i landet hjemmehørende *foreninger eller sammenslutninger* med lovligt øjemed, forsåvidt de ikke kan optages i andre af staten oprettede registre«. I praksis fastholder Registret iøvrigt den generelle begrænsning, som ligger i de her udhævede ord derved, at Registret som vilkår for optagelse kræver, at vedkommende juridiske person har en flerhed af »medlemmer« (være sig fysiske og/eller juridiske personer), således at selvejende institutioner, hvadenten de henhører under Handelsregistret eller ej, ikke vil kunne optages.[29])

Om erhvervsdrivende selvejende institutioners navn og firma se nedenfor side 253 ff.

2. *Næringsloven*

Efter lov nr. 138 af 28. april 1931 (Næringsloven) krævede selvstændig næringsvirksomhed som industridrivende, håndværker, handlende, auktionsholder, handelsagent, vekselerer, speditør og vognmand normalt *næringsbrev*.

Erhvervelsen af næringsbrev betingedes af visse personlige krav om indfødsret, bopæl her i landet, alder (21 år) og myndighed, og rådighed over sit bo, jfr. §§ 1–3.

Næringsvirksomhed bestemmes i almindelighed som en lovlig, selvstændig, erhvervsmæssig, for andre udført virksomhed af nogen varighed.[30])

Det anførte krav om virksomhedernes »erhvervsmæssige« karakter indebærer efter almindelig juridisk opfattelse såvel i teori som praksis, at virksomheden er anlagt på at opnå økonomisk fordel, på at indtjene et overskud.

---

29. Anmeldelse er altid en frivillig sag, og virkningen deraf er en eneretsbeskyttelse for navn, foreningskendetegn o. l.

30. Jfr. Carsten Arbøl: Næringsloven, 3. udg. (1951) side 18; Poul Andersen: Næringsretten i Hovedtræk, 3. udg. (1944) side 24 ff.; Jens Selmer og A. Rønsted: Næringslovene (1967) side 26.

Hvorledes dette anvendes, f. eks. til velgørende formål, endog selv om det på forhånd er afgivet til et sådant, måtte imidlertid i forhold til Næringsloven, modsat aktieretten (se ovfr. side 88), være uden betydning. Arbøl anfører således i sin note 30 nævnte bog (Næringsloven side 19–20) en utrykt handelsministeriel skrivelse af 17. juli 1935, hvorefter foreningen »Sct. Jacobs Blaa Kors« var pligtig at have næringsbrev på handel for til private at kunne sælge optændingsbrænde, kløvet af foreningens patienter, selv om hele nettofortjenesten skulle tilfalde disse.

Om juridiske personers adgang til at opnå næringsbrev bestemte Næringsloven af 1931 i § 8, stk. 1, at »danske aktieselskaber og kommanditaktieselskaber samt andre her i landet hjemmehørende selskaber med begrænset ansvar (herunder selskaber og foreninger med vekslende medlemstal eller vekslende kapital)« kan erhverve næringsbrev, når direktørerne og flertallet af bestyrelsesmedlemmerne opfylder de personlige betingelser for selv at få næringsbrev.

§ 8, stk. 2, giver Handelsministeriet adgang til at tillade, at næringsbrev udfærdiges, selv om de i stk. 1 opstillede betingelser ikke måtte være opfyldt.

Efter § 8, sidste stk., finder bestemmelserne i stk. 1 og 2 tilsvarende anvendelse »på stiftelser og lignende institutioner, hvis vedtægter åbner dem adgang til at drive næringsvirksomhed«.

Under ordene »lignende institutioner« går også »selvejende institutioner«. Der må selvsagt i fundats (love, vedtægter, statuter, forretningsorden eller hvilken anden betegnelse, der måtte være anvendt) være fastlagt regler om ledelsen. Det gælder derfor om at finde frem til de organer inden for ledelsen, som, uanset deres betegnelse (råd, præsidium, kuratel, repræsentantskab, styrelse, respektive formand, forstander, kurator, priorinde o. s. v.) reelt efter deres funktion nærmest svarer til bestyrelse og eventuelt direktion i et aktieselskab.

Opgaven er ikke altid let, og de anvendte benævnelser *kan* være direkte misvisende; ofte vil således »direktionen« i en stiftelse eller selvejende institution reelt svare til bestyrelsen i et aktieselskab.

Det er medlemmerne af disse herefter fastlagte organer inden for

den selvejende institution, respektive flertallet af medlemmerne, der må fyldestgøre de personlige betingelser for at få næringsbrev.

At reglerne i § 8, stk. 1 og 2, skal finde »tilsvarende anvendelse«, indebærer dog ikke – lige så lidt som for »andre« selskaber og foreninger –, at der som vilkår for erhvervelsen af næringsbrev for »stiftelser og lignende institutioner« *skal* være en særlig direktion (modsat, hvad der gælder for aktieselskaber med en aktiekapital på 100.000 kr. eller derover).

I den nye Næringslov, nr. 212 af 8. juni 1966, er i opregningen af næringsvirksomheder i § 1 slettet »handelsagent« (der anses omfattet af begrebet handlende) og tilføjet: Ejendomshandler, og kun for disse og for auktionsholdere og vekselerere er i § 3 kravet om borådighed opretholdt.

Om juridiske personer findes bestemmelserne i § 4: »Her i landet registrerede aktieselskaber har ret til at få næringsbrev. Det samme gælder andre her i landet hjemmehørende selskaber med begrænset ansvar (herunder selskaber med vekslende medlemstal eller vekslende kapital), foreninger, stiftelser og andre selvejende institutioner, når direktørerne og flertallet af bestyrelsesmedlemmerne opfylder betingelserne i § 3«.

I Betænkning I (nr. 360) afgivet af Handelsministeriets Næringslovkommission (1964) knyttes ingen særlige kommentarer hertil. Der kan derfor ganske henvises til de foranstående bemærkninger til den ældre lov.

Afgift og *stempel* for næringsbrev til en selvejende institution beregnes – ligesom for stiftelser o. l. – efter reglerne for selskaber med begrænset ansvar.[31])

Også iøvrigt må erhvervsdrivende selvejende institutioner, der driver erhverv inden for Næringslovens område, iagttage denne lovs forskrifter, jfr. således Østre landsrets dom i U.f.R. 1933 side 591,

---

31. Jfr. en af Poul Andersen: Næringsretten side 63 note 4 refereret utrykt handelsministeriel skrivelse. Se nu Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 381 af 10. november 1966.

der antager, at »Egmont H. Petersens Fond«, der »efter det ... oplyste ikke er et Selskab, men en selvejende Institution ... analogt (bør) henføres under Bestemmelserne i Næringslovens § 18«, således at fonden på et udsalgssted ved indgangen skulle angive bestyrelsens og direktionens navne.[32])

Konklusionen er altså, at en selvejende institution for at kunne udøve næringsvirksomhed *skal* have næringsbrev i samme omfang, som det måtte kræves af andre udøvere af vedkommende næring. og at selvejende institutioner *kan* opnå sådant næringsbrev mod at opfylde kravene i lovens § 4.

Løsningen er rimelig nok. Medens spørgsmålet om Aktieselskabslovens anvendelse på erhvervsdrivende selvejende institutioner, der oven for side 86–89 er besvaret benægtende, i første række drejer sig om disse institutioners adgang til som selvstændige juridiske personer efter dansk ret at være subjekt for rettigheder og forpligtelser (retsevne), vedrører Næringsloven forudsætningerne *for en erhvervsmæssig aktiv optræden udadtil,* hvor man ikke bør kunne unddrage sig lovens sædvanlige krav med hensyn til betingelserne herfor ved at danne en »selvejende institution«.

C. Rederivirksomhed[33])

De gældende forskrifter findes i lov om skibsregistrering nr. 93 af 29. marts 1957 (tidligere lovbekendtgørelse nr. 103 af 4. maj 1927), jfr. Søloven, lovbekendtgørelse nr. 163 af 12. maj 1967.

Herefter *skal* danske skibe over en vis størrelse (20 tons brutto) anmeldes til registrering, og et skib anses som dansk (og kan sejle under dansk flag), når dets ejer er dansk. Som dansk ejer anses bl. a.

---

32. Jfr. C. Chr. Givskov: Næringsloven (1951) side 40 og Arbøl (se note 30) side 54.
33. Rederivirksomhed omfattes ikke af begreberne »handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed« i Firmaloven, jfr. Kristian Sindballe: Dansk Søret (1936–38) side 172.

(Sølovens § 1, stk. 2 c) »stiftelser og foreninger, hvis ledelse udelukkende består af danske statsborgere, der er bosat her i riget«. Under dette rubrum må også selvejende institutioner utvivlsomt henføres.[34])

Hvis skibet ejes af »en stiftelse eller en forening« (herunder altså også en selvejende institution), skal i anmeldelsen særligt anføres, hvem der kan sælge eller pantsætte skibet. Hvis der er valgt direktion eller korresponderende reder, skal dette ligeledes anmeldes særskilt. En direktion betragtes som korresponderende reder, og en særlig korresponderende reder ved siden af direktionen kan derfor ikke anmeldes (Skibsregistreringslovens § 6).

Registreringen sker efter Skibsregistreringslovens § 8 i et for hele landet fælles *Skibsregister*, hvor hvert skib har sit blad (skibsbladet, § 11). Dettes indhold er bestemmende for, hvem der retligt kan disponere over skibet ved overdragelse, pantsætning, indrømmelse af brugsret m. v. og få disse dispositioner optaget i registret, § 35, stk. 2.

Pligten til anmeldelse til Skibsregisteret, der som anført også gælder selvejende institutioner, kan gennemtvinges under bødestraf, § 57, stk. 2.

Efter lovens § 13 føres derhos i tilslutning til Skibsregisteret et *Rederiregister*, hvori opføres de rederier, hvis skibe er indført i Skibsregisteret, med oplysning om, hvilke skibe hvert rederi ejer; for hvert skib henvises til skibs-

---

34. Som dansk ejer anses efter sølovens § 1, stk. 2:
»a) Danske statsborgere,
b) Danske statsinstitutioner og kommuner,
c) Stiftelser og foreninger, hvis ledelse udelukkende består af danske statsborgere, der er bosat her i riget,
d) Partrederier, hvoraf mindst to trediedele ejes af danske statsborgere, og hvis bestyrende reder er dansk og har bopæl her i riget,
e) Aktieselskaber og andre selskaber med begrænset ansvar, der har valgt en bestyrelse, når mindst to trediedele af denne består af danske statsborgere, der er bosat i riget,
f) Andre selskaber, hvori mindst to trediedele af deltagerne er danske statsborgere, der er bosat her i riget.

Såfremt stiftelser, foreninger eller selskaber er deltagere i partrederier eller i de i litra f) nævnte selskaber, må hver deltager opfylde betingelserne for at kunne anses som dansk ejer«.

bladet. I Rederiregisteret skal derfor også optages selvejende institutioner, for så vidt disse ejer registreringspligtigt skib.[35])

Om luftfart se nedenfor side 134.

D. Bank-, forsikrings- og sparekassevirksomhed

1. *Bankvirksomhed*

I lov om banker, jfr. lovbekendtgørelse nr. 169 af 15. juni 1956, § 1, bestemmes, at »*ethvert selskab, i hvilket ingen af deltagerne hæfter personlig for selskabets forpligtelser* (udhævet her), og som driver bankvirksomhed, skal være undergivet de i nærværende lov indeholdte forskrifter samt fyldestgøre de ved lov om aktieselskaber fastsatte bestemmelser, for så vidt disse ikke strider mod nærværende lov«.

Heraf må følge, at såfremt blot en af »deltagerne« i et »selskab« hæfter personlig for dettes forpligtelser, vil selskabet kunne drive bankvirksomhed *uden* at falde ind under bestemmelserne i Bankloven. Omvendt må heraf – i overensstemmelse med Banklovens karakter af tilsynslov – følge, at såfremt et »selskab« overhovedet ingen »deltagere« har, må det (så at sige i end højere grad) falde *ind*

35. For dispositioner over skib og skibsparter er efter loven af 1957 ligesom i tidligere gældende ret, jfr. bekendtgørelse nr. 103 af 4. maj 1927, alene *Skibs*registerets indhold afgørende.

Medens den tidligere Registreringslov §§ 25–27 foreskrev, at der ved andre aftaler på rederiets vegne end dispositioner over skib og skibsparter måtte tillægges *Rederi*registeret en lignende betydning som Firmaregisteret med hensyn til oplysning om, hvem der kunne »tegne« rederiet (se Kristian Sindballe: Dansk Søret (1936–38) side 170), er tilsvarende bestemmelser ikke medtaget i loven af 1957. I den til grund for loven liggende kommissionsbetænkning (nr. 134, 1955) udtales side 33, at man ikke har »tillagt indførelsen i rederiregisteret særlige retsvirkninger«, og at det nærmest må »betragtes som et hjælpemiddel til at skaffe sig orientering om, hvilke her i landet registrerede skibe et rederi ejer«, og dette gentages ordret i lovforslagets motiver, Folketingstidende 1956–57, Tillæg A. sp. 411–12.

under Banklovens bestemmelser; men da disse blandt andet medfører, at »selskabet« også skal fyldestgøre de i Aktieselskabsloven fastsatte bestemmelser, betyder den nævnte bestemmelse i Bankloven i realiteten, at et »selskab« uden »deltagere« ikke vil kunne drive bankvirksomhed. En selvejende institution vil således ikke kunne drive bankvirksomhed.

Betydningen af, at et »selskab« omfattes af Bankloven er, *at* det er pligtigt og eneberettiget til i sin benævnelse og til betegnelse af virksomheden at benytte ordet »bank« (alene eller i sammensætning); *at* det – sammen med sparekasserne – er eneberettiget til ved henvendelse til offentligheden at tilbyde sig som modtager af indlån; *og at* det ikke må drive anden virksomhed end »bankvirksomhed«. Denne retsstilling kan altså kun opnås af *aktieselskaber,* der iagttager Banklovens forskrifter; men disse selskaber har – som anført – ikke eneret på at udøve »bankvirksomhed«.

I Banklovens § 2 nævnes en række eksempler på »bankvirksomhed«, uden dog at dette begreb udtømmende afgrænses. Heri må ligge, at det ikke kan kræves, at et »selskab« skal udøve samtlige former for bankvirksomhed for at falde ind under Bankloven. På den anden side kan det næppe hævdes, at udøvelse af visse, enkelte grene af »bankvirksomhed« vil være tilstrækkeligt til, at »selskabet« falder ind under Bankloven.

Efter anordning nr. 224 af 31. august 1932 kan således checks – foruden på banker og sparekasser – trækkes på personer eller selskaber, der i henhold til næringsadkomst som »vekselerere« udøver »vekselerer- eller bankiervirksomhed«. Det er også fast antaget i praksis, at sådanne virksomheder f. eks. kan modtage indlån fra kunder, der »af sig selv« henvender sig til dem; jfr. også lov nr. 156 af 2. maj 1934 om visse spare- og udlånsvirksomheder, hvorefter: »Foreninger og andre Virksomheder, der modtager Indskud og atter udlaaner eller anbringer de saaledes modtagne Sparemidler paa anden Maade end ved Indsættelse i Sparekasse eller Bank«, underkastes Sparekassetilsynet m. m. – dog, at loven i § 13 herfra undtager: »Ind- og Udlaansvirksomhed, der finder Sted som Led i en under personligt Firma dreven Vekselererforretning«; (herunder kan en selvejende institution ikke henføres).

Til vekselerernæring i betydningen: »Køb eller salg af værdipapirer for fremmed regning, arbitrageforretninger og veksling af penge« udkræves efter Næringsloven af 1966, § 1, jfr. § 22, næringsbrev.

Derimod er (anden) »bankier-«, eller om man vil: »bankvirksomhed«, (bortset fra nysnævnte underafdeling) fri næring, hvortil end ikke udkræves næringsbrev, og som kan udøves – foruden af banker – *af* »selskaber«, hvor en eller

flere af deltagerne hæfter personligt, *og af* fysiske personer. At praksis også har akcepteret, at aktieselskaber[36]) kan drive »bankiervirksomhed« uden nærmere afgrænsning eller specificering som vedtægtsmæssigt formål, synes ikke uden betænkelighed; hvis dette måtte kunne godtages, må følgen blive, at »bank(ier)virksomhed« også må kunne udøves af en selvejende institution.

2. *Forsikringsvirksomhed*

Efter lov om forsikringsvirksomhed nr. 147 af 13. maj 1959 § 4 må som almindelig regel forsikringsvirksomhed kun udøves »af aktieselskaber og gensidige selskaber«, således at selvejende institutioner principielt afskæres herfra.

I paragrafen gøres den undtagelse, at »andre forsikringsvirksomheder end de nævnte, som ved nærværende lovs ikrafttræden« – den 1. oktober 1959 – »er optaget i forsikringsregisteret, kan fortsætte deres virksomhed«. Dette er dog i henseende til selvejende institutioner uden betydning, da lov om livsforsikringsvirksomhed, jfr. lovbekendtgørelse nr. 299 af 30. juni 1922[37]), og lov om skadesforsikringsvirksomhed m. v. nr. 155 af 2. maj 1934 også forbeholdt forsikringsvirksomhed for aktieselskaber og gensidige selskaber.

I § 2, stk. 1 a, undtager loven fra sine regler »*livsforsikringsvirksomhed, som ikke er forretningsmæssig*«. Dette er på linie med, at de tidligere love om livsforsikringsvirksomhed, nr. 72 af 29. marts 1904 og nr. 65 af 1. april 1914, jfr. lovbekendtgørelse nr. 299 af 30. juni 1922, i § 1 bestemte, at »ved Livsforsikringsvirksomhed forstaas i denne Lov forretningsmæssig Overtagelse af Livsforsikring«. Efter udtalelsen side 68 i »Betænkning (nr. 184) angående lovgivningen om forsikringsvirksomhed. Afgivet af det af handelsministeren under 15. oktober 1952 nedsatte udvalg« (1957) – der danner grundlaget for 1959-loven, jfr. Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 101, og 1957–58, Till. A. sp. 1024 – har man netop »ønsket at fastholde den praksis, som har dannet sig ved fortolkningen af dette udtryk«.

I harmoni med lovens karakter af tilsynslov har man herved lagt den reelle vægt på, at det drejede sig om (lokalt og/eller fagligt) begrænsede kredse, der arbejdede med meget små beløb, jfr. den udtrykkelige undtagelse i § 56 nr. 1

---

36. Jfr. Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret IV. (1933) side 222–224; Arne Eken og J. Hartvig Jacobsen: Bankloven (1952) side 1 og 11.
37. Jfr. Sindballe: Selskabsret IV., side 184, note 33, hvor det oplyses, at Bikubens tontiner, hvis formål er fordeling af opsparede kapitaler mellem de længstlevende sparere, ikke er anset for livsforsikring.

i de ældre love for »saadanne paa Gensidighed grundede fagligt eller stedligt snævert begrænsede Livsforsikringsselskaber, som paa enkelt Liv ikke overtager nogen Forsikring med Udbetaling af en Sum en Gang for alle til højere Beløb end 250 kr. eller nogen Livrente til højere Beløb end 50 Kr. aarligt«; efter udvalgsbetænkningen af 1957 (side 68) er denne regel ikke bibeholdt, da »man ikke har ment, at denne undtagelse længere har nogen praktisk betydning, og desuden vil sådanne selskaber normalt allerede være undtaget som følge af, at virksomheden ikke er forretningsmæssig«. Se om fortolkningen Folketingets Forhandlinger 1902–03 sp. 4375–76, 4384–85 og 4403 (Niels Neergaard); Sindballe: Selskabsret VI. (1935) side 20–23; og Carl Rasting: Lov om forsikringsvirksomhed (1960) side 8.

Noget praktisk virkefelt for selvejende institutioner åbner reglen i § 2, stk. 1 a, ikke.

Endvidere undtages i § 2, stk. 1 b »*begravelseskasser og ligbrændingsforeninger*«. Om disse findes imidlertid særlige regler, jfr. lov nr. 355 af 1. juli 1940, der ikke rummer mulighed for *frit* at organisere disse som selvejende institutioner; se Rasting, anf. værk side 13.

Om *pensionskasser* udtaler udvalgsbetænkningen af 1957 side 68: »Pensionskasser er ikke nævnt blandt undtagelserne fra lovens område, og dette vil medføre, at en pensionskasse, som drives forretningsmæssigt, omfattes af loven. I så tilfælde finder pensionskasseloven ikke anvendelse«.

I *lov om tilsyn med pensionskasser*, jfr. lovbekendtgørelse nr. 163 af 26. maj 1959, bestemmes, at »enhver forening eller sammenslutning, der har til formål at sikre personer, som er ansat i *private* virksomheder, pension ved opnåelse af en vis alder eller ved indtrædende invaliditet samt i tilfælde af den pågældendes død at sikre hans enke eller børn pension«, underkastes denne lovs forskrifter om stiftelse, regnskabsaflæggelse, tilsyn m. v., for så vidt de ikke omfattes af forsikringsloven. (Det samme gælder »sådanne tilsagn om ydelse af pension af de ... nævnte arter, der af en eller flere virksomheder afgives til det hos den eller disse ansatte personale«, for så vidt forpligtelsen ikke er overført til et anerkendt forsikringsselskab).

Som »privat« anses enhver virksomhed, der ikke drives af stat eller kommune, uanset om den har erhvervsformål eller er f. eks. af filantropisk art, og uanset, om den ejes af enkeltmand, et selskab eller en forening eller en selvejende institution, Sindballe: Selskabsret VI. side 172 note 4.

I Skattekommissionen af 1937's forslag (1948), se ovenfor side 90–92 note 1, undtages fra skattepligten (i § 38 nr. 6) »Pensionskasser og Pensionsfonds, der er selvejende Institutioner, og hvis Midler udelukkende kan anvendes i Pensionsøjemed eller til Velfærdsforanstaltninger for det i en Virksomhed ansatte Personale«; efter betænkningen side 101 skulle bestemmelsen navnlig

finde »Anvendelse paa de Pensionsfonds, som omfattes af Reglerne i Lov om Tilsyn med Pensionskasser, men vil ogsaa kunne anvendes paa andre Pensionskasser og Pensionsfonds, naar Midlernes Anvendelse i Pensionsøjemed eller til Velfærdsforanstaltninger for Arbejdere eller Funktionærer er tilbørligt sikret«. I finansministerens – ikke gennemførte – forslag af 11. maj 1954 og 13. februar 1957 var bestemmelsen ikke medtaget, thi »selvejende institutioner som de nævnte vil formentlig kun sjældent drive en sådan erhvervsmæssig virksomhed, at der ... bliver tale om skattepligt. Skulle dette imidlertid være tilfældet, synes der ikke at være tilstrækkelig grund til legalt at indrømme fuldstændig skattefrihed«; se Folketingstidende 1953–54, Till. A. sp. 2915.

Uanset, at Skattelovskommissionen og finansministeren synes at forudsætte noget andet, og selvom pensionskasselovens ord ikke direkte kan siges at omfatte selvejende institutioner, der påtager sig at yde pensioner (hvadenten dette måtte ske med eller uden margin for fortjeneste for institutionen selv), bør det efter den side 131 anførte udtalelse i udvalgsbetænkningen af 1957, side 68, imidlertid antages, at sådan virksomhed omfattes enten af loven om forsikringsvirksomhed (der for sit område ikke tillader organisationsformen selvejende institution) eller pensionskasseloven, hvilket også stemmer med disse loves karakter af tilsynslove til beskyttelse af de forsikrede; jfr. også Rasting, anf. værk side 10–13.

Om reglerne i Selskabsskattelovens § 3, stk. 1, nr. 11, jfr. lov nr. 207 af 3. juni 1967, se ovenfor side 95, og lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968 § 3, stk. 1, nr. 11.

3. *Sparekassevirksomhed*

Som ovenfor side 34 anført kræver Sparekasseloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 8 af 15. januar 1960, at sparekasser skal være »selvejende«. Deres opbygning og virkemåde underkastes i loven særlige regler, hvis efterlevelse påses af direktøren for tilsynet med banker og sparekasser, jfr. lov nr. 79 af 13. marts 1963 og bekendtgørelse nr. 136 af 2. april 1963.

E. Erhverv, hvis udøvelse forudsætter en bevilling eller tilladelse, der ikke af ansøgeren kan kræves som en ret

Mærkeligt nok mangler der i dansk ret almindelige lovregler om *jernbaner*, men det antages, jfr. Fr. V. Petersen: Om Jernbane- og Sporvejskoncessioner efter dansk Ret (1915) side 51–52, at »der ifølge en Praksis, som gennem en

lang Række Love er godkendt og fastslaaet fra den lovgivende Magts Side, til Anlæg og Drift af *Jernbaner* til offentlig Trafik her i Landet kræves 1) speciel Lovhjemmel, 2) kongelig Koncession, og *at* Forholdet i denne Henseende ligeledes ifølge Praksis er det samme, hvad enten der ønskes opnaaet Eneret til Jernbanens Anlæg og Drift, eller der kun ønskes en simpel Tilladelse uden Eneret«. Ved lov nr. 195 af 7. juni 1958 bemyndiges ministeren for offentlige arbejder til, efterhånden som eneretsbevillinger til anlæg og drift af private jernbaner udløber, at forlænge disse eneretsbevillinger for et tidsrum af indtil 20 år ad gangen.

Denne hjemmel kan selvsagt søges tilvejebragt for enhver ansøger, der findes egnet, herunder også en selvejende institution.

Lov nr. 96 af 10. april 1895 om eneret til anlæg og drift af *sporveje* i offentlige gader og veje bestemmer i § 1, at Ministeriet for offentlige arbejder kan meddele eneretsbevilling for indtil 40 år til »saavel Kommuner som private«.

Det er utvivlsomt, at ordet »private« ikke blot omfatter enkeltpersoner, men også selskaber, institutioner o. l.[38]) Der vil således intet være til hinder for, at bevilling kan meddeles en selvejende institution, hvis dette ellers findes ønskeligt.

Efter § 3 i lov om *omnibus- og fragtmandskørsel med motorkøretøjer,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 305 af 26. august 1966, kræves hertil en forud meddelt skriftlig tilladelse fra vedkommende kommunalbestyrelse, amtstrafikudvalg eller et særligt landsnævn. Loven stiller i § 6 særlige krav til *føreren* af et til omnibuskørsel (personbefordring) bestemt eller faktisk benyttet motorkøretøj, men ikke til koncessionshaveren. Denne kan principielt også være en selvejende institution.

Droskebevilling meddeles af politiet og kan efter Justitsministeriets Normalreglement for droskekørsel, se Bjarne Frandsen: Håndbog i færdselslovgivnin-

---

38. Jfr. lovens § 4 om kommunernes adgang til at indtræde i statens hjemfaldsret mod til statskassen at »indbetale en Sum, svarende til 10 % af det pågældende Selskabs Aktiekapital«.

    Af de 7 ved udgangen af året 1914 eksisterende sporvejskoncessioner var de 5 meddelt kommuner (København, Frederiksberg, Gentofte, Århus og Odense), 1 oprindelig en privatmand (etatsråd Heide), senere overgået til N.E.S.A., og 1 Sukkerfabrikken, Nykøbing F. Se Fr. V. Petersen: Om Jernbane- og Sporvejskoncessioner efter dansk Ret (1915) side 457.

gen (6. udg. 1960) side 264–69 kun gives til fysiske personer. Efter Færdselslov nr. 153 af 24. maj 1955, jfr. lovbekendtgørelse nr. 231 af 27. juni 1961, § 73, stk. 2, er bevilling alene nødvendig for at kunne »søge hyre på dertil af politiet anviste holdepladser«.

Efter lov nr. 32 af 21. marts 1874 om bestyrelsen af færgevæsenet § 4 kan bevilling til drift af et *privilegeret færgested,* jfr. placat af 12. august 1820, kun »meddeles for en Persons Levetid eller for visse Aar«.

Dette udelukker ikke bevilling til en selvejende institution (der selvsagt også kan drive færgeri, hvor privilegium ikke udkræves).

Om almindelige *havne* se side 26 og nedenfor kapitel 14.

Koncessioner efter lov nr. 84 af 11. maj 1897 om *telegrafer og telefoner* (§ 2, jfr. lov nr. 119 af 31. marts 1960), og efter lov nr. 188 af 12. april 1949 om *telekommunikation (herunder fjernsyn) m. m. ved radio* (§ 2) vil efter de pågældende bestemmelsers ordlyd i givet fald også kunne meddeles selvejende institutioner.

Efter lov om *luftfart* nr. 252 af 10. juni 1960 (der omfatter *såvel lufthavne som lufttrafik*), jfr. tidligere lovbekendtgørelse nr. 251 af 6. august 1937, kræves såvel til indretning og drift af »en flyveplads, hvis benyttelse til flyvning står åben for offentligheden«, jfr. § 55, som til »drift af regelmæssig luftfart i erhvervsøjemed over dansk område«, jfr. § 75, tilladelse af ministeren for offentlige arbejder.

Der føres af luftfartsvæsenet som registreringsmyndighed et register over luftfartøjer (nationalitetsregister), jfr. § 6. Efter lovens § 7 kan et luftfartøj kun registreres her i landet, når det har dansk ejer, og efter § 77 kan tilladelse til befordring af passagerer, post og gods, der alene sker mellem steder inden for riget, kun gives til den, der opfylder de i § 7, stk. 1, for registrering af luftfartøj her i landet opstillede vilkår.

Herunder hører efter § 7, stk. 1 d: *stiftelser,* som udelukkende har dansk ledelse med sæde i Danmark; se nedenfor kapitel 11, side 410.

Om registrering af rettigheder over danske luftfartøjer findes regler i lov nr. 135 af 31. marts 1960 og bekendtgørelse nr. 274 af 28. august 1964.

Iøvrigt kan nævnes:

Apotekernæring, jfr. lov om apotekervæsenet nr. 209 af 11. juni 1954, nu lovbekendtgørelse nr. 248 af 2. juli 1962. For at drive apotek kræves kgl. bevilling, lovens § 7, der kun kan meddeles kvalificerede (fysiske) personer, se § 8.

Beværter- og gæstgivernæring. Efter Beværterlov nr. 207 af 7. juni 1958, jfr. lovbekendtgørelse nr. 24 af 21. januar 1964, § 3, stk. 1 (ligesom tidligere efter lov nr. 129 af 15. marts 1939) kan bevilling hertil (»adkomst på«) bl. a. meddeles »her i landet hjemmehørende selskaber med begrænset ansvar (herunder selskaber og foreninger med ... vekslende kapital) ..., når vedtægterne hjemler adgang til at drive den pågældende virksomhed, og når direktionen og samtlige bestyrelsesmedlemmer opfylder« de i loven opstillede personlige krav.[39]) § 3, stk. 5, bestemmer derhos, at disse forskrifter også gælder »stiftelser, fonds og lignende selvejende institutioner«.[40]) Lovgiveren har således *i dette tilfælde* ikke villet overlade til fortolkningen at tage stilling til, hvorvidt stiftelser m. v. analogisk måtte kunne være henført under »selskaber« i § 3, stk. 1.

Til »beværtning ved sluttet bord« eller til at tage personer i logi for mindst en uge kræves efter lovens § 24 ikke bevilling, og adgangen hertil står således også uden videre åben for selvejende institutioner.[41])

Under den ældre Beværterlov har Handelsministeriet i skrivelse af 3. juli 1937 (Love og Anordninger 1937 B. side 359) antaget, at *marketenderivirksomhed* kunne drives af en *særlig dertil oprettet* selvejende institution (virksomhed). Efter § 26, stk. 4, i 1958-loven, jfr. Handelsministeriets cirkulære nr. 185 af 20. december 1958 (Min.Tid. 1958 A. side 504–05), kan dette næppe længere passere[42]), idet marketenderitilladelse fremtidigt alene kan meddeles:

1) en virksomhed,
2) en flerhed af virksomheder,
3) efter aftale med vedkommende virksomhed eller virksomheder en »sammenslutning« af de der beskæftigede (et kooperativt marketenderi).

---

39. I bemærkningerne til lovforslaget, Rigsdagstidende 1938–39, Till. A. sp. 3495, anføres, at paragrafen er »udarbejdet med Næringslovens § 8 for Øje«, se herom ovenfor side 124–25.
40. Det er ovenfor side 45 note 44 omtalt, at institutionen »Skagens Museum« ejer og driver Brøndums Hotel i Skagen by.
41. Vandreherberger samt hjem eller tilholdssteder for håndværkssvende, søfolk, soldater, tjenestesøgende og dermed ligestillede kan erholde næringsadkomst *uden betaling* til beværtning eller gæstgiveri uden ret til udskænkning af stærke drikke, såfremt hjemmet eller tilholdsstedet har velgørende eller socialt øjemed og drives uden økonomisk fordel for enkeltmand, jfr. lovens § 5, stk. 2.
42. Anderledes Carl Kragh i »Marketenderen« januar 1959 side 12.

KAPITEL 2

Fremstilling af spiritus og gær. Efter lov nr. 74 af 15. marts 1934 må fremstilling her i landet af gær og sprit samt akvavit og brændevin og ind- og udklarering af gær og spiritus kun finde sted i henhold til en af handelsministeren på nærmere fastsatte vilkår given tilladelse. Efter lovens § 2 kan tilladelse til fremstilling kun gives for perioder på ikke over 10 år og kun til »Virksomheder, der drives i Selskabsform«. Uanset, at paragrafen blandt de for tilladelsen gældende vilkår under punkt h) yderligere anfører, at »Selskabet ikke uden Ministerens samtykke maa ... udvide sin Aktiekapital«, kan det efter lovens formål næppe anses for udelukket, at tilladelsen gives til en selvejende institution; efter Allan Philip: Studier i den internationale selskabsrets teori (1961) side 197 må det derimod »utvivlsomt antages, at kun aktieselskaber, der er registreret som danske i aktieselskabsregisteret, og som yderligere opfylder lovens krav, kan få den nævnte tilladelse«. Aktuel interesse har dette dog næppe.

For lovens baggrund er der udførligt redegjort i bemærkningerne til lovforslaget i Rigsdagstidende 1933–34, Till. A. sp. 2593 ff., særligt i en af »Det raadgivende Udvalg af 15. Januar 1921« udarbejdet oversigt, der er aftrykt sp. 2613–24. Det fremgår heraf, at der allerede i 1918 – under indtryk af manglen på korn og som led i bestræbelser for at fremme ædrueligheden – ad frivillighedens vej gennemførtes en koncentration af de dengang bestående 22 fabriker ved, at A/S De Danske Spritfabrikker og A/S Spritfabrikken Fortuna købte de øvrige (med en enkelt undtagelse). I december 1922 erhvervede Spritfabrikkerne derhos Fortuna, og på grundlag af den ved Indenrigsministeriets bekendtgørelser nr. 437 af 26. juli 1919 (og senere nr. 180 af 28. april 1923) skabte retstilstand, blev den 27. januar 1923 mellem staten og A/S De danske Spritfabrikker afsluttet en overenskomst, der »forudsætter, at Selskabet har Eneret til at fremstille Spiritus samt Akvavit og Brændevin, saaledes at Fabrikkerne har et retligt Monopol paa Fremstillingen af disse Varer« (sp. 2619) samt »en faktisk Eneret paa Fremstillingen af Gær, for saa vidt der ved en saadan Fremstilling tillige fremkommer Sprit« (sp. 2597). Overenskomsten, der er aftrykt sp. 2605–12, kan fra begge sider opsiges med 6 måneders varsel til en 31. december. Koncessionen er senest fornyet den 27. februar 1961 til 1971.

Fremstilling og raffinering af sukker. Efter lov nr. 135 af 29. marts 1950 om en sukkerordning må udøvelse af de nævnte virksomheder (samt fremstilling af sukkersaft) kun finde sted i henhold til en af handelsministeren på nærmere fastsatte vilkår meddelt tilladelse, der kan gives for perioder på ikke over 10 år. Sidste forlængelse løber til 30. april 1971.

Efter lovens § 2, stk. 3, skal »fabrikkernes kapitalforhold og selskabsretlige

organisation iøvrigt ... godkendes af ministeren«, der om fornødent kan dispensere fra Aktieselskabslovens krav.

Herved holdes døren åben for en eventuel anvendelse også af organisationsformen »selvejende institution«, men heller ikke her kan spørgsmålet formodes at have aktuel interesse.

Baggrunden for loven er en række årlige love, begyndende i 1932, om »en midlertidig Sukkerordning«, efter hvilke den ministerielle tilladelse kun »kan ... meddeles bestaaende Fabrikker og Raffinaderier«. I bemærkningerne til den første af disse love, Rigsdagstidende 1931–32, Till. A. sp. 5831 ff., fremhæves de ulykkelige følger med hensyn til arbejdsløshed og øget forbrug af valuta til import, som et sammenbrud af den hjemlige sukkerindustri kunne indebære, og som middel herimod tilsigtes (sp. 5834–35) »en Ordning, i Henhold til hvilken Staten efter forud afsluttet Overenskomst giver bestaaende Sukkerfabrikker og Raffinaderier, nemlig A/S De danske Sukkerfabrikker, Sukkerfabrikken Nykjøbing, Limiteret, og A/S Sukkerfabrikken Vestsjælland og A/S Kjøbenhavns Sukkerraffinaderi, Eneret paa Fremstilling og Raffinering af Sukker her i Landet ..., hvorhos Import af Sukker ... kun maa finde Sted efter Tilladelse af Handelsministeren«.

Af de nævnte selskaber var i 1950 A/S De danske Sukkerfabrikker og Andelsselskabet Sukkerfabriken Nykjøbing tilbage, og i regeringsforslagets § 2, stk. 2, var begrænsningen til »bestaaende Fabrikker ...« bibeholdt, Rigsdagstidende 1949–50, Till. A. sp. 4099; denne begrænsning udgik imidlertid i folketingsudvalget, der efter en henvendelse fra »Fællesudvalget for Sukkerroedyrkerudvalg i Jylland« udtaler (Till. B. sp. 801):

»Selvom det efter de oplysninger, der har været forelagt for udvalget, ikke for tiden synes at være økonomisk forsvarligt at oprette nye sukkerfabrikker eller saftstationer, har der indenfor udvalget været overvejende betænkelighed ved helt at udelukke muligheden for oprettelse af sådanne nye virksomheder. Det foreslås derfor, at den pågældende bestemmelse udgår af lovforslaget ...«. Koncession til eventuelle nye virksomheder forudsættes af udvalget at kunne meddeles på tilsvarende vilkår som for bestående virksomheder.

Fremstilling af kartoffelmel og stivelse. Ved lov nr. 170 af 15. maj 1933 om en kartoffelmelsordning og om foranstaltninger til fremme af avl og anvendelse af kartofler til industrielt brug betinges fremstilling af kartoffelmel og stivelse samt ind- og udførsel af disse produkter og af sago, drue- og stivelsessukker og -sirup, dextrin, klister, appretur- og slettepræparater m. v. af en af handelsministeren på nærmere fastsatte vilkår meddelt tilladelse. Denne må også kunne meddeles en selvejende institution.

KAPITEL 2

Konsummælk og -fløde. Efter lov nr. 145 af 23. maj 1958, jfr. lov nr. 387 af 4. december 1963, ligesom tidligere efter lov nr. 415 af 5. august 1940, kan bybefolkningens forsyning med mælk og fløde undergives særlige regler. Tilladelse til at drive såkaldt konsummælkmejeri gives i så fald af kommunalbestyrelserne (i Storkøbenhavn af et særligt udvalg) og vil i givet fald også kunne meddeles selvejende institutioner

Forevisning, udlejning og produktion af films. Lov nr. 155 af 27. maj 1964 fastsætter i § 1, ligesom de tidligere love nr. 105 af 31. marts 1933 og nr. 117 af 13. april 1938, at »biografteater ... kun (kan) drives i henhold til bevilling«.

Efter 1964-lovens § 3 kan bevilling – foruden enkeltpersoner og kommuner – meddeles »her i landet hjemmehørende *selskaber* for produktion af film« samt »i særlige tilfælde landsorganisationer, hvis hovedformål er af folkeoplysende karakter«. Selvom ordet »selskab« som tidligere fremhævet (se ovenfor side 86–89 og 114) i dansk juridisk sprogbrug normalt må forudsætte tilstedeværelsen af en kreds af deltagere (medlemmer) – være sig fysiske og/eller juridiske personer –, kan det dog næppe være udelukket efter lovens formål analogt at henføre »selvejende institutioner« under ordet »selskab« i § 3. (At »selskab« ikke skal forstås som ensbetydende med »aktieselskab«, støttes af, at lovens § 15, der omhandler filmsudlejning, bruger udtryksformen »aktieselskaber og ... og andre selskaber med begrænset ansvar«).[43]) Ordet »landsorganisationer« i § 3 må derimod formentlig alene sigte på sammenslutninger med et større eller mindre antal medlemmer – være sig fysiske og/eller juridiske personer – og kan næppe (heller ikke analogt) udvides til at omfatte selvejende institutioner.

I de tilfælde, hvor bevilling ikke meddeles en bestemt navngiven person, skal såvel biografteatrets leder som den mellem ledelse og bevillingshaver trufne aftale godkendes af bevillingsmyndigheden (ministeren for kulturelle anliggender eller amtmanden), og lederen skal opfylde de personlige krav om bopæl, alder, borådighed og fornødne kunstneriske og forretningsmæssige forudsætninger, som ellers (i § 4) stilles til bevillingshaveren.

Produktion af films kan – selv i erhvervsmæssigt øjemed – godt drives af en selvejende institution.

---

43. I »Betænkning afgivet af det ved Justitsministeriets skrivelse af 10. januar 1947 nedsatte udvalg angående biografteatervæsenet« (1950) havde udvalget foreslået, at adgangen til at give produktionsselskaber bevilling til at drive biografteater bibeholdes, medens adgangen hertil bortfalder for »landsorganisationerne«, se Betænkningen side 13, 24 og 37.

Teaterdrift. Reglerne herom findes nu i lov nr. 202 af 31. maj 1963 om teatre, efter hvis § 1 offentlig opførelse af *teaterforestillinger* kun må ske i henhold til en af ministeren for kulturelle anliggender meddelt bevilling.

Denne kan efter § 3 gives såvel til en enkeltperson som til et selskab, en institution eller en kommune.

Efter § 4 forudsætter bevilling til et selskab eller en institution, at den er hjemmehørende her i landet og skønnes at råde over den fornødne kapital til bevillingens udnyttelse; dens vedtægter skal derhos være godkendt af ministeren og kan ikke senere ændres uden hans samtykke.

Efter lovens §§ 19–22 kan der ydes lån til *teaterbygninger,* der ejes eller agtes erhvervet af en selvejende institution med godkendte vedtægter.

Om de indtil 1. august 1963 gældende regler henvises til Betænkning afgivet af det ved Justitsministeriets skrivelse af 27. august 1938 nedsatte udvalg angående privatteatrenes forhold (1941).

Som yderligere eksempler på koncessionerede erhverv kan anføres:

Skorstensfejning. Skorstensfejere ansættes i København af magistraten, jfr. Lov om Brandvæsenet i København af 15. maj 1868 § 6, instruks af 20. september 1933, i købstæderne af byrådet efter indstilling af brandkommissionen, og på landet af amtmanden efter indstilling fra vedkommende sogneråd, jfr. Lov om brandvæsenet i købstæderne og på landet nr. 247 af 10. juni 1960 § 32; ansættelsesbrev kan ikke meddeles juridiske personer.[44])

Om *handel med brugte genstande* (dog ikke brugte bøger) *samt pantelånervirksomhed* bestemmer lov nr. 223 af 8. juni 1966, at der kræves bevilling, udfærdiget af politimesteren, i København af politidirektøren. Efter lovens § 3 kan bevilling meddeles »den, der opfylder næringslovens betingelser for erhvervelse af næringsbrev som handlende, håndværker og industridrivende«. Herunder går også selvejende institutioner, se ovenfor side 125.

Lov angående *privat arbejdsanvisning,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 191 af 4. maj 1938, § 1, forbyder for betaling at tilbyde eller yde mellemkomst ved ansættelse af funktionærer eller arbejdere i håndværks-, industri-, transport-, handels- og kontorvirksomhed eller hotel- og restaurationsvirksomhed; efter § 1, stk. 4, kan socialministeren dog undtagelsesvis (for ikke over 5 år ad gangen) dispensere herfra, men kun for »Foreninger eller Personer«. Kontorer for vederlagsfri anvisning, der oprettes af faglige organisationer eller af handels-

---

44. Jfr. om den til 1. april 1961 gældende ordning T. Hindenburg: Juridisk formularbog. Ved Aage Svendsen og Hans Topsøe-Jensen (9. udgave, 1956) side 687–88.

skoler, tekniske skoler o. l., kan anerkendes af Arbejdsdirektøren på vilkår bl. a., at de underkastes offentligt tilsyn; sådanne kontorer vil eventuelt kunne organiseres som selvejende institutioner.

Lovens § 2 forbyder at drive »Husgerningskontor« med anvisning for betaling af arbejdskraft til midlertidig hjælp ved enhver art af husgerning, medmindre der opnås bevilling hertil (fra Arbejdsdirektøren); sådan bevilling kan kun meddeles en »Person«; dette er nærmere udformet i Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 123 af 17. marts 1945 § 6 med hensyn til krav til alder m. v.

Ved lovens § 3 ophæves adgangen (for Københavns Magistrat, kommunalbestyrelserne og – for landdistrikterne – amtsrådene) til at meddele bevilling til som *fæstemand* at drive fæstevirksomhed i henhold til lov nr. 53 af 1. april 1891 om fæstevirksomhedens ordning. Sådan bevilling kunne iøvrigt kun meddeles »Personer«, men »såvel Kvinder som Mænd«.

En tilsvarende begrænsning til (fysiske) personer gjaldt for de nu ligeledes ophævede privilegerede erhverv som *forhyringsagent*, jfr. lov nr. 67 af 12. april 1892, ophævet ved lov nr. 76 af 31. marts 1937, og som *udvandringsagent*, jfr. lov nr. 134 af 2. maj 1934, ophævet ved lov nr. 105 af 25. marts 1959. De pågældende funktioner er nu overtaget af det offentlige.

F. Erhverv, der kræver særlige saglige kvalifikationer hos deres udøvere

a. *Statsautoriserede revisorer, translatører, dispachører og mæglere.* I Næringsloven af 1931 afsnit II omhandledes en række former for erhvervsvirksomhed: Statsautoriseret revisor, translatør, dispachør og mægler (herunder ejendomsmægler), hvortil der udkræves dokumentation af personlige kvalifikationer som forudsætning for erhvervelse af fornøden beskikkelse.

Ved den nye Næringslov, nr. 212 af 8. juni 1966, § 31, stk. 2, er de hidtidige regler opretholdt for så vidt angår statsautoriserede revisorer og mæglere, medens der for de øvrige nævnte erhverv blev givet særlige regler i en række love af samme dato, jfr. nedenfor. Hertil kommer nu lov nr. 68 af 15. marts 1967 om statsautoriserede revisorer og lov nr. 69 af s. d. om skibsmæglere og varemæglere.

Disse beskikkelser kan selvfølgeligt kun meddeles fysiske personer.

At sådanne i forening kan udøve virksomhed i form af interessentskab med andre ligestillede personer, giver ikke anledning til tvivl.

Tvivlen melder sig derimod, såfremt der spørges, om en indehaver af en sådan beskikkelse kan anvende denne ved at tage tjeneste hos en selvejende institution, hvis virkefelt omfatter henholdsvis revision, oversættelse o. l., skadesvurdering, formidling af omsætning o. s. v.

Statsautoriserede revisorer kan efter loven af 1967 § 11, stk. 2, ligesom tidligere efter § 4 i bekendtgørelse om statsautoriserede revisorers virksomhed, pligter og ansvar nr. 116 af 6. april 1933 »tage ansættelse i aktieselskaber eller andre selskaber, hvis eneste formål er at drive revisionsvirksomhed, og eventuelt i forbindelse hermed forvaltningsvirksomhed, og i hvilke direktionen eller – hvis en sådan ikke findes – flertallet af bestyrelsen består af statsautoriserede revisorer«. Under ordene »andre selskaber« må formentlig også kunne henføres en selvejende institution, selvom denne i andre relationer ikke kan betragtes som et »selskab«.

For *translatører og tolke,* der nu omhandles i lov nr. 213 af 8. juni 1966, gælder ingen begrænsninger i deres adgang til som sådanne at virke i andres tjeneste. Praksis udviser eksempler på (ikke-registrerede) virksomheder, der påtager sig oversættelsesarbejde ved autoriserede translatører. Sådanne virksomheder vil også kunne organiseres som selvejende institutioner.

For *dispachører* foreskriver lov nr. 215 af s. d. § 12, stk. 2, at stillingen som dispachør er uforenelig med mæglervirksomhed, advokatvirksomhed eller anden erhvervsvirksomhed eller med stilling som bestyrelsesmedlem, direktør, administrator, likvidator eller funktionær i en erhvervsvirksomhed eller institution. Denne bestemmelse vil således også omfatte det forhold, at en dispachør søger tilknytning til en selvejende institution, der agter at påtage sig dispache. Handelsministeren kan dog dispensere, såfremt den omhandlede virksomhed eller stilling skønnes at være uden indflydelse på den pågældendes stilling som uafhængig dispachør.

Om *mæglere* findes en række regler i loven af 1967 § 7, der giver adgang til autorisation af fuldmægtige, og omhandler konstitution af

en stedfortræder i tilfælde af mæglerens død under boets afvikling.[45]) I bekendtgørelse nr. 290 af 27. juni 1967 § 1, stk. 2, bestemmes, at en mægler ikke som direktør, bestyrelsesmedlem, funktionær eller på anden måde må deltage i ledelsen eller driften af virksomheder, der driver handel, rederi, bortfragtning af tidsbefragtede skibe, kommissionsvirksomhed, handelsagentur eller virksomhed som handelsrejsende. Såfremt en mæglers forretningspapirer, annoncer o. lign. indeholder andet navn end mæglerens eget, skal de klart vise, hvem der har autorisation som mægler. Disse regler synes at forudsætte, at virksomheden udøves af den pågældende som ansvarlig (ene- eller med-) indehaver. En statsautoriseret mægler vil herefter næppe kunne tage ansættelse som sådan i en selvejende institution.

Om *ejendomsmæglere* findes reglerne nu i lov nr. 218 af 8. juni 1966, efter hvis § 6 handelsministeren kan fastsætte nærmere regler for deres virksomhed, herunder om, at visse erhverv og stillinger ikke kan forenes med hvervet. Sådanne regler er nu givet i bekendtgørelse nr. 401 af 2. december 1966, der nævner virksomhed som statsautoriseret revisor, beværter eller gæstgiver, og forbyder de pågældende at »være ansat i fastlønnet stilling i offentlig virksomhed, hvis den pågældende i stillingen har særlig mulighed for at få kendskab til forhold, der er af betydning ved omsætning af faste ejendomme«.

b. *Elektroinstallatører, Gas-, vand-, sanitets- og kloakmestre. Dykkere.*

Foruden næringsbrev (på håndværk) kræves der ifølge lov nr. 196 af 7. juni 1958 om autorisation af *elektroinstallatører* m. v., jfr. cirkulære fra Ministeriet for offentlige arbejder nr. 94 af 18. juni 1958 (Min.Tid. A. side 178), til erhvervsmæssig udførelse af arbejder ved installering, montering, reparation o. lign. af anlæg, genstande og apparater til produktion, fordeling og udnyttelse af elektricitet (stærkstrøm) en autorisation fra ledelsen af vedkommende elektricitetsforsyningsanlæg. Autorisationen betinges normalt af, at vedkommende har bestået en særlig prøve, men kan derefter kræves som en ret, når vedkommende bl. a. »har fast værksted samt kontor med telefon« og stiller »sikkerhed for den forsvarlige udførelse af de ham overdragne arbejder«. Disse bestem-

45. Jfr. tidligere Kristian Sindballe: Dansk Søret (1936–38) side 139–40.

melser kan næppe udelukke, at en autoriseret elektroinstallatør ligesom tidligere, jfr. HRD i U.f.R. 1936 side 1106 og lov nr. 151 af 7. maj 1937, udfører arbejdet som ansat i en andens, herunder en selvejende institutions, tjeneste, således at det almindelige næringsbrev indehaves af arbejdsgiveren. Om elektroinstallatørværksteders indretning og udstyr findes reglerne i bekendtgørelse nr. 117 af 9. april 1959.

Lignende regler gælder fra 1. juli 1962 for de af kommunalbestyrelserne autoriserede *gas-, vand- og sanitetsmestre,* henholdsvis *kloakmestre,* jfr. lov nr. 132 af 13. april 1962. Se nu Ministeriet for offentlige Arbejders cirkulære nr. 3 af 14. januar 1964 (Min.Tid. A. side 12 ff.). Bilag B. 1. 1. 2 2–3 om ansættelse som leder af installationsafdeling eller som bestyrer.

Om *kloakmestre* findes nu cirk. nr. 257 af 14. december 1965 (Min.Tid. A. side 863 ff.) Bilag B. 1: Autorisation kan kun gives til enkeltpersoner, men de kan være ansat bl. a. hos »selskaber eller institutioner (juridiske personer)«. »Ved selskabsvirksomhed m. v. påhviler det civilretlige og strafferetlige ansvar for virksomhedens udøvelse såvel den autoriserede mester som virksomheden, resp. dennes ansvarlige leder(e) eller indehaver(e)«.

I samme forbindelse kan nævnes påtagelse af *dykkerarbejde.* Den person, der erhvervsmæssigt skal udføre »dykkerarbejde« (herunder »frømandsarbejde«, i loven betegnet som arbejde »med svømmedykkerudrustninger«), må være i besiddelse af særligt bevis efter lov nr. 50 af 5. marts 1958; dette kan kræves meddelt af personer mellem 21 og 40 år, der med tilfredsstillende resultat har gennemgået en anordnet lægeundersøgelse, og som har bestået dykkerprøve ved en godkendt dykkerskole; men indehaveren af dykkerbevis kan meget vel arbejde som ansat hos en ikke-autoriseret arbejdsgiver, herunder en selvejende institution.

c. *Advokater, læger, tandlæger, jordemødre, autoriserede sygeplejersker, dyrlæger og landinspektører.* Tilsvarende problemer om adgang til at tage ansættelse hos en erhvervsdrivende selvejende institution opstår for autoriserede udøvere af *forskellige liberale erhverv,* der reguleres ved særlige lovforskrifter, i første række *advokater,* jfr. Rpl. §§ 119 ff., *læger,* jfr. bekendtgørelse af lov om udøvelse af lægegerning nr. 236 af 9. august 1955, *tandlæger,* jfr. lov om udøvelse af tandlægevirksomhed nr. 190 af 11. juni 1954 med ændring ved lov nr. 187 af 26. maj 1965, *jordemødre,* jfr. lov om udøvelse af jordemodergerning nr. 90 af 31. marts 1953, og *autoriserede sygeplejersker,* jfr. lov nr. 127 af 25. maj 1956.

Dyrlægegerning har tidligere kunnet udøves af enhver, der (havde dansk indfødsret og) havde bestået eksamen som dyrlæge på Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, jfr. om dyrlægernes indkøb, distribuering og dispensering af lægemidler til dyr Landbrugsministeriets bekendtgørelser nr. 271 og 272 af 1. november 1955. Nu kræves autorisation af Veterinærdirektoratet, jfr. lov om veterinærvæsenet samt om udøvelse af dyrlægegerning nr. 58 af 4. marts 1964 §§ 4 og 5, jfr. bekendtgørelse nr. 324 af 17. august 1965.

Om virksomhed som *landinspektør* er der nu givet nærmere regler i lov nr. 220 af 31. maj 1963, hvorefter personer, der har dansk indfødsret, ikke er umyndiggjort e. l., har bestået landinspektøreksamen og derefter har arbejdet som assistent i 3 år, kan få beskikkelse af landbrugsministeren.

Om de ældre regler, hvorefter der krævedes kgl. bestalling, se Fl. Tolstrup i Juristen 1961 side 587 ff., særlig side 592.

Legale hindringer for udøvere af de her under c nævnte erhverv for i denne egenskab at tage ansættelse hos en selvejende institution, hvadenten denne drives erhvervsmæssigt eller ej, består ikke.

Derimod kan rent faktisk kollegiale regler i givet fald stille sig hindrende. Disse sidste hensyn vil således muligt udelukke, at en selvejende institution tager *erhvervsmæssig* udøvelse af *advokatgerning* op, selv om den kun påtænker at anvende personer med advokatbeskikkelse.[46]) Et eksempel på *filantropisk* advokatgerning, udøvet af en selvstændig institution, haves i »Studentersamfundets Retshjælp for ubemidlede«, jfr. side 46 note 44.

---

46. Jfr. Axel H. Pedersen: Indledning til sagførergerningen II. (1953) side 130–31, der synes at gå ud fra, at et samvirke mellem sagførere ikke kan organiseres i selskaber e. l. med begrænset ansvar. Spørgsmålet om sagføreraktieselskaber har været forhandlet på Det nordiske sagførerdelegeretmøde i Helsingfors den 20. og 21. august 1957, Advokatbladet 1958 side 47–48. H. Pagter anførte her, at der ikke i Danmark, således som i Sverige, er noget direkte forbud imod, at en sagførerforretning drives i form af aktieselskab, og henviste til reglerne om statsautoriserede revisorer; han fremhævede en række fordele af skattemæssig art, med hensyn til lettere adgang til ind- og udtræden af deltagere og i retning af mulighed for mere stabile lejeforhold for kontorlokaler, men understregede, at det måtte

G. Fiskeri

1 a. Fiskeri *uden for dansk søterritorium* står åbent for enhver og kan også uden videre drives af selvejende institutioner.

b. *Inden for dansk søterritorium*[47]) står det som almindelig regel enhver person, der enten har dansk indfødsret eller i de sidste to år har haft ophold her i landet, frit for at drive fiskeri. Drives fiskeriet af en stiftelse, skal dens ledelse udelukkende bestå af danske statsborgere, der er bosat her i riget, jfr. lov nr. 195 af 26. maj 1965 om saltvandsfiskeri § 1, stk. 4, nr. 3.[48])

---

være klart, at »ansvaret såvel over for det offentlige som over for klienterne må påhvile den enkelte deltager personligt; men klienterne kan jo ikke blive ringere stillet ved desuden at kunne rette deres krav mod et aktieselskab«; på delegeretmødet i Stockholm den 2. og 3. oktober 1959, Advokatbladet 1960 side 93–94, blev sagen pany behandlet, uden at tanken om advokataktieselskaber fra nogen side fik tilslutning; tilsvarende synspunkter kan formentlig anlægges på en selvejende institution. Ved skrivelse af 13. juni 1962 har Aktieselskabsregistret efter en gennem Handelsministeriet indhentet udtalelse fra Justitsministeriet (jfr. dettes skrivelse nr. 207 af 24. maj 1962, Min.Tid. A. side 468) nægtet at registrere en anmeldelse, der angav vedkommende selskabs formål som advokatvirksomhed; se Advokatbladet 1962 side 179 og om tidligere faser i sagen U.f.R. 1961 side 949 og 1962 side 563 samt Axel H. Pedersen: Indledning til advokatgerningen II. (1963) side 188–90; registrets afgørelse er opretholdt ved Østre Landsrets dom i Advokatbladet 1963 side 119, der er påanket til Højesteret, men hævet i realiteten, jfr. HKK i U.f.R. 1964 side 264, og derefter endeligt opgivet, se Advokatbladet 1965 side 200–201. Se i det hele Jørgen Hansen: Liberale Samvirker (1965) side 24–25.

En oversigt over de nordiske regler findes i Advokatbladet 1964 side 57–58.

47. Se herom lov nr. 207 af 12. juni 1964 og bekendtgørelse nr. 51 af 8. marts 1967.

48. I den udvalgsbetænkning, der tjener som motiver til forslaget til lov nr. 316 af 2. juni 1917 om saltvandsfiskeri, i hvis § 1 en forskrift om »selskaber« første gang er optaget, siges det, Rigsdagstidende 1915–16, Till. A. sp. 2389: »For selskaber, der driver fiskeri, foreslås givet den nye bestemmelse, at selskabets bestyrelse skal have sæde i den danske stat, jfr. her-

Drives fiskeriet fra fartøj, skal dette opfylde betingelserne for at kunne sejle under dansk flag, se ovenfor side 126–27, hvorhos ⅔ af besætningen skal opfylde kravene til indfødsret eller bopæl.

2. Efter lov nr. 66 af 23. marts 1965 om ferskvandsfiskeri § 6 tilkommer retten til *fiskeri i ferske vande* principielt ejeren af vedkommende fiskevand, der derfor også vil kunne være en selvejende institution, ligesom en sådan vil kunne forpagte en ret til ferskvandsfiskeri.

H. Frie erhverv

Erhverv, hvis udøvelse i og for sig står åben for enhver, kan også uden retlige hindringer drives af selvejende institutioner.

En fuldstændig opregning af frie erhverv skal ikke forsøges.

Foruden skovbrug, jfr. ovenfor side 105 f., dambrug, mosebrug o. l. kan dog eksempelvis nævnes virksomhed som arkitekt; ingeniør; entreprenør (såfremt han lader alt arbejde udføre af andre, med hvem han slutter kontrakt om disses selvstændige udførelse af arbejdet; i modsat fald må entreprenøren selv have næringsbrev til udøvelse af håndværk).[49]) Endvidere: forlagsvirksomhed, der ikke er forbundet med »forlagsboghandel« (d. v. s. detailsalg af bøger) eller med trykkeri; udgivelse af dag- og ugeblade o. l., selvom det er fra eget trykkeri.[50])

Der findes som nævnt side 45 note 44 flere forlag, der er organiserede som selvejende institutioner, og et eksempel på et selvejende *ugeblad* haves som nævnt sammesteds i »Højskolebladet«. Inden for

ved § 1 i Søloven af 1. april 1892, og at deltagerne skal opfylde de for retten til udøvelse af fiskeri på søterritoriet fastsatte betingelser. Fremmede selskaber vil derved blive afskåret fra at drive fiskeri på søterritoriet«. Om reglerne i den følgende lov om saltvandsfiskeri (nr. 500 af 19. december 1951) se 1. udgave af nærværende bog side 133 og Allan Philip: Studier i den internationale selskabsrets teori (1961) side 191–94.

49. Jfr. HRD i U.f.R. 1936 side 478.

50. Jfr. Handelsministeriets skrivelse af 3. marts 1936, refereret i Poul Andersen: Næringsretten, 3. udg. (1944) side 36, note 8.

dagspressen anfører dagbladet »Information« (siden den 21. juni 1946), at bladet udgives af Den selvejende institution »Information«.[51])

---

51. Svend Thorsen: Den danske Dagspresse II. (1951) anfører side 180–81: »»Information« har oplyst, at det har faaet sin Kapital skænket uden Forpligtelser; kan Bladet betale Pengene tilbage, er det godt, nogen Forpligtelse er det ikke. »Information«s Bestyrelse, hvori dets 2 Redaktører har Sæde, samt dets Repræsentantskab er ikke valgt af Folk, der har givet Penge, ja, intet Medlem af Bestyrelsen *kan,* efter hvad Redaktionen har skrevet, eje Penge i Bladet. Ingen ejer for den Sags Skyld Pengene. Paa denne Baggrund hævder »Information« at være en selvejende, økonomisk uafhængig Institution«.

»Danmarks Blad- og Bogverden«, 4. udgave (1955) nævner ikke inden for dagspressen selvejende institutioner, men iøvrigt de forskelligste organisationsformer: Aktieselskaber, A.m.b.A.-selskaber (Bornholms Tidende), Andelsselskaber (Venstrebladet for det sydlige Jylland) og almindelige interessentskaber (f. eks. Berlingske Tidende, De Bergske Blade) foruden mere specielle former som: »De som ejere og udgivere kontraherende foreninger« (den socialdemokratiske presse), »De konservative Organisationer«, »Garantselskabet Skive Folkeblad« m. fl.

I 5. udgave (1961) er der ikke sket anden ændring heri, end at der som udgiver af den socialdemokratiske presse nu anføres: »Aktieselskabet Den socialdemokratiske Presse«.

I begyndelsen af 1967 er en betydelig del af aktierne i Aalborg Stiftstidende henlagt i en fond, se ovenfor side 43.

KAPITEL 3

Om årsagerne til oprettelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner

Indledning: Retlig frihed til oprettelse medfører ikke nødvendigvis faktisk udnyttelse heraf

I foranstående kapitel 2 er redegjort for, at der ikke i dansk ret, hverken i de materielretlige regler eller i skattelovgivningen, er særlige hindringer for oprettelse af *erhvervsdrivende* selvejende institutioner – bortset fra enkelte virkefelter.

Her skal tilføjes, at tilstedeværelsen af denne retlige frihed ikke behøver at være ensbetydende med, at den faktisk udnyttes.

I *Danmark,* hvor friheden til at danne *erhvervsdrivende* selvejende institutioner i hvert fald har været utvivlsom siden næringsfrihedens indførelse (1857), er det, som udviklet i kapitel 1, først i de sidste menneskealdre, at disse virksomheder vokser frem.

I *Finland, Island, Norge* og *Sverige,* hvor en lignende retlig frihed også har bestået (i Finland dog kun indtil 1930), ses denne frihed kun at være benyttet rent undtagelsesvist.

Med denne baggrund skal det derfor søges nærmere klargjort, hvad det er for hensyn, der i Danmark i nyere tid har virket som »drivkræfter«, når en erhvervsdrivende virksomhed overgår til, eventuelt stiftes som, en selvejende institution. Som det vel var at vente, vil en sådan analyse indicere, at det drejer sig, ikke om enkelte, bestemte faktorer af mere eller mindre konstant vægt, men om et sammenspil af hensyn og motiver, tildels af ret uhåndgribelig karakter, som i forening fører frem til oprettelse af disse institutioner.

Opgaven vanskeliggøres derved, at stifterne kun undtagelsesvis selv har redegjort for deres egentlige (og fulde) bevæggrunde til deres valg af denne særlige organisationsform.

Det bliver derfor væsentligst en fremdragen af de hensyn, der frembyder sig efter mere almindelige betragtninger – altså rent objektivt – der her skal forsøges.

A. Almindelige legatstiftermotiver. Værdifasthed

Det er allerede ovenfor side 35 vist, at de almindelige erhvervsdrivende, selvejende institutioner (altså bortset fra særlige lovordnede grupper heraf) i mange henseender kan betragtes som en afdeling inden for, hvad man almindeligt betegner som legater og stiftelser. I de side 44 note 44 opregnede tilfælde udviser vedtægterne m. v. for de her nævnte institutioner, at disse virker for en række almindelige legatformål, blot ofte suppleret med stifterens særlige ønske om, at virksomheden som sådan opretholdes og videreføres i et højt plan (erhvervsmæssigt, i forhold til medarbejdere, teknisk m. v.).

Som den første gruppe »drivkræfter« kan derfor udskilles, hvad man måske kan betegne som de *almindelige legatstiftermotiver,* der iøvrigt også er af forskellig art og af forskellig værdi.

Typisk omfatter disse motiver, *dels* ønsket om »at afhjelpe en eller anden under Samfundslivet opstaaet Trang«[1]) af materiel eller ideel karakter på et område, som stifteren har interesse for, og om at

---

1. Citat fra R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 101. Sammesteds side 4 anføres: »I enhver Stat vil den formuende Borger, der med Interesse omfatter Samfundets Anliggender, ofte føle en naturlig Lyst til med sin Formue at virke til Gavn, ikke blot for Samtiden, men også for Efterverdenen«.

   I Berlingske Tidendes kronik den 21. oktober 1957 fremhæver Gunnar Gersted, at »bag enhvert privat legat, stort eller lille, vil der næsten altid ligge en menneskelig indstilling, som vel er den mest værdifulde af alle, nemlig ønsket om at gøre noget for andre«.

   Dieter Pleimes: Die Rechtsproblematik des Stiftungswesens (Weimar 1938) anfører side 7–10 11 forskellige situationer, som han anser som typiske for en legatstifter.

søge dette formål sikret ud i fremtiden, *dels* ønsket om at skabe stifteren selv eller andre et eftermæle, der kan leve, så længe legatet selv lever (d. v. s. helst evindeligt). Helt kan der heller ikke bortses fra de – i tidligere tider mere direkte tilkendegivne – ønsker, der manifesterer sig i betænkning (eventuelt efter døden) af kirker og klostre, indstiftelse af sjælemesser (årtider) o. l.

Som et middel til realisering af disse mål må det for stifteren være af betydning, at legatformuen foreligger på en sådan måde, at denne – bedømt ud fra hans forudsætninger – sikrer både kapitalens tilstedeværelse og dens afkast fremover, eller – sagt med et mere moderne udtryk – at anbringelsen er *værdifast.*

Vekslende tider har anvist vekslende veje hertil, jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 12–13 og 28–32.

1. *Tiden indtil midten af det 19. århundrede: Faste ejendomme*

Endnu op i første halvdel af det 19. århundrede er det de *faste ejendomme* (særligt landbrugsjord), der på een gang imødekommer kravet om kapitalens håndgribelige tilstedeværelse og bevaring og om et løbende udbytte, der vil være disponibelt til anvendelse til legatets formål.

Følgerigtigt funderedes legater og stiftelser derfor som oftest på jordegods, enten umiddelbart eller således, at legatformuen bestod af en stedsevarende grundbyrderet (f. eks. en tienderet, jfr. side 40 note 41) på en eller flere ejendomme, således at ejerne af disse til legatet m. v. måtte aflevere et bestemt kvantum, eventuelt en anpart, af ejendommens afgrøde eller tilsvarende værdi heraf i penge efter naturaliernes svingende pris (kapitelstakst).

2. *Tiden ca. 1845–ca. 1914: Pengefordringer*

I de følgende knapt hundrede år ændres billedet. Denne periode strækker sig stort set fra det tidspunkt, da Nationalbankens sedler ved kundgørelse af 13. maj 1845 gøres indløselige med sølv (efter

siden 1838 at have stået i pari), og op til første verdenskrig. Perioden er karakteriseret ved forholdsvis stabile økonomiske og politiske forhold og ved et genrejst pengevæsen i nær tilknytning til de ædle metaller: Sølvet og (siden Møntloven af 23. maj 1873, der trådte i kraft 1875) guldet.

Som det »sikre« eller »trygge« ansås i denne periode ikke længere i første række besiddelse og drift af en fast ejendom, særligt en landejendom (med risiko for dårlig høst, svingende priser på det efterhånden internationalt bestemte marked m. v.). Det blev nu pengefordringen med fast rente mod en solid debitor – *d. v. s. i sidste instans kravet på sølv eller guld* – der rykkede op i første plan.

Det kunne være i form af et *pantebrev* i fast ejendom, placeret så godt, at der, selv om ejerens almindelige økonomi brød sammen, altid ville være dækning ved ejendommens salg; det kunne være i form af *statsobligationer,* eller det kunne være i form af de såkaldte kasseobligationer udstedt af de i henhold til lov af 20. juni 1850 oprettede *kreditforeninger.*

Det er i denne periode, at de særlige regler om anbringelse af »umyndiges og andre under offentlig bestyrelse eller offentligt tilsyn stående midler« bliver til (jfr. side 36 note 38) i en form, hvorefter disse midler principielt skulle anbringes i sikre 1. prioriteter og stats- og kreditforeningsobligationer.

Gennemgår man de i dette tidsrum konfirmerede fundatser i Ministerialtidende, finder man i et alt overvejende flertal af tilfælde, at kapitalen i sin helhed skal anbringes »anordningsmæssigt«, d. v. s. efter de lige nævnte regler, eventuelt at en del af formuen ved siden heraf anbringes i en ejendom, der direkte skal anvendes til legatformålet, som fribolig e. l.[2])

---

2. Som enkelte undtagelser kan nævnes:
   Konfirmation af
   9. januar 1896, Min.Tid. 1896 A. side 171: Chr. D. Schwensens Familielegat; legatformuen består af udlejningsejendommen Herluf Trollesgade 21, der »ingensinde maa afhændes eller behæftes«.

KAPITEL 3

I den i 1910 med Indenrigsministeriets understøttelse udgivne fremstilling af de gældende regler om stiftelser (legater, hospitaler, klostre) udtales det ligefrem om »Betingelser for Stadfæstelse« af fundatser, *at der* »til Legatet maa være henlagt en bestemt, uangribelig Legatkapital i anordningsmæssige Effekter«.[3])

På linie hermed tillades i samme periode i en række tilfælde (i årene 1895–1914 incl. efter Ministerialtidende i hvert fald i 18) salg af bestående

---

8. marts 1901, Min.Tid. 1901 A. side 86: Avlsbruger H. P. Poulsens Legat for ugifte Piger i Stege; legatformuen består af nogle jordlodder, der kan bortforpagtes, men de må »ingen sinde sælges eller afhændes, men skulle stedse bevares for Legatet«.

13. marts 1909, Min.Tid. 1909 A. side 133: Laurids Jørgensen og Hustru Ane Marie, født Nielsens Legat for værdige trængende i Sneum og Tjæreborg Sogne; legatformuen består af tre englodder ved Ribe, der »ingen sinde maa sælges«, men skal udlejes til den højstbydende for ikke over 10 år ad gangen.

14. oktober 1910, Min.Tid. 1910 A. side 373: Apotheker J. P. W. Kromayers og Hustru Flora Kromayer, født Holsts Legat til Fordel for Nyborg Børnehjem; legatformuen består af jord ved Nyborg, der bestandig skal »konserveres og udnyttes ved Bortforpagtning i visse Aaremaal ad Gangen«.

6. september 1911, Min.Tid. 1911 A. side 299: Kontorchef Frølunds Legat; legatformuen bestod af halvparten af udlejningsejendommen Lille Strandstræde 13 i København, der ikke uden Justitsministeriets særlige tilladelse måtte sælges før 1985; se også Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 74–75.

26. marts 1912, Min.Tid. 1912 A. side 129: Seyergaardens Legat for Kvinder af Borgerstanden i Odense til Minde om Uhrmager og Stadthauptmand Georg Vilhelm Schmidt og Hustru Frederikke Louise Schmidt, født Mossin-Lange, og Bryggergaardens Legat for Kvinder af Borgerstanden i Odense til Minde om Julie Alfriede Schmidt; legatformuen består af to ejendomme i Odense, der skal udlejes, men ikke må sælges, ikke skifte navn og ikke uden tvingende nødvendighed behæftes. Om disse legaters senere skæbne se Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 44–45.

3. J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 27, jfr. side 53. Udtalelsen er for kategorisk, se eksemplerne ovenfor i note 2 og Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 48–50.

legaters faste ejendomme, mod at salgssummen i anordningsmæssige effekter indgår som legatkapital; se endvidere Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 25–26.

Synspunktet er forståeligt, uanset at pengenes indenlandske købekraft selv i denne periode ikke var aldeles stabil.

Fra slutningen af 1830erne til slutningen af 1860erne antages priserne således at være steget med ca. 30 %, og pengenes købekraft altså tilsvarende forringet[4]); og fører man detailpristallet fra 1914 (100) »bagud«, bliver pristallet for 1875: 87 og i 1877: 89. Derefter daler det med små udsving til 74 i 1897, for så at bevæge sig op til 90 i 1911, derpå til 94 i 1912 og til 97 i 1913.[5])

Det drejer sig således om relativt moderate udsving over længere åremål, hvorfor tanken om kapitalanlæg i sikre pantebreve eller offentlige obligationer har kunnet fæstne sig som den sikreste og mest betryggende form for langsigtede anbringelser. Hertil kom, at der herigennem blev opnået mulighed for en forenkling af administrationen og en betydelig lettelse med hensyn til den eventuelle (offentlige) kontrol med midlernes tilstedeværelse.

3. *Den nyeste tid: Erhvervsvirksomheder*

Det er tiden fra den første verdenskrigs udbrud i 1914, da guldindløseligheden ved lov nr. 153 af 3. august 1914 suspenderedes, der har rystet troen på pengefordringers værdibestandighed.

Den inflation, der dengang åbnedes for, er siden fortsat; alene med en kortvarig afbrydelse i slutningen af 20erne og begyndelsen af 30erne: Ved bekendtgørelse nr. 13 af 1. januar 1927 genindførtes således en begrænset guldindløselighed af Nationalbankens sedler (for beløb på 28.000 kr. og multipla heraf), men den suspenderedes

---

4. W. Scharling: Pengenes synkende Værdi (1869); Fr. Vinding Kruse: Mod kulturforfaldet (1956) side 174 (også i T.f.R. 1954 side 5).
5. Knud Dahlgaard i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1926 side 105 ff., særligt side 158.

pány – da England »gik fra guldet« – ved lov nr. 238 af 29. september 1931 og senere bestemmelser.

Bevægelserne i 1914-pristallet har været følgende: I 1927: 176, i 1931: 154, i 1932 ligeledes 154, i 1933: 160, i 1939: 187, i 1940: 234, i 1946: 289, i 1958: 442, i 1960: 456, i 1962: 498, i 1964: 535, i 1966: 600 og i 1967: 629.

Denne udvikling (hvorunder kronens indenlandske købekraft for de varer, der indgår på normalbudgettet, alene i de sidste 30 år er faldet til under en trediedel) har gjort spørgsmålet om andre former for langsigtede kapitalanbringelser særlig aktuelt.[6])

---

6. Inflationsproblemet – herunder spørgsmålet om opretholdelse (bevaring) af købekraften af en given formues »driftsoverskud« – er i og for sig ligeså gammelt som det organiserede erhvervssamfund. Allerede i oldtiden skete det, at indehaverne af retten til at slå mønt (møntregalet), som regel vedkommende fyrste eller bystyre, tid efter anden forringede møntens metalværdi (f. eks. ved nedsættelse af vægten eller ved ændring af finhedsgraden) – med det resultat, at de gode mønter forsvandt ud af omsætningen, idet de blev hengemt, omsmeltet eller eksporteret og fortrængtes af de ringere mønter (den såkaldte Gresham's lov). I middelalderens kontraktsret er dette forhold søgt udlignet ved anvendelse af det »valoristiske« princip, hvorefter betaling skal afpasses efter møntens sande metalværdi, således at gældens beløb – modsat, hvad det »nominalistiske« princip indebærer – skrives op (eller ned) i forhold til møntens forringelse (eller forbedring), jfr. C. Popp-Madsen, Juristen 1935 side 25 ff.

Ved brug af uindløselige papirspenge er mulighederne for pengenes (måleenhedens) værdiforringelse helt ubegrænset, hvad såvel fortiden som nutiden viser talrige eksempler på. Trods klar principiel erkendelse af, at også penge er en måleenhed – og »hvad vilde man sige, hvis vort Længdemaal, en Meter, pludselig blev halveret eller fordoblet?«, Thorkild Kristensen i Jyllandsposten den 26. marts 1936 – er problemet efter små 100 års hvile her i landet (fra ca. 1838, da Nationalbankens sedler kom i pari, og til 1914, da guldindløseligheden suspenderedes) pány aktuelt. Pengekreditorernes interesse i at sikre sig melder sig derfor pány.

Om anvendelse i gælds- og pantebreve af a) *guldklausuler*, b) *fremmed valuta*, c) visse *varer* (helst sådanne, som debitor selv producerer, jfr. de såkaldte »rughypotheker« og ydelser efter kapitelstakst) eller d) *kunstige regningsenheder*, som »varekroner« eller »indekskroner«, således at beta-

Betegnende nok er der allerede i den første halvdel af 1920erne fra de sønderjydske landsdele, hvor indtrykket af den tyske marks sammenbrud var særlig hårdt og levende, indsendt et forholdsvis stort antal andragender om konfirmation på fundatser for legater, hvis formue varigt skulle forblive anbragt i grundejendom.[7]) I et enkelt

---

ling sker med gangbare sedler, men i forhold til den valgte værdimåler, henvises til Fr. Vinding Kruse: Mod kulturforfaldet (1956) side 178–79 (også i T.f.R. 1954 side 10–13) og den der anførte litteratur, herunder den historiske undersøgelse af Thøger Nielsen i Festskrift til Henry Ussing (1951) side 430–50. Se endvidere Betænkning om værdifaste obligationer m. v. afgivet af det af finansministeren den 21. oktober 1954 nedsatte udvalg (Betænkning nr. 146, 1956).

Lignende tanker er med statens medvirken på grundlag af ovennævnte betænkning taget op i lov nr. 260 af 2. oktober 1956 om pristalsreguleret alderdomsforsikring og alderdomsopsparing, jfr. lovbekendtgørelse nr. 61 af 6. marts 1964.

Nærmest som et værn for *debitorerne* tillader statshusmandslovgivningen, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 117 af 10. april 1967 §§ 51 ff., at debitor, når statslånet ydes, kan vælge imellem, om han vil forrente det med en fast rentesats eller med en »konjunkturbestemt rente«, der inden for visse ydergrænser svinger efter landbrugets forrentningspocent, således som denne udregnes af Landøkonomisk Driftsbureau.

7. Jfr. således konfirmation af

10. marts 1922, Min.Tid. 1922 C. side 32: Ægtefællerne Enemarks Legat til Fordel for Kirken i Brøns; legatformuen består af en eng, der aldrig må sælges.

9. april 1924, Min.Tid. 1924 B. side 36: Jes Toft's Legat; legatformuen består af to parceller ved Møgeltønder.

8. maj 1924, Min.Tid. 1924 B. side 44: Anna Catharina Hansens Legat for Højer Kirkesogn; legatformuen består af en kogsejendom.

31. maj 1924, Min.Tid. 1924 B. side 49: Sophie Johanne Bargum's Legat til Fordel for trofast Tyende i Tønder; foruden af kontante midler består legatformuen af 2 parceller.

6. juni 1924, Min.Tid. 1924 B. side 51: Raadmand Peter Struck og Hustru Beata Maria Strucks Legat til Fordel for Vajsenhuset i Tønder; foruden af kontante midler består legatformuen af flere landejendomme.

6. juni 1924, Min.Tid.1924 B. side 51: Købmand Hans Friedrich Leo's Legat for Hospitalet i Tønder; legatformuen består af landejendomme.

tilfælde, hvor kapitalen forelå kontant, skulle den endog ifølge fundatsen »hurtigst muligt anlægges i Markjorder paa den under Hensyn til Kapitalens Sikring fordelagtigste Maade«.[8])

Bortset fra disse særlige tilfælde må det imidlertid undre, at det jævnligt tilkendegivne ønske om værdifasthed ikke har givet sig stærkere praktiske udslag, end tilfældet er.

Selv i årene efter den 2. verdenskrig udgør de rene pengelegater (med anordningsmæssig anbringelse af midlerne) *i antal* langt de fleste af de i Ministerialtidende omtalte.

I fundats for Herlufsholm-Fonden, konfirmeret 26. februar 1963, Min.Tid. 1963 B. side 5, foreskriver § 5 anordningsmæssig anbringelse, men tilføjer: »Med henblik på at opnå en købekraftsikret placering af fondens formue, kan bestyrelsen efter forud indhentet tilladelse fra Statsministeriet erhverve fast ejendom«.

Det er dog umiskendeligt, se således side 41 note 43 og side 44 note 44, at navnlig de *store* legatformuers værdibestandighed i stigende grad søges sikret ved anbringelse helt eller i det væsentlige i aktier eller direkte i en *erhvervsdrivende* virksomhed foruden eventuelt i faste ejendomme.

Det skal herved erindres, at nogle af de klassiske veje til værdifast anbringelse af legatmidler er blevet spærrede.

---

6. juni 1924, Min.Tid. 1924 B. side 51 med tillæg konfirmeret den 13. februar 1964, Min.Tid. 1964 B. side 10: Borgmester, Justitsraad Carsten Richtsen og Hustru Ingeborg Richtsens Legat for trængende i Tønder; legatformuen består af to beboelsesejendomme og en stald i Tønder og landejendomme både nord og syd for grænsen.

5. september 1924, Min.Tid. 1924 B. side 76: Stiftelsen Vajsenhuset i Tønder; legatformuen består af et beboelseshus og flere landejendomme.

25. juni 1925, Min.Tid. 1925 B. side 54: Nicolay Andreas Nissens Legat til Fordel for en eller flere Vajsenhusdrenge i Tønder; legatformuen består af to parceller på Højer mark.

8. Konfirmation af 24. maj 1924, Min.Tid. 1924 B. side 48: Leonhardts Legat (stort 50.000 kr.) til Fordel for Helligaands Hospital, Sygehuset og værdige trængende i Tønder.

Lov nr. 127 af 16. april 1957 om sammenslutningers og institutioners landbrugsjord og nu Landbrugsloven nr. 114 af 4. april 1967 §§ 20 ff., se side 104 ff., betyder således et alvorligt afbræk i adgangen til at placere legatmidler i landbrugsejendomme.

Derimod er forsøgene på principielt fuldt ud at inddrage den fremtidige »samfundsskabte« *grundværdistigning* gennem regler om grundstigningsskyld, se lov om vurdering og beskatning til staten af faste ejendomme, nr. 180 af 7. juni 1958, jfr. lovbekendtgørelse nr. 305 af 1. august 1960 opgivet, se lovbekendtgørelse nr. 59 af 23. februar 1966.

De gamle (omsættelige) *tiendeafgifter* blev allerede afløst efter lov nr. 100 af 15. maj 1903.

Og efter lov om afløsning af *grundbyrder* nr. 505 af 28. september 1918 blev det *fremtidigt* forbudt at pålægge faste ejendomme evige, fra debitors side uopsigelige grundbyrder, hvadenten disse ansættes i varer eller i penge, være sig med faste eller svingende beløb. *Bestående naturalbyrder* skal ifølge loven, hvad enten de har været udredet in natura eller med pengebeløb, svingende med naturaliernes pris, konverteres til faste pengebyrder, der så af hver af parterne med et i loven fastsat varsel kan kræves afløst mod udredelse af et pengebeløb en gang for alle. *Bestående faste pengebyrder* kan af hver af parterne opsiges på tilsvarende måde.

Herefter er *anbringelse i en erhvervsdrivende virksomhed* (med skyldig hensyntagen til den risiko, der nu engang knytter sig til udøvelse af erhvervsvirksomhed) i nutiden – ved siden af anbringelse i byejendomme, se side 38 note 40 – den mest nærliggende måde, hvorpå værn mod midlernes hensmuldren ved inflation kan søges tilvejebragt.[9])

---

9. Jfr. Johs. Smith: Drømmen om værdibestandigheden, Revision og Regnskabsvæsen 1959 side 100–106.

   Om værn mod en inflatorisk forringelse af nominelle pengekrav ved legal opskrivning af disse kan henvises til Adam Jacobi i U.f.R. 1939 B. side 242 og Fr. Vinding Kruse: Mod kulturforfaldet (1956) side 173 ff., særlig side 182–83 (også i T.f.R. 1954 side 4 ff., særlig side 13–16).

   Hvor en legatformue består af forfatter- (eller kunstner-)rettigheder, jfr. side 40 note 41, erindres, at disse ophører med udgangen af 50-året efter forfatterens (eller kunstnerens) død; i denne periode kan de imidlertid meget vel betyde værdifasthed (eller mere til). Efter meddelelser i dagspressen (jfr. Politiken den 16. februar 1959 side 3) er således Henri

Dette sker f. eks., hvor legatformuen helt eller delvist placeres i *aktier,* hvor risikoen ydermere kan formindskes gennem en spredning på forskellige virksomheder i lighed med de velkendte principper for de i nutiden mere og mere almindelige investeringsselskaber.

Bemærkelsesværdigt er det, *at* allerede Justitsministeriets Bestemmelser for anbringelse under Overformynderiets bestyrelse af *myndiges* midler, nr. 156 af 30. juni 1948 (Min.Tid. 1948 A.), tillod, at en del af kapitalen placeredes i (visse) aktier, *at* denne adgang i bekendtgørelse nr. 330 af 16. september 1966 er udvidet til *umyndiges* midler, der samtidig tillades anbragt i hypoteksforenings- og realkreditfondsobligationer, jfr. om båndlagte midler og om legatmidler bekendtgørelser nr. 331 og 332 af s. d. Også for *forsikringsselskaber,* jfr. (lov nr. 212 af 16. juni 1958 og nu) lovbekendtgørelse nr. 147 af 13. maj 1959 § 68, for *pensionskasser,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 163 af 26. maj 1959 § 14, og for *sparekasser,* jfr. (lov nr. 343 af 23. december 1959 § 7 og) lovbekendtgørelse nr. 8 af 15. januar 1960 §§ 9 og 10, er der åbnet tilsvarende adgang.

Dette indebærer *en vis mistillid* til de anordningsmæssige effekter *og kolliderer* med finansministerens og boligministerens ønsker om at hævde obligationskurserne. Sml. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 11 og 50.

Endvidere kan værdifasthed tilstræbes ved at anbringe legatets midler som *kommanditkapital* i et ansvarligt firma eller ved at lade legatet indtræde som »*sleeping partner*« m. v. i et sådant.

Problemet antager imidlertid en særlig karakter, hvor opretterens formue allerede i det væsentlige er bundet i *een eller flere erhvervsvirksomheder, som han som hovedinteressent behersker.*

B. Valget mellem de to former: Aktieejende fond eller selvejende erhvervsvirksomhed

At legatets formue agtes sikret gennem anbringelse i en erhvervsvirksomhed, behøver dog ikke at være ensbetydende med, at denne organiseres som selvejende institution.

Nathansens Mindelegats indtægter 10-doblede på en halv snes år siden første uddeling i 1947.

Et varigt økonomisk tilhørsforhold kan, som ovenfor nævnt, også etableres derigennem, at legatet gøres til ejer af *aktier* i vedkommende virksomhed i det omfang, loven tillader.

I sidstnævnte henseende bestemmer lov om aktieselskaber, jfr. lovbekendtgørelse nr. 313 af 28. august 1952, § 9, stk. 2, at antallet af aktionærer ikke må være under tre, og § 59 foreskriver, at et aktieselskab skal opløses, hvis antallet af aktionærer går ned under tre, og denne mangel ikke afhjælpes inden tre måneder. Ganske vist opgives kravet om mindst tre aktionærer, hvis »samtlige aktier ejes af den danske stat, en dansk kommune eller et dansk aktieselskab eller kommanditaktieselskab«, men spørgsmålet er, om opregningen af disse undtagelser må antages at være udtømmende, således at de ikke analogt kan udvides til at omfatte stiftelser, legater, selvejende institutioner m. v.

H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret (2. udg. 1954 ved Estrid Jacobsen) kommenterer side 68 reglen således: »Loven anerkender . . ., at antallet af aktionærer kan være mindre end 3, når samtlige aktier ejes af den danske stat, en dansk kommune, et dansk A/S eller et kommanditaktieselskab, idet det for et A/S krævede flerhedseje anses at være til stede i sådanne forhold, hvorhos der for de to sidstnævnte korporationsarter gennem registreringen er adgang for tredjemand til at få indseende med deres forhold. . . . Andre selskaber med begrænset ansvar, foreninger, stiftelser og juridiske personer iøvrigt kan vel siges ofte at opfylde kravet om flertalseje, men der er ingen adgang til kontrol med dem udefra, og forholdene kan derfor for deres vedkommende ikke siges at frembyde betingelserne for analogisk at medregne dem under aktieselskaber o. s. v.«.

Krenchels opfattelse må utvivlsomt fastholdes også over for stiftelser, fonds, legater og selvejende institutioner, der driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed, uanset at disse (hvad Håndbogen synes at overse) *skal* anmeldes til Handelsregistrets afdeling C og også rent faktisk er anmeldt hertil (selvom dette ikke – således som anmeldelse til Aktieselskabs-Registeret for aktieselskaber og kommanditaktieselskaber – er en betingelse for opnåelse af »retsevne«).

Krenchel fremhæver endvidere den forskellige formulering af Aktieselskabslovens § 9 om antallet af aktionærer og lovens § 4, stk. 1, hvor det hedder: »Antallet af stiftere må ikke være under tre. Her i landet hjemmehørende enkeltmandsfirmaer, interessentskaber, aktieselskaber, andre selskaber med be-

grænset ansvar, foreninger, stiftelser og juridiske personer iøvrigt kan være stiftere«. I sin kommentar til § 4 udtaler Krenchel side 36: »Medens al. 1917 krævede, at stifterne skulle være enkelt-personer, kan efter al. 1930 som stiftere optræde her i landet hjemmehørende enkeltmandsfirmaer, hvad enten de er anmeldt til Handelsregistret eller ikke, interessentskaber, aktieselskaber, lovligt bestående her i landet, andre selskaber med begrænset ansvar, f. eks. gensidige forsikringsselskaber, foreninger, hvad enten de er anmeldte til Foreningsregisteret, jfr. lov nr. 100, 31. marts 1926, eller ikke, stiftelser og juridiske personer iøvrigt, f. eks. staten, kommuner, selvejende havne o. s. v. Juridiske personer er nævnt her for at medtage stat, kommuner, selvejende havne o. s. v., dels for ikke positivt at udelukke andre økonomiske sammenslutninger af en eller anden særlig karakter, der måtte skønnes ikke at falde ind under de udtrykkelig nævnte former«.

Det må være utvivlsomt, at opregningen i Aktieselskabslovens § 9 af »eneaktionærer« er udtømmende, som omfattende begge de to traditionelt anerkendte forhold, *at* stat og kommune kan være eneaktionær, *og at* der kan etableres den ofte benyttede kombination: Moder-datterselskab uden krav om tilstedeværelse af to aktionærer udover moderselskabet.

Siden 1955 har Aktieselskabsregisteret efter (utrykt) skrivelse fra Handelsministeriet dog godtaget, at 2 aktieselskaber kan eje samtlige aktier i et tredie. Jfr. »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 10 (»under tre ..., hvis samtlige aktier ejes af ... danske aktieselskaber«).

Hvis derfor aktier, eventuelt aktiemajoriteten eller hele aktiekapitalen, i et erhvervsdrivende selskab agtes henlagt til et legat, en fond eller en selvejende institution, må det stedse iagttages, at der ud herover er mindst 2 andre aktionærer.

I Otto Mønsteds Fond, se side 41, note 43, er således placeret 6.998.000 kr. af en aktiekapital på 7 millioner kr. i Otto Mønsted A/S, jfr. Hof- og Statskalender 1957 afd. 1622. Om A/S Cheminova se side 32.

Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 4, stk. 1, og § 10, stk. 1, jfr. bemærkningerne hertil side 28–29, er der adgang for »stiftelser og andre selvejende institutioner«, men kun forsåvidt de er »her hjemmehørende« og »er undergivet offentligt tilsyn«, til som hidtil at optræde som stiftere samt – som en nydannelse – til at være eneejere af aktierne i et aktieselskab.

Tilsvarende regler findes i det endelige kommissionsudkast (1964) § 4, stk. 1, og § 10, stk. 1, se Betænkning (nr. 362) om Revision af Aktieselskabslovgivningen (1964) side 69 og 81.

I Tyskland er i 1960 »Fritz Thyssen Stiftung« oprettet med en aktiebesiddelse på 100 mill. DM i stålindustrien til støtte for videnskaben, se Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962) side 101.

Selv om stifteren måtte kunne affinde sig med to »fremmede« aktionærer, kan der imidlertid meget vel være andre grunde, der bevirker, at han foretrækker at gøre virksomheden direkte »selvejende«.

Af betydning kan herved den retlige form være, under hvilken virksomheden hidtil måtte være drevet.

1. *Den tilgrundliggende virksomhed er allerede et aktieselskab*

Er således den bestående virksomhed *allerede organiseret som aktieselskab,* er det i praksis ikke almindeligt, at dette opløses, og at virksomheden derefter søges videreført som selvejende institution.

Bevares aktieselskabsformen, baseres det nyoprettede legat, fond m. v. derfor på en aktiebesiddelse, således som tilfældet er i de side 41 ff. note 43 anførte eksempler. De, der udøver stemmeretten på aktierne, stilles derved i første række alene over for de opgaver, der påhviler generalforsamlingen, nemlig valg af egnede selskabsorganer: Bestyrelse og revision (eventuelt tillige direktion). Medens en »almindelig« aktionær alene har *ret* til at udøve disse funktioner, må det dog for bestyrelsen for legatet, fonden m. v. være en *pligt* at udøve disse til fremme af legatets formål.

Ønskes aktieselskabsformen opgivet, må aktieselskabet formelt likvideres, og aktiverne (eventuelt tillige passiver) overdrages til den selvejende institution.

I 1958–59 er således Krebs' skole i København efter i nogle år at have været organiseret som aktieselskab omdannet til en selvejende institution af hensyn til reglerne om statsstøtte, jfr. nu lov nr. 188 af 5. juni 1959 §§ 6–8.

Såfremt udlodningen sker til legatet m. v., altså efter aktiernes overdragelse til dette, vil der hverken efter de ældre regler eller efter bestemmelserne i lovbekendtgørelse nr. 40 af 22. februar 1968 blive tale om *indkomstbeskatning hos legatet* m. v., jfr. side 98 og 102.[10])

I tilfælde af likvidation, der afsluttedes inden 1. april 1962, indtrådte selskabsretlig *pønalbeskatning i aktieselskabet* efter de da gældende almindelige regler, jfr. side 201 note 16.

Ved lov nr. 255 af 11. juni 1960 om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v., se nu lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, er den selskabsretlige pønalbeskatning faldet bort fra ovennævnte tidspunkt (1. april 1962), se lovens §§ 35 og 39, jfr. § 5 – også for udlodning af (faste) reserver, der er opsamlet under det hidtidige beskatningssystem; se J. Mazanti-Andersen og Henning Gilså: Beskatning af selskaber og aktionærer m. v. (1961) side 76, jfr. side 49, samt Henning Vogt i »Revision og Regnskabsvæsen« 1961 side 98.

2. *Den tilgrundliggende virksomhed har hidtil været drevet som ansvarligt firma*

Det er ved virksomheder, der *hidtil* har været *drevet som ansvarlige firmaer,* at valget navnligt melder sig: Skal videreførelse ske derved, at firmaet »sættes på aktier«, der henlægges til et legat, en fond m. v., eller skal firmaet *umiddelbart* gøres til en selvejende institution?

Ved afgørelse heraf må peges på de tildels ufravigelige *lovregler,* der gælder for *stiftelse af et aktieselskab* (om stiftere, stiftelsesover-

10. I tidsskriftet »Revision og Regnskabsvæsen« 1958 side 301 refereres en afgørelse fra Statens Ligningsdirektorat angående et tilfælde, hvor en studiefond købte samtlige aktier i et ejendomsaktieselskab for at likvidere dette og direkte overtage og drive dets faste ejendom. Ligningsdirektoratet udtalte, at »fondet som alene skattepligtigt i henhold til bestemmelsen i statsskattelovens § 2 nr. 5 g ikke ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst skulle medregne likvidationsprovenuet, da dette ikke kunne anses for at hidrøre fra en af fondet udøvet erhvervsmæssig virksomhed«.

enskomst, vedtægter, aktiekapital, selskabsorganer, registrering m. v.) og for *selskabets virksomhed.*

Intet af disse særlige lovbestemte krav har noget egentligt sidestykke ved oprettelse og drift af en erhvervsdrivende selvejende institution, se side 89; om oprettelse se yderligere side 215 ff.

Endvidere kan der peges på den skiftende lovgivning om *udbyttebegrænsning m. v.*[11])

Derimod må det motiv til at vælge formen: Selvejende institution, der måtte kunne søges i den omstændighed, at de selvejende institu-

---

11. Den udløbne lov nr. 194 af 6. juli 1957 (ligesom tidligere lov nr. 282 af 30. juni 1941 § 5 og dens efterfølgere, senest lov nr. 463 af 30. november 1948 § 3, forlænget til 1. januar 1954 ved lov nr. 428 af 17. december 1952), bestemmer i § 3, at dens regler, foruden på aktieselskaber, tillige »finder tilsvarende anvendelse på andre erhvervsdrivende selskaber og foreninger med begrænset ansvar, i hvilke der findes en garantikapital eller lignende ansvarlig kapital«.

Denne bestemmelse har ikke (analogt) kunnet bringes til at omfatte erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Motiverne til forslaget til loven af 1957, Folketingstidende 1956–57, 2. samling, Till. A. sp. 84, siger kun, at forslaget er »opbygget efter de samme principper som de i årene fra 1940 til 1953 fastsatte regler om begrænsning af udbytte i aktieselskaber m. v.«. I bemærkningerne til forslagene til den ældre lovgivning søger man forgæves efter noget fortolkningsbidrag.

Det må imidlertid være fuldt berettiget at drage en modsætningsslutning med hensyn til *udbyttebegrænsning* fra den formulering, der i den ældre lovgivning var givet reglerne om *tantiemebegrænsning.*

Lov nr. 285 af 30. maj 1940 om begrænsning af adgangen til udbetaling af udbytte og tantieme i aktieselskaber m. v. nævnte således i § 2 som omfattet af *tantiemebegrænsningen* udtrykkeligt: »erhvervsdrivende Stiftelser, Fonds og lignende selvejende Institutioner« (foruden aktieselskaber, andre erhvervsdrivende selskaber og foreninger med begrænset ansvar, kreditforeninger, hypotekforeninger og sparekasser, andelsselskaber og brugsforeninger). Dette er gentaget i de ovennævnte love for perioden 1941–53, se lov 1941 § 6, 1948 § 4.

Da lovgivningen således stedse har afgrænset de områder, der har været

tioner blev *lempeligere beskattede* end aktieselskaber, nu formentlig anses for væsentlig afsvækket ved de nye beskatningsregler i lov nr. 255 af 11. juni 1960, lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, se side 93 ff.

3. *Stifteren er indehaver såvel af et ansvarligt firma som af aktiemajoriteten i et eller flere selskaber*

Såfremt stifteren dels har drevet en ansvarlig »enkeltmandsvirksomhed« og dels ejer aktiemajoritet i et eller flere selskaber, vil de foran anførte betragtninger ofte tale for en *kombination:*

---

undergivet henholdsvis udbytte- og tantiemebegrænsning, på forskellig måde, må det være utvivlsomt, at en erhvervsdrivende selvejende institution frit har kunnet disponere over sit overskud i overensstemmelse med sine vedtægter, uanset de ovenfor nævnte udbyttebegrænsende love.

Muligvis følger dette resultat allerede af, at der ikke i en selvejende institution er tale om »udbytte«, der, som i et aktieselskab, udbetales til deltagere (aktionærer) o. l. Under hensyn til denne lovgivnings formål: At hidføre en konsolidering af virksomhederne, ville denne sidste synsmåde alene dog næppe have været tilstrækkelig.

I lov nr. 70 af 13. marts 1963 om udbyttebegrænsning m. v. gjaldt udbyttebegrænsningen efter § 1 kun »aktieselskaber«, medens reglerne i § 4 om »vederlag til medlemmer af bestyrelse, repræsentantskab og lignende selskabsorganer samt ... tantieme til medlemmer af direktion« *tillige* omfattede »andre erhvervsdrivende selskaber og foreninger med begrænset ansvar, kreditforeninger, hypotekforeninger og sparekasser, andelsselskaber og brugsforeninger samt *erhvervsdrivende stiftelser, fonds og lignende selvejende institutioner*« (udhævet her). Det er rigtigt, når Kjeld Rørdam i sin kommentar til loven, Revision og Regnskabsvæsen 1963 side 266 (og i Advokatbladet 1963 side 145) anfører, at »denne opregning ikke just udmærker sig ved stringent systematik«, men det kan ikke tiltrædes, når forfatteren til illustration heraf hævder, at »foreninger med begrænset ansvar« uden videre må omfatte »erhvervsdrivende stiftelser, fonds og lignende selvejende institutioner«; der er netop medlemmerne til forskel; loven af 1963 er yderligere kommenteret af Gunnar Gersted i U.f.R. 1963 B. side 128–33.

Enkeltmandsfirmaet omdannes til en selvejende institution, og aktieposterne overdrages til denne.[12])

4. *Nyetablering*

Drejer det sig endeligt om *nyetablering* af en virksomhed, finder de under punkt 2 anførte betragtninger tilsvarende anvendelse.

Sammenfattende kan det siges, at det er de her i dette afsnit B fremdragne hensyn, der vil blive bestemmende for, hvorvidt en stifter, der har den fulde økonomiske rådighed over virksomheden, som fremtidig ordning direkte vælger formen: Selvejende institution eller formen: Aktieselskab med aktierne (med undtagelse af to) placeret hos en sådan (eventuelt betegnet som legat, fond e. l.).

Øvrige hensyn, der måtte kunne peges på, vil ligesåvel kunne realiseres ad den ene som ad den anden vej.

Her skal blot endnu tilføjes, at valget af den sidstnævnte organisationsform: Aktieselskab med en selvejende institution (fond) som aktieejer kan være udtryk for den erkendelse, at der kræves forskellige saglige og personlige egenskaber til at *indtjene* et udbytte og til at *forvalte og uddele* dette, og at dette kan begrunde de to sæt organer, aktieselskabets ledelse og fondsbestyrelsen. Dette kan imidlertid også tilgodeses direkte gennem en eller flere »selvejende institutioner«.

Ovenfor side 45–46 omtaltes den ordning, at udbyttet af den selvejende institution »Nordisk Insulinlaboratorium« afgives til og uddeles gennem »Nordisk Insulinfond«, hvis bestyrelse er forskellig

---

12. Et praktisk eksempel herpå frembyder Thomas B. Thriges Fond (se side 44 note 44 og side 112 note 18), der foruden firmaet Thomas B. Thrige, Odense og København, med ejendomme, maskiner o. s. v. ved oprettelsen fik overdraget den overvejende majoritet af aktierne i vognfabrikken Scandia A/S, Randers, og De forenede Automobilfabrikker A/S, Odense.
Se Albert V. Jørgensen i jubilæumsskriftet »Thomas B. Thrige 1894–1944« (Odense 1944) side 19–22.

fra laboratoriets. Men selv, hvor virksomheden kun udgør een selvejende institution, kan disse hensyn imødekommes ved en hensigtsmæssig sammensætning og opdeling af ledelsen, f. eks. fondsbestyrelse og en særlig direktion til ledelse af den løbende drift.

Denne løsning er allerede benyttet i Carlsbergfondet så tidligt som i 1888, idet Carlsbergfondet ledes af en særlig bestyrelse (kaldet direktionen), som vælges af Videnskabernes Selskab, jfr. ovenfor side 43, og som forestår uddelingerne af fondens midler, forvalter fondens *almindelige* formue med bistand af en kvæstor og iøvrigt varetager fondets formål, medens der til forvaltningen af den særligt erhvervsbetonede del af fondets aktiver, nemlig bryggerierne, af fondsbestyrelsen (den såkaldte direktion) er ansat en særlig bryggeridirektion og (fra 1922) er oprettet et særligt »Bryggeriråd« bestående af to medlemmer af fondets bestyrelse (direktion) samt tre af denne valgte forretningskyndige mænd.[12a])

C. Virksomhedens bevarelse som sådan

Udover ønsket om at sikre et legat- eller stiftelsesformål gennem en værdifast anbringelse af formuen kan imidlertid også andre hensyn af selvstændig karakter spille ind ved overvejelserne om eventuel oprettelse af en selvejende erhvervsdrivende institution.

I de i praksis forekommende tilfælde vil det ses, at der har bestået en nøje personlig tilknytning mellem stifteren og den pågældende virksomhed, som utvivlsomt hos ham har begrundet tanken om *varigt og udelt at bevare virksomheden som sådan fremover.*

Det *kan* være udslag af en pietetsfølelse mod en arvet virksomhed, der måske i generationer har været i slægtens eje; nok så hyppigt vil

12a. Værdien af en sådan arbejdsdeling fremhæves af Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962) side 22 ff., jfr. Georg Strickrodt: Die Stiftung als neue Unternehmensform (Braunschweig 1951) side 38–41 og 44–45.

det dreje sig om en naturlig og forståelig omsorg for eller stolthed over et livsværk, som vedkommende selv har skabt; i begge tilfælde forenet med erkendelsen af, at der ikke er nærstående personer, der egner sig til at føre opgaven videre, eller med ønsket om allerede nu at fastlægge rammerne om virksomhedens fremtidige bestående.[13])

Som Goos har udtrykt det, ovfr. side 23, er »en Institution, en Stiftelse ... ganske uafhængig af enkelte Personers Liv og Tilbøjelighed til at fortsætte det en Gang gjorte Arbejde«.

Dette ønske hos stifteren *kan* selvsagt realiseres, og er i praksis også blevet det, jfr. side 41 note 43, ved at aktier i vedkommende virksomhed henlægges til et legat m. v.[14])

---

13. I det side 165 note 12 anførte mindeskrift fremhæver Alb. V. Jørgensen i sin redegørelse side 19–22 for Thrige-Fondens tilblivelse, at ganske vist havde stifteren »en eneste Søn, men dennes Helbred var desværre ikke godt, og indenfor den øvrige nære Familiekreds var der ingen, der var indstillet paa at føre Virksomheden videre efter Stifterens Død.

    Thrige var klar over, at det var af afgørende Betydning baade for Landet og for de mange Mennesker, der var knyttede til Virksomheden, at denne og de i denne bundne store Værdier blev holdt *samlet* efter hans Død, og at Virksomheden derhos, saavidt gørligt, blev stillet saaledes, at dens Trivsel og videre Udvikling ikke blev generet af uvedkommende økonomiske Hensyn«.

    Det samme moment fremhæves af Reinhard Goerdeler, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1950 side 148 og af Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962) side 7–8.

14. Det er forsåvidt ikke helt udtømmende, når Alb. V. Jørgensen på det i note 13 nævnte sted fortsætter: »Dette kunde naturligvis – i hvert Fald tildels – opnås ved at omdanne Virksomheden til et Aktieselskab og samtidig at lægge visse Baand paa Aktieejerne.

    Men da Thrige, der jo selv var en mand, der havde ført sin Virksomhed frem fra en ganske ringe Begyndelse, var af den Anskuelse, at Medlemmerne af en Familie ikke har virkelig Gavn af at vide, at de muligvis mange Generationer igennem kan leve højt paa en tidligere Generations Arbejde, faldt det ham naturligere i Stedet for at gaa Aktieselskabsvejen at bestemme, at hans Virksomhed samlet skulde overgaa til en Fond, hvis

Men i hvert fald, hvor virksomheden ikke allerede hidtil har været drevet i aktieselskabsform, kan det mere enkelt og formløst ske ved at gøre virksomheden selv til en »selvejende institution«.

I sin sidste konsekvens kan det her omhandlede motiv, nemlig ønsket om varigt og udelt at bevare virksomheden som sådan fremover, føre til, at den selvejende institution gøres i den grad selvtilstrækkelig, at det i dens vedtægter (fundats m. v.) foreskrives, at dens udbytte fuldt ud skal anvendes til virksomheden selv, til dens videreførelse, konsolidering, udvidelse m. v.

For statstilskud til selvejende folkehøjskoler, landbrugsskoler m. v., jfr. side 33 note 33, er det ligefrem et vilkår, at »Skolens Overskud bliver Skolens Ejendom og bevares for den til Styrkelse af dens Økonomi«, jfr. Rigsdagstidende 1941–42, Till. A. sp. 3395 (citat fra Undervisningsministeriets Ungdomsudvalgs Betænkning af December 1940). Om de af særlig lovgivning omfattede selvejende institutioner henvises iøvrigt til fremstillingen nedenfor i Afdeling III.

Hvor det imidlertid er en egentlig erhvervsvirksomhed, der på rent privatretlig basis gøres selvejende, ses der dog ikke hidtil at være forekommet tilfælde, hvor virksomhedens videreførelse og konsolidering gøres til *eneste* formål.

Virksomhedens trivsel fremhæves gerne som noget, der selvstændigt skal tilstræbes, men dette suppleres så med forskrifter om anvendelse af yderligere overskud til »sædvanlige« legatformål af ideel karakter.

Eksempler herpå findes i de side 41 note 43 og i de side 44 note 44 anførte tilfælde.

Om Thrige-Fonden fortsætter Alb. V. Jørgensen den i noterne 12–14 anførte fremstilling således: »At Indtægterne af Fonden i første Række skulde tjene

---

Indtægter kun delvis og i en begrænset Periode skulde komme hans Efterkommere tilgode, men iøvrigt tjene almennyttige Formaal«.

Dette sidstnævnte hensyn kunne jo ligesåvel have været imødekommet ved at henlægge aktierne til en fond.

til at holde Virksomhedens Standard høj, var efter Thriges Grundsyn ganske lige til, og at det overskydende, der altsaa, naar Familiens begrænsede Rettigheder var sket Fyldest, skulde komme Samfundet tilgode, i saa Fald burde tjene til at ophjælpe dansk Haandværk og Industri, hvilke Erhverv begge stod hans hjerte nær, var lige naturligt«.

Normalt må også disse sædvanlige legatformål i sig selv antages at have ligget stifteren på sinde; men ydermere kan der herigennem skabes en særlig good-will for virksomheden, ligesom disse »legatformål« endog vil kunne medføre skattemæssige fordele, jfr. ovfr. side 96.

Såfremt den erhvervsdrivende virksomhed som sådan er organiseret som aktieselskab med aktierne placeret hos en fond, vil der iøvrigt opstå et problem om forholdet til Aktieselskabsloven, såfremt fondens fundats foreskriver, at driftsoverskudet *udelukkende* skal anvendes til konsolidering og videreførelse af virksomheden, og fondens ledelse derfor på generalforsamlingerne *skal* stemme for, at der intet udbytte udbetales på aktierne.

Som omtalt ovenfor side 88, er et aktieselskab i lovens forstand et »erhvervsdrivende« selskab, og erhvervsdrivende er selskabet kun, når det »har til formål under hvilken som helst form at indvinde økonomisk udbytte til fordeling mellem deltagerne«. Dette gælder ganske vist isoleret set om »selskabet«; og de særlige ejerforhold behøver overhovedet ikke at have sat sig spor i dettes vedtægter m. v.; supplerer man imidlertid disse med fondens fundats, bliver der reelt ingen plads for det »erhvervsdrivende« i Aktieselskabslovens forstand.

Konsekvensen af, at ordningen holdes uden for selskabets vedtægter m. v., vil imidlertid kunne være, at den etableres uden indblanding fra Aktieselskabs-Registerets side; og der er formentlig grund til at antage, at Registeret ikke vil nægte registrering m. v. under omstændigheder som de anførte, selvom fundatsens her omhandlede bestemmelser måtte fremgå af det for Registeret foreliggende materiale. Ønsker stifter og ledelse at gøre brug af aktieselskabsformen og -navnet, og at underkaste sig de legale vilkår herfor, synes det ikke rimeligt alene med ovennævnte begrundelse at modsætte sig dette fra Registerets side.

Om (utilladeligt) forsøg på omgåelse af loven kan der dårligt tales, og ejheller fra skattemyndighederne synes begrundede indvendinger at kunne rejses.

Tilfældet dækkes ikke af bemærkningerne i Krenchels Håndbog side 3–4 om, at »velgørende, videnskabelige, selskabelige selskaber vil ... falde uden for lovens ramme, selv om de måtte drive en egenlig næringsvirksomhed, når

overskudet ikke kommer og aldrig nogensinde, heller ikke ved opløsning, kan komme de enkelte medlemmer, men alene selskabets hovedformål til gode«.

Sml. Betænkning (nr. 362) om Revision af Aktieselskabslovgivningen (1964), § 1, stk. 3, og side 52–53 samt Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 23.

D. Stabilisering af virksomhedens kapitalforhold

I direkte fortsættelse af ønsket om at bevare virksomheden som sådan må ligge ønsket om at *stabilisere dens kapitalforhold.*

Vel indebærer virksomhedens karakter af »selvejende institution« – som allerede Goos har udtrykt det, jfr. side 23 – ikke nogen garanti for, at den finansielt kan bestå fremover.

Men der kan dog herigennem etableres et vist værn imod, at virksomheden »tappes« for midler til uvedkommende formål. Og navnlig undgår man de vanskeligheder ved fremskaffelse af kapital (herunder eventuelt til betaling af arveafgift m. v.), der melder sig i tilfælde af ejerskifte, idet sådant på forhånd er udelukket.[15])

På den anden side skabes der selvfølgelig ikke gennem formen »erhvervsdrivende selvejende institution« nogen garanti mod tabvoldende drift eller mod tab ved uheldige investeringer eller som følge af udefra kommende begivenheder.

---

15. I Ungdomsudvalgets, ovenfor side 168 anførte, betænkning, betones dette stærkt med henblik på højskoler og landbrugsskoler, jfr. Rigsdagstidende 1941–42, Till. A. sp. 3397. Under første behandling af forslaget til lov nr. 311 af 4. juli 1942 om folkehøjskoler og landbrugsskoler udtalte Chr. Christiansen, Folketingets Forhandlinger 1941–42, sp. 1402: »Jeg finder Kravet om, at Skolen skal være en selvejende Institution, helt rigtigt. Det vil ogsaa give mere Fasthed i Skolernes Økonomi og hele Arbejde«.

Om anvendelsen af formen »selvejende institutioner« inden for det sociale boligbyggeri, der har været finansieret dels ved den almindelige realkredit, dels ved statslån og endelig ved lejernes indskud, se ovenfor side 34 note 34 og nedenfor side 216 og i kapitel 17.

E. Stabilisering af virksomhedens ledelse

Også til *stabilisering af ledelsen* kan organisationsformen »erhvervsdrivende selvejende institution« være tjenlig. Dette formål kan søges nået ad forskellige veje, hvoraf kan fremhæves:

1. *Ledelsen udpeges af udenforstående*

Stifteren (vedtægterne) kan overlade *udpegningen* af institutionens ledelse til et – præsumptivt – permanent *organ uden for institutionen,* og kan hertil vælge et sådant, som findes egnet til at tilgodese de hensyn, som ønskes taget i betragtning.

Sigtes således særligt på uhildethed og objektivitet, kan udpegningen af ledelsen f. eks. overlades til *en offentlig myndighed,* inden for hvis sagområde eller interessesfære virksomhedens formål henhører.

Endvidere kan valget af ledelse tænkes henlagt til en repræsentation for de formål eller kredse, der skal *nyde godt af uddelingen.*[16])

Lægges der endelig vægt på saglig indsigt på virksomhedens *indtjeningsområde,* kan valget søges henskudt til organer som Industrirådet, Grosserersocietetet, et laug eller en brancheforening m. v.

2. *Ledelsen supplerer sig selv*

En vis konsekvens af den i institutionens egenskab af selvejende liggende »selvtilstrækkelighed« kan føre til, at ledelsen gøres *selv-*

16. Ovenfor side 43 er det således omtalt, at Carlsbergfondets direktion vælges af Videnskabernes Selskab blandt selskabets medlemmer. Som motivering herfor anførte brygger I. C. Jacobsen, at han mente derigennem at sikre fondet »en vedvarende Bestyrelse af Mænd med videnskabelig Indsigt og Dygtighed«, idet dette selskab »hos os er den eneste Institution, der er saa heldig at staae uafhængig af alle fremmede, uvidenskabelige Hensyn og Indflydelser«, jfr. Johs. Pedersen: Carlsbergfondet (1942) side 13.

supplerende; enten derved, at det enkelte medlem selv vælger sin efterfølger, eller derved, at ledelsen som sådan efter fundatsens regler herom foretager valget.

I så fald bør bestemmelserne herom ledsages af forskrifter, der sikrer, at de til enhver tid værende medlemmer efterkommer deres pligt til at supplere sig.[17]) Ofte bestemmes yderligere, at valget skal godkendes af en tilsynsførende myndighed.[18])

Ved begge de under 1 og 2 nævnte valgmåder kan vedtægterne derhos begrænse valgene til personer med visse kvalifikationer af faglig karakter (eventuelt fastlægge visse familie- og aldersmæssige kriterier for valgbarheden).

3. *Ledelsen tiltrædes ifølge arvelig succession*

Men endeligt kan stifterens ønske om en stabilisering af ledelsen tænkes gennemført derved, at denne helt eller delvist søges gjort *arvelig* efter en på forhånd fastlagt successionsorden.

F. Sikring af slægten fremover

Såfremt der med ledelsen er forbundet visse fordele (vederlag, fribolig o. s. v.), *og* den skal beklædes af medlemmer af en bestemt slægt efter en på forhånd fastlagt successionsorden, kan denne ordning for stifteren antage karakter af et selvstændigt formål, nemlig *ønsket om at sikre de successionsberettigedes position fremover,* også materielt.

En ordning efter sådanne retningslinier kan dog let munde ud i et resultat, der vil kollidere med visse præceptive regler i gældende ret.

---

17. Dette fremhæves således i J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 44.
18. Således er ordningen f. eks. i »Ferdinand Hindsgauls Fond« og i »Knud Højgaards fond« (Handelsministeriet) og i »Ellen Fritz Crone og Kaj Fritz Crones fond« (Justitsministeriet) se side 41–43 note 43.

KAPITEL 3

1. *Ledelsen tilfalder en enkelt person af slægten efter en bestemt successionsorden*

Hvis ledelsen kun skal bestå af *een enkelt person,* der samtidig nyder væsentlige fordele af hvervet, melder spørgsmålet sig om ordningens forenelighed med forbudet mod *familiefideikommisser* i nyere dansk ret.

Som omtalt ovenfor side 72 bestemmer den *norske* grundlov af 17. maj 1814 § 108, at »ingen Grevskaber, Baronier, Stamhuse og Fideikommisser maa for Fremtiden oprettes«, og formålet hermed er, som anført smstds., at hindre forsøg på at skabe en klasse af arvelige rigmænd, hvis formue er sikret mod tilintetgørelse ved deres egne dispositioner. Bestemmelsen er derfor antaget at omfatte alle (familie-) fideikommisser, *selvom de ikke er funderede på jordegods.*

I Danmark begrænses forbudet i Junigrundlovens § 98[19]) til »Lehn, Stamhuus eller Fideicommisgods«, og denne ordlyd gentages i de følgende grundlove, indtil endelig Grundloven af 5. juni 1953 § 84 fastslår: »Intet len, stamhus, fideikommisgods eller andet familiefideikommis kan for fremtiden oprettes«.[20])

Afgrænsningen af begrebet »Fideicommisgods« (fideikommis*gods*) har tidligere givet anledning til forskellig tvivl – i relation til faste ejendomme uden for landdistrikterne (købstadsejendomme) – en tvivl, der dog ikke skal forfølges videre her.[21]) På dette sted skal det

---

19. Jfr. Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen (1849) sp. 37, 2171, 2663–70, 3246–48 og 3645, jfr. 3624.
    A. S. Ørsted tog dog, sp. 2666–67, afstand fra reglen.
20. I Betænkning afgivet af Forfatningskommissionen af 1946 (1953) side 41 siges herom (forslagets § 85) blot: »Bestemmelsen omfatter således også pengefideikommisser«. I folketingsudvalgets betænkning over grundlovsforslaget, Rigsdagstidende 1952–53, Till. B. sp. 371 fastslås, at »denne ændring ikke udelukker, at der for fremtiden kan oprettes almindelige familielegater, når sådanne ikke instituerer en bunden successionsorden«.
21. Se herom »Udkast til Arvelov med tilhørende Bemærkninger. Udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 13. Maj 1936 nedsatte Kommission« (1941) side 152–54; endvidere Stig Iuul: Fideikommisarisk Substitution (1934) side 156 ff. og O. A. Borum: Arveretten (1950) side 188–90.

derimod fremhæves, at begrebet »Fideicommisgods« *(fideikommis-*gods) også rejser afgrænsningsvanskeligheder i anden retning, nemlig over for (almindelige) *stiftelser* til oprettelse af hvilke adgangen fremdeles står åben.

I reglen volder denne adskillelse ganske vist ikke besvær, allerede på grund af den skarpe adskillelse mellem de kredse, der skal nyde godt af stiftelsen (»formålssubjekterne«), og den ledelse, der – som oftest vederlagsfrit – forestår forvaltningen.

Men hvor ledelsen selv skal nyde godt af stiftelsens midler, og forsåvidt selv bliver »formålssubjekt« (jfr. nedenfor side 181 note 26 om »Nebbegaard«), udviskes skellet. Hvis hvervet som administrator er fastlagt for en eller flere bestemte slægter efter en bestemt successionsorden, glider den tilladte stiftelse og det forbudte familiefideikommisgods (med sikringen af »en arvelig rigmandsklasse«) over i hinanden.

En illustration hertil foreligger i Gisselfeld adelige Jomfrukloster, der i sin tid af Justitsministeriet (Lenskontrollen) blev antaget ikke at være omfattet af Lensafløsningsloven.

I forlængelse heraf ligger Højesterets dom af 10. november 1924 (U.f.R. 1925 side 12) vedrørende et afgiftsspørgsmål.

Da Gisselfeld kloster i og for sig er en erhvervsdrivende selvejende institution (land- og skovbrug), og da højesteretsdommen, der ikke ses at være kommenteret i den juridiske litteratur, formentlig har betydelig principiel interesse, skal følgende anføres:

Grundlaget for Gisselfeld Jomfrukloster er *dels* greve Christian Gyldenløves testamentariske dispositioner af 19. september 1701 og 18. september 1702, hvorefter Gisselfeld og Assendrup efter hans hustrus død (som indtraf i 1754) skulle yde underhold for 16 jomfruer og et vist antal fattige, *dels* en mellem hans børn og arvinger den 26. juni og 16. juli 1725 oprettet »konvention« om udførelsen af testators vilje, og *dels* en fundats af 14. februar 1799 med kgl. konfirmation af 25. oktober s. å.

At fundatsen først udfærdigedes så sent, står i forbindelse med, at der først da var midler til at lade klosteret træde i fuld virksomhed, idet indtægterne

forinden væsentligst var medgået til dækning af gæld på godserne, udgifter ved udskiftning af bøndergodset og hovedreparation af Gisselfelds bygninger; i fundatsen ansættes antallet af klosterfrøkener til 16 + en blandt slægtens medlemmer udpeget »abedisse« (»priorinde«); ved Reglement af 30. september 1851, konfirmeret den 15. oktober s. å., Departementstidende 1851 side 916–19, udvidedes antallet af klosterfrøkener til 30, og ved fundatstillæg af 28. januar 1873, konfirmeret den 29. marts 1873, Min.Tid. 1873 A. side 60–61, forøgedes antallet til 50. Dette forblev uændret indtil 1950, da tallet ansattes til 65, jfr. tillæg af 5. maj 1948, med konfirmation af 16. marts 1950, Min.Tid. 1950 B. side 31.

Antallet af klosterfrøkener havde således ved lensafløsningen været uforandret i henved 50 år; hævningernes nominelle størrelse i penge havde været uforandret siden 1873.

Indskrivningssummen har uforandret udgjort 1000 Rdl. (2.000 kr.) siden klosterets oprettelse. Om disse indskrivningspenge bestemmer Reglementet af 1851 pkt. 1 i. f.: »Indskudspengene tilfalde Klosterets Understøttelsesfond, indtil denne Fond er opvoxet til et sådant Beløb, at deraf haves en aarlig Renteindtægt af 2000 Rbd., da det derefter bliver nærmere at bestemme, om Oplæget til Understøttelsesfonden fremdeles skal fortsættes, eller om Indskudspengene derefter skulle indflyde i Klosterets almindelige Kasse«. Efter pkt. 3 gøres midlerne »frugtbringende ved Indkjøb af Statspapirer eller ved Udlaan mod den for offentlige Stiftelsers Midler anordnede Sikkerhed«.

Efter de nævnte bestemmelser skal bestyrelsen for klosteret til enhver tid alene udgøres af et enkelt medlem (som »overdirektør«) af de tre slægter: Danneskjold Samsøe, Krag og Danneskjold Laurvigen, i den anførte rækkefølge efter nærmere fastlagt successionsorden.

Den 2. december 1960 har overdirektørens eneste søn for sig og sine arvinger givet afkald på at succedere, se U.f.R. 1962 side 790.

Hverken priorinden eller de øvrige klosterfrøkener (endsige de fattige) har bopæl på Gisselfeld, der vedtægtsmæssigt helt er overladt overdirektøren til beboelse m. v., således at vedligeholdelse af bygninger og park samt ejendomsskatter afholdes af klosterets midler; ud herover oppebærer overdirektøren yderligere et vederlag, dog at det skal »være ham aldeles formeent at tillægge sig Selv andet af Stif-

telsen end de Agrementer, hvilke hidindtil have fulgt denne Post«, jfr. fundatsen af 14. februar 1799 § 6.

Overdirektørens (personlige) arvinger skal efter hans død gøre regnskab for hans forvaltning over for hans successor; ellers er der ikke foreskrevet nogen regnskabspligt eller revision. Såfremt en overdirektør skulle findes at ville overtræde »Testamenterne eller de for Klosteret foreskrevne Stiftelser, Anordninger og Anstalter«, skulle de andre medlemmer af de successionsberettigede slægter dog være forpligtede til at gribe ind og tvinge overdirektøren til at opfylde sine pligter og erstatte eventuel skade.

Posten som overdirektør tilfalder den efter successionsordenen berettigede, *uanset om han måtte være mindreårig.*

Under retssagen fra 1924 oplyste skattedepartementet, at af klosterets daværende årlige indtægt på ca. ½ million kr. anvendtes til klosterfrøknernes hævning 33.600 kr., og til fattiges underhold ca. 17.000 kr. (der imidlertid, jfr. ovenfor, belastes »Understøttelsesfonden«, d. v. s. indskrivningspengene).

(En aktuarmæssig beregning ville vise, at der til dækning af klostrets forpligtelser over for klosterfrøkenerne (iberegnet priorinden) maksimalt udkrævedes en kapital een gang for alle på ca. 550.000 kr. eller ca. eet års indtægt; denne nærliggende beregning ses dog ikke at være foretaget under sagen).

På baggrund heraf hævdede Skattedepartementet, at der »ved de trufne bestemmelser er oprettet en selvstændig stiftelse til fordel for den Danneskjold Samsøeske familie«, og at der derfor ved succession i stillingen som overdirektør måtte svares arveafgift af nettoværdien af de med stillingen forbundne fordele efter § 4 c i lov om arveafgift nr. 136 af 27. maj 1908 (ligelydende med § 4 c i gældende lov, jfr. lovbekendtgørelse nr. 63 af 9. marts 1964), hvorefter afgift udredes »ved Erhvervelse af Ret til at nyde godt af Familielegater eller Familiestiftelser, der i Kraft af legal eller fundatsmæssig Successionsorden overgaar til den berettigede«.

Domstolene afviste Skattedepartementets påstand, idet Højesteret tiltrådte Østre Landsrets begrundelse: »Efter det under Sagen oplyste findes det ikke at kunne antages at have været Opretterens eller

hans nærmeste Arvingers Hensigt at udsondre en Del af Klostrets Midler som en særlig Familiestiftelse til Fordel for den Danneskjold Samsøe'ske Familie. Opretterens testamentariske Dispositioner indeholdt ... ikke Bestemmelser angaaende Styrelsen af Klostret, og den af hans Børn oprettede Konvention indeholder vel Bestemmelser om, at Styrelsen skal overtages af en af Familiens Medlemmer som Overdirektør, men der træffes ikke udtrykkelige Bestemmelser om, at han skal lønnes, og om, hvorledes Lønnen nærmere vil være at fastsætte, og der kan ej heller i samme søges nogen Støtte for ..., at det har været Opretterens Børns Forudsætning, at Overdirektøren skulle tage Ophold paa Gisselfeld og oppebære de dermed forbundne Fordele. Bestemmelser af den heromhandlede Art optoges først i Fundatsen, og disse stadfæster kun, hvad der i den Tid, der var forløbet, siden Klostret traadte i Virksomhed, er blevet fastslaaet med Hensyn til Omfanget af de Overdirektøren tilkommende Ydelser, idet det paabydes, at disse Ydelser ikke skulle kunne overstige, hvad de paa det paagældende Tidspunkt udgjorde. Det kan heller ikke med Føje gøres gældende, at Fundatsen har tilsigtet Oprettelsen af en særlig Familiestiftelse eller villet legalisere, at en saadan allerede var oprettet, men de fastsatte Ydelser maa saavel efter de i Fundatsen benyttede Udtryk som efter deres Beskaffenhed og Størrelse naturlig opfattes som et Vederlag for det Overdirektøren paahvilende betydelige Arbejde med Administrationen af Klosteret, hvilket Arbejde derhos gør det nødvendigt eller dog ønskeligt, at han i hvert Fald i en større Del af Aaret tager fast Ophold paa Gisselfeld. Der vil herefter ikke kunne gives Skattedepartementet Medhold i, at Stillingen som Overdirektør for Klostret er af en saadan Beskaffenhed, at der i Tilfælde af Succession skal betales Arveafgift i Henhold til Bestemmelsen i § 4 c i Lov Nr. 136 af 27. Maj 1908 af den Indtægt, som Overdirektøren har af Klostrets Ejendomme og Formue«.

Det var under proceduren fra overdirektørens side særligt gjort gældende, at de reelle udgifter ved at bebo Gisselfeld slot væsentlig oversteg det beløb, hvortil skattemyndighederne havde ansat brugsværdien, men Højesterets afgørelse er, som det ses, af principiel ka-

rakter, idet dommen afviser, at der skulle foreligge særlige »goder« (uanset deres større eller mindre økonomiske værdi), som der succederes i.

Det kan næppe betvivles, at denne nu næsten 40 år gamle højesteretsdom er præget *af* et særligt hensyn til en gennem lange tider hævdvunden ordning og *af* Justitsministeriets meget tvivlsomme afgørelse, hvorefter »klostret« forblev uberørt af lensafløsningen.

For en realitetsbetragtning måtte det ligge nær at spørge: 1) På hvilket grundlag tiltræder overdirektøren sit hverv? 2) Hvor stor en del af klostrets værdier (i 1920 var alene ejendomsskylden ca. 3 millioner kr., i 1964 ca. 22¾ mill. kr.) anvendes *faktisk* til »formålssubjekterne« (jfr. foran side 175–76)? 3) Hvor meget bliver der derefter til overdirektøren?

Det er herefter vanskeligt at bortse fra, at en væsentlig del af godsernes afkastning – direkte eller indirekte – kom den alene i kraft af successionsordenen tiltrådte overdirektør tilgode »vederlagsfrit« (selv med vid hensyntagen til den personlige arbejdsindsats, der var forbunden med stillingen som overdirektør i den tid, hvor stillingen – således som under retssagen – beklædtes af en i forhold til opgaven arbejdsdygtig person, der altså ikke var mindreårig m. v.).

Det er derfor fuldt forståeligt, at Skattedepartementet har betragtet indbegrebet af disse fordele som et særligt, selvstændigt familiefideikommis, uanset at der ikke forelå en formelt udskilt formuemasse, alene dækkende dette særlige formål og adskilt fra den relativt beskedne formuemasse, af hvis afkastning klosterhævningerne skulle udredes. (Understøttelserne til »de fattige« er som anført belastet den særlige »Understøttelsesfond«, der er opsamlet af indskrivningspengene).

Det havde herefter været nærliggende at henholde sig til det reale indhold af fundatsen m. v. og anse Gisselfeld som et fideikommisgods i Grundlovens forstand for de i overdirektørstillingen successionsberettigede familier, blot med visse formuen som helhed påhvilende forpligtelser mod trediemand (udredning af hævningerne m. v.), forpligtelser, der hverken principielt eller reelt adskiller sig fra

andre hæftelser eller byrder, jfr. Lensafløsningslov nr. 563 af 4. oktober 1919 § 2, stk. 2, hvorefter der i besiddelsens værdi »fradrages Kapitalværdien af de Besiddelsen paahvilende Legater, Apanager, Enkepensioner, Pensioner til Godsets Funktionærer o. l.«.

Det er iøvrigt et spørgsmål, om dommens betragtninger vil være tilstrækkelige til nu at udelukke anvendelse på »Gisselfeld Kloster« af lov nr. 139 af 1. maj 1954 om familiefideikommissers overgang til fri ejendom.[22]) I § 2, stk. 1, i denne lov defineres »familiefideikommis« nemlig som »en formue, om hvilken det er bestemt, at den skal nedarves i en bestemt familie, således at den efter visse arvegangsregler tilfalder flere ved opretterens død ufødte personer efter hinanden«.[23])

---

22. Jfr. om denne lov O. A. Borum, Juristen 1954 side 79–81; Ernst Andersen: Arv og Legat (1961) side 110–12; samme: Arveret (1965) side 78–81.

23. I bemærkningerne til denne definition, Folketingstidende 1953–54, Till. A. sp. 1499, hedder det: »Da man naturligvis ikke ønsker at ophæve legater – ej heller sådanne, til hvis nydelse medlemmer af bestemte familier har fortrinsret – har det været af stor betydning i loven gennem en omhyggelig definition af begrebet familiefideikommis nøje at angive lovens område«.

    Noget andet er, om dette virkeligt er lykkedes.

    Borum udtaler således i sin gennemgang af lovforslaget i Juristen 1954 side 79: »Uanset at man har haft den mest fremragende juridiske bistand ved definitionen i § 2 ... skal afgrænsningen overfor de familielegater, hvortil bestemte familier har fortrinsret, nok komme til at volde vanskeligheder i praksis«.

    Under forhandlingerne i Folketinget blev denne betragtning af professor Borum fremdraget af Venstres ordfører (Paabøl), der som eksempel nævnte et familielegat, Folketingets Forhandlinger 1953–54 sp. 4963–64.

    Om dette legat (det Grøn'ske) kan oplyses:

    M. E. Grøns og Hustrus Familielegat er konfirmeret den 25. marts 1872, Min.Tid. 1872 A. side 118. Legatet skulle træde i virksomhed, når den skænkede kapital 50.000 rd. var steget til 400.000 rd., dog senest i 1935. Legatet er til fordel for stifternes descendenter, og bestyrelsen vælges af og – såvidt muligt – blandt disse. I trangstilfælde kan legatet tildeles for livstid. Er descendensen uddød, skal regeringen kunne tage bestemmelse om midlernes anvendelse til velgørende formål.

Det afgørende er herefter: *Om* der foreligger »en formue«, medens det – bortset fra, at rene løsøregenstande undtages[24]) – er uden betydning, *hvoraf* »formuen« består, idet det formentlig blot skal dreje sig om et indbegreb af goder, der kan tillægges økonomisk værdi, uanset størrelsen.

Tilfældet Gisselfeld peger iøvrigt på et forhold, som netop ved moderne erhvervsdrivende selvejende institutioner kan tænkes at få en betydning, der ikke har noget sidestykke ved f. eks. en fond, hvis formue er anbragt således, at der fra ledelsens side væsentligst udkræves en rent forvaltningsmæssig administration. I sidstnævnte tilfælde udkræves alene en så at sige *passiv indsats,* der er principielt forskellig fra den *aktive virksomhed,* der, i hvert fald præsumptivt, påregnes ved forvaltningen af erhvervsmæssigt betonede formueobjekter.

Det er de *faktiske fordele,* som lederstillingen kan indebære i form af fri bolig, betjening, kørsel, repræsentation, rejser etc., etc., der bl. a. under den voldsomme forøgelse af indkomst-, formue- og arveskatterne har fået en *selvstændig interesse og værdi.*

Ej heller kan der bortses fra, at lederen af en velkonsolideret selv-

---

Justitsministeren erkendte det tvivlsomme i, om dette legat skulle omfattes af loven, men henviste til domstolenes afgørelse, Folketingets Forhandlinger 1953–54 sp. 4972.

For Venstre, der gik imod loven, udtalte ordføreren iøvrigt, Folketingets Forhandlinger 1953–54 sp. 4960: »Vi er enige i, at det i nutiden ikke er ønskeligt, at der opstår en arvelig rigmandsklasse, hvad der vist heller ikke af andre grunde er nogen nærliggende fare for«.

Se også det i U.f.R. 1936 side 823 omtalte »Bygmester Ernst Rothe og Hustru Ebba Rothes Familielegat«, jfr. nedenfor side 247 note 15.

Hvor et *legat* hjemler ubetinget fortrinsret for familiemedlemmer, vil en tilnærmelse til *fideikommisset* kunne ske ved, at der til enhver tid *faktisk* ikke er flere fortrinsberettigede familiemedlemmer, end der er legatportioner.

24. Efter Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 68 kan »ejendele« – herunder også løsøre – ikke ved *testamente* tillægges flere ved testators død ufødte personer efter hinanden.

ejende institution i kraft af denne sin blotte stilling placeres inden for de kredse, der kan komme i betragtning ved besættelse af andre indtægtsgivende eller iøvrigt eftertragtelsesværdige hverv.[25])

Skal man derfor alligevel holde tilfælde, hvor ledelsen af en erhvervsdrivende selvejende institution skal tilfalde medlemmer af en bestemt slægt, uden for fideikommisforbudet og uden for arveafgifts- og formueskattelovgivningen, må man – i og for sig i overensstemmelse med Højesterets formale betragtninger – rette opmærksomheden mod *hvervets pligter,* således at samtlige med hvervet forbundne fordele med objektiv føje skal kunne betragtes som (nødtørftige) vederlagsydelser for disse pligter – selvsagt forudsat, at der overhovedet er tale om ydelser, der overstiger direkte refusion af nødvendige udgifter.

Skal betragtningen: »Vederlag for arbejdsindsats« kunne fastholdes, må der imidlertid stilles visse krav dels til den succederendes *kvalifikationer,* således at f. eks. en mindreårig ikke kan godtages (modsat tilfældet Gisselfeld, hvor en mindreårig successionsberettiget efter fundatsen – som foran nævnt – umiddelbart tiltrådte som »overdirektør«); dels til *arten og størrelsen* af de hjemlede fordele. Vurderingen af disse fordele må ske såvel absolut som i forhold til, hvad der anvendes til de egentlige formål for institutionen.[26])

2. *En enkelt plads i ledelsen besættes ved arvelig succession inden for slægten*

Selv om ledelsen skal bestå af *flere medlemmer,* kan dette i sig selv utvivlsomt ikke føre uden om de under 1 berørte problemer, der-

25. Se om dette emne – »interlocking directorates« – K. Enevold Sørensen: »Forbundne Bestyrelser i dansk Erhvervsliv« i Festskrift i Anledning af 25-Aars-Dagen for Oprettelsen af Socialøkonomisk Samfund (1925) side 225–44 og Helge Andersen: Hvem ejer Danmark? (1966)

26. I sagen i U.f.R. 1935 side 445 (»Nebbegaard«) fandtes den gunstige stilling for administrator udtrykkeligt tilsigtet af legatets opretter; et helt andet spørgsmål er de skattemæssige m. v. konsekvenser heraf for administrator.

som en af posterne er bundet til en successionsorden i en bestemt slægt, og der dertil er knyttet forskellige fordele, direkte og indirekte, som oven for nævnt.

3. *Flere slægtsmedlemmer succederer samtidigt i ledelsen*

Man kommer heller ikke uden for fideikommisforbudet, blot fordi successionsordenen foreskriver, at *ikke eet slægtsmedlem ad gangen,* men f. eks. to, såsom nærmeste mand og nærmeste kvinde, skal indtræde i ledelsen.[27]) Heller ikke i afgiftsretlig henseende vil en sådan ordning kunne adskilles fra de under 1. (og 2.) anførte ordninger.[28])

---

27. Viggo Bentzon: Den danske Arveret (3. udgave 1931) side 177 har hævdet, at »til det nedarvede Begreb om et (Familie-)Fideikommisgods hører vistnok, at kun een ad Gangen er Besidder«, jfr. side 38: »kun een Person ad Gangen og for Livstid«. Dette stemmer dog ikke med praksis og lader sig ikke fastholde som princip, jfr. herom Stig Iuul: Fideikommissarisk Substitution (1934) side 161–65. Om norsk ret se ovenfor side 72.

28. Sml. Østre landsrets dom i U.f.R. 1924 side 564 om »Købmand A. P. Slagers og Hustrus Familie- og Understøttelseslegat«.

    Efter købmand Slagers testamente af 29. april 1880 skulle med en kapital af 600.000 kr. »oprettes til Fordel for mine Descendenter og eventuelt i velgørende Øjemed et Fideikommis eller et Legat«; udbyttet skulle i første omgang tilfalde opretterens 3 navngivne sønnedøtre med en trediedel til hver, derefter deres descendens, og hvis den uddøde, sønnens øvrige afkom; er heller intet sådant, skulle midlerne anvendes til understøttelse af trængende mænd eller kvinder af den borgerlige middelstand. I dette sidste fald skulle legatbestyrelsen overgå til Københavns Magistrat, medens den indtil da efter testamentet skulle udøves af Overformynderiet. Testamentet er kgl. konfirmeret den 15. december 1883 (ej i Min.Tid.) med visse forbehold (således blev bestyrelsen af legatet effektueret gennem Lenskontrollen).

    Ved dommen blev en datter (hvis ægtefælle havde gjort indsigelse) anset pligtig at svare formueskat efter statsskatteloven af 1922 § 10 af den del af den pågældende kapital, hvoraf hun havde ret til rentenydelse. I præmisserne hedder det således: »Ifølge de gældende Regler tilfalder nemlig Renterne visse ved Testamentets Bestemmelser paa Forhaand nøje udpegede Descendenter af Testator, og Kapitalen maa derfor anses for i

Sammenfattende kan det utvivlsomt siges, at ønsket om at oprette et familiefideikommis eller en institution, der stort set virker som sådant, kan være et motiv til oprettelsen af en erhvervsdrivende selvejende insitution.

G. Personlige fordele m. v. for opretteren selv

Under afsnit F. er eksempelvis anført forskellige fordele for trediemand, som kan forbindes med *fremtidig* ledelse af (eventuelt tilknytning til) en erhvervsdrivende selvejende institution, og som derved kan virke som motiv for opretteren af en sådan.

Imidlertid kan oprettelsen i sig selv også indebære adskillige fordele for *stifteren personligt,* og disse fordele kan således blive et væsentligt motiv for ham til allerede i levende live at lade sin virksomhed overgå til en selvejende institution.

Foruden den almindelige hæder – som eventuelt kan udkrystallisere sig i officiel påskønnelse – der normalt er en følge af stillingen som donator, vil det ofte være den tyngende progressive skattebyrde på større indtægter og formuer, der skaber interesse for at nå frem til en ordning, der afgiftsmæssigt bringer vedkommende ejer i mere smult vande, uden at han behøver at slippe – helt eller delvist – ledelsen af sin virksomhed og øvrige for ham væsentlige beføjelser som ejer.

Det eneste, som han må give afkald på, er de rent udadvendte ejerbeføjelser, såsom adgangen til salg og udnyttelse som kreditbasis af virksomheden m. v. til egen fordel, ligesom hans testationsret selvfølgelig falder bort; det drejer sig således om opgivelse af beføjelser, der ofte af den hidtidige ejer kun vil blive tillagt ringe faktisk værdi.[29])

---

alt væsentligt at være ganske ligestillet med andre her i Landet bestaaende Familiefideikommis(ser)«.

29. I »Thomas B. Thrige 1894–1944« side 20 pegede Albert V. Jørgensen dog

Endelig vil overgang til en erhvervsdrivende selvejende institution i en for ejeren anstrengt økonomisk situation – for ejeren såvelsom for kreditorerne – kunne motiveres ved dermed følgende skatte- og afgiftsmæssige besparelser, eventuelt tillige ved den gennem overgangen skabte forøgede good-will m. v.

Om de motiver, der knytter sig til ønsket om at unddrage sig reglerne om *tvangsarv* og om *arveafgift* (dødsgaver m. v.) henvises til side 170, 227 ff. og 242–43.

Det kan derfor med en vis ret siges, at de erhvervsdrivende selvejende institutioner således glider ind i den lange, ældgamle række af varierende former for ly og læ: Kongelige og adels-privilegier; exterritoriale privilegier; kirkelige privilegier; medlemsskab af lovgivende forsamlinger og udenrigstjeneste; tilknytning til internationale organer eller til den højere administration etc. etc., hvis beneficier og fordele i forskellig form og i forskellig grad er skatte- og afgiftsfri – kort sagt: Det moderne samfunds forjættede landsdele, som efter sagens natur som en art moderne nobilitering normalt kun åbner sig for de få til så megen mere tynge for de mange.

---

på, at »det naturligvis altid er vanskeligt for en Mand, der har været vant til at raade, at raade over sit eget, pludseligt at staa overfor kun at være Administrator af sin tidligere Virksomhed«.

KAPITEL 4

Bidrag til den samfundsmæssige vurdering af erhvervsdrivende selvejende institutioner

De erhvervsdrivende selvejende institutioner frembyder – så at sige ifølge sagens natur – en række forskelligheder fra almindelige, privatejede erhvervsvirksomheder. En vurdering af disse *væsensforskelle* må danne grundlaget for en almindelig, samfundsmæssig vurdering af organisationsformen »selvejende institution« indenfor erhvervslivet.

A. Formålsbestemmelsernes betydning

I første række kan peges på, at der typisk vil være en vis principiel forskel med hensyn til *formålet* ved »almindelige« og ved selvejende erhvervsvirksomheder.

Medens formålet for en privatejet virksomhed normalt vil kunne karakteriseres tilstrækkeligt som ønsket om virksomhedens erhvervsmæssige og økonomiske fremgang samt dens afkast til indehaverne efter disses frie bestemmelse, vil for en selvejende institution den erhvervsmæssige, økonomiske fremgang typisk (alene) være det påbudte middel til fremme af institutionens vedtægtsbestemte formål.

Indholdet af dette vedtægtsbestemte formål vil derfor være af afgørende betydning for den samfundsmæssige vurdering af den enkelte erhvervsdrivende selvejende institution.

I samme grad, som en erhvervsdrivende selvejende institutions formålsbestemmelser er prægede af almindelige legatformål, i samme grad må også vurderingen af denne særlige organisationsform præges af det almindelige syn på legater, stiftelser og lign. At disse betragtes som ønskværdige foreteelser, og at »et lands samlede legatformuer i virkeligheden (er) et betydeligt samfundsmæssigt fælleseje til aflastning af statens og kommunernes byrder til offentlig forsorg,

undervisning, uddannelse o. l.«[1]), turde fremdeles være den fremherskende opfattelse.

Afviger formålsbestemmelserne for en erhvervsdrivende selvejende institution væsentligt fra de formål – af mere eller mindre ideel karakter – der ud fra en almen vurdering vil kunne henføres til naturlige legatformål, må der være plads for en friere vurdering ud fra samfundsmæssige synspunkter med hensyn til hensigtsmæssigheden i at søge et sådant formål fremmet (hvormed ikke er sagt, at formålet allerede tidligere behøver at være tilgodeset).

Selv om de angivne formål i og for sig er »lovlige« i den forstand, at deres realisation ikke direkte strider mod ufravigelige retsregler, bør der være en grænse for ekscentriciteten med hensyn til formålsbestemmelserne, således at retsordenen alene under henvisning til disse må kunne nægte at godtage institutionen som selvstændigt retssubjekt.

De til en erhvervsdrivende selvejende institution henlagte formuegoder, der efter sagens natur i et vist omfang omfatter en direkte anpart af samfundets produktionsmidler, bør ikke kunne blokeres og forbeholdes åbenbart urimelige eller åbenbart urealisable formål; at opstille bestemte kriterier i så henseende, gyldige under skiftende tider og forhold, lader sig næppe gøre; men en rettesnor for vurderingen kan søges i de almindelige regler om grænserne for testationsfriheden[2]) med den særlige understregning, som de pågældende aktivers natur betinger, jfr. også nedenfor under B. side 188–89.

1. Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten (3. udg. 1951) I. side 519.
2. Jfr. O. A. Borum: Arveretten (1950) side 193 ff.; Ernst Andersen: Arv og Legat (1961) side 112–16 og (om konfirmation) samme: Legater og stiftelser (1962) side 50–81; Betænkning om Arvelovgivningen (nr. 291, 1961). Afgivet af det af Justitsministeriet den 24. juni 1954 nedsatte udvalg. Udkast til arvelov: »§ 54. En testamentarisk bestemmelse, der går ud på en anvendelse eller tilintetgørelse af efterladenskaberne, som åbenbart savner fornuftig mening, er ugyldig«. Denne bestemmelse er nu optaget som § 54 i Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 og omhandles af Ernst Andersen i Arveret (1965) side 81–83, som understreger den tilbageholdenhed, der må udvises ved brug af reglen, jfr. ordene »åbenbart savner«.

Allerede bestemmelser om, at formålet *alene* skal være at opretholde virksomheden som sådan, vil efter omstændighederne – på grund af aktivernes særlige karakter – kunne give anledning til betænkeligheder (f. eks. for det tilfælde, at den pågældende erhvervsvirksomhed repræsenterer principper, der almindeligt erkendes for forældede, således at en videreførelse – for enhver pris så at sige – betyder en successiv destruktion af en anpart af samfundets produktionsapparat).

Skal den selvejende institution efter sit formål tilgodese særlige hensyn til visse slægtsmedlemmer og/eller opretteren selv, vil yderligere problemer melde sig, jfr. foran side 172 og nedenfor under E. side 193–94.

I videre forstand vil det dreje sig om det vanskelige spørgsmål om »omgåelse« af præceptive retsregler.

På dette sted skal herom blot bemærkes, at besvarelsen må falde forskellig ud i forhold til de forskellige regelgrupper.

Således bør f. eks. afgiftsforskrifter og forskrifter om offentlig kontrol normalt antages at være udformet med en udtømmende afgrænsning af deres virkekreds for øje (bl. a. på grund af lovgivningsmagtens og administrationens ganske særlige indsigt på disse områder). Valget af organisationsformen »selvejende institution« for at undgå sådanne forskrifter indebærer derfor ikke i sig selv forsøg på (utilladelig) omgåelse.

Langt større elasticitet vil retsanvendelsen derimod kunne tillægge f. eks. fideikommisforbudet og reglerne om tvangsarvingers og kreditorers beskyttelse, se nedenfor side 223 ff. og om omgåelsesproblemet i det hele Jens Feilberg Jørgensen: Omgåelse af retsregler (1966).

Spørgsmålet om betydningen af formålet for en erhvervsdrivende selvejende institution vil melde sig, uanset at institutionen – selvsagt – skal efterleve de almindelige næringsretlige og konkurrenceretlige forskrifter.[3])

3. Jfr. ovenfor side 108 ff.
Se endvidere Jan Kobbernagel: Konkurrencens retlige regulering I. (1957) side 190: »Hvis en virksomhed er blevet omdannet til en fond

KAPITEL 4

B. Den »døde hånd«

Foruden ved formålsbestemmelsens betydning er en erhvervsdrivende selvejende institution karakteriseret ved, at visse formuegoder, navnlig realværdier, unddrages det normale kredsløb fra ejer til ejer og *henlægges under »den døde hånd«*.

Medens henlæggelse af offentlige obligationer, pantebreve o. l. til pengelegater medfører en befæstelse af obligationsmarkedet og derigennem medvirker til en billiggørelse af realkreditten og af renten for – ikke mindst statens og kommuners – langfristede lån, betyder henlæggelse til selvejende institutioner af realværdier en begrænsning i udbudet af disse og dermed en fordyrende tendens, der vanskeliggør følgende generationers adgang til erhvervelse af produktionsmidler og dermed mulighed for at starte selvstændig virksomhed.

Historisk set har dette været særligt føleligt med hensyn til landbrugsjord, hvor »den døde hånd«s princip gennem middelalderen og den følgende tid helt op til lensafløsningen yderligere har indskrænket det allerede fra naturens hånd begrænsede udbud.[4])

Men det er formentlig forlængst almindelig erkendt, at den principielle modsætning mellem jord og »andre produktionsmidler«, som fra forskellig side så stærkt har været fremhævet, må være uden

---

eller anden form for selvejende institution, hvis udbytte anvendes i filantropisk eller lignende øjemed, må den alligevel være omfattet af konkonkurrenceloven«.

At dette nævnes af Kobbernagel, må formentlig ses i forbindelse med, at Konkurrenceloven, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959, navnlig i sin generalklausul i § 15 om iagttagelse af »redelig Forretningsskik«, omhandler »i Erhvervsøjemed foretagne Handlinger«, hvilket af Kobbernagel identificeres med handlinger, der foretages af en »erhvervsdrivende«; at udtrykket »erhvervsdrivende« ikke er entydigt, er allerede tidligere omtalt, jfr. side 87–89 (Aktieselskabsloven) cfr. side 123 (Næringsloven).

4. Jfr. side 36, 77 og 104–08, samt Stig Iuul: Fideicommissarisk Substitution (1934) side 256–57; om Ørsteds stilling se ovenfor side 80–81.

betydning for vurderingen af det ønskelige – både erhvervsmæssigt og socialt – i en rimelig rotation i adgangen til erhvervelse af de forhåndenværende produktionsmidler, taget i videste betydning.

Med al hensyntagen til de teoretiske muligheder for at starte nye virksomheder kan man ikke se bort fra de reelle konsekvenser for de opvoksende generationer af en omsiggribende henlæggelse under »den døde hånd« af bestående virksomheder – ikke mindst i betragtning af de stadigt større og større krav til kapital ved nyetableringer, som bl. a. den moderne teknik har ført med sig.

At også aktieselskaber, andelsforeninger og andre »juridiske personer« i denne relation virker som »selvejende«, gør naturligvis ikke disse betænkeligheder mindre. Og principielt indebærer de selvejende institutioner en endnu større »evigtvarende« uforanderlighed end de andre nævnte virkeformer, fordi deres tilværelse er uafhængig af en (vekslende) kreds af medlemmer, som har magt til at ændre formålet eller afvikle og opløse selskabet eller foreningen, eller som simpelthen kan dø ud med foretagendets likvidation til følge.

Selve den omstændighed, at retsordenen giver adgang til at oprette (erhvervsdrivende) selvejende institutioner på rent privatretligt grundlag – så at sige »uden videre« –, hvorved stifteren (donator) i levende live sættes i stand til på væsentlige områder og uden væsentlige ofre at råde ud over graven, at sætte sin vilje igennem efter døden og de facto sætte sig ud over principielt ufravigelige retsregler (om tvangsarv og dødsgaver etc.) er i sig selv så usædvanlig, så »anomal« – jfr. Gierkes udtalelse ovenfor side 57–58 note 62 –, at der må være al anledning til at vurdere *formålet* – det formelle såvel som det reelle – med institueringen af den selvejende institution (oprettelse og drift) med fornøden kritik.

C. Unddragelse af offentlig kontrol

Som et væsentligt moment frembyder sig dernæst de erhvervsdrivende selvejende institutioners særlige forhold til de *offentlige kontrolforskrifter,* som man har ment at måtte fastsætte for visse

virksomheder uden personligt ansvar (jfr. om dette begreb side 113–19), og som navnligt indeholdes i Aktieselskabsloven.

Dennes regler om stiftelse, kapitalforhold, ledelse, konsolidering, regnskabsaflæggelse m. v. er jo ikke blot, og end ikke i første række, gennemført af hensyn til indskyderne af selskabskapitalen (og senere aktionærer), men også med henblik på de iøvrigt til virksomheden knyttede (funktionærer, arbejdere m. fl.) og til de trediemandskredse, som virksomheden kommer i berøring med, kunder og kreditorer.

Det er imidlertid ovenfor side 86–89 vist, at Aktieselskabslovens regler ikke gælder for selvejende institutioner, selv om disse driver erhverv, og der er ovenfor side 162–63 peget på dette forhold som et motiv til at vælge sidstnævnte organisationsform.

Ligesom de fleste andels- og brugsforeninger (og foreninger o. l. af anden art) kan en erhvervsdrivende selvejende institution på grund af det legale tomrum, der hersker uden for Aktieselskabslovens område, leve sit liv i mørke, betragtet fra offentlighedens synspunkt.

Årsagerne til denne retstilstand er flere – i første række historisk betingede af den i dansk ret anerkendte frihed til oprettelse af »juridiske personer«, jfr. ovenfor side 77 ff. og 89. Først så sent som i 1917 skrider lovgiveren, bl. a. under indtryk af visse misbrug, til at give nærmere regler om aktieselskaber. Til andels- og andre foreninger og til erhvervsdrivende selvejende institutioner er man endnu ikke nået.

Har den selvejende institution vedtægter eller fundats, der er forsynet med kgl. konfirmation, vil et vist indseende kunne sikres ved den gennem vedkommende ministerium udøvede tilsyns- og revisionsmyndighed.

Men dels er der ingen legal pligt til at søge konfirmation; dels bør effektiviteten af ministeriel revision *under de hidtil anvendte former* ikke overvurderes.

Dette uanset, at f. eks. Indenrigsministeriets instruks af 9. september 1937 for de under dette ministeriums overtilsyn hørende stiftelser og legater (Samling af Love, Anordninger m. v. 1937 afdeling B. side 450) angiver revisionens formål så omfattende som »at tilvejebringe sikkerhed for rigtigheden af de

af legatbestyrelsen aflagte regnskaber og for tilstedeværelsen af samtlige aktiver, ligesom det påhviler revisionen at påse, at bestyrelsen i sin forvaltning af legatet nøje overholder legatets fundats«; revisor skal derhos »underrette ministeriet om ethvert forhold vedrørende legatet eller dets bestyrelse, der må antages at være af interesse for ministeriet som overtilsynsmyndighed«; jfr. iøvrigt nedenfor side 335 ff.

Tilfredsstillende er denne retstilstand ikke; sker der fremover en yderligere tilvækst i de erhvervsdrivende selvejende institutioners antal og betydning, eventuelt forenet med en vigen med hensyn til det ideelle islæt i formålsbestemmelserne, kan en indgriben med lovregler næppe undgås.[5])

---

5. Sagerne om »Det selvejende Boligselskab Byggefonden«, U.f.R. 1954 side 420 og Juristens Domssamling 1958 side 65, jfr. nedenfor side 309 og Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 120–21, rummer et memento om nødvendigheden af en lovmæssig regulering.

   Jfr. allerede Axel H. Pedersen: Byggeri og Byggesvindel, i Politikens Kronik for den 20. august 1938: »Der er intet til Hinder for, at en selvejende Institution kan optræde som Bygherre af et Millionkompleks, og hvis Haandværkernes – eller Læsernes – Videbegærlighed rækker saa vidt, at der stilles Spørgsmaal om, hvad der forstaas ved en selvejende Institution, maa jeg – da den juridiske Videnskab ikke har beskæftiget sig med dette Begrebs Afgrænsning – henvise til de praktiske Tilfælde, der har dokumenteret, at en selvejende Institution er en Institution, som ikke selv ejer noget!«

   I det i 1942 på grundlag af nordisk samarbejde offentliggjorte Forslag til Lov om Aktieselskaber med tilhørende Bemærkninger, hvis begrebsbestemmelse i § 1, stk. 1, af »aktieselskab« svarer til gældende lov, giver § 1, stk. 4, handelsministeren adgang til at bestemme, at »Loven finder Anvendelse paa Selskaber, i hvilke Udbyttet helt eller delvis anvendes i almennyttigt eller velgørende Øjemed«. Efter Bemærkningerne side 53 sigtes med bestemmelsen i stk. 4 bl. a. til »Boligselskaber, hvis Formaal helt eller delvis er af social Karakter, og hvis Overskud, bortset fra en vis fast Forrentning af den indskudte Kapital, skal tjene f. eks. til videregaaende Byggeformaal«; bestemmelsen vil dog ikke kunne omfatte egentlige selvejende institutioner, der ikke har »deltagere« og derfor ikke er »selskaber« i forslagets forstand; ejheller vil disse – af samme grund –

D. Tab af offentlige indtægter

På en noget mere beskeden plads i overvejelserne, men dog som et moment, der ikke kan bortses fra, kan nævnes vedkommende organisationsforms virkninger efter gældende lovgivning på det *offentliges* – statens og kommunernes – *indtægter.*

1. *Afgifter knyttet til ejerskifte*

Det er en konsekvens af den allerede ovenfor under B. omtalte henlæggelse af en selvejende institutions (ligesom af andre juridiske personers) værdier under »den døde hånd«, at der hermed følger et afbræk i sådanne *afgifter,* der direkte er knyttet til *ejerskifte.* Dette gælder således:

a. Stempelafgifter;
b. Registrerings- og tinglysningsgebyrer; og
c. Arveafgifter.

På baggrund heraf må ses den ovenfor side 98 omtalte regel om, at stempelafgifter og tinglysningsgebyrer forhøjes til det dobbelte ved overdragelse til »offentlige eller private stiftelser eller deslige institutioner«.

2. *Indkomst- og formueskat*

Efter tidligere gældende ret, som der nærmere er redegjort for side 89–93, blev selvejende institutioner undergivet en særbehandling med hensyn til den *almindelige beskatning* af *indkomst* og *formue,* der måtte karakteriseres som privilegeret i sammenligning med den, der blev såvel enkeltpersoner som aktieselskaber til del; side 163–64 er

---

blive omfattet af »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961), uanset, at dettes definition af »aktieselskab« udvides til at omfatte selskaber, »hvis overskud anvendes til velgørende eller almennyttige formål«; se bemærkningerne side 27 og ovenfor side 88. Ej heller det endelige kommissionsudkast i Betænkning nr. 362 om revision af aktieselskabslovgivningen (1964) omfatter selvejende institutioner, se Betænkningen side 56.

dette fremdraget som en bevæggrund til, når forholdene iøvrigt tillod et valg, da at foretrække denne organisationsform.

Denne holdning fra lovgiverens side måtte antagelig vurderes ud fra de hidtil mest iøjnespringende eksempler på erhvervsdrivende selvejende institutioner med deres ideelle (legat-) formål, over for hvilke den særlige organisationsform ligesom reduceredes til blot at være en hensigtsmæssig ramme om (legat-) formuen.[6])

Ved lov nr. 255 af 11. juni 1960, se nu lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, er imidlertid de skattemæssige begunstigelser ved driften af erhvervsvirksomhed under formen: selvejende institution, væsentligt reduceret, se side 93 ff. (i modsætning til, hvad der fremdeles gælder om andelsbevægelsens indkøbs-, produktions- og salgsforeninger).[6a])

E. Skabelse af »en arvelig rigmandsklasse«

Der er ovenfor side 172 ff. peget på, hvorledes en erhvervsdrivende selvejende institution kan søges anvendt til at etablere så-

---

6. I denne forbindelse måtte også overvejes de fordele for opretteren af skattemæssig karakter, som overgangen fra ansvarligt firma til selvejende institution kunne indebære. Disse spørgsmål bør utvivlsomt ses i et videre perspektiv, jfr. Thøger Nielsen: Om driftsomkostninger og driftstab, Revision og Regnskabsvæsen 1959 side 29: »Hele skattesystemet må nødvendigvis bygge på forudsætningen om, at skatteyderne normalt er egennyttige, og de dispositioner, der ud fra et eller andet synspunkt tager sig ud som uegennyttige eller samfundsgavnlige, kan der kun blive tale om at udskille til skattemæssig særbehandling, hvis der i det enkelte tilfælde er særlige grunde til at benytte skattepolitiske midler til at »præmiere« de pågældende dispositioner. Iøvrigt tror jeg ikke, at der er noget synderligt uegennyttigt motiv bag de dispositioner, der i praksis har været tale om at præmiere«.

6a. Om de skattemæssige begunstigelser i U.S.A., både af en (velgørende) fond og af bidragydere til en sådan, se F. Emerson Andrews: Philantropic Foundations (New York 1956) side 120–22 og 388 ff.

danne fremtidige goder for opretterens slægt, som ikke længere lader sig realisere ad *familiefideikommissets* vej.

Til en vis grad kan noget sådant allerede opnås ved et *almindeligt pengelegat* gennem passende bestemmelser i formålsparagrafferne, jfr. side 179 note 23.

Er imidlertid formuen anbragt *i en erhvervsdrivende virksomhed,* kan en hensyntagen til de heromhandlede familieformål ydermere tilgodeses, ikke blot gennem ledelsens beslutninger med hensyn til driften og overskudets fordeling. Der kan tillige, som det er påvist, med den blotte *deltagelse i ledelsen* være forbundet sådanne fordele, at den arvelige succession (ikke i den direkte nydelse af formuen, men i forvaltningen af denne) kan søges brugt som et middel til at skabe »en arvelig rigmandsklasse«, altså det, som fideikommisforbudet, jfr. side 180 note 23 – og arveafgiftsreglerne – principielt er rettet imod.

Dette er utvivlsomt et træk, der bør indgå i en samfundsmæssig vurdering af de erhvervsdrivende selvejende institutioner, men det turde være ligeså klart, at dette ikke er tilstrækkeligt til i al almindelighed at forkaste denne organisationsform. Det drejer sig her kun om *muligheder* for misbrug af denne, der fra det offentliges side i givet fald kræver en kritisk vurdering af de pågældende forhold i relation til fideikommisforbudet (og reglerne om indkomst-, formue- og arveskat).[7])

F. Højnelse af produktionens standard

Som et yderligere moment i overvejelserne må nævnes, at den stabilisering af virksomheden, dens kapitalforhold og ledelse, som organisationsformen »erhvervsdrivende selvejende institution« inde-

7. Med hensyn til sikring af opretterens familie er der her en gradation *fra* det Classenske Fideicommis, der betænkte stifterens broder, to steddøtre og en nevø samt deres descendens i første led, jfr. Harald Jørgensen og Fridlev Skrubbeltrang: Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar (1942) side 21–22,

over Thrige Fonden, se ovenfor side 167 note 14, *og* Carlsberg Fonden,

bærer, jfr. ovenfor side 170–72, kan tænkes at afgive et velegnet udgangspunkt for en *højnelse af standarden inden for vedkommende produktions- eller erhvervsområde.*

Ordene i brygger I. C. Jacobsens testamente og i tillæget af 1. oktober 1888 til Carlsbergfondets fundats om, at »Formaalet med Driften stadig skal være uden Hensyn til den øjeblikkelige Fordel at udvikle Fabrikationen til den største Fuldkommenhed, saaledes at Bryggeriet og dets Produkter kan staa som et Mønster og ved dets Eksempel virke til, at Ølbryggeriet her i Landet holdes paa et højt og hæderligt Standpunkt«[8]), er et klassisk eksempel herpå.

G. Stabilisering af ansættelsesvilkår for arbejdere og funktionærer

Om andre karakteristiske momenter ved erhvervsdrivende selvejende institutioner gælder det, at de vil træde des stærkere frem, jo mere virksomheden skal leve »for sig selv« uden supplement af udadvendte legatformål.

Fra en sådan organisationsforms forhold til *politiske ideologier*[9]) bortses der her.

---

der betænkte brygger Jacobsens descendens indtil den 30. september 1951, jfr. Johs. Pedersen: Carlsbergfondet (1942) side 30–31 og The Carlsberg Foundation (1956) side 24–25 og frem

til Gisselfeld Kloster, se ovenfor side 174.

8. Jfr. Johs. Pedersen: Carlsbergfondet (1942) side 24, samme: The Carlsberg Foundation (1956) side 16–19.

Se også om Thrige Fonden ovenfor side 168–69 og om Ole Heyes Fond ovenfor side 37 note 39.

9. Reinhard Goerdeler, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1950 side 145 anfører således fra efterkrigstidens Vesttyskland (med litteraturangivelser i note 1), at »in der Diskussion über eine geeignete Rechtsform für die Sozialisierung ist häufig die Stiftung genannt worden«; jfr. også »Verhandlungen des 44. Deutschen Juristentages Hannover 1962«, bind I. 5. del (Tübingen 1962) side 27 ff. Se på et andet

Eksempelvis kan nævnes den mulighed for en *stabilisering af ansættelses- og arbejdsvilkår* for funktionærer og arbejdere (eventuelt med sygeløn, pensionsordning m. v.), som virksomhedens blotte karakter af selvejende – i hvert fald principielt – indebærer, hvadenten noget sådant udtrykkeligt er nævnt som formål i vedtægterne eller ej.[10])

Hermed er naturligvis ikke sagt, at lignende formål ikke skulle kunne plejes inden for et ansvarligt firma eller i et aktieselskab (også hvor aktierne ikke er henlagt til en fond o. l., respektive helt eller delvis er forbeholdt de ansatte). Disse virksomhedsformer rummer dog rent *formelt* usikkerhedsmomenter – såsom en ansvarlig indehavers død, »spekulantoverfald og aktionærafpresninger m. v., der undergraver virksomhedens sunde udvikling«[11]) – som den selvejende institution efter sin egenartede struktur ikke frembyder.

---

punkt (om faren ved støtte fra kapitalstærke fonds o. l.) Dwight Macdonald: The Ford Foundation (New York 1956) og omtalen heraf hos Erik Koch: Farlig kapitalisme? i tidsskriftet »Verdens Gang« 1961 side 10–14 samt F. Emerson Andrews: Philantropic Foundations (New York 1956) side 134–35 (om kommunistisk infiltration, jfr. tilfældet: Alger Hiss som præsident for The Carnegie Endowment for International Peace).

10. De ansatte i »Carl Zeiss-Stiftung« er gennem fundatsen sikrede som egentlige destinatarer: »Durch die Begründung eines Arbeitsverhältnisses mit einem der Stiftungsunternehmen tritt der Arbeiter bzw. Angestellte in den Kreis der genussberechtigten an der Carl Zeiss-Stiftung«, jfr. Goerdeler side 152–53. Til begunstigelserne hører bl. a. adgang til pension, og efter vedtægterne må vederlaget til hvert af ledelsens medlemmer ikke overstige det ti-dobbelte af arbejdernes gennemsnitsløn. Stiftelsens grundlægger, Ernst Abbe (1840–1905), betragter i sine Gesammelte Abhandlungen, Jena, bind III. (1906) side 347 (jfr. bind V. (1940) side 270) denne betryggelse af medarbejderne som »en væsentlig del af mit livsværk«.

11. Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I. 1. udg. (1929) side 90–91, 130–31 og 138–39; 3. udg. (1951) side 87–88, 120–22 og 129. Med udgangspunkt i betragtningen hos L. V. Birck: Den økonomiske Virksomhed I. (1928) side 579–81, jfr. side 585 (om omformningen af de klassiske ejendomsretsforestillinger efter anerkendelsen af ihændehaverpapirer), fremhæver Vinding Kruse, at den omstændighed, at magten i et aktieselskab tilkom-

Det må imidlertid, som iøvrigt ved så mange andre af de her omhandlede forhold, ikke glemmes, at vel må de *formelle* bestemmelser i fundats, vedtægt o. l. i det store og hele være normgivende for ledelsen af et erhvervsdrivende foretagende, hvadenten dette er selvejende eller ej; men i den *faktiske* udformning heraf vil den til enhver tid værende ledelses skøn næsten altid have et så frit spillerum, at de reelle forskelle mellem selvejende og andre erhvervsvirksomheder i de her under G og under F nævnte henseender kan blive forsvindende, ja *af rent symbolsk karakter.*

H. »The managerial revolution«

Et hovedpunkt i vurderingen af organisationsformen »selvejende institution« i erhvervslivet må imidlertid blive, hvorledes denne særlige organisationsform forholder sig til de almindelige strømninger og tendenser, der iøvrigt kommer til orde i nutidens selskabsret.

En undersøgelse heraf vil derhos belyse berettigelsen af brugen af ordet »ejer« i relation til denne og andre selskabsretlige organisationsformer.

Uden tvivl med fuld klarhed over faren for at gå i ring er det fra flere sider sagt, at *den selvejende institution* »ejer sig selv«, eller at den er »et foretagende, til hvis formue der ikke findes nogen anden ejer end foretagendet selv«[11a]); mere rammende for en realitets-

---

mer majoriteten af aktionærer, i forbindelse med anerkendelsen af frit omsættelige ihændehaveraktier, *kan* indebære en fare for virksomhedens sunde udvikling (og for de dertil som funktionærer m. fl. knyttede menneskers skæbne) derved, at »magthaverne« kan være personer, hvis aktiebesiddelse har eet formål: udbytte – men som savner reel interesse for og indsigt i virksomhedens liv og bærekraft fremover. Jfr. sondringen hos Jan Kobbernagel: Ledelse og Ansvar (1945) side 34 mellem »Driftsherreaktionærer«, der »moralsk og økonomisk føler sig solidariske med Selskabet og Driften af dets Virksomhed«, og »Kapitalistaktionærer«.

11a. Jfr. Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 11: »Til den selvejende institutions formue findes ingen ejer i dette ords traditionelle

betragtning kan dog formentlig siges, at det er det til enhver tid værende (lovlige) *formål*, der *er ejer* af formuen, men at der – på lignende måde som f. eks. for en umyndig – må være en *repræsentant* (værge, bestyrelse) til at *udøve ejerbeføjelserne*.[12])

---

betydning«; og Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 119: »Til *en selvejende institution* findes ingen ejere«.

12. Juridisk set er udtryksformen med »formålet« som »ejer« utvivlsomt noget uvant, men den er dog anvendt af Alf Ross: Om ret og retfærdighed (1953), der side 220 udtaler: »Om man vil, kan man i disse tilfælde« (nemlig hvor et legat er oprettet »til fremme af et vist *objektivt formål*, f. eks. et monuments vedligeholdelse«) »sige, at det objektive formål indtager stillingen som interessesubjekt, og karakterisere formuen som en »formålsformue« (Zweckvermögen)«; se også Ernst Andersen: Personret (1966) side 102 og Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 42 note 59: »detta opersonliga ändamål, som intager ägarställning i nu nämnt hänseende« (nemlig som destinatar).

    Anerkender man imidlertid først dette, er der næppe anledning til at udskille som særlig gruppe de tilfælde, hvor ikke »formålet«, men summen af de til enhver tid værende »formålssubjekter« (interessesubjekter) kan betegnes som »ejer«.

    I Norge har Departementet for det Indre i Departements-Tidende 1851 side 27 f. i en sag om permutationsret (jfr. Finn Hiorthøy i T.f.R. 1952 side 172) udtalt: »Ved Testators Disposition er Midlerne blevne det almennyttige *Øiemeds* Eiendom, til Fremme af hvilket Testator har skjenket dem«.

    Se yderligere ovenfor side 18–19 og Jan Kobbernagel: Erhvervsretten i grundtræk (4. udgave 1958) side 307, (5. udgave 1964) side 77.

    Nogenlunde samme tankegang ligger i den gamle formulering for »stiftelser«, at »det væsentlige Substrat for den juridiske Person« er »en Formue«; se ovenfor side 51.

    Analysen hos Alf Ross, anførte sted side 216 ff., af sondringen: »interessesubjekt«, »påtalesubjekt« og »dispositionssubjekt« skal omtales nedenfor side 319 ff. Ernst Andersen: Personret (1966) side 84–85, jfr. side 13–15, og side 94 ff. sondrer mellem »pligtsubjektet«, »rådighedssubjektet« og »interessesubjektet«.

    Om sidestilling af visse juridiske personer med umyndige se ovenfor side 59 note 63 om kanonisk ret.

Hvor talen derimod er om sådanne *andre juridiske personer* som f. eks. gensidige forsikringsselskaber, kredit- og hypotekforeninger og aktieselskaber, har man anset det bærende for disse (»substratet«) for at være en *personkreds;* og i almindelig juridisk sprogbrug omtales de fremdeles som »ejet« af »medlemmerne« (henholdsvis de forsikrede, låntagerne og aktionærerne).[13])

Såfremt man imidlertid anlægger en realistisk betragtningsmåde på begreberne »ejer« og »ejendomsret« og med Vinding Kruse og senere forfattere med disse begreber vil udtrykke, at der tilkommer den pågældende visse reelle beføjelser over vedkommende »gode«: 1) til at råde faktisk (»indad«) over det; 2) til at sælge og pantsætte det, låne eller leje det ud o. s. v. (råde »udad«); 3) til at stifte gælde, også ved retsbrud, der kan søges fyldestgjort deri; og 4) til at lade godet falde i arv – ja, så finder man faktisk meget lidt af disse »ejerbeføjelser« hos det enkelte »medlem«.

Ligesom hos de egentlige selvejende institutioner er det i de her (eksempelvis) nævnte tilfælde *ledelsen,* der alene *udøver* beføjelserne (inden for de fundats- eller vedtægtsmæssigt afstukne grænser), medens *medlemmet* (den såkaldte ejer) er uden adkomst hertil.

I nyere tid spores endda en voksende udvikling i retning af at

---

13. Jfr. f. eks. H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret (2. udgave ved Estrid Jacobsen, 1954) side 3: »Selskabets indehavere, aktionærerne«; side 107: »Aktionæren har en række af hans medejendomsret til selskabet flydende rettigheder«; i standardblanketter til aktiebreve, der findes i handelen, anvendes følgende formulering: »Aktionæren har som sådan en forholdsmæssig andel i selskabets ejendele og rettigheder . . .«.

Bernhard Gomard (se ovenfor note 11a) udtaler side 6: »Aktionæren ejer sin aktie, men også de rettigheder over selskabet, som aktiebesiddelsen giver aktionæren, betegnes traditionelt som ejendomsret, nærmere bestemt en medejendomsret eller en andelsret. Ligesom deltageren i et interessentskab er aktionæren ejer af en bestemt andel af selskabets formue«.

Når Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I. (3. udgave 1951) side 398–400 anbringer aktieselskaber (sammen med foreninger og stiftelser) i et afsnit om »Fælleseje«, er dette sidste udtryk øjensynligt taget i en meget vid betydning, jfr. også anførte værk side 78–92.

tillægge ledelsen en stadig stigende selvstændighed og uafhængighed på »medlemmernes« bekostning.

1. Indenfor foretagender som gensidige forsikringsselskaber og kredit- og hypotekforeninger er således de enkelte medlemmers (forsikringstagernes og låntagernes) indflydelse reduceret til et fuldstændigt minimum i forhold til de administrerende selskabs- og foreningsorganer.

For *gensidige forsikringsselskaber* indeholder lovgivningen ingen særlige kauteler til sikring af medlemmernes indflydelse og overlader således spørgsmålet til de enkelte selskabers respektive vedtægtsbestemmelser.

Om *kreditforeninger* bestemmer loven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 139 af 15. april 1957, ganske vist i § 5, stk. 1, at »den øverste besluttende myndighed i spørgsmål, hvis afgørelse ikke er henlagt til direktion og repræsentantskab, er hos medlemmerne og udøves af disse dels på generalforsamlinger, dels ved valg af medlemmer af repræsentantskabet«. Efter § 7 vælges repræsentanter imidlertid for et tidsrum af *mindst* 6 år, og repræsentantskabet ansætter og afskediger direktører (og revisorer), deciderer årsregnskabet, godkender vilkårene for nye serier og afdelinger m. v. og gør indstilling i lånesager; direktører, hvoraf der skal være mindst to, kan derhos kun vælges på ubestemt tid; de afgør endeligt alle lånesager og tager beslutning om inddrivelse af forfaldne ydelser og lån m. v., lovens § 8.

Tilsvarende regler genfindes i lov nr. 197 af 4. juni 1964 om *hypotekforeninger* §§ 5–8, blot at repræsentantskabet er erstattet med et tilsynsråd (kontrolkomité).[14])

2. Hvad dernæst *aktieselskaber* angår, er det utvivlsomt ikke blot stemmende med daglig tale, men også reelt træffende at karakterisere den enkelte aktionær som *ejer af sin aktie,* således at forstå, at genstanden for hans ejendomsret er aktiebrevet og det indbegreb af beføjelser, som dette er bærer af.

---

14. Jfr. H. E. Rasmussen i Juristen 1964 side 431–32.

Hertil hører typisk:

1) Stemmeret på generalforsamlingen;
2) Krav om udbytte[15]); og
3) forholdsmæssig anpart i overskudet ved selskabets likvidation, efter dækning af alle gældsforpligtelser m. v.[16])

Anderledes stiller det sig med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt det med føje kan siges, at en aktionær *er (med-) ejer af selskabet* som sådant.

At aktionæren normalt har krav på udbytte (anpart i overskud), er i så henseende ikke afgørende; en tilsvarende ret kan tilkomme andre, som ingen vil klassificere som medejere af selskabet.

---

15. Her må også peges på den forlods ret til at tegne nye aktier i tilfælde af udvidelse af aktiekapitalen, som vel ikke sikres de gamle aktionærer i loven, men som efter fondsbørsvedtægten, jfr. bekendtgørelse nr. 139 af 25. april 1959 § 33 j, er en betingelse for aktiers optagelse på kurslisten – medmindre »generalforsamlingen ved særlig beslutning træffer anden bestemmelse, eller udvidelsen sker som betaling for hel eller delvis overtagelse af en bestående virksomhed«. Normalt vil denne forlods tegningsret repræsentere en favør for de gamle aktionærer.

    I det i Betænkning (nr. 362) om Revision af Aktieselskabslovgivningen (1964) indeholdte udkast bestemmer § 20: »Aktionærerne har ret til forholdsmæssig tegning af de nye aktier, for så vidt ikke andet er fastsat i vedtægterne eller ved generalforsamlingsbeslutningen«; jfr. Bemærkningerne side 97.

    Johs. Smith fremhæver i »Revision og Regnskabsvæsen« 1959 side 103 tegningsretten som et væsentligt moment for værdifastheden ved aktier.

16. Herunder også den selskabsmæssige »pønalbeskatning«, der (til den 1. april 1962) kunne ramme *selskabet* ved udlodning til aktionærer – også ved likvidation. Se Statsskattelov nr. 149 af 10. april 1922 § 1, nr. 3 sidste stk.; Jørgen Andersen i »Revision og Regnskabsvæsen« 1959 side 69–71 og J. Hartvig Jacobsen: Skatteretten (1950) side 318–20; samt om de nye regler ovenfor side 162. Om den almindelige efterbeskatning på grund af foretagne afskrivninger (der ikke er speciel for aktieselskaber), se lov om særlig indkomstskat m. v., jfr. lovbekendtgørelse nr. 40 af 22. februar 1968, § 2 nr. 1 og 2, jfr. § 13.

Foruden tantiemeberettigede medarbejdere og deltagere i en udbyttedelingsordning, jfr. lov nr. 131 af 16. april 1957 om fremme af udbyttedeling og oprettelse af sociale fonds, kan således nævnes tilfælde, hvor et mere permanent kapitalbehov i selskabet søges dækket, ikke ved en udvidelse af aktiekapitalen, men ved optagelse af kreditter mod anpart i overskudet eller af obligationslån med en rente, der svinger i forhold til selskabets dividende.

Omvendt anerkender man i gældende dansk ret, at der kan udstedes aktier (dog ikke samtlige aktier), der ikke giver ret til udbytte.

At »obligationærer« og de øvrige før nævnte »overskudsberettigede« personer ved selskabets eventuelle sammenbrud står som (andre) kreditorer, der dækkes, før der kan blive noget til aktionærerne, er heller ikke *i sig selv nok* til at karakterisere aktionærerne som »ejere«; denne retsstilling for aktionæren kunne ligesåvel udtrykkes på den måde, at man til den almindelige rangfølge for kreditorkrav føjer aktionærkravet som en sidste gruppe – efter gavekreditorerne, jfr. Konkurslovens § 35.

Retten til forholdsmæssig andel i et eventuelt likvidationsprovenu *udover* aktiens pålydende er derimod en egentlig »ejer-beføjelse«; men denne bliver først aktuel ved selskabets opløsning, altså på et tidspunkt, hvor aktieselskabet *ikke eksisterer længere.*

Skal der *under virksomhedens bestående* kunne påpeges en virkelig forskel mellem den egentlige selvejende institution og aktieselskabet som økonomiske virkeformer (altså bortset fra aktiebrevenes funktion som investeringsobjekt for aktiekøbere), kan denne forskel alene søges i aktionærernes ubetingede ret til fremmøde og til at tage ordet på generalforsamlingen, til at gøre sig bekendt med regnskabet samt – eventuelt – til at udøve stemmeret.[17]) Jfr. til det følgende nu også O. A. Borum i Juristen 1963 side 316–23.

17. Jfr. Aktieselskabslovens §§ 56, stk. 3, og 41, stk. 2, samt Krenchel: Håndbog side 262 og 171–72.

Obligationærer kan ikke have stemmeret på generalforsamlingen, hævder Krenchel: Håndbog side 270–71, der tilføjer, at dette ikke var fastholdt i praksis før Aktieselskabsloven, hvor f. eks. partialobligationsejerne

Rent formelt drages stemmeretten i reglen stærkt frem, og i adskillige vedtægter (men ikke i Aktieselskabsloven) betegnes det samlede aktionærmøde, generalforsamlingen, som »den højeste myndighed i alle selskabets anliggender«; det er da også kun generalforsamlingen, der kan træffe så afgørende beslutninger som salg af selskabet, likvidation af dette, ændring af formålet m. v.

Samtidigt har imidlertid Aktieselskabs-Registerets første og mangeårige leder, overregistrator H. B. Krenchel – noget vel kategorisk – karakteriseret generalforsamlingen som »et upersonligt, uansvarligt, inaktivt, indre selskabsorgan, der ikke har midler til at effektuere sine egne beslutninger, og imod hvilken der ikke af trediemand kan foretages retsskridt, idet generalforsamlinlingen ikke som sådan kan tilpligtes at foretage eller undlade positive handlinger. Dens beslutninger må bringes til udførelse af de selskabsorganer – bestyrelse, direktion –, hvem selskabets repræsentation udadtil vedtægtsmæssig er overdraget«.[18])

Disse to selskabsorganer, bestyrelse og eventuelt direktion, deres karakter og virkekreds er da også fastlagt i selve Aktieselskabsloven (§§ 46–51). Hvad særligt angår direktionen, udtaler Krenchel på det i note 18 anførte sted, at »det vil og bør i reglen ligge uden for generalforsamlngens opgave at antage den daglige ledelse, direktionen, selv om dette ikke er forbudt i Aktieselskabsloven. Denne skal, selv med det større ansvar al. 1930 giver den, handle på bestyrelsens ansvar og bør vælges af denne og på dennes ansvar«.[19])

Naturligvis varierer aktionærernes *reelle* magtstilling, hvadenten selskaberne er større eller mindre, stærkt fra selskaber, hvor kapitalen befinder sig på enkelte hænder, til selskaber med (børsnoterede) ihændehaveraktier spredt blandt en vid kreds.

Som antydet ovenfor side 199 ff. har der imidlertid i en årrække været en tendens til at *udnytte* de muligheder, som den gældende lovgivning rummer, for at frigøre selskabernes ledelse for indblanding

---

i A/S Kolindsund fik tillagt stemmeret i alle anliggender vedrørende regnskabet, valg af revisorer og af medlemmer til repræsentantskabet. I 1961 har Handelsministeriet imidlertid godkendt en af samtlige aktionærer eenstemmigt vedtaget ændring i »Bonusbankens« vedtægter, hvorefter *indskydere* med et indestående på mindst 3.000 kr. får adgangsret, ytringsret og stemmeret på bankens generalforsamlinger på lige fod med aktionærerne.

18. Krenchel: Håndbog side 252–53.
19. Jfr. yderligere Jan Kobbernagel: »Direktøren« (1956) side 23–36 (bestyrelsen) og 42 ff. (direktøren).

fra »menige« aktionærers side, ligesom de stærkt forøgede kapitalbeløb, der følger med inflationen og de tekniske fremskridt, rent faktisk virker i samme retning.

a. I sin reneste form træder dette frem, hvor der udstedes aktier, der ikke har stemmeret uden for de helt selvfølgelige tilfælde af pålæggelse af ny indskudspligt, respektive indskrænkning i aktiernes omsættelighed m. v., hvor der naturligvis kræves »samtykke af samtlige aktionærer«, jfr. Aktieselskabslovens § 57, stk. 1.

For ihændehavere af sådanne »mindreværdige« aktier, der dog ikke må udgøre hele aktiekapitalen[20]), er betegnelsen »medejer« lidet rammende, sålænge selskabet ikke kommer under likvidation.

Omvendt kan en særlig overvægt over for »menige« aktionærer også opnås gennem udstedelse af visse aktier med flerstemmeret.

I samme retning virker bestemmelser i vedtægterne om, at stemmeret kun kan udøves, når aktierne i et vist tidsrum har været noteret på ejerens navn i selskabets aktiebog. En sådan noteringsregel vil normalt virke som en orientering *alene for den siddende ledelse,* idet »udenforstående« – herunder aktionærerne[21]) – ingen adgang har til at gøre sig bekendt med aktiebogen.

---

20. Jfr. Krenchel: Håndbog side 270. Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 68, stk. 1, skal enhver aktie give stemmeret, idet efter bemærkningernes side 36 »aktier uden stemmeret er begrebsmæssigt uforeneligt med selve aktieselskabstanken«; tilsvarende også Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964), Udkast § 68, jfr. Bemærkninger side 151 ff.; men modsat Groth-Andersen i Revision og Regnskabsvæsen 1965 side 60 ff. og Gunnar Gersted, U.f.R. 1965 B. side 53–54.

21. Krenchel: Håndbog side 132.

I det af handelsministeren (Lis Groes) den 25. oktober 1956 i Folketinget fremsatte Forslag til lov om ændringer i Aktieselskabsloven, Folketingstidende 1956–57 sp. 462, Till. A. sp. 221 ff. ville § 2 nr. 5 til lovens § 28 føje: »Enhver skal være berettiget til ved henvendelse på selskabets kontor at få adgang til at gøre sig bekendt med aktiebogen«; under forslagets 1. behandling, sp. 866 ff., anbefalede A. C. Normann derhos, at man under udvalgsbehandlingen optog spørgsmålet om mindretalsbeskyttelse. Folketingsudvalget fandt imidlertid (med tilslutning af ministeren), at lovrevisionen først burde forberedes i en sagkyndig kommission, Till. B. sp. 241.

Andre bestemmelser kan efter omstændighederne virke på tilsvarende vis, såsom maximering af antal stemmer for den enkelte aktionær m. v.

Når denne sidstnævnte regel, der efter sit indhold skulle virke som en demokratisering af generalforsamlingen, kombineres med indsamling af blancofuldmagter, der først efter indsamlingen fordeles på passende stemmeafgivere op til det vedtægtsbestemte maximum, gøres reglen såpas illusorisk. Fremgangsmåden vil normalt være væsentlig lettere at benytte for en siddende bestyrelse end for udenforstående aktionærer; i særdeleshed hvis mange (eventuelt alle) aktier er noteret på navn i selskabets aktiebog. Også under disse vedtægtsvilkår vil bestyrelsen således de facto kunne gøre sig selvbestemmende og selvsupplerende.

Vedtagelser om bestyrelsessamtykke til overdragelse af stemmeberettigede aktier og om maximering af stemmetal lettes nu ved Aktieselskabslovens § 57 a, der er indføjet ved lov nr. 225 af 22. juni 1962 med det angivne formål at udelukke udenlandsk indflydelse.[21a])

En særlig fremgangsmåde til ligeledes at gøre bestyrelsen de facto selvbestemmende og selvsupplerende består i, at generalforsamlingen vedtager en passende udvidelse af aktiekapitalen med normale stemmeberettigede aktier, der – jfr. ovenfor side 201 note 15 – ikke tegnes af aktionærerne selv, men tegnes af og henlægges i et til dette formål oprettet særligt holding-selskab, hvis aktier overlades aktionærerne i moderselskabet, men hvis bestyrelse, helt eller delvis, udpeges af ledelsen i moderselskabet.

I »Det Store Nordiske Telegraf-Selskabs Holding Company« består bestyrelsen af 4 medlemmer. Formanden for bestyrelsen for »Store Nordiske« er som sådan formand, og »Store Nordiske«s bestyrelse vælger yderligere et medlem af »holding-selskabets« bestyrelse, medens de to sidste medlemmer vælges af »holding-selskabets« generalforsamling. Se Green's Danske Fonds og Aktier, Serie-Udgave 1958/59, I. side 491.

På ganske tilsvarende måde er bestyrelsen sammensat i »Det Østasiatiske Kompagnis Holding-Aktieselskab«, der efter § 2, stk. 1, i vedtægterne af 10.

Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 30, stk. 5, skulle bestyrelsen på grundlag af aktiebogen affatte en fortegnelse over de noterede aktionærer. Fortegnelsen skulle være tilgængelig for enhver aktionær på selskabets kontor. Fortegnelsen var en ren navnefortegnelse uden angivelse af de pågældende aktiebeløb, jfr. bemærkningernes side 31. I Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964) findes tilsvarende regler ikke (se side 110, jfr. side 158).

21a. At reglen er brugt ud over dette formål, anføres af forbundsformand Hans Rasmussen i Revision og Regnskabsvæsen 1968 side 96.

februar 1960 har til formål at »erhverve og administrere pålydende 25 mill. kr. aktier i A/S Det Østasiatiske Kompagni ..., som af dette selskab vil blive emitteret i 1960«.

Den 18. marts 1964 udsendtes forslag om udvidelsen af aktiekapitalen i D. F. D. S. fra 80 mill. kr. til 110 mill. kr., der skulle tegnes og overtages af et nystiftet: »Det Forenede Dampskibsselskabs Holding-Aktieselskab«, hvis aktier blev tilbudt D. F. D. S.'s hidtidige aktionærer.

Transaktionen skulle sikre den til enhver tid siddende bestyrelse mod indflydelse fra udenforstående aktionærkredse, jfr. ovenfor, men måtte opgives overfor massiv modstand fra generalforsamlingens flertal, se foruden dagspressen Andelsbladet nr. 13, 26. marts 1964 side 354.

Er ledelsen efter vedtægterne selvsupplerende, fuldstændiggøres uafhængigheden; det samme gælder – temporært –, hvor vedtægterne sikrer bestyrelsesmedlemmer eller direktører deres stillinger på *livstid*.[22])

Hertil kommer, at medens *bestyrelsesmedlemmer* skal være fysiske personer, kan efter Aktieselskabslovens § 49, sidste stk., som *direktører* ansættes ikke blot et interessentskab, men – med samtykke af handelministeren – »her i landet hjemmehørende aktieselskaber, andre selskaber med begrænset ansvar, foreninger, stiftelser eller juridiske personer«[23]) – *hvis levetid principielt er ubegrænset.*

---

22. Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I. og III. forkortet udgave ved Niels Klerk (1949) fremhæver, side 249–50, at den forudsætning, som Aktieselskabslovens § 8, litra 1, indeholder om, at bestyrelsen »vælges«, ikke kan være afgørende for, at bestyrelsen skal udpeges af generalforsamlingen. Jfr. Krenchel: Håndbog side 207–08, jfr. 210: »Valget af bestyrelsesmedlemmer kan i henhold til vedtægterne være henlagt til repræsentantskabet eller lign. selskabsorgan. ... Det kan ved stiftelsen af et selskab vedtages, at NN. uden genvalg på generalforsamlingen skal være bestyrelsesmedlem f. eks. på Livstid ...«. Disse særlige ordninger må respekteres, såfremt de hjemles i vedtægterne straks ved selskabets stiftelse; er der spørgsmål om senere at indsætte bestemmelser af denne art, antager Krenchel, anf. st., at Aktieselskabslovens § 57, stk. 3, om tilslutning af $^{9}/_{10}$ af aktionærerne må bringes i anvendelse, idet »en sådan vedtagelse betyder en indskrænkning i de øvrige aktionærers almindelige ret til indflydelse på ledelsen af selskabet og derved en forrykkelse af deres ligestillethed«.
23. Navnlig inden for skibsfarten foreligger eksempler på, at *interessentskaber* er ansat som direktører.

    Jan Kobbernagel: »Direktøren« (1956) side 44 note 9, oplyser, at der »iflg. Greens Danske Fonds og Aktier (1955) findes ... fire eksempler

Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 57 ændres reglen om direktionsmedlemmer, idet »efter kommissionens opfattelse bør alene fysiske personer kunne være medlem af bestyrelse og direktion«, jfr. bemærkningernes side 35. I udkastet i Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen er denne regel optaget i § 56, jfr. Bemærkningerne side 142–43, dog med undtagelse for rederiaktieselskaber, jfr. note 23.

b. Heller ikke den *faktiske* udvikling gennem de sidste årtier har underbygget berettigelsen af at karakterisere de enkelte aktionærer som »ejere« (medejere) af selskabet.

Allerede i midten af trediverne har man peget på »umyndiggørelsen« af aktionærerne som noget urimeligt i betragtning af den »ejerrisiko«, som aktionæren (dog kun med sit aktiebeløb) må bære ved selskabets sammenbrud.[24])

---

på, at et aktieselskab er direktør i et andet aktieselskab. Det drejer sig om tilfælde, hvor moderselskaber fungerer som direktion i datterselskaber«.

24. Skarpest er dette kommet til orde hos Erik Westerby: Aktionæren i Fare (1935) side 5, jfr. side 295 ff., hvor det hævdes, at »man ser ikke saa sjældent, at den Mand, hvis Penge og Interesse trods alt er en direkte eller indirekte Forudsætning for Selskabets Eksistens, fører en ren Skyggetilværelse, naar det drejer sig om Anvendelsen af hans Midler. Er han så dumdristig at møde paa Generalforsamlingen med en selvstændig Mening om et eller andet Punkt, er der gerne Folk, som sørger for, at han omgaaende faar et levende Indtryk af egen Taabelighed og Frækhed, og samtidig med, at de ledende Myndigheder ofte er lydige Tjenere for en overmægtig Statsmagt, undgaar de helst at tage Hensyn til Aktionæren, særlig da han i Reglen ikke har Midler til at bibringe dem den rette Følelse af Ansvar over for ham«.

Jfr. med lignende tendens H. B. Krenchel: Aktionærerne og Bestyrelsen (1937) og Arne Travis: »Den forfulgte aktionær« i »Arbejdsgiveren« 1964 nr. 4 side 20.

Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) anfører side 7–8: »Er aktierne spredt på mange hænder, vil også generalforsamlingens faktiske indflydelse på selskabets ledelse ofte være ret begrænset. Har hovedparten af aktionærerne ikke føling med selskabets problemer, og deltager kun et fåtal i generalforsamlingens møder, kan bestyrelsen og direktionen reelt sidde inde med langt større magt, end ledernes personlige aktiebesiddelse alene ville kunne give dem. Adskillelsen mellem ejendomsretten til kapitalen (interessesubjektet) og ledelse (dispositionssubjekt) kan være næsten total«. Jfr. Terkel Lund-Nielsen i U.f.R. 1966 B. side 174.

Som baggrund herfor anføres af Westerby (se note 24) bl. a.: Størrelsen af aktiekapitalerne og antallet af aktier, der gør det praktisk umuligt for den menige aktionær at tilvejebringe et fornødent flertal; aktionærernes faktiske ulyst til at møde på generalforsamlingerne, der resulterer i, at afgørelserne kommer i hænderne på de tilstedeværende, d. v. s. ledelsen og dens egen kreds, uanset at deres aktiebesiddelse kan være endog meget beskeden; adgangen til at afgive stemme ved fuldmagt, som ledelsen har særlig mulighed for at indsamle, og som oftest vil sætte den i stand til fortsat at beherske selskabet.

Det drejer sig her utvivlsomt om noget alment.

I Tyskland har således en undersøgelse vist, at på storbankernes generalforsamlinger allerede i tiden før første verdenskrig kun ca. 4–20 % af aktiekapitalerne var repræsenteret.[25])

En dybtgående undersøgelse i mellemkrigsårene i Nordamerikas forenede Stater af Berle og Means[26]) viser tilsvarende resultater. Udviklingen efter sidste verdenskrig har intet ændret heri.[27]) Samtidigt er det fremhævet, at betydelige aktieposter i stigende grad befinder sig hos ejere (mindreårige, enker og døtre), der alene er interesserede i udbytte, men er uden ønsker om og forudsætninger for at vurdere eller gribe ind i virksomhedernes drift.

Heraf udkrystalliserer Berle og Means en række forskydninger i ejendomsrettens karakter for et meget betydningsfuldt udsnit af den moderne aktiebesiddelse og opsummerer forskydningerne således[28]):

(1) Ejerens stilling er skiftet fra aktivitet til passivitet.
(2) Ejerens personlige forhold til det ejede (ejendomsrettens »sjælelige side) har helt fortonet sig.

---

25. Werner Sombart: Der moderne Kapitalismus III. 2., München og Leipzig (1927) side 737.
26. Adolf A. Berle & Gardiner C. Means: The modern corporation and private property, New York (1932, 18. optryk 1956).
27. Jfr. Paul A. Samuelson: Economics, New York (1955) side 88 ff. Det oplyses her, at aktierne i det største selskab (American Telephone and Telegraph Co.) i 1955 var fordelt på 1.200.000 aktionærer, hvoraf halvdelen ejede mindre end 10 aktier. Ingen enkelt aktionær nåede op på 1 % af kapitalen.
28. Berle og Means (se note 26) side 66–68.

(3) Værdien af det ejede afhænger af kræfter uden for ejeren selv.
(4) Værdien af det ejede er stadigt svingende og er samtidig genstand for offentlig vurdering (kursansættelse).
(5) Det ejede (aktiebrevet) er let omsætteligt (likvidt); men
(6) har netop kun omsætningsværdi, ikke brugsværdi. Og
(7) ejeren sidder med et blot symbol på sin »ejendom« (nemlig aktiebrevet), medens magten, ansvaret og hele det reale indhold, som ellers er og har været det centrale i ejendomsretten, er overgået til andre, der faktisk udøver kontrollen over selskabet.

Vel er både ledelse og aktionærer interesserede i en god indtjening, men herudover er interesserne ikke identiske (eksempelvis: dividende ctr. henlæggelser; dividende ctr. lønning og tantieme etc.). Erfaringsmæssigt opstår også let en forskel i bedømmelsen af udgifter og krav, der ikke har egentlig tilknytning til virksomhedens drift, og hvor ledelsen kan være tilbøjelig til at anlægge et mere imødekommende synspunkt end naturligt for »ejerne«.[29])

I fortsættelse af disse betragtninger fra trediverne er – ligeledes i U.S.A. – i begyndelsen af fyrrerne formet slagordet om »the managerial revolution«[30]), der skal udtrykke det forhold, at ledelsen i stigende grad bliver enerådende over *virksomheden, der, som et selvstændigt »væsen«, skiller sig mere og mere fra kapitalejerne* (aktio-

29. Den Roosevelt'ske »Securities and Exchange Commission« (SEC) fra 1933 har bl. a. søgt at udbygge selskabernes »demokratiske« karakter ved at foreskrive, at fuldmagter skal specificere de enkelte punkter, der er til afstemning, og at stridende grupper aktionærer alle skal have adgang til at »hverve« fuldmagter, Samuelson (se note 27) side 90. En redegørelse for domstolenes bestræbelser for at værne aktionærer giver George D. Hornstein i The Yale Law Journal vol. 56 (1947) side 942 ff. Jfr. også Jan Kobbernagel: Ledelse og Ansvar (1945) side 32 ff. om »Spændingen mellem Kapital og Ledelse«.
30. Udtrykket er brugt som bogtitel af James Burnham: »The managerial revolution. What is happening in the world?« New York (1941). Bogen sigter dog væsentligst på udviklingens *politiske* konsekvenser i lande med autoritært styre (afløsning af passive aktionærer med statseje).

nærerne), samtidigt med, at ledelsen de facto bliver selvsupplerende – og dermed selvkontrollerende – uanset om dens kapitalinteresse er minimal, ja rent symbolsk (se Berle og Means kapitel 5, særlig side 87).

Også i Danmark har adskillige af disse synspunkter gyldighed; det ses bl. a. ofte, at støtte til en siddende ledelse opnås ved fuldmagt fra pengeinstitutter m. v. til at udøve stemmeret på belånte eller båndlagte aktier.[31])

En af de mest kendte aktioner mod en siddende ledelse fra aktionærside vedrørte De danske Sukkerfabrikker A/S, hvor en kreds af »menige« aktio-

---

31. Det siges hos Krenchel: Håndbog i dansk aktieret side 274, at »aktionæren må ... antages at bevare stemmeretten for håndpantsatte og deponerede aktier, såfremt der ikke ved pantsætningen er truffet udtrykkelig aftale i modsat retning, da håndpantsætningen og depositionen kun medfører en opbevaringsret og -pligt, men ingen brugsret«. Begrundelsen er tvivlsom.

    Ved belåning i banker er det i de trykte lånedokumenter en stående klausul, at stemmeretten straks overgår til banken, jfr. R. Kæstel: Bankjura, 2. udgave (1962) side 193.

    Iøvrigt anbefaler det sig at træffe udtrykkelig aftale om, hvem retten skal tilkomme, jfr. Fr. Vinding Kruse: Tillæg til Ejendomsretten (1958) side 18–19; HRD i U.f.R. 1963 side 111 anerkender en sådan aftale, se om rækkevidden heraf: Spleth i T.f.R. 1963 side 59 ff.; Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 166–72; samt (med udførlige henvisninger): O. A. Borum i U.f.R. 1966 B. side 97 ff. og Terkel Lund-Nielsen smstds. side 175–76.

    Om stemmeret på båndlagte aktier se J. Kobbernagel: Baandlæggelse (1939) side 178; Otto Schlegel i »Baandlæggelsen og dens retlige Virkninger. Udgivet i Anledning af 50-Aars Dagen for Oprettelsen af Bikubens Forvaltningsafdeling« (1944) side 87 og 194; C. L. David i U.f.R. 1947 B. side 220–24; O. A. Borum, Stig Iuul og Otto Schlegel: Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret (1958) side 106–11; VLD i U.f.R. 1949 side 637; Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 88–89; J. Trolle i U.f.R. 1961 B. side 284; Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 163, der anfører Justitsministeriets cirkulære nr. 58 (Min.Tid. A.) af 3. april 1964 § 6: »Stemmeretten på båndlagte aktier tilkommer, medmindre andet gyldigt er bestemt, forvaltningsafdelingen«.

nærer havde samlet en majoritet af stemmeberettigede aktier uden om ledelsen, der således – trods hjælp fra pengenstitutterne – kunne imødese en generalforsamling, hvor ledelsen ville komme i mindretal. Aktionærflertallet ønskede udstedt friaktier, hvorved selskabets værdier – og selvsagt også den høje børskurs på selskabets aktier – kunne udjævnes over den større nominelle aktiemasse, som friaktierne ville medføre.

På den ordinære generalforsamling den 27. juni 1918, hvor iøvrigt forskellige af ledelsens forslag til vedtægtsændringer forkastedes, blev friaktieudstedelse drøftet, men afvist af ledelsen.

Dette standpunkt fastholdt ledelsen på den ordinære generalforsamling det følgende år, den 18. juni 1919, hvorefter generalforsamlingens flertal – samtidig med, at man viste bestyrelsen det hensyn ikke at forhindre genvalg – nægtede decharge.

Den 22. juli 1919 fremsatte imidlertid finansministeren (Edvard Brandes) forslag til lov om midlertidige ændringer i lovene om indkomst- og formueskat til staten, og i dettes § 7 bestemtes: »Friaktier, der tildeles et Selskabs Aktionærer, bliver ved Skatteansættelsen for Skatteaaret 1920–21 at henregne til Modtagerens skattepligtige Indkomst med deres fulde Værdi ved Udstedelsen paa samme Maade som Aktieudbytte«.

Forslaget gennemførtes som lov nr. 534 af 4. oktober 1919, og dermed bortfaldt aktionærflertallets interesse i aktionen. Det var offentligt kendt – omend ikke »officielt« – at initiativet til bestemmelsen realiter var udgået fra Sukkerfabrikkernes ledelse, støttet af de store pengeinstiutter.

Jfr. Victor Elberling: »Danmark under Verdenskrigen og i Efterkrigstiden. Uddrag af Aviserne 1914–23« (1939) side 97, 115 og 135 og dagbladet »Børsen« den 19. juni 1919 side 4–6.

Om den senere udvikling af reglerne om beskatning af friaktier se Kjeld Rørdam i Revision og Regnskabsvæsen 1962 side 402–405.

Et erhvervsdrivende selskab med (børsnoterede ihændehaver-) aktier spredt over vide kredse er, sålænge det består, *for alle praktiske formål at sidestille med en erhvervsdrivende »selvejende institution«, også med hensyn til ledelsens uafhængighed af »formålssubjekterne« og til ledelsens de facto-status som selvsupplerende.*

Det adskiller sig set fra et alment synspunkt fra en »rigtig« selvejende institution væsentligst ved den investeringsmulighed, som aktierne frembyder for udenforstående, samt ved aktionærernes adkomst til at tage ordet på generalforsamlingen (en ret, der – ikke mindst, hvor generalforsamlingen overværes af pressen, jfr. fonds-

børsvedtægten, bekendtgørelse nr. 139 af 25. april 1959, § 33 f. – ikke helt bør undervurderes).[32])

Det er bl. a. som en parallel til denne udvikling, at de erhvervsdrivende selvejende institutioner som organisationsform må vurderes ud fra et samfundsmæssigt synspunkt.[33]) Og såfremt en aktieselskabs-

---

32. Den almindelige aktiekøber har i reglen – selv om han *føler* sig som medejer af virksomheden – dog forståelse af, at han ikke erhverver rådighed over selskabets værdier eller indflydelse på dets dispositioner. Det er de let omsættelige udbyttegivende værdipapirer i sig selv, der interesserer ham. Det er i så henseende bemærkelsesværdigt, hvor realistisk børsen ofte reagerer ved noteringen med ingen eller ganske beskeden kursforskel på aktier med og uden stemmeret i samme selskab.

33. På de side 196 note 11 anførte steder fremhæver Fr. Vinding Kruse om de store monopolagtige selskaber, at der »mod ... misbrug af magtstillingen vil ... kunne findes et reelt værn foruden i en vis statskontrol i en *indre* udvikling indenfor trusterne selv i *samfundsmæssig* retning. ... Nogle af vore dygtigst ledede og mest ansete truster er ... faktisk allerede på vej til at blive samfundsmæssige i lignende forstand, som f. eks. vore kreditforeninger ... (De) har ... i virkeligheden ... forståelsen af, at trustkapitalen ikke er en *rent privatøkonomisk kapital,* men tillige i høj grad en *samfundsmæssig kapital, betroet gods* fra samfundets side. Det turde dog også være indlysende, at når nutidens samfund gennem den retslig nøje regulerede aktieselskabsform, ordningen og beskyttelsen af ihændehaveraktien og flere andre retslige indretninger, i høj grad har lettet og sikret den private kapital i dannelsen af disse mægtige sammenslutninger af en mer eller mindre monopolagtig karakter, der berører samfundets interesser, må trusternes aktiekapital naturlig opfattes ikke blot som en privatøkonomisk formue, men tillige som en samfundskapital med visse samfundsmæssige forpligtelser«.

Når Vinding Kruse heraf drager den konklusion, at i »gamle, forlængst indarbejdede selskaber, der har nået magten indenfor deres område ... bør aktieudbyttet reguleres til en nogenlunde fast, ensartet, men til gengæld *behersket* størrelse«, må man dog ikke overse, at et stigende udbytte simpelthen kan være udtryk for dividendens »pristalsregulering«.

Efter Vinding Kruses tankegang vil sådanne selskaber faktisk alene komme til at adskille sig fra selvejende institutioner gennem aktionærkredsens krav på et moderat udbytte; jfr. J. C. Thygesen (citeret i Andelsbladet 1966 side 178): »... en del af vore store selskaber efterhånden

lovgivning ikke alene skal have til formål at værne aktionærernes interesser, se ovenfor side 87, må disse betragtninger indgå i behandlingen også af spørgsmålet om rækkevidden af en påkrævet indgriben fra lovgivningens side vedrørende de i snævrere forstand selvejende erhvervsdrivende institutioner, jfr. nedenfor side 369 ff.

Sammenfattende kan det siges, at rent sprogligt må i og for sig *enhver juridisk person,* sålænge den eksisterer som sådan, i princippet kaldes for selvejende, idet alene den selv ved sine vedtægtsmæssige organer er indehaver og bærer af samtlige eller dog de overvejende ejerbeføjelser, medens eventuelle interessenter i videste forstand (aktionærer, andelshavere, medlemmer, beneficianter etc.) ikke har nogen direkte, men højst en indirekte, adgang til at *udøve* ejerbeføjelserne.

I. Selvinteressens omformning

Af det foran udviklede følger umiddelbart, at spørgsmålet om *valg og supplering af ledelsen* melder sig som noget centralt ved de »selvejende« institutioner i videste forstand.

På dette sted skal blot nævnes, at *den normale selvinteresse,* der naturligt er blandt drivkræfterne i et privatejet erhvervsdrivende foretagende, i snæver og direkte forstand savnes hos ledelsen af de »selvejende« institutioner, blot med den modifikation, der måtte følge af, at ledelsens aflønning sker – helt eller delvis – gennem en overskudsandel (tantieme).

I tidligere tider udkrystalliserede selvinteressen sig som oftest i et mere primitivt ønske om pengeindtjening.

Progressive skatter og arveafgifter har gjort dette mål mindre attraktivt,

---

blevet en art halvoffentlige virksomheder, der ikke ensidigt ledes ud fra snævre hensyn til aktionærinteresser«.

Om mindretalsbeskyttelse se iøvrigt Knut Rodhe i Festskrift til O. A. Borum side 431 ff. og Curt Olsson smstds. side 349 ff.

og en række kompenserende mål er blevet aktuelle: Magt, indflydelse, skattefri behovstilfredsstillelse i talrige varianter, position, hædersbevisninger etc.

Til opfyldelse af disse ønskemål gives der ganske vist adskillig lejlighed også for ledelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Men selv med behørig hensyntagen hertil kan der dog ikke bortses fra, at muligheden for et mere platonisk forhold fra ledelsens side inden for en selvejende institution til fremskridt og effektivitet kan være mere nærliggende end ved privatejede erhvervsvirksomheder; praksis er næppe uden eksempler herpå.

Det hører med ved vurderingen af de egentlige »erhvervsdrivende selvejende institutioner«, at (også) denne organisationsform *kan* virke hæmmende på det økonomiske livs dynamik og bidrage til at gøre dette mere statisk.

KAPITEL 5

Hvorledes stiftes en erhvervsdrivende selvejende institution?

I. Det privatretlige grundlag

I retsforfatninger, hvor der til anerkendelse af »juridiske personer« (uden for visse af lovgivningen generelt regulerede former) kræves en konkret offentlig godkendelse i hvert enkelt tilfælde (koncessionssystemet), vil det være nærliggende, at der også stilles særlige krav til den eller de *stiftende dispositioner*, der skal udgøre grundlaget for denne godkendelse.

I overensstemmelse hermed kræver f. eks. den tyske borgerlige lovbog (§ 81), jfr. ovenfor side 58–60, til oprettelse »inter vivos« en skriftlig udfærdigelse (der iøvrigt kan tilbagekaldes, indtil myndighedernes godkendelse er meddelt) og ellers en behørig testation (§ 83). Stiftelsesdeklarationen skal i alle tilfælde fastsætte vedtægtsbestemmelser, herunder regler om forvaltningen. Nødvendigheden af *regler om forvaltningen* i fremmed ret omtales hos Henrik Hessler: Om stiftelser (1952) side 175–80. Den finske lov af 5. april 1930, se ovenfor side 71–72, bestemmer i § 3, stk. 2, såfremt stifteren ikke har udpeget en bestyrelse, eller den udpegede ikke vil påtage sig hvervet, skal domstolen beskikke en sådan.

Derimod antages det i tysk ret – modsat, hvad der f. eks. gælder i schweizisk ret (Civillovbogen art. 80, se ovenfor side 62) – at det ikke til erhvervelse af retsevne er nødvendigt, at der samtidig tillægges det nyskabte retssubjekt *formue*. Se om dette spørgsmål Hessler side 167–75. Efter § 3 i den finske lov skal stiftelsesakten indeholde angivelse af (stiftelsens formål og af) »den samma tillkommande egendom«; efter norsk ret anser Knoph, se ovenfor side 72, det for et nødvendigt vilkår, at »stiftelsen har fått visse midler å virke med« allerede ved oprettelsen.

I modsætning til koncessionssystemet er det ovenfor side 86 med henblik på dansk ret anført, at »oprettelse af en erhvervsdrivende selvejende institution kræver . . . i og for sig kun stifterens (stifternes)

fastlæggelse af formålet og af et organ, der skal tilgodese dette«.[1]) En nærmere undersøgelse vil bekræfte rigtigheden heraf.

Vel er det sædvanligt, at der ved oprettelse af en (erhvervsdrivende) selvejende institution desuden overføres aktiver til virkeliggørelse af dens formål; og som nævnt side 166–70, vil den ofte blive etableret netop for at bevare og videreføre en bestående virksomhed. Det kan dreje sig om fast ejendom, maskiner, inventar og andet løsøre, brugs- og panterettigheder, fordringer (på opretteren eller trediemand), patenter, mønstre, varemærker, forfatterrettigheder o. s. v. Men nogen nødvendighed derfor foreligger ikke.

Det er ikke blot en leg med ord, når der side 191 note 5, med særligt henblik på byggevirksomhed, tales om selvejende institutioner, der ikke selv ejer noget; det nødvendige – og tilstrækkelige – er i disse tilfælde *alene* formålsbestemmelsen (f. eks. opførelse af en beboelsesejendom på et angivet sted og med angivne lejlighedstyper) *og* den ved oprettelsen anordnede ledelse. Herigennem er tilvejebragt basis for de *lånetilsagn* (tidligere særligt af offentlige midler) og den kredit iøvrigt (hos håndværkere og leverandører), som foreløbigt, indtil merværdier gennem produktionssamvirket måtte være skabt, vil være institutionens fornemste (eventuelt eneste) »aktiv«.[2])

I andre tilfælde vil mulighederne for *tilskud eller lån fra det offentlige* afgive det væsentligste økonomiske grundlag for institutionens

---

1. Om nødvendigheden af »en vedvarende Administration« jfr. Ørsteds bemærkninger ovenfor side 81.
2. Om selvejende byggevirksomheder se bl. a. »Et dansk Boligselskabs Historie. Københavns almindelige Boligselskab og K.A.B.-Koncernen 1920–1945« (1945) side 207–08, jfr. side 192–94; »Bogen om Lejerbo« I–II. (1949–54), særlig II. side 138–43; Børge Høilund: Boligloven (1960) side 262–74.

   Lovbestemmelser findes i lov nr. 356 af 27. december 1958 om boligbyggeri og nu i lov nr. 245 af 8. juni 1967, jfr. lovbekendtgørelse nr. 163 af 9. maj 1968, og bekendtgørelse nr. 143 af 30. april 1968, samt i Boligministeriets cirkulære nr. 102 af 20. juni 1967 (Min.Tid. A. side 389), og de i henhold til loven af 1958 § 103, loven af 1967 § 10, udarbejdede

tilblivelse og virksomhed, såsom ved folkehøjskoler, landbrugsskoler m. fl., jfr. side 33 note 33 og nedenfor side 224, hvor statsstøtte betinges af, at vedkommende skole er en selvejende institution.

Efter Undervisningsministeriets cirkulære nr. 146 af 16. juli 1959 (Min. Tid. A. side 494–96) til de private eksamensskoler angående statslån, afsnit C. 2, skal den stiftende »organisation, forening eller stedlige kreds« – jfr. nedenfor note 4, stk. 2 – »selv have skaffet et beløb svarende til mindst ⅙ af det beløb, hvoraf statslånet beregnes«.

Dette »indskud« fra stifternes side behøver ingenlunde at have karakter af en gave, men forudsættes tværtimod normalt tilbagebetalt som andre (drifts-) lån og kan endda »under særlige omstændigheder tillades sikret ved pant efter statslånet«, altså *forud for alle institutionens øvrige kreditorer.*

Undertiden baseres en selvejende institution alene på et *lån fra den private stifter.*

I sommeren 1959 er »Juristforbundets Forlag« således stiftet på denne måde, jfr. vedtægternes § 3 (Juristen 1959 side 185): »Forlaget er en selvejende institution. Forlagets driftskapital udgør ved stiftelsen kroner 60.000, der er ydet som lån af Danmarks Juristforbund, og som forrentes med 5 % p. a. De nærmere vilkår for lånet, herunder om dets tilbagebetaling, fastsættes af Juristforbundets bestyrelse« – *altså af kreditor;* se Juristen 1964, side F. 70–71, hvorefter lånet er steget til 120.000 kr., rentesatsen til 6½ %.

Men end ikke en så beskeden foranstaltning som et tilsagn om et mere eller mindre sikret lån er nogen formel nødvendighed for oprettelse af en selvejende institution. Gennem Kirkeministeriet er således under 7. oktober 1959, Min.Tid. 1959 B. side 32, udfærdiget konfirmation på fundats for »Løgumkloster Refugium« som en selvejende institution, der efter fundatsen ikke ses at have haft aktiver ved oprettelsen.

Ganske generelt kan det herefter siges, at en selvejende institution – hvadenten denne er erhvervsdrivende eller ej – efter dansk ret stiftes ved en *derpå rettet* (gyldig) *viljeserklæring,* der angiver de nævnte to fornødne rekvisitter – *formål og ledelse.*[3])

»Normalvedtægter for en selvejende byggevirksomhed«. Se nærmere nedenfor i kapitel 17.

3. Den modstående opfattelse om nødvendigheden af, at en selvejende institution må »eje« noget, som hævdes af O. A. Borum i Juristen 1964 side

KAPITEL 5

Viljeserklæringen kan hidrøre fra ethvert retssubjekt, der efter dansk ret er udrustet med fornøden handleevne, eller på hvis vegne andre lovligt kan handle.

Opretteren kan herefter være – og har i praksis ofte været – en enkeltperson; men det kan også være en personkreds, f. eks. arvinger, der optræder som stiftere.[4])

Om en juridisk person kan optræde som stifter – eller medstifter – vil afhænge af, om dette er foreneligt med dens vedtægter. I givet fald vil også en erhvervsdrivende selvejende institution kunne optræde som stifter af andre juridiske personer – altså også af andre erhvervsdrivende selvejende institutioner.[5])

458–61, stemmer således ikke med gældende dansk ret, jfr. Ernst Kauffmann i Juristen 1965 side 112–13, Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 14 og Terkel Lund-Nielsen i U.f.R. 1966 B. side 174.

4. Dette var således tilfælde ved oprettelsen af Egmont H. Petersens Fond, jfr. side 44 note 44 og side 111 note 11.

   I bemærkningerne til undervisningsminister Jørgen Jørgensens forslag til lov nr. 311 af 4. juli 1942 om folkehøjskoler og landbrugsskoler, Rigsdagstidende 1941–42, Till. A. sp. 3395, anføres, at »Statslaan kan ydes til Opførelse af en Højskole eller Landbrugsskole, som oprettes af en *Organisation, Forening* eller *stedlig Kreds,* naar det er Hensigten, at Skolen skal være en *selvejende Institution*«.

5. Jfr. side 37 note 39 om Ole Heyes Fond.

   Eksempelvis kan også nævnes, at Carlsbergfondet på 50-årsdagen for dets overtagelse af Gamle Carlsberg, den 1. oktober 1938, har anset sig beføjet til at oprette »Carlsberg Mindelegat for Brygger I. C. Jacobsen« med en kapital på 1 million kr. (senere forhøjet til 10 millioner) til »Støtte for samfundsgavnlige Formaal paa det praktiske Livs Omraade, særlig saadanne, som har Tilknytning til Videnskabens Arbejde« (altså et formål, der afviger ikke uvæsentlig fra det stiftende fonds eget formål). Bestyrelsen består af 3 medlemmer, der vælges af Carlsbergfondets direktion for 6 år ad gangen; jfr. Johs. Pedersen: Carlsbergfondet (1942) side 33.

   Som omtalt side 121 note 28 har Egmont H. Petersens Fond sammen med Det Berlingske Officin A/S stiftet I/S Husumtryk.

   Ifølge fundats konfirmeret den 11. juni 1959, Min.Tid. 1959 B. side 20, har Egmont H. Petersens Fond oprettet »Egmontgården« som en selv-

Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 4, stk. 1, skal kun sådanne »stiftelser og andre selvejende institutioner«, der er »her hjemmehørende« og er »undergivet offentligt tilsyn«, kunne være stiftere af et aktieselskab. Dette gentages i det endelige udkast § 4 i Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964) og begrundes i Bemærkningerne, side 69, med »den forskelligartede og ubestemte struktur, der ofte kendetegner stiftelser, fonds og lignende selvejende institutioner, som ikke er undergivet offentligt tilsyn«. Dette sidste vilkår identificeres på anf. sted med, at »dens fundats har erholdt kongelig konfirmation«.

Om stillingen i fremmed ret se Hessler: Om stiftelser side 180–83.

A. Opretteren er en enkelt fysisk person

Oprettes den selvejende institution af en *enkelt fysisk person,* kan dette ske såvel *inter vivos* som ved *testamente.*

1. *Oprettelse i levende live*

Oprettelse *inter vivos* vil almindeligvis ske ved en *gavedisposition,* ved hvilken opretteren angiver formål og ledelse for det nyskabte retssubjekt og samtidigt overfører visse aktiver til dette.

At enkeltmand skulle søge at etablere en institution helt »formueløs«, altså helt uden aktiver, vil i praksis næppe forekomme (i hvert fald udover en kortere periode, indtil midler er frigjort, opsparet e. l.). Derimod kan stiftelsesakten meget vel fremtræde som *gensidig bebyrdende* i den forstand, at opretteren overdrager sin virksomhed til institutionen mod vederlag (eventuelt endda mod fuldt vederlag) fra denne, f. eks. i form af gældsbrev, jfr. ovenfor side 217 og nedenfor side 223 (om selvejende skoler).

Da såvel gaver som gensidig bebyrdende dispositioner efter dansk ret kan ske *formløst* – i og for sig også mundtligt – opstår såvel *materielretligt* som *skattemæssigt* spørgsmål om, hvornår en selv-

---

ejende institution i tilslutning til Mødrehjælpen og med en grundkapital på 1,3 mill. kr.

ejende institution i forhold til stifteren og hans formue er kommet til eksistens.

a. *Hvornår bindes opretteren selv?* Materielretligt vil det første spørgsmål være, hvornår stifteren *selv er bundet* ved sin disposition. Udgangspunktet må her være dansk rets almindelige regel om, at viljeserklæringer, der ikke er afgivet *og* kommet til løftemodtagerens kundskab (»ensomme viljeserklæringer«), ikke er uigenkaldelige eller iøvrigt skaber ret (udover, hvad testamentsreglerne måtte indebære, jfr. nedenfor).[6])

Man kan ikke afgive et bindende løfte til sig selv, og det kan ikke – ejheller ved rene gavetilsagn – gøre nogen forandring heri, at giveren søger at »spalte« sig i to, således at han (som giver) foretager dispositionen overfor sig selv som (eneste) repræsentant for den af ham planlagte »institution«[7]); *det må være en anden end giveren selv,* der modtager tilsagnet på institutionens (gavemodtagerens) vegne.

Ved gaver fra værger (f. eks. forældre) til umyndige, der ikke har »erhvervende handleevne«, må man hjælpe sig med beskikkelse af en værge ad hoc til at modtage løftet, eller dette må afgives over for en af de myndigheder, der har til opgave at varetage umyndiges tarv (overøvrigheden, eventuelt Justitsministeriet eller Overformynderiet).

For (vordende) selvejende institutioner er der intet direkte sidestykke til disse myndigheder; men så snart opretteren har foretaget

---

6. Udtrykket »ensom viljeserklæring« i den anførte betydning er første gang anvendt af Fr. Vinding Kruse i T.f.R. 1919 side 180 ff.; se om spørgsmålet bl. a. samme forfatter: Retslæren I. (1943) side 234 ff., særlig side 243–47; Henry Ussing: Aftaler, 3. udg. (1950) side 77–83; Viggo Bentzon: Den danske Arveret, 3. udg. (1931) side 239 ff.; O. A. Borum: Arveretten (1950) side 144 og 273 ff.; Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 217–21; samme: Arveret (1965) side 44, 119 og 217–18.

7. Jfr. Carl Jacob Arnholm: Alminnelig Avtalerett, Oslo (1949) side 41: »Det kan neppe være nok at han setter opp et dokument som han lar bli hemmelig, at han gjennomfører disposisjonen i sine regnskaper, eller endog at han åpner en egen bankkonto i stiftelsens navn«. Ligeså Ernst Andersen: Arveret (1965) side 223 om indsættelser i Bikuben eller Overformynderiet.

en vis »konkretisering«, navnlig ved angivelse af formål, må der kunne beskikkes en ad hoc værge som for en umyndig gennem de sædvanlige værgebeskikkende myndigheder, i København Magistraten, iøvrigt skifteretten, jfr. nedenfor side 249 om stillingen på skifte; ved ad hoc værgens modtagelse af tilsagnet bindes giveren.

Det er imidlertid ikke nødvendigt med en sådan beskikkelse, såfremt opretteren har udformet bestemmelser om forvaltningen af den påtænkte institution og har angivet bestemte personer, fysiske eller juridiske, som medlemmer af *bestyrelsen* (udover ham selv). I sådanne tilfælde vil en henvendelse til (en eller flere af) disse være nok til at binde stifteren, såfremt henvendelsen med føje må opfattes som endelig, og såfremt den eller de pågældende tilkendegiver at ville påtage sig hvervet som medlem af *bestyrelsen* og det dermed forbundne ansvar.

Arnholm udtaler herom på det side 220 note 7 anførte sted, at det ikke kan være »nødvendigt, at stiftelsen har fått eget styre, og at statutter er utarbeidet. Det må være nok, at han har overlatt midlene til en tredjemann og tydelig tilkjennegitt at de heretter tilhører stiftelsen og ikke ham selv, så sant bare stiftelsens formål er noenlunde angitt. Og det må vel også klare seg om han overlater oprettelsesdokumentet til en tredjemann eller lar ham medvirke ved oprettelsen, når han bare gjør det tydelig at oprettelsen skal være definitiv«.

Skal man imidlertid undgå en utilstedelig »selvbåndlæggelse« e. l. – selvom den i og for sig kun er tilsigtet at være midlertidig – må man som foran anført fastholde, at »tredjemanden« med føje må anses som *modtagerens* repræsentant, d. v. s. som designeret (midlertidigt eller varigt) medlem af *bestyrelsen* for den begunstigede institution, og selv giver udtryk for dette og derved for, at han påtager sig de med bestyrelseshvervet forbundne opgaver. Overgivelse af oprettelsesdokument eller aktiver f. eks. til stifterens sagfører som sådan eller til en bank vil således ikke i sig selv være nok. Sml. om dansk rets stilling til ensidige indsættelser af beløb i bank eller sparekasse på trediemands (den begunstigedes) navn b. a. Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten, 3. udg. (1951) I. side 702; Viggo Bentzon: Den danske Arveret, 3. udg. (1931) side 242–44; O. A. Borum: Arveretten (1950) side 256–58 og Ernst Andersen: Arveret (1965) side 218. Da gaver til en selvejende institution ikke er afgiftspligtige som sådanne, se ovenfor side 98, vil der normalt ikke blive spørgsmål om »denunciation« over for modtageren gennem gaveanmeldelsen til vedkommende amtstue, sml. f. eks. VLD i U.f.R. 1960 side 678.

Tvivlsomt kan det være, om en person bliver bundet, f. eks. gennem et interview, hvori han *offentligt* tilkendegiver, at hans virksomhed skal omdannes til en selvejende institution, hvis overskud skal anvendes til visse formål til gavn for ubestemte kredse. I reglen vil en sådan tilkendegivelse (selvom den eventuelt måtte have fået indirekte konsekvenser i form af påskønnelse o. l.) dog være for løst et grundlag til at binde »donator« og dermed skabe ret for »formålssubjekterne« eller for det offentlige m. v. som repræsentant for disse til at søge oprettelsen gennemtvunget. Særligt kan man, når der ikke er tale om en konkret ret for bestemte personer, ikke anvende dansk rets regler om »udlovelser«, d. v. s. »offentliggjorte Tilsagn om en Ydelse (Belønning) til den, der udfører en vis Handling, f. eks. Bekendtgørelse om Findeløn, om Præmie for den bedste Løsning af en Opgave«, se Henry Ussing: Aftaler, 3. udg. (1950) side 51–52; Axel H. Pedersen: Licitation (1955) side 100 (om aflysning af forfatter-, kunstner- og arkitektkonkurrencer).

I dansk retspraksis er spørgsmålet berørt i Østre Landsrets dom i U.f.R. 1931 side 801 vedrørende det i 1919 oprettede »de Neergaard-Faarevejleske Fideikommis«, hvor sagsøgeren (opretteren) bl. a. gjorde gældende, at fideikommisset ikke var kommet til eksistens *på en for ham bindende måde.*

Der forelå her en udformet fundats, herunder om forvaltning af midlerne, hvis afkast skulle komme (visse af) opretterens descendenter tilgode efter en angiven successionsorden. Der var derhos udpeget bestyrelse, og denne havde, efter fundatsens bestemmelser, indlagt de modtagne pengeeffekter i Bikubens Forvaltningsafdeling. Kgl. konfirmation var ikke søgt.

Landsretten fastslog principielt, at der ved disse dispositioner »er skabt Rettigheder for de ifølge Fundatsen ... begunstigede, som ikke kan betages dem ved en ensidig Ophævelse af Fideikommisset fra Sagsøgerens Side«.

Sagen skal nærmere omtales nedenfor side 366 under spørgsmålet om *opløsning* af en gyldigt bestående selvejende institution.

I tilfælde, hvor opretteren (donator) har gjort sit tilsagn betinget af opfyldelsen af visse vilkår, må henvises til dansk rets almindelige regler om bristende forudsætninger m. v.; er vilkårenes indtræden afhængig af giverens vilje (forgodtbefindende), foreligger selvsagt ingen bindende disposition, se O. A. Borum:

Arveretten (1950) side 249, Ernst Andersen: Arveret (1965) side 224 og Henry Ussing: Aftaler, 3. udg. (1950) side 33 og 50.

b. *Institutionens almindelige beskyttelse mod opretterens (donators) medkontrahenter og kreditorer?* For at en overførelse af aktiver kan blive *beskyttet mod stifterens* (respektive en anden donators) *senere medkontrahenter og mod hans kreditorer,* må de hertil efter almindelige regler fornødne skridt: Overlevering, tinglysning, denunciation m. v., være foretaget. For at disse skridt kan gennemføres, vil visse faste rammer for den nyoprettede institution kunne være påkrævet, såsom navn, ledelse og hjemsted, jfr. nedenfor side 253 ff.

I de side 218 note 4 anførte lovmotiver former lovgiveren sine krav for at anse en *skole* som selvejende således: »Hertil kan det ikke anses for tilstrækkeligt, at Skolen ikke er i Enkeltmandseje, men det maa yderligere kræves, at den har en selvstændig Styrelse og Økonomi, og at dens Formue i Bygninger, Inventar og andet er sikret Institutionen som saadan og er skarpt adskilt fra Organisationens eller de enkelte Medlemmers Formue, saaledes at den ikke kan tjene som Fyldestgørelsesobjekt for disses Kreditorer; ligeledes maa det kræves, at Skolens Overskud bliver Skolens Ejendom og bevares for den til Styrkelse af dens Økonomi, saaledes at ingen Del af Udbyttet fordeles til Interessenter. For saa vidt der er gjort Indskud fra saadanne til Skolens Start eller til Driften, kan Indskuddene hæfte som Gæld paa Institutionen, men Bestemmelserne om Rentefod og Afdrag maa høre til de Ting, som skal fastlægges i Institutionens Fundats, som vil blive forlangt indsendt til Stadfæstelse af Ministeriet«; cfr. ovenfor side 217 om »Juristforbundets Forlag«.

c. *Afkræftelse over for institutionen?* Særlig interesse knytter sig til spørgsmålet om *afkræftelighed* af stifterens (donators) dispositioner, dels i forhold til hans kreditorer, dels i forhold til hans ægtefælle og børn, være sig som tvangsarvinger (og boslodsberettiget) eller i kraft af deres latente underholdskrav.

α. Fra opretterens (donators) kreditorer. Kommer stifterens bo under *konkursbehandling,* er det naturligvis utvivlsomt, at *Konkurslovens* § 26 kan bringes i anvendelse. Herefter kan alle gaver, som skyldneren har ydet i det sidste år før konkursens begyndelse på et tidspunkt, da han var eller ved dispositionen gjorde sig insolvent, afkræftes, såfremt modtageren »maa antages ved dens Modtagelse

at have været vidende om nogen Omstændighed, der kunne lade ham formode Skyldnerens Insolvents«.[8])

Det er i og for sig konkursboet, som har bevisrisikoen for, at samtlige disse tre afkræftelsesbetingelser er til stede; men navnlig med hensyn til gavemodtagerens »onde tro« er en vis sandsynliggørelse fra boets side tilstrækkelig, jfr. de citerede lovord.

Er giveren selv medlem af ledelsen af den nyoprettede (eventuelt allerede bestående) institution, må denne derfor normalt behandles som »ondtroende«.

Den – såvidt ses – eneste afgørelse, der tangerer spørgsmålet, støtter dette synspunkt, nemlig Hof- og Stadsrettens dom i U.f.R. 1919 side 788. Sagen var rejst af inkassator i Murersvendenes Fagforenings konkursbo mod Murersvendenes Stiftelsle. Dommen anvender Konkurslovens § 26 overfor Stiftelsen, idet fagforeningen, der overenskomststridigt havde besluttet at ophøre med arbejde på lørdage kl. 12, efter at være pålagt en bod, først på 1.000 kr., derefter på 10.000 kr., på en generalforsamling vedtog at skænke stiftelsen samtlige sine værdipapirer til pålydende ca. 23.000 kr.; efter derpå at være pålagt en tredie bod på 60.000 kr. blev fagforeningen erklæret fallit. Det hedder i dommen: »Da Stiftelsen ... under Hensyn saavel til, at dens Formand som Medlem af Fagforeningen havde været til Stede paa Generalforsamlingen ... som til det nære Forhold, der efter Stiftelsens Formaal maa forudsættes at bestaa mellem Fagforeningen og Stiftelsen, maa antages at have været vidende om de Omstændigheder, der betingede Fagforeningens Insolvens, vil der ... være at give Dom efter ... (inkassators) ... Paastand«.

Heller ikke iøvrigt (angående giverens insolvens) bør beviskravene efter Konkurslovens § 26 sættes for højt med hensyn til gavedispositioner af den her omhandlede art.

Konkurslovens § 28 hjemler derhos – uden at fastsætte nogen tidsfrist for dispositionens foretagelse forud for konkursen og uden hensyn til god eller ond tro hos modtageren – afkræftelse af »Afhændelser, som ere skete ved Gave, Kjøb eller i andre Maader«, når de »befindes at være skete, efter at Skyldnerne vare komne i den

8. Jfr. Erwin Munch-Petersen: Skifteretten (1956) side 135–37; Bernhard Gomard: Skifteret, 2. hefte (1964) side 161–62.

Tilstand og vare saa haardt med Gjæld beladte, at de ei deres Gjæld kunde betale«, *og* dispositionen derhos er sket over for visse af skyldnerens nærpårørende.[9])

Kredsen af nærpårørende afgrænses efter lovordene til »Ægtefælle, Forældre og Børn« og til »Arvelader og Arvinger«.

Selvom den selvejende institution måtte være indsat i fallentens testamente, synes paragrafen dog ikke direkte at kunne finde anvendelse på dispositioner *inter vivos* til fordel for en selvejende institution, såfremt ordet »Arvinger«, som af Erwin Munch-Petersen antaget, begrænses til alene at omfatte legale arvinger, modsat arvinger efter testamente (uanset om dette er uigenkaldeligt).

Skal imidlertid institutionens overskud, eventuelt dens kapital, direkte eller indirekte, helt eller delvis, tilfalde de i Konkurslovens § 28 nævnte personer (eller måske endog giveren selv) som »formålssubjekter«, synes det i hvert fald betænkeligt, om det skulle være udelukket at bruge § 28 eller dennes analogi (altså uanset, om institutionen er arving eller ej).

Adskilligt kan efter omstændighederne endda tale for i givet fald at udstrække analogien til som fallentens »barn« at behandle en af ham oprettet institution, selvom dennes midler i og for sig skal tjene »fremmede« formål.

§ 28 eller dennes analogi har været anvendt over for svigerbørn, U.f.R. 1933 side 739, og over for fraseparerede ægtefæller, U.f.R. 1950 side 818, men er nægtet anvendelse over for et plejebarn, U.f.R. 1938 side 141.

Ved en eventuel revision af Konkursloven er der i hvert fald al mulig anledning til at være opmærksom på, at også »afhændelser« til en af giveren oprettet eller ham nærstående selvejende institution indebærer den *særlige risiko* over for kreditorerne, der har motiveret den strengere behandling af § 28-tilfældene i forhold til »almindelige« gavetilfælde i § 26.

---

9. Erwin Munch-Petersen: Skifteretten side 139–41; Bernhard Gomard: Skifteret, 2. hefte (1964) side 162–65.

I »Udkast til Lov om Gældsordning. Udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 8. august 1930 nedsatte Kommission« (1941) har den til Konkurslovens § 28 svarende § 108 erstattet dennes opregning med ordene »nogen af hans nære Paarørende«, der efter Motiverne side 220 skulle omfatte både svigerfamilie, plejebørn og forlovede; det tilføjes derhos, anf. st., at »man har overvejet, om man udtrykkelig i Loven skulde fremhæve, at Retshandler til Fordel for Bestyrelsesmedlemmer og Direktører for Aktieselskabers Vedkommende maa ligestilles med Retshandler til nære Paarørende. Man har imidlertid anset det for overflødigt at give en saadan positiv Regel under Hensyn til, at saadanne Dispositioner formentlig ogsaa, naar Selskabet er solvent, vil være retsstridige«.

I nogen grad kan en usikkerhed med hensyn til rækkevidden af § 28 dog afhjælpes allerede i gældende ret ud fra den anerkendte adgang til – uden direkte lovhjemmel, men med Straffeloven som baggrund – at *afkræfte ekstraordinære dispositioner* (navnlig »betydelige Gaver«).

Denne afkræftelsesadgang omfatter dispositioner, hvorved en skyldner forsætligt og kendeligt for medkontrahenten »unddrager sine Ejendele eller Fordringer fra at tjene sine Fordringshavere ... til Fyldestgørelse« (Straffelovens § 283, stk. 1 nr. 3); og afkræftelsesadgangen gælder, selvom der ikke påfølger en formelig konkurs, men insufficiensen godtgøres under en *likvidation, frivillig akkord eller individualforfølgning.*[10])

Ej heller for denne udvidede afkræftelsesadgang bør rammerne i de her omhandlede forhold drages for snævert, og kravene til den »onde tro« hos den begunstigede institution bør afsvækkes i samme grad, som overdrageren, direkte eller indirekte, er interesseret i institutionen.

Betegnende i så henseende er Sø- og Handelsrettens dom i U.f.R. 1920 side 866: Her havde den ene deltager (C.V.) i et ansvarligt firma, der i marts 1919

---

10. Erwin Munch-Petersen: Skifteretten side 154–64, navnlig side 158–59; Bernhard Gomard: Skifteret, 2. hefte (1964) side 166–69. Stig Iuul: Fideikommissarisk Substitution (1934) side 168–70 behandler det parallele problem om beskyttelse af (ældre) *kreditorer*, hvor midler er henlagt til et fideikommis med giveren som første besidder.

(mod et vederlag, som han brugte til at leve for og til rejseudgifter) afhændet firmaets kontorinventar til et ham selv umiddelbart forinden stiftet aktieselskab, der skulle videreføre hans hidtidige virksomhed, og hvis »eneste virkelige Interesserede« han selv var.

Efter at firmaet i oktober 1919 var blevet erklæret fallit, blev aktieselskabet tilpligtet at udlevere møblerne til boet, uagtet retten ikke turde anse hverken selskabets stiftelse eller møbeltransaktionen som sket pro forma. Sø- og Handelsretten fandt nemlig, at »Formaalet med Overdragelsen af Møblerne har været at sikre disse for det sagsøgte Selskab og paa den anden Side at unddrage dem for Retsforfølgning fra Kreditorerne i Firmaet . . ., og efter C.V.'s Forhold til begge disse Virksomheder maa en saadan Overdragelse, hvorved han i alt Væsentligt til Fordel for sig selv unddrager sine Kreditorer Eksekutionsobjekter, anses for stridende mod de gældende Love og derfor ugyldig«.

β. Fra arvinger. I forhold til tvangsarvinger i videre forstand (legale tvangsarvinger og arvinger, hvis arveadkomst er gjort uigenkaldelig) vil afkæftelsesproblemet i første række opstå i den form, at dispositionen – uanset tidspunktet for dens foretagelse – af arvingerne kræves behandlet som *dødsgave* og således, jfr. Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 70 – ligesom tidligere efter Arveforordningen af 21. maj 1845 § 30 – kun kan opretholdes i det omfang, dette er foreneligt med testationsreglerne.

Det ledende synspunkt er under den tidligere lovgivning formuleret af Borum på følgende måde: »Den begrænsning i giverens rådighed i levende live som gaven har medført må være væsentlig for at man kan undlade at bringe testamentsreglerne i anvendelse. Der opnås herved en effektiv beskyttelse af tvangsarveretten og de øvrige testamentregler, idet arveladeren som oftest vil vægre sig ved at pålægge sig et sådant offer«. Som eksempel herpå nævner Borum, at flere højesteretsdomme – således dommene i U.f.R. 1938 side 1, 1946 side 617 (og 1949 side 785) – »klart (har) fastslået, at udstedelse og tinglysning af skøde på ejendommen gør overdragelsen uangribelig fra arvingernes side«.[11])

11. Jfr. O. A. Borum: Arveretten (1950) side 246–47 og side 250–53, jfr. i det hele side 240–62, samt Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 218 ff. At § 30 eventuelt af *arvinger* kan anvendes ved overdragelse af værdier til

Imidlertid indicerer højesteretsdom i U.f.R. 1959 side 427, der efter arveforordningens § 30 tilsidesætter en tinglyst køberet for en *samleverske,* at domstolene i henseende til arvingers beskyttelse dog ikke ønsker at binde sig til ganske faste, formelle kriterier, jfr. J. Trolle i Juristen 1960 side 1 ff. og i T.f.R. 1960 side 211 ff.

Efter Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 70 skal arvereglerne iagttages ved »gaveløfter, der ikke kan gøres gældende, så længe giveren lever, og (ved) gaver, der gives på hans dødsleje«.

Formuleringen svarer til den i »Udkast til Arvelov med tilhørende Bemærkninger. Udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 13. Maj 1936 nedsatte Kommission« (1941) § 89 angivne, om hvilken der i bemærkningernes side 164 udtales: »Man har herved villet give Udtryk for en Regel, som stemmer med den Hovedlinie, som gaar gennem dansk Retsanvendelse paa det her omhandlede Omraade, idet man ikke har fundet det paakrævet at søge Praksis skærpet«. Under den nye lov beskrives stillingen af Ernst Andersen: Arveret (1965) side 220 ff. helt på linie hermed.

Hvor det drejer sig om overdragelser til en af arveladeren (samtidigt eller tidligere) oprettet, respektive ham nærstående, *selvejende institution,* gør netop særlige hensyn sig gældende i henseende til nødvendigheden af en kritisk vurdering af transaktionerne.

Når henses:

1) til donators nære (faktiske) tilknytning til institutionen, der kan nærme sig identitet, og som gør, at »offeret« for ham er uden reel tynge og dermed ret formelt; og
2) til den adgang, der – gennem en selvejende institution som mellemled – åbnes for netop i levende live at ordne sådanne forhold fremover, som typisk henhører under arvereglerne,

synes der at være al mulig grund til at være særlig på vagt for arvingernes ret; eventuelt således, at man udstrækker § 70 ud over de

---

et af overdrageren oprettet fideikommis, hvor overdrageren er første besidder, antages af Stig Iuul: Fideikommissarisk Substitution (1931) side 169.

tilvante rammer ved – så at sige – i disse forhold at identificere modtageren (institutionen) med giveren selv.

For at statuere, at der foreligger en livsgave og ikke en dødsgave, må det være nærliggende at kræve, at der allerede i tiden fra oprettelsen (respektive doteringen) af den selvejende institution etc. og *til* donators død (altså ikke først *fra* donators død) i afgørende grad eller i hvert fald i væsentlig grad kan påvises:

1) et reelt offer fra donators side;
2) at dette offer er uigenkaldeligt og definitivt; og
3) at den oprettede institution straks fra starten får og opretholder et selvstændigt »liv«, adskilt fra og uafhængigt af donator.

I praksis foreligger følgende utrykte dom af Østre Landsret den 11. juni 1949 i sagen XII. nr. 124/1949 (vedrørende det Raben-Levetzauske løsørelegat, se O. A. Borum i Juristen 1964 side 457):

Den 1. juni 1931 oprettede ægtefællerne A fælles testamente, hvori bl. a. bestemtes:

1.

»I Overensstemmelse med de af os fastholdte Ønsker om Fordelingen af vort Fællesbo efter vor Død mellem vore fire Børn har vi allerede i levende Live ved Gavebrev overdraget vore sjællandske Godser, O.O. og P.P. til vor yngste Søn, (Søn 2), som hans Arv.

2.

Da vor ældste Søn, (Søn 1), har erklæret, at han vil henholde sig til sit Successorfond og ikke ønsker at overtage vore lollandske Ejendomme, saaledes som det havde været vort Ønske, saa bestemmer vi, at ... Grevskabet N.N. og R.R. Gods ... overtages af vor ældste Søns ældste Søn ...

3.

For at gennemføre ovenstaaende af os fastsatte Fordeling modtager vore to Døtre, (Datter 1) og (Datter 2), hver i Arv af Fællesboet 315.000 Kr. Da (Datter 2) i vort levende Live imidlertid allerede har modtaget sin Arvepart, henstiller vi til hende, at hun mod at erholde Kvittering af Boet for det hende ydede Arveforskud iøvrigt giver Afkald paa eventuel Arv i Fællesboet, bortset fra dettes Løsøre.

Til Fyldestgørelse af den (Datter 1) tilkommende Arvepart .... udlægges hende een eller flere 5 % rentebærende Panteobligationer ....

Vi henstiller ligeledes til (Datter 1), at hun ved Modtagelsen af Arv som foran bestemt iøvrigt giver Afkald paa eventuel Arv af Fællesboet, bortset fra dettes Løsøre.

4.

Saafremt den længstlevende af os maatte ønske at benytte sig af sin Ret efter Loven til at sidde i uskiftet Bo, træder de ovenfor i Post 2 og 3 nævnte Bestemmelser dog først i Kraft ved den længstlevendes Død.

Skulde den længstlevende ikke ønske at sidde i uskiftet Bo, forbeholdes der denne fri Boligret paa N.N. Slot med tilhørende Park og Hestehave samt Naturalydelser fra Gaardene som hidtil. Den indvendige Vedligeholdelse af Park og Have paahviler Beboeren, medens den udvendige Vedligeholdelse af Bygningerne skal varetages af Ejeren.

5.

Ejendommen Villa X, Fanø, med alt tilhørende Løsøre og Inventar, der altid har været betragtet som Fru A.'s personlige Ejendom, skal ved den længstlevendes Død tilfalde vore Døtre .... i Forening udover den dem iøvrigt tillagte Arv.

6.

Vort Løsøre omfattes ikke af de givne Arveafkald, men deles efter den længstlevendes Død lige mellem vore 4 Børn. Vor Søn, (Søn 2), skal have Tilladelse til efter Vurdering at udtage, hvad han ønsker af det vort Fællesbo tilhørende Løsøre, der ved den længstlevendes Død maatte bero i Ejendommen Y. ....«.

Ved codicil af 1. juni 1932 ændredes bl. a. bestemmelsen i testamentets § 3, stk. 2, jfr. § 6 saaledes:

»Til Fyldestgørelse af den (Datter 1) tilkommende Arvepart anvendes det Beløb, som findes indestaaende paa Sparekassebog med Den danske Landmandsbank, Ct. Nr. 65462.

Fordelingen af vort Løsøre skal ikke finde Sted, før der er solgt eller udtaget efter Vurdering til et saa stort Beløb, at (Datter 1) kan faa sin Arvepart heraf.

Skulde vort fælles Løsøre ikke indbringe et saa stort Beløb, at (Datter 1)'s Arv kan dækkes, træder for Restbeløbet Bestemmelsen i Pgf. 3,2 i Kraft«.

Ved en senere codicil af 17. marts 1933 blev endvidere bestemt, at testamentets § 2 skulle udgaa, saaledes at den ældste søn ved testators død skulle overtage de to lollandske godser, grevskabet N.N. samt godset R.R., hvorom codicillen indeholder saalydende bestemmelse:

»Ejendommene overtages som de er og forefindes med alle Rettigheder og alle paahvilende Forpligtelser, dog under Iagttagelse af Bestemmelsen i Testamentets Pgf. 4 og de øvrige Bestemmelser i Testamentet, saaledes ogsaa at alt privat Løsøre og Husinventar først kommer til Deling efter den længstlevendes Død, hvilken Bestemmelse ogsaa er gældende for (Datter 1)'s Arvepart«.

Den 5. maj 1933 afgik A ved døden, og hans enke forblev hensiddende i uskiftet bo med de i testamentet nævnte fællesbørn. Hun forhandlede derefter med de to sønner om overtagelse af godserne N.N. og R.R., men da (Søn 1) ikke ønskede at overtage godserne paa de ham tilbudte vilkaar, overdrog hun ved skøde af 13. august 1934 disse godser til (Søn 2) for en købesum af 2.550.000 kroner, der berigtigedes ved overtagelse af pantegæld og løs gæld til beløb ialt 2.134.865 kr. 37 øre, ved kontant betaling af 87.134 kr. 63 øre, og ved at der tillagdes fru A en nærmere angiven brugsret til N.N. slot, samt naturalydelser fra godserne i samme omfang som hidtil, alt anslaaet til en aarlig værdi af 40.000 kr. og kapitaliseret til 328.000 kr.

I 1935 ønskede fru A fællesboet skiftet, og i henhold til kgl. bevilling af 15. marts 1935 toges boet under skiftebehandling af godsinspektør D som executor testamenti. Boet opgjordes pr. 19. december 1935 og udviste en beholden formue paa 138.954 kroner 52 øre. Ved repartitionen udlagdes samtlige aktiver til værdi 502.058 kr. 11 øre – heraf løsøre til værdi 440.377 kr. 40 øre i alt væsentligt beroende paa N.N. slot, O.O. hovedbygning og ejendommen Y. – til fru A til dækning af hendes boes- og arvelod, opgjort til 86.227 kr. 15 øre, mod at hun tilsvarede fællesboets gæld samt udbetalte (Datter 1)'s arv, opgjort til 51.591 kr. 69 øre, der senere frivilligt blev forhøjet til 100.000 kr. ... De øvrige arvinger (Datter 2), (Søn 1) og (Søn 2) var ikke berettiget til arv efter deres fader, da de som forskud paa arv havde modtaget henholdsvis 315.000 kr., 446.000 kr. og 328.679 kr. 20 øre.

Efter samraad med sin sagfører højesteretssagfører B besluttede fru A nogen tid efter at overdrage størstedelen af det hende tilhørende løsøre til et legat, »Det A'ske løsørelegat«, og den 2. april 1936 oprettede hun saalydende fundats for legatet:

»1.

Legatets Formue skal bestaa af det Løsøre paa N.N., O.O. og Y., der er opført paa vedhæftede Fortegnelse, som er udfærdiget paa Grundlag af de af autoriseret Taxatrice, Fru E, under 25. April 1936 og 29. Februar 1936 afgivne Vurderingsforretninger.

2.

Dette Løsøre skal stedse blive beroende paa den Ejendom, hvor det ifølge Fortegnelsen befinder sig, saalænge Ejendommene er i nogen af min afdøde

Ægtefælles og mine ægte Descendenters Eje, og Ejeren (eller Ejerne) skal have den fulde Brugsret over Løsøret.

Enken efter en saadan Ejer skal have den fulde Brugsret, saalænge hun hensidder i uskiftet Bo med Ejendommene eller har Ejendomsret derover.

Adoptivbørn skal have samme Ret som Descendenter.

Saalænge jeg bliver boende paa Ejendommene, udøver jeg Brugsretten over Løsøret.

Løsøret kan af Legatbestyrelsen med Samtykke af den paagældende Bruger flyttes fra en til en anden af de i Pgf. 1 omhandlede Ejendomme og betragtes da i enhver Henseende som henhørende under det til Legatet hørende Løsøre paa den ejendom, hvortil det flyttes.

3.

Brugeren af Løsøret skal holde dette behørig assureret mod Brand og Indbrud, hvilket skal paases af Legatets Bestyrelse.

Genstande, der af Legatbestyrelsen ikke mere findes passende til Anvendelse, kan af Bestyrelsen bortsælges.

Assurancesummerne, jfr. 1. Stk., og Beløbene, der fremkommer ved Bortsalg, jfr. 2. Stk., anvendes enten til nye Indkøb, til Reparation af Legatets Ejendele, straks eller senere, eller henlægges til en Legatformue, saaledes at den, der til enhver Tid har Brugsretten over Løsøret paa den paagældende Ejendom, nyder Renten af Legatformuen.

I Tilfælde af opslidte, ituslaaede, bortkomne Genstande er Besidderen ikke pligtig til for sin egen Regning at anskaffe nye Genstande.

Bestyrelsen drager Omforg for, at Fortegnelsen over Løsøret holdes à jour.

Bestyrelsen anlægger Legatets Formue i sikre Værdipapirer, der deponeres i et solidt Pengeinstitut.

Skulde min Søn (Søn 2) ved min Død ikke komme til at overtage Ejendommen Y, København, saaledes som bestemt i mit Testamente af 3. Februar 1936, skal det der beroende Løsøre overføres til N.N. Slot eller O.O. Hovedbygning og forblive der.

5.

Saafremt Ejendommen O.O. eller Y. overgaar til nogen, der ikke er brugsberettiget i Henhold til Pgf. 2, skal det der beroende Løsøre helt eller delvis enten efter Legatbestyrelsens Bestemmelse overføres til N.N. eller sælges paa den Maade, som Legatbestyrelsen bestemmer. Den herved indvundne Kapital saavelsom Kapitaler, der i Henhold til Pgf. 3 er substituerede for Løsøre fra den paagældende Ejendom, henlægges til Rentenydelse for den brugsberettigede Besidder af N.N.

Saafremt N.N. overgaar til nogen, der ikke er brugsberettiget i Henhold

til Pgf. 2, skal Løsøret paa alle Ejendommene sælges paa den Maade, som Legatbestyrelsen til den Tid maatte bestemme. De derved indvundne Beløb skal henlægges til Kapitalen, der baandlægges, saaledes at den sidste af vore Descendenter, der var Ejer af N.N. eller dennes Enke, hvad enten hun selv har besiddet N.N. eller ej, skal nyde Renterne af Kapitalen for Livstid. Enken dog kun saalænge, hun forbliver ugift.

Saafremt der ved Løsørets Bortsalg ikke findes nogen til Rentenydelse berettiget Person, saavelsom naar Rentenydelsen ved Død eller nyt Ægteskab ophører, udbetales Kapitalen af Legatbestyrelsen til Descendenterne efter den af vore Descendenter, der sidst ejede N.N. Findes ikke saadanne, udbetales Kapitalen til de legale eller testamentariske Arvinger efter den af vore Descendenter, der sidst ejede N.N.

6.

Den første Legatbestyrelse skal bestaa af mig selv, Ejeren af N.N., min Søn (Søn 2), og af Højesteretssagfører B.

Ethvert Bestyrelsesmedlem vælger sin Efterfølger, og skulde dette ikke være sket, vælges han af de øvrige Medlemmer. I Tilsfælde af Uenighed sker Valget ved Lodtrækning. Ethvert Valg sanktioneres af Justitsministeriet.

7.

Paa denne Fundats vil der være at søge kgl. Konfirmation«.

Umiddelbart efter fundatsens oprettelse indsendte højesteretssagfører B andragende til justitsministeriet om kgl. konfirmation paa fundatsen, men i skrivelse af 24. juli 1936 meddelte ministeriet, at andragendet ikke kunne imødekommes, »da fundatsen efter sit indhold ikke egner sig til at forsyne med kgl. konfirmation«. Dette afslag medførte dog ikke, at der foretoges ændring i eller ophævelse af fundatsen.

Den 23. januar 1937 afholdt legatbestyrelsen møde, hvorom der i bestyrelsesprotokollen bl. a. tilførtes følgende:

»Der fremlagdes en Skrivelse fra Justitsministeriet, ifølge hvilken Fundatsen ikke lod sig kgl. konfirmere. Højesteretssagfører B bemærkede, at under mundtlig Konference med Departementschef Svendsen, havde denne meddelt ham, at Aarsagen hertil var, at der kun forelaa private Interesser ved Oprettelsen af Legatet, men ingen offentlig Interesse, ligesom der ej heller fra det Offentliges Side kunde føres et Tilsyn med Legatet paa Grund af dets Beskaffenhed. .... Endvidere oplystes det, at fru A var flyttet fra O.O. til Z. og havde medtaget en Del Løsøre fra O.O., efter dertil at have indhentet Bestyrelsens Samtykke. Dette Løsøre var assureret for 30.000 Kr.

KAPITEL 5

Fru A gjorde opmærksom paa, at der i Fundatsen over de bortskænkede Genstande var medtaget Vinbeholdning, hvilket var en Fejltagelse, idet Højesteretssagfører B ved Fortegnelsens Udarbejdelse havde gjort opmærksom paa, at Vinbeholdning selvfølgelig ikke kunde indgaa derunder, da den var bestemt til Forbrug. Man var derfor enig om at lade Vinbeholdningen udgaa af Fortegnelsen (pag. 42), saaledes at fru A havde fri Dispositionsret derover«.

Den 9. marts 1946 afgik fru A ved døden, og paa et kort tid derefter afholdt møde i legatbestyrelsen blev højesteretssagfører, dr. juris C, der er sagfører for (Søn 2), indvalgt i bestyrelsen i afdødes sted. Bestyrelsen vedtog derefter i et møde af 29. september 1947 at lade tilvejebringe en fuldstændig fortegnelse over de legatet tilhørende effekter og at afmærke disse, idet (Søn 2) havde oplyst, at adskillige af de legatet tilhørende genstande var gaaet til ved slid og lign. i det tidsrum, legatet havde bestaaet, ligesom den afdøde fru A havde afhændet forskellige ting.

Da sagsøgerne, (Datter 1, Datter 2 og Søn 1), var af den formening, at legatet var i strid med deres tvangsarveret, og at det af legatet omfattede løsøre derfor burde medinddrages i deres moders dødsbo, førtes der forhandlinger mellem dem og legatbestyrelsen herom, men da enighed ikke kunne opnaas, har sagsøgerne under nærværende ved stævning af 5. november 1948 anlagte sag pastaaet sagsøgte, Bestyrelsen for det A'ske Løsørelegat, tilpligtet at anerkende, at legatets midler, hvis værdi under sagen er anslaaet til 900.000 kroner, bør registreres i boet efter fru A som tilhørende dette bo.

Den sagsøgte legatbestyrelse har nedlagt paastand om frifindelse.

Under domsforhandlingen er der afgivet forklaring af sagsøgerne (Datter 2) og (Søn 1) samt af (Søn 2), højesteretssagfører B og taxatrice fru P.

Sagsøgerne har til støtte for deres paastand anført, at oprettelsen af legatet udelukkende har haft til formaal at begunstige den nuværende nyder af legatet (Søn 2) paa de øvrige arvingers bekostning, og at denne disposition efter sit indhold, og saaledes som den nærmere er gennemført, ikke kan betragtes som en gyldig livsgave, men som et forsøg paa at omgaa reglerne om tvangsarv.

Sagsøgerne har nærmere anført, at der ved testamentet af 1931 var tilsigtet en deling af familiegodserne mellem de to sønner, hvilket ville medføre en kraftig beskæring af de to døtres arveparter. Det var derfor testatorerne magtpaaliggende, hvilket testamentet og codicillerne klart viser, at sikre døtrene, idet der tillagdes (Datter 1), der ikke havde modtaget arveforskud, 315.000 kroner, hvorhos de begge, for (Datter 2)'s vedkommende uanset arveforskud,

lige med sønnerne skulle arve hver ¼ af løsøret. Ved at hensidde i uskiftet bo havde fru A paataget sig en – i hvert fald moralsk – forpligtelse til at respektere det fælles testamente.

Fru A's efterfølgende dispositioner viser imidlertid en umiskendelig tendens til at ville begunstige (Søn 2).

Denne fik ved skødet af 1934 godserne N.N. og R.R. overdraget paa betydelig gunstigere vilkaar, end hans broder under forudgaaende forhandlinger havde faaet tilbudt. Selv om der maaske ikke kunne rettes nogen kritik mod købesummen, slap han med en meget ringe kontant udbetaling, hvortil kommer, at værdien af fru A's brugsret m. v., der var tillagt hende ved testamentet, og som i sig selv var en naturlig forpligtelse for den af børnene, der overtog N.N., ansattes til et urimeligt stort beløb. Naar man tager dette i betragtning, maa skiftet af fællesboet efter sagsøgernes formening anses som et udtryk for deres moders ønske om derved af hensyn til senere dispositioner at faa fuld raadighed over løsøret, saaledes at hun yderligere kunne begunstige sin yngste søn.

At det ved oprettelsen af løsørelegatet var tilsigtet at begunstige (Søn 2), fremgaar da ogsaa klart af fundatsens § 2, idet han nu var ejer af godserne N.N. og O.O. I samme retning peger bestemmelsen i fundatsens § 4, hvorefter det i ejendommen Y. beroende løsøre, saafremt (Søn 2) ikke skulde komme til at overtage denne ejendom, skal overføres til N.N. Yderligere søgte fru A at sikre denne søn ved i sit testamente af 30. september 1936 at bestemme, at hvis nogen af hendes arvinger rejste indsigelse mod retsgyldigheden af det stiftede legat, skulle (Søn 2) forlods arve ⅓ af samtlige hendes efterladenskaber. Ejendommen Y. og den i testamentet af 1. juni 1931 nævnte ejendom villa X. paa Fanø blev iøvrigt i 1940 tilskødet (Søn 2), saaledes at han nu var ejer af samtlige faste ejendomme.

Ved bedømmelsen af, om oprettelsen af legatet er en livsgave eller en af arveforordningens § 30 omfattet dispostion, maa der efter sagsøgernes formening lægges afgørende vægt paa motivet, der efter det anførte har været at begunstige (Søn 2) paa de andre arvingers bekostning.

For at dispositionen skal anerkendes som en gyldig livsgave, maa det kræves, at der er sket en retlig og faktisk opfyldelse af gaven til legatet, saaledes at en egentlig raaden over det bortskænkede var frataget opretterinden, men disse betingelser er efter sagsøgernes formening ikke opfyldt.

Sagsøgerne har herved henvist til, at sammensætningen af den første legatbestyrelse viser, at giver og gavemodtager – legatbestyrelsen – praktisk taget er identiske, saaledes at legatbestyrelsen ikke var uafhængig af giveren. Da fundatsen ikke indeholder afstemningsregler, har bestyrelsens afgørelse kunnet træffes ved simpel stemmeflerhed, saaledes at det maa anses for overvejende sandsynligt, at fru A kunne faa sine ønsker gennemført.

At bestyrelsen ogsaa kun har anset sit hverv for værende af mere formel karakter fremgaar af, *at* den, da andragendet om konfirmation paa fundatsen blev nægtet, ikke søgte fundatsen ændret saaledes, at den opfyldte betingelserne for konfirmation, hvorved legatet ville blive undergivet den tilsigtede kontrol af det offentlige, *at* den i strid med fundatsens § 3 undlod at drage omsorg for, at fortegnelsen over legatets midler holdtes à jour, hvorved der kunne føres en vis kontrol med legatets midler, *og at* bestyrelsen i tiden indtil 28. april 1947, da fru A var afgaaet ved døden, kun har afholdt møde den 23. januar 1937. Først da der ved fru A's død blev tale om retssag, lod bestyrelsen foretage undersøgelse af, om legatets ejendele var tilstede.

Nogen faktisk overdragelse af løsøret til legatet fandt heller ikke sted. Fru A havde uden begrænsning forbeholdt sig den fulde brugsret over løsøret, saalænge hun blev boende paa de i fundatsen nævnte ejendomme. Denne brugsret, der var hendes eneste reelle interesse, udøvede hun uden noget tilsyn, uden vederlag og uden ansvar for opslidte, ituslaaede og bortkomne genstande. At det heller ikke var meningen, at der ved legatets oprettelse skulle ske nogen indskrænkning i hendes fulde raadighed over løsøret, viser den omstændighed, at hun kort tid efter legatets oprettelse ganske i strid med fundatsens § 2 med bestyrelsens samtykke havde flyttet en del af løsøret fra O.O. til ejendommen Z., og at vinbeholdningen, der var opført paa de i fundatsens § 1 nævnte vurderingsforretninger og overført til den fundatsen vedhæftede fortegnelse, senere udleveredes hende til fri disposition. Endvidere har hun i et brev af september 1936 til højesteretssagfører B meddelt, at hun for sit vedkommende intet havde imod, at det paa O.O. værende løsøre efter hendes død bortsælges, saaledes at provenuet indgaar i hendes bo, en ordning som bestyrelsen dog ikke har tiltraadt. Ved hendes død viste det sig endvidere, at der manglede en del af løsøret, og paa bestyrelsesmødet den 29. september 1947 oplyste (Søn 2), at hans moder havde bortsolgt forskellige sølv- og fajancegenstande, som han forgæves havde søgt at efterspore.

Overfor sagsøgernes betragtninger har den sagsøgte bestyrelse anført følgende:

Legatet blev oprettet, efter at fru A ved skiftet af fællesboet havde faaet fuld raadighed over løsøret, og formaalet med legatet, der omfattede løsøre til værdi 322.750 kr. 50 øre, hvoraf løsøre til værdi 245.724 kr. 50 øre beroede paa N.N., var alene at sikre, at de i fundatsen nævnte ejendomme, saa længe de ejes af hendes descendenter, kunne holdes fuldt møblerede, hvilket efter erfaringerne fra andre store godser efter lensafløsningsloven har været forbundet med ikke ringe vanskelighed. (Søn 2) var ganske vist ejer af N.N. ved legatets stiftelse, men der tilsigtedes ikke nogen særlig begunstigelse af ham,

og det var desuden uvist, om ikke forholdene kunne udvikle sig saaledes, at han ikke var i stand til at beholde N.N., i hvilket tilfælde (Søn 1) i henhold til en i 1935 truffet ordning havde forkøbsret.

Det bestrides, at oprettelsen af legatet er en disposition, der omfattes af arveforordningens § 30, idet der foreligger en saavel retlig som faktisk opfyldelse af gaven. Legatet traadte straks i kraft ved fundatsens oprettelse, og de af legatet omfattede genstande befandt sig paa de ejendomme, hvor de efter fundatsen skulle være, saaledes at en yderligere overlevering var ufornøden. Fundatsen var vedhæftet en specificeret fortegnelse og beskrivelse af løsøret med nøje angivelse af, hvor de enkelte genstande befandt sig, og der kunne derfor ikke være nogen tvivl om identiteten af, hvad der tilhørte legatet.

At der blev nægtet kgl. konfirmation paa fundatsen, er uden betydning for dennes gyldighed, idet det afgørende er, at fru A ved sin underskrift paa fundatsen blev bundet af denne, saaledes som hun selv har opfattet det, hvorom sagsøgte har henvist til det af sagsøgerne omtalte brev af september 1936 fra hende til legatbestyrelsen, hvori hun fremhæver, at hun ved oprettelsen af fundatsen har afskaaret sig fra at foretage nogensomhelst disposition over det bortskænkede løsøre. Dispositionens karakter som livsgave viser sig ogsaa derved, at hun ikke havde forbeholdt sig en ubetinget brugsret paa livstid, men kun, saalænge hun beboede en af de nævnte ejendomme, og den ville derfor falde bort, hvis hun f. eks. tog ophold i udlandet, hvad der ikke var udelukket. Paastanden om, at den af hende indsatte legatbestyrelse skulle være afhængig af hende, maa afvises. Der er intet usædvanligt i, at en legatstifter selv har sæde i legatbestyrelsen; (Søn 2) havde en selvstændig interesse i at fastholde sin moder ved fundatsen, ligesom højesteretssagfører B maatte formodes paa behørig maade at ville varetage de fremtidige berettigedes interesser. I konsekvens heraf maatte bestyrelsen ved fru A's død nægte at lade løsøret paa O.O. indgaa i hendes dødsbo, hvilket hun som foran anført ikke havde haft noget imod.

De sagsøgte har under proceduren erkendt, at legatbestyrelsen maaske burde have hindret fru A i at flytte løsøret paa O.O. til ejendommen Z., men hævder iøvrigt, at der gennem aarene har været ført det fornødne tilsyn, og at der ikke foreligger oplysninger om, at fru A havde disponeret over dele af løsøret i strid med fundatsen. Først da brugsretten ved fru A's død overgik til en anden bruger, var det paakrævet at foretage en nøjere gennemgang af løsøret for at konstatere, hvad den nye bruger overtog. Det viste sig da, at der manglede møbler og andre effekter, navnlig glas og porcelæn, til værdi 22.387 kr. fordelt paa flere hundrede smaaposter, og sølvtøj til værdi 779 kr. 50 øre, hvilket i alt væsentlig maa antages at skyldes slid gennem 10 aar i forbin-

delse med foretagne omflytninger og nedpakning i kasser som følge af indkvartering paa slottet under besættelsen.

I modstrid med, hvad der hævdes af sagsøgerne, har højesteretssagfører B som vidne forklaret, at fru A's motiv til at skifte var en opstaaet uenighed inden for familien, hvorfor han havde tilraadet hende denne løsning. Først efter skiftets afslutning fik fru A den tanke, at løsøret i stedet for at deles ud, burde bevares for besidderen af godserne, saaledes at disse ejendomme stod fuldt monteret og derved bevarede deres værdi. Han kunne tiltræde denne ordning og fandt, at det var en god ide at oprette et løsørelegat, hvormed ikke var tilsigtet nogen særlig begunstigelse af (Søn 2), idet man i 1936 ansaa det for tvivlsomt, om han kunne bevare godserne. I aarene efter legatets oprettelse drøftede han flere gange aarligt forholdene med fru A og førte det efter hans skøn fornødne tilsyn med legatets midler, selvom noget formelt bestyrelsesmøde ikke blev afholdt.

(Søn 2) har forklaret, at han ikke har opfordret sin moder til at oprette legatet, og at han først fik kundskab til dette, efter at hans moder havde drøftet sagen med højesteretssagfører B.

Efter de foreliggende oplysninger, hvorefter fru A's tidligere dispositioner i ikke ringe grad har været til fordel for (Søn 2), er det nærliggende at antage, at det, naar hun traf bestemmelse om oprettelsen af løsørelegatet, ikke har været uden betydning, at hun havde grund til at regne med, at denne søn, der var ejer af N.N. og O.O., ville komme til at nyde godt af legatet. Derimod findes der ikke grundlag for at fastslaa, at det bærende motiv for oprettelsen af dette, som af sagsøgerne hævdet, har været i strid med tvangsarvereglerne, at begunstige (Søn 2) paa de øvrige arvingers bekostning. Det skal herved fremhæves, at tanken om at sikre, at det omhandlede værdifulde indbo bevaredes paa de paagældende ejendomme til fordel for de af fru A's efterkommere, der erhvervede disse, ikke var unaturlig og næppe kunne realiseres tilfredsstillende paa anden maade end gennem oprettelsen af et legat.

Heller ikke det iøvrigt af sagsøgerne anførte findes at være af afgørende betydning, hvorved navnlig bemærkes, at retten ikke mener at kunne tiltræde de af sagsøgerne fremsatte betragtninger vedrørende legatbestyrelsens sammensætning, og at der ikke vil kunne lægges vægt paa det iøvrigt af sagsøgerne anførte, særligt med hensyn til de i fundatsen indeholdte bestemmelser om legatnydernes ansvarsfrihed for ødelæggelse og bortkomst af legatets effekter, der ikke efter rettens skøn bør opfattes som værende af ubegrænset omfang. Herefter finder retten, der i det væsentlige kan slutte sig til de af de sagsøgte anførte betragtninger, at der ved oprettelsen af fundatsen af 2. april 1936 er sket en endelig og for fru A bindende overdragelse til legatet af det af

fundatsen omfattede løsøre. Der foreligger derfor en i forhold til arvingerne forbindende disposition, der ikke kan omstødes i medfør af arveforordningens § 30, og sagsøgte vil herefter være at frifinde«.

I den foreliggende fundats må man hæfte sig ved, at donator forbeholder sig brugsret over (henholdsvis rentenydelsesret af) legatets værdier (fundatsens § 2, stk. 4, henholdsvis § 3, stk. 3), jfr. ovenfor side 228 note 11.

Ganske vist er denne ret betinget af, at donator »bliver boende på ejendommene«. Men dels vil denne betingelse – alle reelle forhold taget i betragtning – ikke kunne karakteriseres som et virkeligt offer i dette konkrete tilfælde; dels er betingelsen så løs efter sit indhold, at den formentlig vil kunne forenes med månedsvise ophold i udlandet (såfremt dette under hensyn til gældende valutabestemmelser havde været faktisk muligt) og i det hele lader donator bevare sin handlefrihed med hensyn til sit faktiske opholdssted så temmelig ubeskåret (jfr. nedenfor om donators flytning til ejendommen Z).

Fundatsens § 3, stk. 2, bestemmer: »Genstande, der af Legatbestyrelsen ikke mere findes passende til Anvendelse, kan af Bestyrelsen bortsælges«.

Da legatet ikke har nogen egentlig formålsparagraf og også iøvrigt lader stå helt åbent, hvad der skal forstås ved »passende til Anvendelse«, rummer fundatsen mulighed for allerede i donators brugstid at omdanne legatet til i væsentligt omfang at blive et pengelegat med rentenydelsesret for donator.

Baggrunden for bestemmelsen i fundatsens § 7 om, at der vil være at søge kgl. konfirmation på fundatsen, har øjensynligt alene været et ønske om at få en justitsministeriel godkendelse »på forhånd« af legatets bestemmelser – og dermed af disses konsekvenser. Havde ønsket tillige været at få etableret kontrol med legatets værdier og med fundatsens efterlevelse, havde dette ligesåvel kunnet søges realiseret f. eks. gennem en statsautoriseret revisor som ved et ministerielt tilsyn. Men afslaget på andragendet om konfirmation medførte hverken et forsøg på at efterkomme betingelserne for kon-

firmation eller på etablering af betryggende kontrol til erstatning for den, som en konfirmation ville have medført.

I denne forbindelse kan peges på, at det ikke kan anses for helt uden betydning, at vinbeholdningen, der var medtaget i den fortegnelse over de bortskænkede genstande, der var vedhæftet fundatsen af 2. april 1936, i legatets bestyrelsesmøde den 23. januar 1937 frigaves – *uden* at modværdien indbetaltes til legatet. Baggrunden herfor, at det »var en Fejltagelse«, og »at Vinbeholdningen selvfølgelig ikke kunne indgaa derunder, da den var bestemt til Forbrug«, synes ikke tvingende, idet det ingenlunde er usædvanligt – og ej heller ulovmedholdeligt – at et legats værdier efterhånden forbruges til opfyldelse af legatets formål. Begrundelsen synes ej heller tvingende, såfremt man vil opretholde påstanden om, at donator var endelig og uigenkaldelig bundet ved sin underskrift på fundatsen.

Bemærkelsesværdigt er det endvidere, at donator (brugeren) har foranstaltet visse af legatets effekter bortsolgt, uden at provenuet er indgået til legatet, og uden at de to øvrige bestyrelsesmedlemmer har været underrettet herom og har tiltrådt transaktionen.

Også disse forhold peger – omend med forskellig vægt – entydigt på, at legatet kun har skullet være en fiktion, sålænge donator levede.

I bestyrelsesmødet den 23. januar 1937 oplystes endvidere, at donator »var flyttet fra ejendommen O.O. til ejendommen Z. og havde medtaget en del løsøre fra ejendommen O.O. efter dertil at have indhentet bestyrelsens samtykke. Dette løsøre var assureret for 30.000,– kr.«.

Formålet med dette protokollat er ikke klart. Hvis flytningen ikke strider mod de vilkår, som fundatsen fastsætter for donators brugsret, havde tilladelse ikke været fornøden fra den øvrige bestyrelses side; og falder flytningen udenfor de i fundatsen fastsatte vilkår, kan tilladelsen kun betyde, at man fra bestyrelsens side har anset sig beføjet til at ændre fundatsens vilkår i overensstemmelse med donators ønsker, således at donator altså ikke har været endeligt og uigenkaldeligt bundet af fundatsen.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt legatet straks ved dets oprettelse har fået selvstændigt »liv«, (tilstrækkeligt) adskilt fra og uafhængigt af donator, kan bemærkes: Vel vedhæftedes der fundat-

sen af 2. april 1936 en fortegnelse over de bortskænkede værdier, men først *efter* donators død den 9. marts 1946, og *efter* at bestyrelsen havde suppleret sig med søn nr. 2's sagfører, vedtager bestyrelsen i et møde den 29. september 1947 at lade tilvejebringe en fuldstændig fortegnelse over de legatet tilhørende effekter *og at afmærke disse.* Ingen af disse selvfølgelige kontrolforanstaltninger var efter det oplyste foranstaltet i de 10 år, der forløb fra legatets oprettelse til donators død – altså medens donators brugsret bestod.

Da legatet ikke er indregistreret noget sted – ejheller konfirmeret eller undergivet anden form for revision – og da dets værdier ikke er afmærkede som tilhørende legatet (og altså ikke længere donator), har legatet, sålænge donator levede, principielt kunnet eksistere, uden at andre end donator selv, hendes sagfører og hendes søn nr. 2 (bestyrelsen) har haft kendskab til dets eksistens (selvfølgelig bortset fra Justitsministeriet, hvis »viden« imidlertid i og med afslaget om konfirmation må anses for »henlagt«).

Det af donator imødesete modsætningsforhold til de tre andre børn – jfr. bestemmelsen i testamentet om, at de tre andre børns arv efter donator skal reduceres til tvangsarven, såfremt nogen af dem gør indsigelse mod retsgyldigheden af det stiftede legat, således at børnene rammes økonomisk, dersom de rejser det i og for sig selvfølgelige og objektive spørgsmål, om den skete transaktion overhovedet er lovmedholdelig – har således kunnet udskydes til efter donators død. Ejheller det »offer«, som et akcentueret modsætningsforhold til tre af fire børn normalt må karakteriseres som, er efter det foreliggende bragt i donators levende live, men udskudt til efter døden.

Til en behørig forvaltning af et løsørelegat hører efter sagens natur ikke blot, at vedkommende værdier fra første færd på forsvarlig vis er udskilt og markeret som tilhørende den nye »ejer« – in casu legatet – *kendeligt for trediemand,* bl. a. donators kreditorer; men en regelmæssig opgørelse over og kontrol med værdierne – herunder bl. a. disses overensstemmelse med assurancesummerne, jfr. fundatsens § 3, stk. 1, – må også anses som en nødvendig forudsæt-

ning for, at hele donationen ikke skal antage karakter af den rene fiktion, sålænge donator er i live og *har brugsret over det doterede.*

I forbindelse hermed står også spørgsmålet om bestyrelsens sammensætning. En bestyrelse bestående *af* donator selv, der samtidig er bruger (rentenyder) af legatets værdier, *af* donators sagfører, der har udformet fundatsen, og *af* donators søn nr. 2, der efter al menneskelig sandsynlighed vil blive donators efterfølger som nyder, *uden* revision eller overhovedet nogen form for indseende med legatets eksistens og værdier fra uvildig side, bør ikke kunne anses som så uafhængig og objektiv i ledelsen af »den juridiske person«, at man *derved* kommer udover spørgsmålet om fiktionen, sålænge donator lever.

Når dommen derfor anfører, hvad højesteretssagfører B »som vidne« har forklaret, kan der peges på, at højesteretssagfører B *som* donators sagfører, *som* fundatsens udformer, og *som* medlem af bestyrelsen og dermed modtager af og modpart i sagsanlægget i realiteten måtte anses som part i sagen, se nedenfor side 316–17.

Til dommen kan iøvrigt bemærkes, at det i relation til det forelagte spørgsmål: Livsgave – dødsgave synes at være helt irrelevant, om »løsøret i stedet for at deles ud, burde bevares for besidderen af godserne, således at disse ejendomme stod fuldt monteret og derved bevarede deres værdi«.

Irrelevant i denne sammenhæng er også, »at tanken om at sikre, at det omhandlede værdifulde indbo bevaredes på de pågældende ejendomme til fordel for de af fru A's efterkommere, der erhvervede disse, ikke var unaturlig og næppe kunne realiseres tilfredsstillende på anden måde end gennem oprettelsen af et legat«.

Irrelevant er forsåvidt også, hvorvidt »det bærende motiv for oprettelsen af dette« (d. v. s. legatet) har været eller ikke har været at begunstige søn nr. 2 på de øvrige arvingers bekostning.

Det centrale ved en vurdering af sagen måtte være, *at* offeret, sålænge donator levede, ikke har haft en sådan vægt eller tynge, at dispositionen kan anses som en livsgave; og sammenholdt hermed *at* legatet ved sine fundatsbestemmelser og sin faktiske administration

i donators levende live i væsentlige henseender kun har været en fiktion; samt *at* der gennem de trufne legatbestemmelser – og alene derved – *faktisk* er sket en forrykkelse af arveforholdene ved begunstigelse af søn nr. 2 i strid med, hvad tvangsarvereglerne ville have tilladt.

Dommen, der blev omtalt i dagspressen, påtænktes oprindeligt appelleret, men senere blev anke frafaldet; dommen er således ikke refereret i Ugeskrift for Retsvæsen.

Dette er formentlig forklaringen på, at Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 221 anfører: »Arvinger har ikke hidtil forsøgt omstødelse af en af arveladeren i levende live oprettet fond, stiftelse eller legat«.

Ved højesteretsdom i U.f.R. 1959 side 641 er legatet anset pligtigt ved fru A's død at svare kapitalarveafgift, jfr. ovenfor side 98–99, i henhold til Arveafgiftslovens § 5 b; efter denne bestemmelse svares »samme afgift som af arv« af »gaver, som vedkommende person har bortskænket i levende live, når han har forbeholdt sig indtægten eller nytten og brugen af det bortskænkede for sin livstid eller for et tidsrum, der endnu ikke er udløbet ved hans død«.

Da denne særlige afgiftsretlige regel dækker et noget videre område end den materielle regel i Arveforordningens § 30, indeholder højesteretsdommen af 1959 ikke i sig selv nogen underkendelse – heller ikke forudsætningsvis – af landsretsdommen fra 1949.

Ydermere udtales det i den indankede landsretsdom i U.f.R. 1959 side 645, at der mellem Skattedepartementet og legatbestyrelsen under proceduren var »enighed om, at der ved oprettelsen af fundatsen af 2. april 1936 er sket en endelig og for legatstifteren bindende overdragelse til legatet af det af fundatsen omfattede løsøre, således som også antaget ved Østre Landsrets dom af 11. juni 1949 . . . Der foreligger således en gave skænket af legatstifteren i dennes levende live«. Ved denne procedure har parterne afskåret domstolene fra under den sidste sag at komme ind på det arveretlige dødsgavespørgsmål, og nogen afgørelse af dette *ved Højesteret* foreligger således ikke, heller ikke i form af tilslutning til den tidligere landsretsdom.

Af de foran anførte grunde synes der imidlertid at være al føje til at anse 1949-dommen for urigtig, således at dispositionen (foruden, som ved 1959-dommen sket, at være henført under Arveafgiftslovens § 5 b, tillige) burde være henført under – og afkræftet efter – Arveforordningens § 30. Sml. Ernst Andersen: Arveret (1965) side 223–27.

De betragtninger, som denne dom her har givet anledning til, vil i virkeligheden, måske endog i forstærket form, også kunne finde anvendelse ved overdragelse af en hel virksomhed til en selvejende institution, hvor overdrageren ikke blot bevarer indflydelse m. v. på dennes ledelse, men yderligere kan nyde de fordele af forskellig art, som tidligere er berørt, se side 183–84.

En vis vejledning med hensyn til det fornødne offer kan iøvrigt findes i de skatteretlige regler, jfr. nedenfor under d, side 247–48.

γ. Fra ægtefælle. Foruden i forbindelse med dødsgaveproblemet kan spørgsmålet om afkræftelse også opstå for en *ægtefælle i formuefællesskab* som følge af dens ret til boslod på skifte – også i ægtefællernes levende live.

Efter lov om ægteskabets retsvirkninger nr. 56 af 18. marts 1925 §§ 18 og 19 kan en ægtefælle inden for visse frister få omstødt afhændelser og pantsætninger til ondtroende medkontrahent, foretaget af den anden ægtefælle uden den førstes samtykke, når det drejer sig 1) om »fast Ejendom, der ... tjener til Familiens Bolig«, 2) eller om fast ejendom, som ægtefællernes eller den første ægtefælles erhvervsvirksomhed er knyttet til, eller 3) om »Løsøre, der ... hører til Indboet i det fælles Hjem«, eller 4) om løsøre, der hører til den første ægtefælles »fornødne Arbejdsredskaber«, eller 5) om løsøre, som »tjener til Børnenes personlige Brug«. Ad 2) bemærkes, at en erhvervsvirksomhed kun anses som »ægtefællernes«, hvis de *begge tager del i ledelsen* af denne.[12])

Ligesom ved afkræftelse i konkurs bør også her en doterende ægtefælles (eventuelle) deltagelse – direkte eller indirekte – i ledelsen

12. Jfr. Ernst Andersen: Ægteskabsret II. (1956) side 99–100.

af en begunstiget institution altid anses at konstituere ond tro hos denne.

Ud over disse specialregler fastslår imidlertid 1925-loven i § 17 det almindelige princip, at »en Ægtefælle er pligtig at udøve sin Raadighed over Fælleseje saaledes, at det ikke utilbørlig udsættes for at forringes til Skade for den anden Ægtefælle«.

Hermed korresponderer lovens § 38 nr. 1, hvorefter en ægtefælle kan forlange *bosondring,* »naar den anden Ægtefælle ved Vanrøgt af sine økonomiske Anliggender, ved Misbrug af sin Raadighed over Fælleseje eller ved anden uforsvarlig Adfærd i væsentlig Grad har formindsket den Del af Fællesboet, hvorover han raader, eller har fremkaldt Fare for saadan Formindskelse«.

§§ 23 og 24 giver derhos en ægtefælle (eller dens arvinger) ret til på skifte at fordre »*vederlag*« (d. v. s. erstatning) »af det beholdne Fællesbo eller i fornødent Fald for Halvdelen af det manglende Beløb af den andens Særeje«, såfremt den anden ægtefælle ved en adfærd, som i § 38 beskrevet, i væsentlig grad har formindsket den del af fællesboet, hvorover han råder.

Hvis imidlertid en faktisk og retligt fuldbyrdet (gave-) disposition reelt har henholdsvis udtømt eller dog væsentligt reduceret fællesboet (og intet tilstrækkeligt, disponibelt særeje forefindes), er såvel krav på bosondring som på erstatning uden praktisk betydning, og spørgsmålet bliver så, hvorvidt krav – på erstatning, eventuelt på afkræftelse – kan rejses *mod modtageren.*

At en ondtroende (medvirkende) modtager kan anses *erstatningspligtig* for tab, som en ægtefælle har lidt ved en anden ægtefælles uforsvarlige gavedispositioner, bør næppe betvivles, og dette krav vil kunne fremsættes under en retssag mod *modtageren,* efter at forringelsen af fællesboet er fastslået *på skiftet mellem ægtefællerne.*[13])

Vanskeligere ligger det med at statuere en egentlig adgang til *afkræftelse* over for modtageren. Sådan adgang er nemlig – inden

13. Jfr. Ernst Andersen, anf. st. side 126; O. A. Borum: Familieretten II., 2. udg. (1946) side 213.

for visse tidsfrister – udtrykkeligt tillagt en afdød ægtefælles livsarvinger i anledning af misbrug fra den længstlevende ægtefælle, der hensidder i uskiftet bo, jfr. tidligere lov om ægtefællers arveret og uskiftet bo nr. 120 af 20. april 1926 § 6, stk. 2, og nu Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 22, medens en tilsvarende regel for den krænkede ægtefælle under ægteskabet derimod ikke er nævnt i den kun et år ældre ægteskabslov af 18. marts 1925.

Alligevel antager Ernst Andersen i sin Ægteskabsret II. side 126–27, at »ved gaver fra en ægtefælle, der lever i formuefællesskab, må man som ved det uskiftede bo ud fra dolus-synspunktet endvidere kunne omstøde ægtefællens gaver til kæresten i det omfang, det er nødvendigt for på skiftet at skaffe den ikke-rådende ægtefælle fyldestgørelse for sit krav på vederlag. Hvis man ikke antager dette, vil den rådende ægtefælle og kæresten, når de ikke ejer aktiver, hvori der kan gøres udlæg for et erstatningskrav, kunne gøre boslodskravet illusorisk ved at sørge for at få bodelen anbragt i rettigheder af særlig art for kæresten, hvori der ikke kan foretages udlæg. Den rådende kan give kæresten beløb som båndlagt gave ... Metoderne til at besvige ægtefællen er legio, og den illoyale ægtefælles opfindsomhed kan kun bremses, hvis man supplerer erstatningsreglen med en omstødelsesregel«.[13a])

Den risiko, Ernst Andersen her fremdrager ved gaver o. l. til en »kæreste«, vil i mindst lige så høj grad foreligge ved oprettelse og dotering af en selvejende institution. For en donator, der lever i formuefællesskab, må det derfor være normen, at han sikrer sig ægtefællens samtykke.

δ. Fra underholdsberettigede. Tager man i betragtning, at en donator og den af ham oprettede, respektive doterede, selvejende institution i adskillige tilfælde indtil videre kan anses som reelt identi-

13a. Væsentlig mere tilbageholdende er Ernst Andersen i Familieret, 2. udgave (1967) side 218–20, hvor afkræftelsesreglen kun anses anvendelig ved dispositioner »på et tidspunkt, hvor samlivet er ophævet eller kan forudses at ville blive ophævet, og separation eller skilsmisse er i sigte«.

ske, og at doteringen derfor virker som en art »selvbåndlæggelse«, er der yderligere en relation, hvor en *ægtefælle* – uanset, om der i ægteskabet måtte være *totalt særeje – og børn under forældremyndighed, respektive forsorgspligt,* melder sig med krav på beskyttelse.

Det er med hensyn til deres (latente) ret til *underholdsbidrag.*

Når der ved *fastlæggelsen* heraf skal tages hensyn til den bidragspligtiges »evne«, vil det efter omstændighederne ikke være urimeligt at tage i betragtning den forringelse heri, som han – sin latente bidragspligt til trods – måtte have hidført ved doteringen.

Kan han ikke *udrede* de herefter pålagte bidrag, vil det heller ikke være urimeligt (uanset, om han ved dispositionen har gjort sig *egentlig insolvent* eller ej) at tillade *fyldestgørelse* i de overførte midler. Særlig klart bliver dette, såfremt donator *deltager i institutionens ledelse,* der allerede derfor må betragtes som værende i »ond tro«. Men adskilligt kan efter omstændighederne tale for i relation til inddrivelse af underholdsbidrag i mange tilfælde at identificere donator og en af ham oprettet selvejende institution (hans »barn«).

d. *De skatteretlige synspunkter.* Disse er af Statens Ligningsdirektorat[14]) formuleret således, at »det normalt for en forhåndsgodkendelse af, at en legatstifter ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst og formue[15]) kan bortse fra legatmidler, er en betingelse, at legatmidlerne er endeligt unddraget stifterens rådighed såvel i le-

---

14. Aftrykt i Revision og Regnskabsvæsen 1958 side 117.
15. Om formuebeskatning af en legatstifter i forhold til kapitalværdien af de ham selv oppebårne indtægter af legatet se Statsskattelov nr. 149 af 10. april 1922 § 12 nr. 2, 3. pkt.

    Østre Landsrets dom i U.f.R. 1936 side 823 om Bygmester Ernst Rothe og Hustru Ebba Rothes Familielegat anvender denne regel på en legatstifters faktiske oppebørsel af legatportioner, uanset at han ikke havde noget retskrav på tildeling heraf, men var formand for sin livstid for legatbestyrelsen, der havde foretaget tildelingen i overensstemmelse med, hvad fundatsen tillod.

    Se yderligere Thøger Nielsen i Juristen 1962 side 25–26.

vende live som ved testamente, så de ikke kan vende tilbage til stifteren eller anvendes til dennes fordel i strid med legatets formål, hvorfor der må oprettes en såvel af stifteren som af de til legatmidlerne berettigede uafhængig bestyrelse, der kan påse, at midlerne kun anvendes i overensstemmelse med fundatsens bestemmelser«.

I sag VIII, j. nr. 1080/1967, Revision og Regnskabsvæsen 1967, Skattemæssige Meddelelser side 34, har Skattedepartementet udtalt, at det måtte være en betingelse for anerkendelse af et af et »hovedaktionærselskab« oprettet fond til støtte af hovedaktionærens familie som et selvstændigt retssubjekt i forhold til selskabet, at der enten opnåedes kgl. konfirmation af fundatsen, eller at der i fundatsen sikredes, at mindst et af fondsbestyrelsens medlemmer til stadighed indtog en stilling, der kunne give fornøden garanti for uvildighed.

Se nu også HRD i U.f.R. 1963 side 734.

2. *Oprettelse ved testamente*

En testation til fordel for en selvejende institution må efter nugældende dansk ret i henseende til testators habilitet og kompetence og med hensyn til formreglerne følge de almindelige forskrifter i Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 §§ 39–45, jfr. §§ 25–26 og 58–69; se herom O. A. Borum: Hvorledes kan testator disponere efter den nye arvelov af 1963 (1963); Ernst Andersen: Arveret (1965) side 45–114.

Testators adgang til at fortryde testationen og tilbagekalde denne kan kun udelukkes ved en »konservativ arvepagt« med den begunstigede, altså her den selvejende institution; på en sådan konservativ arvepagt finder bemærkningerne ovenfor side 219 ff. tilsvarende anvendelse. Om betydningen af en meddelt konfirmation se nedenfor side 250–52.

Yderligere skal blot nævnes, at skabelse af en selvejende institution ved testamente praktisk set altid samtidig vil indebære en testation til fordel for denne.

Såfremt en fuldstændig oprettelse af den selvejende institution er indeholdt i et gyldigt testamente, idet dette angiver institutionens (navn og) formål, hvad den skal arve, og hvilke personer der (i første omgang) skal lede den, vil institutionen ved de indsatte – såfremt disse påtager sig hvervet – kunne møde på skiftet, og endda som en myndig arving kunne vedgå arv og gæld, overtage boet til privat skifte m. v., jfr. Østre Landsrets dom i U.f.R. 1922 side 644, og oplysninger i sagen i U.f.R. 1963 side 736, sp. 2.

Vil den udpegede bestyrelse ikke påtage sig hvervet, eller er den nærmere ordning af ledelsen henskudt til senere udformning, f. eks. af eksekutorerne, vil der straks kunne beskikkes en værge ad hoc til at varetage det juridiske »fosters« interesser, men dette behandles da på lignende måde som en anden umyndig, således bl. a. at privat skifte ikke kan finde sted, jfr. Østre Landsrets dom i U.f.R. 1922 side 406.[16])

Et pålæg i testamentet til arvinger om at oprette en formueløs selvejende institution vil kun få retsvirkning, for så vidt udførelse af pålægget tillige må anses som betingelse for erhvervelse af arven; en sådan betingelse kan selvfølgelig kun stilles, hvor det ikke drejer sig om tvangsarv, og virker – som andre betingelser – alene på den indirekte måde, at de indsatte kun får (den frie) arv, hvis de handler som påbudt.[17])

Censur af formålsangivelsen er berørt ovenfor side 185.
Om arveafgift se side 98–99.

---

16. Jfr. T. Hindenburg: Juridisk Formularbog, 9. udg. (1956) side 171; Rudolf Sand: »Testamentsudfærdigelse« i Juristen 1961 side 281–82. H. Lund Christiansen i Festskrift til O. A. Borum (1964) side 99 ff. antager side 108–09, at ad-hoc værgen bør kunne vedgå arv og gæld, men er klar over (side 111), at dette ikke stemmer med Justitsministeriets praksis.

    Efter Justitsministeriets skrivelse nr. 234 af 24. september 1962 (Min. Tid. A. side 496) kunne den beskikkede værge ad hoc ikke på legatets vegne godkende den pågældende boopgørelse, idet der intet havde været til hinder for, at en (vedtægtsmæssig) legatbestyrelse var blevet konstitueret inden boets afslutning.

17. Jfr. O. A. Borum: Arveretten (1950) side 159 og 195; Ernst Andersen: Arveret (1965) side 301–302 og Arvelovens § 69.

B. Opretteren er en kreds af fysiske personer

Er det en *kreds af fysiske personer,* der kommer overens om at stifte en selvejende institution, jfr. side 218 note 4, er sagen for så vidt mere klar, som hver af disse vil kunne holde de øvrige fast ved tilsagnet og gennemtvinge dettes opfyldelse.

Om de kan »træde tilbage«, såfremt de indbyrdes enes herom, må besvares som ovenfor side 219 ff.

C. Opretteren er en eller flere juridiske personer

Er endelig opretteren en eller flere *juridiske personer* (alene eller sammen med en eller flere fysiske personer), vil også her det formelle grundlag have en mere håndgribelig karakter i form af en vedtægtsmæssig beslutning af vedkommende kompetente organer, der ligeledes vil have at træffe beslutning, hvis man senere måtte ønske at træde tilbage. Om dette gyldigt kan ske, må besvares som ovenfor side 219 ff.

II. Kgl. konfirmation?

Det er allerede gentagne gange omtalt, se bl. a. ovenfor side 86, at der ikke i dansk ret består nogen pligt til at søge *kgl. konfirmation* på fundats eller vedtægter for et legat, en stiftelse, en selvejende institution m. v. Undladelse heraf berører således bl. a. ikke den almindelige gyldighed af oprettelsen.[18])

---

18. I den side 222 nævnte dom i U.f.R. 1931 side 801 udtaler Østre Landsret: »Foreløbig bemærkes, at forsaavidt Sagsøgeren til Støtte for sin Paastand gør gældende, at hans Oprettelse af Fideikommisset fra første Begyndelse maa anses som en Nullitet, da et Fideikommis kun kan oprettes med kongelig Sanktion og en saadan ikke foreligger, kan der ikke gives ham Medhold heri«. Jfr. også den side 229 ff. omtalte dom og Ernst

Udover den i konfirmationen liggende godkendelse af vedtægter (formål og organisationsform m. v.) indebærer konfirmationen i og for sig alene, at institutionen underkastes en regelmæssig kontrol gennem det konfirmerende ministerium, jfr. ovenfor side 189–91.[19])

Det problem, der her skal omtales, er derfor blot dette, om konfirmation, hvor sådan er søgt (og meddelt), giver stiftelsesakten en for opretteren bindende karakter, som den uden konfirmation ikke ville være i besiddelse af efter de under afsnit I. fremstillede regler.

I praksis meddeles konfirmation som alt overvejende regel kun, når oprettelsen allerede er fuldbyrdet eller samtidigt fuldbyrdes faktisk og retligt (jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 15).

Men der er dog forekommet enkelte eksempler på, at der i testators levende live er meddelt konfirmation på en fundats udformet på grundlag af en testamentarisk bestemmelse, *uanset at* legatet først skulle komme til eksistens ved testators død, og midlerne først da indgå i dette.

Den almindelige regel i dansk ret har utvivlsomt været, at kgl. konfirmation i sig selv ikke begrænser adgangen til »genkaldelse« (d. v. s. tilbagekaldelse) af den konfirmerede disposition, selv hvor konfirmationen var en legal betingelse for den pågældende bestem-

---

Andersen: Arv og legat (1961) side 174–75, samme i Legater og stiftelser (1962) side 128, Arveret (1965) side 179 og Personret (1966) side 93, samt forudsætningen i HRD i U.f.R. 1963 side 734.

19. Om kontrol med ikke-konfirmerede legater m. v. se Erik M. Goldschmidt i U.f.R. 1950 B. side 128 ff. og nedenfor side 339 ff.

Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten, 3. udg. (1951) I. side 522 anbetaler, at offentlig stadfæstelse (der skulle henlægges til eet enkelt ministerium, omfattende alle stadfæstelser, uanset de forskellige formål) gøres til en almindelig gyldighedsbetingelse for »alle stiftelser og legater, uden undtagelse«.

Det må i alt fald erkendes, at netop ved *erhvervsdrivende* selvejende institutioner kan visse foranstaltninger fra det offentliges side siges at være påkrævet, jfr. ovenfor side 191 og nedenfor kapitel 10.

melses gyldighed, som f. eks. efter den tidligere Arveforordning §§ 27 og 28. Spørgsmålet må derfor alene blive, om det konfirmerende ministerium i det her omhandlede tilfælde kan anses som repræsentant for det vordende legat m. v. (eller for »formålssubjekterne«) på en sådan måde, at ansøgningen om konfirmation på fundatsen må betragtes som et fra opretteren afgivet bindende tilsagn om uigenkaldelighed.

De konfirmerende myndigheder har formentlig tidligere været inde på denne tanke[20]), men dette synspunkt er nu opgivet, jfr. Justitsministeriets (utrykte) skrivelse af 7. marts 1959 til Kirkeministeriet og sidstnævnte ministeriums (ligeledes utrykte) skrivelse af 23. april 1959 til eksekutor i vedkommende bo[21]), hvorefter »konfirmation af en legatfundats ikke i sig selv medfører nogen begrænsning i adgangen til at tilbagekalde denne«.

Konfirmation har således ingen selvstændig betydning som led i oprettelsen af en selvejende institution.

»Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) bestemmer i § 4, stk. 1, og i § 10, stk. 1, at kun sådanne her hjemmehørende stiftelser og andre selvejende institutioner, *der er undergivet offentligt tilsyn*, kan optræde henholdsvis som stiftere af og eneaktionærer i aktieselskaber.

Bemærkningerne til lovforslaget, side 28–29, giver intet bidrag til fortolkningen af de her udhævede ord.

Reglerne genfindes i de samme paragrafer i det forslag, der ledsager Betænkning (nr. 362) om revision af aktieselskabsloven (1964), og her udtales det i bemærkningerne side 69: »I relation til disse bestemmelser anses en stiftelse eller anden selvejende institution for at være undergivet offentligt tilsyn, såfremt dens fundats har erholdt kongelig konfirmation«.

---

20. Jfr. J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 141.

21. De anførte skrivelser vedrører konfirmation af 18. marts 1938, Min.Tid. 1938 B. side 18: Sognepræst P. C. Poulsen og Hustru Frederikke Margrethe Poulsen, født Blichers Mindelegat.

    Legatbestemmelserne indeholdtes i hustruens testamente af 10. november 1937 og blev tilbagekaldt i hendes kodicil af 8. august 1957.

KAPITEL 6

Erhvervsdrivende selvejende institutioners navn og firma

A. Krav om navngivelse?

Ligesålidt som barnet først opnår retsevne ved navngivelsen, ligesålidt ville det være berettiget generelt at medtage tillæggelse af navn blandt betingelserne for, at en »selvejende institution« erholder juridisk personlighed, jfr. ovenfor side 215 ff.

Anderledes derimod ved visse andre former for juridiske personer.

For *aktieselskaber* skal således navnet angives i stiftelsesoverenskomst og vedtægter og anmeldes til Aktieselskabsregisteret, jfr. Aktieselskabsloven §§ 5 a, 8 a og 15 a.

For *forsikringsselskaber* – både aktieselskaber og gensidige selskaber – gælder tilsvarende regler, blot at registrering skal ske i Forsikringsregisteret, jfr. lov om forsikringsvirksomhed nr. 147 af 13. maj 1959 §§ 6, 11, 13 og 147 samt bekendtgørelse nr. 285 af 24. november 1959 § 7.

Medens imidlerid efter lovgivningen alle fysiske personer fødes med et slægtsnavn og derhos *skal* navngives med et eller flere fornavne som led i samfundets naturlige identifikationskrav, jfr. lov om personnavne nr. 140 af 17. maj 1961 §§ 1–3 og 13, se tidligere forordning af 30. maj 1828 § 18[1]), forefindes begrebet »slægtsnavn« selvsagt ikke for juridiske personer, og en almindelig navngivelsespligt iøvrigt for disse er ikke foreskrevet. Ikke des mindre må også

1. Om *personnavne* henvises med hensyn til reglerne før loven af 17. maj 1961 (der efter § 20 er trådt i kraft den 1. januar 1962) til Ib Lunøe: Dansk personnavneret (1944) og O. A. Borum: Familieretten I., 2. udgave (1945) side 174 ff.

   Lunøe udtaler anf. st. side 11 note 2: »Der er andre sproglige individualiseringsbetegnelser end personnavne, saaledes for selskaber, foreninger m. v. – de saakaldte juridiske personer –, for lokaliteter (stednavne)

juridiske personer kunne identificeres ved en eller anden betegnelse, og i en række retsforhold vil navngivelse da også – i hvert fald indirekte – være forudsat.

Ved *tinglysning* skal således »parternes navn« oplyses og anføres, jfr. Tinglysningslovens §§ 8 (fast ejendom) og 45 (andre tinglysninger), hvilket naturligvis også må iagttages, hvor parterne eller en af disse er en selvejende institution.

Det samme gør sig gældende ved *registrering af skibe,* se ovenfor side 126–28; lov om *luftfart* nr. 252 af 10. juni 1960, se ovenfor side 134, § 11 c, kræver »oplysninger om ejeren«.

Skal man – altså også en selvejende institution – drive »handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed«, omfattes man af *Firmaloven,* se ovenfor side 108 ff., og er efter dennes § 8 »i Henseende til *det Navn, hvorunder Forretningen drives og Underskrift med Hensyn til samme meddeles (Firma)*«, underkastet reglerne i lovens §§ 9–13.

B. Fremgangsmåden

Særlige regler om *fremgangsmåden ved navngivelsen* af selvejende institutioner findes ikke, hvadenten disse er erhvervsdrivende eller ej.

---

og for ejendom i dette ords videre forstand (gaard- og villanavne, varemærker, firmanavne). Ogsaa disse er i et vist omfang underkastet retlige regler, men tilsigtes ikke omfattet af fremstillingen her«.

Også Borum, anf. st. side 174–75, lader spørgsmål om »Navn paa juridiske Personer og specielle Personbetegnelser som Firmanavne, Pseudonym og Kunstnernavn« falde uden for sin fremstilling.

Grundlaget for loven af 1961 er »Betænkning (nr. 254, 1960) om en ny lovgivning om personnavne. Afgivet af det af Justitsministeriet den 20. marts 1952 nedsatte udvalg«; se herom J. Trolle i U.f.R. 1960 B. side 176–80.

Reglerne om navn på *fast ejendom* – herunder det af landbrugsministeren i 1957 fremsatte Forslag til lov om navngivning af fast ejendom – behandles hos Axel H. Pedersen: Byggeriets retlige og økonomiske organisation, 6. udg. (1965) side 223 ff. og 259–60.

»Navnet« angives blot i fundats eller vedtægter, eventuelt i disses overskrift, og dette »navn« kan herefter bl. a. benyttes i de tilfælde, hvor registrering m. v. skal ske.

C. Valget af navn, respektive firma

Derimod må visse hensyn iagttages ved *valget af navn.* De begrænsninger, der i denne henseende følger af beskyttelse for allerede antagne navne, skal omtales nedenfor side 260 ff. under D.

Men derudover gælder som anført inden for *Firmalovens område* særlige retningslinier – også for *erhvervsdrivende* selvejende institutioner – for konstruktionen af det forretningsnavn (firma), hvorunder *forretning må drives,* jfr. lovens §§ 9–13.

Det er her vigtigt at skelne mellem selve institutionens betegnelse, *navnet,* og den forretningsbetegnelse, *firmaet,* hvorunder institutionen måtte drive erhvervsvirksomhed – ganske i overensstemmelse med, at en (fysisk) person meget vel kan have et *navn,* der er forskelligt fra det *firma,* hvorunder han driver erhverv.

En analyse af sondringen navn–firma er i nordisk ret vistnok første gang foretaget af Gösta Eberstein: Bidrag till Läran om Namn och Firma enligt Svensk Rätt, Uppsala (1909), se særligt side 1–3 og side 65 ff. (»Om firmasubjekt«); sidstnævnte sted anføres, at »firma« oprindeligt kun har fundet anvendelse med hensyn til selskaber (bolag), men at nu »firma hos oss är att beteckna såsom *köpmannens* namn, hvarvid med köpman förstås de enskilda personer och rättsbildningar, hvilka af lagstiftaren tilldelats köpmanskvalitet«. Eberstein har senest behandlet emnet i afhandlingen: »Firma, varumärke och borgerligt namn« i Rättsvetenskapliga studier ägnade minnet av Phillips Hult, Uppsala (1960) side 84–109.

Sindballe resumerer retstilstanden således, at fælles »for alle arter af firma er, at . . . (1) et personnavn vil ikke kunne optages uden vedkommendes samtykke. (2) Angivelser af foretagender, der ikke står i forbindelse med selskabets formål, vil ikke kunne optages.

(3) Og en betegnelse af virksomhedens art kan ikke bibeholdes, hvis denne væsentlig forandres«.[2])

Herudover bestemmer Firmalovens § 9, stk. 5, specielt vedrørende »andre Selskaber med begrændset Ansvar«, nemlig andre end aktieselskaber, at disse »(4) skulle i deres Firma optage et Virksomheden betegnende Udtryk; (5) saadant Firma maa ikke indeholde noget Personnavn«; under denne regel i § 9, stk. 5, henhører også erhvervsdrivende selvejende institutioner.[3])

De anførte bestemmelser i § 9, stk. 5, kommenteres af Sindballe (på det i note 2 anførte sted) således:

»Iøvrigt er de frit stillede. Det udtryk, der betegner virksomheden, kan altså kombineres med et fantasinavn. Og når de blot ikke betegner sig som aktieselskaber, kan de i deres firma optage ord som »limiteret« eller andre tillæg, der betegner selskabet som selskab med begrænset ansvar. Men de behøver ikke at optage et sådant tillæg. Selskabets karakter vil også tilstrækkeligt fremgå af, at det benytter et realfirma og ikke betegner sig som aktieselskab«.

Denne sidste konklusion turde være for generel.

For det første kan det næppe påregnes, at den almindelige kunde eller leverandør m. v. vil være klar over de retlige konsekvenser, der er knyttet til brugen af et såkaldt »realfirma« i modsætning til firmaer, der indeholder et eller flere personnavne. *Fraværet* af tilføjelser såsom »aktieselskab«, »A.m. b.A.« o. lign. vil vel endda bestyrke forventningen om et personligt ansvar.

For det andet må det erindres, at reglen i § 9, stk. 5, omfatter »selskaber« af indbyrdes meget forskellig karakter, nemlig alle tænkelige erhvervsdrivende organisationsformer uden personligt ansvar, der ikke omfattes af Aktieselskabsloven.

Kravet om, at disse organisationsformer – d. v. s. alle andre end dels firmaer med en eller flere personlig ansvarlige fysiske indehavere og dels aktieselskaber – skal benytte et firma, der ikke indeholder

2. Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I. og III., forkortet udgave ved Niels Klerk (1949) side 17.
3. At selvejende institutioner skal henføres under: »andre Selskaber med begrændset Ansvar« er omtalt ovenfor side 108–23.

noget personnavn, et såkaldt »realfirma«, er fra lovgiverens side udtrykkeligt fremhævet ved lovens tilblivelse.[4])

Loven af 23. januar 1862 om benyttelse af firmaer m. v. tillod i § 6 også »anonyme Selskaber . . ., der ville drive nogen borgerlig Næring«, at anvende personnavne. Adgangen hertil var bibeholdt i det nordiske kommissionsforslag, der iøvrigt næsten uforandret blev gennemført ved Firmaloven af 1889.

Men i Justitsministeriets bemærkninger (se note 4) til lovforslagets § 9, stk. 5, siges udtrykkeligt: »Hvad derimod andre Selskaber med begrændset Ansvar angaar, er det fundet rettest ubetinget at henvise dem til at føre Realfirma« (med »andre Selskaber med begrændset Ansvar« sigtes til andre selskaber end aktieselskaber, for hvilke sidstes vedkommende ministeriet fulgte kommissionens forslag).

Kun som en overgangsregel kan efter lovens § 37 nr. 2 tillades afvigende (personelle) firmaer, »forsaavidt de hidtil« – d. v. s. inden 1. juli 1889 – »have været lovligt førte . . . Dog skal der i ethvert Fald, hvor Indehavere af en Forretning have begrændset deres personlige Ansvar, uden at dette har fundet sit Udtryk i det brugte Firma, til dette føies Tillæget »begrændset Ansvar« eller »limiteret« . . . .«.

Gennemgår man på baggrund heraf de ovenfor side 110–13, noterne 9–18 omtalte registrerede forretningsnavne (firmaer) for de pågældende erhvervsdrivende selvejende institutioner, tegner der sig imidlertid et billede, der ikke lader sig forene med de citerede lovregler.

Korrekte er: »Carlsberg Bryggerierne, indehaver Carlsbergfondet«, note 9; de forskellige bifirmaer for Egmont H. Petersens Fond (dog ikke »Egmont H. Petersens kgl. Hofbogtrykkeri«), note 11;

---

4. Rigsdagstidende 1886–87, Till. A. sp. 2998.
Efter Jan Kobbernagel i Festskrift til O. A. Borum (1964) side 239 note 15 forstås ved realfirma »et firmanavn, der ikke indeholder noget personnavn – eller i hvert fald ikke navnet på nogen af deltagerne i virksomheden«.

endvidere »Nordisk elektrisk Apparatfabrik«, note 14; »Forlaget Tiden«, note 16; og »Nordisk Insulinlaboratorium«, note 17.

Her er – med den anførte undtagelse – tale om *realfirmaer, der tillige angiver virksomhedens karakter.*

Ukorrekte er: »I. C. Jacobsen, Gl. Carlsberg«, note 9; »Grønvold og Schous Trælasthandel i Slagelse«, note 10 (jfr. side 44 note 44); det lige anførte firma: »Egmont H. Petersens kgl. Hofbogtrykkeri«; og »Chr. P. Hansens Eftf.«, note 15.

Her er tale om forretningsnavne (firmaer), der indholdsmæssigt *kun passer for ansvarlige enkeltmandsforetagender, for ansvarlige interessentskaber af fysiske personer og for kommanditselskaber,* og som efter gældende ret ikke burde være blevet godtaget som firma for selvejende institutioner.

For så vidt man her ville påberåbe sig henholdsvis Firmalovens § 11 om arvinger og § 12[5]), jfr. § 13, om overdragelse, må det erindres, *at* adgangen til at videreføre en forretning med uforandret firma, respektive »med et Tillæg, som antyder Efterfølgerforholdet«, er betinget af, *at* erhververen indtræder »med fuldt personligt Ansvar«. Denne betingelse kan ikke anses opfyldt af juridiske personer, altså ejheller af erhvervsdrivende selvejende institutioner, fonds, legater o. l., jfr. ovenfor side 108–23.

Der er imidlertid yderligere registreret en række forretningsnavne (firmaer), der heller ikke stemmer med loven, idet man ved registreringen slækker på (eller opgiver) kravene om angivelse af virksomhedens karakter, respektive godtager anvendelse af institutionens »private« navn som egentligt firma, uanset at navnet »indeholder noget Personnavn«.

Således kan anføres: »Carlsberg, indehaver Carlsbergfondet« og

---

5. Carl Torp: Den danske Selskabsret (1919) udtaler side 21 note 39: »Ved Reglen i L. 1. Marts 1889 § 12 udviskes enhver fast Forskel mellem Enkeltmands- og Selskabsfirma. En nærmere Paavisning af de betydelige Ulæmper, som klæber ved Lovens Regler om Firmaet, har ikke sin Plads her«.

»Fabriken Alliance, indehaver Carlsbergfondet« (se side 110 note 9), der ganske vist begge er rene realfirmaer, *men* fuldstændigt mangler »et Virksomheden betegnende Udtryk«.

Går man videre til forretningsnavne (firmaer) som »Egmont H. Petersens Fond«; »Kraks Legat«; »G. E. C. Gads fond«; »Fabrikejer, ingeniør Vald. Selmer Trane og hustru, Elisa Trane's Fond«; »Chr. P. Hansens og Hustrus Kirkefondslegat«; »Christian Ferslews Mindelegat«; »Richard Steenbechs Fond«; og »Thomas B. Thriges Fond« (se side 111–13 noterne 11–16 b og 18), mangler ikke blot et udtryk, der betegner (karakteriserer) virksomheden, men disse firmaer kolliderer yderligere med forbudet mod brug af personnavne.

Tilsvarende bemærkninger gælder »Carl Jacobsen, Ny Carlsberg, indehaver Carlsbergfondet« og »Thomas B. Thrige, indehaver Thomas B. Thriges Fond« (se side 110 note 9 og side 112 note 18).

I firmaet: Gads Forlag og Boghandel ved G. E. C. Gads fond (se side 111 note 13) er det *kun* forbudet mod brug af personnavne, der er tilsidesat.

Naturligvis kan der intet indvendes imod, at et fond m. v. bærer et personnavn, f. eks. stifterens, men dette er ikke ensbetydende med, at fondens navn som sådant også vil kunne anvendes og registreres som »firma« for den af fonden udøvede erhvervsvirksomhed. De registreringer, der desuagtet i strid hermed faktisk har fundet sted, beror antageligt på en *sammenblanding* af begreberne »navn« og »firma«, jfr. ovenfor side 255, og på en *miskendelse* af rækkevidden af regelen om, at man altid kan drive virksomhed under sit »eget navn«; denne regel gælder nemlig kun for personligt ansvarlige firmaer (Firmalovens § 9, stk. 1, og § 10), der kun bør kunne indehaves af fysiske personer, jfr. ovenfor side 108 ff.[6])

---

6. Det eneste sted, såvidt ses, i retslitteraturen, hvor man har berørt problemet, er Karnov's Lovsamling, 6. udg. (1960) II. side 2396, 7. udg. (1967) II. side 2454, note 26 c (ad Firmalovens § 9, stk. 5), hvor det anføres: »Dog modtages firmaer som Egmont H. Petersens Fond«.

Resultatet af den foretagne undersøgelse bliver således, at selvejende institutioner, forsåvidt de ønsker at drive virksomhed, der falder ind under Firmaloven, *ikke* i deres forretningsnavn (firma) må anvende personnavne. Noget andet er, at det må være berettiget, som apposition til det egentlige forretningsnavn (firma), at føje angivelse af indehaverens navn, selv om dette måtte indeholde et personnavn, jfr. f. eks. Nordisk elektrisk Apparatfabrik, indehaver Fabrikejer, ingeniør Vald. Selmer Trane og hustru, Elisa Trane's Fond, jfr. side 111 note 14.

I denne sammenhæng bemærkes, at adskilligt taler for at tage reglerne om konstruktion af forretningsnavne (firmaer) op til revision også med hensyn til brugen af ordet »*interessentskab*«.

Medens Aktieselskabslovens § 2 regulerer adgangen til brug af ordet »aktieselskab« eller deraf dannede forkortelser, findes ingen tilsvarende regler om ordet »interessentskab« eller forkortelser deraf (I/S). Firmaloven anvender overhovedet ikke dette udtryk, men ordet »selskab« med forskellige karakteriserende tillæg; i moderne sprogbrug indebærer ordet interessentskab utvivlsomt forudsætningen om et økonomisk samvirke, i hvilket i hvert fald een af deltagerne er en (personlig ansvarlig) *fysisk person*, jfr. Juridisk Ordbog (1965) side 86; Ordbog over det danske sprog 9. bind (1927) sp. 616; Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I. og III., forkortet udgave ved Niels Klerk (1949) side 9–10. Se derimod om ældre sprogbrug ovenfor side 114–15 med noterne 19 og 20.

Det ovenfor side 121 note 28 og side 218 note 5 omtalte forretningsnavn (firma) »Interessentskabet Husumtryk«, der er registreret for den selvejende institution Egmont H. Petersens Fond og aktieselskabet Det Berlingske Officin, er et eksempel på en uheldig konstruktion, der næppe burde være godtaget.

D. Den retlige beskyttelse af navn, respektive firma

Vil man sluttelig undersøge spørgsmålet om *navnes beskyttelse*, vil det ses, at dette for selvejende institutioner foreligger med to relationer: *Dels* som en begrænsning i institutionens eget valg af navn,

eventuelt tillige firma, *dels* som et værn for det navn, respektive firma, institutionen selv (lovligt) har antaget.

Efter *Firmalovens* § 10, stk. 1, må ingen »i sit Firma uden Hjemmel optage Andenmands Navn eller Navnet paa Andenmands faste Eiendom«, og i domspraksis er der ved udtrykket »Andenmands Navn« antaget også at være sigtet til anden mands indregistrerede firma, jfr. U.f.R. 1894 side 568 (Felix & Savotti, registreret i udlandet – Berlin), 1903 side 306 (Bikuben), 1910 side 847 (Dansk-Svensk Staal A/S) og 1933 side 419 (Silkehuset).

Aktieselskabslovens § 2, stk. 2, indeholder for aktieselskaber direkte et generelt forbud mod brug af »andenmands navn, navnet på andenmands faste ejendom, hans firma, varemærke eller lignende«.[7])

Efter *lov om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959, § 9, er det endeligt »enhver forbudt i erhvervsøjemed at benytte et navn, firma, forretningskendetegn eller lignende, der ikke tilkommer ham såvel som at benytte en ham rettelig tilkommende betegnelse på en måde, der er egnet til at hidføre forvekslinger med en af anden erhvervsvirksomhed retmæssig ført betegnelse«.[8])

Efter disse tre love kan anvendelse af *straf* være betinget af særlige forudsætninger såsom registrering, misbrug »i erhvervsøjemed«, tilslutning fra visse erhvervsorganisationer til påtalebegæringen m. v.

Spørgsmålet er imidlertid, om man ikke herudover kan opstille regler om en *almindelig* beskyttelse for enhver lovlig navnebrug (re-

---

7. Jfr. nærmere H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udgave ved Estrid Jacobsen (1954) side 19 ff.
8. Jfr. O. A. Borum: Familieretten I. 2. udgave (1945) side 215 ff. (se særlig side 218), der behandler højesteretsdom i U.f.R. 1924 side 542 (om A. C. Meukow & Co.), hvori udtales: »Det findes nu at følge af almindelige Retsgrundsætninger, at en Person eller et Firma maa være berettiget til at modsætte sig ... en Benyttelse, der kan medføre en Udnyttelse af Navnet paa illoyal Maade«.

spektive »firmabrug«) – være sig for såvel fysiske som juridiske personer, altså også selvejende institutioner – ved *forbud* mod og eventuelt *erstatning* for uhjemlet brug af navnet (respektive firmaet)[9]); dette antages af Fr. Vinding Kruse[10]):

»De ovennævnte særlige Lovbestemmelser« (i Firmalov, Aktieselskabslov og lov om uretmæssig konkurrence) »er i Virkeligheden ikke singulære positive Regler, men maa opfattes som enkelte, særlige Udslag af en mere almen, ledende Retsgrundsætning . . .: Det er retstridigt at tilegne sig det en anden – være sig fysisk eller juridisk Person – tilkommende Navn . . . Derfor kan der næppe være Tvivl om, at det ogsaa uden særlig Udtalelse i en Lovbestemmelse maa anses for retstridigt, hvis f. Eks. i Danmark en ny Stiftelse pludselig uden Tilladelse kaldte sig den Classen'ske Stiftelse eller den Suhr'ske eller den Soldenfeld'ske Stiftelse eller Vallø . . .

Det er en *samfundsmæssig* vigtig Sag, at de i Samfundet bestaaende Institutioner, private og offentlige, Foreninger, Stiftelser, offentlige Organer saavel som Personer, Firmaer, faste Ejendomme o. l. kan bevare *deres Navne i Fred*. Der ligger baade en ideel og en rent praktisk Interesse bag denne Retsbeskyttelse. For det første vilde det stride mod al højere Retsfølelse, om nye Indretninger . . . skulde kunne tilegne sig de bestaaende Institutioners Navne og den dertil knyttede Anseelse, gode Omdømme o. l., uden disse Institutioners Tilladelse. Men dernæst er Samfundet af mange Grunde rent praktisk interesseret i, at *Identificeringstegnene* ikke forfuskes . . .

. . . Samfundet maa hævde for Institutioner, Foreninger, Stiftelser . . . en *Særret til Navnet* ligesaavel som for Personer, Firmaer . . . De i forskellige Love anordnede Formaliteter, f. Eks. Registrering af Foreningsnavne, tilsigter kun teknisk at skabe Hjælpemidler, hvorved *Prioriteten* til Navnet klart kan *konstateres* . . ., men rokker naturligvis ikke i mindste Maade ved den Særret

---

9. Se således om anvendelse af et familienavn (Stripp) på en *opdigtet* person: Østre Landsrets dom i U.f.R. 1946 side 456, med en kommentar af Knud Illum smstds. B. side 170–72. Om fremmed ret se C. Popp-Madsen: Bod I. (1933) side 35–37 (England), side 55–56 (Frankrig) og side 91–92 (Schweiz).

   Spørgsmålet kan få betydning, f. eks. ved ønsker om at opkalde (navngive) en (velgørende) selvejende institution efter en trediemand.

10. Se afhandling i U.f.R. 1931 B. side 201–02, der var foranlediget af spørgs-

til et Navn, der i Forvejen klart tilkommer en Forening eller anden Institution, og som forlængst i Samfundet er blevet knyttet til denne alene, og som en nyoprettet Forening eller Institution nu uden videre vil tilegne sig«.

Det må anses for sandsynligt, at domspraksis vil følge Vinding Kruses synspunkter – formentlig også, for så vidt angår det egentlige *navn*.

Når retsordenen imidlertid fuldt ud tolererer, at flere fysiske personer bærer samme (for- og familie-) navn, bør der næppe kunne rettes indvending imod, at flere selvejende institutioner eventuelt bærer enslydende *navne*, forudsat at der foreligger fornøden tilknytning.

Dette vil derimod ikke kunne gøres gældende for de eventuelle *forretningsnavne* (firmaer), som selvejende institutioner måtte gøre brug af.[11])

Såfremt det pågældende forretningsnavn (firma) dækker en virksomhed, der omfattes af Firmaloven, følger dette af kravet om »realfirma«, der ikke må »indeholde noget Personnavn«, *og* af den side 261 omtalte domspraksis, hvorefter et registreret forretningsnavn (firma) beskyttes på samme måde (altså ligeså generelt) som »Andenmands Navn« – en ordning, som nu yderligere underbygges af loven om uretmæssig konkurrence.

Uden for Firmalovens område, jfr. bl. a. ovenfor side 146, vil Konkurrencelovens princip om forvekslingsmuligheder i et vist omfang yde erhvervsdrivende selvejende institutioners forretningsnavn (firma) det fornødne værn.

Der kan dog ved hele dette spørgsmåls behandling ikke bortses

---

målet om, hvorvidt et kollegium for kvindelige studenter kunne antage navnet »Kvinderegensen«; betragtningerne er gentaget i Retslæren II. (1943) side 539–42.

11. Se herved Vestre Landsrets dom i U.f.R. 1967 side 371, hvor en brøndborer, der havde opnået navneforandring til »Vandfoss«, hvilket navn var registreret som varemærke for Danfoss A/S, »tilpligtes at ophøre med enhver brug af betegnelsen Vandfoss i erhvervsvirksomhed undtagen på en sådan måde, at det udtrykkeligt fremgår, at Vandfoss alene er et slægtsnavn«.

fra, at visse vanskeligheder ved generelt at følge Vinding Kruse vil fremkomme derved, at så at sige alle »gode« forretningsnavne (firmaer) efterhånden vil vise sig at være beslaglagt.

Den ovenfor side 74 omtalte *svenske* lov om »tillsyn över stiftelser« kræver i § 5 nr. 1, for de stiftelser, der omfattes af loven, at vedtægterne skal angive »stiftelsens benämning, så avfattad, at stiftelsen därigenom tydligt skiljer sig från andra kända stiftelser« (altså, hvadenten disse måtte omfattes af loven eller ej).

Tilsvarende regler indeholdes i den *finske* lov om stiftelser, se ovenfor side 71–72, § 4 nr. 1.

KAPITEL 7

Erhvervsdrivende selvejende institutioners virkemåde

Indledning: Hvad omfatter erhvervsdrivende selvejende institutioners retsevne? Omfattes de af Grundlovens beskyttelse for ejendomsretten m.v.?

Allerede flere steder i det foregående, jfr. således side 77 ff., 86, 89, 148 og 215 ff., er der peget på den vidtstrakte frihed til at skabe »juridiske personer«, som anerkendes i dansk ret, og som også erhvervsdrivende selvejende institutioner nyder godt af.

I tilslutning til den ovenfor side 50 gengivne definition af begrebet »stiftelse« udtaler O. A. Borum og Stig Iuul: Juridisk Ordbog (1965) side 89, at der ved »juridisk person« forstås »en begrebsmæssig sammenfatning af de regler, som kommer til anvendelse, når en formue er udskilt eller henlagt til opnåelse af et bestemt formål. Der opstår herved en retlig enhed, idet de enkelte personer, der har indskudt formue, el. hvem den skal komme tilgode, ikke kan anses som bærere af de rettigheder og forpligtelser, der er knyttet til formuen. Som eksempler kan nævnes stiftelser, selvejende institutioner og visse foreninger og selskaber, derunder aktieselskaber«.

Modstykket til de enkelte (fysiske) personer som retssubjekter er altså ved en såkaldt juridisk person »en retlig enhed«, der som sådan tillægges retssubjektivitet, »retsevne« (uden at dog rækkevidden heraf altid vil være ganske klar), jfr. Ernst Andersen: Personret (1966) side 95 ff.

I det omfang, i hvilket en beskyttelse for juridiske personers *omdømme* anerkendes[1]), gælder sådan beskyttelse selvsagt også selvejende institutioner.

---

1. Se herom bl. a. Stephan Hurwitz: Den danske Kriminalret, Speciel Del, 3. opl. (1965) side 337–40 og C. Popp-Madsen: Bod I. (1933) side 323–26.

Det er endvidere ovenfor side 260 ff., jfr. side 123 note 29, omtalt, at *erhvervsdrivende* selvejende institutioner nyder beskyttelse for (altså har en »ret« til) deres *navn og firma.*

Og endelig er ovenfor side 104 ff. redegjort for deres *erhvervs- og næringsretlige* stilling iøvrigt med deraf følgende rettigheder og forpligtelser.

På den anden side er det klart, at der ikke kan tilkomme sådanne »retlige enheder« beskyttelse for noget, de efter sagens natur ikke kan have: Liv (i biologisk forstand), legemlig integritet og følelser, ligesom der ikke i relation til dem kan opstå retsforhold, der betinges af slægtskab eller ægteskab.

Ej heller kan en politisk rettighed som valgbarhed tilkomme en juridisk person[2]) så lidt som de borgerlige frihedsrettigheder i Grundlovens §§ 67 og 70, 71, 77 og 79: Religionsfrihed, personlig frihed, trykkefrihed og forsamlingsfrihed.

Der er derimod næppe nogen anledning til at antage, at en juridisk persons »bolig«, jfr. (1953-) Grundlovens § 72, 1. pkt., skulle være mindre ukrænkelig end fysiske personers; når man nemlig først anerkender, at beskyttelsen for disse sidste må udstrækkes til at omfatte ikke blot »hjemmet«, men også »Forretningslokaler og andre private Rum og Gemmer under Tag, saasom Garager, Stalde og Kahytsrum«[3]), må også en juridisk person og hermed en erhvervsdrivende selvejende institution kunne henføres under paragrafen og der-

---

2. Hvor valg*ret* måtte være tillagt ejerne af (visse) faste ejendomme, som f. eks. til de danske provinsialstænder (anordning af 28. maj 1831 § 2 og forordning af 15. maj 1834 §§ 1 og 2), ville det derimod ikke have været utænkeligt, at valgret således kunne tilkomme f. eks. et kloster, en læreanstalt eller anden jordejende institution og udøves af vedkommende bestyrelse; imidlertid antog man, at »Eiendomme, der tilhøre Communer, offentlige Stiftelser og andre deslige Indretninger, kunne ei give Nogen Adgang til stænderske Rettigheder«, se L. J. Fribert: Haandbog i Lovgivningen om de danske Provindsialstænder (1835) side VI.
3. Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret (1954) side 620; Alf Ross: Dansk Statsforfatningsret II. 2. udgave (1966) side 618.

for være værnet imod »husundersøgelse, beslaglæggelse og undersøgelse af breve og andre papirer samt brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden« uden retskendelse – såfremt »ingen lov hjemler en særegen undtagelse«, jfr. § 72, 2. pkt.

Nogen direkte vejledning kan ikke hentes fra forhandlingerne på den grundlovgivende rigsforsamling vedrørende den til 1953-Grundlovens § 72 svarende regel i Juni-Grundlovens § 86 (der blot ikke medtager »post-, telegraf- og telefonhemmeligheden«).

I det oprindelige grundlovsudkast fandtes bestemmelsen ikke. Den kom ind i »Comiteens« forslag (som § 67 b), jfr. »Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen« (1849) II. sp. 2169, i tilslutning til forskriften (i udkastets § 67) om fremstilling af anholdte inden 24 timer for en dommer.

Motiveringen var, at »ligesom der ved § 67 er givet et Værn for den personlige Frihed, saaledes vil det formentlig ogsaa være passende her at optage en Bestemmelse til Betryggelse mod den Krænkelse og øvrige Ulempe, som en Indtrængen i Borgernes Bolig eller Undersøgelse af deres Breve og andre Papirer altid maa medføre«.

Dette peger vel nærmest i retning af, at der næppe har været tænkt på, at beskyttelsen også skulle omfatte juridiske personer; men under den ganske korte behandling i forsamlingen, sp. 2590–93, hvor både justitsministeren (C. E. Bardenfleth) og A. S. Ørsted fandt bestemmelsen overflødig, betonede Comiteens ordfører (Hall), at vægten ikke skulle lægges på den første generelle udtalelse (»Boligen er ukrænkelig«), men »at det er den følgende Bestemmelse i Paragraphen, som vil vise, at man har givet den størst mulige Betryggelse mod virkelig Krænkelse af Huusfreden«, nemlig i form af en »alvorlig Opfordring til vedkommende Retsbetjente, om at vogte sig for overilet at foretage slige Handlinger«. Det er således mindre den konkrete beskyttelse *af* »boligen«, som Grundloven har for øje, end den generelle beskyttelse *mod* myndighedernes vilkårlige (arbitrære) indtrængen på private områder.

Det almindelige spørgsmål om, hvorvidt juridiske personer omfattes af beskyttelsen efter Grundlovens § 72 (oprindelig § 86), ses ikke at være behandlet i statsretten.

I praksis har der formentlig aldrig været rejst tvivl om, at juridiske personer nyder denne beskyttelse. Nævnes kan således, at retskendelse af politiet er søgt og erholdt f. eks. til ransagning af private klublokaler, jfr. Østre Landsrets kendelse i U.f.R. 1933 side 617 og J. L. Buch, sammesteds B. side 160 (»Grundloven ganske generelt ... udtaler, at Husundersøgelse altid kræver Lovhjemmel eller Retskendelse«).

Men navnlig må reglen i Grundlovens § 73 om ejendomsrettens ukrænkelighed og beskyttelse ved reglerne om ekspropriation gælde, hvadenten »ejeren» er en fysisk person eller en juridisk person, være sig et selskab, en forening, et legat, en stiftelse eller en selvejende institution iøvrigt, og hvadenten denne måtte være erhvervsdrivende eller ej.

I praksis har der ved ekspropriationsforretninger, f. eks. til veje eller jernbaner, næppe nogensinde meldt sig tvivl herom, og i teorien udtaler J. Nellemann[4]):

»Navnlig maa den almindelige Lovgivningsmagt – hvad Enevoldskongen ikke behøvede – agte den private Eiendomsret, fordi (1866-) Grundlovens § 82 til den Enkeltes Betryggelse sætter denne Grændse for den, og naar Grundlovens § 82 siger, at Eiendomsretten er ukrænkelig, er selvfølgelig dette sagt ikke blot om de physiske Personer, men ogsaa om Stiftelser og andre juridiske Personer, som lovligen bestaae«.

Den samme opfattelse hævder Poul Andersen[5]):

»Efter Ordlyden af (1953-) Grl. § 73, 1. Stk., staar ingen Ejere udenfor den grundlovsmæssige Beskyttelse af Ejendomsretten .... Det er .... uden Betydning, om Ejeren er en Enkeltmand, et Selskab eller en Stiftelse, det sidste hvad enten dens Fundats er konfirmeret eller ej«.

På den grundlovgivende rigsforsamling ses spørgsmålet ikke at have været berørt i forbindelse med drøftelserne om den til den nuværende § 73 og til 1866-Grundlovens § 82 svarende § 87 i Juni-Grundloven (Grundlovsudkastets § 68).

Alligevel er spørgsmålet på utvetydig måde belyst, idet den grundlovgivende forsamlings »Comite« stillede *forslag* om til udkastets § 66 (hvorefter »ingen er pligtig at yde personlige Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den,

4. Om Valløe Stifts og Wemmetofte Klosters Retsforhold til Staten (1872) side 46.
5. Dansk Statsforfatningsret (1954) side 728; se også samme forf. i U.f.R. 1961 B. side 149–51 og 197–98.

som er hans egen«) at føje en ny § 66 d gående ud på, at »de til Kirken, Skolen og milde Stiftelser henlagte eller skænkede Eiendele og Midler kunne ikke anvendes til noget fremmed Øiemed«, jfr. »Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen« (1849) II. sp. 2175.

Forslaget gav anledning til megen debat, både under den »*foreløbige Behandling*« (anf. st. sp. 2564 ff.) og ved den »*endelige Behandling*« (sp. 3095 ff. og 3353 ff.), hvorefter det *forkastedes* (sp. 3368–70), idet det overvejende flertal af talerne var betænkelige ved i al almindelighed at fastslå, at kirkens og skolens ejendele og midler var forskellige fra de almindelige statsmidler.

Carl Ploug foreslog, sp. 2572, at begrænse bestemmelsen til, at »de af private Mænd til milde Stiftelser skjenkede Eiendele kunne ikke anvendes til noget fremmed Øiemed«.

V. J. Bjerring sammenfattede sine synspunkter derhen, sp. 3098: »Sagen stillede sig saaledes for mig: *Enten* har Kirken, Skolen og de milde Stiftelser en fuldstændig Eiendomsret til de Eiendele og Midler, der ere henlagte til dem eller skjænkede til dem, og i det Tilfælde forekommer Paragraphen mig aldeles overflødig, eftersom Eiendomsretten vistnok i ethvert Tilfælde vil være sikkret, selvom ikke den Bestemmelse blev optagen i § 68, som Comiteen har foreslaaet, at der udtrykkelig skal staae: »Eiendomsretten er ukrænkelig«; – *eller* ogsaa har Kirken, Skolen og de milde Stiftelser ikke en saadan Eiendomsret, og da anseer jeg det ingenlunde for hensigtsmæssigt, at man i denne Grundlovsparagraph skulde give dem en saadan Eiendomsret, uden at den fornødne foreløbige Undersøgelse derom er anstillet«.

W. Ussing, sp. 3099, udtalte, at særlige bestemmelser (selv med et begrænset indhold) var uheldige ved siden af § 68, idet de kunne give det indtryk, at stiftelsers ejendomsret var *bedre* beskyttet end private enkeltpersoners og f. eks. ikke kunne eksproprieres.

Andræ var også af den opfattelse, sp. 3110, at »*enten* har Kirken en virkelig Eiendomsret, og da er Bestemmelsen overflødig, thi § 68 udtaler, at al Eiendomsret er ukrænkelig . . ., *eller* ogsaa har Kirken ikke denne Eiendomsret, og da ere vi ingenlunde berettigede til paa denne letsindige Maade at bortgive, hvad Staten har gyldigt Krav paa«.

Endelig fandt Mynster, sp. 3359, at »en Bestemmelse som den, her indeholdes, synes at være indeholdt allerede i den Bestemmelse, at Eiendomsretten er ukrænkelig«.

Når Alf Ross[6]) – i modsætning til det her anførte – har fremført, at en »ejendomsret« af den art, der kan tilkomme en selvejende institution, ikke

6. »De islandske håndskrifter og universitetets rettigheder«, U.f.R. 1957 B. side 90–91.

kan nyde beskyttelse efter reglerne i Grundlovens § 73 om ekspropriation, idet disse regler »må antages at tage sigte på den autonome frihed til råden og dispositionsmagt i egen interesse, som den normale ejendomsret er udtryk for«, synes man med samme føje at kunne nægte forfatningsmæssig beskyttelse mod angreb på f. eks. en umyndigs båndlagte formue – hvad dog næppe nogen har tænkt sig muligheden af. I sin Dansk Statsforfatningsret II. 2. udg. (1966) side 641 anfører Ross da også, at hvis »en rettighed ... er beskyttet efter grdl. § 73 gælder denne beskyttelse uanset hvem der er rettighedens subjekt. Heri ligger nærmere at beskyttelsen gælder ikke blot til fordel for enkeltpersoner, herunder udlændinge, men også til fordel for såkaldte juridiske personer – aktieselskaber, foreninger, stiftelser m. m.«. Se endvidere samme forf. i U.f.R. 1961 B. side 174.

At beskyttelsen efter § 73 også gælder for selvejende institutioner, er nu utvetydigt fastslået ved Højesterets dom om de islandske håndskrifter i U.f.R. 1967 side 22, jfr. Henning Krog i Sv.J.T. 1967 side 140 og J. Trolle i U.f.R. 1967 B. side 77 ff.

Om erstatningsberegning ved ekspropriation af (fundatsmæssigt) uafhændelig ejendom, jfr. Egon Larsen i U.f.R. 1961 B. side 198, verserer for tiden retssag vedrørende håndskrifterne.

En *udtømmende* redegørelse for, hvilke *rettigheder* der iøvrigt kan tænkes at tilkomme erhvervsdrivende selvejende institutioner, lader sig næppe præstere.

Et praktisk vigtigt spørgsmål er, om en faglig sammenslutning, brancheforening o. l., af hvilken medlemsskab kan være af afgørende *erhvervsmæssig* betydning, kan begrænse tilgangen til alene at omfatte personlige firmaer med fysiske, ansvarlige indehavere og principielt nægte optagelse af aktieselskaber, selvejende institutioner o. l., selvom ledelsen af disse opfylder alle fornødne personlige og faglige krav.

Spørgsmålet kan ikke besvares ud fra de foreliggende retsafgørelser, idet disse enten handler om enkeltpersoners medlemsskab eller om medlemsskab, hvor vedtægterne netop hjemler optagelse også af aktieselskaber o. l., men hvor nægtelse af optagelse var begrundet med andre hensyn end spørgsmålet: fysisk ctr. juridisk person.[7])

7. Jfr. Fr. Vinding Kruse: Trustkommissionens betænkning (1954) side 66; samme forf.: Mod kulturforfaldet (1956) side 275–76; Mogens Koktvedgaard: Kontraheringspligt (1960) side 248–51.

Efter dansk rets almindelige stilling til juridiske personer synes det vanskeligt at finde en saglig begrundelse for at udelukke disse fra medlemsskab af brancheforeninger o. l., når erhvervsudøvelse på det pågældende område efter loven står åben for dem.

Tyngdepunktet i de (erhvervsdrivende) selvejende institutioners tilværelse er og bliver imidlertid en »formue« (forudsat at dette udtryk tages i tilstrækkelig vid betydning som f. eks. også omfattende låne- og kreditmuligheder m. v., jfr. ovenfor side 216 ff.), og det må derfor være herudfra, at rækkevidden af deres »retsevne« først og fremmest søges afgrænset, idet de er bærere af de rettigheder og de forpligtelser, der – i en eller anden form – har relation til »formuen« eller følger af dennes forvaltning. De må (med Vinding Kruses udtryksmåde) udadtil anerkendes som *ejere* af »formuen«, se også ovenfor side 197 ff.

Dermed illustreres på retvisende måde retsstillingen i relation til dansk rets hovedbestemmelse i Grundlovens § 73 om ejendomsrettens ukrænkelighed og om vilkårene for ekspropriation, således som det side 268 ff. er beskrevet.

Udtryksmåden strider selvsagt ikke mod, at *udøvelsen* af ejerbeføjelserne for de selvejende institutioner må overlades til andre; ligeså lidt som i forholdet værge-myndling, aktieselskab-bestyrelse m. v. kan dette forhold anfægte rettens karakter af »ejendomsret«.

Hvem eller hvad man så *udover* den selvejende institution i sig selv vil anse som »ejer«, er et terminologisk hensigtsmæssighedsspørgsmål; ovenfor side 198 er det valgt at betegne *formålet* for institutionen som dennes *ejer*, uanset det noget uvante heri.[8])

8. Knud Illum: Forelæsninger over almindelig Formueret, 3. udg. (1950) side 16–17 taler om »stiftelser og legater, der kan siges at tilhøre almenheden, men dog i almindelighed betegnes som selvejende«.

KAPITEL 7

I. Om ordningen af de privatretlige ejerbeføjelser

Hvad angår *de privatretlige ejerbeføjelser* ved (erhvervsdrivende) selvejende institutioner, må først erindres, at medens disse institutioner meget vel kan *tage arv*, jfr. ovenfor side 248, kan der selvsagt ikke blive spørgsmål om at lade deres ejendom *falde i arv* efter dem, og fra denne sidste ejerbeføjelse[9]) må der således bortses.

Det er de andre tre typiske ejerbeføjelser, se ovenfor side 199, der melder sig med krav på udredning, og den af Ross opstillede sondring[10]) mellem »dispositionssubjekt«, »påtalesubjekt« og »interessesubjekt« afgiver – med et mindre supplement – et egnet udgangspunkt herfor.

A. Forvaltningen af institutionens formue m. v. (»dispositionssubjektet«)

Under dette rubrum indeholdes ordningen af den faktiske råden over den selvejende institutions ejendom i videste forstand; indgåelse af aftaler herom (salg, pantsætning, udlejning m. v.); og påtagelse af forpligtelser (hvilke efter sagens natur i sidste instans må kunne afgøres med penge).

1. *Hvem tilkommer forvaltningen?*

Udøvelsen af disse beføjelser tilkommer umiddelbart *institutionens ledelse* (bestyrelse), således som denne er fastlagt i vedtægterne, se ovenfor side 165–66 og side 171–72.

Den engelske Trustee Act, 1925, sect. 34, maksimerer antallet af trustees til forvaltning af fast ejendom til 4. Den ovenfor side 64 note 70 omtalte »Nathan Committee« fremhæver i sin »Report« side 141 det betænkelige ved for store bestyrelser i »charitable trusts«: »As a rough guide we think that

9. Jfr. ovenfor side 199 samt Egon Larsen: Erstatningsfrie reguleringer (1959) side 17–18, jfr. Fr. Vinding Kruse, U.f.R. 1959 B. side 238.
10. Se ovenfor side 198 note 12.

no board of trustees, however large the endowment, should consist of more than nine members«; »The Charities Act, 1960« har imidlertid ikke optaget regler herom.

På side 165–66 er der peget på, at det – i lighed med organisationen f. eks. af aktieselskaber og i lighed med den statsretlige lære om magtens fordeling – ved (større) erhvervsdrivende selvejende institutioner vil være hensigtsmæssigt at opdele ledelsen i forskellige organer med indbyrdes afgrænset virkekreds og med mulighed for fornøden kontrol.

Er denne opdeling imidlertid ikke sket (eller er der opnået enighed mellem samtlige medvirkende organer i ledelsen), betyder dette dog ikke, at ledelsen kan foretage sig alt, hvad en myndig fysisk person ville kunne gøre med sin *egen* ejendom.

Den selvejende institutions midler *er gået ud af* stifterens (donators) formue, se ovenfor side 219 ff., men den er netop *ikke gået ind i* ledelsens.

Det er *fremmed* ejendom, ledelsen forvalter, og det er ud fra dette synspunkt, at dens beføjelser må bestemmes.

Den før nævnte henvisning til en umyndig ejer (eller til en midlertidig forhindret person, for hvem der beskikkes en værge) synes – med alt fornødent forbehold – at afgive en ganske illustrerende baggrund for ledelsens stilling til disse så at sige permanent umyndige institutioner.[11])

a. *Vedtægtsmæssige grænser.* Ligesom det er vedtægterne, der afgiver *hjemmelen* for ledelsens funktioner, må ledelsen også respektere de *grænser* for virksomheden, som vedtægterne fastsætter, og den kan ikke forpligte institutionen herudover, se nærmere herom side 297 ff.

b. *Handle- og omsorgspligt.* Medens det for en myndig fysisk person netop er karakteristisk for hans stilling som ejer, at han –

11. Således også Ernst Andersen: Personret (1966) side 85. En anden parallel frembyder det engelske trust-institut, se ovenfor side 64 ff., Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 20–28 og 43 samt Alf Ross: Om ret og retfærdighed (1953) side 218.

inden for visse grænser – kan disponere efter forgodtbefindende[12]) (herunder også kan undlade at gøre noget), er parallelen mellem en værge for en umyndig og medlemmerne af ledelsen for en erhvervsdrivende selvejende institution for så vidt på sin plads, som der i begge disse tilfælde – under ansvar for mulige tab – er tale om en egentlig *handle- og omsorgspligt*.

Værgen for en umyndig er principielt i sine dispositioner begrænset til en konservativ bestyrelse til bevaring af formuens substans, men skal dog med respekt heraf også søge kapitalen nyttiggjort til fordel for myndlingen.[13])

Det samme gælder i og for sig om legatbestyrelser i al almindelighed, idet her »formålet« træder i myndlingens sted. Men allerede af administrator for et pengelegat kan der muligvis kræves en noget større aktiv indsats end den rent konserverende bestyrelse, f. eks. med hensyn til midlernes frugtbargørelse.

I den ved højesteretsdom i U.f.R. 1931 side 470 afgjorte sag vedrørende »Afdøde Proprietær Emil Lakjers Familie- og Understøttelseslegat« skulle legatværgen, efterhånden som midler blev disponible, i henhold til § 2 i den konfirmerede fundats anbringe midlerne »som 1ste Prioriteter i Landejendomme i de danske Østifter med Sikkerhed som for umyndiges Midler«; renterne af legatet (der var undergivet tilsyn af Lenskontrollen, jfr. side 182 note 28) tilkom de ægtefødte descendenter af opretterens afdøde brødre; en af legatnyderne (der var berettiget til 1/11 af det disponible rentebeløb) krævede legatværgen (og Lenskontrollen in solidum) tilpligtet at erstatte ham et påstået tab som følge af udlån af legatets midler til for lav rente.

---

12. Jfr. den tyske borgerlige lovbog § 903 (»nach Belieben«) og den franske Code civil art. 544 (»de la manière la plus absolue«).
13. Se bekendtgørelse nr. 329 af 16. september 1966 § 11, ligesom tidligere bekendtgørelse nr. 64 af 12. marts 1930 om værgens beføjelser og pligter § 10: »Medens en forøgelse af den umyndiges formue som regel ligger udenfor værgens opgave, skal han sørge for, at den del af formuen, der er undergivet hans bestyrelse, såvidt muligt bevares i uforringet stand, samt at den på passende måde frugtbargøres og anvendes til bedste for den umyndige«. Jfr. Ernst Andersen: Personret (1966) side 35 ff.

Østre Landsret, hvis dom stadfæstedes af Højesteret i henhold til dens grunde, frifandt værgen (og Lenskontrollen), idet »Retten maa med de Sagsøgte være enig i, at der ikke i Fundatsens § 2 indeholdtes nogen Forskrift om, at Legatets Midler skal være anbragt til den samme Rente som den, hvortil Overformynderiet udlaaner umyndiges Midler, men at Legatværgen maa være baade berettiget og forpligtet til at øve et Skøn med Hensyn til Rentefodens Størrelse. Men naar dette er Tilfældet, og naar Legatværgen ikke ved Anbringelserne er gaaet under en Rentefod på 4 %, og det end ikke paastaas, at der skulde være forfulgt uvedkommende Formaal, maa Retten anse det for udelukket, at der af en Legatnyder skulde kunne gøres Erstatningskrav gældende ... med den Begrundelse, at Midlerne har været anbragt til en for lav Rente ...«.

Højesteret afviser således ikke i princippet muligheden for at holde legatværgen ansvarlig, og forbeholder sig derhos i så henseende selv at udøve et »Skøn«; at der ikke bliver plads for noget »Skøn«, såfremt der måtte »være forfulgt uvedkommende Formaal« (f. eks. magtfordrejning eller mandatsvig), må dog være givet; dommens bemærkning om, at noget sådant ikke forelå, synes derfor uklar.[14])

Legatværgens skøn synes – alt andet lige – under hensyn til legatformålet at måtte udøves inden for normale forretningsmæssige rammer.

Da der intet foreligger om, at det skulle være et af legatets formål at yde billige lån, og da den foreskrevne anbringelsesmåde (med den i fundatsen angivne sikkerhed) skal iagttages, er det i det væsentlige kun afdragsvilkår og effektiv forrentning, der bliver tilbage som genstand for legatværgens skøn.

For rentens vedkommende synes rettesnoren for skønnet at måtte være: Den inden for de givne rammer bedst opnåelige sats.

---

14. Iøvrigt tiltrådte dommen, at Lenskontrollen havde godkendt, at legatværgen udover det i fundatsen af 1902 fastsatte honorar af 500 kr. årlig gennem en årrække havde beregnet sig særlige honorarer for »besigtigelse af panter« (varierende), »affattelse af årsregnskab« (50 kr. årligt) og – fra 1925–28 – »ekstra administrationshonorar« (600 kr. årligt); om den pågældende legatværges forhold iøvrigt se U.f.R. 1934 side 811.

Den *effektive* rente på udlånstidspunktet for lån i kreditforening eller sparekasse (eller, som påberåbt af sagsøgeren, af Overformynderiets udlån af massemidler) bør derfor være *udgangspunkt* for skønnet; derimod *ikke den formelle* 4 %-rentefod (efter loven af 6. april 1855), som dommen tager som udgangspunkt.

For legatværgen (bestyrelsen) *kan* de her fremførte synspunkter indebære en forøget arbejdsbyrde, men dette bør næppe være afgørende.

Modsat hvad der gælder for værgemål for umyndige, er der ingen pligt til at påtage sig hvervet som administrator (eller medlem af bestyrelsen) for et legat e. l.

Er hensynet til stifterens ønsker, sympati for formålet eller tanken om den myndighed, som hvervet indebærer m. v., ikke tilstrækkeligt til at overvinde betænkeligheder med hensyn til et muligt besvær, må man sige nej. Har man først påtaget sig hvervet, må man også – eventuelt under erstatningsansvar – bestride det bedst muligt, indtil man lovligt kan fritages derfor.

Også på et andet punkt svigter i denne sammenhæng ligheden mellem værgens og en legatbestyrelses funktioner, nemlig derved, at medens værgens hverv normalt er tidsbegrænset, sigter en legatbestyrelses hverv mod en permanent ordning uden løbende kontrol af, resp. støtte fra pupilautoriteterne.

For bestyrelsen af en erhvervsdrivende selvejende institution må det, hvor vedtægterne ikke indeholder direkte forskrifter, derfor være *både en ret og en pligt* at foretage alle sådanne dispositioner, som falder inden for en forsvarlig normal drift af en virksomhed af den pågældende art, jfr. ovenfor side 35 ff. og 166 ff.

c. *Ret til vederlag. Selvkontrahering (interessekonflikter).* Det forhold, at påtagelse af bestyrelseshverv i en erhvervsdrivende selvejende institution i sig selv er en frivillig sag[15]), må også danne udgangspunkt for besvarelse af spørgsmålet om de pågældendes *krav på vederlag* for deres virksomhed.

15. Det bemærkes herved, at forbudet i Bankloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 169 af 15. juni 1956, § 9, stk. 5, mod at direktører m. fl. »som bestyrelsesmedlem, funktionær eller på anden måde deltage(r) i ledelsen eller

Ved højesteretsdom i U.f.R. 1958 side 574 er det fastslået, at ret til bestyrelseshonorar i et *aktieselskab* ikke kan støttes på »almindelige kontraktretlige regler om vederlæggelse af arbejdsydelser«; herefter kan kun vedtægterne eller en gyldig generalforsamlingsbeslutning afgive hjemmel herfor. I en selvejende institution må der bortses fra sidstnævnte grundlag.

Vederlag for bestyrelseshvervet kan derfor kræves, såfremt og i det omfang vedtægterne hjemler det, udtrykkeligt eller forudsætningsvis, men ellers ikke.

I administrativ praksis synes der dog – muligvis med baggrund i de af A. S. Ørsted: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed VI. (1835) side 480 fremdragne vanskeligheder ved at »paalægge Nogen at bebyrde sig med denne Administration«, se ovenfor side 81 – at være en tendens til at godkende et moderat vederlag, selvom vedtægterne tier herom, når de dog ikke, direkte eller indirekte, forbyder det.[16])

---

driften af anden erhvervsvirksomhed end banken«, også må gælde over for deltagelse i ledelsen af erhvervsdrivende selvejende institutioner, andelsselskaber m. v. (uanset om disse efter deres formål også måtte være »velgørende«).

Problemet kan næppe have været overvejet hos Arne Eken og J. Hartvig Jacobsen: Bankloven (1952, med Tillæg 1957), hvor det side 118 udtales, at der ved reglen ikke kan »være tænkt på, i hvilket omfang direktøren udfører et personligt arbejde. En bankdirektør kan udrette et stort arbejde for en social institution, i hvis styre han sidder, uden at komme i konflikt med loven, ligesom han kan administrere legater, lede eller deltage i ledelsen af velgørende selskaber o. lign. Det, han ikke må, er at drive erhvervsvirksomhed ... Erhvervsvirksomhed er virksomhed, hvis formål er at tjene penge til indehaveren. Sådan virksomhed må en bankdirektør ikke drive eller deltage i ledelsen eller driften af«. Det synes overset, at »erhvervsvirksomhed« og »velgørenhed« meget vel kan foreligge samtidigt. Efter lov nr. 60 af 13. marts 1968 kan iøvrigt handelsministeren dispensere fra Banklovens § 9, stk. 5, hvor det gælder deltagelse i ledelsen af banker og sparekasser med hjemsted i Grønland.

16. Efter den finske lov om stiftelser af 5. april 1930 § 4 nr. 6 *skal* vedtæg-

Jfr. J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 47:

I Indenrigsministeriets (utrykte) skrivelse af 15. november 1900 (K. K. J. Nr. 1813/1900) vedrørende et af byfogden i Rønne bestyret legat har ministeriet anset sig berettiget til at godkende en *forhøjelse* af det fundatsmæssige honorar (80 kr. »til medhjælp« udover de fastsatte 80 kr.). Se også foran side 275 note 14.

Olivarius anfører derhos, at »selv om der ikke i Fundatsen findes nogen udtrykkelig Bestemmelse derom, kan Bestyrelsen dog være berettiget til Vederlag for sit Arbejde. I saa Henseende skal nævnes«, at Indenrigsministeriet i anledning af en forespørgsel fra Odense byråd har udtalt i (utrykt) skrivelse af 13. juni 1903 (K. K. J. Nr. 712/1903), at ministeriet må anse det for »foreneligt med Bestemmelserne i Fundatserne for 15 under Byraadets Bestyrelse staaende Legater, at der som Vederlag for Styrelsen af Legaterne indeholdtes af hver enkelt Legats aarlige Rente et Beløb svarende til 2 pCt. af Renten«.

Denne sats på 2 % svarede til Overformynderiets daværende administrationsgebyr for myndiges båndlagte midler, jfr. lov om forvaltningen af umyndiges midler af 26. maj 1868 § 4 og Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 137 af 18. august 1902. (De gældende satser er fastsat i bekendtgørelse nr. 239 af 21. september 1957 § 4 og udgør normalt 3 %, men for kapitaler på nominelt mindst 350.000 kr. og for »legater med alment-velgørende formål og lignende kapitaler« 2 % af bruttoudbyttet).

Et andet spørgsmål er, om særligt sagkyndige bestyrelsesmedlemmer har adgang til at beregne sig *honorar for »professionel« assistance.*

Hvor en *advokat* er bestyrelsesmedlem i et *aktieselskab,* er det antaget, at den rådgivning, han får lejlighed til at yde i bestyrelsesmøderne, dækkes af hans almindelige bestyrelseshonorar, medens dette ikke omfatter de juridiske forretninger, som selskabet anmoder ham om særligt at udføre, jfr. Jan Kobbernagel: Direktøren (1956) side 30 og Axel H. Pedersen: Sagførersalærer (1958) side 92–93.

For et bestyrelsesmedlem i en erhvervsdrivende selvejende *institution med ideelt formål* vil disse synspunkter kun kunne være vejledende, idet yderligere tilbageholdenhed af hensyn til formålet må være på sin plads – altså ved siden af og udover det almindelige

---

terne udtrykkeligt angive »huruvida och enligt vilken grund styrelsens ledamöter tillkommer ersättning för deras uppdrag«.

hensyn til en let opståelig interessekonflikt, bl. a. ved bestyrelsens vurdering af det udførte arbejde og af honoraret herfor; vurderingen bør selvsagt foretages af de øvrige »kolleger« i bestyrelsen uden den pågældendes nærværelse.

I hvilket omfang bestyrelsens medlemmer måtte være berettigede selv til *at benytte institutionens ejendomme* og andre aktiver, f. eks. til beboelse, sommerophold, jagt og fiskeri etc., eller til f. eks. at lade sig befordre i dens motorkøretøjer m. v., vil ligeledes i første række bero på vedtægternes indhold, jfr. ovenfor side 181 note 26 om dommen i U.f.R. 1935 side 445 (Nebbegaard).

Tier vedtægterne, bør vejledning næppe hentes i, hvad der anses for normalt for ledelsen af erhvervsdrivende (aktie-) *selskaber* af lignende størrelse og virkefelt, hvor fremgangsmåden, som et integrerende led i omkostningerne ved den samlede erhvervsvirksomhed, kan vurderes og sanktioneres – i hvert fald formelt – af en højere myndighed, generalforsamlingen. En sådan vurdering og godkendelse er interessesubjektet (»formålet«) ved en erhvervsdrivende selvejende institution afskåret fra. Også her må det ledende synspunkt derfor være, at det principielt drejer sig om et *frivilligt påtaget æres- og tillidshverv,* som vel kan berettige til refusion af direkte udlæg, eventuelt til nødtørftigt vederlag for udført arbejde, men som ikke – uden direkte vedtægtsmæssig hjemmel – tillige skal være en kilde til personlig fordel, jfr. ovenfor side 180–81.

Af tilsvarende grunde kan man ved erhvervsdrivende selvejende institutioner næppe blive stående ved en analogisk anvendelse af Aktieselskabslovens regler om bestyrelsesmedlemmers adgang til selvkontrahering med aktieselskabet, f. eks. ved køb eller leje af dets faste ejendomme, lån af dets midler, leverancer etc. – alt forudsat, at institutionens vedtægter ikke giver nogen vejledning i så henseende.

Aktieselskabslovens § 45 a (som blev indføjet ved lov nr. 232 af 7. juni 1952) forbyder selskaber, hvis aktier ikke er genstand for offentlig kursnotering, at »yde lån af penge eller pengeeffekter« til (aktionærer eller til) »personer«, der er medlemmer af selskabets bestyrelse eller direktion«. Der er enighed om, at bestemmelsen kun omfatter »egentlige lån og således f. eks. ikke skyldforhold

som følge af kreditgivning i almindelige forretningsmellemværender«.[17]) I Aktieselskabsregisterets praksis antages lovreglen heller ikke at omfatte f. eks. et bestyrelsesmedlems køb af fast ejendom tilhørende selskabet, når dette køb efter en konkret vurdering må anses for »normalt« med hensyn til pris og vilkår (udbetaling, sælgerprioritetens sikkerhed, forrentning m. v.), selv om køberen gennem sælgerprioriteten ved købet får kredit hos selskabet med dele af købesummens berigtigelse, jfr. O. A. Borum i Juristen 1962 side 113 note 4.

Forbudet i Aktieselskabslovens § 50 mod. at et bestyrelsesmedlem deltager »i afstemning angående spørgsmål om aftale mellem selskabet og ham selv«, forudsætter klart som baggrund tilladelighed af selvkontrahering.[18])

Er der ikke i vedtægterne for en (erhvervsdrivende) selvejende institution eller på anden måde klare holdepunkter for, at stifteren, f. eks. gennem sine forskrifter om bestyrelsens udvælgelse eller sammensætning, netop har villet sikre den selvejende institution en kreds af leverandører og/eller aftagere m. v., synes det rettest at anse enhver form for *selvkontrahering* (bortset fra rene banaliteter) for utilstedelig, og i det hele at undgå enhver form for mulige *interessekonflikter* mellem institutionen på den ene side og ledelsen og dennes medlemmer på den anden side, jfr. forholdet mellem myndling og værge.

I *engelsk* ret er det en strengt gennemført regel, at en trustee ikke må nyde fordele (»profit«) ud af hvervet; se i det hele George W. Keeton: The Law of Trusts, 7. udgave (London 1957) side 328–48:

17. Jfr. folketingsudvalgets betænkning, Rigsdagstidende 1951–52, Tillæg B. sp. 2177.

18. Efter »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber« (1961) § 45, stk. 1, forbydes det et aktieselskab at »yde lån« til bestyrelsesmedlemmer – uanset om selskabets aktier er børsnoterede eller ej, og en tilsvarende regel (der medtager revisorer) findes i § 45, stk. 1, i det endelige udkast i Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964); for lån til aktionærer lempes reglerne noget i § 45, stk. 2, men § 46 gør udtrykkelig bestyrelsen ansvarlig for tab lidt ved eventuel tilsidesættelse af reglerne, jfr. Betænkningen side 128–32.
Jfr. H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udgave ved Estrid Jacobsen (1954) side 238–39 og Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 124–33.

En trustee kan kræve sine nødvendige og forsvarlige udlæg refunderede, se nu Trustee Act, 1925, sect. 30, men vederlag for arbejdet kan han (bortset fra The Public Trustee, se ovenfor side 67) som almindelig regel kun oppebære, når stiftelsesdokumentet hjemler det, eller med rettens tilladelse.

Hvor trustees på grundlag af trustens aktiebesiddelser har indvalgt sig selv i vedkommende selskabs bestyrelse, er de anset pligtige at afgive deres honorar til trustformuen, se »Re Macadam« [1946], Law Reports, Chancery Division side 73, uden at denne regel dog udelukker særligt begrundede undtagelser.

Hvad særligt angår spørgsmålet om »conflict of interests«, kan bl.a. anføres: The trustees må ikke udøve en med trusten konkurrerende virksomhed; i den ovenfor side 68 anførte sag »In Re Thomson« antoges således en trustee at være afskåret fra at påbegynde egen virksomhed som yachtbroker. Hvis der med trustejendom er forbundet jagt- eller fiskerettigheder m. v., skal disse lejes ud til andre end the trustees. Det er dem absolut forbudt at købe trustejendom, af hvad art nævnes kan.

Efter meddelelser i dagspressen har i januar 1959 en kort forinden tiltrådt formand for den engelske polio-*forening* nedlagt sit hverv, efter at en af ham foranlediget undersøgelse bl. a. havde vist, at et bestyrelsesmedlem havde haft betydelige leverancer til foreningen.

For *aktieselskaber* påbyder nu Companies Act 1967 sects. 16–17, at årsberetningen skal redegøre for bestyrelsesmedlemmernes eventuelle forretningsmæssige forbindelser med selskabet.

I *Nordamerikas forenede Stater* er det ligeledes det almindelige, at »the trustees ... serve without pay«; men der er undtagelser; således oppebærer f. eks. »the Ford trustees« hver et årligt vederlag, jfr. Dwight Macdonald: The Ford Foundation. The Men and the Millions (New York 1956) side 16.

Spørgsmålet om »interessekonflikter« i aktieselskaber har i den senere tid tildraget sig særlig opmærksomhed i U.S.A.

Efter de af SEC, se ovenfor side 209 note 29, udfærdigede forskrifter er det pålagt enhver direktør eller funktionær, der måtte have væsentlige (»substantial«) interesser i virksomheder, der står i forretningsforbindelse med deres »eget« selskab, at underrette dette herom.

Da det i juni 1960 afsløredes, at den administrerende direktør i Chrysler Corp. var hovedinteressent i to selskaber, der var stiftet med leverancer til Chrysler for øje, er der i offentligheden imidlertid rejst stærke krav om, at selskaberne aktivt bør foranstalte periodiske undersøgelser af spørgsmålet om »conflict of interests in business« hos ledelse og funktionærer ved upartiske jurister og/eller revisorer og udtale sig om resultatet i selskabernes årsberetninger; konklusionen skulle så være, at (reel) interessekollision ikke må tåles, selv om den er selskabet bekendt. Disse krav har en række selskaber taget til følge. Jfr. nærmere bl. a.

»Business Week« den 24. september 1960 side 116 og den 8. oktober 1960 side 32–33; »Newsweek« den 17. oktober 1960 side 51; »Time« den 17. oktober 1960 side 60; og »Fortune«, november 1960 side 132 ff.

d. *Bogføring og revision.* Efter bogføringslov nr. 178 af 5. juni 1959 § 1 A. 6 påhviler *pligt til at føre forretningsbøger* »foreninger, stiftelser, korporationer og selvejende institutioner, der udøver erhvervsvirksomhed, herunder erhvervsmæssig skolevirksomhed«.

Bogføringen må fyldestgøre de almindelige krav i lovens § 2 og Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 226 af 18. juni 1959.

Almindelige forskrifter om *revision* i erhvervsdrivende virksomheder (endsige om krav til revisionens sagkundskab og uafhængighed[19])) findes ikke i dansk lovgivning, heller ikke forsåvidt angår erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at under de tidligste drøftelser på Rigsdagen om »selvejende institutioner« spillede spørgsmålet om revision en betydelig rolle, se ovenfor side 23, idet revision ansås for en selvfølge – ganske vist på baggrund af ydelse af *offentlig* støtte, men formentlig også ud fra det gamle ord om, at »ingen kan være dommer i sin egen sag«; jfr. også Danske Lov 1-5-6. Debatten drejede sig ikke om, hvorvidt der overhovedet skulle være revision, men alene om, af hvem revisionen skulle foretages.

Hvor *konfirmation* søges på vedtægter, vil myndighederne »i Reglen (fastholde) den Grundsætning, at Revisionen og Decisionen af Stiftelsens Regnskab bør udføres af en offentlig Myndighed; men ved Legater, der staa under Bestyrelse af private Institutioner og

---

19. Hvor *statsautoriseret* revisor benyttes, er denne naturligvis undergivet de almindelige regler i lov om statsautoriserede revisorer nr. 68 af 15. marts 1967 §§ 12–14, jfr. §§ 16–17, og bekendtgørelse nr. 293 af 28. juni 1967.

Efter den finske lov om stiftelser af 5. april 1930 § 4 nr. 7 skal vedtægterne indeholder regler om revision.

Den engelske »Charities Act, 1960« pålægger i sect. 32 pligt til at føre bøger, og efter sect. 8 kan »The Charity Commissioners« kræve erklæring fra autoriserede revisorer om trustens forhold, jfr. George W. Keeton: The modern law of charities (London 1962) side 205.

Foreninger, som have en fast Organisation og et betryggende Regnskabsvæsen, findes ret hyppig den Ordning, at Regnskabet revideres og decideres af vedkommende Institution eller Forening selv, og at der blot sendes et Eksemplar af Regnskabet eller et Uddrag deraf til vedkommende offentlige Myndighed«.[20])

For *erhvervsdrivende* selvejende institutioner vil iøvrigt allerede skattepligten, se ovenfor side 93 ff., gøre en *behørig* (d. v. s. sagkyndig og uafhængig) revision både naturlig og ønskelig.

Men spørgsmålet er, om der ikke fra retsordenens side burde kræves revision som vilkår for – bl. a. i skattemæssig henseende – at anerkende en (erhvervsdrivende) selvejende institution som et selvstændigt formuesubjekt, ikke alene i forhold til stifteren, se herom ovenfor side 219 ff., men også i forhold til ledelsen, cfr. ovenfor side 174 ff. om Gisselfeld kloster.

Efter det nu almindeligt anerkendte syn på nødvendigheden af en sagkyndig og uafhængig revision synes man, *selvom vedtægterne tier herom,* at måtte anse ledelsen *såvel berettiget* til at antage en sådan (således at udgifterne belastes institutionen) *som forpligtet* dertil, i hvert fald i den forstand, at undladelse kan udvide ledelsens ansvar for tab, der gennem revision kunne være undgået. På baggrund heraf må valget af – en eller flere – revisorer overlades den øverste ledelse, således at denne i reglen vil være dækket, hvis den vælger en statsautoriseret revisor.

---

20. Citat fra J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 122–23; jfr. også sammesteds side 35, og Ernst Andersen: Arveret (1965) side 181–82.

Efter Carlsbergfondets statutter af 23. marts 1916 (med senere ændringer) afsnit XVIII forvalter direktionen fondets midler og ansætter en kvæstor, der antager fornøden medhjælp efter direktionens bestemmelser, se ovenfor side 166, direktionen lader kvæstors regnskaber revidere på betryggende måde; decision (decharge) gives af den samlede direktion; den meddeler Videnskabernes Selskab en årlig beretning om fondets virksomhed samt en oversigt over fondets indtægt, udgift og status; dette må indebære, at Videnskabernes Selskab som udpegende direktionens medlemmer kan godkende eller forkaste en forelagt beretning m. v.

Nogen direkte pligt til at lade valget falde blandt statsautoriserede revisorer kan dog ikke hævdes, bortset fra tilfælde, hvor særligt grundlag herfor, direkte eller indirekte, måtte foreligge.

En forsvarlig revision vil iøvrigt ikke kunne begrænses til en formel talrevision.[21])

Sml. Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 293 af 28. juni 1967 § 3, hvorefter en statsautoriseret revisor ved revision af årsregnskabet i revisionsprotokollen skal indføre beretning om revisionen og heri bl. a. oplyse, hvorvidt han har modtaget alle de oplysninger, som han har begæret til bekræftelse af regnskabets rigtighed, og hvorvidt han anser regnskabet for aflagt efter lovgivningens og vedtægternes regnskabs- og revisionsbestemmelser.

Uden hjemmel herfor kan man derimod ikke i almindelighed kræve (det reviderede) regnskab forelagt til *decision* af et organ *uden for* den selvejende institution, end ikke i tilfælde af uenighed mellem ledelse og revision.[22]) På dette punkt vil en analogi fra reglerne om

---

21. Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) anfører side 66, at generalforsamlingen ofte vælger »en eller flere revisorer, der har til opgave at undersøge regnskabets rigtighed. Revisionen er – hvor ikke andet er bestemt – kun af talmæssig karakter, og der kræves særlig hjemmel for iværksættelse af en egentlig kritisk revision«; den her hævdede principielle begrænsning i revisionens opgaver kan næppe fastholdes – heller ikke ved foreninger; den synes ganske i strid med den almindelige udvikling, der går i retning af, at revision på trediemands vegne foruden talmæssig også skal være kritisk.

    Om revisorernes ansvar i foreninger, se sammesteds side 76 og 78–79 med oplysning om praksis.

22. Illustrerende for de synspunkter, der nu gør sig gældende i Finansministeriet, er praksis med hensyn til § 21 i lov om beskatningen af renteforsikringer m. v., jfr. lovbekendtgørelse nr. 367 af 5. september 1967. På betingelse af, at vedtægterne er godkendt af finansministeren, åbner nævnte paragraf mulighed for at opnå fradrag i indkomsten for visse bidrag, som en arbejdsgiver yder til en hjælpe- og understøttelsesfond for de i hans virksomhed ansatte funktionærer og arbejdere.

    Om vilkårene for at få godkendt sådanne vedtægter oplyser P. Bruun Nielsen i Revision og Regnskabsvæsen 1959 side 435–40 bl. a., at det herved har været »en ledetråd, at det må sikres, at fonden har den fornødne

værgemålsregnskaber[23]) næppe kunne drages i gældende ret. Om mulige retsmidler til at gennemføre kontrol »udefra« se nedenfor side 299 ff. og side 335 ff.

e. *Udtræden af ledelsen.* Overtagelse af hvervet som bestyrelsesmedlem er, som anført ovenfor side 276, en frivillig sag.

På linie hermed må det være utvivlsomt, at der er adgang til at *nedlægge* hvervet, såfremt den pågældende finder, at han ikke længere kan eller vil fortsætte.

Medens imidlertid afslagsretten er ganske fri, må en modtagelse af hvervet indebære, at man med hensyn til en (vilkårlig) tilbagetræden må forlange, at denne sker med et sådant varsel og overhovedet på en sådan måde, at ufornødne skader og tab for institutionen undgås. I modsat fald vil den pågældende kunne pådrage sig erstatningsansvar.

Er et bestyrelsesmedlem efter vedtægterne *udpeget af et udenforstående organ,* se ovenfor side 171, må det normalt antages, at det samme organ kan *afsætte* den udpegede (i reglen uden begrundelse og uden varsel), således at der af den afsatte kun kan rejses krav på et eventuelt vederlag, se ovenfor side 276 ff., såfremt valget var sket for livstid eller for en endnu ikke udløben periode.[24])

---

retlige selvstændighed, og at dens midler anbringes og forvaltes på betryggende måde«. Der kræves »egen bestyrelse, og denne skal træffe beslutning i alle forhold vedrørende fonden«; også senere vedtægtsændringer skal godkendes af ministeren, og midlerne må under ingen omstændigheder kunne falde tilbage til arbejdsgiveren. »Endvidere må der være betryggende revision. Finansministeriet udpeger ikke en særlig revisor og skal heller ikke decidere regnskabet. Derimod forlanges det, at regnskabet hvert år indsendes til vedkommende amtsligningsinspektør«.

Disse krav fra 1959 går således m. h. t. revision videre end Ligningsdirektoratets ovenfor side 247–48 anførte regler fra 1958.

23. Se herom Justitsministeriets bekendtgørelse nr. 329 af 16. september 1966 § 25; Ernst Andersen: Personret (1966) side 39.

24. Jfr. om aktieselskaber Krenchel: Håndbog side 208–10; Axel H. Pedersen i Juristen 1952 side 260; og om foreninger Poul Meyer: Dansk Foreningss-

Dette må formentlig fastholdes, uanset at hvervet som medlem af bestyrelsen for en (erhvervsdrivende) selvejende institution – i hvert fald, når dennes formål, helt eller delvist, er ideelt – ofte vil have karakter af et æres- eller tillidshverv, fra hvilket fjernelsen kan føles som en krænkelse. Vil den udpegede sikre sig herimod, må han selv som vilkår for sin overtagelse betinge sig »uafsættelighed« (medmindre objektive grunde for afsættelsen måtte foreligge, jfr. nedenfor). Om et udpegende organ kan afgive bindende tilsagn herom, lader sig næppe besvare generelt.[24a])

I *andre tilfælde* end det ovenanførte, d. v. s. hvor et bestyrelsesmedlem fungerer i kraft af stifterens valg, efter arvelig succession eller som indvalgt ved bestyrelsens selvsupplering, vil en fjernelse uden hjemmel i vedtægterne og mod hans protest formentlig kun kunne ske, såfremt der godtgøres at foreligge forhold fra hans side, der såvel efter en objektiv vurdering som efter de særlige omstændigheder i det enkelte tilfælde gør hans fortsatte forbliven utilstedelig; særligt i forhold til stifter (eller donator) må dette fastholdes af hensyn til kravet om den selvejende institutions uafhængighed og »selvstændige liv«, se bl. a. ovenfor side 219 ff., særligt side 229, samt nedenfor side 293 om dommen i U.f.R. 1925 side 903.

Et problem, der kan forekomme ved ethvert legat m. v.[25]), men som melder sig med særlig styrke ved *erhvervsdrivende* selvejende institutioner på grund af kravene til bestyrelsens aktivitet, opstår, hvis *der ikke længere forefindes en beslutningsdygtig bestyrelse* som følge af dødsfald, mandatnedlæggelser, tab af kvalifikationer m. v.

Uanset at dansk ret savner almindelige lovregler om sådanne juridiske personer, er det utænkeligt, at man skulle kunne lade institutionen drive for vind og vove.

---

ret (1950) side 55 og 66–67; se også Poul Meyer i 2. udgave af H. B. Krenchel: Håndbog for dirigenter (1951) side 22–23.

24a. Se om uafsættelige bestyrelsesmedlemmer Adam Jacobi i U.f.R. 1967 B. side 30–32 med henvisninger.

25. Se herom R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 35 og 55–57; J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 46–47.

Er manglen af *forbigående* karakter, idet der f. eks. findes vedtægtsbestemte organer, der kan og skal foretage de fornødne nybesættelser, synes det fuldt beretttiget, indtil nybesættelserne måtte være effektive, at Magistraten eller vedkommende skifteret eventuelt beskikker en værge ad hoc i analogi med reglerne i Myndighedslovens §§ 58 og 59.[26])

Er bestyrelsen selvsupplerende, og er der flere ledige poster, bør nybesættelserne ske successive, således at den først indvalgte deltager i valget af den næstfølgende, og så fremdeles.

Er det derimod en *varig* mangel, må man eventuelt gå frem efter de af Oppermann og Olivarius, se note 25, angivne retningslinier:

Er vedtægterne *konfirmeret* (eller ekspedition herom under udfærdigelse), må det »vistnok antages, at det offentlige er pligtigt til at drage Omsorg for Stiftelsens videre Bestyrelse«; *i andre tilfælde* »har det offentlige i og for sig ingen Forpligtelse til at overtage Bestyrelsen, men maa være berettiget til først nærmere at undersøge Stiftelsens Forhold, for derefter at afgøre, om dens fortsatte Bestaaen bør muliggøres ved det offentliges Overtagelse af Bestyrelsen« (Olivarius anf. st.).

Udtrykket »det offentlige« kan hos de to forfattere næppe sigte til pupilautoriteterne (altså i sidste instans Justitsministeriet), men den eventuelle indskriden må formentlig ske ved det *fagministerium,* gennem hvilket konfirmation er meddelt, respektive kunne have været søgt. At henlægge afgørelsen til *domstolene,* således som i England, se ovenfor side 67, og i Finland, se ovenfor side 215, er næppe gennemførligt uden særlig lovhjemmel.

---

26. Se ovenfor side 221 og 249. I den side 222 omtalte dom (U.f.R. 1931 side 801) anerkender Østre Landsret en tiltrædelse af opløsningen af et fideikommis fra en for de ufødte successorer ad hoc beskikket værge. Se i øvrigt om »specielle værgemål« O. A. Borum: Personretten, 3. udgave (1953) side 130 ff. og H. Lund Christiansen i Festskrift til O. A. Borum (1964) side 103 ff. om værgebeskikkelse under skifte, jfr. ovenfor side 249.

Ville man imidlertid også i tilfælde af *varig* mangel på en beslutningsdygtig bestyrelse for en selvejende institution, der ikke har konfirmerede vedtægter eller på anden vis er undergivet offentligt tilsyn – i lighed med det ovenfor om »forbigående mangler« antagne – påberåbe sig analogien af reglerne om værgebeskikkelse, måtte fornøden supplering af bestyrelsen i København ske ved Magistraten og ellers af vedkommende skifteret; men i begge tilfælde således, at afgørelsen er undergivet administrativ rekurs.

I Sverige har loven af 24. maj 1929, se ovenfor side 74–75, for de af den omfattede stiftelser i tilfælde af ledighed som følge af »misvård« henlagt suppleringen til »domstol«, se § 7; i andre tilfælde til administrationen (landshøvdingen), se § 10.

Ønsker »det offentlige« *ikke at foretage noget,* må institutionen likvideres ved en skiftebehandling efter Skiftelovens § 82, hvorunder reglerne i Skiftelovens kap. 3 om gældsfragåelsesboer må tillempes[27]); jfr. nærmere nedenfor side 366–67. Det kan dog næppe være udelukket under likvidationen, såfremt forholdene måtte vise sig at tale herfor, at skifteretten rejser spørgsmål om institutionens videreførelse over for vedkommende fagministerium, der derpå må kunne omgøre sin tidligere beslutning.

2. *Hvorledes træffes ledelsens beslutninger?*

Vedtægterne bør indeholde regler om, hvorledes *bestyrelsens beslutninger* træffes.

Indeholder vedtægterne ikke særlige forskrifter, vil man som oftest analogt kunne følge de retningslinier, der har fæstnet sig i almindelig forenings-[28]) og aktieselskabsret[29]), dog med fornøden hensyn-

27. Jfr. Erwin Munch-Petersen: Skifteretten (1956) side 286–87; Bernhard Gomard: Skifteret, 1. hefte (1963) side 6–7.
28. Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) side 67.
29. H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udgave ved Estrid Jacobsen (1954) side 221–22.

tagen til, at bestyrelsen for en erhvervsdrivende selvejende institution i reglen vil være dennes øverste og eneste myndighed uden nogen generalforsamling at stå til ansvar for, respektive at kunne indhente sanktion hos – omend ofte blot i formel forstand.

Det gælder derfor om, at de garantier for en forvaltning, der tilgodeser »formålets« tarv (og alene dette), og som vedtægterne har søgt udtrykt i bestemmelserne om bestyrelsens medlemstal og sammensætning, bliver effektive i videst muligt omfang.

a. *Bestyrelsesmøder.* Skønt der normalt ikke vil være noget til hinder for, at bestyrelsens medlemmer fordeler de løbende forretninger mellem sig, må det dog fastholdes, at egentlige bestyrelsesbeslutninger som regel skal træffes af den samlede bestyrelse i *bestyrelsesmøder.*

Se nu for aktieselskaber HRD i U.f.R. 1967 side 41 (afskedigelse af direktør).

Disse må principielt afholdes, hvor institutionen har sit *hjemsted.* Samtlige medlemmer må være indkaldt med vedtægtsmæssigt eller i hvert fald med et efter omstændighederne rimeligt *varsel.*

Dagsorden må normalt være angivet ved indkaldelsen.

For generalforsamlinger i aktieselskaber (hvor deltagerne er fuldt berettigede til alene at tilgodese deres egne interesser) er dette påbudt i Aktieselskabslovens § 56. Også uden for denne lovs område bør reglen om dagsorden iagttages; dette må endda ganske særligt gælde, hvor en flerhed af personer indkaldes for som øverste instans at træffe beslutning på andres vegne, som tilfældet netop vil være ved bestyrelsesmøder i en selvejende institution. Kun gennem kravet om dagsorden kan overrumplinger forebygges, og den ifølge vedtægterne tilsigtede alsidige og forsvarlige behandling af sagerne sikres.[30])

30. Jfr. H. B. Krenchel: Håndbog for dirigenter, 2. udgave ved Poul Meyer (1951) side 12, jfr. side 30–31 og 52–55, der nævner kravet om dagsorden blandt den »Række »parlamentariske« Regler, der bringes i Anvendelse overalt, hvor ikke positive Regler er givet«. Opfattelsen hos Poul Meyer: Dansk Foreningsret side 55, hvorefter der ved foreninger (selv til gene-

Af samme grund må dagsordenen være angivet med fornøden *tydelighed og bestemthed.*

Ved Østre Landsrets dom i U.f.R. 1942 side 403 er således bestyrelsen for »Dansk Forfatterforening« frifundet for at indkalde en af et fornødent antal medlemmer begæret generalforsamling med dagsorden »1. Henvendelse til Undervisningsministeriet. 2. Eventuelt«.

Retten udtalte: »Det maa anses for at være en almindelig gældende Regel i Foreninger som Dansk Forfatterforening, at en Begæring om Indkaldelse af ekstraordinær Generalforsamling paa en for Foreningens Medlemmer forstaaelig Maade skal redegøre for, hvilket eller hvilke Emner, der ønskes behandlet, jfr. Aktielovens § 55, Stk. 3 ... Den i Henvendelsen ... anførte Dagsorden findes ikke at fyldestgøre dette Krav«.

Efter den anførte bestemmelse i Aktieselskabsloven kan et vist antal aktionærer kræve overordentlig generalforsamling afholdt til behandling af »et bestemt angivet emne«.

Se i øvrigt Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 192, jfr. side 188–90.

I den ved Højesterets dom i U.f.R. 1964 side 387 afgjorte sag fandtes forstanderen for »Den selvejende institution Hvidemølleskolen« lovligt afskediget af repræsentantskabet på to møder, hvoraf det første på dagsordenen angav »forstanderens ansættelsesforhold« med tilføjende: »Da forstanderens forhold til personalet og hans personalemæssige dispositioner har givet anledning til alvorlig kritik, ønsker skoleudvalget at informere repræsentantskabets medlemmer om udviklingen, som ikke kan forblive uden konsekvenser. Det er derfor af vigtighed, at alle medlemmer kommer til stede«, medens det sidste blev indkaldt »i fortsættelse af det på forrige møde den 22. august d. å. behandlede«.

Indeholder dagsordenen punktet »*Eventuelt*«, vil »nye« sager alene kunne optages til drøftelse, men ikke til beslutning, medmindre samtlige stemmeberettigede (ikke blot samtlige tilstedeværende) samtykker deri.

Jfr. grundsætningen i Aktieselskabslovens § 56, stk. 2: »Generalforsamlingen kan ikke uden enstemmig vedtagelse af samtlige aktionærer fatte beslutning i nogen sag, der ikke er optaget i dagsordenen«.

---

ralforsamling) ikke behøver at være angivet dagsorden, hvis ikke vedtægterne kræver dette, kan således ikke tiltrædes.

I det i note 30 nævnte værk, Håndbog for dirigenter, side 54–55, tilføjer Krenchel ganske vist, at »Reglen kan dog ikke gælde Bestyrelsesmøder, hvor Medlemmerne har Pligt til at møde, og hvor det er Sædvane at behandle de Sager, der fremlægges uden udtrykkelig Dagsorden«.

I en erhvervsdrivende selvejende institution, hvor bestyrelsen er (eneste og) øverste myndighed, bør selv en eventuel »sædvane« dog ikke kunne legalisere fremgangsmåden.

Bestyrelsesmøde bør selv ved almindelige legater o. l. normalt afholdes mindst een gang om året (til vedtagelse af regnskabet), men ved erhvervsdrivende selvejende institutioner kan man ikke indskrænke sig hertil.

Hvor den selvejende institutions formue f. eks. består af en mindestøtte, se side 32 note 31, sker der selvsagt intet ved eventuelt at lade længere tid hengå mellem bestyrelsens møder. På den anden side frembyder den side 229 ff. omtalte sag med et interval på 10 år mellem to møder et eksempel på urimelig tilsidesættelse af berettigede hensyn, se særligt side 236 og 241–42.

Hvor ofte møder bør afholdes, vil iøvrigt stille sig forskelligt, eftersom bestyrelsen selv forestår den daglige ledelse eller har delegeret denne til en direktør, forretningsfører o. l. I mangel af særlige forskrifter må bestyrelsesmøde – med behørig angivelse af dagsorden, jfr. ovenfor – kunne indkaldes af ethvert bestyrelsesmedlem.

Selvom vedtægterne ikke indeholder bestemmelser herom, bør bestyrelsen imidlertid altid udpege et medlem (formand, eventuelt også en næstformand), der påtager sig ansvaret for, at møder indkaldes, beslutninger udføres m. m.

Forhandlingerne ledes af formanden (eller næstformanden); har de forfald, må som indledning til mødet vælges en ordstyrer til at lede forhandlinger og afstemning.

b. *Stemmegivning.* Beslutninger træffes – stadigt såfremt ikke vedtægterne måtte bestemme andet – ved *simpelt flertal* af de afgivne stemmer, efter omstændighederne med et flertal af samtlige medlemmers stemmer.

Såfremt vedtægterne foreskriver en formand for bestyrelsen, må man i tilfælde af *stemmelighed* anse hans stemme for udslaggivende,

og det samme må antages om en rent faktisk valgt formand, medmindre vedtægterne eller anden gyldig bestemmelse udtaler, at et forslag i tilfælde af stemmelighed anses forkastet. Derimod kan der næppe uden videre tilkomme en for det enkelte møde valgt ordstyrer kvalificeret stemmeret.

Som hovedregel bør stemmegivningen ske *personligt*.

Det kan navnlig ikke tillades et bestyrelsesmedlem at give et andet bestyrelsesmedlem – endsige en udenforstående – *generalfuldmagt* til at fatte beslutning på fuldmagtsgiverens vegne. Mindre betænkeligt er det, hvor mellemleddet kun som bud overbringer besked, og herefter synes såvel en bemyndigelse til et andet medlem som en tilkendegivelse i brev eller telegram at kunne godtages, når det er klart, at den fraværende *både* er bekendt med, hvad der skal stemmes om, *og* har tilkendegivet sit konkrete standpunkt hertil.[31])

c. *Protokollation.* Det må efter sagens natur være en ufravigelig pligt for bestyrelsen, og dermed for hvert enkelt medlem af denne, at sikre, at der over forhandlingerne føres en *bestyrelsesprotokol* (der udviser, *hvad* der er besluttet på møderne, og *hvem* der har besluttet det) samt de fornødne regnskabsbøger. Jfr. iøvrigt ovenfor side 282.

I den finske lov om stiftelser af 5. april 1930 § 11 er udtrykkeligt påbudt førelsen af en forhandlingsprotokol til indførelse af »beslut och omröstningar«.

Man kunne måske på grund af de særlige forhold for en juridisk person,

---

31. ØLD i U.f.R. 1925 side 733 anerkender således i et aktieselskab telegrafisk bemyndigelse for et bestyrelsesmedlem til på afsenderens vegne at stemme (ved formandsvalg) på en angiven person.

ØLK i U.f.R. 1954 side 1039 forudsætter, at en vedtægtsændring i foreningen Grevinge Sogns Alderdoms- og Sygehjem, hvortil udkrævedes $^2/_3$ flertal på generalforsamlingen, kunne gennemføres i henhold til skriftlige fuldmagter til fremmødte medlemmer, da det af fuldmagterne fremgik, hvorledes udstederne stillede sig til selve det spørgsmål, afstemningen angik.

Jfr. H. B. Krenchel: Håndbog for dirigenter, 2. udgave ved Poul Meyer (1951) side 47–50; Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 154–55.

der ikke har nogen »hukommelse«, og hvis ledelse skifter, endog spørge, om ikke det burde opstilles som et formkrav, at den kun bindes ved *skriftlige* aftaler, hvor signatur m. v. kan efterprøves. For gældende ret lader dette sig dog ikke hævde og ville selvsagt indebære en praktisk set meget væsentlig indsnævring af juridiske personers, herunder erhvervsdrivende selvejende institutioners, virkefelt, såvelsom en overordentlig besværliggørelse af deres arbejdsmåde.

3. *Hvorledes forpligtes institutionen overfor trediemand (signatur)?*

a. *Hvem har signatur?* Et særligt spørgsmål opstår med hensyn til, hvem der i forhold til trediemand kan »underskrive for« (forpligte) en erhvervsdrivende selvejende institution; altså spørgsmålet om, hvem der har *signatur* (herunder indbefattet fuldmagt, incl. stillingsfuldmagt, til at indgå mundtlige aftaler på institutionens vegne).

Såfremt institutionen driver »handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed«, og som følge heraf omfattes af Firmaloven, se ovenfor side 108 ff., *skal* anmeldelsen (til Handelsregisterets afdeling C.) udtrykkeligt oplyse, hvorledes det forholder sig med »Ret til at tegne Firmaet«.

Ofte vil efter vedtægterne denne ret være tillagt en snævrere kreds, f. eks. »formanden eller næstformanden i forbindelse med to andre bestyrelsesmedlemmer« (Thomas B. Thriges Fond, se ovenfor side 112 note 18), end den, der materielt skal medvirke til at træffe en gyldig beslutning.

Der forekommer imidlertid også eksempler på, at signaturen efter vedtægterne er henlagt til den samlede bestyrelse; i så fald må et overstemt mindretal være forpligtet til ved medunderskrift at muliggøre gennemførelsen af gyldigt trufne beslutninger og vil eventuelt ved søgsmål kunne tvinges dertil.

I den ved Østre Landsrets dom i U.f.R. 1925 side 903 afgjorte sag, der var anlagt af Den selvejende Institution Asminderød Kirke (se ovenfor side 32 note 30) mod et bestyrelsesmedlem, fastsatte de konfirmerede vedtægter, *at* bestyrelsen består af 5 medlemmer, *at* den er beslutningsdygtig, når 3 medlemmer er tilstede, *at* den – bortset fra vedtægtsændringer – træffer sine afgø-

relser ved simpel majoritet, men *at* der til gyldig underskrift på institutionens vegne – bortset fra kvitteringer – kræves underskrift af alle 5 bestyrelsesmedlemmer.

Da en flertalsbeslutning om i en bank at optage en kassekredit på indtil 5.000 kr. til afvanding af kirkegården og grundforbedring af dens gange af landsretten fandtes »klarlig« at ligge inden for vedtægternes grænser, og da signaturbestemmelsen derhos »naturligt forstaas som en Legitimationsregel (der) ikke giver det enkelte Bestyrelsesmedlem nogen Beføjelse til ved at nægte sin Medunderskrift at umuliggøre Gennemførelsen af en vedtægtsmæssig Beslutning af Bestyrelsen, har Sagsøgtes Vægring ved at medunderskrive været uberettiget«. Det indstævnte bestyrelsesmedlem (der endda var identisk med den selvejende institutions stifter) blev derfor dømt til at medunderskrive kassekreditkontrakten – uanset, at han havde stemt imod lånets optagelse.

For bestyrelsesmedlemmernes personlige ansvar for beslutninger i forhold til den selvejende institution kan derfor ikke underskriften, men alene vedkommendes reelle standpunkttagen være afgørende.

Indeholder vedtægterne ingen særlige signaturregler, må signatur og materiel dispositionsret være sammenfaldende, således at der kræves underskrift fra den eller dem, der efter vedtægterne gyldigt har kunnet fatte beslutningen – men heller ikke mere.

En signaturbeføjelse for bestyrelsens *formand* alene, selv hvor en sådan er udpeget efter vedtægterne, kan ikke antages uden særlig hjemmel.

(Til erhvervsdrivende selvejende institutioner kan selvsagt *hverken* overføres reglen i 1953-Grundlovens § 14, 4. pkt., om ansvar for enhver minister, der har medunderskrevet en kgl. beslutning, *eller* anvendes princippet i rigsretsdommen af 27. februar 1856 (jfr. Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret (1954) side 204 og Troels G. Jørgensen: Bidrag til Højesterets Historie (1939) side 112 ff.) om frifindelse *allerede* af den grund, at de pågældende ikke havde (kontra-) signeret).

b. *Signaturens formelle betydning ved fast ejendom, skibe, luftfartøjer, omsætningsgældsbreve m. v.* Signaturproblemet kan i praksis volde vanskelighed på forskellig vis for erhvervsdrivende selvejende institutioner (og for adskillige andre juridiske personer), idet der ikke for disse, som f. eks. for aktieselskaber, i almindelighed er

påbudt offentlig registrering, bl. a. netop med *angivelse af signaturregler og signaturberettigede*. Hvor imidlertid sådan registrering er påbudt (i Handelsregisterets afdeling C, jfr. ovenfor side 108 ff.), vil en udskrift af det registrerede være tilstrækkelig dokumentation, idet det må forudsættes, at fornøden prøvelse ud fra vedtægternes indhold m. v. er foretaget inden registreringen.

Ved dispositioner vedrørende *faste ejendomme, registreringspligtige skibe og luftfartøjer* vil regler om signatur være afgørende for, hvem der kan (og skal) underskrive, for at dokumentet kan indføres i tingbog, respektive skibsregister og luftfartøjsregister.

Ved *fast ejendom* må tinglysningsdommeren derfor, forinden indførelse i tingbogen af signaturregler vedrørende eller dispositioner over ejendom, der er angivet som ejet af en erhvervsdrivende selvejende institution (eller anden juridisk person), der *ikke er offentlig registreret,* ved forevisning af vedtægter og bestyrelsesprotokol sikre sig, *både at* 1) underskrift(er) foreligger af den eller dem, der materielt er dispositionsberettigede, *og at* 2) der foreligger en vedtægtsmæssig gyldig beslutning (jfr. Tinglysningslovens §§ 10 og 15).

Ved Østre Landsrets kendelse i U.f.R. 1927 side 1057 ansås overdirektøren for Gisselfeld adelige Jomfrukloster, der (ad 1) er *identisk med klosterets bestyrelse,* jfr. ovenfor side 174 ff., »som sådan« kompetent til at afhænde en under klosteret hørende ejendom, således at et af ham udstedt skøde, *efter at* der (ad 2) i Landsretten var produceret udskrift af klosterets fundats af 1799, burde modtages til tinglysning.

I U.f.R. 1939 side 889 har Vestre Landsret antaget, at (ad 1) *den samlede bestyrelse* for »Den selvejende Institution Vinderup og Omegns Folkebogsamling« *efter vedtægterne* (ad 2) måtte »anses for at have handlet indenfor sin Kompetence« ved at underskrive pantebrev i institutionens ejendom for et sparekasselån til indretning af læsestue; pantebrevet burde derfor modtages til tinglysning.

I den ovenfor side 292 note 31 omtalte sag i U.f.R. 1954 side 1039 var skøde på Grevinge Sogns Alderdoms- og Sygehjem (tilhørende en forening af samme navn) fremsendt til lysning (ad 1) underskrevet af foreningens samlede bestyrelse og (ad 2) ledsaget af vedtægterne og udskrift af forhandlingsprotokollen udvisende generalforsamlingens vedtagelse – tildels på grundlag af fuldmagter – af overdragelsen til Grevinge sognekommune.

Tinglysningsdommeren afviste skødet fra tingbogen, da han ikke fandt det godtgjort, at der forelå en gyldig generalforsamlingsbeslutning, »idet de foreviste love ... ikke indeholder hjemmel til, at stemmer kan afgives i henhold til fuldmagt«. Østre Landsret omstødte afvisningen, idet retten fandt, at »anmelderen ved de fremskaffede bevisligheder på tilstrækkelig betryggende måde har dokumenteret, at der er truffet en gyldig beslutning om at overdrage ejendommen til kommunen«. Anderledes i VLD i U.f.R. 1967 side 572 (Indkøbsforening).

Omvendt må tinglysningsmyndighederne, hvor *signaturregler dokumenteres ved udskrift af andre offentlige registre* (eller eventuelt allerede er optaget i tingbogen), lade sig nøje med en i henhold hertil behørig signatur og kan ikke yderligere kræve dokumentation for salgets eller pantsætningens materielle gyldighed.[32])

Som omtalt ovenfor side 126–27 skal det ved anmeldelse om et *skib* som tilhørende »en stiftelse eller en forening« (herunder også en selvejende institution) tillige udtrykkeligt angives, hvem (d. v. s. hvilke fysiske personer) der kan sælge eller pantsætte skibet.

Lignende formelle krav som ved tinglysning vedrørende fast ejendom og skibsregistrering gælder med hensyn til registrerede *luftfartøjer* (jfr. lov nr. 135 af 31. marts 1960 § 9 nr. 1).

Tilsvarende spørgsmål m. h. t. signaturregler og signaturberettigede for en erhvervsdrivende selvejende institution foreligger f. eks. ved påtegninger på *veksler, checks* og *omsætningsgældsbreve* (herunder tinglyste pantebreve i fast ejendom), som vilkår for de med påtegningen forbundne særlige retsvirkninger, jfr. Vekselloven nr. 68 af 23. marts 1932 § 16, Checklov nr. 69 af s. d. § 21 og lov om gældsbreve nr. 146 af 13. april 1938 §§ 14, stk. 2, og 17 (jfr. Tinglysningsloven §§ 2 og 11).

c. *Signaturreglernes betydning som grundlag for trediemands ret (eksstinktion). Reelt* er signaturreglerne bestemmende for, hvem trediemand kan træffe aftale med, således at *institutionen* bindes, hvad-

32. Se W. E. von Eyben: Formuerettigheder, 2. udg. (1963) side 137, Knud Illum: Tinglysning, 2. udg. (1965) side 86–88 og i U.f.R. 1953 B. side 230–31.

enten der »indad« over for institutionens øvrige organer har foreligget en gyldig disposition eller ej, når blot trediemand selv i så henseende er i »god tro«.

Ligesom andre fuldmagter med »tilværelse over for trediemand« kan *signaturbestemmelser* således danne grundlag for eksstinktive erhvervelser for godtroende medkontrahenter med den virkning, at fuldmagtsgiveren (den selvejende institution) bindes, *selvom* den foreliggende interne *bemyndigelse* måtte være overskredet.

På den anden side kan selv faktisk god tro hos trediemand *ikke* medføre, at fuldmagtsgiveren (den selvejende institution) bindes, såfremt dispositionen falder uden for vedtægternes d. v. s. *fuldmagtens* grænser (jfr. Aftalelovens §§ 10 ff.).

De almindelige fuldmagtsregler må selvsagt gælde også ved aftaler med juridiske personer, herunder erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Men der opstår ved juridiske personer – modsat andre fuldmagtsgivere – særlige spørgsmål om rækkevidden af fuldmagten (legitimationen), fordi *de juridiske personer kun lever og kun kan handle inden for rammerne af deres vedtægter,* jfr. ovenfor side 273.

Fuldmagten (legitimationen) lader sig derfor *ikke* fastlægge *alene ved vedtægternes signaturregler* (f. eks.: »Institutionen tegnes med bindende virkning udadtil af bestyrelsens formand«), *men må altid suppleres med en undersøgelse af vedtægternes øvrige indhold, navnlig formålsangivelsen.*

Som det er udtrykt af H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udgave ved Estrid Jacobsen (1954) side 48–49: »Formålsangivelsen danner indadtil grænsen for selskabsorganernes adgang til at anvende selskabets midler eller pådrage det forpligtelser – udadtil over for trediemand ydergrænsen for ledelsens fuldmagt til at forpligte selskabet«.

Kun når *både* de formelle signaturregler er iagttaget, *og* dispositionen ligger inden for den vedtægtsbestemte virkekreds, er fuldmagten (legitimationen) i orden; en signaturregel kan selvsagt aldrig legitimere en disposition, som overhovedet ikke ville kunne være

foretaget efter vedtægterne – selv med tilslutning af institutionens øverste myndigheder.

Mangler den sidstnævnte forudsætning må medkontrahenten uanset faktisk god tro stilles på samme måde, som hvis han havde kontraheret med en umyndig.

Fr. Vinding Kruse: Tinglysningsloven, 3. udg. (1952) side 185 sidestiller således »manglende kompetence hos den, der optræder på en praktisk enheds vegne«, med »umyndighed hos en enkeltperson«; Knud Illum: Tinglysning, 2. udg. (1965) side 288 vil henføre indsigelsen om, at »den eller de, der har handlet paa en juridisk Persons Vegne, har overtraadt Grænserne for deres Legitimation«, under Tinglysningslovens regler om falsk. Begge forfattere er således enige om, at der foreligger en »stærk indsigelse«.

Når Fr. Vinding Kruse (anf. st.) anfører, at indsigelsen om kompetencemangel »vil neutraliseres i det omfang, hvori enheden er erstatningspligtig for funktionærens retsbrud«, må den afgørende vægt utvivlsomt lægges på det stærkt betingede, som ordene »i det omfang« indebærer.

Dels medfører eventuel erstatningspligt for institutionen ikke, at dispositionen bliver bindende for denne, men kun, at medkontrahenten får krav på dækning (hos institutionen) af den skade, som måtte være påført ham, jfr. Bernhard Gomard: Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold (1958) side 87 (altså »negativ kontraktsinteresse«).

Men navnlig må det erindres, at reglen om, at »kollektive Enheder eller juridiske Personer maa bære Ansvaret for deres styrende Organers Fejl« (Henry Ussing: Erstatningsret (1937) side 100), ikke kan anvendes, hvor »fejlen« består i en *vedtægtsstridig* kontraktsafslutning.

Her kan medkontrahenten (selv med faktisk god tro) *alene* beskyttes gennem *fuldmægtigens* generelle personlige ansvar (for »positiv opfyldelsesinteresse«) efter princippet i Aftalelovens § 25 om, at »den, der optræder som fuldmægtig for en anden, indestår for, at han har fornøden fuldmagt« (samt eventuelt gennem Straffelovens regler om bedrageri m. v.).

For *erhvervsdrivende* selvejende institutioner er det klart, at det til udøvelsen af deres løbende virksomhed er af betydning, at signaturapparatet ikke er for indviklet. Ikke blot bør vedtægterne derfor indeholde klare bestemmelser i så henseende, men det må utvivlsomt antages, at ledelsen kan ansætte bistand (direktør, forretningsfører, disponent m. m.), der udstyres med »fuldmagt« (incl. stillingsfuldmagt) til at forpligte institutionen – inden for vedtægternes rammer – på tilsvarende måde som i aktieselskaber, andelsselskaber m. v. af tilsvarende størrelse og virkekreds.

I Betænkning (nr. 362) om revision af aktieselskabslovgivningen (1964) foreslås i lovudkastets § 58 regler om, at »selv om en direktør ifølge vedtægterne kun kan tegne selskabets firma i forening med andre, kan han dog binde selskabet ved retshandler, som falder inden for hans område« (stk. 3), men således, at hvis den, der handler på selskabets vegne, har overskredet sin beføjelse, er »retshandelen ikke bindende for selskabet, såfremt medkontrahenten indså eller burde indse, at en sådan overskridelse forelå«. I Bemærkningerne side 144 betegnes disse regler som forskrifter, der »allerede følger af dansk rets almindelige regler om fuldmagt«.

Hvis institutionen driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed, kan ledelsen efter Firmalovens §§ 25–32 meddele *prokura,* der anmeldes til Handelsregisteret.[33]) Uden for Firmalovens område må en erhvervsdrivende selvejende institution utvivlsomt kunne meddele fuldmagt med indhold som efter Firmalovens prokurabegreb.

4. *Domstolenes kontrol med institutionens forvaltning*

Skal respekten for vedtægterne og efterlevelse af de i det foregående udviklede regler (som egentlige retsregler) sikres, må der foreligge mulighed for en vis *kontrol udefra,* i første række i tilfælde af *konflikt* inden for ledelsen eller mellem denne og revisionen m. v.

De offentlige *forvaltningsmyndigheders* tilsyn og adgang til even-

33. Jfr. T. Hindenburg: Juridisk Formularbog, 9. udg. (1956) side 553–55.

tuelt at skride ind, såvel hvor der er udfærdiget kgl. konfirmation, jfr. ovenfor side 250–52, som hvor dette ikke er sket, omtales nedenfor side 335 ff.

På dette sted skal omtales den mulighed for kontrol med bestyrelsens forvaltning, der vil kunne udøves gennem *de almindelige domstole.*

Spørgsmålet om disses beføjelser i så henseende synes naturligt at måtte besvares efter lignende synspunkter som dem, der anlægges ved fortolkningen af reglen i Grundlovens § 63, stk. 1, om domstolenes adgang til at efterprøve »øvrighedsmyndighedens grænser«.[34])

I store træk vil dette betyde, at domstolene må kunne tage stilling f. eks. til ledelsens fortolkning af vedtægterne eller af almindelige retsregler, men derimod normalt ikke til ledelsens udøvelse af et skøn inden for vedtægternes og lovens almindelige rammer (bortset fra magtfordrejning o. l.).

I den ovenfor side 290 omtalte sag i U.f.R. 1964 side 387 vedrørende afskedigelse af forstanderen for Den selvejende institution »Hvidemølleskolen« som uegnet udtales det, at ledelsens »i så henseende udøvede skøn findes ikke at kunne efterprøves af domstolene«.

Problemet vil i øvrigt blive søgt belyst med afgørelser fra praksis, nedenfor side 302, og side 322.

Her skal blot peges på to momenter af mere generel karakter:

For det første må det anerkendes, at ligesom den almindelige lovgivningsmagt antages at kunne *udelukke eller begrænse prøvelsesretten* efter Grundlovens § 63, når blot dette ikke strider mod andre *grundlovsforskrifter,* således vil vedtægterne kunne unddrage afgørelsen af visse spørgsmål fra efterfølgende prøvelse ved domstolene og henlægge afgørelsen endeligt til ledelsen (eller eventuelt til et tilsynsførende, privat eller offentligt, organ), alt forudsat, at dette ikke i det enkelte tilfælde findes stridende mod »lov og ærbarhed«.

---

34. Se herom Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret, 4. udgave (1963) side 578–90.

Oftest er det kun tvistigheder angående uddeling (fordeling) af understøttelser, tilskud o. l., der i vedtægterne er unddraget domstolene.

Ved konfirmation af det Treschow'ske Pengefideikommis var der over for bestemmelsen i fundatsen om, at »Tvistigheder vedrørende de til Fideikommisset knyttede Legater ikke kunne indbringes for Domstolene«, af det konfirmerende ministerium taget forbehold med hensyn til domstolenes adgang til »at afgøre de Tvistigheder, der angaa Retsforholdet til Trediemand«.

Københavns Overret har ved Dom i U.f.R. 1902 A. side 125 i henhold til den nævnte regel i fundatsen afvist en sag, hvorunder en afdød legatnyders universalarving påstod sig kendt berettiget til den første efter dødsfaldet forfaldne legatportion, *idet* legatnydere ikke kunne anses omfattede af ministeriets ovennævnte forbehold om »trediemands« ret til at gå til domstolene, *og* en legatnyders arving ikke kunne have større ret end legatnyderen selv, jfr. J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 110–13.

Men for det andet følger det af vor almindelige domstolsorganisation, at der til at rejse sag hører en *sagsøger,* der, for at kunne føre sagen igennem med et positivt resultat, må være i besiddelse af den *fornødne søgsmålskompetence.*

a. *Sag rejses af et medlem af ledelsen.* Som kompetent sagsøger må efter almindelige synspunkter i første række komme i betragtning *ethvert medlem af institutionens ledelse;* det må stå ham frit for ved søgsmål (mod øvrige bestyrelsesmedlemmer) at søge prøvet, om en beslutning måtte være vedtægtsstridig, eventuelt lovstridig.

Som en parallel kan fra aktieselskabsretten nævnes sagen i Sø- og Handelsretstidende 1922 side 407, hvor et flertal i bestyrelsen i et aktieselskab mod mindretallets protest havde nedsat et udvalg, der skulle kunne disponere over 1½ million kr. af selskabets midler, og hvor mindretallet fik denne beslutning underkendt ved dom. Endvidere Østre Landsrets dom i U.f.R. 1924 side 147, hvor 3 medlemmer af et aktieselskabs bestyrelse fandtes beføjede til at rejse sag mod bestyrelsens formand (i anledning af, at denne havde efterkommet en generalforsamlingsbeslutning om, at selskabets aktier kunne belånes i selskabet til 225 %); jfr. Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 240.

b. *Sag rejses af stifteren.* Mere tvivlsomt kunne det være, om søgsmålsret også tilkommer *stifteren* som sådan, altså også når han ikke er medlem af ledelsen.

KAPITEL 7

I Østre Landsrets dom i U.f.R. 1930 side 398 vedrørende den selvejende institution »Risegaard Legatstiftelse« er spørgsmålet principielt besvaret *bekræftende.*

Efter fundatsen, der ikke var søgt kgl. konfirmeret, forvaltedes stiftelsen af en bestyrelse på 5 medlemmer, og forandringer i fundatsen kunne, sålænge stifteren levede, kun ske med hans tilslutning. Sagen var anlagt af stifteren mod bestyrelsens flertal på fire medlemmer, der havde anvendt ca. 2.800 kr. til afværgelse af tvangsauktion over en ejendom, som stiftelsen havde pant i; det femte medlem havde stemt imod beslutningen, men ikke foretaget sig videre. Stifteren påstod de sagsøgte tilpligtet at refundere stiftelsen det nævnte beløb.

Dommen henviser til nødvendigheden af stifterens samtykke til ændringer i fundatsen og fortsætter så: »Der maa baade som Følge heraf *og ifølge almindelige Retsgrundsætninger* (udhævet her) tilkomme Sagsøgeren i hans Egenskab af Stifter en vis Ret til at overvaage, om Bestyrelsens Dispositioner er i Overensstemmelse med Stiftelsens Formaal. Der kan derfor ikke gives de Sagsøgte Medhold i, at Sagsøgeren overhovedet skulde være afskaaret fra at optræde som Sagsøger vedrørende eventuelle af Bestyrelsen foretagne Dispositioner; men da det i det foreliggende Tilfælde drejer sig om en økonomisk Disposition, som er af mindre væsentlig Betydning i Forhold til Stiftelsens samlede Formue, der udgør ca. 200.000 Kr., og hvis Forsvarlighed maa bero paa et Skøn, hvis Rigtighed ikke findes at kunne forkastes, ses Tilfældet ikke at være af en saadan Beskaffenhed, at Sagsøgeren ved Domstolene kan paatale Bestyrelsens Handlemaade. De Sagsøgte vil herefter være at frifinde«.

Såfremt der ikke er direkte holdepunkter for, at stifteren har ønsket definitivt at fraskrive sig sådan ret, bør man formentlig anerkende hans søgsmålskompetence »ifølge almindelige Retsgrundsætninger«, uanset om der tillige (som i den anførte sag) måtte foreligge andre holdepunkter herfor, som f. eks. et forbehold om hans tiltrædelse af vedtægtsændringer.

c. *Sag rejses af stifterens slægt.* Antager man først som under b. anført, at sag kan rejses af stifteren, kan der yderligere spørges, om ikke »også *enhver efterlevende slægtning af vedkommende arvelader,* gennem retssag mod stiftelsens . . . ledelse ved de almindelige domstole« kan skride ind.

Dette antages af Fr. Vinding Kruse (Ejendomsretten 1. udg. (1929)

II. side 515 og 3. udgave (1951) I. side 523, hvorfra det anførte citat stammer), såfremt der fra ledelsens side foreligger et overgreb mod sjælelige værdier, som stifteren har betroet institutionen; søgsmålsretten begrundes med, at »en sådan påtaleret stemmer med sagens natur; og der ses ikke at kunne anføres nogen vægtig grund imod den«.

Hertil slutter sig Erik M. Goldschmidt, U.f.R. 1950 B. side 132.

Man bør dog formentlig fastholde, at en særlig søgsmålsret for slægtninge som sådanne *alene* gælder i tilfælde, hvor det drejer sig om at værne stifterens minde o. l. (så at sige at beskytte en »droit moral«), men så måske til gengæld acceptere en vid kreds af familiemedlemmer som kompetente, idet besværet og bekostningen ved et sådant søgsmål, hvor der ikke er personlig vinding at hente, må formodes i sig selv at ville virke som en passende regulator. Den i Straffelovens § 26, stk. 2, givne afgrænsning af påtaleberettigede efterladte (ægtefælle, forældre, børn og søskende)[35]), kan næppe være afgørende her.

Retsafgørelser til belysning af spørgsmålet om slægtninges søgsmålsret ses ikke at foreligge. Afgørende må være, om vedkommende slægtning som sådan kan antages at have en tilstrækkelig »retlig interesse« i at påkalde domstolenes afgørelse, uanset hans mulige adgang til at søge administrationens indbriben, jfr. nedenfor side 338 ff. Dette vil – sagt med andre ord men med samme realitetsindhold – kunne anerkendes i hvert enkelt tilfælde, hvis »der skønnes at være ... et anerkendelsesværdigt behov for retshandlingens foretagelse«.[36])

Det er næppe muligt at sige noget generelt om, hvorledes eventuelt kredsen af påtaleberettigede slægtninge skulle kunne afgrænses, f. eks. til: descendenter, medlemmer af de legale arveklasser, andre slægtninge (forsåvidt de måtte være betænkt i testamente), bærere af opretterens navn o. l.

35. Jfr. Stephan Hurwitz: Den danske Strafferetspleje, 3. udgave (1959) side 243–45).

36. Se herom Stephan Hurwitz og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udgave ved Bernhard Gomard (1965) side 122 og 138–40.

d. *Sag rejses af et »formålssubjekt«.* Om adgang til søgsmål kan tilkomme de enkelte *»formålssubjekter«* til prøvelse af *deres eget krav på at komme i betragtning,* skal omtales nedenfor side 321 ff.

Om de kan rejse sag i *anden anledning,* vil principielt bero på, om de har en retlig interesse heri. Dette *kan* tænkes, jfr. den side 274–75 omtalte højesteretsdom i U.f.R. 1931 side 470.

Vejledende må være 1) karakteren af deres krav på at komme i betragtning: *aktuel* nyder (vedtægtsbestemt eller de facto) eller *ret* til succession ctr. adgang til at *søge;* 2) indholdet af deres krav: en brøkdel af overskudet (eventuelt hele overskudet) ctr. bestemte beløb; samt 3) muligheden for indskriden ad anden vej, jfr. nedenfor side 335 ff.

Ud fra synspunkt 3) vil Erik M. Goldschmidt, U.f.R. 1950 B. side 133–35, anerkende en vid søgsmålsadgang ved domstolene både for aktuelle og eventuelle nydere i tilfælde, hvor der *ikke* er meddelt konfirmation på vedtægterne, og der således *ikke* er den dermed forbundne adgang til administrativ kontrol og indskriden.

e. *Sag rejses af foreninger m. v. med tilsvarende formål som institutionen.* Såfremt der findes særlige *foreninger, sammenslutninger* o. l., der varetager formål af samme art som den selvejende institution, er det ikke udelukket, at en sådan forening m. v. har søgsmålsret over for institutionen i spørgsmål, der måtte være af principiel interesse for foreningens medlemmer.

I den ved Østre Landsrets dom i U.f.R. 1922 side 397 afgjorte sag søgte således »Dansk Adelsforbund« fastslået, at den fortrinsret for »de Friisers og de Marsviners Slægt«, der efter konfirmeret fundats af 27. marts 1895 gælder til den ved oberst Hans Friis' testamente af 11. marts 1697 oprettede Hørningske Stiftelse, var betinget af dansk adelsskab. Foreningens søgsmålsret blev anerkendt i princippet, idet sagen blev påkendt i realiteten med det resultat, at adelsskab ikke var nogen betingelse for den omhandlede fortrinsret.

f. *Sag rejses af revisionen.* Et særligt spørgsmål er, om institutionens *revisorer* har søgsmålsret.

Hvor *revision er foreskrevet i vedtægterne,* må det være en na-

turlig følge af selve den vedtægtsmæssige instituering af revisionen, at denne i tilfælde af uoverensstemmelse med ledelsen kan søge en domstols afgørelse, selv om der tillige måtte være et deciderende organ inden for eller uden for institutionens ledelse (alt naturligvis – ligesom i andre tilfælde – forsåvidt det drejer sig om en beslutnings vedtægtsmæssighed eller lovlighed og ikke blot om vurderingen af et faktisk skøn af administrativ eller forretningsmæssig art).

Men selv, hvor *vedtægterne intet indeholder om revision,* bør man næppe nøjes med at henvise eventuelle af ledelsen antagne revisorer til at gøre deres antegnelser, eventuelt nedlægge deres hverv; også her må domstolsvejen stå de – så at sige uofficielle – revisorer åben.

Søgsmålsretten må ikke blot tilkomme den samlede revision, men også hvert enkelt medlem af denne.

g. *Andre kompetente sagsøgere? Uden for de her nævnte grupper* vil man formentlig som almindelig regel henvise eventuelle misfornøjede til den administrative rekurs, jfr. nedenfor side 335 ff.

Såfremt der imidlertid, set fra almenhedens synspunkt, måtte kunne påpeges en *retlig interesse* i at få sagen påkendt af domstolene, bør man næppe ubetinget afvise, at sag kan rejses af enhver, der vil påtage sig ulejligheden og bekostningen hermed (actio popularis), jfr. ovenfor side 271 note 8 om Illum's synsmåde (at de selvejende institutioner »kan siges at tilhøre almenheden«) og Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 110–11 om bestemmelser i visse legatfundatser om almindelig påtaleret.

B. Kreditorernes adgang til fyldestgørelse

Når f. eks. den under 19. februar 1944, Min.Tid. 1944 B. side 18, konfirmerede fundats for »Institutionen Kunstmuseet i Sorø« – se ovenfor side 30 note 26 – fastslår, at museet er »en selvejende Institution og hæfter med sin Formue og sine Indkomster for den Insti-

tutionen rettelig paadragne Gæld«, beskriver dette for så vidt udtømmende den ordning af gældsforholdene, der illustreres ved at betegne museet (debitor) som en selvejende institution: For institutionens forpligtelser hæfter dennes til enhver tid værende midler og (normalt) alene disse.

1. *Fyldestgørelse i institutionens midler*

Ligesom ethvert andet retssubjekt må også en selvejende institution – erhvervsdrivende eller ej – principielt hæfte ubegrænset for sine forpligtelser, altså med samtlige sine til enhver tid værende midler, jfr. ovenfor side 114 ff.

Dette gælder *både* for kontraktmæssige forpligtelser, der er pådraget institutionen ved aftaler på dens vegne af dens vedtægtsmæssige organer eller andre »signaturberettigede« (se ovenfor side 293 ff.) *og* for forpligtelser pådraget ved retsbrud begået af dens »organer« eller af dens »Tienere«, jfr. Danske Lov 3-19-2 (altså en anden og videre kreds end de »signaturberettigede«).

At bestemmelsen om »Tienere« kan anvendes, også hvor »Husbonden« er en juridisk person, er i gældende dansk ret ikke genstand for tvivl, jfr. f. eks. HRD i U.f.R. 1959 side 59 (aktieselskab). Henry Ussing: Erstatningsret (1937) udtaler side 96: »I større Virksomheder med flere Trin af Tjenere er Husbonden selve Driftsherren, ved Aktieselskaber selve Selskabet, ikke Direktion eller Bestyrelse«.

Om forståelsen af 3-19-2 gennem tiderne se Thøger Nielsen: Studier over ældre dansk Formuepraksis (1951) side 305–19.

At »ledelsen« af en juridisk person – hvad enten det drejer sig om aktieselskaber eller »Foreninger, Korporationer og Stiftelser« – kan pådrage institutionen ansvar for skade, voldt ved ledelsens fejl, er i og for sig uafhængigt af 3-19-2, se Henry Ussing, anf. sted side 99–100 med henvisninger; HRD i U.f.R. 1959 side 1 pålægger et aktieselskab ansvar for direktørens skadegørende handling »i medfør af lovgivningens grundsætninger, jfr. bl.a. D.L. 3-19-2«; se om dommen J. Trolle i T.f.R. 1959 side 227–29, Bernhard Gomard: »Husbondansvar« i Juristen 1960 side 544 og Anders Vinding Kruse: Erstatningsretten I. (1964) side 267–69.

a. *Legale begrænsninger i fyldestgørelsesadgangen.* De *legale* begrænsninger[37]) i kreditors adgang til at søge fyldestgørelse i debitor tilhørende *ejendele* af hensyn til sikringen af et økonomisk eksistensminimum for debitor (»beneficium competentiæ«) og til at søge fyldestgørelse i debitor tilhørende *rettigheder* af hensyn til disses »personlige« karakter (ophavsrettigheder på »ophavsmandens« hånd; underholdskrav; krav på godtgørelse for ikke-økonomisk skade m. v.) kan efter sagens natur kun omfatte de tilfælde, hvor debitor er en fysisk person. Der vil derfor ikke kunne opstilles nogen regel om, at der må levnes institutionen m. v. så meget, at den kan »leve videre« (nemlig i relation til sit formål).

De *af hensyn til debitors medkontrahent* følgende begrænsninger i adgang til at søge fyldestgørelse i debitors rettigheder efter en gensidigt bebyrdende kontrakt, der endnu ikke er opfyldt af debitor[38]), vil derimod efter omstændighederne også med en selvejende institution som debitor kunne udelukke kreditorer fra at gøre udlæg i institutionens (betingede) krav på det endnu ikke indtjente vederlag.

b. *Båndlæggelse ved viljeserklæring.* Den ret til at udelukke kreditorforfølgning i bestemte aktiver, der i dansk ret tilkommer en *testator* eller en *giver*[39]) – ved »båndlæggelse« –, vil også kunne udøves til fordel for en erhvervsdrivende selvejende institution som modtager. Fortolkningen af rækkevidden af sådanne bestemmelser og de

---

37. Se herom Bernhard Gomard: Fogedret (1960) side 55–68, 2. udg. (1966) side 63–75 og Erwin Munch-Petersen: Tvangsfuldbyrdelse (1948) side 67–71, 75–83.
38. Gomard (se note 37) side 68 ff., 2. udg. side 75 ff. og Erwin Munch-Petersen (se note 37) side 71–75.
39. Gomard (se note 37) side 80–82, 2. udg. side 92–95 og Erwin Munch-Petersen (se note 37) side 84–88; Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I., 3. udg. (1951) side 218–20; O. A. Borup, Stig Iuul og Otto Schlegel: Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret (1958). Se yderligere Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 §§ 58–65; Ernst Andersen: Arveret (1965) side 103 ff. og 169 ff.; Finn á Rogvi: Båndlæggelse efter den nye arvelov (1964).

krav, der må stilles til sikring af disse, må ske på tilsvarende måde som i forhold til andre modtagere.

En bestemmelse i fundatsen om, at (den testerede eller skænkede) kapital ingensinde må »angribes«, må derfor normalt forstås således, at ikke blot frivillige dispositioner, men også kreditorforfølgning imod kapitalen tilsigtes udelukket; og såfremt de fornødne skridt til sikring af midlernes bevaring (prohibitivpåtegning, tinglysning m. v.) er iagttaget, må »båndlæggelsen« i reglen[40]) respekteres.

Ligeså naturlig en sådan bestemmelse imidlertid kan være i fundatsen for et »almindeligt« legat e. l., funderet på en obligationsbeholdning eller en udlejningsejendom, ligeså klart er det, at bestemmelsen over for en *erhvervsdrivende* selvejende institution kan være et tveægget sværd. Det er tidligere, se ovenfor side 36–37, fremhævet som karakteristisk for disse institutioner, at der her »i langt højere grad end ellers ved legater o. l. som en normal foreteelse pådrages virksomheden (og dermed legatformuen) *forpligtelser*«. Båndlæggelsen vil her – hvis den udstrækkes til kreditorforfølgning – virke som en begrænsning i institutionens kreditbasis, der efter omstændighederne vil kunne vanskeliggøre dens virksomhed, idet simpelthen ingen tør indrømme den kredit.

Såfremt en erhvervsdrivende selvejende institution indtræder som medlem af et interessentskab (jfr. ovenfor side 121 note 28 og side 218 note 5 om I/S Husumtryk), må *vedtagelser i interessentskabskontrakten om udelukkelse* af interessenternes særkreditorer fra fyldestgørelse i de af interessentskabet omfattede midler selvsagt respekteres i sædvanligt omfang[41]); iøvrigt skal en »selvbåndlæggelse« ikke

40. Særligt må det erindres, at »båndlæggelse« ikke kan have tilbagevirkende kraft i den forstand, at den skulle kunne udelukke en allerede bestående fyldestgørelsesadgang, f. eks. ved overdragelse af fast ejendom for de ved overdragelsen eksisterende panthavere i ejendommen (til denne kategori hører også det offentlige for sine løbende krav på ejendomsskatter m. v.).

41. Se herom Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I., 3. udgave (1951) side 397–98 med henvisninger, W. E. von Eyben: Formuerettigheder, 2. udg. (1963) side 139–43.

respekteres af kreditorerne, jfr. O. A. Borum, Stig Iuul og Otto Schlegel: Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret (1958) side 145 ff.

2. *Kun fyldestgørelse i institutionens midler?*

Den anden side af kreditorernes stilling over for en »selvejende institution« er typisk den, at de for deres krav på institutionen *kun* kan holde sig til *dennes formue,* uden supplement af personlig hæftelse af en eller flere fysiske personer, jfr. ovenfor side 85.[42])

a. *Personligt ansvar for ledelsen?* Har således ledelsen eller et underordnet organ *sluttet en aftale,* der er bindende for institutionen, jfr. ovenfor side 296 ff., vil en selvstændig hæftelse for den eller de optrædende kun kunne antages, hvor vedkommende, udtrykkeligt eller stiltiende, har påtaget sig en sådan, f. eks. hvor medkontrahenten har forlangt bestyrelsens personlige kaution.

Er hæftelsesgrundlaget for den selvejende institution en *culpøs handling,* vil skadelidte derimod efter almindelige regler have sit krav både mod skadevolderen og mod institutionen (som »Husbond«, jfr. Danske Lov 3-19-2).

b. *For stifteren?* Ligesålidt som mod medlemmer af ledelsen o. l. vil krav mod den selvejende institution uden særskilt retsgrundlag tillige kunne gøres gældende mod *opretteren* som sådan. Ovenfor side 223–27 er behandlet spørgsmålet om adgang for *opretterens kreditorer* til at søge fyldestgørelse i midler, der af opretteren er overført til institutionen. Ligesom sådan adgang – når eventuelle formaliteter som tinglysning o. l. er iagttaget – kun står åben efter reglerne om afkræftelse, således anerkender man, når oprettelsen gyldigt er sket, også institutionens selvstændighed »bagud«, således at *institutionens kreditorer* normalt alene må nøjes med dennes aktiver.

I sagen: Fagforeningsformand Hans Holger Hansen mod landsretssagfører Johan Røssel og direktør Knud Valdemar Røssel (Juristens Domssamling 1958 side 65) havde de sagsøgte, som indehavere af det ansvarlige interessentskab:

42. Sml. Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) side 129 ff.

bankierfirmaet »Den private Låne- og Discontokasse«, i 1947 stiftet et byggeforetagende »Byggefonden«, hvori bankierfirmaet tegnede en garantikapital på 10.000 kr.

Byggefondens formål var at tilvejebringe boliger, idet interesserede skulle foretage månedlige indbetalinger, og fonden erhverve eller opføre ejendomme til fordeling mellem indskyderne ved lodtrækning.

Efter 10 års forløb var indskydere, der ikke havde fået boliger ved lodtrækningerne, berettigede til at fordre deres tilgodehavende med renter udbetalt.

1. november 1950 besluttede de to stiftere, at Byggefonden fremtidig »skulle være« (?) et selvejende selskab under navn: »Det selvejende boligselskab Byggefonden«.

Byggefonden trådte imidlertid allerede i 1953 i likvidaton og blev ved Højesterets kendelse af 15. marts 1954 (se nedenfor side 314) erklæret konkurs.

Sagsøgeren, der i 1949 var indtrådt som indskyder (»kontrahent«) i »Byggefonden«, påstod nu de to stiftere personligt tilpligtet at tilbagebetale hans indskud.

Det udtales i Københavns Byrets upåankede dom af 14. december 1956:

»Det fremgår af stiftelsesoverenskomst af 1. september 1947 og vedtægterne af samme dato, at »Byggefonden« er stiftet som et interessentskab. Navnet: Byggefonden af 1947 *under* Den private Låne- og Discontokasse og angivelsen i overenskomstregulativet af, at Byggefonden *ejes* af Den private Låne- og Discontokasse viser, at de sagsøgte oprindelig har opfattet Byggefonden som en underafdeling under Den private Låne- og Discontokasse. Hermed stemmer det, at de faste ejendomme efter det oplyste blev tilskødet Den private Låne- og Discontokasse, samt at foretagendet udadtil i tryksager, såsom brevpapir, indtegningsblanketter og kontrabøger betegnedes som: Den private Låne- og Discontokasse, Byggefonden, og ikke er optaget under selvstændig rubrik i telefonhåndbøgerne før 1951.

Retten finder herefter, at Byggefonden i tiden indtil 1. november 1950 må betragtes som en af det ansvarlige interessentskab Den private Låne- og Discontokasse drevet virksomhed og ikke som et selvstændigt interessentskab. De sagsøgte må derfor i egenskab af eneste ansvarlige indehavere af Den private Låne- og Discontokasse anses som personlig ansvarlige for Byggefondens forpligtelser vedrørende dette tidsrum, og samme resultat måtte retten nå til, hvis Byggefonden betragtedes som et selvstændigt interessentskab mellem de sagsøgte, i hvilket tilfælde Den private Låne- og Discontokasse nærmest måtte anses som kommanditist for den indskudte garantikapital på 10.000 kr.

Med hensyn til tiden efter den 1. november 1950 fremgår det af de sagsøgte landsretssagfører Røssels og direktør Knud Røssels egne forklaringer og

procedure, at det med udfærdigelsen af de nye vedtægter af 1. november 1950 ikke har været hensigten at oprette et nyt selskab.

Der fandt heller ingen overdragelse sted af aktiver og passiver til det ifølge vedtægterne oprettede selvejende boligselskab. Foretagendets kapitalforhold og ledelse undergik ingen ændringer, og bogføringen fortsatte i de hidtil benyttede hovedbøger m. v. og uden bogholderimæssig markering af overgang fra et selskab til et nyt selskab i form af opgørelser, afslutnings- og åbningsstatus eller lignende, ligesålidt som repræsentantskabet i denne anledning blev indkaldt. De sagsøgte anså sig fortsat beføjet til uden begrænsning at disponere over Byggefondens midler og indgå forpligtelser på dennes vegne og har herunder truffet bestemmelse om overdragelse af dem tilhørende byggegrunde til Byggefonden på vilkår som, såfremt Byggefonden ikke blev drevet for deres regning, måtte betegnes som uheldig, måske utilstedelig selvkontrahering. De anså sig endvidere i januar 1953 for berettiget til på egen hånd at tilbageføre garantibeløbet på 10.000 kr. til Den private Låne- og Discontokasse.

Den eneste faktiske følge af vedtægtsændringen var navneforandringen til: Det selvejende boligselskab Byggefonden. Dette forretningsnavn anvendes i senere regulativer og tryksager bl. a. i nytrykte kontrabøger; navnet: Boligselskabet Byggefonden benyttes dog også.

I forbindelse hermed skal endvidere bemærkes, at vedtægterne af 1. november 1950 ingen direkte udtalelse indeholder om begrænset eller ikke-personlig hæftelse for deltagerne i boligselskabet, og at kapitalforholdene ikke gav nogetsomhelst grundlag for betegnelsen: selvejende. Bortset fra garantisummen på 10.000 kr., der som anført blev tilbagebetalt før virksomhedens ophør, forelå der ingen egenkapital af betydning eller reservefond til sikring af de over for trediemænd indgåede forpligtelser.

Da de sagsøgte ikke kan opnå fritagelse for den personlige hæftelse for gæld, der må påhvile dem som stiftere af et foretagende som det omhandlede, alene ved anvendelse af betegnelsen »selvejende selskab«, og da der ikke iøvrigt er forelagt retten oplysninger, der kan begrunde en sådan fritagelse, må de sagsøgte også for tiden efter den 1. november 1950 anses som personlig ansvarlige over for Byggefondens kreditorer.

Med hensyn til kontrahenternes retsstilling bemærkes endelig, at disse ifølge vedtægterne af 1. september 1947 § 2, stk. 2, og regulativerne, ved indgåelse af overenskomster med Byggefonden ikke blev meddeltagere i selskabet, men havde stilling som trediemænd. Heri medførte vedtægterne af 1. november 1950 og de herefter udfærdigede overenskomstregulativer ingen forandring. Kontrahenterne må derfor ved Byggefondens ophør, således som det er udtalt i Sø- og handelsrettens, af Højesteret stadfæstede, kendelse af 6. januar 1954

anses som kreditorer for det beløb, som de ifølge overenskomsterne med Byggefonden har krav på at få tilbagebetalt.

Idet det, som sagen foreligger, er ubestridt, at sagsøgerens fordring er forfalden og udgør 366 kr. 36 øre, vil de sagsøgte herefter være at dømme i overensstemmelse med sagsøgerens påstand til betaling af dette beløb med påståede renter samt sagens omkostninger, som fastsættes til 150 kr.«

Dommens resultat er utvivlsomt rigtigt, allerede fordi sagsøgeren var indtrådt som indskyder i »Byggefonden« inden den 1. november 1950, altså på et tidspunkt, da fonden end ikke prætenderedes at være selvejende, men ubestridt var at anse som et »interessentskab«, hvis to ansvarlige indehavere selvsagt ikke ensidigt kunne frigøre sig ved at substituere en »selvejende institution« i deres sted. Derimod er dommens subsidiære betragtninger om, hvad der kræves til stiftelse af en »selvejende institution«, mindre træffende, se ovenfor side 215 ff., og Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 120–21 med note 4; anderledes O. A. Borum i Juristen 1964 side 460–61 og Betænkning (nr. 362) om Revision af aktieselskabslovgivningen (1964) side 56, der med henvisning til dommen anfører: »Institutionens oprettelse vil ofte være baseret på testamentarisk bestemmelse, men dette gælder dog ikke altid. I sidste fald kan det være tvivlsomt, om det pågældende foretagende kan anerkendes som et selskab med begrænset ansvar«. Hverken sprogligt eller reelt er dette holdbart, idet der ikke burde være mulighed for at forveksle et »selskab« med »en selvejende institution«, ligesom oprettelse mortis causa contra inter vivos ikke selskabsretligt begrunder forskellig vurdering.

Om sagens videre forløb henvises til HKK i U.f.R. 1960 side 380 (om de to stifteres konkurs).

Af ca. 13.000 indskydere i Byggefonden havde ca. 7000 anmeldt krav i fondens konkursbo og erholdt ved udlodninger i foråret 1963 ca. en trediedel af deres indskud.

c. *Institutionen som stråmand.* Den nævnte sag om »Byggefonden« illustrerer iøvrigt et problem, der i nyeste tid har tildraget sig særlig opmærksomhed, nemlig om tilfælde, hvor den »juridiske person« i forhold til dens ledelse og/eller dens opretter(e) må betragtes som stråmand.[43])

43. Jfr. Hjalmar Karlgren: »En skrift om bulvanproblemet – när bulvanen är en juridisk person« i Sv. J. T. 1960 side 22–24 (anmeldelse af Ulrich

I dansk ret indebærer den fuldkomne frihed til stiftelse af erhvervsdrivende selvejende institutioner en vis risiko for misbrug. Såfremt alle spillets regler, se ovenfor kapitel 5, imidlertid er fulgt (modsat tilfældet »Byggefonden«), vil det normalt være vanskeligt at undlade at respektere den »juridiske person« som sådan, idet der da er tale om en »lovlig omgåelse«; der vil dog muligvis efter omstændighederne være nogen tilbøjelighed hos domstolene til – ud fra almindelige forudsætningssynspunkter – at statuere, at det ved den enkelte aftales indgåelse af trediemand har været forudsat, at også ledelsen selv skulle hæfte.

3. *Fortrinsstilling for visse krav?*

Om kravet mod en erhvervsdrivende selvejende institution er udstyret med en *særlig fortrinsstilling,* må besvares ud fra dansk rets almindelige regler om privilegerede fordringer, om stiftelse af pant og om retentionsret, altså uafhængigt af debitors personlige kvalitet som juridisk eller fysisk person.

Hvor fortrinsstillingen baseres på en viljeserklæring fra debitors side, må reglerne ovenfor side 293 ff. være iagttaget, og de fornødne sikringsakter være gennemført. Hvad særligt angår stiftelse af underpant i løsøre bemærkes, at tinglysning kræves i den retskreds, hvor den selvejende institution er »bosat«, Tinglysningslovens §§ 43 og 47, jfr. lov nr. 176 af 29. april 1960, altså hvor institutionen har sit værneting.[44])

Drobnig: Haftungsdurchgriff bei Kapitalsellschaften (Frankfurt a. M. og Berlin 1959)).

Det skatteretlige problem behandles af Thøger Nielsen, Juristen 1961 side 658–62. At Højesteret er tilbøjelig til at respektere et *aktieselskab* som et selvstændigt retssubjekt uden hensyn til personerne bag det, er gentagne gange udtalt, se således J. Trolle i U.f.R. 1966 B. side 269 og 1967 B. side 61 om dommen i U.f.R. 1966 side 416 og i det hele I. A. Strobel i U.f.R. 1967 B. side 233 ff.

44. Jfr. Fr. Vinding Kruse: Tinglysningsloven, 3. udg. (1952) side 249; W. E.

Henrik Hessler fremhæver i Festskrift til O. A. Borum (1964) side 196, at »destinatärer med borgenärställning är att betrakta som sekundära i förhållande till vanliga borgenärer. De måste m. a. o. stå tillbaka för dessa«.

4. *Fremgangsmåden ved fyldestgørelse*

Fremgangsmåden for kreditorernes *fyldestgørelse* hos en erhvervsdrivende selvejende institution er den sædvanlige med *udlæg* eller *udpantning, tvangsauktion* og *konkurs*, jfr. HKK i U.f.R. 1954 side 420 vedrørende »Byggefonden«, der selvstændigt kunne erklæres fallit (uanset mangler ved dens stiftelse m. m., se ovenfor side 309 ff.); se derimod om et uregistreret »aktieselskab« ØLK i U.f.R. 1966 side 675.

Om *likvidation* se ovenfor side 228 og nedenfor side 366–67.

Modregning med krav på den erhvervsdrivende selvejende institution kan finde sted efter dansk rets almindelige regler.[45])

C. Institutionen som part i rettergang (»påtalesubjektet«)

Som et væsentligt led i anerkendelsen af selvejende (erhvervsdrivende) institutioner som selvstændige retssubjekter hører med, at de, som det allerede vil fremgå af det foregående, kan håndhæve deres rettigheder, jfr. ovenfor side 265 ff., ved domstolene og omvendt kan indstævnes som sagsøgte ved disse.[46])

---

von Eyben: Panterettigheder (1959) side 307, 2. udg. (1963) side 341–42 (»hvor hovedforretningslokalet er, subsidiært hvor et af bestyrelsesmedlemmerne bor, Rpl. § 238, for aktieselskaber hvor hovedkontoret er, AL § 84«); og nedenfor side 315–16.

45. Se herom Henry Ussing: Dansk Obligationsret. Almindelig Del, 4. udg. ved A. Vinding Kruse (1967) side 317 ff.

46. Jfr. Stephan Hurwitz og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udgave (1965) side 99: »ethvert selskab, forening, selvejende institution eller anden offentlig eller privatretlig juridisk person, som kan være indehaver af rettig-

KAPITEL 7

1. *Værneting*

Om *værnetinget* bestemmer Retsplejelovens § 238, at »stiftelser, kommuner, korporationer såvel som selskaber og foreninger, være sig med politiske eller sociale eller med rent formueretlige formål[47]), har hjemting i den retskreds, hvor deres hoved-forretningslokale er, eller, når sådant ikke kendes og ikke erfares ved henvendelse til politiet, hvor et af bestyrelsens medlemmer bor«. Under denne bestemmelse må også erhvervsdrivende selvejende institutioner henhøre (jfr. ordet »stiftelser« og ovenfor side 48 ff. og 149).

For erhvervsdrivende selvejende institutioner vil det formentlig sjældent være vanskeligt at påvise et »hoved-forretningslokale«. Medens reglen i Aktieselskabslovens § 84 for sit område lægger vægt på hoved*kontoret,* hvorved må forstås det sted, hvor »ledelsen har sit sæde«[48]), må det imidlertid for erhvervsdrivende selvejende institutioner komme an på det sted, hvor hoved-*virksomheden* udøves, jfr. Søndre Landsrets kendelse i U.f.R. 1923 side 116 (om Krigsinvalideskolen i Sønderborg, hvis direktion havde sæde i København). Sml. nedenfor kapitel 11 note 72 om de internationalprivatretlige spørgsmål.

Er institutionen anmeldt til Handelsregisteret, jfr. ovenfor side 108 ff., er dog angivelsen hertil af hjemstedet altid afgørende (»det Sted, hvor Forretningskontoret ifølge den til Handelsregisteret afgivne Anmeldelse findes«), jfr. Firmalovens § 34 og Retsplejelovens § 238, stk. 1 i.f.

---

heder eller pligter, er ligeledes i besiddelse af partshabilitet, således at den ved sine organer kan stævnes og indstævne andre«. Om stillingen før Retsplejeloven se R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 32–34.

47. Herfra kan næppe sluttes modsætningsvis (at reglen ikke skulle gælde f. eks. foreninger med rent selskabelige formål, jfr. Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) side 156).

48. Jfr. H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udg. ved Estrid Jacobsen (1954) side 44–45 og 348; Allan Philip: Studier i den internationale selskabsrets teori (1961) side 168 ff.

I Retsplejelovens § 250, stk. 2, fastsættes yderligere, at »anlægges sag mod nogen af de i § 238 nævnte korporationer, foreninger eller selskaber, kan ansvar, der udspringer af samme retsforhold, under sagen gøres gældende mod bestyrelsens medlemmer personlig, uden hensyn til deres værneting«. Når bl. a. »stiftelser« ikke er medtaget (gentaget) her, berettiger dette selvsagt ikke til en modsætningsslutning om, at reglen skulle være uanvendelig ved selvejende institutioner m. v., såfremt et selvstændigt bestyrelsesansvar ved disse måtte foreligge, jfr. herom ovenfor side 309 ff.

Derimod kan Retsplejelovens § 238, stk. 2, når den foreskriver, at »retssager, der angående *forenings- eller selskabsanliggender* rejses af *foreningen eller selskabet mod* de enkelte *medlemmer* (udhævet her) eller opstår imellem disse som sådanne, kan anlægges ved korporationens, foreningens eller selskabets hjemting«, ikke anvendes på selvejende institutioner; thi – som gentagne gange fremhævet – har disse ingen »medlemmer«.

2. *Hvem skal anføres som sagsøgt?*

Hvor *krav* (alene) rejses *mod en selvejende institution* som sådan, bør også *den alene* i stævningen *angives som sagsøgt,* når dens egen adresse er kendt, jfr. ovenfor under 1.[49])

Kun, hvor man som værneting må anvende den subsidiære regel i Retsplejelovens § 238 om et bestyrelsesmedlems bopæl, kan der være grund til (som forklaring) at indstævne institutionen *ved* den eller de pågældende; denne fremgangsmåde anvendes dog også iøvrigt, se således de nedenfor side 322 anførte domme i U.f.R. 1925 side 700, 1931 side 754 og 1960 side 102.

Under retssagen synes det konsekvent at behandle institutionens ledelse som »*vidner*« – således Henrik Tamm i U.f.R. 1966 B. side

---

49. Jfr. om foreninger Poul Meyer (se note 47) side 156–57.
Ved ØLD i U.f.R. 1920 side 10 er det antaget, at det var uden betydning, at selskabet ikke – som i dets vedtægter foreskrevet – var indstævnet *ved* to bestyrelsesmedlemmer, når stævningen var forkyndt for en på selskabets kontor ansat; sagen blev derfor ikke afvist.

37 – og ikke om »parter«; anderledes dog Stephan Hurwitz og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udg. (1965) side 245.

Hvem skal anføres som sagsøger?

Beslutning om sagsanlæg på en erhvervsdrivende selvejende institutions vegne og eventuelt om antagelse af advokat m. v. må – hvis ikke vedtægterne måtte indeholde særlige forskrifter derom – træffes af de samme organer og på den samme måde som materielretlige dispositioner, jfr. ovenfor side 272 og 288 ff.

Som *sagsøger* bør imidlertid selve institutionen anføres i stævningen, jfr. den ovenfor side 293–94 omtalte sag i U.f.R. 1925 side 903 (om Asminderød kirke) og Vestre landsrets dom i U.f.R. 1965 side 178 (om Veggerby Friskole) og Højesterets dom i U.f.R. 1967 side 797 (Den selvejende institution Holbæk Seminarium).

I sagen i U.f.R. 1967 side 740 er som sagsøger anført: Den selvejende institution Børnehaven Chr. Sonnesvej 23, Odense, ved formanden . . .

Hvis der ikke er antaget advokat, må den eller de signaturberettigede, et befuldmægtiget medlem af ledelsen eller en »fast funktionær« kunne møde, jfr. Retsplejelovens § 260.[50])

Fri proces

Efter »Forordning for Danmark, hvorved Overøvrighederne bemyndiges til at afgjøre adskillige Sager, som hidtil behøvede Afgjørelse i Kancelliet« af 23. marts 1827 § 3, bør *bevilling til fri proces* (beneficium processus gratuiti) af amtmanden udstedes »for offentlige Stiftelser, naar en saadan, efter Beslutning af vedkommende

---

50. Jfr. Stephan Hurwitz og Bernhard Gomard: Tvistemål, 4. udgave (1965) side 89: »Det antages . . . at juridiske personer kan møde ved de personer, der i øvrigt repræsenterer dem«; J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) se side 48–49; O. A. Borum i Juristen 1963 side 316.

Overbestyrelse, anlægger Sag, saavelsom og naar Sag anlægges mod Stiftelsen«.[51])

Efter Justitsministeriets skrivelse af 18. februar 1870 (Departementstidende 1870 side 381) forstås ved »offentlige Stiftelser« sådanne, der »staa under Statens Tilsyn eller Bestyrelse«.

Bestemmelsen er opretholdt ved Retsplejelovens § 335[52]) og vil under den angivne forudsætning om »statstilsyn« også kunne komme erhvervsdrivende selvejende institutioner tilgode; dette vilkår vil normalt være opfyldt, såfremt vedtægterne er forsynede med kgl. konfirmation.

D. Opfyldelse af institutionens formålsbestemmelser (»interessesubjektet«)

Selvom Laurits V. Birck i adskillige henseender har ret i, at et aktieselskab (eller anden juridisk person) ikke har nogen »sjæl«, se ovenfor side 119 note 26, er dette dog næppe hele sandheden, og det kunne være fristende i en redegørelse for erhvervsdrivende selvejende institutioner at udhæve disses *formål* som selve deres »sjæl«, jfr. således at Rudolph von Ihering på sit værk »Der Zweck im Recht« i sin tid (1877) anbragte mottoet: »Der Zweck ist der Schöpfer des ganzen Rechts«.

Ovenfor side 197–98, jfr. side 271, er det valgt at tale om *formålet* som institutionens *ejer,* og forholdet mellem formålet og institutionens ledelse er paralleliseret med forholdet mellem myndling og værge.

Side 185–87 er derhos fremhævet formålets betydning for *den*

---

51. Jfr. R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 160–62; J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 153–54.
52. Jfr. Bernhard Gomard, Victor Hansen og Stephan Hurwitz i Kommenteret Retsplejelov, 2. udg. (1964) side 335; T. Hindenburg: Juridisk Formularbog, 9. udg. (1956) side 822.

samfundsmæssige vurdering af en selvejende institution med yderstillingen, hvor institutionen på grund af sit formål overhovedet ikke kan komme til eksistens, over mere farveløse tilfælde frem til sådanne, hvor formålet medfører en samfundsmæssig belønning i form af skattemæssige begunstigelser o. l., se ovenfor side 96 ff.

Neden for side 364–65 skal det endeligt vises, hvorledes formålets *bortfald* normalt indebærer institutionens »død«.

Derfor er »fastlæggelse af formålet« også udhævet som et aldeles nødvendigt element ved oprettelsen af en selvejende institution, jfr. således side 86 og side 215 ff.

Samtidigt er der imidlertid ganske afstået fra noget forsøg på en opregning eller specificering af de mulige formål. Blot en henvisning til det i kapitel 1 omhandlede materiale vil klargøre den spændvidde og den mangfoldighed, der her er tale om.

Selv valget af et praktisk *inddelingsgrundlag* efter formål kan volde vanskelighed.

R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 24–25 sondrer imellem, om formålet er »offentligt eller privat. Stiftelsens Formaal er *offentligt*, naar Stiftelsen slutter sig til Statens og Kommunens Virksomhed ved at forfølge Formaal, som væsentligt hænge sammen med dem, der efterstræbes af bemeldte offentlige Institutioner. I modsat Fald er Stiftelsens Formaal *privat*«.

Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 174 sondrer mellem »almennyttigt, privat og blandet formål«.

Begge disse forfattere har antageligt i første række haft de skatte- og afgiftsretlige regler, se ovenfor side 89 ff., for øje.

Af betydelig interesse i denne forbindelse synes imidlertid den ovenfor side 198 note 12 berørte analyse af ejendomsretsbegrebet at være, som er foretaget af Alf Ross: Om ret og retfærdighed (1953) side 215 ff., særlig side 219–20, med udsondringen af et »interessesubjekt«, et »dispositionssubjekt« og et »påtalesubjekt«.

Ross fremhæver, at medens »det vel efter sagens natur (er) klart, at kun mennesker er i stand til at udøve den aktivitet, der forudsættes for at kunne fungere som påtale- og dispositionssubjekt . . . er

der intet i vejen for, at det efter gældende ret anerkendes, at også andet end en vis menneskelig interesse kan være den, der varetages gennem rettigheden«, f. eks. legater »til fordel for *dyr*« eller legater »til fremme af et vist *objektivt formål,* fx et monuments vedligeholdelse«. Medens Ross i sit første eksempel synes at ville anse de enkelte begunstigede dyr som »interessesubjekter«, antager han i sidste fald derimod, at det er selve formålet som sådant, der indtager stillingen som »interessesubjekt«.

Hvadenten imidlertid de disponible midler skal anvendes (umiddelbart) *til* et objektivt formål (herunder selve den erhvervsdrivende institutions konsolidering og videreførelse), (umiddelbart) *til* fordel for dyr eller (middelbart eller umiddelbart) *til* fordel for mennesker, synes det mest hensigtsmæssigt – som i nærværende fremstilling sket – *altid* at identificere det i institutionens vedtægter (fundats) angivne formål[53]) med »interessesubjektet« (og betegne formålet som sådant).

Det, der reelt kan udledes af Ross' tredeling af »interessesubjekter«, synes rettest at være, at der i visse tilfælde – men langtfra i alle – uden for den selvejende institution efter dennes formålsangivelse er (fysiske eller juridiske) personer med evne til at have og – selv eller ved andre – håndhæve rettigheder *for sig selv,* der skal tilgodeses af institutionens midler; for disse personer anvendes her – i overensstemmelse med hidtidig sprogbrug[54]) – betegnelsen: Formålssubjekter (destinatarer).

---

53. Jfr. R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 1: »Hovedkilden til de den enkelte Stiftelse vedkommende Forskrifter er Stiftelsens Fundats, der navnlig med hensyn til Alt, hvad der vedkommer Stiftelsens Formaal, maa betragtes som dennes Grundlov«.

54. Hos Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 174 bruges ordet »formålssubjekter« derimod som ensbetydende med de ved testation skabte juridiske personer (stiftelser og legater), og det udtales: »Formålssubjekterne kan inddeles på forskellig måde. Efter *arten af det, der ydes,* kan der sondres mellem stiftelser med ydelser overvejende in natura og legater (i snævrere forstand) og fonde med ydelser i penge, efter *virksomhedens art*

Hvor sådanne *formålssubjekter forefindes,* kommer der et nyt element ind i en selvejende institutions virkemåde i det omfang, hvori disse personer ved domstolene (om administrationens indgriben se nedenfor side 335 ff.) kan håndhæve en *subjektiv* ret til udbyttet eller andel i dette.

Hvor *formålssubjekter* i den her anførte betydning *mangler,* beror opfyldelsen af institutionens formålsbestemmelser (stadigt med forbehold om administrationens beføjelser) alene på bestyrelsens indsats med det korrektiv af domstolsindgriben, der er omtalt ovenfor side 299–305, i form af anlæggelse af »anerkendelsessøgsmål«.

Om forhåndenværende formålssubjekter kan gøre en selvstændig, subjektiv ret gældende, vil afhænge af vedtægternes bestemmelser, der yderligere vil være afgørende for, om den pågældende direkte kan påstå sig tilkendt en ydelse (portion), eller eventuelt blot kan kræve dom for, at han opfylder betingelserne for at blive taget med i betragtning ved bestyrelsens (diskretionære) uddelinger.

Disse problemer er imidlertid fælles for erhvervsdrivende selvejende institutioner og (andre) stiftelser og legater, og der kan derfor i det hele henvises til fremstillingerne herom hos Oppermann (se note 53) side 63–64 og 101 ff. og Olivarius (se note 51) side 110–13 med oplysninger om praksis.

Olivarius anfører, at det »navnlig gentagne Gange (er) udtalt af Domstolene, at disse ikke ville skønne over, om vedkommende Ansøger maa anses som værdig eller trængende, men at dette Spørgsmaal med bindende Virkning maa afgøres af Legatbestyrelsen eller Tilsynsmyndighederne«. Olivarius tilføjer imidlertid, at domstolene

---

mellem erhvervsdrivende og ikke-erhvervsdrivende formålssubjekter og efter *formålet* fx mellem subjekter med almennyttigt, privat og blandet formål. Fra testamentsrettens synspunkt har disse inddelinger ikke større interesse, da der her ikke er knyttet retsvirkninger til netop disse sondringer«. I samme forfatters: Arveret (1965) side 177 ff. er dette ikke gentaget.

At fremstillingen i teksten fører ud over udviklingerne hos Ross, jfr. O. A. Borum i Juristen 1964 side 458, skal selvsagt ikke bestrides.

i adskillige tilfælde har påkendt andre spørgsmål angående betingelser for nydelse af et legat: »Dette gælder navnlig, naar der ved Fundatsen er tillagt Legatstifterens Familie eller andre en bestemt Ret til at komme i Betragtning ved Uddelingen, saa at denne ikke alene beror paa et frit Skøn af Bestyrelsen. For saa vidt der dernæst af Bestyrelsen er givet en Person et bestemt Tilsagn om Understøttelse (Fribolig) for en længere Aarrække eller endog for Livstid, kunne saadanne Tilsagn være bindende, saaledes at han i Tilfælde af vilkaarlig Fratagelse af Understøttelsen kan søge Bistand hos Domstolene.Men der maa, som anført, foreligge et bestemt Tilsagn. ... I enkelte fundatser er det udtrykkeligt foreskrevet, at Tvistigheder angaaende Legatets Uddeling ikke kunne gøres til Genstand for Prøvelse ved Domstolene«.

Af senere afgørelser kan nævnes:

Højesterets dom i U.f.R. 1923 side 833, der fremdeles nægter at påkende spørgsmål om »Værdighed og Trang«.

Vestre Landsrets domme i U.f.R. 1925 side 700 og 1931 side 754, der fortolker begrebet »Familie« i forbindelse med bestemmelser om fortrinsret i fundats for »Brock Bredals Legater« i Randers som også omfattede besvogrede, respektive, om familieskab overflødiggør dokumentation for trang og værdighed.

Højesterets dom i U.f.R. 1960 side 102, der direkte tager stilling til og afgør, hvem der har ret til en ledigbleven portion af »Fabrikejer Chr. Steen Hasselbalchs Familielegat II«.

En analyse af, hvad der kan indgå i en formålsangivelse, findes hos Henrik Hessler: Om stiftelser (Stockholm 1952) side 276–78: »En typisk ändamålsbestämning ... lämnar först och främst svar på frågan *vad* eller vilket livsbehov, kulturområde etc. stiftelsen skall tjäna. Detta moment kalla vi stiftelsens *syfte*. Som syfte i denna mening kan man beteckna vetenskaplig forskning av angivet slag, fattigvård eller annat avhjälpande av nöd, främjande av barnavård eller undervisning, sjukvård, pensionering, stödjande av konst, religion etc.

Vidare anges *vilka* som skola tillgodoses, stiftelsens *destinatärer*, t. ex. pauvres honteux i viss församling, studerande vid visst universitet, personer tillhörande viss släkt.

Dessa båda moment i ändamålsbestämningen kunna benämnas stiftelsens *ändamål i inskränkt mening.*

Slutligen hör till en fullständig ändamålsbestämning och ett angivande av *på vilket sätt* syftets tilgodoseende skall ske, t.ex. utdelning av kontanta understöd eller stipendier, inrättande och drivande av skola eller sjukhus, beredande av frisängsplatser på sjukhus, utdelande av priser; detta kan kallas för stiftelsens *verksamhetsföremål.*

Antag att en stiftelse är given den ändamålsbestämningen att den skall främja medicinsk forskning genom utdelande av stipendier til vetenskapsidkare i Stockholm. Syftet är här medicinsk forskning, destinatärskretsen vetenskapsidkare i Stockholm och verksamhetsföremålet utdelning av stipendier.

Det bör understrykas, att en ändamålsbestämning naturligtvis ingalunde behöver innehålla ett uttryckligt angivande av alla dessa moment, för att et ändamål för stiftelsen skall vara förhanden. Ej heller kan alltid någon klar och otvetydig gräns dragas mellan densamma«.

Særligt ved behandlingen af permutationsretten antager Hessler, at denne opdeling af spørgsmålet kan få betydning, se nedenfor side 352 ff.

II. Institutionens forhold til kriminallovgivningen

A. Straf

Når R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 31 anfører: »At Stiftelser ligesaalidt som andre juridiske Personer kunne begaae Forbrydelser og straffes følger af, at der til enhver Forbrydelse udfordres en retsstridig Villie, og at en saadan er umulig hos en juridisk Person«, henviser han til støtte herfor kun til A. W. Scheel: Personretten (1859–60) side 657–60, men er i virkeligheden i fuld overensstemmelse med hele datidens danske strafferetlige teori.[55])

55. Jfr. Anders Sandøe Ørsted i Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse III. (1826) side 97–100 (»om moralske Personer kunne være Gjenstande for Straf«); F. C. Bornemann: Samlede Skrifter III. (1866) side 157 ff.; C. Goos: Den danske Strafferets almindelige Del (1878) side 136–37 (»at Forbrydelser ikke kunne begaas af juridiske Personer ... følger

KAPITEL 7

Navnlig tysk retsvidenskab har i århundredets slutning – med udgangspunkt i Gierkes lære om, at »die Körperschaft ist als reale Gesammtperson nicht bloss rechtsfähig, sondern auch willens- und handlungsfähig«[56] – været inde på, at blandt juridiske personer i hvert fald *korporationer*, se ovenfor side 48 ff., må kunne have strafferetlig »deliktsevne«.[57] Dansk teori fastholder imidlertid linien fra Ørsted til Goos: Carl Torp: Den danske Strafferets almindelige Del (1905) side 216 ff. udtaler således, at de tyske synspunkter ville føre »til Resultater, der komme i aabenbar Strid med den moderne Strafferets Grundsætninger, hvorefter al Straf er betinget af, at Handlingen ikke blot kan henføres til, men også tilregnes en existerende Person, hvis Karakter gennem Straffen kan paavirkes«.

Medens Ørsted og Bornemann (se note 55) – med Ørsteds ord – imidlertid var indforståede med, at »i alle de Tilfælde, hvor en befuldmægtiget Persons Handlinger kunde virke Strafskyld for Mandanten, maa og en Corporation af ethvert Slags lide under de Forbrydelser, som begaaes af dem, der ere bemyndigede til at handle paa sammes Vegne«, tager Goos og Torp afstand også herfra; det må i hvert fald, siger Goos (se note 55) side 271, dreje sig om tilfælde, hvor det »klart fremgaar, at Lovgiveren ordner det paagjældende Ansvar efter ganske andre Hensyn end de strafferetlige Principper og i Virke-

---

... ligefrem deraf, at den juridiske Person som et blot tænkt Retssubjekt mangler den sanselige Tilværelse, der betinger, endog i rent objektiv Forstand, Handleevne, og altsaa heller ikke kan foretage en saadan retsstridig Handling, som udkræves til et Retsbrud. Det anførte gælder naturligvis ikke mindre om de retsstridige Undladelser end om retsstridige positive Handlinger«).

Se om ældre kanonisk ret Ernst Andersen: Personret (1966) side 95 (særligt om Sinibaldus Fliscus).

56. Otto Gierke: Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung (Berlin 1887) side 603.
57. Se således Franz von Liszt: Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 23. udg. (Berlin 1921) side 124: »Es ist ... daran festzuhalten, dass die Anerkennung des Körperschaftsverbrechen soweit die Handlungsfähigkeit der Körperschaft reicht, und dass die Bestrafung der Körperschaft, soweit sie selbständige Trägerin von Rechtsgütern ist, als ebenso möglich wie zweckmässig erscheinen«.

ligheden som en civil Retsfølge, der kun fører Navn af Straf«; og Torp udtaler, anf. st., at straf for handlinger af bestyrelsesmedlemmer, direktører o. a. »maa altid paalægges den eller de fysiske Personer, hvem Handlingerne kan tilregnes, og kun disse« – hvilken opfattelse han iøvrigt anså for stemmende med (da)gældende ret.

Samme udgangspunkt findes hos Oluf H. Krabbe: Borgerlig Straffelov (1931) side 14: »De i Straffeloven indeholdte Handleforskrifter kan som rettede til Samfundets Medlemmer kun overtrædes af disse personligt. Forbrydelser kan ikke begaas af Dyr, af juridiske Personer eller af kollektive Enheder som saadanne. Et andet Spørgsmaal er det, om Straf kan paalægges andre end den, der har begaaet Forbrydelsen. Ogsaa dette Spørgsmaal maa i Mangel af positiv Hjemmel, som ikke findes indenfor Straffelovens Omraade, ... besvares benægtende«.

Det er Stephan Hurwitz: Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar (1933), der som led i en almindelig vurdering af kravet om personlig skyld som basis for strafferetligt ansvar systematisk har vist, at medens juridiske personer som sådanne selvsagt ikke kan begå forbrydelser, er der i stigende omfang en tendens til at pålægge dem ansvar til (bøde-) straf, særligt hvor stærke generalpræventive hensyn taler derfor.[58])

Som omtalt ovenfor side 52 begrænser Hurwitz i det hele sine undersøgelser til »Personenheder« modsat »Formueenheder«; om disse sidste udtaler Hurwitz i sin afhandling side 6: »Nogen større Ulempe opstaar dog ikke herved, da Strafansvar mod Anstalter og Stiftelser i Betydning af blotte Formueenheder som Retssubjekter baade efter positiv Ret og de lege ferenda i det hele, bortset muligvis fra processuelle Nemhedshensyn, er uden videre praktisk Betydning«.

---

58. Jfr. anmeldelse af Oluf H. Krabbe i U.f.R. 1933 B. side 213 ff. En forløber findes dog i A. L. Hindenburg: Om juridiske Personers Ansvar til Straf og Erstatning i U.f.R. 1902 side 409 ff. Siden har Hurwitz behandlet spørgsmålet i: Den danske kriminalret. Almindelig del, 3. opl. (1964) side 387–90.

For *erhvervsdrivende* selvejende institutioner kan dette dog vanskeligt tiltrædes, og i sin nævnte afhandling side 242–43 tager Hurwitz da også spørgsmålet om »formueenhederne« op og fremhæver, at hvis juridiske personers strafansvar skulle baseres på en (forbryderisk) »Gesammtwille«, så må blotte »formueenheder« (altså enheder uden medlemmer og dermed uden fællesvilje) holdes udenfor; men, tilføjer Hurwitz: »Afvises denne Konstruktion« (d.v.s. teorien om en »Gesammtwille«) »bliver Spørgsmaalet om Stiftelsers Strafbarhed, ligesom de øvrige foreliggende Spørgsmaal, et rent praktisk. Da de Destinatarer, til Fordel for hvem Stiftelsen virker, er uden direkte eller indirekte Indflydelse paa dens ledelse[59]), kan et pønalt Ansvar ingen præventive Opgaver opfylde i Relation til dem. Derimod kan det maaske have en vis præventiv Virkning i Forhold til Anstaltens Ledere af prestigemæssige og lignende Grunde . . ., og Muligheden af dets Anvendelse bør derfor ikke ubetinget udelukkes. Dets betydning overfor saadanne Enheder er dog ganske underordnet i Sammenligning med dets Betydning overfor Personenheder«. I hvert fald efter den udbredelse, som organisationsformen: erhvervsdrivende selvejende institution har fået i årene efter 1933, er vurderingen i det sidste punktum næppe længere helt træffende.

Hurwitz sammenfattede iøvrigt selv i sin afhandling side 305 resultatet af sine overvejelser i et forslag om (når den almindelige opfattelse er blevet fortrolig med kollektivitetsansvaret) til Straffelovens § 1 at føje: »Bødeansvar kan pålægges Person- eller Formueenheder, der gør sig skyldige i et Forhold, hvis Strafbarhed er hjemlet ved Lov eller som ganske maa sidestilles med et saadant«.

Som bekendt har en sådan lovbestemmelse endnu ikke set dagens lys, men i særlovgivningen pålægges der i stigende grad juridiske personer (bøde-) straf, uden at nogen bestemt terminologi i afgrænsningen har fæstet sig.[60])

59. Herved kan dog erindres om udviklingen ovenfor side 197–213 vedrørende også aktionærers stærkt varicrende, i mange tilfælde helt illusoriske indflydelse på selskabet.

60. I det midlertidige straffelovstillæg nr. 406 af 28. august 1945 (»Værne-

Om »ældre« tilfælde henvises iøvrigt til fremstillingen hos Hurwitz (»Kollektive Enheder« side 60–68, 89–109 og 113 ff. samt »Kriminalret« side 387–88). Her skal blot yderligere nævnes, *at* i den ovenfor side 125 omtalte sag i U.f.R. 1933 side 591 var tiltale for overtrædelse af Næringsloven rejst mod »Egmont H. Petersens Fond (Ugebladet Hjemmet) ved Direktør N. N.«, men *at* bøden blev pålagt direktøren alene.

I lov nr. 392 af 12. juli 1946 om selvangivelsen af indkomst og formue m. v. (»Kontrolloven«, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 350 af 14. august 1967) foreskriver § 13 straf for den, der (med forsæt eller grov uagtsomhed) »afgiver urigtige, ufuldstændige eller på anden måde vildledende oplysninger til brug ved afgørelsen af, om skattepligt påhviler ham selv eller en af ham repræsenteret person, eller til brug ved skatteansættelsen eller skatteberegningen med hensyn til hans egen *eller en af ham repræsenteret persons* indkomst eller formue« (udhævet her), og § 17, stk. 2, bestemmer, at »har den bødefældte handlet for *et selskab eller en forening* (udhævet her), kan bøden, hvis den ikke betales af den bødefældte, forlanges betalt og eventuelt inddrives ved udpantning hos selskabet eller foreningen«[61]; det tilsvarende må formentlig gælde, hvor der er handlet for en (skattepligtig) selvejende institution.

I de tre love nr. 226, 227 og 228 af 11. juni 1954, henholdsvis om almindelig arbejderbeskyttelse, arbejderbeskyttelse inden for handels- og kontorvirksomhed og arbejderbeskyttelse inden for landbrug, skovbrug og gartneri, bestemmer § 3 ligelydende, at »*arbejdsgiveren*

---

magerloven«) bestemte § 2, stk. 2, at »Aktieselskaber og andre juridiske Personer, der har gjort sig skyldige i et efter Stk. 1 strafbart Forhold, kan paalægges Straf af Bøde«; det oplyses hos Hurwitz (Kriminalret side 389, se note 58), at tiltale blev rejst mod den juridiske person som sådan, og at dens organer blev behandlet som vidner.

61. Jfr. J. Hartvig Jacobsen: Skatteretten (1950) side 389–90.
Om den ældre regel i Statsskattelov 1922 § 41 se Hurwitz: Kollektive Enheder side 264 (kun selve den eller de skyldige fysiske personer kan rammes med og hæfte for bøder).

(udhævet her) har ansvar for overholdelsen af de ham ifølge denne lov påhvilende pligter«, medmindre han gyldigt har overført »varetagelsen af disse pligter og ansvaret for deres overholdelse til driftsledere eller andre pålidelige og tilstrækkeligt kvalificerede tilsynsførende«.[62]) Under »arbejdsgiver« synes rent umiddelbart at måtte gå enhver sådan, hvadenten det drejer sig om en fysisk eller juridisk person; men efter bemærkningerne til lovforslaget skal »ved aktieselskaber og lignende upersonlige virksomheder ... den administrerende direktør betragtes som arbejdsgiver«, jfr. Folketingstidende 1953–54, Till. A. sp. 55 og sp. 119, sammenholdt med Rigsdagstidende 1948–49, Till. A. sp. 4476.

Efter den tidligere lov nr. 127 af 16. april 1957 om sammenslutningers og institutioners landbrugsjord § 7 kunne bødestraffen pålægges »i overensstemmelse med lovgivningens almindelige regler den for overtrædelsen ansvarlige. Der kan tillige eller i stedet pålægges vedkommende *selskab, institution m. v.* bødeansvar« (udhævet her). I lov om landbrugsejendomme nr. 114 af 4. april 1967, jfr. ovenfor side 106, fastslår § 33, stk. 3, at der for overtrædelser begået af et aktieselskab, andelsselskab el. lign., kan pålægges selskabet som sådant bødeansvar.

På ganske tilsvarende måde er der ved lov nr. 175 af 7. juni 1958 § 6 i lov om udstykning og sammenlægning m. v. af 1949 (jfr. lovbekendtgørelse nr. 119 af 10. april 1967) § 44 tilføjet: »Bødestraffen pålægges i overensstemmelse med lovgivningens almindelige regler den for overtrædelsen ansvarlige. Er en af parterne *et aktieselskab, et andelsselskab, en institution* (udhævet her) el. lign., kan bødeansvar tillige eller i stedet pålægges selskabet eller institutionen«. I bemærkningerne til lovforslaget, Folketingstidende 1957–58, Till. A. sp. 1417 og 1420, udtales blot: »Da det må anses for ønskeligt at tilvejebringe hjemmel til at pålægge kollektive enheder ansvar for overtrædelse af loven, er bestemmelse herom foreslået optaget«.

I tre andre love fra Landbrugsministeriets forretningsområde (nem-

62. Dansk Arbejdsgiverforening har ladet fremstille særlige blanketter til et sådant »Ansvarsoverdragelsesdokument«.

lig lov nr. 65 af 26. marts 1958 om sundhedskontrol med planteskoleplanter § 8, stk. 2, og love nr. 214 og 215 af 16. juni 1958 § 5, stk. 2, henholdsvis om tilvirkning og forhandling m. m. af ost, og om udførsel af kød m. m.) lægges ansvar for overtrædelser på *ejeren eller brugeren* af vedkommende virksomhed, uanset om det kan godtgøres, at overtrædelsen kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom. Der tales kun om »bøde*ansvar*«, og der fastsættes ingen forvandlingsstraf; derefter fortsætter lovteksten: »Er ejeren eller brugeren et *aktieselskab, andelsselskab eller lignende*, pålægges ansvaret virksomheden som sådan« (udhævet her). At ordet »institution« ikke er medtaget i disse love, således som i Landbrugsministeriets to andre love (om sammenslutningers landbrugsjord og om udstykning m. v.), kan ikke udelukke, at en selvejende institution henføres under ordene »eller lignende«.

Ved lov nr. 60 af 4. marts 1959 § 1 nr. 4 er i loven om uretmæssig konkurrence m.v. (af 1937), jfr. lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959, under straffebestemmelserne i § 17 indføjet som stk. 3: »Er en overtrædelse af denne lov begået *til fordel for et aktieselskab eller lignende* (udhævet her), kan bødeansvar pålægges virksomheden som sådan«. I bemærkningerne til lovforslaget, Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 1053, jfr. 1957–58, Till. A. sp. 1438, udtales: »Justitsministeriet har henstillet, at der i lovens § 17 optages en bestemmelse om kollektive enheders ansvar for at tilvejebringe hjemmel for, at bødeansvar efter loven kan gøres gældende mod aktieselskaber og lign.«.

I Landbrugsministeriets lov nr. 175 af 5. juni 1959 om tillæg til lov om smitsomme sygdomme hos husdyrene (af 1920) § 15, stk. 4, og i lov nr. 255 af 9. juni 1967 om en kornordning for høstårene 1967–68 og 1968–69 § 11, stk. 4, jfr. lov nr. 234 af 9. juni 1965 om en rapsordning § 8, stk. 5, anvendes formuleringen: »*Er overtrædelsen begået* af et aktieselskab eller andelsselskab el. lign., kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar«.

Denne sidste sprogbrug er ligeledes anvendt i lov nr. 84 af 25. marts 1961 om sandflugtens bekæmpelse § 18, stk. 2; lov nr. 118 af 3. maj 1961 om midler til bekæmpelse af plantesygdomme m. v. § 20, stk. 5.

I lov nr. 256 af 9. juni 1967 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. § 10, stk. 4, og i lov nr. 258 af s. d. om afsætning af frisk dansk frugt m. v. § 8, stk. 5, siges det: »For overtrædelser, der begås af aktieselskaber, andelsselskaber eller lignende, kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar. For bødeansvar fastættes ingen forvandlingsstraf«.

Nær herved er Handelsministeriets lov nr. 427 af 21. november 1967 om avancestop § 4, stk. 4: »Er overtrædelse begået af et aktieselskab, andelsselskab eller lignende, kan bødeansvar pålægges virksomheden som sådan«.

Endvidere er omtrent samme sprogbrug anvendt i Undervisningsministeriets lov nr. 157 af 31. maj 1961 om retten til fotografiske billeder § 17, stk. 3, og lov nr. 158 af s. d. om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker § 55, stk. 3, jfr. bemærkningerne til lovforslagene i Folketingstidende 1960–61, 2. samling, Till. A. henholdsvis sp. 42 og sp. 29, sammenholdt med 1959–60, Till. A. sp. 2778 (der oplyser, at bestemmelsen er optaget på foranledning af Justitsministeriet), og i Ministeriet for kulturelle anliggenders lov nr. 195 af 8. juni 1966 om bygningsfredning § 18, stk. 2, jfr. Juridisk Grundbog, 2. udg. (1967) side 42.

I Handelsministeriets Varemærkelov nr. 211 af 11. juni 1959 findes derimod ingen sådanne bestemmelser; men i ministeriets lov nr. 211 af 16. juni 1961 om kontrol med arbejder af ædle metaller m. v. § 13, stk. 2, er den omhandlede sprogbrug anvendt i en nyindføjet tilsvarende regel, og i dette ministeriums lov om licitation nr. 216 af 8. juni 1966 § 7, stk. 2, hedder det, at »er overtrædelsen begået af et aktieselskab, et andelsselskab, en organisation eller anden kollektiv enhed, kan bødeansvar pålægges den kollektive enhed som sådan«.

Selvom der således er tilstræbt en harmonisering af udtryksmåden i de herhenhørende bestemmelser, således at ordet »straf« erstattes med »ansvar«, og således at den juridiske person direkte betegnes som gerningsmand, kan det – netop i relation til erhvervsdrivende selvejende institutioner som værende »formueenheder« og ikke »personenheder« (sml. ovenfor side 51–52) – omtvistes, om formuleringen

er sprogligt helt tilfredsstillende; i stedet for ordene: »er overtrædelsen begået af« (henholdsvis »til fordel for«), havde det været sprogligt mere korrekt og reelt mere dækkende, om der anvendtes ordene: »er overtrædelsen begået på vegne«.

Man kan imidlertid som gældende ret fastslå, *dels* at ordene »aktieselskab eller lignende« må omfatte også de erhvervsdrivende selvejende institutioner (foruden andelsselskaber m. v.), *dels* at der ikke uden særlig lovhjemmel kan pålægges disse ansvar (hverken umiddelbart eller subsidiært) for bøder for strafbare handlinger, som er foretaget på vegne den erhvervsdrivende selvejende institution, jfr. ØLD i U.f.R. 1964 side 328 (ikke straf for injurier over advokatkredsbestyrelse, men mortifikation).

B. Konfiskation

I umiddelbar fortsættelse af Oppermanns ovenfor side 323 anførte udtalelse om, at stiftelser principielt ikke kan straffes, erkender forfatteren (anførte værk side 31), at stiftelser derimod meget vel kan rammes af konfiskation.

I almindelighed forstås herved »en inddragelse af ting eller værdier uden vederlag« i anledning af »en begået eller truende strafbar handling« og således, at der »som regel er en vis sammenhæng mellem denne og de objekter, der konfiskeres«.[63])

Nogen nærmere systematisk placering af konfiskationsbegrebet skal ikke forsøges her[64]), hvor der blot skal redegøres for, hvorvidt og i hvilket omfang denne retsvirkning kan ramme erhvervsdrivende selvejende institutioner.

---

63. Jfr. Stephan Hurwitz: Den danske kriminalret. Almindelig del, 3. opl. (1964) side 568; Egon Larsen: Erstatningsfrie reguleringer (1959) side 359.
64. Se herom Hurwitz (se note 63) særlig side 572 ff.; Kollektive Enheders pønale Ansvar (1933) side 210–12 samt Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser (1930).

KAPITEL 7

1. *Almindelig formuekonfiskation*

I nugældende ret kendes en *almindelig formuekonfiskation*, altså af en formue som helhed eller en brøkdel deraf, kun ganske undtagelsesvist.

I straffelovstillæget af 1945 angående forræderi og anden landsskadelig virksomhed, jfr. lovbekendtgørelse nr. 368 af 6. juli 1946, § 4, er der åbnet en fakultativ adgang til, »naar nogen findes skyldig i et efter denne Lov strafbart Forhold«, i dommen at bestemme, at »hans Formue ... helt eller delvis skal inddrages til Fordel for Statskassen«[65]), og i straffelovstillæg nr. 225 af 7. juni 1952 (»Femtekolonneloven«) § 118 b genfindes en sådan bestemmelse, når nogen ... idømmes straf af fængsel i 2 år eller derover« for et efter lovtillægget strafbart forhold. Efter beskrivelsen af de gerningsindhold, der er forudsætning for konfiskationen, kan ingen af disse bestemmelser bringes i anvendelse mod selvejende institutioner eller andre juridiske personer.

Derimod blev ved lov nr. 87 af 15. marts 1939 til Straffelovens § 77 (som stk. 3) føjet en bestemmelse med særligt sigte mod (visse) juridiske personer: »Opløses en Forening i Henhold til Dom, vil Foreningens Formue være at inddrage til Fordel for Statskassen og Foreningens Arkiv, Protokoller o. lign. at tage i Bevaring af det offentlige«. Reglen er opretholdt som § 75, stk. 5, jfr. lov nr. 212 af 4. juni 1965, i formen: »Når en forening opløses ved dom, kan dens formue, arkiv, protokoller og lignende konfiskeres«.

I bemærkningerne til lovforslaget i Rigsdagstidende 1938–39, Till. A, sp. 3767, jfr. sp. 3773–74, fremhæves, at grundlovsforslaget af 1938–39 (ligesom nu 1953-Grundlovens § 78, stk. 5) for det tilfælde, at *en forening* opløses ved dom, indeholder »en udtrykkelig Bestemmelse om, at Opløsningens Retsvirkninger bliver at fastsætte ved Lov ... Justitsministeriet maa anse det for rimeligt, at Midler, der af en Forening er samlet til Fremme af lovstridige Formaal, i alle Tilfælde konfiskeres, naar denne Forening opløses ved Dom«.

65. Om denne bestemmelse kan henvises til Kai Harne, U.f.R. 1948 B. side 6 ff., til S. Stürup, sammesteds side 108 ff., samt til HRD i U.f.R. 1949 side 884.

Reglen er herefter så nøje knyttet til den grundlovssikrede foreningsret og begrænsningerne i denne, at den næppe – analogisk – tør bringes i anvendelse på selvejende institutioner, der, som gentagne gange berørt, ingen medlemmer har (medmindre organisationsformen »selvejende institution« alene er valgt som »stråmand« for en forening).

2. *Speciel konfiskation*

Bestemmelser om *speciel konfiskation* af bestemte genstande eller bestemte beløb er siden lovene nr. 212 og 213 af 4. juni 1965 i overensstemmelse med Straffelovrådets betænkning (nr. 355, 1964) i alt væsentligt samlet i Straffeloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 347 af 15. august 1967, hvis §§ 75–77a samtidigt har fået en ny affattelse, se Per Lindegaard i U.f.R. 1965 B. side 22–23.

a. *Straffelovens regler.* Borgerlig Straffelov § 75, stk. 1, hjemler en fakultativ adgang til inddragning af udbyttet ved en strafbar handling, og stk. 2, konfiskation af

1) *Genstande,* der har været brugt eller bestemt til at bruges ved en strafbar handling,

2) *Genstande,* der er frembragt ved en strafbar handling, og

3) *Genstande,* med hensyn til hvilke der i øvrigt er begået en strafbar handling.

Efter § 76 kan konfiskation efter § 75, stk. 1, ske hos den, hvem udbyttet er tilfaldet umiddelbart ved den strafbare handling, og efter § 76, stk. 2, hos den, der er ansvarlig for lovovertrædelsen, og hos den, på hvis vegne han har handlet.

Herefter kan konfiskation ske hos en selvejende institution, der har indvundet fordel ved handlingen, uanset at der ikke kan pålægges institutionen strafansvar.

b. *Særlovgivningen.* Når ikke andet særligt er bestemt, gælder Straffelovens regler i og for sig også for overtrædelser af *særlovgivningen,* jfr. Straffelovens § 2 (»Anvendelse paa alle borgerlige strafbare Forhold«), og de i særlovgivningen tidligere indeholdte specielle konfiskationsbestemmelser, der »også rammer genstande hidrørende

fra eller erhvervelse af sagesløse trediemænd«[66]), er nu ophævede ved lov nr. 213 af 4. juni 1965.

Så vidt ses, er kun tilbage lovene om åndelig ejendomsret, nr. 157 af 31. maj 1961 om retten til fotografiske billeder og nr. 158 af s. d. om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker, der bestemmer henholdsvis i § 19 og § 57, at *eksemplarer*, som er fremstillet, indført eller gjort tilgængelige for almenheden i strid med disse loves regler, samt *plader, klicheer, tryksatser m. v.*, der ulovligt kan tjene dertil, kan inddrages til fordel for den forurettede eller tilintetgøres; dette vil også kunne ramme en selvejende institution; samt »Værnemagerloven« nr. 406 af 28. august 1945 § 11, der påbyder, at »den ved det strafbare Forhold indvundne *Nettofortjeneste* (skal) inddrages til Fordel for Statskassen«.

I Toldloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 1 af 18. januar 1967, er dog i § 190 a optaget en bestemmelse om, at befordringsmidler, der har været anvendt ved indsmugling af særlig højt beskattede varer, kan *tilbageholdes*, indtil de afgifts- og bødebeløb m. v., der er »forskyldt af ejeren eller af fører, mandskab eller andre i tjeneste på befordringsmidlet«, er betalt. I mangel af betaling eller sikkerhedsstillelse inden 2 måneder kan der søges fyldestgørelse i befordringsmidlet – dog ikke, hvis »den, der havde rådighed over befordringsmidlet under dettes benyttelse ved indsmugling m. v., uberettiget (var) i besiddelse af det«.

C. Andre forholdsregler

De »andre Retsfølger af den strafbare Handling« udover konfiskation, som Straffeloven opregner i sit 9. kapitel: Sikkerhedsforvaring; pålæg af forskellig art; udvisning af riget; og – jfr. lov nr. 286 af 18. juni 1951 – fortabelse af visse rettigheder, er efter deres indhold (bortset fra sidstnævnte) af en sådan karakter, at de kun kan bringes i anvendelse over for fysiske personer.

66. Egon Larsen (se note 63) side 360.

Institutet »fortabelse af rettigheder« kunne derimod i og for sig godt anvendes imod en erhvervsdrivende selvejende institution, f. eks. i form af tab af næringsadkomst e. l., eller i alvorligste fald som fortabelse af retten til fortsat bestående; eksempler herpå forekommer imidlertid næppe i gældende ret.[67])

Om mortifikation se U.f.R. 1964 side 328, ovenfor side 331.

III. Den administrative kontrol med institutionens forvaltning

Hvor tillæggelse af »juridisk personlighed« betinges af en offentlig anerkendelse og/eller registrering, se ovenfor side 48 ff., vil det være naturligt i forlængelse heraf også at undergive vedkommende »stiftelse« (eller »korporation« m. v.) et fortløbende tilsyn fra myndighedernes side med adgang for disse til indskriden – også ex officio – i tilfælde af forsømmelse eller misbrug fra ledelsens side.

I den finske lov om stiftelser af 5. april 1930, se ovenfor side 71–72, er således alle stiftelser, der ikke forvaltes af »offentlig myndighet eller allmän inrättnings styrelse« (lovens § 16), underkastet Justitsministeriets kontrol, jfr. § 12; det påhviler herefter ministeriet at påse, at lovgivningen og fundatsen følges, jfr. § 13; mod »felaktig styrelsesbeslut« kan ministeriet nedlægge forbud, jfr. § 14; og § 15 hjemler udtrykkeligt, at såvel opretter som formålssubjekter (destinatarer) kan klage til ministeriet over bestyrelsen.

I *Sverige* står *de anmeldte stiftelser*, se ovenfor side 74–75, under lensstyrelsens tilsyn, såfremt de skønnes at »främja et allmännyttigt ändamål«, og tilsyn ikke findes upåkrævet; beretning og regnskab skal årligt indsendes af bestyrelsen, og det påses, »att stiftelsens medel icke dragas från ändamål, vartill de äro bestämda, och att förmögenheten är på nöjaktigt sätt placerad«; der kan meddeles bestyrelsen både påbud og forbud, der eventuelt kan indbringes for Kungl. Maj:t, jfr. lov af 24. maj 1929 §§ 8–18 og kgl. kundgørelser af 6. juni 1930 og 29. november 1957; om supplering af bestyrelsen se ovenfor

67. Se om de mere principielle spørgsmål (i forhold til »personenheder«) Stephan Hurwitz: Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar (1933) side 212–21.

side 288. Se nærmere Hjalmar Karlgren: Ändamålsbestämmelse och Stiftelse (Lund 1951) side 110 ff. og Henrik Hessler: »Några spörsmål om tillsyn över stiftelser« i Festskrift tillägnad Halvar Sundberg (Uppsala 1959) side 175–202.

Om den *engelske* ordning med »Charity Commissioners« (med appel til domstolene), se »The Charities Act, 1960« sects. 1, 6–8, 20–29 og 42, jfr. George W. Keeton: The modern Law of charities (London 1962) side 175 ff. Om reglerne i de tyske enkeltstater, særligt Baden og Bayern, se Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962) side 85.

I *dansk* ret findes – omend med udtalt gradation i henseende til tilsynets omfang og myndighedernes beføjelser – tilsyn f. eks. med banker, se ovenfor side 128–30, med forsikringsselskaber, se ovenfor side 130–32, med sparekasser, se ovenfor side 132, og med kredit- og hypotekforeninger, se lovbekendtgørelse nr. 139 af 15. april 1957 §§ 12–15 og lov nr. 197 af 4. juni 1964 §§ 12–18 – altså tilsyn begrundet i virksomhedens *art*. Et eksempel på et vist tilsyn begrundet alene i *organisationsformen* haves i aktieselskabslovgivningen, se side 86–89.

Om tilsynet med *familiefideikommisser* se lov om Lenskontrollen nr. 101 af 2. maj 1914 og nu lov nr. 6 af 23. januar 1931 og lov nr. 139 af 1. maj 1954 § 14.

Bortset fra, at sparekasser i loven betegnes som »selvejende«, se ovenfor side 34, er det imidlertid gentagne gange påpeget som karakteristisk for dansk ret, at der savnes almindelig hjemmel til at kræve det offentliges medvirken ved oprettelsen af en erhvervsdrivende selvejende institution (såvel som ved »stiftelser« iøvrigt), se således ovenfor side 250–52 om kgl. konfirmation.

Dette indebærer imidlertid ingenlunde, at en lovligt oprettet selvejende institution skulle kunne leve sit liv uden nogen form for indblanding fra myndighederne (bortset selvfølgelig fra skattevæsen, anklagemyndighed og politi, sundhedsvæsen o.s.v., o.s.v).

I det hele vil det være de i praksis udviklede regler for tilsyn med legater og stiftelser[68]), der kommer til anvendelse, og efter disse vil

68. Jfr. R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 131 ff.; J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 114–28; Fr. Vinding

såvel opretterens vilje som institutionens formål kunne blive bestemmende for indholdet af myndighedernes kompetence.

Et vidnesbyrd fra seneste tid om det offentliges interesse indeholdes i Justitsministeriets cirkulære nr. 11 af 26. januar 1960 (Min. Tid. A. side 9) til samtlige skifteretter og Revisionen af eksekutorboer i København:

»Man skal herved anmode om, at der i dødsboer, der er undergivet offentlig skiftebehandling, og i hvilke der udlægges arv til *et legat, en stiftelse eller en anden institution, med hvis midler der føres tilsyn af et ministerium eller en anden myndighed* (udhævet her), samtidig med midlernes udlevering til institutionens bestyrelse må blive givet meddelelse til den tilsynsførende myndighed herom . . .[69])

Meddelelse bør gives, uanset om arven tilfalder en forud bestående eller *en som led i boets behandling oprettet institution*« (udhævet her).

Da det er skifteretterne (henholdsvis Revisionen af eksekutorboer), der påser, at *selve skiftet* er behørigt foretaget, herunder at testators vilje er sket fyldest, må indberetningspligten fra disse myndigheder til »den tilsynsførende myndighed« tage sigte på det *fremtidige* (administrative) *tilsyn* med midlernes forvaltning.

En besvarelse af spørgsmålet om, i hvilke tilfælde et sådant tilsyn skal etableres, yder cirkulæret imidlertid ikke noget direkte bidrag til: Tilfalder arven en »forud bestående institution«, må indberetning selvsagt ske, hvis der allerede »føres tilsyn« med denne, og ellers ikke; men hvorledes skal skifteretterne (og Revisionen) forholde sig i de i cirkulærets slutningsord omhandlede tilfælde, altså hvor det drejer sig om en i boet nyoprettet institution?

Her kan vejledning alene søges uden for cirkulæret – altså i de tidligere i så henseende fulgte regler.

Kruse: Ejendomsretten I., 3. udg. (1951) side 522; Erik M. Goldschmidt, U.f.R. 1950 B. side 128 ff.

69. I privatskiftede boer har arvingerne ingen indberetningspligt, men indberetning skal gives fra skifteretten, såfremt udlæg til et legat m. v. måtte fremgå af arveanmeldelsen.

KAPITEL 7

A. Vedtægterne er konfirmerede

Af afgørende betydning vil det herefter være, om institutionens vedtægter forsynes med *kgl. konfirmation*, idet denne »indeholder et Tilsagn om, at Staten vil haandhæve Fundatsens Forskrifter« (Olivarius, se note 68, side 114).

Med konfirmation følger derfor »tilsyn« – i almindelighed udøvet gennem det ministerium, der har ekspederet konfirmationen – medmindre vedtægterne selv udtrykkeligt bestemmer, at institutionen skal være fritaget for offentligt tilsyn.

Et sådant forbehold antages at være foreneligt med ønsket om konfirmation, *jfr.* kgl. resolution af 19. november 1828 § 1 i kancellicirkulæret af 6. januar 1829 om indsendelse til revision i Kancelliet af regnskaberne for »alle Stiftelser, Legater og Fonds . . ., der ikke allerede ere henlagte under en anden fra den bestyrende Autoritet selv forskjellig og den overordnet Autoritets Revision og Decision, og *heller ikke ved gyldige Familiedispositioner ere undtagne fra sligt Overtilsyn*« (udhævet her). »Denne Fritagelse kan dog kun gælde, saa længe Stiftelsen styres i Overensstemmelse med Reglerne i den paagældende Fundats; overtrædes disse, maa Staten være berettiget til at gribe ind og, om fornødent, selv overtage Stiftelsens fremtidige Forvaltning«.[70])

Med »offentligt tilsyn« følger normalt:

1. Sikring af midlernes tilstedeværelse gennem *prohibitivpåtegning, tinglysning m. v.*

For *erhvervsdrivende* selvejende institutioner vil dels aktivernes art, dels den forudsatte større bevægelighed hos disse (f.eks. varer o.l.) dog begrænse anvendelsen af sådanne foranstaltninger.

2. Krav om *indsendelse af årligt regnskab*. Dette underkastes revision såvel med hensyn til det talmæssige som med hensyn til vedtægternes overholdelse, se ovenfor side 190–91 og 282–84.

3. *Kasse- og aktiveftersyn* ved den (af tilsynsmyndigheden) antagne revisor.

4. Adgang til - ex officio eller efter klage fra private (uden sær-

70. Citaterne er fra Olivarius (se note 68) side 114–15; se også ovenfor side 287–88.

lig begrænsning i kredsen af disse) – at meddele bestyrelsen *pålæg* om at *ophøre* med en formentlig vedtægtsstridig handlemåde eller at *foretage* vedtægtskrævede foranstaltninger samt adgang til, hvis pålægget ikke efterkommes, at foranledige sagen indbragt for domstolene, jfr. f. eks. U.f.R. 1935, side 445, se ovenfor side 181 note 26 (om Nebbegaard, hvor Højesteret fandt Socialministeriets pålæg ubeføjet).

5. Adgang til at *fastsætte*, resp. *godkende honorarer* til bestyrelsesmedlemmer, se ovenfor side 277, og revisorer, jfr. Olivarius (se ovenfor side 336 note 68) side 122.

6. Adgang – og pligt – til i fornødent fald, se ovenfor side 286–88, at *foranstalte en ny bestyrelse indsat*. Samt endelig

7. *for bestyrelsen* adgang til at forelægge tilsynsmyndigheden *tvivlsomme retsspørgsmål og æske dens udtalelse derom.*[71])

B. Vedtægterne er ikke konfirmerede

Er vedtægterne *ikke konfirmeret, og* er der *ikke* efter opretterens gyldige bestemmelse *pligt til at søge konfirmation*, vil der ikke blive spørgsmål om den systematiske fortløbende kontrol, som er omtalt under A. 1–3.

Iøvrigt synes man at måtte sondre efter institutionens *formål*.

1. *Institutionens formål er »offentligt«*

Er formålet »offentligt«, se ovenfor side 319, hvilket i denne forbindelse må forstås som et formål, der har almen interesse (modsat et rent individuelt eller familiemæssigt formål), således at eventuel konfirmation ikke ville være blevet nægtet på grund af formålet, må

71. I skrivelse nr. 360 af 4. december 1940 (Min. Tid. A.) til bestyrelsen for »Slagtermester Peter Poulsens Legat« har således Justitsministeriet udtalt, at »Slægt« ikke kan antages at omfatte »besvogrede«, men at spørgsmålet endeligt henhørte under domstolene. Se derimod ovenfor side 322 om begrebet »Familie«.

man formentlig antage, at vedkommende myndighed (ministerium), hvis dette ikke kolliderer med opretterens lovligt tilkendegivne vilje, har *ret*, men ikke pligt, til konkret at gribe ind, som under A. 4 omtalt, eller til at udøve beføjelser som under A. 5 og 6 anført.

Med rette har Erik M. Goldschmidt (se note 68) på side 131 i denne sammenhæng – ligesom iøvrigt allerede Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten II. (1929) side 514 – peget på Højesterets dom i U.f.R. 1913 side 126 i sagen: fhv. kontorchef F. L. d'Auchamp og læge E. d'Auchamp ctr. forlagsboghandler Em. Langhoff:

I sidste halvdel af det 16. århundrede havde møntmester Povl Fechtel til optagelse af 14 fattige og til støtte for trængende medlemmer af hans slægt oprettet et »hospital« med en ejendom i Møntergade og en i Hamborg anbragt kapital på 3000 rdl. Hamburger Courant.

Da den oprindelige fundats var bortkommet, blev der den 4. januar 1661 af »Arvinger og Efterkommere« oprettet en ny, hvorefter stiftelsen skulle forvaltes af en »god og oprigtig Mand af Slægten eller Svogerskabet, her i Staden boendes«, der hvert andet år skulle aflægge regnskab til »samtlige paarørende Venner«.

I de følgende hundrede år voksede og spredtes slægten så stærkt, at man udarbejdede en »forandret og forbedret Fundation«, der blev forsynet med kgl. konfirmation den 18. juni 1784. Ledelsen skulle herefter overlades til »tvende Administrateurer samt en Forstander og Regnskabsfører« – alle af stifterens familie; ved forstanderledighed vælger »Administrateurerne« en ny forstander; og forstanderen i forbindelse med den tilbageværende »Administrateur« vælger ved vacance en ny »Administrateur«; i tilfælde af uenighed mellem »Administrateurer« og forstander skulle tilkaldes »en bekendt og redelig Mand af Familien« til at vælge mellem de stridende standpunkter. Forstanderen skulle årligt aflægge regnskab til »Administrateurerne« inden udgangen af januar.

I 1907 eksproprieredes bygningen i Møntergade, og hospitalet flyttedes til en nybygning på Frederikssundsvej; foruden denne ejede stiftelsen da 145.000 kr. i obligationer. Sagsøgerne var administratorerne (uden at være i slægt med opretteren), medens sagsøgte (der var slægtning) var forstander; i anledning af det stærkt forøgede arbejde med flytning m. v. rejste forstanderen krav om et honorar på 6.000 kr., og administratorerne ønskede derefter, at »Hospitalet blev undergivet nogen Kontrol fra det Offentliges Side«, og vedtog mod forstanderens stemme en ny fundats af 7. november 1910, der gennem Justitsministeriet forsynedes med kgl. konfirmation af 1. februar 1911 (Min. Tid.

1911 A. side 170); efter § 4 skulle det af forstanderen inden 1. februar aflagte regnskab af administratorerne inden 1. april indsendes til ministeriet til revision. Særligt dette sidste modsatte forstanderen sig, da der derved ville »gives det Offentlige en Ret over Hospitalet og dets Midler, hvortil ingen Hjemmel haves i de tidligere Fundatsers Bestemmelser«. Hof- og Stadsretten var enig i, at regnskabsaflæggelse m. v. ikke kunne udstrækkes udover fundatsen af 1784, men Højesteret udtalte:

»Denne Stiftelse, der bl. a. ved den på den tidligere Fundats af 18. Marts 1784 erhvervede kgl. Konfirmation har opnaaet offentlig Anerkendelse, maa *saavel* af den Grund *som i Betragtning af dens Formaal* (udhævet her) være undergivet sædvanligt Tilsyn af det Offentlige i Overensstemmelse med Lovgivningens almindelige Grundsætninger, jfr. den ved Kancellicirkulære af 30. September 1820 bekendtgjorte kgl. Resolution af 13. s. M.[72]) og Pl. 12. Juli 1843 § 7.[73]) Da nu den nye Fundats ... ikke gør nogen Forandring i den ældre Fundatses Hovedbestemmelser og kun giver saadanne nye Forskrifter, som til Sikring af en forsvarlig Bestyrelse af Stiftelsens Midler maa anses for paakrævede eller nødvendige, vil den nye Fundats være at anerkende som gyldig, hvorved bemærkes, at det maa blive uden Betydning, om Appellanterne, af hvem Konfirmationen er ansøgt, rettelig have været indvalgte i Bestyrelsen«.

---

72. Resolutionen hjemler efter sin ordlyd et almindeligt tilsyn med »alle af Private stiftede Legater og Donationer«. Om bestemmelsens bortfald henvises til Goldschmidt (se note 68) side 130 note 8.

73. Placatens § 7 bestemmer: »Såfremt der i Anledning af Rettigheden til at disponere over ... en Stiftelse ... skulle forekomme sådanne Tilfælde, paa hvilke de i denne Vor Anordning givne almindelige Regler ikke kunne anvendes« (nemlig, hvor ingen melder sig efter offentlig indkaldelse, og hvor fundatsen ikke indeholder særlige bestemmelser for dette tilfælde) »skal det af Vore Regjeringskollegier, hvorunder Stiftelsen ... sorterer, være bemyndiget til at afgjøre Spørgsmaalet ..., medmindre det efter sin Beskaffenhed bør indstilles til Vor egen allerhøieste Resolution eller de Vedkommende maatte ønske Spørgsmaalet afgjort ved Domstolene og det efter sin Natur dertil egner sig«. Se om bestemmelsen iøvrigt Oppermann (se note 68) side 57; Olivarius (se note 68) side 47, hvorefter § 7 kun kan bruges på stiftelser med »offentlige« formål.

Således som højesteretsdommen er formuleret (»saavel . . . som«), må det utvivlsomt med Goldschmidt antages, at det er »sandsynligt, at Højesteret var kommet til samme resultat, selv om fundatsen af 1784 ikke havde været kgl. konfirmeret«. Uanset dommens principielle karakter foreligger der dog ingen »officiøs« kommentar til dommen (i T.f.R.).

I de her under B. 1. omhandlede tilfælde må det formentlig bero på skifterettens (resp. Revisionen af eksekutorboers) skøn, om indberetning *efter Justitsministeriets ovennævnte cirkulære af 1960* skal ske.

2. *Formålet er ikke »offentligt«*

Er institutionens formål *ikke »offentligt«* i den foran side 339 angivne forstand, er det formentlig rettest (i overensstemmelse med den almindelige opfattelse, se ovenfor side 336 note 68) at anse det for gældende ret, at den offentlige administration som sådan – bortset fra lovbrud, der kan være genstand for offentlig påtale – hverken har pligt eller adgang til at gribe ind, ejheller ved anlæggelse af anerkendelsessøgsmål ved domstolene. I disse tilfælde skal indberetning efter Justitsministeriets cirkulære af 1960 derfor ikke finde sted.

Tilfredsstillende er denne tilstand ikke.

KAPITEL 8

Vedtægtsændringer

Indledning

Ligesom det retlige grundlag for *tilblivelsen* af en erhvervsdrivende selvejende institution er en derpå rettet gyldig viljeserklæring (se ovenfor side 215 ff.), således vil også, som gentagne gange berørt, rettesnoren og grænserne for dens *liv og virke* være at søge i de derom *ved oprettelsen* anordnede viljesbestemmelser (fundats, vedtægter m. v., se ovenfor side 273 og 296 ff.), hvadenten disse måtte være forsynede med kgl. konfirmation eller ej (se ovenfor side 250–52); dette udgangspunkt synes at måtte fastholdes også ved behandlingen af spørgsmål om *eventuelle senere* ændringer i denne institutionens »grundlov«.

I. Vedtægterne indeholder regler om vedtægtsændringer

Indeholder vedtægterne regler om, hvorledes vedtægtsændringer kan ske (hvilket i nyere tid i stigende grad synes at være tilfældet), vil en ændring, der er blevet til under iagttagelse af disse forskrifter, normalt kunne godtages.

Er stiftelsesakten en disposition i opretterens (opretternes) levende live, er dette særlig klart; men det samme kan formentlig antages, hvor institutionen er oprettet ved testamente, der hjemler adgang for bestyrelsen og/eller andre til at foretage vedtægtsændringer; uden for rene omgåelsestilfælde vil dette næppe kunne betragtes som en »ulovlig delegation af testationsretten«.[1])

1. Se herom Fr. Vinding Kruse i T.f.R. 1957 side 419 ff. og 1958 side 202; O. A. Borum i T.f.R. 1958 side 100–05; og Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 116–18; samme: Arveret (1965) side 83.

Efter *Carlsbergfondets* statuter art. XXV kræves til vedtægtsændringer enstemmig indstilling af direktionen (se ovenfor side 43) til Videnskabernes Selskab (se ovenfor side 171 note 16), der efter de sædvanlige afstemningsregler tager stilling dertil.

Berører forandringen Det Nationalhistoriske Museums interesser, kræves yderligere approbation af kongen; Carlsberg laboratoriets formål (at tilvejebringe og udvikle et »muligst fuldstændigt videnskabeligt Grundlag for Maltnings-, Brygnings- og Gæringsoperationerne«) må ingensinde opgives, og laboratoriet må aldrig skilles fra ejendommen Carlsberg, så længe der i samme drives bryggeri; ejheller må laboratoriet nogensinde sammensmeltes med noget andet institut.

Efter den under 28. december 1933, se ovenfor side 44 note 44, konfirmerede fundats for *Thomas B. Thriges Fond* § 3 skulle fonden yde støtte til »Industriens eller Haandværkets« trivsel. Efter § 15 kan fundatsen ikke forandres, »uden at 4/5 af Bestyrelsen og Ministeriet for Handel og Industri dertil giver Sanktion«. Den 13. september 1961, Min.Tid. 1961 B. side 41, er der meddelt konfirmation på en ny affattelse af § 3, hvorefter støtten ydes »til gavn for dansk erhvervsliv, fortrinsvis industri og håndværk«.

Grænsen mellem på den ene side vedtægtsændringer og på den anden side almindelige vedtægtsmæssige beslutninger kan undertiden være vanskelig at drage, f. eks. hvor det besluttes at overføre midler fra institutionen til en nystiftet fond e. l. med eget formål, der afviger fra »moderfondens«, se således ovenfor side 218 note 5 (om »Carlsberg Mindelegat for Brygger I. C. Jacobsen«).

Men selv, hvor vedtægternes regler om *fremgangsmåden* ved vedtægtsændringer nøje er fulgt, kan der dog opstå spørgsmål om, hvorvidt det *reelle indhold* af de nye bestemmelser fjerner sig så stærkt fra alt, hvad opretteren kunne have forestillet sig, at der af hensyn hertil må indfortolkes materielle grænser for ændringsadgangen, selv hvor vedtægterne ikke (hverken direkte eller indirekte) siger noget derom.

Vejledende kan det allerede her siges, at en beslutning, der formelt er truffet i overensstemmelse med vedtægterne, og som alene ændrer *forvaltningsmåde* o. l., snarere vil kunne passere end en beslutning, der rører ved *formålet* selv, uden at dog denne sondring altid vil være helt skarp, jfr. nedenfor side 354–59.

Hvor de oprindelige vedtægter er konfirmerede, må det normalt underforstås, at også ændringer skal forsynes med kgl. konfirmation for at få gyldighed.

Censuren over for vedtægtsændringer og over for grænsen mellem sådanne og »almindelige« vedtægtsmæssige beslutninger vil kunne udøves af domstolene, se ovenfor side 299–305 (forsåvidt der findes en kompetent sagsøger), respektive af administrationen i de tilfælde, hvor denne, se ovenfor side 335–42, kan anses for »tilsynsførende«.

Spørgsmålet om vedtægtsændringer i de »medlemsløse« stiftelser m. v. er i nogen grad parallelt med spørgsmålet om grænserne for et flertals ret i en forening eller anden »korporation« til at ændre vedtægterne med bindende virkning for mindretallet; se herom Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I., 3. udgave (1951) side 400–401; Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) side 118–24; og Ernst Dyrbye: Retsforholdet mellem Andelsforeninger og deres Medlemmer (1954) side 76–93. Om vedtægtsændringer i aktieselskaber se Aktieselskabslovens §§ 18 og 57.

II. Vedtægtsændringer uden direkte vedtægtsmæssig hjemmel (»permutation«)

Som et *særligt spørgsmål* (om »permutationsret«) foreligger problemet om vedtægtsændringer egentlig først, *såfremt* de oprindelige vedtægter intet indeholder herom; *såfremt* de direkte forbyder ændringer – helt eller på visse punkter (se ovenfor side 344 om Carlsbergfondet); eller *såfremt* der er tale om ændringer, der i form eller indhold går ud over, hvad vedtægterne tillader (forudsætter).

Her kan spørges: (A) om der alligevel er mulighed for at gennemføre de pågældende vedtægtsændringer; (B) hvem der i bekræftende fald er beføjede hertil; og (C) efter hvilke retningslinier ændringerne kan ske.

Men disse problemer er ikke specielle for erhvervsdrivende selvejende institutioner; de foreligger på tilsvarende måde i forhold til »stiftelser« i almindelighed, og under vor lovgivnings tavshed er det

derfor reglerne om »permutationsretten« ved disse, der må henvises til.[2])

Her skal kun forsøges en kort oversigt.

A. Kan sådanne ændringer (»permutation«) foretages?

I retsforfatninger, hvor tildeling af retsevne er betinget af en offentlig akt – koncession eller registrering – må det være nærliggende, at også ændringer i det retlige grundlag for institutionen under dennes bestående senere kan ske.

I den *tyske* Borgerlig Lovbog § 87, den *schweiziske* Civillovbog art. 86 (der ikke gælder familiestiftelser) og den *finske* lov om stiftelser af 5. april 1930 § 17 er adgang til ændring, selv af formålet, da også udtrykkeligt hjemlet.

Også iøvrigt finder man undertiden direkte lovhjemmel herfor.

Se således nu om *engelsk* ret »The Charities Act, 1960« sects. 13–15; jfr. O. R. Marshall i The modern Law Review vol. 24 (1961) side 453–57.

I *Danmark, Norge* og *Sverige* mangler *almindelige* lovregler i emnet ganske. Men i alle tre lande har der i administrativ praksis udviklet sig en »permutationsret«, se note 2, der i de hidtil prøvede

2. Foruden »Philomusus om Stiftelser« (1771), se ovenfor side 79–80, kan særlig nævnes A. S. Ørsteds foredrag fra 1801: »Om Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet«, trykt i Eunomia I. (1815) side 1–38 (Privatretlige Skrifter II. (1930) side 1–25); R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 167–81; J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) side 129–39; O. A. Borum: »Dødsgaver. – Aftalers Bestaaen under forandrede Forhold« (1939) side 44–47 (også i T.f.R. 1939 side 127 ff.); Stig Iuul: »Permutationsretten« i Festskrift til Professor, Dr. juris Vinding Kruse (1940) side 135–53; Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I. 3. udg. (1951) side 520 ff.; Henrik Hessler: Om Stiftelser (Stockholm 1952) side 359–514; Finn Hiorthøy: »Retten til å omdanne stiftelser« i T.f.R. 1952 side 162–84; Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 204–06; samme: Legater og stiftelser (1962) (jfr. J. Trolle i U.f.R. 1962 B. side 80–84) og Arveret (1965) side 182–85.

tilfælde er blevet anerkendt af domstolene; når »stiftelser« kan skabes umiddelbart ved privat viljeserklæring, må begrundelsen for sådan indskriden (permutation) *enten* søges i, at der *også i tid* må være grænser for den enkeltes adgang til at binde kommende slægter[3]), *og/eller* søges i en hensyntagen netop til opretterens vilje, der under ændrede faktiske forhold må kræve en tilpasning af vedtægterne efter, hvad opretteren under disse ændrede forhold må antages at ville have ønsket.[4])

Hvor grundlaget for »stiftelsen« er et testamente, og testator er død efter 1. april 1964, da Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 trådte i kraft, findes nu en regel i § 69, hvorefter justitsministeren, hvor testator har pålagt en arving en bestemt anvendelse af arven eller indskrænkninger i rådigheden over denne, når hensynet til arvingens tarv taler derfor – navnlig hvis forholdene har forandret sig – kan tillade sådanne afvigelser fra testamentet, som ikke væsentlig fraviger testationens formål og karakter.

Har testator indsat nogen til at påse overholdelsen af sådan forskrift, kan afvigelsen ikke ske uden dennes samtykke, medmindre særlige omstændigheder taler derfor.

Hermed har det offentliges »permutationsret« over for private dispositioner fundet bekræftelse i lovgivningen.

B. Hvem tilkommer sådan ændringsbeføjelse (»permutationsret«)?

I tysk, schweizisk og finsk lovgivning er det *administrative* myndigheder (i Finland altid Justitsministeriet), der har »permutationsret«.

3. Se ovenfor side 57 note 62 og side 189 om Gierke; på linie hermed er Ørsted (i Eunomia side 9, 1930-udgaven side 6): »At en Testamentmager ikke, uden Urimelighed, kan agtes som sit Lands Lovgiver til evig Tid, er i Grunden et meget godt Argument«; og Fr. Vinding Kruse (se note 2) side 523–26, der også peger på betænkeligheden ved andre »evige« rettigheder, grundbyrder og servitutter.

4. Jfr. Borum (se note 2) om, at dispositioner må anses for truffet med for-

I tysk ret (B.G.B. § 87, stk. 3) tilføjes, at stiftelsens bestyrelse skal »høres« forinden.

I England er der pålagt bestyrelsen (the trustees) pligt til at søge udvirket vedtægtsændring, hvor sådan er påkrævet, men afgørelsen er henlagt til *retten* (the Chancery Divison of the High Court), se »Charities Act, 1960«, sect. 13 (5).

I Sverige[5]) og Norge[6]) tilkommer afgørelserne principielt »kongen« (administrationen), dog at det i norsk ret er blevet hævdet[7]), at »kongens« ret kun gælder »offentlige« stiftelser (med konfirmeret fundats), medens permutationsretten ved »private« stiftelser endeligt skulle ligge hos stiftelsernes eget »styre«.

I dansk ret er der enighed om, at det offentliges almindelige »permutationsret« tilkommer *centraladministrationen*, nærmere bestemt det ministerium, gennem hvilket konfirmation er meddelt, eventuelt ville kunne have været søgt, jfr. ovenfor side 287[8]) og nedenfor side 352 under 2.

---

behold om de bestående forhold (»rebus sic stantibus«); se også Ernst Andersen (se note 2).

5. Jfr. Hessler (se note 2) side 388 ff.; sagerne ekspederes gennem Justitiekanslerämbetet.
6. Jfr. Hiorthøy (se note 2) side 170 om henlæggelse (i 1909) af sådanne afgørelser til Kirke- og Undervisningsdepartementet, nu til Socialdepartementet.
7. Af Nikolaus Gjelsvik: Norsk personrett, 2. udg. ved Per Augdahl (Oslo 1934) side 106; se hertil Hiorthøy (se note 2) side 180–84.
8. Når Borum og Stig Iuul (se note 2) taler om *Justitsministeriet* som udøver af »permutationsretten«, hænger dette sammen med, at de (fortrinsvis) sigter til emner under dette ministeriums forretningsområde, såsom frigivelse af båndlagte midler og fravigelse af testamenter (i almindelighed); jfr. Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 206 note 19; i U.f.R. 1962 B. side 73–74 samt i Legater og stiftelser (1962) side 23–24 og 37–41 og i Arveret (1965) s. 185.

   Ved kgl. resolution af 19. januar 1965, jfr. bekendtgørelse nr. 29 af 15. februar 1965, er »alle sager angående spørgsmål om ændring (permutation) af bestemmelser i testamenter, gavebreve eller tilsvarende dokumenter« overført til Justitsministeriet, jfr. Arvelov 1963 § 69. Reglen

Kun undtagelsesvis har *lovgivningsmagten* grebet ind. Dette er således sket ved den ovenfor side 104–08 omtalte lov nr. 127 af 16. april 1957 om sammenslutningers og institutioners landbrugsjord § 5 og i lov om landbrugsejendomme nr. 114 af 4. april 1967 § 22, der bestemmer:

»Stk. 1. Den ansvarlige ledelse for et selskab m. v. kan uanset bestemmelser i vedtægt, fundats el. lign. afhænde ejendomme eller arealer, der benyttes jordbrugsmæssigt.

Stk. 2. I det omfang et selskab m. v. som følge af bestemmelserne i denne lov afskæres fra at erhverve landbrugsejendomme, kan ledelsen anvende midlerne til køb af fast ejendom af anden art eller anbringe dem i overensstemmelse med de regler, der af justitsministeriet« – se nu ovenfor side 36, note 38 – »er fastsat for anbringelse af myndiges båndlagte midler. Det samme gælder om midler, som fremkommer ved salg af ejendomme eller arealer som nævnt i stk. 1.

Stk. 3. For selskaber m. v. under offentligt eller andet særligt foreskrevet tilsyn kræves tilsynets godkendelse af de i stk. 1 og 2 hjemlede fravigelser fra vedtægt, fundats el. lign.«

I motiverne til lovforslaget, Folketingstidende 1956–57, Till. A. sp. 126–27, kommenteres reglen således:

»I oprettelsesbreve og fundatser for en del stiftelser indeholdes bestemmelser, der enten direkte forbyder salg af stiftelsernes jorder eller dog forudsætter, at disse bevares i stiftelsernes eje. Tilsvarende regler kan være fastsat i et selskabs eller anden sammenslutnings vedtægter.

For at gøre det muligt for sådanne stiftelser og sammenslutninger at afhænde landejendomme vil det være nødvendigt at skabe hjemmel for at fravige de nævnte fundatsbestemmelser m. v. og en hertil sigtende bestemmelse er udformet i forslagets § 5, stk. 1.

Det bemærkes i denne forbindelse, at der foreligger tidligere eksempler på, at der ved lov er tilvejebragt hjemmel for at fravige kgl. konfirmerede fundatser. I en lov af 21. juni 1854, §§ 1 og 4, (ophævet ved lov nr. 241 af 7. juni

---

praktiseres imidlertid således, at andragender om permutation af konfirmerede fundatser fremdeles skal sendes til det konfirmerende ministerium, og af *dette* forelægges Justitsministeriet, jfr. Sten O. Lüders i Advokatbladet 1966 side 67–68.

1952 § 12) fik besiddere af len, stamhuse, og fideikommisser samt bestyrere af offentlige stiftelser, kirker, hospitaler og klostre m. v. ret til »uden særlig bevilling og uden hensyn til de derimod stridende bestemmelser i erektionsbreve at afhænde« det institutionen tilhørende bøndergods. Fra nyeste tid kan henvises til lov nr. 139 af 1. maj 1954 om familiefideikommissers overgang til fri ejendom. Ved denne lovs gennemførelse har lovgivningsmagten lige så lidt, som tilfældet var med hensyn til lensafløsningsloven nr. 563 af 4. oktober 1919, følt sig bundet af oprettelsesdokumenterne, hvad enten disse var forsynet med kgl. konfirmation eller ej.

Bestemmelsen i forslagets § 5, stk. 2, som man har anset for en i hensynet til stiftelserne og sammenslutningerne begrundet konsekvens af lovforslaget, bliver i første række af betydning, når en stiftelse eller sammenslutning får midler frigjort ved afhændelse af ejendomme eller arealer, der benyttes til landbrug eller gartneri, hvad enten denne afhændelse er sket med hjemmel i fundats eller vedtægt eller med hjemmel i § 5, stk. 1; den gælder imidlertid i alle tilfælde, hvor ledelsen får midler til rådighed, som den ville kunne anvende til erhvervelse af sådanne ejendomme og arealer, hvis ikke loven havde været til hinder derfor.

De nugældende bestemmelser om anbringelse af myndiges midler er udfærdiget af Justitsministeriet den 30. juni 1948 (Ministerialtidende 1948 nr. 156).

Det er en selvfølge, at bestemmelserne ikke begrænser de beføjelser, som er tillagt ledelsen i fundats m. v.«

At udleveringen til Island af visse håndskrifter er søgt gennemført ved »*Lov* nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring i fundats af 18. januar 1760 for Arne Magnussens Legat (Den arnamagnæanske Stiftelse)«, Folketingstidende 1960–61 (2. samling), Till. A. sp. 1655–62, må dels forklares ud fra politiske ønsker om en spredning af ansvaret for udleveringen, dels ved, at det drejede sig om en disposition (deling af legatet i to afdelinger, hvoraf den ene skulle forvaltes af universitetet i Reykjavik), der reelt i hvert fald lå på grænsen af, hvad man ellers har henført under permutationsretten. Se om spørgsmålet Alf Ross i U.f.R. 1957 B. side 75–92 og 1961 B. side 171–75; Poul Andersen smstds. 1961 B. side 149–51 og 197–98; Egon Larsen, smstds. 1961 B. side 198 samt kroniker af Viggo Starcke og Thøger Nielsen i Berlingske Tidende den 5. april og den 5. juni 1961, og nu ovenfor side 270 om Højesterets dom i U.f.R. 1967 side 22, der her forkaster anvendelse af permutationssynspunktet.

At administrationen skulle forsøge en permutation imod en endnu levende *opretters* ønske, er næppe tænkeligt, hvadenten han er medlem af institutionens bestyrelse eller ej. Omvendt vil man utvivlsomt

fra centraladministrationens side strække sig langt med hensyn til godkendelse af vedtægtsændringer, der måtte ønskes af en endnu levende opretter med tiltrædelse af institutionens (øvrige) bestyrelse. Nogen egentlig, selvstændig ret for stifteren kan dog næppe anerkendes, jfr. de ovenfor side 293 og side 302 omtalte domme i U.f.R. 1925 side 903 og 1930 side 398.

Også ved spørgsmål om vedtægtsændringer må principielt fastholdes det hovedsynspunkt, at når først institutionen lovligt er kommet til eksistens, er den en selvstændig retlig enhed, der lever sit liv uafhængigt af stiftere, donatorer etc., se ovenfor side 219 ff. (Anderledes Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 11 og 121).

1. *Institutionen har konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål*

I hvilket omfang den vedtægtsbestemte *bestyrelse* skal medvirke til en vedtægtsændring, er næppe helt klarlagt; normalt vil initiativet udgå fra bestyrelsen, men hvor det drejer sig om *institutioner med konfirmerede vedtægter eller dog med »offentligt« formål*, se ovenfor side 319 og 339, er dette ikke nogen nødvendighed.[9]) I sagen i U.f.R. 1935 side 445, hvor Socialministeriet stillede krav om salg af lystejendommen »Nebbegaard«, der efter fundatsen skulle bebos af legatets administrator, fandt Højesteret det »ved det om Driftsresultaterne oplyste og det iøvrigt fremkomne ... ikke paa nærværende Tidspunkt begrundet at fravige den ved Fundatsen trufne Ordning,

9. Se dog Ernst Andersen: Arv og legat (1961) side 206: »Der ligger også en vis praktisk garanti deri, at ændringer kun kan foretages, når der stilles et forslag herom af bestyrelsen, og dette tiltrædes af vedkommende ministerium«; samme: Legater og stiftelser (1962) side 14, 105–107, og samme: Arveret (1965) side 185: »Der ligger en garanti for, at der ikke bliver begået overgreb deri, at *permutation ikke foretages, medmindre der foreligger en indstilling derom fra stiftelsens bestyrelse*. Det ministerium, hvorunder stiftelsen henhører, kan næppe skride ind og forlange fundatsen ændret eller selv ændre den under påberåbelse af, at den er blevet åbenbart uhensigtsmæssig«.

som ikke har været til Hinder for Anvendelsen af ikke helt ringe Midler til Opfyldelse af Legatets Formaal, og som maa antages at være den, som Legatets Stifter har haft for Øje«. Afgørelsen er således baseret på en realitetsprøvelse og indeholder intet om, at permutation ikke principielt skulle kunne gennemtvinges mod bestyrelsens ønsker, når permutationen sagligt lå inden for de for udøvelsen heraf anerkendte grænser, jfr. nedenfor under C.

At disse grænser kan påkendes af domstolene (når der er en kompetent sagsøger), er således utvivlsomt; jfr. (foruden »Nebbegaardsagen«) den ovenfor side 340 refererede højesteretsdom i U.f.R. 1913 side 126 (Povl Fechtels hospital) og den nedenfor side 359 omtalte højesteretsdom i U.f.R. 1935 side 254 (om »degnen i Hellevad«).

2. *Institutionen har hverken konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål*

Hvis institutionen *ikke har konfirmerede vedtægter, og hvis dens formål ejheller er »offentligt«*, jfr. ovenfor side 342, er det vistnok rettest efter hidtidig praksis at antage, at permutation ved myndighedernes indgriben, respektive med deres sanktion, ikke kan ske; sml. om norsk ret ovenfor side 348 med note 7.

I disse tilfælde må en påkrævet vedtægtsændring formentlig (kunne) gennemføres af bestyrelsen alene under iagttagelse af de nedenfor under C. anførte synspunkter og under sædvanlig kontrol af domstolene (jfr. også Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 129–30).

C. Efter hvilke retningslinier kan eventuelle vedtægtsændringer gennemføres?

Indledning: Fremmed ret

Efter den *tyske* Borgerlige Lovbog § 87, stk. 1, kan myndighederne skride ind, hvis opfyldelsen af stiftelsesformålet er blevet umulig, eller den truer

almenvellet; stk. 2 fastsætter derhos: »Bei der Umwandlung des Zweckes ist die Absicht des Stifters tunlichst zu berücksichtigen, insbesondere dafür Sorge zu tragen, dass die Erträge des Stiftungsvermögens dem Personenkreise, dem sie zustatten kommen sollten, im Sinne des Stifters tunlichst erhalten bleiben«, jfr. nærmere Hubert Merkert: Die Unternehmensstiftung als Rechtsproblem (Heidelberg 1962) side 87–88.

Den *schweiziske* Civillovbog art. 86 har derimod som kriterium for myndighedernes indskriden kun, at stiftelsens oprindelige formål »eine ganz andere Bedeutung oder Wirkung erhalten hat, so dass die Stiftung dem Willen des Stifters offenbar entfremdet worden ist«, jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 101–102.

Den *finske* lov af 5. april 1930 § 17 tillader ændring, når »fortfarande användning av stiftelsens medel för det fastställda ändamålet vore uppenbart onyttigt eller stridande mot lag eller god sed och nytt ändamål, som ej väsentligen skiljer sig från det ursprungliga, lämpligen kan för stiftelsen bestämmas«.

Den *engelske* »Charities Act, 1960«, sect. 13 om permutation, finder anvendelse:

»(a) where the original purposes, in whole or in part:
  (i) have been as far as may be fulfilled, or
  (ii) cannot be carried out, or not according to the directions given and to the spirit of the gift; or
(b) where the original purposes provide a use for part only of the property available by virtue of the gift; or
(c) where the property available by virtue of the gift and other property applicable for similar purposes can be more effectively used in conjunction, and to that end can suitably, regard being had to the spirit of the gift, be made applicable to common purposes; or
(d) where the original purposes were laid down by reference to an area which then was but has since ceased to be a unit for some other purpose, or by reference to a class of persons or to an area which has for any reason since ceased to be suitable, regard being had to the spirit of the gift, or to be practical in administering the gift; or
(e) where the original purposes, in whole or in part, have since they were laid down –
  (i) been adequately provided for by other means; or
  (ii) ceased, as being useless or harmful to the community, or for other reasons, to be in law charitable; or
  (iii) ceased in any other way to provide a suitable and effective method of using the property available by virtue of the gift, regard being had to the spirit of the gift«.

Såfremt stifteren i sin disposition har givet udtryk for, at denne er båret af »a *general* charitable intention«, kan det under de ovenfor anførte vilkår tillades at anvende midlerne »cy-près« (d.v.s. så nær ved det oprindelige formål som muligt). Se i det hele George W. Keeton: The modern law of charities (London 1962) side 118–66.

For »private« (non-charitable) trusts gælder cy-près regelen ikke; men kredsen af (samtlige) berettigede kan gennemføre de ændringer, de kræver, jfr. George W. Keeton: The law of trusts, 7. udg. (London 1957) side 169 og 357–62.

I svensk ret sammenfatter Hessler (se ovenfor side 346 note 2) side 448–50 de i praksis udformede regler derhen, at indgriben mod »vissa slag av bestämmelser i stiftelseförfattning kräver, att dessa blivit omöjliga, uppenbart onyttiga eller ock uppenbart kommit i strid med stiftarens avsikt med stiftelsen; i fråga om andra föreskrifter åter fordras blott, at de blivit olämpliga eller opraktiska«. Hessler tilføjer, at grænsen mellem de to således opstillede grupper ofte vil falde sammen med sondringen mellem indgreb i »ändamål« og i »organisatoriska föreskrifter«; men i det hele foretrækker forf. at lade den først opstillede gruppe omfatte: »stiftelseförfattningens *huvudbestämmelser*«.

I *Norge* kan ganske klare retningslinier næppe siges at have udviklet sig, jfr. Hjorthøy (se side 346 note 2).

Dansk ret

1. *Institutionen har konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål?*

a. *Teorien.* I *dansk teori* fremhæver *Ørsted* (se ovenfor side 346 note 2) side 36–37 (23–25), at »skjøndt vi ... nødes til at indrømme Statsmagten Ret til, efter Tid og Omstændigheder, at gjøre Forandring endog i de af Privatpersoner indrettede og af Regjeringen bekræftede Stiftelser, saa nægte vi dog ingenlunde, at der jo maa bruges den yderste Varsomhed ved Anvendelsen af denne Myndighed ... Giverens erklærede Villie bør altsaa æres, kun naar dens Skadelighed eller Unytte er aldeles evident, bør den opoffres for den bedre Indsigt. Selv i dette Tilfælde, bør Forandringen dog saa lidet som mueligt kuldkaste det væsentlige i Stifterens Plan; thi det er kun formedelst aabenbar Collision med Almeenvellet, at man tør vige fra Fundationens Forskrifter, saa kan denne Afvigelse heller ikke strække sig

videre end hin Collision. Dersom altsaa ikke selve Hensigten med Stiftelsen er ond, skadelig eller aldeles unyttig – et Tilfælde, som vel ikke let vil indtræffe – bør den ikke opgives, om man end nødes til at giøre Forandring i de Midler, Stifteren har valgt til dens Opnaaelse ... Maaskee vil nogen undres over, at en nøiagtig Grændse ei er blevet trukken for Regjeringens Myndighed i foranførte Henseende. Men man behøver kun at tænke grundigt og skarpt over hvilketsomhelst nok saa enkelt Forhold i den moralske Verden, for at overbevise sig om, at almindelige Grundsætninger ikke ere tilstrækkelige til at ordne det, naar man ikke ved Anvendelsen understyttes af en rigtig praktisk Takt, ledsaget af redelig Villie«.

Det er *Oppermann* (se ovenfor side 346 note 2) side 170–71, der (med udgangspunkt i Ørsted) har formuleret sondringen mellem:

1) Indgreb i bestemmelser om stiftelsens *formål* (der normalt kun bør ske, hvor disse formål er »skadelige eller unyttige«) og

2) indgreb i »*Maaden, hvorpaa Formaalet skal fremmes*« (idet forskrifter herom »altid kunne afløses af andre, naar disse blot ansees for mere hensigtsmæssige«).

Oppermann er dog ganske klar over, at det kan være vanskeligt at drage grænsen mellem de to grupper; og han peger endvidere på, at man også ved formålsændringer kan have friere hænder, i de tilfælde hvor stifteren har overladt udformningen af den første formålsangivelse til andre, end i de tilfælde, hvor han selv har tilkendegivet i enkeltheder, hvilke formål det er, han ønsker tilgodeset (jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 15–17).

Til Oppermann slutter sig i det hele *Fr. Vinding Kruse* (se ovenfor side 346 note 2) side 521–23, der henfører spørgsmål om legatportioners *størrelse* under forvaltningsområdet, medens *betingelser* for at komme i betragtning henføres under formålet. Vinding Kruse kræver derhos ganske særligt respekt for de *sjælelige værdier*, som opretteren har betroet institutionen, jfr. ovenfor side 302–03.

Også *Olivarius* (se ovenfor side 346 note 2) side 130 anfører sondringen mellem ændringer i formål og i forvaltning, men finder dog, at de strenge krav (som stilles ved »formålsændringer«) bør stilles

ved indgreb i *alle* bestemmelser, der »danne Stiftelsens egentlige Kærne, idet Opretteren maa antages at have lagt særlig Vægt paa dem, saaledes at de kunne betegnes som Fundatsens »Hovedbestemmelser«.«

Den ovenfor side 351 omtalte dom i Nebbegaard-sagen viser, hvorledes en bestemt »forvaltningsmåde« kan være gjort til et selvstændigt »formål«, og netop i relation til erhvervsdrivende selvejende institutioner vil dette hyppigt kunne forekomme, jfr. ovenfor side 166–70.

Hos *Stig Iuul* og (navnlig) *Borum* (se ovenfor side 346 note 2) kommer et vistnok i det hele mere samfundsmæssigt betonet syn på permutationsretten til orde med deraf følgende større frihed til ændring af »forældede« bestemmelser.

b. *Administrativ praksis.* At permutationsretten i *praksis* over for konfirmerede fundatser i den senere tid anvendes i stigende omfang – og vel også med stigende dristighed – kan næppe bestrides. Den sidste menneskealders ændringer i samfundsstrukturen, såvel med hensyn til den almindelige »økonomi« som med hensyn til det offentliges overtagelse af opgaver, der tidligere har været henvist til privat initiativ, har skabt udvidede behov herfor.

Fra Ministerialtidende 1961 B., der indeholder et righoldigt illustrationsmateriale, kan således anføres:

Side 16: Konfirmation af 4. april 1961 på tillæg til fundatser af 1937 og 1953 for »Det Friis-Skeelske legat« og »Det Scheel-Plessenske legat«, hvorefter legatportionernes antal nedsættes fra 5 til 2 (Socialministeriet).

Side 42: Konfirmationer af 5. oktober 1961 på tillæg til fundatser henholdsvis af 1867 og 1869 for »Etatsraad, Grosserer Hans Puggaards Legat til fattige Drengebørns Opdragelse i Ribe og Omegn« og for »Cancelliraad, Apotheker v. Støckens Legat«, hvorefter legatportionernes størrelse forhøjes til 100 kr., og bestyrelsen bemyndiges til at foretage yderligere forhøjelser (Indenrigsministeriet).

Side 45: Konfirmation af 2. december 1961 på tillæg til fundats af 1946 for »Frk. Olga Elisabeth Sørensens Legat for Konfirmander i Foerlev, Skanderup Sogn«, hvorefter renteindtægten fremtidig udbetales ved årets konfirmationer i lige store portioner, i stedet for ved efterårskonfirmationen i portioner på 25 kr. (Kirkeministeriet).

Side 52: Konfirmation af 29. december 1961 på tillæg af fundats af 1933

og 1952 for »Kunstmaler H. C. Koefoed og søster Caroline Koefoeds legat til fordel for trængende kunstnere og deres enker«, hvorefter legatportionernes størstebeløb forhøjes fra 500 og 800 kr. til 1.500 og 2.000 kr. (Ministeriet for kulturelle anliggender).

Se yderligere Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 45–48, samme: Arveret (1965) side 184.

Endvidere kan, ligeledes fra Ministerialtidende 1961 B., anføres:

Side 21: Konfirmationer af 19. maj 1961 på tillæg til fundatser af henholdsvis 1924, 1917, 1926 og 1949 for »Redaktør I. C. Jessen og Hustru Marie, født Jensens Legat til Fordel for Welanderhjemmet«, »A. C. Christensen og Hustru Frederikke Caroline, født Jespersens Legat til Fordel for Welanderhjemmet Bispebjerg«, »Købmand af Aarhus Julius Philipsons Legat« og »Justitsraad J. Chr. Larsen og Hustrus Legat til Pleje for syge Børn i Welanderhjemmet«, hvorefter bl. a. administrationen af legaterne henlægges til bestyrelsen for »Welanderhjemmenes Fond« (Indenrigsministeriet). Jfr. hermed Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 5–6, 25–27.

De her anførte eksempler angår nærmest ændringer i *forvaltningen*. Om *formålsændringer* foreligger af klare tilfælde fra Ministerialtidende 1961 B. (foruden den ovenfor side 344 omtalte ændring i Thrige-Fondens formål):

Side 2: Konfirmationer af 20. januar 1961 på tillæg til fundatser af 1915 og 1918 henholdsvis for »Hans Nielsen og Hustru Johanne Nielsens Mindelegat til Fordel for Brøndbyøster Asyl« og for »Frøken Mette Larsens Legat til Fordel for Brøndbyvester Asyl«, hvorefter midlerne skal anvendes til hjælp til anskaffelse af børnebeklædning e. l. til gavn for børn af personer med store forsørgerbyrder, idet asylerne nu er overtaget af Brøndbyernes kommune (Indenrigsministeriet).

Side 3: Konfirmation af 11. februar 1961 på tillæg til fundats af 1777 for »Kammerraad Lauritz Svitzers legat«, hvorefter renterne, der hidtil var tildelt skoleholderen i Torslunde, da skolen nu er nedlagt, skal tildeles lærerinden ved Marke forskole, der hovedsagelig søges af børn fra legatstifterens hjemegn (Undervisningsministeriet).

Side 3: Konfirmation af 13. februar 1961 på tillæg til fundats af 1915 for »Poul Johnsen og Hustru Laurette Elisabeth, født Sommers Mindelegat«, hvorefter bestemmelsen om udelukkelse af personer, der havde nydt fattighjælp, alderdomsunderstøttelse eller understøttelse fra hjælpekassen, ændres til kun at angå modtagere af fattighjælp eller kommunehjælp (Kirkeministeriet).

KAPITEL 8

Side 5: Konfirmation af 22. februar 1961 på tillæg til fundats af 1924 for »Grosserer Heinrich Madsen og Hustru Augusta Madsens Legat«, hvorefter »Dansk Blindesamfund« træder i stedet for den ophævede »Foreningen Danmarks Blinde« (Justitsministeriet), jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 27.

Side 8: Konfirmation af 15. marts 1961 på tillæg til fundats af 1925 for »Enke Kirsten Sørensen, født Jensens legat til fordel for Falling sogns sygekasse«, hvorefter navnet ændres til »Enke Kirsten Sørensen, født Jensens legat til fordel for medlemmer af Ørting-Falling sygekasse, bosiddende i Falling sogn«, og angivelsen af formålet ændres tilsvarende, efter at Falling og Ørting sygekasser er sammensluttede (Socialministeriet), jfr. Ernst Andersen, anf. st. side 101.

Side 18: Konfirmation af 5. april 1961 på tillæg til fundats af 1946 for »Justitsraad, Kæmner A. Weng og Hustrus Legat«, hvorefter kravet om, at nyderne ikke må oppebære aldersrente, udgår (Justitsministeriet).

Side 18: Konfirmation af 7. april 1961 på tillæg til fundats af 1948 for »Lærer af Baunstrup Niels Peter Nielsens Legat under Landsforeningen til Kræftens Bekæmpelse«, hvorefter subsidiært også andre end personer fra Vorde-Fiskbæk-Romlund kommune skal kunne komme i betragtning (Indenrigsministeriet).

Side 26: Konfirmation af 20. juni 1961 på tillæg til fundats af 1901 og 1951 for »Apoteker D. M. C. Reimers og Hustrus Legat«, hvorefter ikke blot farmaceutisk medhjælpereksamen, men også 1. del af farmaceutisk kandidateksamen giver legatberettigelse (Indenrigsministeriet).

Side 45: Konfirmation af 14. november 1961 på tillæg til fundats af 1905 for »Grosserer Palle Fløe Nielsen og Hustrus Legat til Oprettelse af en Havebrugsskole i Hammerum Herred«, hvorefter skolen omdannes til en *landbrugs*skole med særlig vægt på undervisningen i havebrugslære (Undervisningsministeriet).

Side 50: Konfirmation af 11. december 1961 på tillæg til fundats af 1931 for »Købmand H. J. Hansens Mindelegat til Fordel for værdige trængende Kræftlidende i Odense Købstad«, hvorefter støtte kan ydes til andet end til sygehusbehandling (Indenrigsministeriet).

Side 3 og 7: Ved konfirmationer af 8. februar og 1. marts 1961 vedrørende de to legater: »Degnen Hans Holcks enkesæde for skolelærerenker i Hesselager skoledistrikt« fra 1827 (Undervisningsministeriet) og »Hesselmed Hospital« fra 1811 (Justitsministeriet) er disse *to boliglegater konverterede til pengelegater*, jfr. ovenfor side 152–53.

Side 2: Ved konfirmation af 18. januar 1961 på tillæg til fundats af 1857 for »Fru Langngs Stiftelse«, der skulle yde bolig til værdige trængende af Langholts fæstere, er ejendommen solgt, og *aktiverne* ca. 78.000 kr. *stillet til rådighed for kommunen* til opførelse af en ejendom med 4 folkepensionistboliger, hvoraf legatbestyrelsen får rådighed over en (Socialministeriet).

Side 3: Meget vidt går tilsyneladende skrivelse af 8. februar 1961 fra Socialministeriet vedrørende »Arrestforvarer, Dannebrogsmand P. S. Lemming og Hustru Marie Lemmings Legat til Fordel for Dronning Louises Asyl i Silkeborg«, med konfirmation fra 1898, hvorefter det tillades, at fundatsen »*sættes ud af kraft*, således at legatkapitalen inddrages blandt Silkeborg kirkes gravstedskapitaler til vedligeholdelse af legatstifternes gravsted«.

Fra senere år kan nævnes skrivelse af 16. februar 1965, Min. Tid. 1965 B. side 10, hvor Kirkeministeriet har godkendt, at den under 6. januar 1892 konfirmerede fundats for »Melchiors Enkesæde i Stenløse sogn under Frederiksborg amt« sættes ud af kraft, således at stiftelsens ejendom og formue overtages af Stenløse-Veksø kommune.

Med Justitsministeriets tilladelse er »Niels Jensens og Hustru Christiane, født Woldiderichs Stiftelse« i Bogense solgt, og provenuet henlagt til et boliglegat, se Min. Tid. 1966 B. side 29. En lignende afgørelse er truffet af Handelsministeriet den 19. juni 1967, Min. Tid. 1967 B. side 14, men hensyn til »Smedemester-Foreningens Stiftelse af 1883«.

c. *Domstolenes og ombudsmandens kontrol.* Som anført ovenfor side 352 er det utvivlsomt, at grænserne for administrationens beføjelser kan efterprøves af *domstolene*, men der foreligger såvidt ses hidtil intet eksempel på, at disse har tilsidesat en foretagen »permutation«.

Foruden de side 352 nævnte sager kan anføres Højesterets dom i U.f.R. 1935 side 254 (i sagen: Førstelærer M. Degn mod »Raadmand Peter Struck og Hustru Beata Maria Strucks Legat«, se ovenfor side 155 note 7), jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 111–12, samme: Arveret (1965) side 185.

Efter de oprindelige bestemmelser fra ca. 1720 var der tillagt degnen i Hellevad et årligt beløb for at undervise 24 fattige børn; ved konfirmation i 1924 af en ny fundats henlagdes beløbet til vajsenhuset i Tønder. Sagen blev derefter rejst af lærer(degne-)embedets daværende indehaver mod legatet.

Vestre Landsret, hvis dom stadfæstedes af *Højesteret* »i Henhold til dens Grunde«, udtalte: »Naar henses til at Legatstifternes Formaal . . . alene har

været gratis at skaffe de i deres Testamente ommeldte fattige Børn en Undervisning, som de dengang ellers ikke ville have kunnet faa, samt til at de nugældende Skole- og Lønningslove har fastlagt Lærerens Pligter, der omfatter Undervisning ogsaa af de fattige Børn . . ., findes den ovennævnte Fundats . . . ikke . . . at være i Strid med de af Legatstifterne affattede Bestemmelser for Legatets Virksomhed«.

Også på anden måde end gennem domstolene kan der nu blive tale om kontrol (ikke med legatbestyrelser o. l., men) med de administrative myndigheder i deres udøvelse af permutationsretten, nemlig fra *Folketingets ombudsmand*.

Et eksempel herpå haves i sagen om »Løvenholm-Fonden«, jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 7–9, 70 og 81–84.

Løvenholm-Fonden, der den 23. december 1947, Min.Tid. 1947 B, side 77, gennem Undervisningsministeriet var forsynet med kgl. konfirmation, havde som endeligt formål »snarest muligt efter Stifterens Død at oprette og drive en Kostskole af lignende Karakter som Herlufsholm paa Løvenborg Gods og med Løvenholm Slot som Skolens Hovedbygning. Indtil dette kan ske, skal Fondens Midler anvendes til Planlæggelse og Forberedelse af Kostskolens Oprettelse, herunder Opsamling af den hertil fornødne Kapital«.

Dan fondsbestyrelsen fandt, at anvendelsen af slottet til skolebygning ikke lod sig realisere, og at kostskoleplanerne i en lang årrække ville være uigennemførlige, traf den – efter indhentet sanktion i 1960 fra ministeriet (hvis departementschef er medlem af fondsbestyrelsen) – beslutning om at opføre og drive et kollegium for 60 drenge i tilknytning til et kommunalt gymnasium i *Grenå*, således at navnet Løvenholm knyttedes både til kollegiet og gymnasiet.

Herover klagede det sogneråd, indenfor hvis område Løvenholm er beliggende, men *ombudsmanden* udtalte, at han »ikke kan kritisere, at Undervisningsministeriet har imødekommet en indstilling fra fondsbestyrelsen og konfirmeret det derefter fornødne tillæg til fondens fundats«.

2. *Institutionen har hverken konfirmerede vedtægter eller »offentligt« formål*

Om ændringer i (ikke-konfirmerede) vedtægter for »ikke-offentlige« institutioner se ovenfor side 352, hvorefter bestyrelsen i påkommende

tilfælde bør følge samme retningslinier, som side 354 ff. angivet, under sædvanlig censur af domstolene.

III. Domicilforandring

Såfremt intet herom fremgår af vedtægter eller på anden måde, vil institutionens hjemsted (»domicil«, jfr. ovenfor side 315–16) normalt frit kunne flyttes ved sædvanlig bestyrelsesbeslutning fra een dansk kommune til en anden.

De særlige spørgsmål af internationalprivatretlig karakter, der opstår ved vedtægtsændringer eller andre beslutninger, der flytter institutionens hjemsted til udlandet, vil blive behandlet nedenfor i Kapitel 11.

KAPITEL 9

Erhvervsdrivende selvejende institutioners ophør

Indledning: Fremmed ret

Til en lovordning af juridiske personers, herunder også erhvervsdrivende selvejende institutioners og andre »stiftelsers«, forhold hører selvsagt også nærmere regler om ophør af en lovligt etableret – eventuelt gennem længere tid virkende – institution.

I *tysk* ret (Borgerlig Lovbog § 87) er betingelserne for, at myndighederne kan kræve en stiftelse opløst, formuleret på samme måde som betingelserne for permutation, se ovenfor side 352–53 (stiftelsesformålet er umuligt at realisere eller farligt for almenvellet). Det overlades således til myndighedernes skøn, hvilken af fremgangsmåderne – permutation eller opløsning – der skal vælges.

Beslutter man sig til opløsning, skal formuen efter § 88 tilfalde de i vedtægterne bestemte personer (såfremt sådanne særligt måtte være angivet) ved en likvidation i overensstemmelse med reglerne i Lovbogens §§ 47–53.

Indeholder vedtægterne ingen bestemmelse om særligt berettigede (inden for eller uden for destinatarernes kreds) i tilfælde af stiftelsens opløsning, antages formuen analogisk at tilfalde staten ligesom en opløst forenings formue efter § 45, stk. 3. Efter § 88, jfr. § 46, skal statskassen såvidt muligt anvende midlerne »in einer den Zwecken ... entsprechenden Weise«.

I *Schweiz* findes permutationsreglen, som ovenfor side 353 omtalt, i Civillovbogens art. 86. Ved siden heraf findes i art. 88, stk. 1, en særlig bestemmelse om, at en stiftelse (automatisk) ophører, såfremt dens formål bliver uopnåelige (»unerreichbar«), således at der kun står tilbage at gennemføre en likvidation. Bliver formålet stridende mod »lov og ærbarhed«, skal efter art. 88, stk. 2, retten anordne opløsning. Disse regler gælder alle stiftelser (også familiestiftelser).

Om midlernes anvendelse gælder tilsvarende regler som i Tyskland, se art. 57, stk. 1 og 2.

Efter den *finske* lov af 5. april 1930 §§ 18 og 19 kan Justitsministeriet anordne opløsning, såfremt betingelserne for permutation efter § 17, se ovenfor side 353, er tilstede, *og* man ikke »lämpligen« kan fastsætte et andet formål, som »ej väsentligen skiljer sig från det ursprungliga«.

Justitsministeriet udpeger en likvidator, og et eventuelt nettoprovenu tilfalder i mangel af anden vedtægtsbestemmelse staten, som ufortøvet skal anvende det til fremme af formål, som »äger samband med stiftelsens verksamhet«.

Den *engelske* »Charities Act, 1960« indeholder ikke særlige regler om ophør af en trust, hvis formål bliver umuligt eller ulovligt m. v., og som ikke lader sig videreføre ved den ovenfor side 353–54 beskrevne permutationsret. Efter de almindelige regler for alle trusts (»charitable« eller »non-charitable«) vil trusten så ophøre og forvandles til en »resulting trust«, hvor midlerne skal afgives til stifteren eller hans (almindelige) arvinger, eventuelt til statskassen.[1])

Dansk ret

I *dansk* (ligesom i norsk og svensk) ret må imidlertid reglerne om ophør af en erhvervsdrivende selvejende institution indtil videre hentes fra de »subsidiære retskilder« ved en tillempning af de synspunkter, man har anlagt for »stiftelsers« ophør i teori og praksis, såvel med hensyn (A) til *årsagerne* til ophøret, som (B) til *fremgangsmåden* ved afviklingen, og (C) til *virkningerne* heraf.

1. Vedtægterne indeholder særlige regler om ophør

I første række må da også her *vedtægternes indhold* være afgørende, idet de meget vel kan indeholde regler: A. om institutionens ophør (f. eks. til et vist tidspunkt, eller når visse forudsætninger indtræder), B. om dens afvikling og C. om virkningerne heraf.

Det bemærkes blot, at der i forbindelse med *ændringer* i en institutions forhold efter de ovenfor side 343 ff. udviklede regler ofte vil kunne rejses spørgsmål om, hvorvidt den ændrede institution er *den samme* som den oprindelige, eller om der ikke foreligger: ophør + nystiftelse. Sådanne mere terminologiske drøftelser skal ikke forfølges her; hvor institutionen fortsætter med (væsentlig) samme navn

1. Se herom George W. Keeton: The Law of trusts, 7. udg. (London 1957) side 205 og 209–10.

og med (væsentlig) samme formål, bør der således alene tales om »ændring«.

II. Ophør uden særlig vedtægtsmæssig hjemmel

Det er, hvor *vedtægterne intet indeholder* om institutionens ophør, direkte eller indirekte, at objektive regler herom må søges udformet.

A. Ophørsgrundene

Både Oppermann[2]) og Olivarius[3]) anfører som ophørsgrunde for en stiftelse:

1) At det i vedtægterne angivne formål viser sig at være uigennemførligt.

2) At dens formue går til grunde.

Og Oppermann (side 182 note 1) tilføjer:

3) »For at en Stiftelse skal kunne virke, udfordres der endvidere, at der gives en Bestyrelse, som kan anvende Midlerne til Formaalets Fremme«.[4])

Ovenfor side 86, jfr. side 215–16, er det anført, at »oprettelse af en erhvervsdrivende selvejende institution kræver ... i og for sig kun stifterens (stifternes) fastlæggelse af formålet og af et organ, der skal tilgodese dette«, medens det side 216–17 er søgt påvist, at tilstedeværelsen af egentlige aktiver ikke er fornøden, når institutionen blot kan påregne visse lånemuligheder o. l.

I lys heraf må de forannævnte tre ophørsgrunde vurderes.

ad 1) Er formålet (formålene) uigennemførlig, være sig af faktiske eller retlige grunde (lovforbud m. v.), *og* er en tillempning af formålsbestemmelserne efter reglerne ovenfor side 343 ff. ikke mulig, må det tiltrædes, at en erhvervsdrivende selvejende institution – ligesom (andre) stiftelser – dermed må bringes til ophør.

2. Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 181–83.
3. Stiftelser (1910) side 139–40.
4. Sml. Ragnar Knoph ovenfor side 73.

Herunder må også henføres de tilfælde, hvor *institutionens formål er udtømt.*

Om det parallele spørgsmål angående servitutters bortfald udtaler Knud Illum: Servitutter (1943) side 242–45 (gentaget i Dansk Tingsret II. (1951) side 176–78), at »ud fra et legislativt Synspunkt synes det rimeligt at aabne en ret vid Adgang til Servitutters Bortfald paa Grund af forandrede Forhold . . . I det Øjeblik, hvor Servitutten ikke mere bidrager til at forhøje Ejendommens samlede Nyttevirkning, føles Ejendomsindskrænkningen af Ejeren som et snærende Baand; saavel Samfundets som Ejerens Interesse taler da med ikke ringe Styrke for at aabne Adgang til Servitutforholdets Opløsning«; Illum anfører, at der bl. a. i svensk lovgivning er hjemmel for ejeren af den behæftede ejendom til i sådanne tilfælde at kræve servitutten afløst mod erstatning, men for dansk ret konkluderer Illum i, at »alt i alt synes Domstolene utilbøjelige til at antage, at Bebyggelsesservitutter bortfalder som Følge af Forandringer i det omliggende Kvarter eller i Byggeskikken«. Dette kan fuldt ud tiltrædes; Østre Landsrets domme i U.f.R. 1935 side 840 og 1148 opretholder således (henholdsvis i Ordrup og i Vanløse) servitutter fra forrige århundrede om, at lejligheder ikke måtte være mindre end 3 værelser m. v. De siden da forløbne 25 år har ikke gjort sådanne forskrifter mindre upraktiske, men det vil altid være vanskeligt at få fraveget nyere præjudikater, der direkte dækker et tilsvarende forhold; højesteretsdommen i U.f.R. 1936 side 94, der lader servitutter på Sct. Knudsvej (foran på Frederiksberg) falde, nævner da også kun kvarterets ændring som eet blandt flere momenter som støtte for afgørelsen, og højesteretsdom i U.f.R. 1951 side 36 opretholder villaservitutter (i Brønshøj) trods en meget væsentlig forringelse af kvarterets karakter som villakvarter.

Undertiden vil spørgsmålet løse sig ved, at der ikke længere kan påvises påtaleberettigede til at håndhæve servitutten, eller ved, at denne eksproprieres efter Byplanloven eller efter særlig lov, jfr. nr. 162 af 12. maj 1965 (Scherfigsvej).

ad 2) Derimod vil tab af samtlige forhåndenværende aktiver i og for sig ikke være tilstrækkelig ophørsgrund, forsåvidt angår en *erhvervsdrivende* selvejende institution, nemlig som følge af dennes potentielle indtjenings- (og låne-) muligheder m. v. Her må som ophørsgrund kræves et konstateret »sammenbrud« i form af *konkurs* (jfr. ovenfor side 315 om HKK i U.f.R. 1954 side 420 om »Byggefondens« konkurs) eller formelig *likvidation på grund af insolvens.*

ad 3) Spørgsmålet om *varig* mangel på en handledygtig bestyrelse er omtalt ovenfor side 286–88; med det forbehold, at det offentlige,

hvis vedtægterne er konfirmerede, har pligt og iøvrigt, hvis blot formålet er offentligt (se ovenfor side 339–42), har ret til at afhjælpe manglen, vil der også her være tale om en ophørsgrund.

I den ovenfor side 222 omtalte sag om »Det de Neergaard-Faarevejleske Fideikommis«, U.f.R. 1931 side 801, har Østre Landsret godkendt, at dette penge-familiefideikommis, der ansås gyldigt oprettet på en for stifteren bindende måde, kunne *ophæves, således at midlerne tilbageførtes til stifteren* (altså en ren gavedisposition) *ved overenskomst* mellem på den ene side: stifteren og på den anden side: fideikommisbestyrelsen, de levende successionsberettigede (på egne og descendenters vegne) og en af Magistraten ad hoc beskikket værge for de ufødte eventuelt berettigede. (Værgens tiltrædelse af overenskomsten var godkendt af Justitsministeriet).

Heraf bør ikke udledes en *almindelig* regel om, at der som ophørsgrund for selvejende institutioner skulle kunne anføres aftaler mellem stifteren, bestyrelsen (hvadenten stifteren er medlem af denne eller ej) og eventuelt en beskikket værge for formålssubjekterne (destinatarerne). Det må være nødvendigt her at fastholde, at »bordet fanger«, se ovenfor side 219–23, 229 og 242–43; om *skattemyndighedernes stilling* se ovenfor side 247–48.

B. Fremgangsmåden ved ophøret

Ganske særligt for en *erhvervsdrivende* selvejende institution, der vil kunne stå som centrum for et helt kompleks af rettigheder og forpligtelser, er det klart, at en opløsning må ske på en måde, der tilgodeser og garanterer hensyntagen til de forskellige krydsende interesser.

Er institutionen erklæret fallit, jfr. ovenfor side 315 og 365, vil således sædvanlig konkursbehandling finde sted.

I tilfælde af likvidation på grund af insolvens, hvortil i gældende ret kræves tiltrædelse af alle vedkommende (d.v.s. bestyrelse og samtlige kreditorer), må man gå frem efter de regler, der har udviklet sig i praksis om »frivillig« likvidation.[5])

I alle andre tilfælde af ophør må Skiftelovens § 82 om »andre Boer« bringes i anvendelse, således at man går frem efter dødsbo-

5. Se herom Erwin Munch-Petersen: Skifteretten (1956) side 288–93.

reglerne »med de Lempelser, som følge af Forholdets Natur«; da der ved en selvejende institution ikke er nogen for gælden »personlig« ansvarlig, se ovenfor side 309 ff., må forbeholdet antageligt forstås som en henvisning til reglerne om »fragåelsesboer« i Skiftelovens kapitel 3: Skifteretten må således overtage besiddelsen af aktiverne; kreditorerne må indkaldes med præklusivt proklama; aktiverne må normalt realiseres ved offentlig auktion; og kreditorerne må have sædvanlig stemmeret, indtil de er fyldestgjorte eller sikrede.[6]) For reglerne i Skiftelovens kapitel 3 om »arvinger« bliver der derimod ikke plads.

C. Retsvirkningerne af ophøret

1) Slutter afviklingen med underskud til kreditorerne, er sagen dermed forbi.

2) Fremkommer der et overskud, og findes der »formålssubjekter« (destinatarer) med konkrete krav, se ovenfor side 318–23, må disse tilgodeses (sikres), før endelig afslutning kan ske.

Herom kan henvises til Hof- og Stadsrettens dom i U.f.R. 1917 side 357:

Renterne af »Brygger Kogsbølle og Hustrues Legat for Arbejderne paa Fabrikken Alliance« skulle ifølge den konfirmerede fundats i årlige portioner på 100 kr. uddeles til faste arbejdere, der var kommet til skade i fabrikkens tjeneste, til enker efter arbejdere, som havde været i fast tjeneste på fabrikken, og til forældreløse børn efter sådanne.

I fundatsen bestemtes derhos:

»Hvis Fabrikken »Alliance« nogensinde skulde ophøre at bestaa som *Fabrik*, skal Kapitalen tillægges »Valby Asyl« og de Fattiges Kasse i Valby, hver for en Halvdel«.

Efter at hele virksomheden var overgået til Carlsbergfondet (der også havde overtaget legatforvaltningen, som fundatsmæssigt tilkom »Fabrikkens Forretningsfører«), krævede Asylet sig tilkendt halvdelen af midlerne.

---

6. Således Erwin Munch-Petersen (se note 5) side 286–87; Poul Meyer: Dansk Foreningsret (1950) side 200–201.

Heri fik Asylet principielt medhold, men der fandtes at måtte gives de indstævnte (Carlsbergfondet) medhold i, at »saalænge der kan antages at leve Personer, der ifølge Fundatsen . . . er berettigede til at oppebære Understøttelse af Legatet, kan Citanterne ikke fremsætte noget Krav paa Udbetaling, idet Indsættelse af Asylet og de Fattiges Kasse . . . maa anses at være en ganske subsidiær Bestemmelse, alene truffet for at undgaa, at Kapitalen skulde blive herreløs«.

Iøvrigt beskrives stillingen af Ørsted[7]) således:

»Det forstaaer sig selv, at naar en Stiftelse ophæves eller forandres, bør de Personer, der allerede havde erhvervet en bestemt Ret til at nyde Fordele af Stiftelsen, have billig Erstatning. Derimod kan Erstatning ingenlunde fordres af dem, der blot havde et ubestemt og almindeligt Haab om saadanne Fordele, siden disse ikke kunne siges at forurettes, om Haabet aldrig blev opfyldt, skiøndt Stiftelsen stod ved Magt.

Hvis Staten aldeles forkaster det Legatum, Een giør til en Stiftelse, bør de legerede Midler uden Tvivl tilfalde hans Arvinger, saafremt han ikke selv er i Live medens det forkastes. Naar den derimod i Fremtiden ophæver en Stiftelse, kunne de dalevende Arvinger efter Stifteren, ingenlunde giøre Paastand paa at faae disse Midler tilbage; disse ere engang blevne det Offentlige tilhørende, og underkastede den Myndighed, som Regieringen, efter den ovenmeddelte Udvikling, har over alle offentlige Stiftelser«.

Hvad Ørsted her udtaler om »offentlige Stiftelser«, må imidlertid også gælde, hvor en »privat« stiftelse ophører at bestå:

Er der ikke vedtægtsmæssigt truffet særlige bestemmelser om anvendelse af formuen i tilfælde af institutionens ophør, må midlerne som »herreløse«, jfr. analogien af Danske Lov 5-2-11, Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 71, indgå i statskassen, uden at der i gældende ret består nogen pligt for staten til at anvende disse midler på særlig måde (jfr. Ernst Andersen: Legater og stiftelser (1962) side 20).

---

7. I Eunomia I. (1815) side 38 (Privatretlige Skrifter II. (1930) side 25).

KAPITEL 10

Sammenfatning. Nye retningslinier

A. Efter det udviklede er erhvervsdrivende selvejende institutioner et fænomen af stadigt voksende betydning i nutidens danske retsliv og økonomi.

De er groet frem i ly af adgangen til frit at danne juridiske personer, foranlediget af behov af vidt forskellig art (se ovenfor kapitel 3) og af varierende samfundsmæssig værdi (se ovenfor kapitel 4).

Den samme *frihed* for lovgivningsindgreb (bortset fra skattelovgivningen særligt i nyeste tid), der har været forudsætningen for disse institutioners tilblivelse, har i det hele også præget deres liv og virke.

Som *selvejende institutioner* henhører de under det traditionelle begreb stiftelser (se ovenfor side 35 og side 48 ff.) og er underkastet det – meget ufuldstændige – kompleks af retsregler, der har dannet sig herom ud fra subsidiære retskilder (ikke mindst administrativ praksis).

Disse retsregler er dog i det væsentlige udviklet med sigte på stiftelser i snævrere, traditionel forstand, hvor det alene drejer sig om passiv forvaltning og sikring af rentebærende aktiver og faste ejendomme til fordel for velgørende formål (se ovenfor side 35 ff.).

Som *erhvervsdrivende* hører de imidlertid tillige ind under den særlige lovgivning, der regulerer den økonomiske virksomhed: Fra Firma- og Næringslov til specielle regler på enkelte felter (se ovenfor kapitel 2), uden at denne lovgivning dog altid har haft blik for disse institutioners eksistens og særlige struktur.

Spørgsmålene om erhvervsdrivende selvejende institutioners retsstilling har derfor måttet løses ved tillempning af og analogislutninger fra regler udformet med henblik på helt andre organisationsformer.

Selvom fremstillingen ovenfor i kapitlerne 5–9 af disse institutioners tilblivelse, navn, virke, forandring og ophør såvidt muligt er søgt formet som en rent *deskriptiv redegørelse* for, hvad der er »gældende dansk ret«, har det ikke kunnet undgås, at der tillige er givet udtryk for en *vurdering* af denne.

Vil man imidlertid søge at sammenfatte, på hvilke punkter eventuelle revisionsbestræbelser formentlig bør sættes ind, er der god grund til at betone undersøgelsens begrænsede sigte:

Dansk rets principielle frihed til dannelse af juridiske personer har givet grobund for skabelse af så værdifulde ordninger af både »stiftelsesmæssig« og »korporationsmæssig« karakter, at der næppe bør røres derved gennem

overgang til et *koncessionssystem;* se ovenfor side 57, cfr. ovenfor side 81–82 (T. Algreen-Ussing).

End ikke et *publicitetssystem* (se ovenfor side 59) med krav om registrering af (alle) juridiske personer (som et sidestykke til fysiske personers optagelse i kirkebøger og personregistre og videre til Folkeregisteret) synes der at være grundlag for; jfr. tidligere mislykkede forsøg herhjemme (se ovenfor side 79 og 338) og i England (se ovenfor side 66). En registrering af »almindelige« foreninger ud over den bestående adgang til optagelse i Foreningsregistret (se ovenfor side 122–23) eller af »almindelige« stiftelser (legater) vil næppe være påkrævet.

Det er en juridisk persons *erhvervsdrivende* virksomhed og den dermed følgende forretningsmæssige forbindelse med omverdenen, som skaber behov for en autentisk oplysningskilde om virksomhedens formueforhold, ledelse, signaturregler m. v., og for en vis kontrol; jfr. ovenfor side 86–89 om aktieselskabslovgivningen, der netop er betinget af *denne særlige organisationsform* uden hensyn til virksomhedernes højst forskellige art og omfang.

Noget forsøg på at give en virkeligt karakteriserende positiv bestemmelse af *begrebet »erhvervsdrivende«* er *ikke* foretaget her. Ovenfor side 88 er anført Aktieselskabslovens definition (cfr. ovenfor side 88–89 om udkastene af 1961 og 1964), hvorefter »et selskab anses som erhvervsdrivende, når det har til formål under hvilken som helst form at indvinde økonomisk udbytte til fordeling mellem deltagerne«. Og ovenfor side 123 er i relation til de næringsretlige regler kravet om en virksomheds »erhvervsmæssige« karakter gengivet således, at »virksomheden er anlagt på at opnå økonomisk fordel, på at indtjene et overskud« – uden hensyn til, hvorledes dette agtes anvendt.

Som ligeledes omtalt ovenfor side 87–88 er Aktieselskabslovens definition i sin helhed uanvendelig på (alle) selvejende institutioner, allerede fordi der i disse mangler »deltagere«; og fjerner man – som i relation til Næringsloven – kravet om »deltagere«, bliver der tilbage en definition, der egentlig passer på enhver formueejende (fysisk eller juridisk) person uden hensyn til den anvendte investeringsform.

Så kan vejledning snarere hentes fra *skatterettens* udformning af begrebet »indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed«, hvorunder på den ene side indbefattes »indtægt ved drift, udlejning eller bortforpagtning af fast ejendom«, og på den anden side holdes ude indtægt i form af aktieudbytte, obligationsrenter, renter af bank- og sparekassecindskud m. v., se ovenfor side 94 (og særligt om aktieudbytter ovenfor side 89 ff. note 1).

En afgrænsning efter disse linier vil netop medtage sådanne tilfælde, hvor *de reelle momenter* er tilstede, der ovenfor side 36 er fremdraget som karakteristiske for erhvervsdrivende selvejende institutioner, nemlig nødvendigheden

af: Den *aktive erhvervsmæssige indsats* fra bestyrelsen, den så at sige *løbende påtagelse af forpligtelser* og – som tredie led: *Båndlæggelsen af realværdier (den døde hånd).*

Konsekvensen af disse træk vil være, at der om den erhvervsdrivende selvejende institution typisk grupperer sig nødvendige *medarbejdere* (arbejdere og funktionærer); *kunder; leverandører og kreditorer iøvrigt,* alle med visse krav på beskyttelse, i hvert fald i form af adgang til indseende som ovenfor nævnt; særligt side 87, 189–93 og side 202–13.

Disse hensyn vil også kunne gøre sig gældende ved erhvervsdrivende »korporationer« (andels- og brugsforeninger m. v.), men dette skal ikke forfølges nærmere her.[1])

I end højere grad gør disse hensyn sig imidlertid gældende ved de erhvervsdrivende selvejende institutioner (stiftelser) på grund af manglen på en medlemskreds, der (omend kun subsidiært og eventuelt) kunne tænkes inddraget i ansvaret.

B. Der synes derfor at være trang til en *Lov om* (private) *erhvervsdrivende selvejende institutioner (stiftelser),* hvorefter

enhver selvejende institution (stiftelse), der vedvarende søger at indtjene midler – til fyldestgørelse af sit vedtægtsmæssige formål – på anden måde end ved anbringelse i bank eller sparekasse eller i offentligt noterede obligationer og aktier,

skal anmeldes til og optages i et offentligt register, således at denne registrering – der i så fald træder i stedet for optagelse i Handelsregistret (se ovenfor side 108 ff.) – gøres til en betingelse for *disse* juridiske personers lovlige eksistens (retsevne).

Med stadigt forbehold af, at der her ikke er medlemmer (deltagere, aktionærer, andelshavere o.s.v.), og at der derfor heller ikke bliver brug for regler til værn for aktietegnere og -købere m. fl., men derimod for medarbejdere; kunder; leverandører og kreditorer iøvrigt, vil en sådan lovgivning i det hele kunne formes med en (revideret) aktieselskabslovgivning som forbillede, herunder også med et *landsregister,* hvis førelse m. v. naturligt henlægges til *Overregistrator.*

Samtidig bør imidlertid for en sådan lovs område den hidtidige adgang til at søge og opnå kgl. konfirmation på vedtægtsbestemmelser o. l. (se ovenfor

1. Se herom Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I., 3. udgave (1951) side 402–405 og »Foreløbigt udkast til forslag til Lov om Aktieselskaber« (1961) side 27–28. Se også Groth-Andersen i Revision og Regnskabsvæsen 1965 side 61 om Betænkning nr. 362, 1964.

side 250–52 bortfalde, og den konfirmerende myndigheds beføjelser (herunder til permutation, se ovenfor side 345 ff.) overføres til Overregistrator.

I det hele bør der vist nok tillægges embedet en noget videre adgang til *aktiv indgriben* over for de erhvervsdrivende selvejende institutioner, end man for aktieselskaber har fundet påkrævet.

Ved anmeldelsen, hvor bl. a. institutionens *formål* må være angivet, bør Overregistrator således kunne underkaste dette en vis censur og, hvis afhjælpning ikke kan ske, eventuelt nægte registrering (se ovenfor side 185 ff.).

Ligeledes må anmeldelsen indeholde en redegørelse for *stiftelsesgrundlaget* (se ovenfor side 215 ff.) og for *kapitalforholdene;* i sidstnævnte henseende må loven tage stilling til, om registrering bør betinges af tilstedeværelsen af en vis minimumskapital (se ovenfor side 216–17).

Med hensyn til *ledelsen* bør Overregistrator ligeledes påse ikke blot, at der findes formelt behørige regler herom i vedtægterne, der ikke kolliderer med fideikommisforbudet (se ovenfor side 172 ff. og 193–94), men også (såfremt oprettelsen er sket ved en disposition i stifterens levende live), at ledelsen reelt er sammensat på en måde, der sikrer institutionens selvstændige liv uden for stifterens formuesfære (se ovenfor side 219 ff. og side 227 ff., særligt side 242–43).[2])

Det bør derhos være Overregistrator, der træffer nødvendig afgørelse, hvor ledelsen ikke kan nå frem til en sådan, og som afhjælper eventuelle vakancer (se ovenfor side 286–88).

Loven bør endvidere indeholde regler bl. a. om vederlag (se ovenfor side 277–79); om interessekonflikter herunder selvkontrahering (se ovenfor side 279–82); om protokollation (se ovenfor side 292) og om signatur (se ovenfor side 293 ff.).

Om erhvervsdrivende selvejende institutioners *navn* og *firma* (se ovenfor kapitel 6) vil det vistnok være rigtigst at kræve, at de udtrykkeligt begge steder betegner sig som »Erhvervsdrivende selvejende institution«; til gengæld kunne man så frafalde Firmalovens krav om »realfirma« (se ovenfor side 256–60) og for »firmaets« vedkommende nøjes med en regel som Aktieselskabslovens § 2 (se ovenfor side 261).

Iøvrigt måtte loven indeholde regler om *regnskabsaflæggelse* og *revision* (se ovenfor side 282–85); om adgang til *vedtægtsændringer* (se ovenfor side 343–45) og om institutionens *ophør og likvidation* (se ovenfor kapitel 9).

---

2. Særlige afkræftelsesregler til værn for kreditorer, se ovenfor side 223 ff., hører derimod naturligt hjemme i en (revideret) konkurslov.

Særlige regler om *formålssubjekterne* (destinatarerne) og deres eventuelle selvstændige rettigheder (se ovenfor side 321 ff.) vil det derimod næppe være påkrævet at optage i denne sammenhæng, idet dette spørgsmål vil frembyde sig på væsentlig samme måde ved *alle* stiftelser og legater.[3])

---

3. O. A. Borum har i Juristen 1964 side 461 uden nærmere begrundelse taget afstand fra en sådan lovgivning; se hertil Ernst Kauffmann, smstds. 1965 side 114.

AFDELING II
INTERNATIONAL PRIVATRET

KAPITEL 11

Hvor langt rækker dansk rets regler om erhvervsdrivende selvejende institutioner i forhold til fremmed ret?

Indledning

1. *Dansk rets særlige stilling til anerkendelse af »juridiske personer«*

I »Studier i den internationale selskabsrets teori« (København 1961) anfører Allan Philip (side 174) at »den danske aktieselskabslovgivning er ikke mindre streng end lovgivningen i de fleste andre lande, og det kan derfor ikke forventes, at fremmede selskaber i større omfang vil søge at omgå deres hjemlands lovgivning ved at blive registreret i Danmark og dermed underkastet dansk ret«.

Og i anmeldelsen her af[1]) udtaler Alf Ross (side 316 sp. 1) – ligeledes med henblik på aktieselskaber – at »vi faktisk i vore dage ikke nærer betænkelighed ved at anerkende fremmede stiftelsesakter, fordi man tør gå ud fra, at landene stiller så nogenlunde ensartede eller dog akceptable krav til stiftelsen«.

For dette særlige område – aktieselskaber – er dette formentlig rigtigt, men ligheden forsvinder i hvert fald, når talen er om andre grupper af »juridiske personer«, såsom »korporationer« eller »stiftelser« (jfr. ovenfor side 48).

For den gruppe af korporationer, der traditionelt betegnes som

1. U.f.R. 1961 B. side 313-20.

»foreninger«, fremhæver Frants Thygesen i »Danske foreningers retsevne i udlandet«[2]), at »her i landet tager vi ret frit på begrebet foreninger, idet vor lovgivning ikke stiller bestemte krav for at anerkende en forening som selvstændigt retssubjekt og -objekt. Men i nogle andre lande sondres der mellem foreninger, der opfylder visse minimumskrav og på grundlag heraf har opnået offentlig registrering og derigennem fuld anerkendelse som selvstændige »retspersoner«, og andre, altså uregistrerede foreninger, som kun har en meget ufuldkommen retsevne«.[3])

Og i den almindelige redegørelse i det foregående for »Erhvervsdrivende selvejende institutioner« er det påpeget som karakteristisk for dansk[4]) ret, at adgangen principielt står »åben til på privatretligt grundlag at danne juridiske personer« (jfr. ovenfor side 71, 86, 190, 215–16, 250–52 og 336); særlig nævnes, *at* »oprettelse af en erhvervsdrivende selvejende institution kræver ... i og for sig kun stifterens (stifternes) fastlæggelse af formålet og af et organ, der skal tilgodese dette« (anf. st. side 86 og 215–16); og *at* »en selvejende institution – hvadenten denne er erhvervsdrivende eller ej – efter dansk ret stiftes ved en derpå rettet (gyldig) viljeserklæring, der angiver de nævnte to fornødne rekvisitter – formål og ledelse« (smstds. side 217).[5])

Under disse forhold vil en eventuel international-privatretlig konflikt mellem dansk og fremmed ret med hensyn til oprettelsen og eksistensen af en selvejende institution kunne antage en ganske særlig skarphed med de to yder-muligheder: Fuld retssubjektivitet ctr. retlig nullitet.

---

2. U.f.R. 1961 B. side 371–72.
3. Se herom ovenfor side 58 (Tyskland), 60–61 (Frankrig), 62–63 (Schweiz), 63 (England) og 71 (Finland). Jfr. smstds. side 122 om det danske *Foreningsregister*.
4. Og tildels anden nordisk ret, se ovenfor side 71–72 (Finland), 72–74 (Norge), 74–76 (Sverige) og 76 (Island).
5. Om nødvendigheden af, at institutionen »ejer« noget, kan yderligere henvises til O. A. Borum i Juristen 1964 side 459–60 og hertil Ernst Kaufmann, smstds. 1965 side 112–13; Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 14 og Terkel Lund-Nielsen i U.f.R. 1966 B. side 174.

Alligevel foreligger der – ligesom iøvrigt angående selvejende institutioner – kun meget lidt materiale til belysning af disse spørgsmål.[6])

2. *Almindelige traktatmæssige bestemmelser og traktatudkast*

I den af Danmark under 31. marts 1960 ratificerede konvention af 4. januar s. å. om »Oprettelse af Den Europæiske Frihandelssammenslutning« (EFTA)[7]) foreskriver art. 16 (Etablering) stk. 1, at »restriktioner over for andre medlemsstaters statsborgeres oprettelse og drift af økonomisk virksomhed på deres territorier ikke bør anvendes på en sådan måde, at man ved at give disse statsborgere en mindre gunstig behandling end den, der tilstås egne statsborgere i sådanne forhold, modvirker opnåelsen af de forventede fordele ved fjernelsen eller ikke-tilstedeværelsen af told og kvantitative restriktioner i handelen mellem medlemsstaterne«.

Og i art. 16, stk. 6, gives de til denne regels afgrænsning fornødne definitioner:

»(a) »statsborgere« i relation til en medlemsstat:

(i) fysiske personer, som har indfødsret (»nationality«) i denne medlemsstat, og

(ii) selskaber og *andre juridiske personer*, som er *oprettet* på denne medlemsstats territorium i overensstemmelse med lovgivningen i denne stat, *og* som denne stat anser for at have dens *nationalitet*, forudsat at de er oprettet i *erhvervsøjemed* og deres *hjemsted* (»registered office«) og *centrale administration* befinder sig inden for sammenslutningens område (»the Area of the Association«), samt at de dér udøver en *virksomhed* af *væsentligt omfang* (»substantial activity«);

(b) »økonomisk virksomhed«: en hvilken som helst art økonomisk virksomhed med henblik på fremstilling af eller handel med varer, som er af *områdeoprindelse* (»of Area origin«), hvadenten virksomheden ledes (»is conducted«) af fysiske personer eller gennem agen-

6. Der kender ikke noget eksempel herpå fra domspraksis.
7. Se bekendtgørelse nr. 1 (Lovtidende C.) af 13. juni 1960 (det er den engelske og franske tekst, der er afgørende, jfr. art. 44).

turer eller filialer, selskaber eller *andre juridiske personer* (»other legal persons«)« (udhævelserne er foretaget her).

Som det heraf vil ses, omfatter konventionen også erhvervsdrivende selvejende institutioner.

I Rom-traktaten af 25. marts 1957 om det europæiske fællesmarked (EEC)[8]) omhandler Afdeling III. (Den frie bevægelighed for personer, tjenesteydelser og kapital) Kapitel 2: »Retten til fri erhvervsudøvelse«.

Det fastslås her (artt. 52 ff.) generelt:

> »at de kontraherende stater gradvis skal afskaffe de restriktioner, der hindrer en statsborger i en medlemsstat i at etablere sig inden for en anden medlemsstats område på de betingelser, der i den pågældende medlemsstats lovgivning er fastsat for dens egne statsborgeres adgang til udøvelse af erhverv«.

Hertil føjer art. 58:

(stk. 1) »*Selskaber*, som er *oprettet* i overensstemmelse med en medlemsstats lovgivning, og hvis *hjemsted, centrale administration eller vigtigste virksomhed* er beliggende inden for Fællesskabet, ligestilles for så vidt angår anvendelsen af bestemmelserne i nærværende kapitel med personer, der er statsborgere i medlemsstaterne«.

(stk. 2) »Ved selskaber forstås privatretlige selskaber, heri indbefattet andelsselskaber samt *alle andre juridiske personer*, der henhører under den offentlige ret eller privatretten, *med undtagelse af selskaber, som ikke arbejder i gevinstøjemed*« (udhævelserne er foretaget her).

Også her omfatter traktatens definitioner erhvervsdrivende selvejende institutioner; men der må i denne forbindelse erindres om traktatens art. 54, stk. 3 g, hvorefter det bør tilstræbes »i det nødvendige omfang og med henblik på at gøre dem ensartede at samarbejde de garantier, som medlemsstaterne kræver af selskaber, således som disse er definerede i art. 58, stk. 2, for at beskytte såvel direkte interesserede som trediemænd«.

I den af Udenrigsministeriet udgivne vejledning (se note 8) udtales (side 193), at:

---

8. Se bl. a. Johs. Bøggild, Vagn Heiselberg og Tage Mortensen: »Romtraktaten, Europamarkedet og Danmark« (1961) side 11 ff., »Danmark og Det europæiske økonomiske fællesskab. Udgivet ved Udenrigsministeriets foranstaltning« (1962) side 189–90 samt Handelsministeriets »notat af 15. april 1964« i Betænkning I. afgivet af Handelsministeriets Næringslovskommission (nr. 360, 1964) side 105–07.

»det er uklart, hvad der nærmere ligger i ordet »garantier«, men ifølge kommentarerne må dette i hvert fald omfatte en harmonisering af medlemsstaternes bestemmelser om offentliggørelse af regnskaber og vedtægter, men vil formentlig ved oprettelse af filialer m. v. gå videre til f. eks. også at omfatte bestemmelser om deponering af pengebeløb eller anden form for sikkerhedsstillelse«.

Som Philip udtrykker det, bør målet være

»at koordinere de regler, som findes i medlemslandenes lovgivning til beskyttelse af selskabsdeltagere og af udenforstående tredjemænd, således at beskyttelsesforanstaltningerne i alle fællesmarkedslandene bliver ekvivalente«[9]).

I EEC's råd drøftedes (i foråret 1966) forslag til udfærdigelse af et for medlemsstaterne bindende »direktiv« herom. Det begrænser sig til aktieselskaber, kommanditaktieselskaber og selskaber med begrænset ansvar (G.m.b.H., sociétés à responsabilité limitée) og beskæftiger sig med 1) publicering af oplysninger om selskabet, 2) tegningsregler og 3) ugyldighed af selskabets stiftelse; se nærmere Knut Rodhe i Festskrift til Håkan Nial (Stockholm 1966) side 460 ff. og Berthold Goldman i Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, 31. årgang, 1967, side 201 ff.

Medens International Law Associations konventionsudkast af 1960 kun omfattede »companies limited by shares«[10]), havde det af den 7de internationale privatrets-konference i Haag i 1951 tilvejebragte konventionsudkast[11]) et videre omfang, således som titlen angiver:

»Projet[12]) de convention concernant la reconnaissance de la personnalité juridique des sociétés, associations et fondations étrangères«.

Udkastet, der er på 9 artikler, medtager »enhver juridisk person uden hensyn til dens formål, også filantropiske, videnskabelige, kunst-

9. Jfr. Philip i Juristen 1968 side 49 ff.; samme: Studier (se ovenfor side 374) side 152. Se smstds. side 125 om Europarådets foreløbige konventionsudkast. Om Romtraktatens art. 220 se nedenfor side 62–63.
10. Jfr. Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 243–45.
11. Jfr. Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 240–42 og O. A. Borum i Nordisk Tidsskrift for International Ret, 22. årgang, 1952, side 117–19.
12. Jfr. O. A. Borum (se ovfr. note 11) om, at den svenske delegerede, med støtte fra Danmark og Finland, foreslog, at udkastet kun skulle betragtes som et »avantprojet«, der senere kunne indgå i en mere omfattende konvention; forslaget blev ikke gennemført.

neriske, litterære, undervisningsmæssige og sportsorganisationer. Stiftelser (fondations) er udtrykkelig medtaget«.[13])

Til gengæld begrænser udkastet sig til »alene at angå spørgsmålet om den formelle anerkendelse af fremmede selskabers m. m. retskapacitet«; og efter en af de danske delegeredes opfattelse[14]) »kan det vist næppe siges at indeholde noget, der på forhånd skulle umuliggøre en tiltræden og ratifikation fra dansk og anden nordisk side«. Det tilføjes imidlertid, at »da Danmark ligesom de fleste andre stater uden konvention anerkender fremmede selskabers retskapacitet, har konventionen kun liden interesse for os, og det vil være vanskeligt for vore domstole og myndigheder at anvende konventionens vidtløftige og indviklede bestemmelser«.

Konventionen er underskrevet i 1956 af regeringen, men ratifikation fra dansk side har ikke hidtil fundet sted.

3. *Danske retsregler om virkningen af grænseændringer og andre territoriale forandringer* (»conflits d'annexion«)

Et særligt spørgsmål, hvor lovkonflikten på een gang er intertemporal- og international-privatretlig, opstår ved et territoriums overgang fra en stat til en anden.[15])

Hverken Kielerfredstraktaten af 14. januar 1814 med Sverige eller Wienerfredstraktaten af 30. oktober 1864 med Østrig og Preussen indeholder herhenhørende bestemmelser af særlig interesse.[16]) Der-

13. Jfr. O. A. Borum (se ovfr. note 11) side 118.
14. Jfr. O. A. Borum på det i note 13 anf. st.; samme i Festskrift til Håkan Nial (Stockholm 1966) side 115
15. Jfr. Ernst Rabel: The conflict of laws (Ann Arbor & Chicago 1947, 2. udg. 1960) II. side 55–56; Yvon Loussouarn: Les conflits de lois en matière de sociétés (Rennes 1949) side 210–11.
16. Dog bestemmer Kielertraktaten i art. 12, at »Kongen af Danmark og K. af Sverrig forpligte Sig giensidigen paa det høitideligste til aldrig at afvige i Henseende til Anvendelsen af Midler, henlagte til milde Stiftelser eller til offentligt Brug fra den oprindelige Bestemmelse, der er dem givet i de Lande, de have erhvervet ifølge nærværende Tractat, nemlig Kongeriget Norge og Hertugdømmet Svensk Pommern . . .«. Ordningen konfirmeredes

imod tog den danske lovgivningsmagt i 1864 stilling til spørgsmålet, forsåvidt angår de områder, der *indlemmedes* i Danmark, nemlig de tidligere slesvigske distrikter (Ærø og de »otte sogne« m. v.). For disse indførtes dansk ret ved en almindelig forskrift i lov af 16. februar 1866 § 1 med virkning fra 1. april 1867 (med ganske enkelte undtagelser og med meget knappe overgangsbestemmelser, der er uden betydning for det her omhandlede emne).[17])

I forbindelse med Danmarks generhvervelse af dele af Sønderjylland ved Parisertraktaten af 5. juli 1920[18]) (der heller ikke indeholder herhenrørende regler) måtte en mere differentieret ordning til end ved indlemmelsen af Ærø og de otte sogne m. v. Allerede inden traktatens underskrift bestemmer lov nr. 259 af 28. juni 1920 om indførelse af *dansk formueret*[19]) i de sønderjyske landsdele § 7, at

---

i traktater af 14. januar 1814 og 8. februar 1814, henholdsvis med England og Rusland.

Ved mageskiftetraktaten af 4. juni 1815 med Preussen vedrørende udveksling af hertugdømmet Svensk Pommern med hertugdømmet Lauenborg art. 2 overtager kongen af Preussen den danske konges forpligtelser bl. a. efter ovennævnte art. 12; hverken Svensk Pommern eller Lauenborg indlemmedes i kongeriget Danmark eller blev undergivet dansk ret.

I Wienertraktaten, jfr. kgl. kundgørelse af 16. november 1864, art. XVII, forpligter »Hertugdømmernes nye Regjering« (d. v. s. Østrig og Preussen) sig til at anerkende »enhver i Hertugdømmerne af physiske og juridiske Personer lovlig erhvervet Ret«. Ved Pragerfreden af 23. august 1866 art. 5 mellem Østrig og Preussen, hvor hertugdømmerne overlodes til Preussen, skete ingen ændring heri.

17. Jfr. Poul Johs. Jørgensen i U.f.R. 1920 B. side 177. I bemærkningerne til forslaget til loven af 1866 (Rigsdagstidende 1865–66, Tillæg A. sp. 819 ff.) fremhæves områdernes ringe udstrækning.

Om slesvigsk rets stilling til juridiske personer, se ovenfor side 82.

18. Jfr. bekendtgørelse nr. 745 (Lovtidende A.) af 31. december 1920 om en mellem Danmark, det britiske Rige, Frankrig, Italien og Japan den 5. Juli 1920 afsluttet Traktat vedrørende Slesvig.

19. Henry Ussing, U.f.R. 1920 B. side 193 fremhæver, at »Reglen om Stiftelser findes blandt de formueretlige Bestemmelser, skønt Stiftelser hyppigst behandles i *Personretten*«, se således Viggo Bentzon: Personretten – end-

»dansk Rets Regler om Foreninger og Stiftelser finder Anvendelse fra nærværende Lovs Ikrafttræden«[20]), d.v.s. fra lovens dato, jfr. kgl. anordning nr. 280 af 28. juni 1920.

Hertil slutter sig overgangsbestemmelsen i lovens § 23:

»Fra dansk Rets Ikrafttræden finder dansk Ret Anvendelse ogsaa paa de forinden dette Tidspunkt stiftede Selskaber.

Bestemmelser, som ifølge den hidtidige Ret har været gældende for et saadant Selskab, og som er forenelige med dansk Ret, kan besluttes optagne i Selskabskontrakten af et saadant Antal Deltagere, som efter de hidtidige Regler er tilstrækkeligt til at modsætte sig Ændring af de paagældende Bestemmelser. Saadan Beslutning maa dog være tagen inden 3 Maaneder efter dansk Rets Ikrafttræden.

Tilsvarende Regler finder Anvendelse paa bestaaende Foreninger og Stiftelser«.

I bemærkningerne til lovforslaget, hvor regeringen henholdt sig til det nedsatte sagkyndige udvalg (Vinding Kruse, N. Cohn, Aage Svendsen og Andreas Thulstrup), anføres (jfr. Rigsdagstidende 1919–20, Tillæg A. sp. 7400):

»Efter de i Sønderjylland hidtil gældende Regler er Adgangen til at oprette Foreninger og Stiftelser stærkt begrænset, idet der, for at Foreningen eller Stiftelsen kan opnaa Retsevne som juridisk Person, kræves særlig Koncession eller Optagelse i et af Underretten ført Foreningsregister. Desuden er de underkastede visse Erhvervsindskrænkninger med Hensyn til Gaver og fast Ejendom. I dansk Ret hersker der i de nævnte Henseender fuld Frihed, og da de paagældende Begrænsninger hovedsagelig er begrundede i politiske Hensyn, har man foreslaaet at lade dem bortfalde straks ved Indlemmelsen. Ifølge

---

nu i 3. udgave 1930 (jfr. ovenfor side 48 note 50), og Ernst Andersen: Personret (1966) side 76 ff.

20. Om *aktieselskabsretten* findes reglerne i lov nr. 326 af 28. juni 1920 om indførelse af dansk nærings- og selskabslovgivning m. v. i de sønderjyske landsdele §§ 20–24; denne lov trådte i kraft den 1. juli 1920, se kgl. anordning nr. 327 af 30. juni 1920.

Bestemmelsen i Forslagets § 23, 3die Stykke, vil denne større Frihed ogsaa komme de allerede bestaaende Foreninger og Stiftelser tilgode«.

Se om ordningen i det hele O. A. Borum: Oversigt over den i de sønderjydske Landsdele endnu gældende Særlovgivning (1931) side 48–49 samt Rigsdagstidende 1919–20, Tillæg A. sp. 7546–48 (dansk selskabsret, der på næsten alle punkter var mildere end den tyske, anvendes straks for de fremtidigt oprettede selskaber og, efter en vis frist, også for de bestående).

Den dansk-islandske Forbundslov nr. 619 af 30. november 1918 indeholdt ingen bestemmelser om juridiske personer, jfr. Knud Berlin: Den dansk-islandske Forbundslov (1920) og Einar Arnórsson: Den folkeretlige Forbindelse mellem Island og Danmark (1926).

4. *Danske dobbeltbeskatningsaftaler*

I de af Danmark (oprindelig med hjemmel i § 50 i Statsskatteloven nr. 149 af 10. april 1922 angående indkomst- og formuebeskatning), nu efter generel bemyndigelse i lov nr. 74 af 31. marts 1953, med en række fremmede stater afsluttede gensidige overenskomster til *undgåelse af dobbeltbeskatning*[21]) medtages i adskillige tilfælde også (erhvervsdrivende) selvejende institutioner.

Ganske vist er overenskomsten med *Island* af 24. januar 1939 (jfr. bekendtgørelse nr. 2 (Lovtidende C.) af 27. januar 1939) og Skattedepartementets cirkulære nr. 47 (Min.Tid.A.) af 19. april 1939, *begrænset* til kun at angå »*fysiske personer*, altså ikke selskaber, foreninger, dødsboer eller andre skattepligtige, juridiske personer«.

Men overenskomsterne med *Norge* af 22.februar 1957 (jfr. bekendt-

21. Jfr. Rigsdagstidende 1952–53, Tillæg A. sp. 6349–56. Sådanne overenskomster er afsluttet med de nordiske lande: Finland, Island, Norge, Sverige samt med: Canada, Ceylon, England (herunder Nordirland), Frankrig, Holland, Indien, Irland, Israel, Japan, Pakistan, Schweiz, Thailand, U.S.A., Vesttyskland og Østrig, se oversigter hos Erik Møller: Revision og Regnskabsvæsen 1963 side 59 ff. og 103 ff., smstds. 1966 side 317 ff.

Overenskomsterne – med Skattedepartementets tilhørende »Vejledninger« – er aftrykt i Jacob la Cour og Axel Wass: Skattelovene (1962) side 328 ff. (ny udgave (1965) II. side 84–342) og Juristen 1967 side 337 ff.

gørelse nr. 43 (Lovtidende C.) af 17. september 1957) art. 1 nr. 1, og med Sverige af 21. juli 1958 (jfr. bekendtgørelse nr. 72 (Lovtidende C.) af 8. december 1958) art 1. nr. 1, finder *direkte* anvendelse på fysiske personer med bopæl i en af de kontraherende stater »samt på danske og norske (respektive: svenske) juridiske personer«.

Og det samme *forudsættes* som selvfølgeligt i teksten til overenskomsten med *Schweiz* af 14. januar 1957 (jfr. bekendtgørelse nr. 45 (Lovtidende C.) af 17. september 1957) art. 1 nr. 1 (»yde *de skattepligtige*, der har bopæl eller hjemsted i en af de to stater, beskyttelse mod ... dobbeltbeskatning«) og Skattedepartementets vejledning nr. 136 (Min.Tid.A.) af 7. juni 1960 (»aktieselskaber og andre sammenslutninger«) og udtales iøvrigt direkte i slutprotokollen til traktaten (af samme dato »Til art. 1«).

I andre tilfælde må man se hen til de definitioner, hvormed adskillige af overenskomsterne indledes.

Fra den seneste tid kan således nævnes den under 30. januar 1962 afsluttede overenskomst med Forbundsrepubliken *Tyskland* (jfr. bekendtgørelse nr. 7 (Lovtidende C.) af 25. februar 1964 og Skattedepartementets vejledning nr. 174 (Min.Tid.A.) af 11. august 1965).

Efter art. 2 (1) 1b) omfatter i overenskomsten udtrykket »person« (foruden fysiske personer): »Juridiske personer; personsammenslutninger og formuemasser, der som sådanne beskattes som en juridisk person, anses for juridiske personer«. Om beskatningen af disse se ovenfor side 93 ff.

I overenskomsten med *Frankrig* af 8. februar 1957 (jfr. bekendtgørelse nr. 36 (Lovtidende C.) af 27. juni 1958) betyder efter art. 2 (2) udtrykket »person« a. fysiske personer, b. juridiske personer og c. sammenslutninger af personer, som ikke har karakteren af en juridisk person. I Skattedepartementets vejledning nr. 218 (Min.Tid.A.) af 12. oktober 1960 I. anføres, at »dette sidste udtryk har dog ikke selvstændig betydning for Danmarks vedkommende«; om fransk ret se ovenfor side 60–61.

I overenskomsten med *Finland* af 7. april 1964 (jfr. bekendtgørelse nr. 12 (Lovtidende C.) af 30. januar 1965) omfatter efter art. 3 (1) c. udtrykket »person« ... fysiske personer, selskaber samt andre sammenslutninger af personer, og efter pkt. d. betyder udtrykket »selskab« ... *enhver juridisk person* og enhver sammenslutning, der i skattemæssig henseende behandles som en juridisk person. I Skattedepartementets vejledning nr. 90 (Min.Tid.A.) af 23. april 1966 I. gentages blot overenskomstens ord.

I overenskomsten med *Israel* af 27. juni 1966 (jfr. bekendtgørelse nr. 85 (Lovtidende C.) af 10. november 1966) gentages i art. 3 (i) d denne definition af »selskab«.

I overenskomsten med *Japan* af 10. marts 1959 art. II. 1 g. betyder udtrykket »dansk selskab« enhver juridisk person, der er ledet og kontrolleret i Danmark, og som ikke er et japansk selskab – og vice versa.

Mindre klare er overenskomsterne med en række engelsktalende lande.

I overenskomsten med *England* af 27. marts 1950 (jfr. bekendtgørelse nr. 44 (Lovtidende C.) af 13. juli 1950) art. II. 1 (e) indbefatter efter den danske tekst udtrykket »person« enhver sammenslutning af personer, såvel aktieselskaber som andre sammenslutninger, og efter punkt (f) skal udtrykket »selskab« forstås som »enhver juridisk person«. I den engelske tekst lyder de tilsvarende bestemmelser således: »The term »person« includes any body of persons, corporate or not corporate«, og: »The term »company« means any body corporate«.

Denne definition af »selskab« er ligeledes anvendt i overenskomst med *Canada* af 30. september 1955 (jfr. bekendtgørelse nr. 61 (Lovtidende C.) af 18. oktober 1956) art. II. 1 (e) og i overenskomst med Irland af 4. februar 1964 (jfr. bekendtgørelse nr. 8 (Lovtidende C) af 25. januar 1965) art. II. 1 (e). I Skattedepartementets vejledning nr. 79 (Min. Tid. A.) af 9. maj 1967 til gennemførelse af sidstnævnte overenskomst nævnes som dennes genstand: »aktieselskaber og andre sammenslutninger af personer«, men det tilføjes, at udtrykket »selskab« omfatter »enhver juridisk person«.

Medens i den danske tekst, under punkt f, udtrykket »enhver juridisk person« utvivlsomt omfatter selvejende institutioner, er dette næppe givet i den tilsvarende engelske tekst med hensyn til udtrykket »any body corporate«, der normalt alene sigter til personsammenslutninger og ikke indbefatter »foundations« og »trusts«. I overenskomsten med *Ceylon* af 16. februar 1963 (jfr. bekendtgørelse nr. 43 (Lovtidende C.) af 11. november 1963) art. II. 1 (f), hvor den danske tekst er ligelydende med den ovenfor anførte, er den engelske tekst netop udvidet: »The term »company« means any body corporate and *any entity* with juridical personality« (udhævet her).

Klar i sin begrænsning til alene at omfatte korporationer er:

Overenskomst med *Holland* af 20. februar 1957 (jfr. bekendtgørelse nr. 9 (Lovtidende C.) af 21. februar 1958) art. 2, § 1 d: »Udtrykket »selskab« betyde(r) et selskab, forening eller anden sammenslutning, der efter lovgivningen er skattepligtig som sådan«, jfr. Skattedepartementets vejledning nr. 265 (Min. Tid.A.) af 21. december 1960, der som eksempel på »anden sammenslutning« nævner kommanditselskaber, der nu ikke længere er særlige skattesubjekter,

se J. Mazanti-Andersen og Henning Gilså: Beskatning af selskaber og aktionærer m. v. (1961) side 18–19.

Overenskomst med *Indien* af 16. september 1959 (jfr. bekendtgørelse nr. 33 (Lovtidende C.) af 21. juli 1961) art. II. 1 c., hvorefter »person« indbefatter »fysiske personer, selskaber og alle andre sammenslutninger, der behandles som selvstændige skattesubjekter«, og d., hvorefter »selskab« betyder »enhver sammenslutning, der i skattemæssig henseende behandles som en juridisk person eller et selskab«.

Overenskomst med *Pakistan* af 4. september 1961 (jfr. bekendtgørelse nr. 4 (Lovtidende C.) af 6. februar 1963) art. II (1) (e), hvorefter »Udtrykket »person« indbefatter enhver sammenslutning af personer, hvad enten denne udgør en juridisk person eller ikke«, og (f) »selskab« betyder »enhver sammenslutning, hvad enten denne er en juridisk person eller ikke, som ... beskattes som selskab«, jfr. Skattedepartementets vejledning nr. 185 (Min.Tid.A.) af 10. oktober 1963 (»enhver sammenslutning af personer«).

Overenskomst med *Thailand* af 14. april 1965 (jfr. bekendtgørelse nr. 13 (Lovtidende C.) af 24. februar 1966) art. 3 (1) (d), hvorefter udtrykket »person« indbefatter »et selskab og enhver anden sammenslutning af personer«, og (e), hvorefter udtrykket »selskab« indbefatter »enhver gruppe eller sammenslutning af personer, som beskattes på væsentlig samme måde som en juridisk person«.

Endvidere overenskomst med *U.S.A.* af 6. maj 1948 (jfr. bekendtgørelse nr. 1 (Lovtidende C.) af 11. januar 1949) og Skattedepartementets cirkulære nr. 232 (Min.Tid.A.) af 12. september 1949. Efter art. II. 1. e. skal »udtrykket »foretagende« omfatte enhver art af virksomhed, hvad enten den udøves af en fysisk person, et interessentskab, et aktieselskab eller hvilken som helst anden sammenslutning«.

5. *Den hidtidige litterære behandling af selvejende institutioners internationalprivatretlige stilling*

Den omfattende *litteratur* på den internationale selskabsrets område har i det væsentlige kun haft aktieselskaber og lignende erhvervsdrivende personsammenslutninger for øje; hos Ernst Rabel: »The conflict of laws. A comparative study« (Ann Arbor & Chicago 1947), der i vol. II. bl. a. giver en indgående redegørelse for »Foreign Corporations«, ofres dog to sider (13–14) på »Foundations and Trusts«; denne gentages uforandret i 2. udgave (1960).

6. *Oversigt over den efterfølgende fremstilling*

Også for den internationale privatrets vedkommende bliver det derfor ud fra et spredt og tildels usikkert materiale, at erhvervsdrivende selvejende institutioners stilling må behandles.

Den følgende fremstilling vil søge at belyse:

I. Hvor vidt kan (skal) dansk rets regler anvendes af danske myndigheder i sager vedrørende erhvervsdrivende selvejende institutioner, uanset et eller flere tilknytningspunkter til fremmed ret?

II. I hvilken udstrækning tør dansk rets regler forventes respekterede af fremmede myndigheder?

III. Hvorvidt kan en erhvervsdrivende selvejende institution »skifte nationalitet« ved flytning fra Danmark til et andet land, respektive ved tilflytning til Danmark fra et andet land, og hvilke virkninger der kan knyttes hertil?

I. Hvorvidt kan (skal) dansk rets regler anvendes af danske myndigheder i sager vedrørende erhvervsdrivende selvejende institutioner, uanset et eller flere tilknytningspunkter til fremmed ret?

Indledning. I sin afhandling »Ordre public og Territorialitet« (I–II, 1946) anfører N. P. Madsen-Mygdal (I. side 28):

»den internationale Privatret (IPR) behøvede i og for sig kun at indeholde een Sætning. Det vilde være tilstrækkeligt at foreskrive, at et Lands Domstole *altid* skulde anvende den indenlandske materielle Ret, selv paa Retsforhold, der indeholder fremmede Elementer.

En saadan Løsning af IPR's Problem er ikke blot logisk tænkelig, den frembyder øjensynligt endog visse praktiske Fordele«.

Eller som allerede Holger Federspiel i 1909 formulerede det i »Den internationale Privatret i Danmark« (side 9): Det vilde »være det simpleste at afskaffe al international Privatret og erklære den nationale Ret for ene anvendelig af Landets Domstole og andre Myndigheder«.

Alligevel er i nyere tid alle – selv de to nævnte forfattere i de an-

førte værker – enige om, at det (ganske bortset fra traktatmæssige forpligtelser, se ovenfor side 376 ff.) er en nødvendighed for enhver retsforfatning, for at den kan føre til rimelige resultater, at den i givet fald ikke blot tillader, men kræver materielle regler i et andet lands ret, som forholdet har særlig tilknytning til, bragt i anvendelse.[22])

Som ideal i international privatret fremstiller sig da, at de forskellige staters regler om, *hvornår* fremmed ret skal anvendes og om, *hvilken* fremmed ret der eventuelt skal anvendes, harmoniseres: Målet må være, at ligegyldigt hvor end forholdet måtte komme til bedømmelse, så vil denne blive foretaget efter den samme materielle lov.[23])

Fra disse bestræbelser kan selvsagt heller ikke reglerne om erhvervsdrivende selvejende institutioner holdes ude.

A. »*International privatret*« *ctr.* »*fremmedret*«. De problemer, der dækkes af spørgsmålet om danske myndigheders anvendelse af dansk ret – uanset det foreliggende faktiske forholds positive tilknytning til en fremmed stat og beskedne tilknytning til Danmark – rækker imidlertid udover, hvad man almindeligvis forstår ved den internationale privatret, og ind i den såkaldte fremmedret (Law of aliens, condition des étrangers), hvilken iøvrigt i danske fremstillinger ikke udskilles som en særlig disciplin.

Allan Philip[24]) udtrykker (side 1–2) forholdet således:

»Spørgsmålet om, hvorvidt og på hvilke betingelser et selskab uden for sit hjemland kan drive en vis virksomhed, må naturligvis bero på lovgivningen i det land, hvor det søger at udøve den. Sådanne regler i et bestemt retssystem, der regulerer fremmedes, herunder fremmede selskabers ret til at udøve erhvervsvirksomhed, betegner man almindeligvis som fremmedretlige regler ...

22. Jfr. O. A. Borum: Lovkonflikter. Fjerde reviderede udgave under medvirken af Allan Philip (1957) side 15–16.
23. Se bl. a. Madsen-Mygdal (ovenfor side 386) I. side 29 ff.
24. Se ovenfor side 374. Se hertil yderligere O. A. Borum i Juristen 1961 side 512.

Spørgsmålet, om de regler, der gælder i et land om forholdet mellem selskabsdeltagere indbyrdes og mellem disse og tredjemand, også finder anvendelse, hvis sagen ... har tilknytning til andre lande, er derimod et international privatretligt spørgsmål, der forudsætter et valg imellem flere landes selskabsret.

Forskellen mellem fremmedrettens og den internationale privatrets regler er, at den tilknytning, der foreligger til udlandet, for fremmedrettens vedkommende er relevant med hensyn til afgørelsen af, om en bestemt internretlig regel finder anvendelse, mens den for den internationale privatrets vedkommende har betydning for valget imellem flere forskellige landes retssystemer«.

B. *De enkelte lovgrupper.* Uanset disse teoretiske opdelinger skal i dette afsnit søges klarlagt, i hvilket omfang (eventuelt med hvilke modifikationer) de ovenfor i kap. 2 og i kap. 5–9 udviklede regler kan bringes i anvendelse på her i landet »fremmede« erhvervsdrivende selvejende institutioner, og hvad begrebet »fremmede« i denne sammenhæng indebærer, eller – sagt med andre ord – hvilken tilknytning til Danmark der må være til stede, for at man kan anvende (rent) danske regler.

1. Om den nationale rækkevidde af *aktieselskabslovgivningen* må i det hele henvises til Philip, Studier (se ovenfor side 374).[25])

Lov nr. 36 af 15. februar 1895 om aktieselskaber og andre selskaber med begrænset ansvar, som har deres sæde på steder, hvor danske ikke er undergivet landets jurisdiktion (og som dengang skulle anmeldes til Handelsregisteret i København, jfr. også Aktieselskabsloven af 1917 §§ 1, stk. 3, og 60, stk. 2), har idag kun betydning for allerede bestående selskaber, og disse skal efter Aktieselskabslovens § 91 nu anmeldes til Aktieselskabsregisteret.

I Betænkning nr. 362 af 1964 side 199 udtales, at »disse særlige bestemmelser er nu til dags uden praktisk betydning«. Loven af 1895 foreslås derfor ophævet.

2. *Skattelovgivningen.*

Det er netop inden for skatteretten, at danske domstole har haft

25. Jfr. anmeldelserne heraf, se ovenfor side 374 note 1 (Ross) og Juristen 1961 side 503–12 (O. A. Borum).

lejlighed til at tage stilling til kriteriet for anvendelsen af danske regler.

a. *Ældre praksis*. Sagen vedrørende A/S Det danske Gas-Compagni (der blev endeligt afgjort ved Højesterets dom i U.f.R. 1918 side 39, jfr. 1917 side 143[26]), efter den før Aktieselskabsloven af 1917 gældende ret) omhandler et selskab, som var optaget i det danske Handelsregister for Frederiksberg afd. B. (se ovenfor side 109), som havde sin hovedvirksomhed i Danmark, og som i vedtægterne var karakteriseret som dansk selskab med hjemsted og hovedkontor på Frederiksberg; *hoveddirektøren*, ved hvem selskabet kunne sagsøges, skulle være bosat i Danmark, og *generalforsamlingen* skulle, hvis ikke andet bestemtes af bestyrelsen, afholdes på Frederiksberg.

Rent faktisk afholdtes imidlertid *bestyrelsesmøder* og *generalforsamlinger* i England, hvor *bestyrelsen*, der kun bestod af englændere, havde sit sæde.

Ligesom Hof- og Stadsretten kom også Højesteret, der stadfæster in terminis, efter en gennemgang af alt det foreliggende til det resultat, *at* selskabets *hovedsæde* var i England, *at* direktionen i Danmark kun var at betragte som fuldmægtig for bestyrelsen, og *at* det var bestyrelsen, der reelt havde »den fulde og almindelige Ledelse af Selskabet i sin Haand«.

Selskabet måtte derfor (skatteretligt) betragtes som »udenlandsk« og kunne ikke beskattes som et »her hjemmehørende« selskab.[27])

Efter Aktieselskabsloven af 1917 blev selskabet omorganiseret efter dennes regler og registreret i det danske Aktieselskabs-Register, hvorefter det blev beskattet som dansk aktieselskab.

Det kriterium, som de danske domstole her anvendte, og hvorefter det var placeringen af *hovedsædet* for vedkommende juridiske person, der var det afgørende moment – uanset *hvor virksomheden* skulle udøves, *hvor stifteren* (stifterne) *nationalt* set hørte hjemme, og *hvor stiftelsesakten* var foretaget –

26. Jfr. Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 104 ff. og side 198–99.
27. Dommen omtales hos Ernst Rabel: The conflict of laws (Ann Arbor & Chicago 1947 og 2. udgave 1960) II. side 33 som udtryk for, at Danmark hører til de lande, der anvender »Law of the Place of Central Control«.

var helt på linie med, hvad den internationale doktrin[28]) generelt havde antaget om den af den belgiske kong Leopold II. oprettede »Niederfüllbach-Stiftelse«.

Denne stiftelse var – på rent privatretligt grundlag – oprettet i byen Coburg. og var i overensstemmelse med tysk ret, se Borgerlig Lovbog § 80 og ovenfor side 58, forsynet med godkendelse af regeringen i hertugdømmet Coburg. Efter vedtægterne var ledelsens sæde i Coburg, hvor også stiftelsens aktiver beroede, medens de formål, som stiftelsen skulle tilgodese (destinatarerne), alle var hjemmehørende i Belgien.

Da appelretten i Bruxelles den 2. april 1913 (Recuil général des lois et des arrêts Fondé par I. B. Sirey. 1913 IV. partie, side 9) havde fastslået, at hovedsædet også *reelt* var i Coburg, var der enighed om, at gyldigheden af stiftelsens oprettelse måtte bedømmes efter tysk ret.

b. *Statsskatteloven*, nr. 149 af 10. april 1922 (§ 2, stk. 1, nr. 5 g, se ovenfor side 89) indkomstbeskattede erhvervsindtægten bl. a. hos her i landet hjemmehørende »Stiftelser . . . og selvejende Institutioner«. Hertil føjede § 2, stk. 2: »De her nævnte . . . Institutioner, som ikke har Hjemsted her i Landet, . . . bliver skattepligtige under de i nr. 3 angivne Forudsætninger«; og efter § 2 (stk. 1) nr. 3, rammer skattepligten »enhver Person, som, uden at være bosat her i Landet, her ejer fast Ejendom eller Tiende eller har Del i saadan Ejendom eller nyder Indtægter af samme eller af Fideikommiskapitaler, . . . eller som udøver eller er Deltager i nogen Næring eller Virksomhed her i Landet«.

For aktieselskaber var efter Statsskatteloven (jfr. § 2, stk. 1, nr. 5a) det for tilhørsforholdet alt afgørende moment registreringen[29]); for de selvejende institutioner forelå ingen nærmere direkte vejledning til bestemmelse af, hvor disse »har Hjemsted«.

I denne henseende er der ikke sket nogen forandring ved *lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v.*, jfr. lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968 (ovenfor side 93 ff. Forhøjelsen ved lov nr. 91 af 31. marts 1965 udløb ved udgangen af marts 1966).

---

28. Jfr. Rabel (se ovenfor note 27) II. side 13 med note 30.
29. Jfr. H. Albrechtsen: Selskabsbeskatningen (1942) side 8; J. Hartvig Jacobsen: Skatteretten (1950) side 91; Philip: Studier (se ovenfor side 374) side 198–99.

Efter Selskabsskattelovens § 1, stk. 1, påhviler skattepligt »*her i landet hjemmehørende:*

1) indregistrerede aktieselskaber ...

6) ... stiftelser, legater og selvejende institutioner ... for så vidt angår indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed«.

§ 2 tilføjer:

»Skattepligt i henhold til denne lov påhviler endvidere selskaber og foreninger m. v. af den i § 1, stk. 1, nævnte art, som har *hjemsted i udlandet*, for så vidt de

a) udøver et erhverv med fast driftssted her i landet eller deltager i en erhvervsvirksomhed med fast driftssted her eller på anden måde er berettiget til andel i overskuddet af en sådan virksomhed,

b) i egenskab af ejer, medejer, brugs- eller indtægtsnyder oppebærer indtægt af en her i landet beliggende fast ejendom.

Skattepligten omfatter alene indtægter fra de under a) og b) nævnte indkomstkilder«.

Heller ikke i *bemærkningerne* til forslaget til Selskabsskatteloven (Folketingstidende 1959–60, Till.A. sp. 1048 og 1050–51) findes særlige bidrag til bestemmelse af begreberne »hjemsted« og »hjemmehørende«.

Medens *Skattedepartementets cirkulære* nr. 274 (Min.Tid.A.) af 22. december 1961 i afsnit I.A. udtrykkeligt fastslår, at det for aktieselskaber er »afgørende for skattepligten ... som hidtil, om det pågældende selskab er optaget i aktieselskabsregisteret«, siges det under afsnit I.B. kun, at

»betingelserne for, at udenlandske selskaber og foreninger er skattepligtige her i landet, er stort set de samme som efter de hidtil gældende regler ... I forhold til de hidtidige regler er skattepligten *udvidet* således, at udenlandske selskaber eller foreninger også bliver skattepligtige, hvis de er berettiget til en andel i overskuddet af en erhvervsvirksomhed med fast driftssted her i landet, selv om denne ikke drives af vedkommende selskab eller forening. Et udenlandsk selskab bliver således skattepligtigt her i landet, såfremt det har ydet

en herværende erhvervsvirksomhed et lån og som vederlag herfor har betinget sig en andel i den pågældende virksomheds nettooverskud«.

c. *Dobbeltbeskatningsoverenskomster* (se ovenfor side 382–85)

I overenskomsten med *Norge* af 1957 art. 3 nr. 4 anses juridisk person for *bosat* (og beskattes derfor) i den stat, hvis *nationalitet* den har, og bestemmende for *nationaliteten* er i første række *registreringen*, medens juridiske personer, der ikke er registrerede, anses for at have den stats nationalitet, i hvilken *bestyrelsen eller den øverste ledelse har sit sæde*.

Dette gentages ligelydende i overenskomsten med *Sverige* af 1958 art. 3 nr. 4.

Efter overenskomsten med *Schweiz* af 1957 art. 2 nr. 4 skal juridiske personers bopæl (ɔ: hjemsted) bestemmes i henhold til lovgivningen i hver af de to stater; foreligger der herefter hjemsted i begge stater, skal *sædet for den virkelige ledelse* være afgørende.

Ligelydende med overenskomsten med Schweiz er konventionen af 1957 med *Frankrig* art. 2 nr. 4 og konventionen af 1966 med *Israel* art. 4 nr. 3: den stat, i hvilken »den virkelige ledelse har sit sæde«.

Overenskomsterne af 1962 med Forbundsrepubliken *Tyskland* art. 2, 2a) og c) og af 1964 med *Finland* art. 4 nr. 1 og 4 er enslydende. Herefter bestemmes »en person, der er bosiddende i en af de kontraherende stater«, som en person, der i henhold til denne stats lovgivning er skattepligtig dér på grund af bopæl, ophold, ledelsens sæde eller et andet lignende forhold; hvis en juridisk person efter denne bestemmelse må anses bosat i begge de kontraherende stater, anses den for bosat i den kontraherende stat, i hvilken *dens virkelige ledelse har sit sæde*.

I overenskomsterne med *England* af 1950 art. II. g., med *Canada* af 1955 art. II. f. og med *Irland* af 1964 art. II. 1. (f) er det afgørende for, om »et selskab« skal anses at have hjemsted i den ene eller den anden stat, om *dets forretninger er ledet og kontrolleret derfra*.[30])

30. Samme kriterium anvendes i konventionerne med *Holland* af 1957 art. 3 § 4, med *Indien* af 1959 art. II. 1. f. (der skærper hjemstedskravet derhen,

Om overenskomsten med *Japan* af 1959: Se ovenfor side 384.

På linie med denne er overenskomsten med *Ceylon* af 1963 art. II. 1. g., hvorefter et »selskab« (se ovenfor side 384) er hjemmehørende i en af de to stater, såfremt dets *forretninger er ledet og kontrolleret* i denne, eller såfremt det *er stiftet i overensstemmelse med dennes lov uden at være ledet og kontrolleret fra den anden.*

Efter overenskomsten med *U.S.A.* af 1948 (se ovenfor side 385) art II (i) f. og g. skal »aktieselskab eller anden sammenslutning i U.S.A.« betyde et interessentskab, aktieselskab eller anden sammenslutning stiftet eller organiseret i U.S.A. eller under U.S.A.'s eller enhver af dette lands enkeltstaters eller territoriers lovgivning; medens på tilsvarende måde et dansk selskab er et, der er stiftet eller organiseret i Danmark eller under dansk lovgivning. Ligesom de i note 30 omhandlede konventioner omfatter overenskomsten med U.S.A. *efter sin ordlyd* kun korporationer og ikke stiftelser (»foundations«).[31])

Så længe offentlig registrering ikke er påbudt i dansk ret som gyldighedsbetingelse for oprettelse af erhvervsdrivende selvejende institutioner[32]), er det herefter formentlig ubetænkeligt som almindelig norm at opstille, at kriteriet for afgørelsen af, om institutionen er *hjemmehørende* (har hjemsted) her i landet eller har *hjemsted i udlandet*, i relation til selskabsbeskatningen, er, hvorfra *den organisatorisk set øverste reelle ledelse udøves* (typisk, hvor bestyrelsen har sit sæde), jfr. ovenfor side 124, 272–73, 288 ff. og 315–16.

---

at forretningerne *helt* skal være ledet og kontrolleret fra hjemstedet), og med *Pakistan* af 1961 art. II. 1. g.; i de to sidste tilfælde er dog for registrerede selskaber registreringsstedet afgørende; det vil erindres, at disse tre konventioner *efter deres ordlyd* af juridiske personer kun omfatter »korporationer« (se ovenfor side 384–85). Overenskomsten med *Thailand* af 1965 art. 4 (i) og (3), hvis gyldighedsområde er tilsvarende begrænset, har samme regler som konventionerne med Tyskland og Finland, dog at man foran har indskudt »loven i den stat, i hvilken selskabet er indregistreret eller i henhold til hvis lovgivning det har status som et selskab«.

31. Ingen af Skattedepartementets »Vejledninger« indeholder kommentarer til eller forklaringer på de varierende udtryksmåder.

32. Se ovenfor side 371 og Ernst Kauffmann i Juristen 1965 side 114, men herimod O. A. Borum, smstds. 1964 side 461.

Er hjemstedet herefter her i landet, sker beskatningen fuldt ud efter de ovenfor side 93–98 udviklede regler.

Er hjemstedet uden for Danmarks grænser, sker beskatning her kun efter reglerne i Selskabsskattelovens § 2, se ovenfor side 390–91, altså for indtægter af erhvervsudøvelse her i landet eller fra fast ejendom her i landet. Heri gør dobbeltbeskatningsaftalerne ingen direkte ændring. Det erindres, at indtægter af aktier i erhvervsvirksomheder eller i ejendomsaktieselskaber her i landet eller af pantebreve i danske ejendomme *ikke* omfattes af denne skattepligt, sml. ovfr. side 94.

Efter ordlyden af § 3 gælder skattefritagelsen i stk. 1 og dispensationsadgangen i stk. 2–4 kun for *danske* selvejende institutioner (»de i § 1, stk. 1, nr. 6, omhandlede foreninger m. v.«), og den samme begrænsning må efter sammenhængen antages at gælde dispensationsadgangen i stk. 5, såfremt aktier i et dansk selskab er placeret i en udenlandsk almenvelgørende fond.

d. *Stempelpligt* i Danmark omfatter efter Stempelloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 309 af 11. oktober 1961, § 2, alle efter deres beskaffenhed stempelpligtige dokumenter, der udfærdiges eller oprettes her, når enten en af parterne er *hjemmehørende* her, eller dokumentet angår formuegenstande her i riget, rettigheder over sådanne eller rettigheder eller forpligtelser for *her hjemmehørende* personer, selskaber eller institutioner.

Også i denne relation må en selvejende institution formentlig anses for hjemmehørende her, når ledelsen har sit sæde i Danmark.[33])

Efter § 2, stk. 2, anses iøvrigt et dokument oprettet her i landet, så snart en af parterne har underskrevet det her, og efter §§ 3 og 4 indføres udvidet stempelpligt i en række tilfælde uden hensyn til dokumentets oprettelsessted.

Dette gælder således bl. a. dokumenter, der angår overdragelse af *herværende faste ejendomme* (eller rettigheder over sådanne), *for så vidt i det* mindste en af parterne er *hjemmehørende* her, se § 3, nr. 1, og alle dokumenter, der *tinglyses* her, eller *påberåbes for herværende ret* m. v., se § 4, nr. 1–3.

33. Erik Mangor: Lov om Stempelafgift (1936) side 7 ff. giver ingen oplysning om bestemmelsen af en juridisk persons hjemsted.

Den fordoblede stempelafgift, se § 64, stk. 1 (der midlertidigt igen er fordoblet i henhold til lov nr. 76 af 31. marts 1965 og følgende love, senest nr. 86 af 22. marts 1968) og det fordoblede tinglysningsgebyr, se ovenfor side 98, der vil være at erlægge, når fast ejendom overdrages til »offentlige eller private stiftelser eller deslige institutioner«, må efter sin begrundelse, se ovenfor side 192, indtræde uden hensyn til stiftelsens eller institutionens hjemsted og uden hensyn til, om det er »fast Ejendom her i Landet« (§ 61, stk. 1) eller »i Udlandet« (§ 61, stk. 4), såfremt dokumentet er stempelpligtigt her.

e. *Arveafgift* svares her i landet efter Arveafgiftslovens §§ 8–10, jfr. lovbekendtgørelse nr. 63 af 9. marts 1964, alene under hensyn til *arveladerens* og ikke til arvingens hjemstedsforhold ved arvefaldet (d.v.s. normalt dødsfaldet, jfr. § 10).

Hidrører en arveafgiftspligtig erhvervelse fra en *her i riget hjemmehørende* person, svares arveafgift i Danmark af samtlige de midler, erhvervelsen omfatter, uden hensyn til hvor midlerne befinder sig (dog med adgang til nedsættelse i afgiften for i udlandet erlagt afgift), se § 9.

Når boet efter en i udlandet afdød dansk *henvises* til behandling ved en skifteret her i landet i medfør af *Skiftelovens* § 87[34]), skal arveafgift svares her af samtlige de midler, der inddrages under dette skifte, se § 8, sidste stk.

I tilfælde, hvor *arveladeren* havde *hjemsted uden for riget* og henvisning til dansk skifteret ikke finder sted, bliver dansk arveafgift kun at erlægge, for så vidt arven omfatter bestemte fideikommissariske eller familielegatmæssige rettigheder eller »faste ejendomme her i riget eller retten til at oppebære ydelser i henhold til vedvarende rettigheder over sådanne«, se § 8.

Hvor herefter arveafgift skal svares i Danmark, *og* arvingen er en selvejende institution – allerede bestående eller stiftet ved arveladerens testamente –, må afgiften svares efter lovens § 2, sidste stk., altså normalt med 30 %, uden hensyn til, om *arvingen* har hjemsted her i landet eller andetsteds; det bør måske antages, at finansministerens diskretionære beføjelse til at nedsætte afgiften til 10 % efter

34. Se herom O. A. Borum: Lovkonflikter, fjerde reviderede udgave under medvirken af Allan Philip (1957) side 123–24 og Bernhard Gomard: Skifteret (1966) side 268 med note 18.

lovens § 3 for almenvelgørende eller iøvrigt almennyttige stiftelser m. v., se ovenfor side 99, også *kan* anvendes, hvor disse har sæde og (virkekreds) i udlandet.

f. *Ejendomsskatter.* Tilsvarende rækkevidde, som anført m. h. t. arveafgift (foran under e.), kan formentlig indlægges i dispensationsbeføjelsen i § 50 i lov om vurdering og beskatning til staten af *faste ejendomme,* jfr. lovbekendtgørelse nr. 305 af 1. august 1960 og de nye regler fra 1966 om den kommunale og statslige ejendomsbeskatning, se ovenfor side 99–100. Denne beskatning rammer iøvrigt landets faste ejendomme, jfr. lovbekendtgørelsens § 1, uden hensyn til ejerens karakter af fysisk eller juridisk person eller til hans nationalitet eller til hans hjemsted.

3. *Bogføringsloven.* Hverken Bogføringslov nr. 178 af 5. juni 1959 eller Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 226 af 18. juni 1959 om bogføringspligtens omfang og indhold giver nærmere regler om pligtens »geografiske« udstrækning.

Efter hensigten med denne lovgivning må den omfatte både erhvervsdrivende selvejende institutioner, der *ledes herfra* (har deres sæde i Danmark), uanset om deres virksomhed udelukkende udøves andetsteds, og »fremmede« institutioner, der udøver egentlig erhvervsvirksomhed (se ovenfor side 103) her i landet, i hvert fald for så vidt angår den her i landet udøvede virksomhed.

4. *Monopolloven.* Bestemmelserne i Monopolloven, nr. 102 af 31. marts 1955, jfr. ovenfor side 103 f., finder i og for sig også anvendelse på udenlandske erhvervsvirksomheder i det omfang, de driver virksomhed her i landet.[34a])

Efter Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 193 af 18. juni 1955 § 3, sidste stk., påhviler anmeldelsespligten »i udenlandske virksomheder og sammenslutninger: den eller de personer, der her i landet

34a. Jfr. Frederik Jensen m. fl.: Monopolloven (1968) side 39–41.

Omvendt berøres eksportforholdene og eksportmarkederne ikke af loven, se Folketingets Forhandlinger 1954–55 sp. 3040.

forestår virksomheden eller sammenslutningen, eller gennem hvem denne er repræsenteret her i landet«.[34b])

Også lovens § 10 om forbud mod håndhævelse af mindstepriser må principielt gælde for udenlandske virksomheders aftaler m.v. for videresalg her i landet og vil kunne medføre indgriben mod deres eventuelle herværende repræsentanter eller deres herværende forretningsforbindelser. Over for den udenlandske leverandør er spørgsmålet om indgriben selvsagt af mere teoretisk art.[34c])

5. *Lovgivningen om erhvervelse og drift af fast ejendom.*

Lov nr. 127 af 16. april 1957 om sammenslutningers og institutioners landbrugsjord og nu reglerne i Landbrugsloven nr. 114 af 4. april 1967 §§ 20 ff., jfr. § 34, stk. 2 (se ovenfor side 104–08) må – efter deres formål: At hindre henlæggelse af landbrugsjord under »den døde hånd« og at sikre, at statens forkøbsret til jord ifølge den bestående lovgivning ikke bliver illusorisk – omfatte ejendomme beliggende i Danmark og kun sådanne.

På den anden side må det, såvel for anvendelsen af den almindelige forbudsregel som for undtagelserne – om anvendelse af jorden til andet end landbrugs-formål og om landbrugsministerens generelle dispensationsadgang – være uden principiel betydning, om den pågældende selvejende institution, der optræder som erhverver, er »dansk« eller »fremmed«, og det uden hensyn til, hvorledes disse begreber nærmere bestemmes.[35])

Her kommer imidlertid et andet sæt regler ind i billedet, nemlig lov nr. 344 af 23. december 1959 om erhvervelse af fast ejendom.

Efter dennes § 1, stk. 1, kan (fysiske) personer, der ikke har bopæl i Danmark, og som ej heller tidligere har haft bopæl her i landet i et

---

34b. Jfr. Folketingstidende 1954–55, Till. B. sp. 241–42.

34c. Jfr. Folketingstidende 1954–55, Till. B. sp. 335.

35. Jfr. bemærkningerne til det ved folkeafstemningen den 25. juni 1963 bortfaldne Forslag til Lov om erhvervelse af landbrugsejendomme i Folketingstidende 1962–63, Tillæg A. sp. 563 ff.; Philip, Studier (se ovfr. side 374) side 195 note 90.

tidsrum af i alt 5 år, kun med justitsministerens tilladelse erhverve adkomst på *fast ejendom her i landet.*

Hertil føjer § 1, stk. 2: »Det samme gælder selskaber, foreninger og andre sammenslutninger, offentlige eller private institutioner, stiftelser og legater, der ikke har hjemsted i Danmark, samt udenlandske offentlige myndigheder«.[36])

I bemærkningerne hertil i Folketingstidende 1959–60, Tillæg A. sp. 290, hedder det:

> »Efter indholdet af stk. 2 kan kun danske aktieselskaber, d.v.s. selskaber, der har deres hjemsted (hovedkontor) her i landet, frit erhverve fast ejendom.[37]) Der stilles ikke særlige krav vedrørende selskabernes aktionærer, bestyrelsesmedlemmer og direktører. Med hensyn til alle andre selskaber, foreninger og sammenslutninger af hvilken som helst art, institutioner, stiftelser og legater gælder tilsvarende regler«.

Baggrunden for 1959-loven danner den af det ved Justitsministeriets skrivelse af 24. september 1946 nedsatte (embedsmands-)udvalg afgivne »Betænkning angaaende Udlændinges Adgang til at eje fast Ejendom i Danmark« (1948).

I Udvalgsflertallets udkast til en lov (Betænkningen side 15) anføres i § 1:

»Stk. 1. Ejendomsret over fast Ejendom i Danmark kan uden Justitsministerens Tilladelse i hvert Tilfælde kun erhverves af:

a. Staten,
b. danske Kommuner,
c. danske offentlige Institutioner saasom Danmarks Nationalbank, Overformynderiet, Statsanstalten for Livsforsikring, Havne, selvejende Kirker og Præsteembeder,

---

36. Om bestemmelsens uforenelighed med Rom-traktatens krav (se ovenfor side 377–78) henvises til »Danmark og Det europæiske økonomiske fællesskab. Udgivet ved Udenrigsministeriets foranstaltning« (1962) side 202 og 205–06.

37. Loven anfører således *hovedsædet* og ikke registreringen som bestemmende for tilhørsforholdet; Aktieselskabslovens § 15 d, jfr. § 81, stk. 3, forudsætter imidlertid *hjemsted* (hovedkontor) her i landet som bestemmende for, om registrering kan foretages. Se nærmere Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 168 ff. og Bernhard Gomard: Aktieselskabsret (1966) side 77.

d. Personer, som har dansk Indfødsret,
e. Aktieselskaber, som har deres Hjemsted (Hovedkontor) her i Landet, dog kun naar det i Vedtægterne er bestemt, *at* Aktierne skal lyde paa rette Ejers Navn, *at* samtlige Bestyrelsesmedlemmer og Direktører skal have dansk Indfødsret, *at* Personer, Selskaber, Foreninger m. m., som efter denne Lov ikke uden Justitsministerens Tilladelse kan erhverve Ejendomsret over fast Ejendom, ved Tegning, Overdragelse eller paa hvilken som helst anden Maade højst kan erhverve Aktier, der i alt repræsenterer en Femtedel af Aktiekapitalen, og *at* disse Aktionærer ikke skal kunne deltage i Afstemninger paa Selskabets Generalforsamlinger med mere end en Femtedel af samtlige de paa Generalforsamlingen repræsenterede Stemmer. Oplyses det, at der foreligger Overtrædelse af disse Vedtægtsbestemmelser, opfylder Aktieselskabet ikke Betingelserne for uden Justitsministerens Tilladelse at blive Ejer af fast Ejendom.
f. Kredit- og Hypotekforeninger samt Kreditkasser, hvis Statutter er stadfæstet af Indenrigsministeriet,
g. andre Selskaber, Foreninger og Sammenslutninger, der har deres Hjemsted her i Landet, dog kun naar deres Ledelse udelukkende bestaar af Personer med dansk Indfødsret, og mindst fire Femtedele af Deltagerne baade efter Tal og Stemmevægt opfylder Betingelserne for efter denne Lov uden Justitsministerens Tilladelse at kunne erhverve Ejendomsret over fast Ejendom,
h. Stiftelser og Legater med kongelig konfirmeret Fundats, hvis Bestyrelse har Sæde her i Landet og udelukkende bestaar af Personer med dansk Indfødsret.

Stk. 2. Uanset om en Erhverver i Henhold til foranstaaende opfylder Betingelserne for uden Justitsministerens Tilladelse at eje fast Ejendom, er saadan Tilladelse nødvendig, saafremt det maa antages, at der foreligger Omgaaelse gennem Straamand eller paa anden Maade«.

Bestemmelsen begrundes således (anf. st. side 18–19):

»Afgrænsningen af de Personer og Sammenslutninger m.v., hvis Erhvervelse af fast Ejendom gøres betinget af Justitsministerens Tilladelse, kan foretages enten ved at opregne disse eller ved at opregne de Personer m. v., der uden Tilladelse skal kunne erhverve fast Ejendom. Man har valgt den sidste Fremgangsmaade som den, der skaber størst Sikkerhed for, at uforudsete Tilfælde bliver forelagt Myndighederne til Afgørelse. Om de enkelte Grupper skal i øvrigt fremhæves:

Naar der under a) tales om Staten, tænkes naturligvis kun paa den danske Stat; andre Stater maa derfor have Tilladelse for at kunne erhverve fast Ejen-

dom her i Landet. Hvor der er Tale om normale Dispositioner som f. Eks. Erhvervelse af Gesandtskabsbygninger, kan det i øvrigt ikke tænkes, at Udkastets Regler vil medføre Vanskeligheder.

Under c) nævnes som Eksempler paa offentlige Institutioner bl. a. Havne og selvejende Kirker. Men det er da naturligvis en Forudsætning, at det offentlige kan siges at være Ejer. Private Havne, Valgmenigheder, Frimenigheder og Privatskoler falder saaledes udenfor.

Efter Indholdet af Punkt e) kan kun danske Aktieselskaber frit erhverve fast Ejendom; at et udenlandsk Aktieselskab har en herværende Forretningsafdeling. er saaledes ikke tilstrækkeligt. Men selv danske Aktieselskaber, hvorved forstaas Selskaber, der har deres Hjemsted (Hovedkontor) her i Landet[38]), bør i den heromhandlede Henseende kun stilles frit, saafremt man har Sikkerhed for, at Udlændinge ikke har Overherredømmet i Selskabet. Denne Sikkerhed kan ikke opnaas, hvis Selskabets Aktier lyder paa Ihændehaveren, og det foreslaas derfor, at det i Vedtægterne skal være bestemt, at Aktierne skal lyde paa rette Ejers Navn. En Bestemmelse om, at Aktierne skal lyde paa Navn, er altsaa ikke tilstrækkelig. Endvidere har man ment, at Selskabets hele Ledelse skal bestaa af Personer med dansk Indfødsret, og at Udlændinge ikke skal kunne være Ejer af mere end en vis Del af Aktiekapitalen, hvilken Del i Lighed med norsk og svensk Ret findes at kunne fastsættes til en Femtedel. Ej heller bør Udlændinge kunne udøve Stemmeret paa Selskabets Generalforsamlinger for mere end en Femtedel af samtlige Stemmer; denne Regel vil bl. a. faa Betydning i Selskaber med Præferencekapital.

Det bør naturligvis ikke være tilstrækkeligt, at disse Vedtægtsbestemmelser gælder, hvis de ikke overholdes. Uanset om saadan Overtrædelse medfører Ansvar efter Aktieselskabslovgivningen, bør den medføre, at Selskabet ikke uden Justitsministerens Tilladelse kan erhverve fast Ejendom.

Selv om der i den øvrige Lovgivning findes Regler, hvorefter der fra det offentliges Side føres Kontrol med visse Aktieselskaber, som Banker, Livsforsikringsselskaber, Brandforsikringsselskaber og andre private Forsikringsselskaber, medfører denne Kontrol ikke i sig selv nogen særlig Begrænsning i udenlandsk Kapitals Indflydelse, og der er derfor ikke Grundlag for at opstille Undtagelsesregler for disse Selskabers Vedkommende.

Med Hensyn til Kredit- og Hypotekforeninger samt Kreditkasser, hvis Statutter er godkendt af Indenrigsministeren, mener man, at disse frit bør kunne erhverve fast Ejendom.

Med Hensyn til alle andre Selskaber, Foreninger og Sammenslutninger af hvilken som helst Art, det være sig ansvarlige Selskaber, Kommanditselskaber,

---

38. Se ovenfor side 398 note 37.

Sparekasser, Andelsselskaber eller de saakaldte »stille Selskaber«, bør der stilles tilsvarende Krav som ved Aktieselskaber, og det foreslaas derfor, at Ledelsen udelukkende skal bestaa af Personer med dansk Indfødsret, hvilket for ansvarlige Selskabers Vedkommende vel ofte maa medføre, at samtlige Interessenter maa have dansk Indfødsret, og at i øvrigt 4/5 af Selskabets Deltagere baade efter Tal og efter Stemmevægt ligeledes skal opfylde Betingelserne for uden Tilladelse at kunne erhverve fast Ejendom.

For Stiftelsers og Legaters Vedkommende ligger Forholdet saaledes, at de danske Interesser maa være tilstrækkeligt varetaget, naar Fundatsen er kgl. konfirmeret og Ledelsen udelukkende bestaar af Personer med dansk Indfødsret.

Nogle Medlemmer har dog anført, at de vilde finde det ønskeligt, at Litra h helt udgik, hvoraf Følgen vilde blive, at alle Stiftelser og Legater for at erhverve Ejendomsret over fast Ejendom fremtidig skulde have Justitsministerens Tilladelse. Disse Medlemmer anfører, at der formentlig altid er særlige Betænkeligheder ved at henlægge Ejendomsret over fast Ejendom ikke til eksisterende Personer eller Selskaber, men til en juridisk Person, der alene karakteriseres ved det Formaal, som derved tilgodeses. At Ledelsen skal bestaa af Personer med dansk Indfødsret antages ikke tilstrækkeligt betryggende, jfr. at der vil kunne findes danske Statsborgere, som er villige til at støtte fremmede Interesser. Naar Sagen i hvert enkelt Tilfælde skal forelægges Justitsministeren, opnaas en Undersøgelse, der ogsaa omfatter Formaalet og Stiftelsens og Legatets Forhold i det hele. At Fundatsen er forsynet med kongelig Konfirmation, er formentlig ikke tilstrækkeligt betryggende, da Beføjelserne vedrørende Konfirmation og det af Konfirmationen følgende Tilsyn er spredt hos forskellige Ministerier, der ikke kan ventes at varetage de ved Lovudkastet beskyttede Interesser paa samme Maade som det Ministerium, der er sat til at vogte disse.

Uanset at Omgaaelse af de foranstaaende Bestemmelser efter dansk Rets almindelige Principper ikke vilde gøre Forholdet lovligt, har man under Hensyn til, at det ved en Lov som den foreslaaede vil være af særlig Interesse at kunne ramme Omgaaelsesforsøg, ment at burde foreslaa en udtrykkelig Omgaaelsesbestemmelse«.

Et mindretal (Georg Cohn) var betænkeligt ved »altfor rigoristiske« bestemmelser og foreslog følgende affattelse (Betænkningen side 25–26):

»§ 1. Personer, som ikke har dansk Statsborgerret, kan kun med Justitsministeriets Samtykke eje fast Ejendom her i Landet.

§ 2. Hvis Ejeren er et Aktieselskab, en Forening, et Interessentskab, en Stiftelse, et Legat eller et andet Foretagende af økonomisk, politisk, social, kul-

turel eller anden Art, er Justitsministeriets Samtykke nødvendigt, dersom ikke samtlige Medlemmer af Ledelsen (Direktionen, Bestyrelsen o.s.v.) har dansk Statsborgerret og over Halvdelen af Deltagerne, Medlemmer, Interessenterne o.s.v., saafremt deres Navne kendes, har dansk Statsborgerret, henholdsvis over Halvdelen af Aktiekapitalen, saafremt Aktierne lyder paa Navn, tilhører Personer, som har dansk Statsborgerret«.

I den endelige lov er, som det vil ses, disse kriterier med hensyn til *nationalitet* (indfødsret) for ledelsens medlemmer opgivet til fordel for *hjemsteds*kriteriet for selve den juridiske person. Se derimod om Søloven, Skibsregistreringsloven, Luftfartsloven og Saltvandsfiskeriloven nedenfor side 407–10 og 412.

6. *Andre love vedrørende næring, der kan udøves af selvejende institutioner*

a. *Firmaloven.* Der er ovenfor side 108–23 redegjort for, hvorledes selvejende institutioner, der her i landet »driver« handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed, under strafansvar – men ikke som betingelse for erhvervelse af »retsevne« – skal anmeldes til og optages i det lokale Handelsregister, nærmere bestemt dettes afdeling C.

I ordet »driver« ligger – ligesåvel som dette følger af sagens natur – at der, på tilsvarende måde som ved anvendelsen af *Næringslovens* regler, må være tale om en »virksomhed af nogen varighed« (se ovenfor side 123), ikke blot om enkeltstående dispositioner.[39])

Derimod udtaler Firmaloven og de øvrige forskrifter, der slutter sig til den, intet *direkte* om, at selve virksomheden (institutionen) for at skulle (og kunne) registreres skal være »her i landet hjemmehørende«.[40])

---

39. Jfr. Carl Torp: Den danske Selskabsret (1919) side 15, der endvidere peger på, at »Loven som Hovedgenstand for Anmeldelse nævner »Firmaet««, og i §§ 18 og 21 taler om »Forretningen« og om, at denne »ophører«, »flyttes« m.v.

40. Således som dette kræves til optagelse i *Foreningsregistret*, se lov nr. 100 af 31. marts 1926 § 1 og ovenfor side 111 samt Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 170.

Alligevel fremgår kravet om tilknytning og om dennes art tydeligt af de pågældende bestemmelser.

Efter Firmalovens § 16 skal anmeldelse i alle af loven omfattede tilfælde »gjøres til Handelsregistret i den Kreds (§ 1), hvor Forretningskontoret findes«, og anmeldelsen skal altid, jfr. § 17 nr. 3, § 18 nr. 3 og § 20, jfr. § 19 nr. 3, angive »den Kommune, hvor Forretningskontoret (Filialen) findes«; efter § 21, stk. 3, skal derhos flytning »til en anden Kommune« anmeldes.

Efter anordning nr. 74 af 24. maj 1889 om førelse af Handelsregistret §§ 2 og 3 skal registret i de (politi-)kredse, der omfatter flere kommuner, udtrykkeligt udvise »Navnet paa den Kommune, hvori Forretningskontoret findes«. Og Handelsministeriets cirkulære nr. 147 af 12. november 1953 (Min.Tid.A.) punkt 18 føjer forklarende til[41]): »I tilfælde, hvor et firma har forretningskontor i en kommune og f. eks. fabrik i en anden kommune, skal anmeldelse alene gøres til handelsregistret for den kommune, hvor forretningskontoret findes, jfr. lovens § 16. (Derimod vil der som regel kræves næringsadkomst i begge kommuner)«.

Denne anmeldelse er bestemmende for institutionens *værneting*, jfr. Firmalovens § 34, Retsplejelovens § 238, stk. 1 i.f., og ovenfor side 315; hvilke *reelle* krav, der skal stilles til begrebet »Forretningskontor«, er imidlertid ikke nærmere udformet i loven eller det ovennævnte cirkulære af 1953.

I den i note 41 omtalte udvalgsbetænkning fra 1884 er spørgsmålet derimod belyst. I bemærkningerne til Udkastets § 14, der svarer til lovens § 16, anføres det (Motiver side 25), at det sted, hvor *forretningskontoret* findes, skal forstås som »det Sted, hvorfra Forretningens Indehaver fører sin Korrespondance, daterer sine Vexelerklæ-

41. Dette er iøvrigt blot en gentagelse af, hvad der er anført i den fællesnordiske udvalgsbetænkning, der danner grundlaget for Firmaloven, se »Udkast til Lov om Handelsregistre, Firma og Prokura, udarbejdet af de dansk-norsk-svenske Kommitterede. – Förslag till Lag angående Handelsregister, Firma och Prokura, utarbetadt af de dansk-norsk-svenske Komiterade« (Stockholm 1884). Motiver side 25.

ringer, hvor han modtager Ordrer, Indbetalinger o.s.v. . . . Naturligvis indeholder Udtrykket Forretningskontor ikke nogen Forudsætning om, at der nødvendigvis maa findes et særligt Forretningslokale, hvor Vedkommende regelmæssigt er at træffe visse Timer af Dagen, eller deslige«.

Det *svenske* udkast brugte ikke udtrykket »Forretningskontor«, men – med udtrykkelig fremhævelse af, at der ikke derved tilsigtedes nogen realitetsafvigelse fra den dansk-norske tekst – udtrykket »den kommun, hvarifrån rörelsen ledes«; dette ændredes i den endelige lovtekst, se Lag nr. 42 af 13. juli 1887 ang. handelsregister, firma och prokura, 16 § til »den kommun, där *huvudkontoret* är beläget« (udhævet her).

I det *norske* udkast og i norsk lov nr. 6 af 17. mai 1890 er § 34 sålydende: »Det Sted, hvor et Selskabs Forretningskontor ifølge den i Handelsregistret indførte Anmeldelse findes, ansees i alle Selskabets retslige Anliggender som dets Hjemsted«. I det *danske* udkast udtales, jfr. ovenfor side 403, blot, at forligsindkaldelser og stævninger kan ske ved det anmeldte »Forretningskontor«, idet de danske delegerede oplyser, at de har foretrukket denne begrænsede formulering for ikke at foregribe afgørelsen af, om løsørepantsætning bør tinglyses ved interessentskabsværnetinget eller ved de enkelte ansvarlige interessenters personlige værneting (se om dette sidste spørgsmål nu Højesterets dom i U.f.R. 1954 side 1 samt W. E. von Eyben: Panterettigheder, 2. udgave (1963) side 341).

Herefter synes *forretningskontor* at svare til den internationale privatrets begreb: *hovedsæde* (siège social).

Imidlertid må det herved erindres, at reglerne om anmeldelsen og dens betydning efter Firmalovens § 16 også gælder, »naar der oprettes en under særskilt Bestyrelse staaende Forretningsafdeling (Filial)«, hvortil loven føjer: »Udenlandsk Forretnings Filial betragtes som selvstændig Forretning og skal anmeldes af sin Bestyrelse«.

Nærmere fortolkningsbidrag til begrebet »udenlandsk Forretning« ses ikke at foreligge[42]), men den ovennævnte udvalgsbetænkning belyser derimod, hvorledes den ser på begrebet »Filial« (Motiver side 25):

42. Jfr. Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 167 og 169–71.

»Hvorvidt der foreligger en anmeldelsespligtig Filial, vil i Overensstemmelse med Paragrafen bero paa, om der er etableret et Hovedkontoret sideordnet Afdelingskontor, som forestaas af en særskilt Bestyrelse, der selvstændigt kan paadrage Forretningens Indehaver Forpligtelser ved Retshandler, som ikke have en blot accessorisk og underordnet Karakter, og hvis Indhold ikke er nøje bundet til en fra Hovedkontoret udgaaet Anvisning . . .«.

Disse af Udvalget angivne retningslinier må formentlig iagttages, men hvis et her i landet beliggende »forretningssted« af herboende personer anmeldes som filial af en navngiven »udenlandsk forretning«, må det efter karakteren af den i Firmaloven omhandlede registrering formentlig antages, at danske myndigheder ikke her yderligere vil undersøge, om den pågældende »forretning« på sit angivne hjemsted lovligt består, endsige tage stilling til, efter hvilken national lov dette måtte afgøres; se herom nedenfor side 420.

b. *Næringsloven.* Reglerne om juridiske personers erhvervelse af næringsbrev fandtes indtil 1. januar 1967 i Næringsloven af 1931 §§ 8–12, der overskrives henholdsvis:

»Danske aktieselskaber m. v.« (§ 8),
»Udenlandske aktieselskaber m. v.« (§ 9),
»Andelsforeninger« (§ 10),
»Anmeldelse af andelsforeninger« (§ 11) og
»Offentlige institutioner« (§ 12).

Loven angik kun *udøvelse af næringsvirksomhed* (se herom ovenfor side 123) *her i landet*, men der var dog næppe grundlag for at begrænse §§ 10–12 til »danske« eller »her hjemmehørende« andelsforeninger eller offentlige institutioner.

Spørgsmål om offentlige institutioners næringsvirksomhed faldt generelt uden for loven; og §§ 10 og 11 måtte formentlig kunne påberåbes f. eks. af en fællesnordisk brugsforening, selvom denne var stiftet og hjemmehørende i et andet nordisk land.

Den tidligere Næringslovs § 8, stk. 1, omfattede »danske aktiesel-

skaber og kommanditaktieselskaber samt andre her i landet hjemmehørende selskaber med begrænset ansvar«.

§ 8, stk. 3, lod bestemmelserne om disse få »tilsvarende anvendelse på stiftelser og lignende institutioner«.

Såvel efter paragrafens overskrift (se ovenfor) som ud fra reale betragtninger måtte det være berettiget i § 8, stk. 3, at underforstå den samme begrænsning som i stk. 1, altså til stiftelser o. l., der kan betragtes som »danske« eller »her i landet hjemmehørende«.

Ganske vist kom man herved til at savne udtrykkelige bestemmelser om udenlandske erhvervsdrivende selvejende *institutioner*, idet § 9 ikke indeholdt en til § 8, stk. 3, svarende direkte bestemmelse, men kun – som § 8, stk. 1 – talte om aktieselskaber, kommanditaktieselskaber og andre udenlandske *selskaber med begrænset ansvar*.

Men såfremt § 9's betingelser i øvrigt var opfyldt – traktatmæssig aftale, ministeriel bekendtgørelse eller særlig tilladelse, alt i forbindelse med en herværende filial, hvis bestyrer opfylder lovens krav – syntes det ubetænkeligt at henføre en fremmed selvejende *institution* under analogien af § 9 og tillade dens erhvervelse af næringsbrev under samme betingelser som et fremmed *selskab*.

Efter Fællesmarkedstraktaten (se ovenfor side 377–78) er der pligt for deltagerlandene hertil.

I det »Udkast til forslag til næringslov«, der ledsager Betænkning I. (nr. 360, 1964) afgivet af Handelsministeriets Næringslovskommission, side 73, er bestemmelserne omformulerede, men spørgsmålet er her klart besvaret i bekræftende retning.

Udkastets § 4 er sålydende: »Her i landet registrerede aktieselskaber har ret til at få næringsbrev. Det samme gælder andre her i landet hjemmehørende selskaber med begrænset ansvar (herunder selskaber med vekslende medlemstal eller vekslende kapital), foreninger, stiftelser og andre selvejende institutioner, når direktørerne og flertallet af bestyrelsesmedlemmerne opfylder betingelserne i § 3 « (d.v.s. om enkeltpersoners ret til at få næringsbrev).

»Stk. 2. Filialer af udenlandske selskaber m. v. af den i stk. 1 nævnte art har ret til at få næringsbrev, såfremt dette er hjemlet i international aftale eller fastsat af handelsministeren. Næringsbrev kan herudover udstedes efter tilladelse af ministeren. Filialbestyrere skal opfylde betingelserne i § 3, stk. 1, jfr. stk. 2 og 4«.

I motiverne (side 78) kommenteres forslaget således: »For så vidt angår aktieselskabers adgang til at erhverve næringsbrev, foreslås det at undlade at stille særlige betingelser udover aktieselskabslovens registreringsbetingelser.

Det gældende forbud i næringslovens § 9, stk. 3, imod, at udenlandske aktieselskabers filialer driver detailhandel, er udgået«.

Fra 1. januar 1967 findes reglerne i Næringslov nr. 212 af 8. juni 1966 § 4, der ganske svarer til udkastets ovenfor anførte bestemmelser.

Om en erhvervsdrivende selvejende institution i denne relation er »dansk« eller »fremmed« (»hjemmehørende« her respektive andetsteds), må formentlig i første række (jfr. lovens tale om filialer) bero på, hvor institutionen har sit *hovedsæde*, hvorfra den øverste ledelse udgår.[43])

Danske myndigheder bør derfor ved anvendelse af § 4, stk. 2, i den nye lov af 1966 påse, om virksomheden må antages lovligt at bestå efter hjemstedets lov.

c. *Rederivirksomhed*. Herom kan henvises til fremstillingen ovenfor side 126–28 med note 34; som der anført har offentligretlige hensyn til flagføring m. v.[44]) ført til, at der i Søloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 163 af 12. maj 1967, stilles særlige krav til de fysiske personer, der udgør *ledelsen* af en selvejende institution, idet denne udelukkende skal bestå »af danske statsborgere, der er bosat her i riget«. Yderligere bestemmer Sølovens § 4, at »Danske skibe skal have hjemsted i en havn i riget. Navn og hjemsted skal angives på skibet«, og efter Skibsregistreringslovens § 5, stk. 3, skal disse forhold anføres ved begæring om registrering. I sidstnævnte lovs § 6, stk. 2, bestemmes derhos, at hvis skibet ejes af et *aktieselskab*, skal det »godtgøres, at selskabet er optaget som dansk i aktieselskabsregisteret«.

---

43. Jfr. O. A. Borum: Lovkonflikter, 4. reviderede udgave under medvirken af Allan Philip (1957) side 176. Om Philips opfattelse i Studier (1961), hvorefter man, se således side 162, »overalt bør lægge den ved stiftelsen faktisk anvendte lov til grund«, se nedenfor side 421.
44. Se om de søretlige lovkonflikters særpræg Erik Siesby: Søretlige lovkonflikter (1965) side 2–17.

Dette krav i den reviderede Skibsregistreringslov til aktieselskaber – som i realiteten betyder, at aktieselskabet skal have *hjemsted* her i riget, se ovenfor side 398 note 37 – stilles ikke til *stiftelser* o. l., og i bemærkningerne til den samtidig ændrede Sølovs § 1, Folketingstidende 1956–57, Till. A. sp. 459–60, anføres endda, i overensstemmelse med den nedenfor omtalte kommissionsbetænkning (nr. 134, 1955) side 56–57, at man har »overvejet at indføre en regel om, at selskaber, stiftelser og foreninger skal være »hjemmehørende« her i landet for at anses som danske«, men at man »dog sluttelig er blevet stående ved den ... foreslåede regel om bopæl her i riget for ... bestyrelsesmedlemmerne«. Herefter synes en iøvrigt nærliggende – lempet – analogislutning i Skibsregistreringsloven fra kravet til aktieselskaber (om hjemsted her) til andre juridiske personer, ikke at kunne drages.

En selvejende institution synes således at kunne være »dansk ejer«, selvom *institutionen* har sæde (hovedkontor) i udlandet (blot *ledelsen* udelukkende består af danske statsborgere, der er bosat her i riget).

I *lov angående danske skibes registrering* af 13. marts 1867 udtaler § 1:

»For at et Skib kan opnaae Ret til at føre dansk Flag, maa dets Eier eller Eiere have dansk Indfødsret og ikke være nedsatte i Udlandet, eller ogsaa maa Eieren eller Eierne været blevet danske Statsborgere ved at have vundet fast Hjem i Danmark. Tilhører Skibet et Aktieselskab, skal dette være underkastet de danske Love, dets Bestyrelse have Sæde i Danmark og bestaae af Actionairer, som opfylde de ovenfor stillede Betingelser«.

Med rette har Philip (se ovenfor side 374) side 192–93 fremdraget, at Orla Lehmann »udtalte uimodsagt i Landstinget, at der ikke var forskel på indholdet af kravet om, at bestyrelsen skulle have sit sæde i Danmark og at selskabet skulle være underkastet dansk lov. Det sidste var en følge af det første« (se Rigsdagstidende 1866-67, Landsthingets Forhandlinger sp. 648 f.).

Om andre juridiske personer end aktieselskaber som ejere udtalte loven sig ikke.

I *Søloven* i dens oprindelige affattelse, lov nr. 56 af 1. april 1892, bestemte § 1:

»For at et Skib kan sejle under dansk Flag, maa det *enten* mindst for to Tredjedele ejes af Personer, som have Indfødsret og ikke ere blevne Stats-

borgere i fremmed Stat, eller som ere og i mindst fem Aar have været bosiddende i den danske Stat, *eller* tilhøre Aktieselskab, hvis Bestyrelse har sit Sæde i den danske Stat og bestaar af Aktieejere, som fyldestgøre de nævnte Betingelser«.

I *Skibsregistreringsloven*, nr. 57 af s. d., udtaler § 1, stk. 2:

»For at et Skib skal kunne anses som hjemmehørende her i Riget og som Følge deraf indføres i Kongerigets Skibsregister, maa dets Ejer eller Ejere fyldestgøre de i Sølovens § 1 krævede Betingelser for at lade Skibet sejle under dansk Flag«.

Og § 1, stk. 3, fortsætter:

»Har Rederiet valgt en bestyrende Reder, bør han i alle Tilfælde være bosat her i Riget . . ., og det samme gælder, hvis der er valgt en Bestyrelse for Rederiet, om samtlige Bestyrelsesmedlemmer, hvad enten Rederiet er et Partrederi eller et Aktieselskab«.

I den til grund for lovrevisionen i 1957 liggende kommissionsbetænkning (nr. 134, 1955) antages det, side 56, at begrundelsen for kravet om *bestyrelsens sæde* måtte være:

dels ønsket om at lette registreringsmyndighedens adgang til at komme i forbindelse med ledelsen, idet kravet måtte indebære, at selskabet her i landet skulle have et kontor, der kunne betegnes som selskabets hovedkontor,

dels sikringen af »flagets renhed«, idet kravet i forbindelse med kravet om danske bestyrelsesmedlemmer skulle udelukke, at den reelle ledelse kunne ligge hos udlændinge.

Philip (se ovenfor side 374) konkluderer side 193: »De nugældende regler må således ses som en omskrivning til moderne dansk af de ældre regler og har for aktieselskabers vedkommende ikke medført nogen ændring i realiteten, bortset fra at nu kun to tredjedele af bestyrelsens medlemmer skal opfylde nationalitets- og bopælskravet«.

På grund af den ovenciterede regel i § 6, stk. 2, i Skibsregistreringsloven af 1957 kan dette tiltrædes for *aktieselskabers* vedkommende.

Efter den udtrykkelige udtalelse i bemærkningerne til forslaget til den nye § 1 i Søloven om »hjemmehørende« synes man derimod for (andre) »selskaber, stiftelser og foreninger« – herunder selvejende institutioner – at måtte tage lovteksten efter dens ordlyd og således opgive kravet om hjemsted her i riget; se også nedenfor side 412 om saltvandsfiskeri.

Følges den anførte fortolkning af Søloven og Skibsregistreringsloven, fremkommer imidlertid en uoverensstemmelse med reglerne

i lov om *luftfart* (se ovenfor side 134), der som »dansk ejer« i lovens § 7, stk. 1 d. kun anser de »stiftelser som udelukkende har dansk ledelse med sæde i Danmark«. Nogen nærmere forklaring hertil findes ikke i lovmotiverne i Folketingstidende 1959–60, Till. A. sp. 1436, der blot bemærker: »En tilsvarende ordning gælder med hensyn til skibe, jfr. Sølovens § 1«.

Efter sin ordlyd synes reglen i Luftfartsloven at indebære *både*, at de enkelte medlemmer af ledelsen skal være danske (d.v.s. have dansk statsborgerret og bopæl her i riget), *og* at ledelsen som sådan skal have sæde i Danmark – svarende til reglen om *aktieselskaber* i den *tidligere* Sølovs § 1. Denne konsekvens drages da også af Philip (anf. sted side 195): »Indholdet af kravet om, at ledelsen skal have sæde i Danmark, må formenes at stemme med sølovens § 1 i dens ældre formulering, således at der herved tænkes på selskaber, der er underkastet dansk lovgivning og har hovedkontor her«.

I den tidligere lov om luftfart nr. 175 af 1. maj 1923 bestemte § 6:

»Et Luftfartøj kan kun registreres her i Landet, naar det har dansk Ejer. Som dansk Ejer anses den danske Stat, danske Kommuner, Selskaber, Foreninger, Korporationer og Stiftelser.

Er Ejeren et Aktieselskab, skal Selskabets Hovedkontor være i Danmark, og Medlemmerne af Bestyrelsen være her i Landet bosatte danske Statsborgere, der er Aktieejere ...«.

Bemærkningerne til lovforslaget, Rigsdagstidende 1922–23, Till A. sp. 3695 ff., indeholdt intet fortolkningsbidrag.

d. *Sparekasser*. Da enhver her i landet virkende sparekasse *skal* have vedtægter stadfæstet af handelsministeren, jfr. lovbekendtgørelse nr. 8 af 15. januar 1960 § 4, kommer næppe særlige problemer frem med hensyn til hjemsted.

Som anført ovenfor side 128–32 kan *bankvirksomhed* og *forsikringsvirksomhed* ikke drives her i landet af selvejende institutioner.

e. *Bevværternæring*. Som omtalt ovenfor side 135, er det kun »her i landet hjemmehørende« selvejende institutioner, der kan kom-

me i betragtning ved erhvervelse af adkomst, se nu lovbekendtgørelse nr. 24 af 21. januar 1964 § 3, stk. 1 og 5.

Kriteriet for »her i landet hjemmehørende« må være det samme som i Næringsloven, se ovenfor side 407.

f. *Fremstilling af spiritus og gær.* Modsat hvad ovenfor side 136 er antaget om meddelelse af koncession efter lov nr. 74 af 15. marts 1934 til selvejende institutioner, mener Philip, Studier (se ovenfor side 374) side 197, at »det må utvivlsomt antages, at kun aktieselskaber, der er registreret som danske i aktieselskabsregisteret og som yderligere opfylder lovens krav« – nemlig om, at alle bestyrelsesmedlemmer skal have dansk indfødsret – »kan få den nævnte tilladelse«.

Som ovenfor anført, har spørgsmålet næppe aktuel interesse.

g. *Forevisning m. v. af film.* Idet henvises til fremstillingen ovenfor side 138 bemærkes, at heller ikke den fra 1. januar 1965 gældende lov nr. 155 af 27. maj 1964 om film og biografer giver direkte hjemmel for at give biografbevilling til (selv her i landet hjemmehørende) selvejende institutioner. Selvom ordet »selskab« også i loven af 1964 efter almindelig juridisk sprogbrug normalt forudsætter tilstedeværelsen af en kreds af deltagere (medlemmer), må det dog i denne sammenhæng være naturligt analogt at henføre »selvejende institutioner« under udtrykket »selskab«. Derimod er der ingen fortolkningsmulighed for at opgive kravet om, at den juridiske person skal være »her i landet hjemmehørende«.

I bemærkningerne til forslaget til den nye lov (Folketingstidende 1962–63, Till. A. sp. 1685) udtales: »Den kreds, der skal kunne komme i betragtning som bevillingshavere, er iøvrigt uændret i forhold til den gældende lov« (dog skal »landsorganisationer« fremtidig have »hovedformål af folkeoplysende karakter«); endvidere giver den nye lov mulighed for at meddele Statens Filmcentral begrænset bevilling. Spørgsmålet om bevilling til selvejende institutioner omtales ikke særligt i bemærkningerne.

Filmudlejning kan efter lovens § 15, stk. 3, bl. a. drives af »udenlandske aktieselskaber og kommanditaktieselskaber . . . og andre

udenlandske selskaber med begrænset ansvar«, når de har en herværende filial, hvis bestyrer har fast bopæl her i landet; det synes vanskeligt at nægte en tilsvarende adgang til en på sit hjemsted lovligt bestående selvejende institution, der opfylder kravene om herværende filial m. v.

h. *Fiskeri.*

α. For *saltvandsfiskeri* på dansk søterritorium bestemmer den nye lov nr. 195 af 26. maj 1965 § 1, at såfremt fiskeri drives af en stiftelse, skal dens ledelse udelukkende bestå af danske statsborgere, der er bosat her i riget. Loven anerkender således direkte adgang for stiftelser o. l. til at drive fiskeri på dansk søterritorium. Derimod udtales intet om, hvor stiftelsen efter sine vedtægter skal have sit hjemsted, jfr. ovenfor side 407–09 ff. om rederivirksomhed.

I bemærkningerne til forslaget til loven af 1965 (Folketingstidende 1963–64, Till. A. sp. 1715–16) kommenteres reglerne således:

»Med hensyn til adgangen for selskaber til at drive fiskeri, jfr. SL § 1, stk. 2, har man i § 1, stk. 2, nr. 3 til 6, foretaget en udformning efter samme principper som i den nugældende sølovs § 1. Det bemærkes herved, at den hidtidige bestemmelse i SL § 1, stk. 2, hvorefter det af et selskab, der driver fiskeri på dansk fiskeriterritorium, kræves, at dets bestyrelse skal have sæde i den danske stat og deltagerne opfylde de personlige betingelser for at kunne drive fiskeri på dansk fiskeriterritorium, er mindre rationel, idet ikke alle selskaber altid har en bestyrelse og udtrykket »bestyrelsen have sæde« ikke kendes i den selskabsretlige lovgivning. Denne bestemmelses krav om, at »deltagerne skal opfylde de personlige betingelser for at drive fiskeri« er endvidere uklar, idet det ikke heraf ses, om der tænkes på selskabets aktionærer eller bestyrelse eller deltagerne i fiskeriet. Endelig medfører bestemmelsen formentlig, at juridiske personer, der ikke kan betegnes som selskaber, er afskåret fra at drive fiskeri«.

β. Retten til *fiskeri i ferske vande* tilkommer ligesom efter lov nr. 501 af 19. december 1951 § 1 også efter den seneste lov nr. 66 af 23. marts 1965 § 6 principielt ejeren af vedkommende fiskevand,

hvadenten denne har bopæl (hjemsted) her i riget eller andetsteds (jfr. ovenfor side 397).

C. Reglerne om stiftelse af erhvervsdrivende selvejende institutioner.

Der er ovenfor side 215–52 redegjort for, at der til stiftelse af en erhvervsdrivende selvejende institution udkræves et privatretligt grundlag i form af en på stiftelsen rettet gyldig viljeserklæring, (1) inter vivos eller (2) som testamente og oftest – men ikke med nogen »begrebsmæssig« nødvendighed[45]) – ledsaget af en overførelse af værdier til det nye »retssubjekt«, og samtidigt er det betonet, at der *i gældende ret*[46]) vel er adgang til at søge oprettelsen bekræftet ved en offentlig forvaltningsakt (en kgl. konfirmation), men at (1) meddelelsen af denne ikke er bundet af faste regler og omvendt (2) ikke, som i reglen i fremmed ret og i dansk aktieselskabsret, er et nødvendigt led i selve tilblivelsen af den selvejende institution.[47])

Gyldig viljeserklæring. Såfremt danske domstole efter dansk ret skal tage stilling til, om der foreligger en »gyldig viljeserklæring«, må det vel erindres, at der til »dansk ret« også hører »dansk international privatret« med dens krav om i givet fald at bedømme et til påkendelse foreliggende forhold efter en fremmed retsforfatning, som det – på den ene eller den anden måde – har tilknytning til.[48])

1.a. Såfremt stiftelsesakten er en viljeserklæring *inter vivos* fra en *fysisk person,* vil denne viljeserklæring oftest have karakter af en gavedisposition, ved hvilken samtidigt midler overføres til det påtænkte nye retssubjekt.

---

45. Se ovenfor side 375 note 5.
46. Se derimod de lege ferenda ovenfor side 371–73 og side 393 note 32.
47. Se hertil Alf Ross i U.f.R. 1961 B. side 314–19.
48. Se bl. a. O. A. Borum: Lovkonflikter. 4 reviderede udgave under medvirken af Allan Philip (1957) side 15–16

I de her i landet offentliggjorte undersøgelser af den internationale kontraktsret[49]) spiller gavedispositioner en højst tilbagetrukken rolle.

α. Det tør dog anses for »gældende« dansk ret, at *løftegiverens handleevne* vil være at bedømme efter hans »personalstatut«, altså efter loven på hans *domicil ved løftets afgivelse* (uden hensyn til løftegiverens statsborgerlige forhold, til hans midlertidige opholdssted eller til stedet, hvor løftet er afgivet).[50])

De i note 50 nævnte forfattere vil modificere denne hovedregel derhen, at »en efter sit hjemlands lov umyndig udlænding ... anses for bundet, *forsåvidt medkontrahenten var i god tro*«, og såfremt løftet er afgivet her i landet. Der vil dog næppe være anledning til at anvende denne modifikation ved de her omhandlede gaveløfter, hvor den »godtroende medkontrahent« vil være enten en af løftegiveren selv udpeget repræsentant eller en ad hoc beskikket værge for den vordende juridiske person – hvoraf følger, at hensynet til omsætningens sikkerhed helt træder i baggrunden.

β. *Formen* for viljeserklæringen må normalt bedømmes efter *afgivelses*-(oprettelses-)*stedets* lov efter det gamle princip: »locus regit formam actus«[51]); dette vil, hvor viljeserklæringen er afgivet i udlandet, ofte indebære, at danske domstole må stille særlige krav til dens form, dels på grund af dens karakter som stiftelsesakt for en selvejende institution (se ovenfor side 375), dels på grund af dens karakter (normalt) som gaveakt.

Det antages dog i almindelighed (se note 51), at oprettelsesstedets formkrav (lex loci contractus) bør anvendes *alternativt* med formkravene efter den lov, der iøvrigt skal anvendes på selve retsforholdet (lex causae), således at formkravene anses opfyldt, hvis de er i orden efter blot en af disse retsforfatninger.

---

49. For Danmarks vedkommende kan her særligt henvises til Ole Lando: Kontraktsstatuttet (1962), anmeldt i Juristen 1963 side 227 ff. (O. A. Borum) og i U.f.R. 1963 B. side 81 ff. (Bernhard Gomard).
50. Borum (se note 48) side 98–101; Lando (se note 49) side 348–53.
51. Borum (se note 48) side 82–84 og 151; Lando (se note 49) side 353–57.

Ved dispositioner af den særlige karakter, som her omhandles, hvor opretteren ofte giver en gave uden de facto helt at slippe denne, *eller* de facto opnår visse skattemæssige eller andre faciliteter med hensyn til det bortgivne (se ovenfor side 183–84) *eller* unddrager dette fra den normale arvegang (og dermed forbundne afgifter m. v.), synes meget at tale for snarere at anvende begge retsforfatningers krav *kumulativt*, altså både lex loci contractus og lex causae. (Hvilken denne sidste må antages at være, skal behandles nedenfor side 419 ff.).

Her skal blot endnu anføres, at spørgsmålet om, hvad der udkræves til »ejendomsrettens overgang«, og i forbindelse hermed spørgsmål om eventuel afkræftelse (se ovenfor side 223 ff.) vil være at besvare efter loven i det land, hvor de goder, der disponeres over, befinder sig (lex rei sitæ).[52])

Ved overgang af en fast ejendom i Danmark til en selvejende institution vil således samtlige danske regler ubetinget være at iagttage.

Om stempling se ovenfor side 394–95.

b. Er løftegiveren (stifteren) en *juridisk person* (se ovenfor side 250), vil danske domstole have at se hen til såvel: Hvorvidt den juridiske person lovligt består (se herom nedenfor afsnit (B) 2), som til: Hvorvidt den konkret foretagne disposition kan tillægges gyldighed.[53])

2. Hvor oprettelsen sker ved *testamente* (se ovenfor side 248–49), synes visse internationalprivatretlige regler om testamenter i almindelighed at have fæstnet sig i dansk ret.[54])

Hvor afdøde var *statsborger i en af de fem nordiske stater* og *ved sin død var bosat i en af disse*, findes særlige regler i den nordiske konvention af 19. november 1934 om arv og dødsboskifte, jfr. Ju-

52. Borum (se note 48) side 139 og 151 ff.
53. Se til dette sidste spørgsmål Allan Philip: Studier i den internationale selskabsrets teori (1961) side 216 ff. og Alf Ross i U.f.R. 1961. B. side 319–20.
54. Borum (se note 48) side 126–29.

stitsministeriets bekendtgørelse nr. 274 af 4. oktober 1935. Herom henvises til Borum (se note 48) side 129–35, jfr. side 88.

Er de her udhævede krav til statsborgerret *og* bopæl ikke begge opfyldte, antages ud fra forholdets natur følgende (der også må være udgangspunktet, hvor det drejer sig om oprettelse ved testamente af en selvejende institution):

a. Om testator har haft den fornødne *habilitet* til at testere, afgøres normalt efter hans domicillov ved testamentets oprettelse uden hensyn til opholdssted og til eventuelle senere flytninger.

b. For *testamentsformen* vil det normalt være tilstrækkeligt, hvis denne er i orden *enten* efter oprettelsesstedets lov (locus regit actum) *eller* efter testators domicillov ved dødsfaldet.

c. Hvad endeligt angår spørgsmålet om *testationskompetencen*, læres det[55]), at denne normalt vil være at bedømme efter testators sidste domicillov, idet denne lov ville have været bestemmende for den legale succession, såfremt intet testamente havde foreligget; dette synspunkt udstrækkes endda så vidt, at testators sidste domicillov »bestemmer ikke blot testationsrettens grænser, men er overhovedet afgørende for hvilke dispositioner arveladeren gyldigt kan træffe i sit testamente«.

Der tages dog forbehold om anvendelsen af lex rei sitæ f. eks. således, at på den ene side fideikommisforbudet (se ovenfor side 173 ff.) må respekteres for i Danmark værende værdier, og på den anden side den særlige (udvidede) testationsret over landejendomme i Danmark (se Arvelov nr. 215 af 31. maj 1963 § 79) må tilkomme testator (i begge de nævnte eksempler uanset hvad hans sidste domicillov bestemmer). I forlængelse heraf kunne det forekomme mindre rimeligt, om man f. eks. ville nægte at respektere en testamentarisk oprettelse af en selvejende institution med en ledelse, der har sæde i Danmark, og som funderes – helt eller delvis – på herberoende midler, blot fordi testator ved sin død var fast bosat f. eks. i Frankrig (se ovenfor side 60–61).

55. Borum (se note 48) side 128–29.

Ud fra de ovenfor side 415 anførte betragtninger ville der dog være vægtige grunde, der kunne tale for, også ved oprettelse gennem testamente af en selvejende institution at stille strengere (kumulative) krav end sædvanligt med hensyn til dispositionens gyldighed.

Eksemplet belyser den – vistnok uundgåelige – vanskelighed, der er forbundet med en udspaltning af stiftelsesakten for en selvejende institution i enkelte indbyrdes uafhængige led i stedet for at henføre stiftelsesakten i sin helhed under een kompetent lov, se nedenfor side 419 ff.; problemet berøres af Ernst Rabel: The conflict of laws II. (Ann Arbor & Chicago 1947, 2. udgave 1960) side 14.

Offentlig godkendelse? Det er måske ganske betegnende for ældre teoris stærkt begrænsede interesse i de internationalprivatretlige problemer, at intet af de to klassiske hovedværker om stiftelser – R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) og J. H. Olivarius: Stiftelser (1910) – nævner de krav til *tilknytning* til Danmark, der må være en *forudsætning for meddelelse her i landet af kgl. konfirmation* på vedtægterne; et moderne arbejde som Ernst Andersen: Legater og Stiftelser (1962) kommer ej heller ind herpå.
1. Olivarius fastslår generelt (anf. st. side 26), at konfirmation ikke vil blive meddelt, hvis stiftelsens formål findes »uden Interesse«; dette vil utvivlsomt omfatte tilfælde af manglende tilknytning til Danmark eller til, hvad dansk er.

Selv et flygtigt gennemsyn af konfirmerede fundatser i Ministerialtidende vil vise, at det i det altovervejende flertal af sager drejer sig om tilfælde, hvor *både:*

a. Stifteren er dansk og bosat her;
b. Den stiftende viljeserklæring er afgivet her;
c. Bestyrelsen har sæde her;
d. Midlerne forefindes her; *og*
e. Formålet har hensyn til personer og/eller foranstaltninger her.

Ubetinget er dette dog ikke fastholdt. Punkterne a. og b. er fraveget f. eks. ved konfirmation af 24. februar 1912 (se ovenfor side 26)

på »Carnegies' Belønningsfond for Heltemod«; fundatsen er underskrevet af Andrew Carnegie i New York, og grundfonden udgøres af et beløb på 125.000 dollars, som af stifteren blev stillet til rådighed for det danske kongepar til oprettelse af fonden; beløbet er tilgået fonden i 5 %-papirer, og genanbringelse skal ske efter reglerne om umyndiges midler; bestyrelsen har sæde i København. Endvidere ved konfirmation af 1. november 1916 (gennem Udenrigsministeriet) på »Legat stiftet af dansk Generalkonsul i Berlin, Paul Robert Ernst von Mendelsohn-Bartholdy til fremme af trængende danske Undersaatters Studier i Tyskland«[56]) og ved konfirmation af 1. maj 1959 (gennem Undervisningsministeriet) på »Adeline Genees Legat for Den kongelige danske Ballet«.[57])

I tilfældet med Mendelsohn-Bartholdy's legat var desuden (e) formålet noget uden for Danmark liggende, hvorpå iøvrigt adskillige eksempler kan findes.

Eksempelvis kan anføres legater til støtte: Til »danske i Paris«[58]); til et sømandshjem i Grimsby[59]); til dansk arbejde eller danskheden i Sydslesvig[60]); til (her eller) »i udlandet boende evnerige blindes ud-

56. Se meddelelse i Min. Tid. 1960 B. side 64 om ophævelse af legatet og udbetaling af restkapitalen til værdigt trængende danske i Berlin eller andetsteds i Tyskland.
57. Min. Tid. 1959 B. side 13. I den under 9. april 1965 (Min. Tid. 1965 B. side 14) gennem Indenrigsministeriet konfirmerede fundats for »Aage og Edith Dyssegaards fond« angives stifterne (der tillige var medlemmer af bestyrelsen) at være bosat i Schweiz.
58. Konfirmation af 29. september 1931 (gennem Udenrigsministeriet), Min. Tid. 1931 B. side 82, på »Lili Friis's Legat«.
59. Konfirmation af 25. august 1959 (gennem Handelsministeriet), Min. Tid. 1959 B. side 29, på »Kaptajn Bjarni Ebenezersson og hustru Elna Ebenezerssons mindelegat«.
60. Konfirmation af 11. februar 1960 (gennem Undervisningsministeriet), Min. Tid. 1960 B. side 6, på »Planteskolcejer af Horsens, Anders Karl Rasmussen og hustru Kirsten Nørgård Rasmussens legat til fordel for det danske nationale arbejde i Sydslesvig« og konfirmation af 14. oktober 1963 (gennem Statsministeriet), Min. Tid. 1963 B. side 27, på »Brødrene Broust's Legat til Støtte for Danskheden i Slesvig«.

dannelse«[61]) – foruden talrige legater til støtte for dansk ydre mission som f. eks. i Santalistan.[62])

»Laurits Andersens Fond«, der gennem Handelsministeriet er forsynet med konfirmation af 4. marts 1931[63]), og som foruden at virke til fremme af dansk industri og handel skal yde »Hjælp til syge og fattige Danske hjemme og ude«, er oprettet efter bestemmelse af en i Kina død (dansk) testator, og efter fundatsens § 13 skal dens grund- og reservefond anbringes i Danmark eller eventuelt »i England, Holland, Schweitz eller Sverige« (jfr. ovenfor pkt. d). Bestyrelsen skal have sæde her (i København).

Dette krav om bestyrelsens – eller i hvert fald dennes flertals – sæde her i landet er vistnok ufravigeligt og vil vel også være en nødvendig forudsætning for udøvelsen af det af konfirmationen flydende tilsyn, der tillige – i hvert fald som hovedregel – må kræve midlernes tilstedeværelse her i landet.

I den gennem Undervisningsministeriet den 2. januar 1962, Min. Tid. 1962 B. side 1, konfirmerede fundats for »Kathleen Louise de Falsens boglegat til fordel for elever i Tikøb skole m. fl.« bestemmes eksempelvis, at »legatets bestyrelse skal bestå af tre uberygtede, myndige og vederhæftige personer med dansk indfødsret og bopæl i Tikøb kommune. Et af bestyrelsens medlemmer skal som regel være et medlem af legatstifterens slægt, *som dog ikke behøver at have dansk indfødsret eller bopæl i Danmark* . . .« (udhævet her).

2. Det, som hovedinteressen i denne sammenhæng samler sig om, er imidlertid den »negative« side af sagen, altså navnlig spørgsmålet om, i hvilket omfang danske domstole og andre myndigheder i sager, der kommer til at foreligge for dem, vil være berettiget til at bringe den danske regel, om at en selvejende institution stiftes *alene* ved en derpå rettet privat viljeserklæring *uden supplerende offentlig forvaltningsakt* (konfirmation, godkendelse, registrering etc.), i anvendelse

61. Konfirmation af 30. november 1964 (gennem Undervisningsministeriet), Min. Tid 1964 B. side 45, på »Ingeniør Carl Ludvig Pers og hustru, Florentine Alexandra Pers' legat«.
62. Se Olivarius, Stiftelser side 22.
63. Min. Tid 1931 B. side 17.

uanset forholdets tilknytning til en fremmed retsforfatning, der på dette punkt indeholder afvigende regler.

Således som materiel dansk ret på dette område er beskaffen, er der ingen vanskelighed for danske domstole og administrative myndigheder ved at efterkomme eventuelle traktatmæssige forpligtelser til at anerkende »fremmede« selvejende institutioner, som lovligt er stiftet efter deres »egen« lov (se ovenfor side 375), idet det er utænkeligt, at denne skulle kunne stille mindre krav til oprettelse af en selvejende institution end det – logiske – minimum, som dansk ret nøjes med.

Problemet er det omvendte, nemlig om danske myndigheder, hvis spørgsmålet på en eller anden måde forelægges dem, kan anerkende en »fremmed« selvejende institution som lovligt stiftet og tillægge den en retsevne, som *ikke* tilkommer den efter dens »egen« (strengere) lov. Det er derfor nødvendigt at søge at fastlægge, hvad der er en (erhvervsdrivende) selvejende institutions »egen« lov.

I den internationale selskabsretlige teori er der i så henseende i nyere tid særligt to systemer, der står overfor hinanden, og som hver især har fået anerkendelse i lovgivning og retsanvendelse i forskellige stater[64]):

Det ene system lægger vægt på, hvor selskabet er *registreret* (»the incorporation principle«, »système de l'incorporation«, »Inkorporationstheorie«).

Det andet system lader det være afgørende, hvor selskabet har sit *hovedsæde* i den forstand, at »den myndighed, der har den almindelige ledelse af selskabet, har sit sæde dër« (»the central office principle«, »système du siège social«, »Sitztheorie«)[65]).

Efter sagens natur er det ugørligt alene at bestemme begrebet

64. Borum (se note 48) side 174–84 og i Juristen 1961 side 507 og f. eks. Rabel II. (se ovfr. side 417) side 31 ff.

65. Som nævnt ovenfor side 389 note 27 placerer Rabel Danmark blandt landene i denne gruppe, og det samme gør H. B. Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udgave ved Estrid Jacobsen (1954) side 43–46 og Borum i de tidligere udgaver (fra 1931, 1942 og 1948) af Lovkonflikter.

danske selvejende institutioner (og overhovedet andre »juridiske personer« end aktieselskaber og forsikringsselskaber) efter registreringsprincippet. Borum fastholder da også i udgaven af Lovkonflikter fra 1957 på det i note 64 anførte sted, at »forsåvidt angår sådanne selskaber som de fleste af vore andelsselskaber, der ikke er registreret nogetsteds«, må »selskabets hovedsæde betragtes som dets hjemsted«, medens han samtidigt for aktieselskaber tiltræder »en retsteknisk forskydning«[66]), der »lader registreringslandets ret træde i stedet for hovedsædets lov«.

Borums bemærkninger om »sådanne *selskaber* (udhævet her)..., der ikke er registreret nogetsteds«, må finde anvendelse også på erhvervsdrivende selvejende institutioner.

I sin bog »Studier i den internationale selskabsrets teori« (1961) har Allan Philip (se således side 131, jfr. 118) villet undgå kriteriet: »Incorporations- (og registrerings-) loven« og foretrækker i stedet som kriterium: »Stiftelseslandets lov«, hvorved han forstår

> »det lands lov, som faktisk er lagt til grund ved selskabets stiftelse og i henhold til hvilken selskabet er indrettet. Der er således ikke tale om stiftelsesstedets lov. Stedet, hvor stiftelseshandlingen har fundet sted og dokumenterne er underskrevet, er tilfældigt, og der kan ikke anføres holdbare synspunkter for anvendelsen af dette steds lov på selskabet«.

Med denne formulering vil Philips kriterium også omfatte de af Borum omhandlede »selskaber..., der ikke er registreret nogetsteds« (samt andre juridiske personer). I Juristen 1961, side 511, sp. 2, udtaler Borum da også: »Det er... muligt, at Philip har ret, når han... gør gældende, at det er inkonsekvent at falde tilbage på hovedsædets lov, for så vidt angår de selskaber, der ikke registreres, når man går ind for registreringen i de tilfælde hvor dette er muligt. Jeg er tilbøjelig til at mene at Philip har ret på dette punkt«.

For *registrerede* selskaber (aktieselskaber) er Philips kriterium dog

---

66. Se ovenfor side 398 note 37.

næppe heldigt[67]), og anvender man det bogstaveligt på ikke-registrerede selskaber m. v., vil det føre til helt uantagelige resultater.

Det er f. eks. utænkeligt, at to New Zealændere ved at erklære, at nu stifter de efter dansk ret (altså formløst) en erhvervsdrivende selvejende institution, der skal have sæde i Auckland, og hvis midler og virkekreds udelukkende skal ligge sammesteds, kan skaffe institutionen en »retsevne« m. v., som i givet fald skal godtages her, men som den efter New Zealandsk ret slet ikke har.

På det ovenciterede sted i Juristen 1961 fortsætter Borum derfor: »Men det fører mig ikke til at akceptere stiftelseslandets lov som ene afgørende for disse selskaber, men snarere en regel, der lader selskabets territoriale tilknytninger være bestemmende for lovvalget«.

Denne formulering må sikkert i sig selv godtages, men spørgsmålet bliver så netop, *hvilken* tilknytning i territorial henseende, man vil anse for afgørende.

Alt taget i betragtning må det – også efter det ovenfor om skattelovgivningen og om firma- og næringslovgivningen anførte – være rettest for (erhvervsdrivende) selvejende institutioner at holde fast ved den traditionelle »hovedsædeteori« i dens traditionelle udformning[68]):

En selvejende institution er »dansk« (»her hjemmehørende«) – og kan altså i givet fald stiftes formløst efter dansk rets regler uanset stiftelsesstedets beliggenhed – såfremt dens øverste permanente ledelse (efter den organisatoriske opbygning, dens »hjerne«) skal have – og faktisk får – sit sæde i Danmark, altså normalt hvis *bestyrelsen* som sådan har sæde, »hører hjemme« her.

---

67. Jfr. Alf Ross i U.f.R. 1961 B. side 317, sp. 1: »Jeg kan slet ikke forestille mig at et her i landet registreret aktieselskab kan være stiftet i kraft af nogen anden ret end dansk ret og på tilsvarende måde når registrering er foregået andetsteds«.

68. I den tyske Borgerlige Lovbog bestemmer § 80 (med henblik på forholdet mellem de enkelte *forbundsstater*, se ovenfor side 59–60): »Als Sitz der Stiftung gilt, wenn nicht ein anderes bestimmt ist, der Ort, an welchem die Verwaltung geführt wird«.

Ved afgørelsen heraf vil den formelle angivelse af sædet i fundats eller vedtægter skabe en forhåndsformodning; men denne vil kunne modbevises (jfr. ovenfor side 388–89), og i så fald vil det bestemmende være: Det virkelige sæde for den, organisatorisk set, øverste ledelse[69]).

Problemet i en korporation (være sig erhvervsdrivende eller ej), hvor bestyrelsen har sæde eet sted, og hvor generalforsamlingen holdes et andet sted, kan intet umiddelbart sidestykke have ved selvejende institutioner (stiftelser), der ikke har »medlemmer«.

Derimod har Philip i sit oftnævnte værk givet en særlig udformning af hovedsædeteorien, der peger på et problem, der meget vel kan tænkes at foreligge også ved en selvejende institution.

Han anfører (side 131):

> »Ved hovedsædets beliggenhed forstås ... det sted, hvor den virkelige, øverste ledelse af selskabet er beliggende og hvorfra ordrer og direktiver for dets virksomhed udgår. I denne definition kan sædet for en lokal ledelse, hvadenten denne ledelse står i spidsen for en selvstændig selskabsretlig organisation eller ej, ikke udgøre selskabets virkelige hovedsæde. Denne definition svarer muligvis ikke til den, som i praksis anvendes af mange tilhængere af hovedsædeteorien, men den er for denne undersøgelses formål den mest hensigtsmæssige«.

Og (side 135) fortsætter han:

> »Modervirksomhedens indflydelse kan under hensyn til den nye virksomheds organisation og opgaver og tilliden til den lokale ledelse give sig større eller mindre udslag i det daglige, men den øverste ledelse vil altid ligge hos modervirksomheden, fra hvilken direktiverne for virksomhedens udøvelse udgår, og som virksomhedens indtjening kommer til gode, og som evt.

---

69. Om begrebet »siège réel« i art. 2 i det ovenfor side 378–79 omtalte konventionsudkast fra Haager-konferencen i 1951, se Philip, Studier side 240–41 og O. A. Borum i Nordisk Tidsskrift for international Ret, 22. årgang (1952) side 118–19 og nedenfor side 431–32.

kan gennemtvinge sin opfattelse ved at indsætte en ny ledelse. I alle disse tilfælde, hvor en virksomhed udvider udover det lands grænser, hvor den er påbegyndt, må altså i den her anvendte terminologi hovedsædet anses for beliggende i oprindelseslandet«.

For en erhvervsdrivende selvejende institution vil det parallele problem kunne tænkes, hvor den efter vedtægterne øverste permanente ledelse (bestyrelse) retligt og faktisk har sæde i eet land, men hvor denne ledelse udpeges – og kan afsættes – af et organ, der repræsenterer formålssubjekterne (se ovenfor side 171 og 285), og som har sæde i et andet land; her vil den Philip'ske udformning af hovedsæde-kriteriet indebære, at institutionens hjemsted må være dette andet land.

Nu har Philip selv anført, at hans definition »muligvis ikke (svarer) til den, som i praksis anvendes af mange tilhængere af hovedsædeteorien«; men hos Ross i anmeldelsen af Philips bog[70]) siges hertil, at »så vidt jeg har kunnet konstatere findes der ingen der har forsvaret en hovedsædeteori med den mening forf. lægger i den; og at en teori af dette indhold turde være åbenbar uantagelig«.[71])

---

70. U.f.R. 1961 B. side 317–18.

71. Se også Yvon Loussouarn: Les conflits de lois en matière de sociétés (Rennes 1949), der side 207 ff. udvikler, hvorledes et selskab, der vil virke i et andet land, enten kan oprette »une succursale« eller på det andet lands territorium etablere »une filiale, qui est une société distincte, ayant *un siège social séparé*« (udhævet her), og Ernst Rabel: The conflict of laws II. (Ann Arbor & Chicago 1947) fastslår side 60 (2. udgave 1960 side 61), at med undtagelse af krigstidens belaglæggelseslovgivning kan det siges, »that in the field of conflicts of law the control theory was completely rejected by all countries. As a matter of fact, the theory has proved time and again impracticable and unjust in reference to subsidiary corporations and otherwise«.

Om »Interhandel-sagen« mellem Schweiz og U.S.A. for Den internationale domstol i Haag se Nordisk Tidsskrift for international Ret 28. årgang (1958) side 332–33 og 29. årgang (1959) side 363–72.

Ross fremhæver,

> at »vægten må lægges på det effektive sæde«, men: »*Forskellen* ligger deri at efter Philips version spørges der *ikke* om sædet for de *øverste selskabsorganer*, men om sædet for den der bag kulisserne øver den afgørende *faktiske indflydelse* i økonomisk-psykologisk forstand på selskabets ledelse. Det er altså *hovedaktionærernes* sæde han taler om. Også sæde i denne forstand omtales af Philip som det »reelle« eller »effektive«. Men det er klart at det »effektive« her går på noget andet end i første tilfælde. I første sammenhæng var der tale om *sædets* effektivitet, altså hvor organerne virkeligt opholder sig i modsætning til det vedtægtsmæssige opholdssted. I den anden sammenhæng er der derimod tale om *ledelsens* effektivitet, altså hvem der i økonomisk-psykologisk forstand udøver den reelle indflydelse på selskabets drift, i modsætning til de organer, der besidder den retlige beslutningsmyndighed«.

For selvejende institutioner kan man helt tiltræde Ross' konklusion, at en teori, der

> »lægger vægt på hvor de personer opholder sig, der i økonomisk-psykologisk forstand udøver den afgørende indflydelse på ledelsen ... er ganske uantagelig til angivelse af den lov der skal finde anvendelse. Indflydelsen er jo noget skjult som ofte slet ikke lader sig konstatere. Og den er yderst elastisk«.

Stedet for midlernes placering *eller* for virksomhedens udøvelse (»le siège d'exploitation«)[72] *eller* »formålssubjekternes« opholdssted bør næppe heller komme selvstændigt i betragtning.

---

72. Se f. eks. den indgående undersøgelse hos Ernst Rabel (se note 71) side 39–42 (2. udgave side 40–42) med henvisninger og side 56–62 (2. udgave side 57–63) (særligt om krigstidens beslaglæggelseslovgivning m. v.).

Ovenfor side 315 er omtalt, at Søndre Landsret ved anvendelsen af værnetingsbestemmelsen i Retsplejelovens § 238 på en selvejende institution (Krigsinvalideskolen i Sønderborg) har lagt vægt på, hvor hoved*virksomheden* udøvedes, ikke, hvor hoved*ledelsen* havde sæde, jfr. U.f.R.

I lov nr. 132 af 30. marts 1946 om konfiskation af tysk og japansk ejendom bestemmes i § 2 begrebet »tysk, fjendtlig Ejendom« bl. a. som omfattende »Ejendom, der ved Lovens Ikrafttræden tilhører:

.....

4) Her i Riget ikke-hjemmehørende Selskaber, Foreninger og andre juridiske Personer, saasom Stiftelser, Fonds og lignende selvejende Institutioner, der har Hjemsted eller Hovedsæde i Tyskland, eller hvis retlige Tilværelse hviler på tysk Lovgivning, eller som driver Virksomhed i Tyskland gennem en Filial, i sidste Tilfælde dog kun for saa vidt angaar Ejendom, der vedrører saadan Filial.

5) Selskaber, Foreninger og andre juridiske Personer, der ikke har Hjemsted eller Hovedsæde i Tyskland, men som af det Land, hvor de har Hjemsted, behandles som tyske, f. Eks. paa Grund af Selskabskapitalens Tilhørsforhold«.

Om § 2 nr. 5 anføres i Bemærkningerne til regeringsforslaget, Rigsdagstidende 1945–46, Till. A. sp. 3063–64: »Bestemmelsen dækker Tilfælde, hvor f. Eks. Aktier i et i Danmark registreret Aktieselskab tilhører et i et andet Land end Tyskland, f. Eks. Argentina, registreret Aktieselskab, hvis Aktier igen tilhører tyske Statsborgere eller Selskaber«.

Efter § 27 finder reglerne tilsvarende anvendelse på japansk ejendom.

Er vedtægterne forsynet med dansk kgl. konfirmation, se ovenfor side 417 ff., vil der være en forhåndsformodning for, at den selvejende institution er dansk.

D. Erhvervsdrivende selvejende institutioners navn og firma

1. De regler i *dansk registreringslovgivning*, jfr. Tinglysningslovens §§ 8 (fast ejendom) og 45 (andre tinglysninger), Skibsregistreringslovens §§ 11 og 13 og Luftfartslovens § 11c, der kræver angivelse af »parternes«, resp. »ejerens« navn, og som også finder anvendelse på selvejende institutioner (se ovenfor side 254), må selvsagt iagttages uden hensyn til, hvor vedkommende institution er hjemmehørende.

2. Ligeledes må alle selvejende institutioner, der kan og derfor også skal optages i et dansk Handelsregister (se ovenfor side 402–05),

---

1923 side 116; en sådan afgørelse af valget mellem to danske værneting bør næppe være normgivende i international privatretlig henseende.

underkaste sig *Firmalovens* krav til deres forretningsnavn (firma) for at kunne opnå denne registrering, altså navnlig kravene om et realfirma[73]), der indeholder »et Virksomheden betegnende Udtryk« (se ovenfor side 255–60). Uden for Firmalovens virkekreds (se ovenfor side 402–05) bliver der derimod ikke spørgsmål om at håndhæve disse krav til en selvejende institutions valg af (navn og) firma.

3. Derimod må den begrænsning i valg af navn og firma, der følger af den retlige *beskyttelse af andres navn, respektive firma*, i princippet også iagttages for så vidt angår »fremmede« institutioner.

Efter art. 8 i Pariseroverenskomsten af 20. marts 1883 angående beskyttelse af industriel ejendomsret, revideret i Bryssel den 14. december 1900 og i Washington den 2. juni 1911, der er tiltrådt af Danmark den 26. august 1913 (jfr. Udenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 217 af 25. september 1914), skal »Firmanavn . . . beskyttes i alle Unionslande uden nogen Anmeldelsespligt, hvad enten det udgør en Del af et Fabriks- eller Handelsmærke eller ej«.[74])

Loven om uretmæssig konkurrence m. v., jfr. lovbekendtgørelse nr. 145 af 1. maj 1959, taler da også i § 9 om uberettiget brug af »navn, firma« m. v. uden at antyde nationale eller stedlige begrænsninger, og praksis frembyder ligeledes flere eksempler på, at udlændinge ved danske domstole har søgt at hævde navne-(firma-) rettigheder her i landet, se f. eks. HRD. i U.f.R. 1924 side 542 (A. C. Meukow & Co., domfældelse) og S. og HRD. i U.f.R. 1957 side 982 (Gilbey, frifindelse).

Som bekendt frembyder domspraksis med hensyn til varemærker (navn i videre forstand) et af de få eksempler i dansk ret på, at man har tilsidesat en

---

73. I »Festskrift til professor, dr. jur. O. A. Borum« (1964) antager Jan Kobbernagel side 239 note 15, at man ved realfirma må forstå »et firmanavn, der ikke indeholder noget personnavn – eller i hvert fald ikke navnet på nogen af deltagerne i virksomheden«; denne udvidelse af begrebet realfirma bør næppe godtages.

74. Jfr. Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret I.–III., forkortet udgave ved Niels Klerk (1949) side 15.

iøvrigt kompetent fremmed lov som stridende mod fundamentale danske retsprincipper (»ordre public«)[75], idet man har beskyttet de fra Frankrig til Spanien fordrevne Kartheusermunkes eneret til ordet »Chartreuse« som betegnelse for den af dem fremstillede likør, uanset at deres ejendele og rettigheder i Frankrig var konfiskerede i henhold til foreningsloven af 1. juli 1901 (se ovenfor side 61) og afhændede til et nyt selskab: »Compagnie Fermière de la Grande Chartreuse« (hvilket navn munkene ikke kunne forbyde brugen af). Se Sø- og Handelsrettens domme i U.f.R. 1911 side 724 og 1920 side 281 og Højesterets dom i U.f.R. 1921 side 449.

E. Erhvervsdrivende selvejende institutioners virkemåde

1. Ovenfor side 402–13 er der redegjort for rækkevidden af dansk rets erhvervs- og næringsretlige forskrifter, og side 426–28 er det omtalt, at beskyttelsen for navn og firma udstrækkes også til »fremmede«, herunder fremmede erhvervsdrivende selvejende institutioner (se ovenfor side 422).

På linie med dette sidste kan heller ikke de borgerlige frihedsrettigheder, som den danske Grundlov sikrer, og som efter deres natur kan tilkomme juridiske personer (se ovenfor side 266 ff.), forbeholdes *danske*, men forholdes fremmede selvejende institutioner.

Der er således enighed om, at beskyttelsen efter Grundlovens § 73 for herværende ejendomsgoder må gælde uden hensyn til ejerens nationalitet eller hjemsted.[76])

Dette er da også helt på linie med den af F.N.'s generalforsamling den 10. december 1948 vedtagne »verdensklæring om menneskerettighederne«, efter hvis art. 17 »enhver har ret til at eje ejendom såvel alene som i fællig med andre – Ingen må vilkårligt berøves sin ejendom«[77]); endvidere *med* den af Danmark ratificerede konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettig-

75. Se O. A. Borum: Lovkonflikter. 4. udgave under medvirken af Allan Philip (1957) side 74–77.
76. Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret (1954) side 728; Alf Ross: Dansk Statsforfatningsret II. 2. udgave (1966) side 641.
77. Se Egon Larsen: Erstatningsfrie Reguleringer (1959) side 58–59.

heder, undertegnet i Rom den 4. november 1950; og *med* tillægsprotokol undertegnet i Paris den 20. marts 1952.[78]) I tillægsprotokollens art. 1, stk. 1, fastslås:

> »Enhver fysisk eller juridisk person er berettiget til uforstyrret nydelse af sin ejendom. Ingen må berøves sin ejendom undtagen i samfundets interesse og i overensstemmelse med de ved lov og folkerettens almindelige principper fastsatte betingelser«[79]); hertil føjes dog i stk. 2, at »foranstående bestemmelser skal imidlertid ikke på nogen måde gøre indgreb i statens ret til at håndhæve sådanne love, som den anser for nødvendige for at overvåge, at ejendomsretten udøves i overensstemmelse med almenhedens interesse eller for at sikre betaling af skatter, andre afgifter og bøder«.

Vedrørende den ovenfor side 426 omtalte danske konfiskationslovgivning fra 1946 udtaler Folketingsudvalget i sin betænkning, Rigsdagstidende 1945–46, Till. B. sp. 419–20: »Udvalget har drøftet Spørgsmaalet om Lovforslagets Forhold til Folkeretten og til Grundlovens § 80 og har igennem Ministeriet for Handel, Industri og Søfart indhentet en Udtalelse, hvoraf fremgaar, at man fra et folkeretligt Synspunkt maa anse det for ubetænkeligt, at den danske Regering i Konsekvens af Potsdam-Konferencens Beslutninger, der har et Forbillede i Versailles Traktatens Bestemmelser, for sit Vedkommende gennemfører den fornødne Lovgivning til Beslaglæggelse og Likvidering af tyske Aktiver og økonomiske Interesser her i Landet, saaledes at Provenuet anvendes til Fyldestgørelse af Kravet paa Krigsskadeserstatning.

Med Hensyn til Forholdet til Grundlovens § 80 fremgaar det af den samme Udtalelse, at man maa anse den nu foreliggende Situation, som er fremkaldt af Begivenhederne under den anden Verdenskrig, som saa ekstraordinær og indeholdende saa mange hidtil ukendte Momenter, at den falder ganske uden for, hvad man har haft for Øje ved Affattelsen af Hovedreglen i Grundlovens § 80«.

---

78. Jfr. Lovtidende C. nr. 20 af 11. juni 1953 og Egon Larsen (se note 77) side 95–97.
79. Se i det hele Isi Foighel: Nationalisering af fremmed ejendom (1961) og Allan Philip: »Tinglig beskyttelse, hævd og nationalisering i den internationale privatret« i Juristen 1966 side 206–12; Hans Danelius i T.f.R. 1967 side 229–30.

Hvad ordningen af de privatretlige ejerbeføjelser angår, vil de ovenfor side 272–323 udviklede regler kun fuldt ud kunne finde anvendelse, hvor institutionen har sæde her (se side 422); *ellers* må også danske myndigheder med hensyn til ledelsens sammensætning, dens beføjelser, signatur m. v. se hen til reglerne efter den lov, der er gældende på institutionens hjemsted.[80]) Dette gælder også ved afgørelsen af, om institutionen kan optræde som sagsøger ved danske domstole, eller om en anlagt sag vil være at afvise, da den optrædende sagsøger må betragtes som »ikke eksisterende«; det omvendte – at institutionen indstævnes som sagsøgt – vil normalt være udelukket af de danske værnetingsregler, der dermed også som almindelig regel vil borttage problemet om danske domstoles »kontrol med institutionens forvaltning« (se ovenfor side 299–305). Også den administrative kontrol (se ovenfor side 335–42) vil, praktisk set, være begrænset til »her hjemmehørende« institutioner, se ovenfor side 417 om, at normalt også midlerne må forudsættes at bero her i landet.

2. Hvor der undtagelsesvis bliver spørgsmål om *straf* for selvejende institutioner (se ovenfor side 323–31), må overtrædelsen normalt være begået her i landet, jfr. Straffelovens § 6, stk. 1 nr. 1), medens der næppe kan stilles krav om institutionens tilknytning udover selve den af gerningsindholdet følgende.

F. Vedtægtsændringer. Såfremt der er tale om en ændring af den selvejende institutions hjemsted fra et land til et andet, vil de i forbindelse hermed stående problemer blive behandlet nedenfor under III. side 435 ff.

Iøvrigt vil dansk rets regler om vedtægtsændringer (se ovenfor side 443–60) kun kunne anvendes og kun kunne kræves anvendt, hvor institutionen har hjemsted her (ovenfor side 422).

---

80. Der må her advares mod en mulig tilbøjelighed til at gå ud fra, at denne stemmer med dansk ret, jfr. O. A. Borum: Lovkonflikter, 4. udg. (1957) side 65 ff. og Allan Philip i U.f.R. 1957 B. side 39.

G. Ophør. Hvad der gælder om (andre) vedtægtsændringer, må finde tilsvarende anvendelse, for så vidt angår reglerne om en erhvervsdrivende selvejende institutions ophør (se ovenfor side 362–68).

II. Kan dansk rets regler forventes respekterede af fremmede myndigheder?

Ligesom det er de danske myndigheder, der efter dansk international privatret afgør, i hvilken udstrækning de vil bringe dansk rets materielle regler i anvendelse, således vil det omvendt bero på vedkommende fremmede stats ret, i hvilket omfang dens myndigheder vil respektere og/eller anvende dansk ret – også for så vidt angår en erhvervsdrivende selvejende institution.

A. I så henseende kan der foreligge *traktatmæssige forpligtelser,* således som tilfældet er i den ovenfor side 376 omtalte EFTA-konventions art. 16. Efter dennes stk. 6a (ii) skal i forholdet mellem medlemslandene en juridisk person anerkendes som omfattet af konventionens regler, når den har hovedsæde i en af medlemsstaterne, selv om den er stiftet efter en anden medlemsstats lov. I forhold til omverdenen er det afgørende, at hovedsædet[81]) er beliggende inden for EFTA-området.

Efter Rom-traktaten art 58 (se ovenfor side 377) skal en selvejende institution, som er oprettet i overensstemmelse med en medlemsstats lovgivning nyde de traktatmæssige rettigheder, hvis den *enten* 1) er registreret *eller* 2) har sit hovedsæde (sin »centrale administration«) *eller* 3) *sin* »vigtigste virksomhed« inden for Fællesmarkedet.

I det fra dansk side undertegnede, men endnu ikke ratificerede Haagerudkast af 1951 (se ovenfor side 378–79) bestemmer art. 1, stk. 2,

81. Se om dette begreb ovenfor side 422; inden for konventionens område er Philip (cfr. iøvrigt om Philips stilling til begrebet »hovedsæde« ovenfor side 423–24) side 125 enig i, at »et datterselskab med en selvstændig administration indenfor medlemslandenes område sikkert opfylder betingelserne, selvom det er undergivet instruktioner fra et moderselskab udenfor dette område«.

at »la personnalité juridique, acquise sans formalité d'enregistrement ou de publicité sera, sous la même condition[82]), reconnue de plein droit, si la société, l'association ou la fondation a été constituée selon la loi qui la régit«; om denne sidste lov er stiftelseslandets lov eller den efter vedkommende stats internationale privatret kompetente lov (ofte hovedsædets lov), er ikke klart, se Philip, Studier side 121–23 med note 169, jfr. side 57, note 79 (med henvisninger).

O. A. Borum slutter sig til den opfattelse, at det afgørende må være den efter den enkelte stats internationale privatret kompetente lov og kommenterer i Nordisk Tidsskrift for international Ret 22. årgang (1952) side 118 udkastets regler således:

> »Hovedreglen er ifølge art. 1, at en fremmed juridisk person skal anerkendes, når den har erhvervet »la personnalité juridique« i kraft af loven i den konventionsstat, hvor den er registreret (eller hvor andre foreskrevne konstitutive formaliteter er foretaget), og hvor dens vedtægtsmæssige hovedsæde (siège statutaire) findes. Men konventionen går ud over de registrerede selskaber etc. Den medtager også andelsselskaber og kooperative foreninger. Art. 1, stk. 2, bestemmer herom, at hvis juridisk personlighed er blevet erhvervet uden de ovenfor nævnte formaliteter, skal den anerkendes, når selskabet etc. er stiftet efter det lands lov som gælder for stiftelsesspørgsmålet efter den internationale privatrets regler. Når spørgsmålet om et sådant ikke-registreret selskabs anerkendelse kommer til påkendelse, beror det derfor på domstolslandets internationale privatret, hvilket lands lovgivning selskabets stiftelse skal bedømmes efter. Hvis sagen rejses i Danmark og den af dansk international privatret udpegede fremmede lovgivning fører til at anse selskabet som gyldigt stiftet, skal selskabets personlig-

82. »Sous la même condition« – sigter til, at den erhvervede retsevne skal omfatte »outre la capacité d'ester en justice, au moins la capacité de posséder des biens et de passer des contrats et d'autres actes juridiques«, jfr. art. 1, stk. 1 i. f.

hed altså anerkendes her i landet. Denne regel bliver ikke let at arbejde med i praksis«.

Hvad Borum her udtaler om ikke-registrerede »selskaber«, omfatter (jfr. Borums »etc.«) efter konventionsudkastets ordlyd i art. 1, stk. 2, også uregistrerede »fondations« – herunder altså (erhvervsdrivende) selvejende institutioner.

Den retsevne (»personnalité«), der er erhvervet i overensstemmelse med reglerne i art. 1, vil imidlertid efter art. 2, stk. 1, ikke kunne anerkendes i en anden af de kontraherende stater,

1) hvis denne sidste stats lovgivning lægger vægt på det virkelige hovedsæde (»siège réel«), og

2) hvis dette sæde efter denne sidste stats ret anses at befinde sig på denne stats territorium.

De samme forbehold skal (efter art. 2, stk. 2) gælde også i forhold til andre kontraherende stater end den stat, hvori »siége réel« er beliggende, hvis disse andre stater ligeledes lægger vægt på »siège réel«, og man dér på samme måde er enig i at anse »siège réel« for at være beliggende i en af de kontraherende stater, der også anvender »siège réel« som kriterium.

I begge disse tilfældegrupper skal dog et selskab, en forening eller en stiftelse (efter art. 2, stk. 4) kunne bevare sin retsevne ved inden for en rimelig tid at flytte sit »siège réel« til en stat, som indrømmer juridiske personer retsevne uden at lægge vægt på, hvor disse måtte have »siège réel«.

I art. 2, stk. 3, gives en definition af »siège réel« på linie med den ovenfor side 422 for dansk ret opstillede: »La société, l'association ou la fondation est considérée comme ayant son siège réel au lieu où est établie son administration centrale«.

Hvad anerkendelsen af retsevnen (»la personnalité juridique«) indbefatter, omhandles i artt. 5–8.

Efter art. 5, stk. 1, omfatter retsevnen principielt de beføjelser, der indlægges i den af den lov, i medfør af hvilken den er erhvervet; og efter stk. 4 skal den altid give ret til at optræde i rettergang som

sagsøger og sagsøgt i overensstemmelse med søgsmålsstedets lovgivning.

Efter stk. 2 kan en stat dog nægte en fremmed juridisk person rettigheder, som dens lovgivning ikke indrømmer dens egne tilsvarende juridiske personer, og efter stk. 3 forbeholdes det enhver stat selv *at* give regler om adgangen til at eje goder inden for dens territorium (»la capacité de posséder des biens sur son territoire«) og – efter art. 7 – *at* give regler om adgang til varig udøvelse af virksomhed (»à l'exercise permanent de l'activité sociale«) på dens territorium.

Art. 8 forbeholder derhos enhver af de kontraherende stater at lade konventionens regler vige, hvor de ville føre til resultater stridende mod dens ordre public, ligesom de efter art. 9 ved ratifikationen kan tage udtrykkeligt forbehold om begrænsning af konventionens anvendelsesområde.

Selskaber, foreninger og stiftelser, som efter deres »egen« kompetente lov, se ovenfor om art. 1, ikke har retsevne, kan efter art. 6 ej heller tillægges retsevne i de øvrige kontraherende stater og kan således navnlig ikke kræve den eventuelt bedre stilling, der er hjemlet i en sådan anden stat.

B. Hvor *traktatmæssige bestemmelser ikke findes,* er det selvsagt umuligt at sige noget almindeligt om, hvorledes man i udlandet vil se på en i Danmark efter dansk ret lovligt bestående erhvervsdrivende selvejende institution.

Efter selve grundtanken i nyere international privatret (se ovenfor side 387 ff.) er der dog al god grund til at forvente, at en institution med virkeligt hovedsæde i Danmark (se ovenfor side 422) vil blive anerkendt som en lovligt bestående juridisk person også i lande, med hvilke Danmark ikke har traktat, men selvfølgeligt kun med de rettigheder, som vedkommende lovgivning indrømmer »fremmede« juridiske personer.

Her skal blot endnu peges på, at den danske formløshed, hvor det ikke er muligt ved udskrift af et offentligt register at dokumentere institutionens eksistens, signaturforhold m. v., kan skabe faktiske

vanskeligheder af lignende art, som de kan opstå i udlandet for uregistrerede danske andelsselskaber m. v. Det kan her være nødvendigt at tilvejebringe en konkret erklæring om disse forhold fra en offentlig myndighed, hvor dette er muligt, eller (særligt til brug i de engelsktalende lande) fra en dansk advokat.

III. Hvorvidt kan en erhvervsdrivende selvejende institution »skifte nationalitet« ved flytning fra Danmark til et andet land, respektive ved tilflytning til Danmark fra et andet land, og hvilke virkninger kan der knyttes hertil?

A. Traktatmæssige bestemmelser. Det er ovenfor side 433 omtalt, at Haagerkonventionsudkastet af 1951 i art. 2, stk. 4, anviser juridiske personer, der vil undgå de i stk. 1 og 2 angivne forbehold, den vej at flytte deres »siège réel« til en anden stat, og i art. 3, stk. 2, gøres de nævnte forbehold udtrykkeligt uanvendelige, hvis det vedtægtsmæssige sæde (»siège statutaire«) inden en rimelig tid flyttes til den stat, hvori »siège réel« til den tid måtte befinde sig.

Ud herover indeholder art. 3, stk. 1, en almindelig udtalelse om, at den fortsatte beståen af en juridisk persons retsevne, altså personens identitet (»la continuité de la personnalité«), skal anerkendes i samtlige kontraherende stater, hvis den juridiske persons vedtægtsmæssige sæde flyttes fra en af de kontraherende stater til en anden, såfremt kontinuiteten anerkendes af begge disse stater.[83])

Der peges i art. 3 på det moment, som er det centrale i problemet i dette afsnit (i fransk teori ofte betegnet som spørgsmålet om en »conflit mobile«[84])): Hvis en reel »flytning« gennemføres, er så den

83. Art. 4 giver tilsvarende regler om fusion mellem juridiske personer (»sociétés, associations ou fondations«) hjemmehørende i samme stat eller i forskellige af de kontraherende stater.

84. Se således Yvon Loussouarn: Les conflits de lois en matière de sociétés (Rennes 1949) side 210, der som ophavsmand til udtrykket »conflit mobile« nævner Bartin.

»flyttede« selvejende institution med hensyn til rettigheder og forpligtelser den samme før og efter flytningen, eller foreligger der, retligt set, en likvidation af den »gamle« institution + en nystiftelse efter tilflytterstatens lovgivning?

Noget bidrag til spørgsmålets konkrete løsning kan ikke hentes i Haagerkonventionens art. 3 ved dennes blotte henvisning til de to direkte implicerede staters lovgivning. Imidlertid pålægger f. eks. Romtraktaten sine medlemsstater visse herhenhørende forpligtelser.

Romtraktaten (Sjette Del, Almindelige og afsluttende bestemmelser) art. 220 pålægger således medlemsstaterne i det omfang, det er nødvendigt, at indlede forhandlinger med henblik på til fordel for deres statsborgere at sikre bl. a. »gensidig anerkendelse af selskaber som defineret i art. 58, stk. 2[85]), *opretholdelse af et selskabs status som en juridisk person i tilfælde af, at dets hjemsted forlægges fra en stat til en anden* (udhævet her), og mulighed for sammenslutning af selskaber, som er underkastet forskellige nationale lovgivninger« (sml. ovenfor note 82 om Haagerudkastet).

Om det udhævede spørgsmål har herhjemme Peter Germer i Juristen 1966 side 96, sp. 1[85a]) anført, at »det har været genstand for drøftelser. Problemet kan have praktisk betydning, idet et selskab ifølge alle medlemsstaternes lovgivninger[86]) mister sin retssubjekti-

---

85. Se ovenfor side 377.

85a. Jfr. Allan Philip, Juristen 1968 side 51–53, 57 f., 69 ff.

86. Forfatteren tilføjer dog (som sin note 35): »Efter fransk ret er dette dog ikke tilfældet, hvis der mellem Frankrig og den stat, hvortil hjemstedet forlægges, er indgået traktat om opretholdelse af selskabets hidtidige status«. Dette turde iøvrigt være ret selvfølgeligt. De pågældende bestemmelser findes i den franske ordonnance nr. 59–123 af 7. januar 1959, jfr. Hans von der Groeben & Hans von Boeckh: Kommentar zum EWG-Vertrag (Baden-Baden 1958 ff.) II. side 384–85.

Se iøvrigt om fransk ret Ernst Rabel: The conflict of laws II. (Ann Arbor & Chicago 1947, 2. udgave 1960) side 51 (der også omtaler belgisk og italiensk ret) og Yvon Loussouarn (se note 83) side 243–65. Efter begge disse forfattere stillede tidligere gældende fransk ret sig mere liberalt end efter »ordonnance« af 7. januar 1959.

vitet, når hjemstedet forlægges til udlandet. Man er dog heller ikke her[87]) nået videre end til de indledende forhandlinger«.

I kommentarer til Romtraktaten (se således det i note 86 anførte værk af Groeben og Boeckh samt E. Wohlfahrt m. fl.: Die europäische Wirtschaftsgemeinschaft (Frankfurt a. M. 1960) begge ad art. 220) anses den reelle gennemførelse i de seks enkelte stater af art. 220 som en nødvendig forudsætning for realisationen af det reelle indhold af art. 58; dette så meget mere som regelen om en flytnings destruerende virkning på retssubjektiviteten i alle seks stater anses som en logisk konsekvens af, at retssubjektiviteten er tildelt af den stat, hvor institutionen hører hjemme, og principielt ikke kan bevares uden for denne lovgivnings gyldighedsområde. Dette synspunkt (»Anerkendelseslæren«), som Rabel ikke selv deler, resumerer han således (se note 86) side 51: »Such happening logically should destroy the legal entity; at the new place a new one would have to be built up«.

Imod dette synspunkt anfører iøvrigt Allan Philip, Studier side 65 (med henvisning til Alf Ross: Om Ret og Retfærdighed (1953) side 205):

> »Grundlaget for den internationale selskabsrets anerkendelseslære er således et internretligt begreb, retsevne, som også betegnes som retssubjektivitet eller juridisk personlighed. Dette begreb betegner en bestemt status, som tillægges visse sammenslutninger.
>
> Moderne metodelære tillader ikke, at man tillægger begreber, der betegner en status, selvstændig retlig værdi, sådanne begreber er alene terminologiske vendinger, ved hvis hjælp man søger at udtrykke indholdet af en række enkeltregler inden for et bestemt retsområde på systematisk måde. Anvendelsen af disse begreber er så at sige juraens stenografi, der skal bringe

87. d. v. s. ligeså lidt som ved de øvrige punkter i art. 220. Herom kan henvises til Knut Rodhe i Festskrift til Håkan Nial (Stockholm 1966) side 479 og Houin i Revue trimestrielle de droit européen 1. (1965) side 20 ff.

Om de senere bestræbelser, der fremdeles ikke har ført til noget endeligt resultat, se Allan Philip i Juristen 1968 side 49 ff.

en række konkrete retsregler i erindring. Sådanne kollektivudtryk har derfor ikke – medmindre den positive ret fører til andet resultat, jfr. ndf. – noget indhold af hvilket enkeltregler, som ikke i forvejen er kendte, kan udledes, men de er selv kollektive betegnelser for enkeltregler«.

B. Hvor *traktatmæssige bestemmelser ikke foreligger*, må der ses hen til den mulighed, om de enkelte nationale lovgivninger indeholder nærmere regler om flytning, der, i bekræftende fald, så efter sagens natur må beskæftige sig såvel med tilflytningens som med fraflytningens virkninger.

Ved revisionen af den *schweiziske* Obligationsret af 1911 (se ovenfor side 63 note 66) ved lov af 18. december 1936 er i dennes »Schluss- und Übergangsbestimmungen« i afsnit H. (art. 14) optaget regler om »Sitzverlegung ausländischer Gesellschaften«.

Herefter kan Forbundsrådet meddele et *aktieselskab* med sæde i udlandet tilladelse til »ohne Liquidation und ohne Neugründung« at forlægge sit sæde til Schweiz.

Tilladelsen er betinget af, at selskabet godtgør, at det som lovligt organiseret aktieselskab efter dets hidtidige sædes lovgivning består som juridisk person (»das Recht der Persönlichkeit besitzt«), og at der er dækning for den »Grundkapital«, som er vist i det sidst godkendte regnskab; dette må godtgøres ved erklæring fra en af Forbundsrådet udpeget revisor.

Virkningen af tilladelsen er, at selskabet kan optages i det schweiziske Handelsregister med sine hidtidige vedtægter og sin hidtidige organisation. Men inden 6 måneder efter indførelsen *skal* det bringe vedtægterne i overensstemmelse med schweizisk ret (»ihre Statuten der schweizerischen Gesetzgebung anzupassen«) og sørge for »ihre Organe neu zu bestellen«. Undlades dette, eventuelt efter en forlænget frist, opløses selskabet ex officio.

Tilsvarende regler om *aktieselskabers* tilflytning med regeringens tilladelse findes i *Brasilien*, når sædet reelt flyttes hertil, og endnu videre går *Liechtenstein*, der til anerkendelse af aktieselskabet som fremtidigt værende liechtensteinsk nøjes med en »tilflytning« af »siège statutaire« efter tilladelse af en domstol i Liechtenstein.[88])

Positive regler om flytning af *stiftelser* (»foundations«, »fondations«, »Stiftungen«) ses ikke at foreligge.

88. Jfr. Ernst Rabel (se note 86) side 52–53.

Uanset, at tilflytterstatens lovgivning anerkender en tilflyttet juridisk person som (fremdeles) lovligt bestående, vil det imidlertid meget vel kunne forekomme, at *fraflytterstaten*, f. eks. ud fra den oven for beskrevne formelle »anerkendelseslære«, anser »fraflytningen« i sig selv som et faktum, der efter dens lovgivning eo ipso bringer den hidtidige juridiske personlighed til ophør.

Faktisk vil dette inden for selskabsretten endda være det normale, se om fællesmarkedslandene ovenfor side 436 med note 86; det samme gælder i Schweiz[89]), Liechtenstein[90]) og i England og U.S.A. Stillingen i de sidstnævnte to stater ved »fraflytning« af hovedsæde gengives af Rabel (se note 86) side 55–56 således:

> »Where, however, it is desired to change the personal law, for instance, in order to escape a feared revolutionary legislation, or to change »nationality«, in order to establish the right to diplomatic protection or to alter the basis for taxation (otherwise than for English income tax in the opinion of the House of Lords), Anglo-American conceptions do not open any way for maintaining the entity and avoiding winding up. Since, by the old orthodox idea, a corporation can have no legal existence outside the incorporating state, it has no domicil in the jurisdiction which created it, and as a consequence it has not a domicile anywhere else«.

En lovgivning med så at sige »modsat fortegn« er forekommet under den anden verdenskrig[91]), hvor exilregeringerne i Luxembourg[92]), Holland (dekret af 4. marts 1942) og Belgien (dekreter af

---

89. Jfr. Ernst Rabel (se note 86) side 51.
90. Jfr. Ernst Rabel (se note 86) side 52.
91. Jfr. Ernst Rabel (se note 86) side 53–54.
92. Dekret af 28. februar 1940:

»Der Gesellschaftssitz aller luxemburgischen Handelsgesellschaften kann vorübergehend an jedweden andern als den in dem Gesellschaftsakt festgelegten Ort, selbst im Ausland, verlegt werden, ohne dass hierdurch die Gesellschaft ihre Nationalität verliert; die Sitzverlegung erfolgt durch

2. februar 1940 og 19. februar 1942) tillod erhvervsdrivende *selskaber* at flytte deres sæde fra de besatte områder til en allieret eller neutral stat, uden at dette skulle medføre tab af retsevnen efter deres *egen* (hidtidige) lov (efter de hollandske bestemmelser dog betinget af regeringens sanktion i det enkelte tilfælde).

I forlængelse heraf har f. eks. De forenede Stater anerkendt, at belgiske selskaber, der flyttede deres sæde til U.S.A. uden at lade sig registrere efter amerikansk ret, fremdeles måtte betragtes som udenlandske selskaber, underkastet deres (hidtidige) hjemlands ret.[93])

Det er således på basis af et spinkelt materiale, at man må søge at skitsere nogle hovedlinier vedrørende »flytning« af erhvervsdrivende selvejende institutioner, henholdsvis (A.) *fra* Danmark og (B.) *til* Danmark.

Som der tidligere er redegjort for (se særligt ovenfor side 422), vil kriteriet for en flytning være, om sædet for den øverste permanente ledelse (bestyrelsen) forlægges fra eller til Danmark.[93a])

1. *Flytning fra Danmark*

a. For at dansk ret skal anerkende en selvejende institutions bortflytning til udlandet og ikke betragte et forsøg herpå som en retlig nullitet, må *flytningsbeslutningen* først og fremmest opfylde *dansk rets* betingelser for dens gyldighed, d.v.s. den må være truffet på behørig måde af det kompetente organ.

---

einfachen Beschluss des mit der Verwaltung der Gesellschaft betrauten Organs des Verwaltungsrates, des Geschäftsführers, odes des Rates der Geschäftsführer«.

Nyere lovgivning foreligger ikke i Luxembourg.

Oplysningerne er velvilligst meddelt af den danske generalkonsul, advokat Robert Krieps, Luxembourg.

93. Jfr. Ernst Rabel (se note 86) side 53.

93a. Allan Philips undersøgelser om »Domicilbegrebet i den internationale privat- og procesret«, T.f.R. 1966 side 466 ff. (om domicilforandring se særligt side 485–87) angår kun fysiske personer.

I første række må herved henses til vedtægternes (fundatsens) bestemmelser, så langt disse rækker.

Noget eksempel på vedtægtsbestemmelser om adgang til at flytte en dansk institutions domicil til en fremmed stat har ikke rent faktisk kunnet påvises, men det kan næppe udelukkes, at sådanne bestemmelser kan forekomme og efter omstændighederne må tillægges gyldighed, i særdeleshed, såfremt de har været optaget i den oprindelige fundats; indføjes sådanne bestemmelser senere, må deres gyldighed formentlig bedømmes efter de nedenfor nævnte regler om en aktuel flytning.

Man vil i sådanne tilfælde normalt være henvist til at løse spørgsmålet ved en fortolkning af vedtægterne iøvrigt i forbindelse med almindelige retlige overvejelser.

Udgangspunktet må herefter være en beslutning, der er truffet af institutionens øverste permanente ledelse på formelt behørig måde (se ovenfor side 272–73 henholdsvis side 288–93).

Kræver vedtægterne kvalificeret stemmeflerhed til vedtægtsændringer og/eller til beslutning om opløsning (se ovenfor side 343–45 og 363–64), bør i alle tilfælde reglerne om vedtægtsændringer iagttages; såfremt det ikke er aldeles klart, at institutionens fortsatte beståen (identitet) vil blive anerkendt af tilflytterlandet, må yderligere reglerne om opløsnings-beslutninger iagttages.

Da ledelsen i en selvejende institution ikke selv, således som aktionærerne i et aktieselskab, er lodtagne i institutionens formue (således at flytningen eventuelt kan indebære et retstab for et overstemt mindretal), kan man derimod næppe ud fra almindelige retsgrundsætninger nå frem til et generelt krav om eenstemmighed.[94]).

Det virkeligt tvivlsomme spørgsmål er imidlertid, om en »flytningsbeslutning«, selvom den formelle fremgangsmåde er iagttaget,

---

94. Se om kravet om eenstemmighed ved aktieselskaber i fransk ret Ernst Rabel (se note 86) side 51 og Loussouarn (se note 86) side 241; se derimod om den luxembourgske nød-forordning under sidste krig ovenfor note 92.

og selvom det måtte være utvivlsomt, at institutionen kan »leve videre« på det nye domicil efter de der gældende regler, dog ikke efter selve sit indhold ligger uden for, hvad ledelsen af en selvejende institution kan beslutte.

Der er her overfor side 273 peget på parallelen mellem ledelsen af en selvejende institution og værgen for en umyndig, der f. eks. efter forældrenes død tillige bliver indehaver af forældremyndigheden og dermed kan træffe bestemmelse om barnets opholdssted, se lov om umyndighed og værgemål nr. 277 af 30. juni 1922 § 25, stk. 2, jfr. § 19. Her antages det[95]), at hvis »Forældremyndigheden efter Forældrenes Død er overgaaet til Barnets Værge, kan denne ikke anses for berettiget til at udvandre med Barnet, medmindre de højere Pupilautoriteter har meddelt Samtykke hertil« – og naturligvis endnu mindre til at sende »barnet« ud af landet og selv blive her.

Selvfølgeligt må betydningen af en sådan »parallelitet« for løsningen af reale problemer ikke overeksponeres, men en domicilforandring til udlandet vil altid være et så dybt indgreb i den selvejende institutions liv, at det næppe vil være urimeligt, selvom ændringen formelt kan siges alene at dreje sig om »måden, hvorpå formålet fremmes«, og ikke om »formålet selv«[96]), da at kræve reglerne om permutation af formålsbestemmelser (se ovenfor side 346 ff.) iagttaget også som vilkår for en sådan beslutnings gyldighed.

Hvor de oprindelige vedtægter er konfirmerede, vil det iøvrigt normalt følge allerede heraf, at også ændringer skal forsynes med kgl. konfirmation[97]), og der vil dermed være sikret de offentlige myndigheder fornødent indseende med flytningsbeslutningen. At det her kan være afgørende for meddelelse af godkendelse, at det er klart, at institutionen kan leve videre efter tilflytterstatens lov, turde være utvivlsomt. Men det må vel også være utvivlsomt, at en eventuel godkendelse må hvile på en rimeligt begrundet formodning om,

---

95. O. A. Borum: Familieretten I. (2. udgave 1945) side 91.
96. Se ovenfor side 354.
97. Se ovenfor side 345.

at institutionens formål vil kunne opfyldes og beskyttes væsentligt bedre i tilflytterlandet end på det hidtidige domicil.

Iøvrigt må censur efter tilsvarende retningslinier over for en ledelses beslutning af denne art kunne udøves af *domstolene* (se ovenfor side 299 ff.), respektive af *administrationen* (se ovenfor side 335 ff.).

Men hertil vil rent faktisk eventuelt komme kontrol fra *skattemyndighederne* som følge af fraflytningens skattemæssige konsekvenser, se nedenfor under 2, såvelsom fra *Handelsministeriet* (Nationalbanken) efter valutalovgivningen.

Om flytningsbeslutningen også er gyldig efter tilflytterlandets lovgivning, bør i princippet næppe komme *selvstændigt* i betragtning for danske myndigheder.[98])

b. *Virkningen* af en efter dansk ret lovlig flytningsbeslutning vil være, at institutionen fra *flytningstidspunktet at regne* betragtes som fremmed med de deraf flydende internationalprivatretlige og fremmedretlige konsekevenser (herunder også skattemæssige og valutariske, se ovenfor side 388 ff. om den skattemæssige forskel mellem »her i landet hjemmehørende« og fremmede juridiske personer).

I skattemæssig henseende må skæringspunktet bestemmes efter § 5 i Selskabsskatteloven, se lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, jfr. ordene »overgår til skattefri virksomhed«:

> »Når her i landet hjemmehørende selskaber og foreninger m. v. opløses eller overgår til skattefri virksomhed, vedbliver skattepligten til udløbet af det skatteår, i hvilket opløsningen eller overgangen til skattefri virksomhed har fundet sted. Vedkommende selskab eller forening m. v. skal desuden for samme skatteår ansættes ekstraordinært til indkomstskat af indtægten for tiden fra udløbet af det regnskabsår, som er lagt til grund ved den ordinære skatteansættelse for det pågældende skatteår, og indtil opløsningen eller overgangen til skattefri virksomhed.
>
> Stk. 2. Om opløsningen eller overgangen til skattefri virk-

98. Se *Loussouarn* (se note 83) side 228 ff.

somhed skal likvidator eller, hvor en sådan ikke er valgt eller beskikket, bestyrelsen inden 4 uger tilstille statens ligningsdirektorat en anmeldelse, bilagt opgørelse over indkomsten for det i stk. 1, 2. punktum, nævnte tidsrum. På denne opgørelse er reglerne om selvangivelse anvendelige, for så vidt det er foreneligt med deres indhold. Undlades den foreskrevne anmeldelse, ifalder den eller de forsømmelige en bøde, der fastsættes af finansministeren, medmindre denne eller den forsømmelige selv ønsker sagen afgjort ved rettergang. Indsendelse af anmeldelsen såvel som af den nævnte opgørelse kan fremtvinges ved pålæg af daglige bøder, hvis størrelse fastsættes af finansministeren. Bøderne tilfalder statskassen.

Stk. 3. Opløses et selskab eller en forening m. v., eller ophører de med at drive skattepligtig virksomhed, før begyndelsen af det skatteår, for hvilket de første gang skal skatteansættes i medfør af § 4, skal de skatteansættes ekstraordinært for det skatteår, i hvilket opløsningen eller ophøret af den skattepligtige virksomhed finder sted. Reglerne i stk. 2 finder tilsvarende anvendelse på denne ansættelse, der omfatter indkomsten for den periode, hvori selskabet eller foreningen m. v. har drevet skattepligtig virksomhed«.

I *valutarisk henseende* mærkes bestemmelserne i § 1 i Handelsministeriets bekendtgørelse nr. 199 af 20. juni 1961 om valutaforanstaltninger, der er opretholdt ved lov nr. 372 af 23. december 1964 om valutaforhold m. v. § 16, stk. 2, jfr. bekendtgørelse nr. 150 af 10. maj 1967 (om Grønland som »indland«). Herefter omfatter begrebet »valutaindlændinge« »her i landet hjemmehørende ... juridiske personer, samt ... juridiske personer, der ikke er hjemmehørende her i landet, men som driver virksomhed her« (i sidstnævnte tilfælde dog kun i de forhold, der vedrører den herværende virksomhed). »Valutaudlændinge« defineres som personer m. v., der ikke er valutaindlændinge.

Overgang fra den ene til den anden kategori sker ved flytning. Den

karenstid, som bekendtgørelsens § 17, stk. 2, jfr. bekendtgørelse nr. 338 af 1. september 1965, foreskriver for »emigrerede danske statsborgere«, kan utvivlsomt ikke udvides til at omfatte også juridiske personer.

Med flytningstidspunktet som skæringsdag må også spørgsmålet om den selvejende institutions (fortsatte) lovlige beståen af de danske myndigheder bedømmes efter den nye »kompetente« lov (loven for det nye hovedsæde, se ovenfor side 422); dette *kan* indebære, at institutionen *ikke* (længere) fra dansk side kan anses at bestå som selvstændigt retssubjekt, og at der følgeligt f. eks. må foranstaltes en likvidation af dens herværende effekter (se ovenfor side 367–68). Da det normalt vil dreje sig om en frivillig disposition fra institutionens (d.v.s. ledelsens side), kan man naturligt forlange, at de, der er ansvarlige for den, på forhånd har gjort det ganske klart, om institutionen vil blive »modtaget« der, hvor man flytter hen, *og* sørger for foretagelse af de skridt (såsom godkendelse, kundgørelse m. v.), der efter tilflytterlandets lov er en betingelse for retssubjektiviteten.

Hvor beslutning om flytning til sin gyldighed efter dansk ret kræver godkendelse af danske myndigheder, må det som ovenfor anført forventes, at disse myndigheder påser, at retsevnen bevares, eller i benægtende fald afslår at godkende.

Såfremt imidlertid retssubjektiviteten først er anerkendt efter tilflytterlandets lov, vil der for danske myndigheder normalt næppe være nogen anledning til at nægte kontinuiteten i (identiteten af) den selvejende institution, når dennes formål (og navn) bevares. Der kan således ikke kræves fornyet tinglysning af adkomst på herværende faste ejendomme, og reglerne i lov nr. 344 af 23. december 1959 (se ovenfor side 397 ff.) om fremmedes *erhvervelse* af fast ejendom her i landet kan næppe heller finde anvendelse.

2. *Flytning til Danmark*

a. Efter det ligheds- og gensidighedsprincip, der karakteriserer moderne international privatret (se ovenfor side 386–87) vil det være na-

turligt, at danske myndigheder ved bedømmelse af, om der foreligger en gyldig *beslutning om at flytte* en fremmed selvejende institution *til* Danmark (modsat beslutning om at nystifte den *i* Danmark) ser hen til, om beslutningen er taget og gyldigt har kunnet tages efter det hidtidige hjemsteds (hovedsædes) lov (se ovenfor side 443 med note 98).

Ofte vil det sidste spørgsmål være at besvare benægtende, idet en beslutning om nationalitets-(domicil-)forandring eo ipso vil medføre et tab af retssubjektiviteten, se ovenfor side 437–38.

b. α. *Er* imidlertid beslutning om flytning *gyldigt* truffet efter fraflytterlandets lov, vil *virkningen* være, at den selvejende institution fra skæringsdagen (se ovenfor side 445) anerkendes som dansk og behandles efter dansk rets regler med alt, hvad den har medbragt af rettigheder og forpligtelser.

β. Er flytningsbeslutningen derimod *ikke gyldig* som sådan efter fraflytterlandets lov, vil den kunne virke som en gyldig beslutning om i Danmark at *stifte* en (ny) selvejende institution, men i så fald må reglerne (også de afgiftsmæssige) om overdragelse fra fraflytterlandet af aktiver (og passiver) til den nystiftede danske institution iagttages.

*

Også for de international-privatretlige problemer vil en lovordning af dansk rets materielle regler om erhvervsdrivende selvejende institutioner (se ovenfor side 371–73) være ønskelig.

AFDELING III
SÆRLIGE DANSKE LOVBESTEMTE FORMER FOR SELVEJENDE INSTITUTIONER

KAPITEL 12

Kirker

Det er allerede ovenfor side 18–19 anført, at det kirkeretlige område er det, hvor tanken (og udtryksmåden) om en institution, der »ejer sig selv«, tidligst synes at være kommet til orde i lovsproget; og – som omtalt sammesteds i note 5 – anvendes begrebet »selvejende kirker« i gældende kirkeret også efter dennes revision og nyformulering i kirkelovene nr. 281 og 282 af 30. juni 1922 (jfr. lovbekendtgørelser nr. 454 og 455 af 23. september 1947, med ændringer i love nr. 50 af 16. marts 1956 og nr. 165 og 166 af 11. maj 1966) henholdsvis om kirkers bestyrelse m. m. og om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v.

En sammenhængende fremstilling af den nye danske kirkeret af 1922 er først givet i August Roesen: Dansk Kirkeret (Teologisk Stat I., Hillerød 1965) se særligt side 229 ff. (»Folkekirkens kirker«).

En række spørgsmål behandledes dog allerede af Johs. Asmund i »Kirkelig Haandbog«, 10. udgave under redaktion af Paul Nedergaard (1959) side 515–80, og af August Rocsen (der imidlertid ikke beskæftigede sig med ejendomsforholdene) i »Teologisk Stat med nogle afsnit af dansk kirkeret« (Hillerød 1960).

Vigtigt stof findes i »Betænkning afgivet af det i Henhold til Lov af 7. Marts 1928 nedsatte Udvalg angaaende Forholdet mellem Staten og Folkekirken« (1940).

Af ældre værker kan – foruden den ovenfor side 18–19 omtalte bog af Chri-

stian Lunn: Haandbog over det danske Tiendevæsen (1839) – nævnes: J. L. A. Kolderup-Rosenvinge: Grundrids af den danske Kirkeret II. (1840) side 289 ff.; samme: Om Kirkebestyrelse, Kirkeforfatning og Kirkens Ejendomsret (1850) side 40 ff.; Henning Matzen og Johannes Timm: Haandbog i den danske Kirkeret (1891) side 639 ff.; E. F. Larsen: Den danske Kirkeret II. (1908) side 5–61.

Historiske redegørelser giver P. Severinsen: Folkekirkens Ejendoms-Historie (1920) og H. J. H. Glædemark: Kirkeforfatningsspørgsmålet i Danmark indtil 1874 (1948) side 265–70; se også ovenfor side 77–78 og side 268–70 (om forhandlingerne på den grundlovgivende rigsforsamling i 1849).

Matzen og Timm opregner anf. st. side 666 ff. de enkelte landsbykirker, der dengang »som særegne Stiftelser eje sig selv« (nemlig kirkerne på Anholt, Bornholm, Færøerne, i Slangerup og Nordby, i Nørre Tyrstrup herred og i de Tørninglehnske sogne samt stiftslandsbykirkerne på Sjælland), modsat det store flertal af danske kirker, der var i privat eller offentligt »eje«. Jfr. ligeledes E. F. Larsen, anf. st. side 46–48.

Denne retstilstand har nu ganske ændret sig. I Rigsdagstidende 1912–13, Till. A. sp. 3389 (d.v.s. i bemærkningerne til forslaget til loven af 1. oktober 1915, se nedenfor side 450 note 3) anføres: »Den 1ste Januar 1908 traadte Tiendeafløsningen i Henhold til Lov om Tiendens Afløsning af 15. Maj 1903 i Kraft for en Række Sognes Vedkommende, og fra denne Dag overgik i Henhold til Tiendelovens § 25, 1ste Stykke, en Del Kirker til Selveje, ligesom der straks fremkom Begæring fra en Del Tiendeejere om Afløsning i Henhold til Tiendelovens § 23 af de dem paahvilende Forpligtelser overfor Kirkerne, hvorved Antallet af selvejende Kirker yderligere forøgedes, og Antallet vokser stadig, idet, eftersom Tiendeafløsningen skrider frem, langt de fleste af de private Tiendejere løse sig fra deres Forpligtelser overfor Kirken«.

De »selvejende kirker« i lovgivningens forstand udgør nu langt det største antal af Danmarks kirker, jfr. Rigsdagstidende 1921–22: Till. A. sp. 6099.

Loven om kirkers bestyrelse, jfr. lovbekendtgørelse nr. 454 af 23. september 1947, omhandler i sit hovedafsnit I (§§ 1–18) netop »kirker, der ejer sig selv«, hvilke modstilles *de* i afsnit II (§ 19) nævnte »kirker, der er overladt folkekirken til brug, således at vedligeholdelse og drift påhviler ejeren«,[1]) *og de* i afsnit III (§§ 20–21) nævnte »kir-

1. Herunder bl. a. de af Det københavnske Kirkefond opførte kirker, jfr. August Roesen: Kirkelove (1961) side 83; samme: Dansk Kirkeret (1965) side 231.

ker, hvis tiender eller tiendeafløsningssummer ikke ejes af kirken selv«, herunder også (jfr. § 20, stk. 1, 4. pkt.) sådanne tilfælde, hvor »kirken ejes af staten eller selvejende institutioner *under denne* eller af kommunen« (udhævet her).

Endeligt gives i afsnit IV (§§ 22–24) en række undtagelser fra lovens regler. Disse regler skal således ikke gælde for de færøske kirker, St. Petri tyske kirke i København og for valgmenighedskirker.

Ejheller berører loven »det økonomiske fællesskab mellem Sjællands stiftslandsbykirker«[2]), »de særlige regler for bestyrelsen af Roskilde domkirkes formue og gods« eller »de med hensyn til enkelte kirkers bestyrelse på privatretligt grundlag hvilende særlige forhold«; under dette sidste forbehold må bl. a. falde Asminderød kirke, jfr. ovenfor side 32 note 30 og side 293–94.

Efter lovens § 1 anses nu som »kirker, der ejer sig selv«:

»a. Sognekirker, der selv ejer de til dem henlagte Tiender;
b. Sognekirker, hvis Tiender er afløst i Henhold til Lov om Adgang til at afløse Tiender af 8. Maj 1894;
c. Sognekirker, hvis Tiender er afløst i Henhold til Lov om Afløsning af Tienden af 15. Maj 1903, naar Tiendeejernes Forpligtelser over for Kirken er afløst, og Tiendeejerne ikke i Henhold til Lovens § 25 har forbeholdt sig deres Ejendomsret over Kirken;
d. Kirker (herunder Sognekirker, Distrikts- og Filialkirker), til hvilke ingen Tiende er henlagt, for saa vidt de ikke er andres Ejendomsret undergivet ifølge privatretlig Adkomst;
e. Kirker i de sønderjydske Landsdele, som hidtil har staaet under Sognemenighedernes Bestyrelse«.

For disse kirker virker menighedsrådet som »bestyrelse« og vælger bl. a. for kirken: Værge, forretningsudvalg og (eventuelt) kasserer samt optræder i retstrætter som repræsentant for kirkens rettigheder, lovens §§ 3–4 og 6, stk. 2.

2. Dette fællesskab er iøvrigt ophævet ved kgl. resolution af 28. april 1950, jfr. August Roesen: Kirkelove side 86.

Menighedsrådets virksomhed i disse henseender udøves med stiftsøvrigheden som overtilsyn, lovens § 2, og denne bestyrer derhos normalt kirkernes formue, lovens § 5.

Loven giver endvidere regler om budget og regnskab m.v., §§ 9–11, om forbud mod behæftelse af kirkebygningen og dens grund uden Kirkeministeriets samtykke, § 12 (som affattet ved loven af 1956), og om ligning af kirkeskat til dækning af underskud, §§ 13–15.

I § 6, stk. 1, tages imidlertid et vidtgående forbehold:

»*Ejendomsforholdet til kirkerne, deres kapitaler og ejendomme berøres ikke af denne lov*«.

Hos August Roesen: Kirkelove (1961) side 73 kommenteres disse ord således: »Denne bestemmelse, der ikke fandtes i loven af 1/10 1915, må – ligesom den tilsvarende bestemmelse i lønningslov 7/6 1958 § 77, stk. 2 – antages at skulle give udtryk for, at det almindelige spørgsmål om, hvem der ejer de kirkelige midler, ikke har fået nogen afgørelse ved de i kirkelovene af 1922 givne nye bestemmelser om menighedsrådenes bestyrelse af kirker og præstegårde«.[3])

Om dette almindelige spørgsmål kan foruden til den ovenfor side 447–48 anførte literatur henvises til fremstillingerne af den danske stats- og forvaltningsret.

Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret (1954) anfører side 630–31, at »fra et stats- og forvaltningsretligt Synspunkt maa Folkekirken opfattes som en særlig Forgrening af den offentlige Forvaltning, et »Forvaltningsvæsen«, ikke som et »Forvaltningssubjekt« med egne Rettigheder og Pligter. Allerede af den Grund kan Folkekirken ikke anses som »Ejer« af det saakaldte Kirkegods«.

I samme forfatters: Dansk Forvaltningsret, 5. udgave (1965), uddybes dette side 73–74: De selvejende kirker anerkendes her af forfatteren som »juridiske Personer, der ejer selve Kirkebygningen og den til Kirken hørende Formue«, men efter at have citeret stk. 1 i den ovennævnte § 6 fortsætter forfatteren: »Da det er givet, at Kirke-

3. Om loven af 1915 se ovenfor side 19 note 5; i sin opbygning i fire afsnit svarer den ellers til loven af 1922, jfr. Rigsdagstidende 1921–22, Till. A. sp. 6099.

midler ... ikke administrativt kan inddrages i Statskassen, er Spørgsmaalet kun, om det kan ske ved lov. En benægtende Besvarelse maa støtte sig paa Grl. § 4 og § 73; men en nærmere Undersøgelse af Spørgsmaalet vilde her føre for vidt«.

Alf Ross: Dansk Statsforfatningsret II., 2. udgave (1966) fastslår som sin opfattelse, side 743–44: »Retsstillingen er derfor den, at folkekirken i stats- og forvaltningsretlig henseende fortsat er en simpel forgrening af den offentlige forvaltning udsondret gennem sin genstand, hvad man kalder et forvaltningsvæsen, sideordnet med fx. postvæsenet, skolevæsenet o. l. .... Da folkekirken hverken er en privat stiftelse eller et offentligretligt retssubjekt med egen formue, kan folkekirken allerede af den grund ikke anerkendes som »ejer« af det såkaldte kirkegods«.

Ifølge en ubrudt tradition tilbage til de første statsbudgetter, 1841–49 (jfr. nærmere Hans Jensen: De danske Stænderforsamlingers Historie II. (1934) side 133 ff.) og fortsat på finanslovene fra 1850 ff. er de kirkelige midler dog ikke optaget på disse eller på statsregnskaberne (jfr. nærmere Albert Olsen: Studier over den danske Finanslov 1850–1864 (1930) side 41).

Det finanslovsforslag, der forelagdes i Folketinget den 8. februar 1850, balancerede i sin helhed med knapt 20 millioner Rbd., og kultusministeren (Madvig) oplyste under forhandlingerne (Folketingets Forhandlinger, 1ste Session sp. 628–29), at de gejstlige embeders indtægt på landet, som ikke passerede finansloven, kunne anslås til 1¼ million Rbd.

Når der nu for Kirkeministeriet (finanslovens § 19), hvis budget for finansåret 1967–68 andrager ca. 105 millioner kr., figurerer et beløb (ca. 2 mill. kr.) »til istandsættelse af kirker«, viser dette intet om ejendomsforholdene (på linie med andre statstilskud, der jo også kan ydes til rent private institutioner).

Allerede R. Th. Oppermann: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser (1860) side 2–8 har fremhævet nødvendigheden af at sondre mellem »Stiftelser og Statsinstituter m. v.«, der adskiller sig fra hinanden i henseende til oprindelse og formål. Denne sondring indebærer en afgørende forskel, når der spørges, »*deels* om den Kontrol, som det Offentlige er berettiget og forpligtet til at føre ...., *deels* om de Betingelser, under hvilke det Offentlige er beføiet til at foretage Forandringer med Hensyn til den paagjældende Indretning«.

Herefter synes resultatet at måtte blive, at der vel kan forekomme kirker, der *privatretligt* må anses som selvejende institutioner (omend sjældent erhvervsdrivende selvejende institutioner, jfr. ovenfor side 449), men at *lovgivningens begreb* om »kirker, der ejer sig selv«, respektive »selvejende kirker«, alene dækker over en *offentligretlig* forvaltningsmæssig ordning, der (reguleres af de derom givne lovregler i videre forstand, og som derfor) ikke kan behandles efter de ovenfor i Afdeling I. udviklede privatretlige synspunkter.

I sagen i U.f.R. 1925 side 903 om »Den selvejende Institution Asminderød Kirke«, se ovenfor side 293–94, blev det netop fra stifteren (sagsøgte) gjort gældende, at »Gæld ikke maa stiftes, medmindre det sker til uomgængelig Fornødenhed for Institutionen eller tjener til Opretholdelse af Institutionen som selvejende i Vedtægternes Forstand . . ., idet Bestyrelsen ellers ved ufornuftig Gældstiftelse vil kunne bringe Institutionen i en saadan økonomisk Stilling, at den Overgang til selvejende Kirke i Lovgivningens almindelige Forstand, som det netop . . . har været Hensigten at vanskeliggøre, vil blive en Nødvendighed«.

Dette forhold harmonerer iøvrigt også med de stempelretlige regler, jfr. Erik Mangor: Lov om Stempelafgift (1936) s. 171–72.

Som omtalt ovenfor side 98 og 192 indtræder der en fordobling af stempelafgiften ved overdragelse af fast ejendom til visse juridiske personer. Kredsen af disse har imidlertid varieret i den nyere lovgivning:

Medens den gældende Stempellov (jfr. lovbekendtgørelse nr. 309 af 11. oktober 1961) ligesom de tidligere stempellove (nr. 108 af 13. maj 1911 og nr. 113 af 1. april 1922) alle i deres § 64 lader fordoblingsreglen omfatte »aktieselskaber eller andre selskaber med begrænset ansvar« og »selskaber eller foreninger med vekslende kapital eller vekslende medlemstal«, er de ældre loves fordoblingsregel (§ 64, stk. 1 nr. 1) med hensyn til overdragelser til »Staten, Kommunerne eller offentlige Korporationer« udgået ved lov nr. 308 af 22. december 1927 § 20. Samtidigt flyttedes de ældre loves § 64, stk. 1 nr. 2 vedrørende overdragelser til »offentlige eller private Stiftelser eller deslige Institutioner« op som nr. 1.

I praksis antages »Kirker, herunder selvejende Kirker«, jfr. Mangor anf. st., at have været omfattet af udtrykket: »offentlige Korporationer«, og folkekirkens kirkebygninger, herunder de i lovens forstand »selvejende Kirker«, formenes derfor ikke at kunne henføres under den nuværende fordoblingsregel i § 64, stk. 1 nr. 1 (der bruges på »Legater, der er konstituerede som selvstændige juridiske Personer«), jfr. Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret,

5. udgave (1965) side 73 note 6; derimod må denne regel i givet fald anvendes på en kirke som »Asminderød Kirke«, der er konstitueret som selvejende på rent privatretligt grundlag.

Det må iøvrigt erindres, at *selv* hvor en kirke, der anvendes til folkekirkeligt brug, er en selvejende institution i *privatretlig* forstand (som Asminderød Kirke), har dette alene hensyn til *kirkebygningen* med tilliggende og kirkens mulige kapital iøvrigt; (folke)kirkens *præster*, biskopper, provster m. fl. er statstjenestemænd, uanset at reglerne om deres stilling ikke findes i den almindelige tjenestemandslov, men i en særlig lov, se nu lov nr. 155 af 7. juni 1958 om folkekirkens lønningsvæsen m. v.

KAPITEL 13

Åndssvageanstalter

Som omtalt ovenfor side 19–24 er det, såvidt ses, under rigsdagsforhandlingerne i begyndelsen af halvfemserne om ordningen af åndssvageforsorgen, at udtrykket »selvejende *institution*« første gang viser sig i officiel sprogbrug.

Der er sammesteds givet en redegørelse for anvendelsen af denne betegnelse frem til gældende lov (nr. 192 af 5. juni 1959 om forsorgen for åndssvage og andre særlig svagtbegavede). Der er derhos peget på, at man – i hvert fald i udgangspunktet – ved den valgte udtryksmåde havde for øje et mellemstadium mellem det oprindelige: At (nogle af) anstalterne var »Privatmands Ejendom«, og en ordning med overtagelse til »Statsejendom«, som et flertal på Rigsdagen dengang modsatte sig.

Det er imidlertid også anført, at bestyrelserne for de som »selvejende institutioner« eller »selvejende stiftelser« betegnede anstalter allerede før loven af 1959 udelukkende valgtes af vedkommende minister; og ved Forsorgsloven af 1933 overgik hele den sociale særforsorg for åndssvage fra at være et kommunalt forsørgelsesanliggende til at blive en statsforsorgsopgave, således at staten afholdt samtlige udgifter.

På Finansloven for 1967–68 er under § 15. Socialministeriet som punkt 6. *Særforsorgen* optaget:

.....

6.01. Forsorgen for åndssvage. Anbringelse på anerkendte institutioner ..... ca. 348.000.000

Det ligger herefter nær at spørge, hvilke *realiteter* organisationsformen »selvejende institution« på dette område efterhånden indebærer.

Spørgsmålet er berørt i »Det af Socialministeriet den 30. april 1954 nedsatte udvalg til behandling af åndssvageforsorgens problemer«, der i 1958 har afgivet en betænkning[1]), der danner baggrunden for regeringsforslaget til den nye lov.

Det ønskedes bl. a. »overvejet, om der bør ske ændringer i den form, hvorunder forsorgen nu er organiseret, og hvorefter forsorgen udøves gennem private, selvejende institutioner, uanset af udgifterne fuldt ud dækkes af staten i henhold til forsorgsloven« (Betænkning side 9).

Udvalget delte sig (Betænkning side 22) i 2 »fraktioner«, henholdsvis på 8 og 7 medlemmer, hvoraf den første fandt det »rettest, at et forsorgsområde, for hvilket staten fuldt ud afholder samtlige udgifter, også direkte administreres af staten«; særligt fremhævede man, at der var væsentlige forskelle i de retningslinier, der fulgtes af »Østifternes Åndssvageanstalt« og af de jyske anstalter, og konkluderede i, at åndssvagevæsenet burde organiseres som et direktorat under Socialministeriet (Betænkning side 24–26 og 152–54).

Fraktion 2 ville derimod tilvejebringe den fornødne koordination ved en udtrykkelig fastlæggelse af, at »socialministeren har den øverste myndighed i alle administrative spørgsmål vedrørende åndssvageforsorgen« (hvad man iøvrigt anså for allerede gældende ret), men ellers opretholde anstalterne som »i formen selvejende institutioner« (Betænkning side 33).

Fraktionen støttede sig herved til en udtalelse af »Bestyrelserne for de jydske Åndssvageanstalter« af 4. juli 1958 (Betænkning side 177–79): Efter at fremhæve, at »bestyrelserne betragter sig i udøvelsen af deres hverv ikke som private personer, men som statens tillidsmænd, som udøvende en statsfunktion og som handlende på socialministerens vegne«, udtales endvidere:

»Ved anstalternes oprettelse som selvejende institutioner er det

---

1. Betænkning (nr. 204, 1958) om åndssvageforsorgen.

blandt andet muliggjort, at anstalternes tjenestemænd – uanset at staten i realiteten garanterer deres tjenestemandsstatus – kan ansættes af bestyrelserne, medens ansættelsessagerne ellers måtte ekspederes af et ministerielt kontor, selv om man i øvrigt fastholdt det decentraliserede styre. Endvidere muliggøres det, at anstalternes revision ikke belaster hovedrevisoratet, idet revisionen foretages af stedlige statsautoriserede revisorer, hvilken revision i forbindelse med den kritiske revision, der udøves af socialministeriets økonomiinspektør, ikke kan anses for mindre effektiv end hovedrevisoratets revision. Af andre fordele ved anstalternes eksistens som selvejende institutioner kan nævnes mulighederne for privat financiering med statsgaranti af anstalternes bygge- og anlægsopgaver. Endvidere må man ikke undervurdere den understregning af anstalternes relative selvstændighed, der ligger i deres eksistens som selvejende institutioner, et forhold som bestyrelserne jævnligt har bemærket betydningen af ved forhandlinger med andre myndigheder og institutioner.

Disse praktiske fordele i administrativ henseende *kunne* naturligvis bibeholdes, selv om anstalterne overgik til også formelt at blive egentlige statsanstalter; men dette ville kræve lovændringer og rejse spørgsmål om konsekvenser for andre områder inden for statsforvaltningen, og det må derfor formentlig foretrækkes indtil videre at blive ved den nuværende hævdvundne ordning«.

Socialministerens (Bomholts) forslag til loven af 1959 fulgte i det hele fraktion 2[2]) og sigtede således på at bevare »det bestyrelsessystem, som historisk har været grundlaget for dansk åndssvageforsorg«.[3]) Under udvalgsbehandlingen sammensmeltedes imidlertid de bestående »selvejende institutioner« til »een selvejende institution«[4]),

2. Jfr. Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 1121 ff. (særlig sp. 1128–32).
3. Citat fra ministerens forelæggelse, Folketingets Forhandlinger 1958–59 sp. 647.
4. Jfr. Folketingstidende 1958–59, Till. B. sp. 913 og udvalgets formand (Edel Saunte) i Folketingets Forhandlinger sp. 4523.

således som dette er kommet til udtryk i lovens § 1, hvorefter statens forsorg for åndssvage og andre særlig svagt begavede udøves »under socialministerens ledelse af en selvejende institution«, hvis bestyrelse består af »8 af socialministeren beskikkede medlemmer samt en formand, forsorgschefen, der udnævnes af kongen«.

Det kan herefter fastslås, at selvejende institutioner i *privatretlig* forstand ikke mere forefindes inden for den lovordnede åndssvageforsorg.

KAPITEL 14

Havne

Som gengivet ovenfor side 94–95 nævner loven om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v. (se nu lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968) i § 3 som undtagne fra skattepligten:

»1) Staten og dens institutioner.
2) Kommunerne og kommunale virksomheder og institutioner.
. . . . . .
4) Havne, ... der er åbne for offentlig trafik ..., alt for så vidt havnens ... indtægter – bortset fra normal forrentning af en eventuel indskudskapital – ifølge vedtægtsmæssig bestemmelse udelukkende kan anvendes til havnens ... formål ...«.

Men medens fritagelsen i de under rubrum 1) og 2) nævnte tilfælde er givet umiddelbart ved ejerforholdet, knyttes fritagelsen i de tilfælde, der (kun) kan henføres under rubrum 4), til visse yderligere forudsætninger. Disse vil typisk være opfyldt, hvor ejeren er en (privatretlig) »selvejende institution«.

Det behøver næppe at anføres, at 1) og 2) omfatter meget andet end havne.[1])

Men for havnes vedkommende vil – allerede af de anførte skattemæssige grunde – det spørgsmål opstå, om de kan placeres i gruppe 1), 2) eller 4) – eller ikke i nogen af disse grupper.

---

1. I Salmonsens Konversationsleksikon, 2. udg. bind XI. (1921) side 55 definerer J. Munch-Petersen en havn som »et til Dels indesluttet Vandareal, hvor Skibe kan finde Beskyttelse mod Strøm, Isgang, Bølgegang ell. Storm, og hvor de bekvemt kan ind- og udskibe deres Ladning, blive eftersete, reparerede, forsynede med Kul og Proviant ell. modtage Ordrer m. m.«

   På linie hermed antager Aage Hendrup: Havnenes retlige Stilling (1951) side 12, »at det vil næppe være urigtigt for en dansk Havn at anvende en tilsvarende Definition som den engelske for a port, altsaa saaledes at der baade kræves en vis Beskyttelse (Læ) for de Fartøjer, der søger Stedet, og visse Indretninger til Brug ved Lastning og Losning«.

På den ene fløj – og dermed under Aktieselskabsskatteloven § 3 nr. 1) – kan med sikkerhed placeres de egentlige *statshavne*. Disse administreres af et havneråd, en havnekommission eller direkte af Ministeriet for offentlige arbejder (vandbygningsvæsenet) og har ikke særskilte midler, idet deres indtægter og udgifter optages på Finansloven (§ 2 C) og indgår i eller afholdes af den almindelige statskasse.[2])

Dette gælder havnene i Helsingør, Frederikshavn, Esbjerg, Anholt, Skagen, Rørvig, Thyborøn, Arøsund, Krik, Hirtshals, Hvide Sande, Hammerhavnen og Frederik VII's østre kanalhavn (i Limfjorden) samt anlægspladsen ved Thorsminde, jfr. Finanslov 1967–68 (Lovtidende B.) § 2 C.

Omvendt findes der utvivlsomt rent *private havne*, der lovligt[3]) ejes af enkeltpersoner, selskaber m. v. og drives for disses regning. Disse nyder derfor kun skattefrihed, såfremt de »*er åbne* for offentlig trafik« og ifølge »vedtægtsmæssig« bestemmelse er underkastet de begrænsninger i anvendelsen af indtægterne, som lovens § 3 nr. 4) foreskriver.

Herunder hører bl. a. adskillige fabrikshavne.

For adskillige havnes vedkommende kan der imidlertid rejses tvivl om deres retlige placering.

Københavns frihavn er i sin tid bekostet og foranstaltet anlagt af Københavns havnevæsen, men driften er i henhold til lov nr. 44 af 31. marts 1891 ved koncession af 27. april 1892 overladt til det private »Kjøbenhavns Frihavns-Aktieselskab« for et tidsrum af 80 år, dog med ret for staten til efter 25 år »at fordre Selskabets samtlige Ejendele og den opsparede Reservefond overdragne til sig eller til Københavns Havnevæsen« på nærmere vilkår.[4])

I lov nr. 141 af 31. marts 1960 om Københavns frihavn fastslås i § 1, at frihavnen »udgør en del af Københavns havn«, og i § 2, at der

2. Se J. Munch-Petersen (se note 1) side 56 og Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret, 5. udg. (1965) side 71–72.
3. Om anlæg på søterritoriet henvises til Hendrup (se note 1) side 75; Fr. Vinding Kruse: Ejendomsretten I., 3. udg. (1951) side 308 ff.; Ernst Andersen: Fra Juraens Overdrev (1953) side 13 ff. og 30 ff.; Knud Illum: Dansk Tingsret, 2. udgave (1966) side 20 ff.
4. Jfr. Hendrup (se note 1) side 208–15.

til drift af den kræves en koncession, der kun kan »gives til Københavns havnevæsen eller til et aktieselskab, hvori Københavns havnevæsen ejer samtlige aktier. Den første koncession gives til Københavns Frihavns-Aktieselskab«. Dette er derefter sket, jfr. bekendtgørelse nr. 209 af 12. maj 1960 af koncession for Københavns Frihavns-Aktieselskab til i Københavns Frihavn at udøve frihavnsvirksomhed.

I koncessionen, der efter § 6 er givet for 40 år fra den 1. maj 1960 at regne, udtales det i § 5, *at* selskabets aktiekapital på 4 millioner kr. tilhører og stedse skal tilhøre Københavns havnevæsen, *at* Ministeriet for offentlige arbejder er berettiget til at udnævne 2 medlemmer af selskabets bestyrelse[5]), og *at* vedtægtsændringer kun er gyldige med ministerens stadfæstelse. Reglement for driften (og takster m. v.) fastsættes af ministeren, jfr. bekendtgørelse nr. 175 af 31. maj 1961.

Om *Københavns handelshavn* er det ovenfor side 26 anført, at den efter § 1 i lov nr. 109 af 29. april 1913 om bestyrelsen af Københavns havnevæsen betegnes som »en selvejende Institution, der ledes af en Havnebestyrelse«.

Loven fremkom på baggrund af en ordning, hvorefter Københavns havnevæsen gennem en »Havnekapitain« administreredes af indenrigs- (senere trafik-) ministeren, der ved sin side havde et alene rådgivende »Havneraad« (af hvis 9 medlemmer Borgerrepræsentationen valgte 6, 2 medlemmer beskikkedes af Kongen og Overpræsidenten var »født« formand), jfr. Lov af 30. december 1858 om Bestyrelsen af Kjøbenhavns Havnevæsen.[6])

Allerede regeringsforslaget, der blev fremsat i Landstinget, se Rigsdagstidende 1912–13, Till. A. sp. 3825, henlagde i § 1 styrelsen fra ministeriet til et »Havneraad«; dette skulle bestå af Overpræsidenten som formand, af medlemmer valgte af trafik- og handelsministrene, af medlemmer valgte af tingene, Magistraten og Borgerrepræsentationen samt af medlemmer repræsenterende handel, industri og skibsfart, og valgte af disse erhvervs organisationer.

---

5. Derhos vælger Københavns havnebestyrelse af sin midte 4 medlemmer og som eneaktionær i selskabet bestyrelsens øvrige medlemmer.
6. Se Carl Georg Holck: Den danske Statsforvaltningsret (1870) side 202; Hendrup (se note 1) side 25–29.

I bemærkningerne til forslaget, sp. 3829, henvistes til, at den under 11. august 1909 af Ministeren for offentlige arbejder nedsatte kommission havde anbefalet reformer, idet »den eventuelle nye Styrelse bør organiseres og sammensættes saaledes, at den samtidig med at yde Garanti for en betryggende Administration af de i Havnen anbragte store offentlige Midler sikrer Handel og Skibsfart den fornødne Indflydelse paa Havnesagernes Behandling«. Og der fortsættes sp. 3831: »Det er i og for sig unaturligt, at en Institution som Havnevæsenet, der er selvstændig Ejer af sin egen Formue og tjener til Fremme af selvstændige Formaal, ikke i det væsentlige er selvstyrende ... Paa den anden side ... Københavns Havn er, selv om den er selvejende, en offentlig Institution, der ikke alene tjener visse private Erhverv, men hvortil der tillige i stort Omfang er knyttet videregaaende offentlige Samfundsinteresser ...«.

Landstingsudvalget tiltrådte disse betragtninger og forslaget om Havneraadets sammensætning, men fandt det rettest at ændre betegnelsen »Havneraad« til »Havnebestyrelse« for dermed at fastslå »det nye Forhold og den nye Myndighed ..., ligesom man har fundet det rettest samtidig udtrykkelig at tilkendegive, at Københavns Havn er en selvejende Institution – saaledes som den betegnes i Lovforslagets Bemærkninger – og som saadan udsondret fra Ministeriet for offentlige Arbejders direkte Administration«.[7])

Under 2. behandling i Landstinget gjorde udvalgets ordfører (Enevold Sørensen) status med disse ord: »Havnen er ikke, som de 5 Statshavne, underlagt Regering og Rigsdag, men den er heller ikke, som samtlige Købstæders Havne, underlagt Kommunalbestyrelsen«.[8])

Idet der iøvrigt henvises til fremstillingen hos Hendrup (se note 1) side 31–36, kan det formentlig fastslås,

at Københavns havn har en selvstændig – fra stat og kommune adskilt – økonomi;

at den har en selvstændig ledelse; og

at det indseende, som Ministeriet for offentlige arbejder udøver efter loven af 1913 (med tillæg i lov nr. 78 af 29. marts 1924) principielt ikke adskiller sig fra, hvad en konfirmerende myndighed vil kunne foretage over for en stiftelse, jfr. ovenfor side 282–83 og 338–39.

Der synes således at være tale om en – omend tildels lovordnet –

---

7. Rigsdagstidende 1912–13, Till. B. sp. 2274.
8. Landstingets Forhandlinger 1912–13 sp. 892.

erhvervsdrivende selvejende institution i lignende betydning, som de i Afdeling I. omhandlede.[9])

Skattemæssigt må Københavns havn høre hjemme under Aktieselskabsskattelovens § 3 nr. 4).

Som anført ovenfor, jfr. note 8, stillede man under forhandlingerne i Landstinget om loven af 1913 Københavns havn i modsætning dels til statshavnene dels til »*samtlige Købstæders Havne*«.

Da disse sidste både tidligere efter Købstadkommunalloven af 26. maj 1868 § 16[10]) og efter den gældende lov om købstadskommunernes styrelse (jfr. lovbekendtgørelse nr. 362 af 22. september 1965) § 18 har en fra vedkommende kommune fuldstændig adskilt økonomi, hvis »midler kun kan anvendes til formål, der særlig tjener havnens interesser«[11]), ligger forskellen mellem købstadshavnene og Københavns havn dog væsentligst i, at *forvaltningen* af købstadshavnenes anliggender direkte henhører under selve *byrådet*.

Hvor en kommune er »sat under administration«, som det i 1916 er sket med Allinge-Sandvig og i 1923 med Rødby, er der tale om ordninger, der uden særlig lovhjemmel blev etableret af Indenrigsministeriet med kommunernes »samtykke«; følgen heraf var navnlig, at det indsatte udvalg kunne modsætte sig udgifter og fordre skatteligningen omgjort.[12])

Havnesagerne berørtes næppe heraf.

Det bemærkes i øvrigt, at tilsynet med købstadshavnenes forvaltning føres af Ministeriet for offentlige arbejder og ikke, som med den almindelige kommunalforvaltning, af Indenrigsministeriet.

Skattemæssigt synes købstadshavnene imidlertid at være henført

---

9. Som følge af lovordningen indtager den selvejende institution Københavns havn iøvrigt også en særstilling derved, at det er tilladt den at være *eneejer* af hele aktiekapitalen i Frihavnsaktieselskabet, cfr. ovenfor side 159–61.
10. Jfr. P. F. Schou: Kjøbstædernes Forfatning og Styrelse (1901) side 316–20.
11. Jfr. Hendrup (se note 1) side 33–34 og 37–50.
12. Jfr. Ernst Andersen: Administrativt Tilsyn med Kommunalforvaltningen (1940) side 101 og 154–59. Denne forfatter anser iøvrigt hele fremgangsmåden for utilstedelig.

under § 3 nr. 2) og ikke under § 3 nr. 4); se bemærkningerne til skattelovsforslaget i Folketingstidende 1959–60, Till. A. sp. 1051: »Medens statshavne og kommunale havne vil være fritaget for skattepligten i deres egenskab af statslige eller kommunale institutioner, findes det rimeligt også at fritage private havne, når disse ikke forfølger et privatøkonomisk formål«.

Poul Andersen (se note 2) side 72, der arbejder med »særlige Forvaltningssubjekter« inden for den offentlige forvaltning ved siden af stat og kommune, henfører købstadshavnene under dette begreb.

KAPITEL 15

Sparekasser

Medens de »selvejende *kirker*« i lovgivningens forstand i det hele kun dækker en særlig organisations- og forvaltnings*form* inden for folkekirkens almindelige *formue* (se ovenfor side 452), og medens udtrykket »selvejende« i forhold til *åndssvagevæsenet* efter de nyere regler om afholdelse af driftsudgifter og om bestyrelsen nu kun rummer meget lidt realitet (se ovenfor side 457), er navnlig Københavns *havn* i langt højere grad en virkelig »erhvervsdrivende selvejende institution« (se ovenfor side 461).

Og med de selvejende *sparekasser* er vi med hensyn til ledelse og virksomhedens art og omfang m. v. igen på privatretlig grund, omend de regulerende og kontrollerende lovregler, som ovenfor side 371 ff. er efterlyst for erhvervsdrivende selvejende institutioner i almindelighed, her forlængst er blevet en realitet.

Den første danske sparekasse er oprettet i 1810 (på det daværende lensgrevskab Holsteinsborg), snart efterfulgt af andre, således at der i 1850 fandtes 37 sparekasser her i landet, jfr. K. Vedel-Petersen: Lærebog i Danmarks Statistik, 2. udgave (1944) side 334 og Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret IV. (1933) side 135–36.

Efter kancellicirkulære af 28. juli 1827 skulle sparekasser, der nød stempelfrihed for kontrabøger m. v., offentliggøre regnskab een gang årligt, således at de var »Offentligheden undergiven for deres Regnskabers Vedkommende«, se folketingsudvalgets betænkning i Rigsdagstidende 1879–80, Till. B. sp. 461.

Den 24. februar 1879 fremsatte indenrigsministeren (Skeel) i Landstinget et forslag til »Lov om Sparekasser«, hvorefter der bl. a. krævedes ministeriel stadfæstelse af vedtægterne, se Rigsdagstidende 1878–79, Till. A. sp. 2177 ff., Till. B. sp. 501 ff.; men i det forslag, der fremsattes i den følgende samling, se Rigsdagstidende 1879–80, Till. A. sp. 1093 ff., var dette særlige krav igen opgivet, og der var alene optaget en række kontrolbestemmelser, såsom ansættelse af en sparekasseinspektør, til hvem vedtægterne skulle indsendes med oplysning om kassens bestyrelse (og senere ændringer heri), og om regnskab, revision, decision m. v., jfr. landstingsudvalgets betænkning i Till. B. sp. 1225

ff.; dette forslag gennemførtes som lov nr. 64 af 28. maj 1880 om spare- og lånekasser; efter lovens § 10 skulle sparekasser underkastes reglerne om »anonyme Selskaber« i lov af 23. januar 1862 om firmaer m. m. og således optages i Firmaregisteret.

Nogen definition af begrebet »Sparekasse« gives ikke direkte i loven, men efter § 11 gælder denne *ikke* for »Banker eller lignende Pengeinstitutter, hvorved *Deltagelse i Udbytte og Overskud er forbeholdt Stiftere, Garanter eller Aktionærer, eller som drive Vexelomsætning*« (udhævet her) – dog med visse overgangsbestemmelser.

Efter lov nr. 23 af 1. marts 1889 om handelsregistre, firma og prokura § 35, stk. 1 b) anses som »Handlende eller lige med Handlende«: Sparekasser (der derefter vil være at anmelde til og optage i registrets afdeling C), jfr. ovenfor side 109 ff., og Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret IV. (1933) side 145–46).

Derimod finder Aktieselskabsloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 313 af 28. april 1952, efter udtrykkelig bestemmelse i § 1, stk. 3, aldrig anvendelse på sparekasser.

Blandt andet med foranledning af de tab, der ved Albertis besvigelser var påført »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«, nedsattes ved lov nr. 87 af 13. april 1910 § 1 »en Kommission med den Opgave at udarbejde Forslag til Lov om Sparekasser« (og Banker).

I kommissionens betænkning, der er aftrykt i Rigsdagstidende 1912–13, Till. A. sp. 2745 ff., fremhævedes (sp. 2775), at 94 af de da eksisterende 543 sparekasser havde selvsupplering af direktion eller bestyrelse, og at det »ikke stemmer med Nutidens Anskuelser at lægge Ledelsen af for Almenheden saa betydningsfulde Institutter i Hænderne paa en lille, paa Forhaand begrænset Kreds«.

Man foreslog derfor, at Sparekassevirksomheder fremtidigt principielt kun måtte drives af »Aktie- eller Andelsselskaber«, samt af »Institutter, der ved Lovens Ikrafttræden under Tilsyn af Sparekasseinspektøren drive saadan Virksomhed«; med de sidste ord sigtedes (jfr. sp. 2779) til »de selvejende Sparekasser«.

Det af indenrigsministeren (Jensen-Sønderup) den 13. november 1912 fremsatte lovforslag (se Rigsdagstidende 1912–13, Till. A. sp. 2721 ff.) fulgte i det hele kommissionsudkastet, jfr. ovenfor side 26, men kunne ikke gennemføres.

I lov nr. 539 af 4. oktober 1919 om sparekasser (jfr. Rigsdagstidende 1918–

19, Till. A. sp. 4539 ff.) angiver § 1 en sparekasses formål som: »At modtage Indskud af Penge til Forrentning og at anbringe de indskudte Midler paa betryggende Maade . . .«.

Sparekassetilsynet udbygges, og det foreskrives som gyldighedsbetingelse, at vedtægterne (og ændringer heri) skal stadfæstes af handelsministeren, §§ 2 og 4.

Fremtidigt kan ingen sparekasse stiftes uden med mindst 25 »Garanter«, hvis forpligtelser skal fastlægges i vedtægterne, og som normalt ikke må oppebære højere udbytte af deres indbetalte kapital end 1 % over kassens højeste indlånsrente, § 5.

Vedtægterne skal, jfr. § 6, indeholde bestemmelser om:

a. Generalforsamlingen, der består af garanterne eller af et udvalg af disse. Hvis der i en bestående sparekasse ikke er garanter – »aktionærer« – erstattes generalforsamlingen af tilsynsrådet, jfr. § 7.

b. Bestyrelsen, der består af et tilsynsråd (valgt af generalforsamlingen) og en direktion, dog at tilsynsrådet kunne udelades i sparekasser med garanter; direktionen antages af tilsynsråd eller generalforsamling, og meddelelse tilstilles sparekasseinspektøren, jfr. § 7.

c. Plan for virksomheden.

d. Anvendelse af overskud, jfr. § 12 om henlæggelse til reserve-, sikrings- eller fornyelsesfonds. Når disse fonds har nået en vis størrelse, kan af overskudet anvendes indtil »10 % til almennyttige eller velgørende Formaal«.

e. Reservefonden.

f. Revisionen og regnskabets godkendelse, jfr. §§ 13–16.

g. Ændring af vedtægterne.

Se om loven af 1919 i det hele Kristian Sindballe: Dansk Selskabsret IV. (1933).

I den gældende lov nr. 159 af 18. maj 1937 om sparekasser, jfr. lovbekendtgørelse nr. 8 af 15. januar 1960, er i det hele reglerne fra 1919-loven opretholdt, tildels i skærpet form; der *skal* således altid være et tilsynsråd på mindst 7 medlemmer, hvoraf handelsministeren udnævner et, og antallet af direktører må fremtidigt ikke overstige 3, jfr. § 7.

Desuden er nu i § 1 optaget en egentlig begrebsbestemmelse: »Ved sparekasser forstås i denne lov institutioner, der har til formål at modtage indskud til forrentning fra offentligheden og at anbringe de indskudte midler på betryggende måde, og som er *organiseret som selvejende virksomhed, således at hverken stiftere, garanter eller*

andre deltagere er ejere af virksomhedens formue eller overskud« (udhævet her).

I bemærkningerne til handelsministerens (Kjærbøls) forslag (Rigsdagstidende 1936–37, Till. A. sp. 3393 ff.) kommenteres bestemmelsen (sp. 3415) således:

»1. Stk. indeholder en Bestemmelse af Sparekassebegrebet:

Som særegent for Sparekasserne kan fremhæves, at de er selvejende Institutioner, der ikke som erhvervsdrivende Foretagender tilsigter at opnaa Fortjeneste for Stiftere, Garanter eller andre Deltagere, men alene har til Formaal at betjene deres Indskydere ved at anbringe de modtagne Indskud paa saa sikker og risikofri Maade som muligt samtidig med, at de Laanebehov, der imødekommes gennem Sparekasserne søges betjent til en saa billig Rente, som Forholdene tillader«.

Ernst Moltke og Erik Tuxen: Sparekasseloven af 1937 (1951) anfører side 8: »Sparekassen skal være en institution – altså ikke en enkeltperson eller et interessentskab – der er organiseret som selvejende virksomhed ... Medens bankerne skal benytte aktieselskabsformen, jfr. banklovens § 1, som den naturlige form for udøvelsen af bankvirksomhed, er sparekasserne således selvejende institutioner, der ... drives med særligt hensyn til investeringernes sikkerhed fremfor deres udbyttegivning. En følge af, at ingen deltagere er ejere af kassens formue eller overskud, er bestemmelsen i lovens § 5, der fastsætter grænsen for forrentningen af garantikapitalen«.

Skattemæssigt omfattes sparekasser nu principielt af reglen i § 1, stk. 1 nr. 6 i lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v., jfr. lovbekendtgørelse nr. 1 af 3. januar 1968, se ovenfor side 93 ff.

Efter lovens § 3, stk. 1 nr. 6, er skattefrihed imidlertid indrømmet bl. a. sparekasser, dog kun for indtægt ved deres »almindelige statutmæssige virksomhed, men ikke for indtægt ved drift, udlejning eller bortforpagtning af fast ejendom eller ved anden erhvervsmæssig virksomhed«.

Efter Statsskatteloven af 1922 § 2, nr. 5 f. var sparekasser skattepligtige, såfremt deltagelse i deres udbytte var forbeholdt stiftere, garanter eller aktio-

nærer; iøvrigt var de ikke skattepligtige af overskud ved deres almindelige statutmæssige virksomhed, men kun hvis de havde indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed f. eks. ved drift af fast ejendom.

I bemærkningerne til forslaget til den nye lov udtales det, jfr. Folketingstidende 1959–60, Till. A. sp. 1050: »Da det ikke længere er praktisk, at udbytte ... er forbeholdt stiftere, garanter m. fl., er en bestemmelse svarende til statsskattelovens § 2, nr. 5 f, ikke optaget i lovforslaget. Derimod er det i § 3, stk. 1, nr. 6, fastslået, at de pågældende foreninger m. v. principielt er undtaget fra skattepligt, men dog skal beskattes af eventuel indtægt ved erhvervsmæssig virksomhed«.

Det bemærkes, at »erhvervsdrivende« her er brugt i stærkt indskrænket betydning, sml. ovenfor side 370.

Som indledningsvis fremhævet, er sparekasserne, under hensyn til den bestående frihed til valg af ledelse og til virksomhedens art og omfang m. v., den gruppe af de hidtil i denne afdeling omhandlede lovordnede selvejende institutioner, hvor de privatretlige synspunkter træder stærkest frem.

KAPITEL 16

Undervisningsanstalter

I. *De højere læreanstalter.* Medens *Københavns Universitet* »er en Statsinstitution, der er underlagt Undervisningsministeriet«, se § 1 i kgl. anordning nr. 223 af 5. oktober 1936 om Københavns Universitets Organisation[1]), og medens det samme gælder de øvrige *i eller ved København beliggende højere læreanstalter*[2]), er forholdet, som allerede berørt ovenfor side 31, et andet, for så vidt angår *Aarhus Universitet.*

---

1. Om stillingen for universitetet i København i ældre tid kan henvises til Henning Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479–1879 I.–II. (1879); William Norvin: Københavns Universitet i Middelalderen (1929), særlig side 105–15; samme: Københavns Universitet i Reformationens og Orthodoxiens Tidsalder I. (1937), særlig side 87–140; bind II. (1940) aftrykker en række aktstykker.
2. Jfr. således lov nr. 275 af 9. juni 1948 om statens overtagelse af *Det kongelige danske Musikkonservatorium,* efter hvis § 1, stk. 2, dette drives »som et Statskonservatorium, der har til Opgave at varetage den videregaaende Uddannelse i Musik«.

   Kgl. anordning nr. 282 af 29. oktober 1953 om *Den polytekniske Læreanstalt, Danmarks tekniske Højskole,* der efter § 2 »står under overtilsyn af undervisningsministeriet«.

   Kgl. anordning nr. 119 af 18. april 1955 om *Danmarks Tandlægehøjskole,* der efter § 1 »er statens uddannelsesanstalt for landets tandlæger«.

   Kgl. anordning nr. 158 af 2. juni 1956 om *Danmarks farmaceutiske Højskole,* der efter § 3 »står under overtilsyn af undervisningsministeriet«.

   Lov nr. 177 af 7. juni 1958 om *Den kgl. veterinær- og landbohøjskole,* der efter § 1, stk. 1, »er statens højere læreanstalt til uddannelse på videnskabeligt grundlag af veterinærer, landbrugskandidater, landinspektører, havebrugskandidater, forstkandidater og mejeribrugskandidater«.

   Bekendtgørelse nr. 136 af 20. april 1959 af fundats for *Det kgl. Akademi for de skønne Kunster,* der efter § 1 »skal virke til kunstens fremme, dels ved *akademirådet* som statens rådgiver i kunstneriske spørgsmål ... dels ved *akademiets skoler* som statens højere læreanstalt til uddannelse i

Udgangspunktet for oprettelsen heraf var dannelsen i 1921 af »Universitetssamvirket i Aarhus«[3]), og ved kgl. anordning nr. 223 af 8. august 1928 bemyndigedes undervisningsministeren til for et tidsrum af 3 år at anerkende en filosofisk prøve for studerende, indrettet ved institutionen »Universitetsundervisning i Jylland«, bl. a. på vilkår, at vedkommende lærer(e) skulle godkendes af ministeren efter forud indhentet erklæring fra det filosofiske Fakultet ved Københavns Universitet, og således at udgifterne ved undervisningen og prøven skulle være staten uvedkommende.

I lov nr. 149 af 28. april 1931 om anerkendelse af og tilskud til universitetsundervisning i Aarhus bemyndigedes ministeren i udvidet omfang til – fremdeles efter høring af Københavns Universitet – at anerkende undervisning og godkende de dertil knyttede lærerkræfter, alt »under Forudsætning af, at »Universitetsundervisningen i Jylland« og Aarhus Kommune tilvejebringer og stiller til Raadighed de til videnskabeligt Arbejde og til Undervisning af universitetsstuderende fornødne Lokaler med Tilbehør«.

Det udtales i bemærkningerne til ministerens (Borgbjergs) forslag, Rigsdagstidende 1930–31, Till. A. sp. 6334, at forslaget »gaar ud fra den Forudsætning, at Virksomheden i det hele drives af »Universitetsundervisningen« og for dennes Regning«, men det tilsiges (i § 3), at

---

malerkunst, billedhuggerkunst og bygningskunst samt de dertil grænsende kunstarter«. Jfr. kgl. anordning nr. 38 af 14. februar 1968 og Kulturministeriets cirkulære nr. 43 (Min.Tid. A) af 11. marts s. å.

Lov nr. 50 af 25. februar 1963 om *Danmarks lærerhøjskole*, der efter § 1, stk. 1, er »statens højere læreanstalt for videre uddannelse af folkeskolens lærere«.

Lov nr. 43 af 10. marts 1965 om *Danmarks forvaltningshøjskole*, der efter § 1 har til »formål at virke for efteruddannelse af personale, der er ansat i statens og kommunernes forvaltning, samt til fremme af fælles drøftelser og undersøgelser af dermed forbundne spørgsmål«. Den ledes af en bestyrelse med lige mange repræsentanter for staten og kommunerne. Driftsudgifterne afholdes af statskassen.

3. Jfr. Adam Afzelius i Raunkjærs Konversations Leksikon I. (1948) sp. 40–41.

når undervisning iværksættes, kan »der ved Bevilling paa Finansloven ydes Driftstilskud hertil«.

Også disse bestemmelser var tidsbegrænsede, idet forslag til revision (efter lovens § 8) skulle fremsættes inden 1. december 1936.

I bemærkningerne til dette, af undervisningsminister Jørgen Jørgensen fremsatte forslag, der gennemførtes som lov nr. 153 af 7. maj 1937 om Aarhus Universitet, oplyses (se Rigsdagstidende 1936–37, Till. A. sp. 3002), at:

»den i 1931 siddende Bestyrelse ... vedtog fremtidig at benævne Institutionen »Aarhus Universitet«, hvilken Vedtagelse har fundet sin Godkendelse ved Institutionens Benævnelse i de siden 1931 udstedte kgl. Anordninger«.

Benævnelsen bekræftes atter i den nye lov.

På linie hermed er forudsætningen om »Lokaler med Tilbehør« nu knyttet til, at sådanne stilles til rådighed, ikke længere af »Universitetsundervisningen i Jylland« og Aarhus kommune, men af »Institutionen Aarhus Universitet«.

Forskriften om høring af Københavns Universitet er derhos afløst af en bestemmelse om, at ministerens godkendelse af undervisning og lærerkræfter skal ske »efter indhentet sagkyndig Udtalelse«, hvilket efter rigsdagsforhandlingerne også indbefatter udtalelser fra Aarhus Universitet – i givet fald fra dette alene.

Endelig indsattes i § 6 bestemmelse om, at:

»Aarhus Universitet er en selvejende Institution, hvis Statutter skal godkendes af Undervisningsministeren.

De ved Aarhus Universitet fastansatte Lærere udgør tilsammen »Aarhus Universitets Lærerforsamling«, som skal høres i alle Spørgsmaal vedrørende Undervisningen og dens Udvidelse samt Ansættelse af nye Lærerkræfter; Lærerforsamlingens Statutter skal godkendes af Undervisningsministeren«.

Disse forskrifter gentages uforandret i »fornyelseslovene« nr. 155 af 30. marts 1942 (se Rigsdagstidende 1941–42, Till.A. sp. 3625–30) og nr. 106 af 15. marts 1947 (se Rigsdagstidende 1946–47, Till.A. sp. 3481–86) samt i den gældende lov nr. 73 af 7. marts 1952 (se Rigs-

dagstidende 1951–52, Till.A. sp. 3610–12), i hvilken tidsbegrænsningen er udgået.

Reglerne om afholdelse af eksaminer og om adgang til at immatrikuleres ved Universitetet gives ved kgl. anordning, og statstilskudet til undervisningen andrager betragtelige beløb.

Driftsudgifterne for fakulteterne i finansåret 1967–68 dækkes af statstilskudet, der udgør 75.713.200 kr.

Men inden for de givne rammer er Universitetet altså en (privatretlig) selvejende institution.

Universitetet ledes af en bestyrelse bestående af rektor, prorektor, 3 medlemmer valgt af »Universitetssamvirket«, 3 valgt af Aarhus kommune samt et medlem udpeget af Undervisningsministeriet. Lærerkræfterne er *ikke* stats- (eller kommunale) tjenestemænd.[4])

Også en række i tilknytning til Universitetetet virkende institutioner er organiserede som selvejende.

II. Også på andre felter end de højere læreanstalter, såsom *gymnasier og seminarier*, foregår den højere uddannelse i stigende grad[5]) i egentlige stats- eller kommunale institutioner ved lærere med tjenestemandsstatus.

Der er imidlertid fremdeles i betydeligt omfang plads for det private initiativ, og staten yder – som nedenfor anført – på adskillige områder støtte til de derved etablerede undervisningsformer, i reglen betinget af en forudgående godkendelse af vedkommende forstander.

Som grundlag for ydelsen af sådanne tilskud har man i nyere tid fundet organisationsformen (privatretlig) selvejende institution særlig

4. Nærmere oplysninger findes i Aarhus Universitets årlige publikationer »Acta Jutlandica« I. (1929) og følgende år; siden 1953 i særlige »Aarsberetninger«.

5. Se således f. eks. love nr. 135 og 137 af 17. maj 1961 om statens overtagelse henholdsvis af Gjedved og af Vordingborg Seminarium, der begge ved overtagelsen var selvejende institutioner.

Om Askov se ovenfor side 24.

egnet, og ved tilskud til opførelse eller erhvervelse af bygninger m. v. gøres denne organisationsform i stadig stigende omfang til et vilkår.

Spørgsmålet ses indgående drøftet i den betænkning, der i december 1940 er afgivet af det af undervisningsministeren (Jørgen Jørgensen) ved skrivelse af 10. januar 1939 nedsatte »Ungdomsudvalg«.

Betænkningen er aftrykt i Rigsdagstidende 1941–42, Till. A. sp. 3335–99, som motiver til det forslag, der gennemførtes som lov nr. 311 af 4. juli 1942 om *folkehøjskoler og landbrugsskoler*, jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 156 af 16. maj 1959, og udtaler bl. a.:

Sp. 3361: »Den bedste Udvikling naas efter Udvalgets Opfattelse, hvis Højskolerne oprettes som *selvejende Institutioner* med Basis i en Bevægelse, Forening eller lokal Kreds, og Statens Indsats bliver da at sikre Udfoldelsen af et herfra udgaaende Initiativ de bedst mulige Betingelser«. Og i sp. 3393: »Ovenfor sp. 3361 er det omtalt, at Staten efter Udvalgets Mening *ikke* i Almindelighed bør have til Opgave at *oprette og drive Højskole*, men at den heldigste Form for Højskolevirksomhed er, at Skolen er en selvejende Institution, bag hvilken der staar en større Kreds«.

Derimod anses det for en statsopgave at yde *finansiel støtte* til nye skoler, men (sp. 3395)

»Forudsætningen for, at Staten kan yde Støtte til Opførelse af en Højskole, maa imidlertid være, at den oprettes paa den ovenfor angivne Basis ...

Det foreslaas derfor, at Statslaan kan ydes til Opførelse af en Højskole, eller Landbrugsskole, som oprettes af en *Organisation, Forening* eller *stedlig Kreds*, naar det er Hensigten, at Skolen skal være en *selvejende Institution*«.

Derefter følger i Betænkningen den ovenfor side 223 gengivne udvikling af, hvad dette efter udvalgets opfattelse indebærer; Betænkningen fortsætter så (sp. 3396–97):

»Paa lignende Vilkaar foreslaas der aabnet Adgang til Opnaaelse af Statslaan til *Køb* af Bygninger ... Laan kan altsaa ikke ydes, medmindre Køberen er en Organisation, Forening eller stedlig Kreds, og Skolen oprettes som en *selvejende Institution* .... Det bør efter Udvalgets Mening ogsaa være en Opgave for Staten at bidrage til en almindelig Udvikling i Retning af, at Skoler i privat Eje *omdannes til selvejende Institutioner*, baade fordi denne Skoleform ... maa anses for den heldigste, og fordi man derved vil undgaa Vanskelighederne ved Fremskaffelse af Kapital ved Ejerskifte ...«.

I overensstemmelse hermed bestemmer loven i § 16:

»Opføres der af en organisation, forening eller stedlig kreds en bygning til brug for en af de heromhandlede skoleformer, kan der som hjælp til opførelsen ydes et lån af statskassen til et beløb af indtil 1/2 af værdien, når følgende betingelser er opfyldt:

a) Skolen skal være godkendt efter § 3, stk. 1.

b) Skolen skal være en selvejende institution.

c) Den pågældende organisation, forening eller kreds skal selv have skaffet et beløb af mindst $16^2/_3$ pct. af værdien. Dette beløb kan under særlige omstændigheder tillades sikret ved pant i ejendommen efter statslånet; rentefod og afbetalingsvilkår skal godkendes af undervisningsministeren.

d) Planer og tegninger til skolen skal være godkendt af undervisningsministeren.

Stk. 2. For statslånet, der er afdragsfrit, men forrentes med 4 pct. p. a., gives der staten oprykkende panteret i bygningen med grund og tilbehør næstefter et lån, der ikke må overstige $1/_3$ af ejendommens værdi. Lånet er fra statens side uopsigeligt, så længe lånevilkårene nøje overholdes, og bygningerne anvendes til det oprindelige formål.

Stk. 3. På lignende vilkår kan der ydes statslån til køb af bygninger til brug for en af de heromhandlede skoler. Statslånet fastsættes i forhold til købesummen; købet og vilkårene for dette skal godkendes af undervisningsministeren«.

Og i § 18:

»Når en af de bestående skoler omdannes til en selvejende institution, kan der, når skolens forhold skønnes at tale derfor, efter samme regler som i § 16 angivet ydes statslån til gennemførelse heraf«.

Dermed er retningslinierne fastlagt, og ordret ligelydende bestemmelser genfindes i lov nr. 310 af 4. juli 1942 om *husholdningsskoler og husholdningsseminarier*, jfr. lovbekendtgørelse nr. 167 af 4. juni 1959, §§ 12 og 14, hvor bemærkningerne i Rigsdagstidende 1941–42, Till. A. sp. 3575 direkte henviser til det samtidigt forelagte forslag om højskoler.

En til Højskolelovens § 16 svarende regel er derhos optaget i lov nr. 123 af 15. april 1959 om ændring af lov om statstilskud til *anerkendte private seminarier*, jfr. lovbekendtgørelse nr. 297 af 25. juli 1963, § 1, stk. 8.

Allerede ved forhandlingerne i 1947 udtalte folketingsudvalget, se Rigsdagstidende 1946–47, Till. B. sp. 366: »Udvalget har endvidere beskæftiget sig med Privatseminariernes Ejerforhold, og det blev stærkt fremhævet, at den Form, der burde tilstræbes, maatte være, at Privatseminarierne overgik til selvejende Institutioner«. Om byggestøtten siges det i bemærkningerne i Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 1923: »Gennem en årrække har der til private seminarier været ydet statslån til byggeri m. v. i analogi med de for højskoler, husholdningsskoler m. fl. gældende regler, og man må anse det for rimeligt, at der nu skabes direkte hjemmel for statslån til seminarierne«.

Helt ligelydende med Højskolelovens §§ 16 og 18 er reglerne i lov nr. 202 af 16. juni 1962 om statstilskud til *private realskoler* §§ 5 og 7 og i lov nr. 81 af 25. marts 1961 om statstilskud til *private gymnasieskoler*, jfr. dennes §§ 4 og 6.

I bemærkningerne til de to forudgående love nr. 187 og 188 af 5. juni 1959 siges det ligelydende, jfr. Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 1911–12 og sp. 2309–10: »Ministeriet har fundet det påkrævet at imødekomme skolernes ønske om adgang til statslån i samme omfang og på samme vilkår som hjemlet for en række andre under undervisningsministeriet hørende skoleformer, herunder højskoler og friskoler, samt tillige for tekniske skoler, teknika og teknologiske institutter, jfr. lov nr. 197 af 7. juni 1958 ... Man anser det ... for ønskeligt ved ydelser af statslån at muliggøre omdannelse af en privatejet skole til selvejende institution, således at det sikres, at de til enhver tid ydede statstilskud kommer skolerne som sådanne, ikke de skiftende ejere, til gode, ligesom det herved sikres, at valget af en bestyrer kan ske alene efter pædagogiske kvalifikationer uden nødvendigheden af en betydelig kapitalinvestering«.

Om institutionerne »De forenede Skoler« og »De forenede Pigeskoler« se ovenfor side 24–25. Om Krebs' Skole se ovenfor side 161.

I Undervisningsministeriets cirkulære nr. 146 af 16. juli 1959 (Min. Tid. A. side 494–96) er der givet følgende »Vejledning angående udformningen af vedtægter for selvejende institutioner, der søger statslån i henhold til tilskudslovene for de private eksamensskoler«:

»Vedtægterne må indeholde følgende oplysninger:

1) Angivelse af navn og hjemsted.

2) Angivelse af formål, med oplysning om den eller de love, som undervisningen hviler på.

3) Fortegnelse over aktiver og passiver.

4) Bestemmelse om, at kapital, som ikke er bundet i institutionens faste ejendomme eller i dens drift, må anbringes efter reglerne for anbringelse af umyndiges midler.

5) Bestemmelse om anvendelse af et eventuelt overskud ved skolens drift. Dette kan alene komme institutionen til gode.

6) Regler for medlemsskab af institutionen, herunder bestemmelse om, hvem der kan optages som medlemmer, og om at der ikke påhviler medlemmerne nogen økonomisk forpligtelse ud over det indbetalte indskud, der ikke giver ret til andel i institutionens formue eller udbytte.

7) Regler om bestyrelsesforhold (generalforsamling, repræsentantskab, bestyrelse, forretningsudvalg) herunder:

a) Regler for valg af medlemmer til denne eller disse organer. (Ministeriet lægger vægt på, at medlemmerne repræsenterer en videre kreds af personer, som er interesseret i skolens virksomhed).

b) Regler om disse myndigheders kompetence indadtil og udadtil, herunder adgangen til at forpligte den selvejende institution.

c) Regler om beslutningsdygtighed og møders afholdelse.

8) Regler for ansættelse og afskedigelse af:

a) Skolens leder, som skal godkendes af undervisningsministeriet, også i henseende til opnåelse af eksamensret, og være fast lønnet af institutionen. Angivelse af lederens kompetence i forhold til institutionens bestyrelsesorganer, hvorved bemærkes, at lederen må have det fulde selvstændige ansvar for skolens pædagogiske ledelse.

b) Skolens lærere.

9) Regler om regnskabsåret, der skal være finansåret, regnskabets aflæggelse og revision (mindst een revisor skal være anerkendt regnskabskyndig).

10) Regler for vedtægtsændringer samt for, hvorledes der skal forholdes i tilfælde af institutionens opløsning, herunder hvem muligt overskydende midler skal tilfalde.

11) Bestemmelse om, at undervisningsministeriets godkendelse kræves til køb, salg og pantsætning af fast ejendom, til ændring af institutionens vedtægter og til institutionens opløsning, samt om at ophør med at drive skolevirksomhed medfører institutionens opløsning«.

Det bemærkes, at punkt 6) både tankemæssigt og sprogligt rummer en uklarhed, idet »medlemmer« netop ikke findes i en selvejende institution, og ordene i punkt 6 reelt alene betyder »bidragydere«.

I bemærkningerne hertil, se Folketingstidende 1960–61, 2. samling Till. A. sp. 695 udtales: »Ministeriet har fundet det påkrævet at imødekomme kursernes ønske om adgang til statslån i samme omfang og på samme vilkår som hjemlet for en række andre under undervisningsministeriet hørende skoleformer, herunder private gymnasieskoler, jfr. lov nr. 188 af 5. juni 1959«.

Den ovenfor side 475 nævnte lov nr. 197 af 7. juni 1958 om *tekniske skoler, teknika og teknologiske institutter*, er afløst af lov nr. 146 af 25. april 1962 om teknika, og herefter er det, for at en *skole* kan godkendes som berettiget til at opnå statstilskud, bl. a. nødvendigt, jfr. § 1, stk. 2 nr. 2, at

»*skolen* er oprettet som en selvejende institution på et efter handelsministerens skøn betryggende økonomisk grundlag«. Vedtægterne skal derhos være godkendt af ministeren.

I bemærkningerne i Folketingstidende 1957–58, Till. A. sp. 1213–14, udtales blot: »De i forslaget angivne betingelser for at kunne opnå tilskud af staten er i overensstemmelse med gældende praksis«.

Efter lov nr. 55 af 4. marts 1964 om statsstøtte til *musikkonservatorier* er det bl. a. en forudsætning for godkendelse, at »virksomheden er oprettet som en selvejende institution, hvis vedtægter kan godkendes af ministeren« for kulturelle anliggender, jfr. § 1, stk. 2, nr. 2.

III. De i dette kapitel omhandlede selvejende institutioner hviler i det hele på rent privatretligt grundlag, og – bortset fra regler om godkendelse o. l. af vedtægter og forskellige detailforskrifter – vil de normer, der her har udviklet sig, under den almindelige mangel på lovbestemmelser om selvejende institutioner, meget vel kunne være vejledende uden for deres direkte gyldighedsområde og er da også benyttet på denne måde ved undersøgelserne ovenfor i Afdeling I.

KAPITEL 17

Byggevirksomheder

Som omtalt ovenfor (side 17, 34 og 216) har de inden for byggestøttelovgivningens rammer[1]) oprettede »selvejende institutioner« ikke blot tildraget sig lovgiverens opmærksomhed, men også nydt en udstrakt bevågenhed, såvel i skattemæssig henseende (se ovenfor side 95) som med hensyn til deres konstruktion, idet det for deres vedkommende straks – ex tuto – slås fast, at de kan stiftes uden ved oprettelsen selv at »eje noget«.[2])

Bortset fra de gamle egentlige »stiftelser« og »hospitaler« (se ovenfor side 29) kan af ældre socialt boligbyggeri nævnes *Lægeforeningens Boliger*, der er opført af »Foreningen til Opførelse af sunde og billige Boliger for de ubemidlede Klasser«.

Foreningen stiftedes under koleraepidemien i 1853 og modtog som grundkapital af Lægeforeningen overskudet af dens indsamling (ca. 20.000 rigsdaler) og fra en særlig oprettet Centralkomité et tilsvarende beløb.

Københavns Magistrat skænkede et areal på ca. 3 tønder land af Øster Fælled ved den daværende Strandvej (nu Østerbrogade), og efter 1864 erhvervede foreningen yderligere ca. 4 tønder land, der i 1878 suppleredes med yderligere ca. 3 tønder land, ved Østre Gasværk.

På disse arealer opførtes 19 to-etages og 11 for størstedelen en-etages bygninger med i alt 708 boliger.

De første huse opførtes efter Bindesbølls tegninger, de senere efter Vilh. Kleins. Boligerne var spartansk indrettede (1 til 3 rum + køkken), men der var lys og luft omkring dem og forskellige fællesindretninger som brugsforening, børneasyl, brusebadstue, mødesal og sløjdskole.

---

1. Se derimod om andre selvejende byggeforetagender ovenfor side 191 og 309–12 samt Ernst Dyrbye: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1966) side 120–21 og Carl Torkild-Hansens anmeldelse heraf i Advokatbladet 1966 side 116 (særligt om »Det selvejende Boligselskab Byggefonden«, jfr. også U.f.R. 1954 side 420 og 1960 side 380 samt Juristens Domssamling 1958 side 65).
2. Se ovenfor side 216–17 samt O. A. Borum i Juristen 1964 side 459–60 og hertil Ernst Kauffmann, smstds. 1965 side 112–13.

Ifølge vedtægterne af 16. november 1857 består bestyrelsen af mindst 5 medlemmer, hvoraf mindst een læge. Det lokale tilsyn føres af en inspektør, der tillige har fungeret som kasserer, og som bistås af en fuldmægtig og en arkitekt.

I 1958 er nedrivning begyndt af de senest opførte, og resten af bygningernes skæbne er uvis.[3])

Det Classenske Fideikommis opførte i årene 1866–80 en række arbejderboliger »De Classenske Boliger«, der nu er nedrevet, ved Godthaabsvej på Frederiksberg.[4])

Arbejdernes Byggeforening er et kooperativt foretagende stiftet i 1865 af arbejdere hos Burmeister & Wain. Medlemmerne indbetalte ugentlige bidrag, der anvendtes til opførelse af småhuse, der fordeltes ved lodtrækning. Ved fortsatte indbetalinger fik vinderne skøde 10 år efter overtagelsen, og efter ca. 27 år var ejendommen gældfri.[5])

Ældst blandt de nu virkende boligselskaber og muligvis ophavsmand til den senere udbredte anvendelse af formen »selvejende institution« på dette område er vist nok *Københavns almindelige Boligselskab (K.A.B.)*, der stiftedes i 1920 som et af Aktieselskabsloven omfattet selskab med begrænset ansvar med en kapital på 378.000 kr.[6])

Som formål er angivet: »I samfundsmæssigt Øjemed at arbejde for et tidssvarende og økonomisk Boligbyggeri i København og Omegn. Dette Formaal vil Selskabet fremme ved Opsparinger fra Boligsøgende, Planlæggelse og Gennemførelse af almennyttigt Boligbyggeri samt Bistand ved Afslutning af Entrepriser etc. Udbytte kan maksimalt andrage 5 %«. Overskud og kapitalbeløb fremkommet ved ompriori-

3. Om Lægeforeningens Boliger henvises til Gordon Norries artikel i Salmonsens Konversationsleksikon XVI. (1924) side 217 og til skriftet »Lægeforeningens Boliger paa Østerbro. En analyse af situationen og et forslag til en samlet løsning af bebyggelsens problemer. Udgivet af Det særlige Bygningssyns sekretariat (januar 1963)«.
4. Se ovenfor side 38 og R. Bergs artikel i Salmonsens Konversationsleksikon V. (1916) side 47.
5. Kr. Asbæk: Et dansk Boligselskabs Historie, K.A.B. 1920–45 (1945) side 190.
6. Jfr. Kr. Asbæk (se note 5) side 195–96.

tering af datterselskabernes ejendomme anvendes til almennyttige formål. Selskabets hovedentreprenører og hovedleverandører er ikke valgbare til bestyrelsen. Ifølge vedtægternes § 19, sidste stykke, kræves samtykke af Indenrigsministeriet til forandring af vedtægterne.

K.A.B.-Koncernen udfører ikke sociale byggeforetagender direkte, men gennem datterselskaber, for hvilke selskabet optræder som forretningsfører såvel under opførelsen som driften.

Disse »datterselskaber« har været organiseret enten som andelsboligselskaber med begrænset ansvar eller som egentlige »*selvejende institutioner*«.

Om den sidstnævnte, særlige form anfører selskabets historiker, Kr. Asbæk (se note 5) side 207–08:

> »Denne Selskabsform, som Lovgivningen – bortset fra visse Bestemmelser i Skattelove – ikke har beskæftiget sig særligt med, er ingenlunde ukendt indenfor Selskabsdannelsen, men har næppe i større Omfang været anvendt indenfor Boligvæsenet, inden K.A.B. efter Forhandlinger med Indenrigsministeriet og Københavns Kommune gennemførte den i 1930 med Datterselskabet »Solgaarden«, hvis Konstruktion blev Forløber for en Række senere sociale Byggeforetagender indenfor vort Selskab, og tillige for Byggeforetagender i andre Boligselskaber, dels i Princippet og til dels ogsaa i selve Udformningen.
>
> Administrative og praktiske Formaal nødvendiggjorde en Selskabsform, der, foruden at frigøre de enkelte Boligforetagender for Risiko ved andre Foretagenders eller Hovedselskabers Drift, tillige *koncentrerede Administrationen* paa Selskabets Hovedkontor og indenfor dets Bestyrelse og Ledelse. Man valgte da Formen »selvejende Institution«, som afgiver den fornødne Ramme om en Selskabsdannelse, indenfor hvilken Finansieringen af sociale Byggeforetagender som sædvanligt foregaar dels gennem Realkrediten, dels gennem offentlige Myndigheder og Indskud fra Beboere; disse sidste kan enten erholde Partiallaan for Indskudene eller Indskudsbeviser, hvis

Renter fradrages Huslejen. De selvejende Institutioners Overskud indgaar til Hovedselskaberne til Anvendelse efter disses Formaal. Iøvrigt kontrolleres Institutionerne – som ikke falder ind under Aktieselskabsloven – af det Offentlige efter Boligstøttelovene af 1933 og 1938.

De i Betragtning kommende Vedtægtsbestemmelser er i Hovedsagen af saalydende Indhold:

§ 1.

Den selvejende Institution har det Formaal at bebygge Grunden Matr. Nr. x og andre saadanne Grunde, som Styrelsen nu eller senere med Approbation af Samvirkende Boligselskaber A/S[7]) maatte finde egnet, og at overlade de derved fremkomne Boliger til Brug for Beboere for en saadan aarlig Boligafgift, at Institutionen holdes skadesløs for de aarlige Driftsudgifter, herunder de til enhver Tid gældende Skatter, Kapitalafdrag og rimelige Afskrivninger og Henlæggelser, hvorimod Institutionen ikke tilstræber erhvervsmæssig Fortjeneste.

§ 2.

For Institutionens Forpligtelser hæfter Beboerne ikke personligt, men kun med det Indskudsbeløb, som de har anbragt eller forpligtet sig til at anbringe.

Nærværende Institution og Samvirkende Boligselskaber A/S hæfter ikke for hinandens Forpligtelser.

§ 14.

Institutionen ledes af en Styrelse paa 3 Medlemmer, der udnævnes af Bestyrelsen for Samvirkende Boligselskaber A/S for et Aar ad Gangen ....

§ 21.

Institutionens aarlige Overskud med Fradrag af passende Afskrivninger, Henlæggelser og Overførsel til følgende Aars

7. D. v. s. et selvstændigt aktieselskab inden for K.A.B.-koncernen.

Driftsregnskab henlægges til en særlig Sikkerhedsfond, der tilhører Samvirkende Boligselskaber A/S, og anvendes efter de for dette Selskab gældende Vedtægter«.

De love, Kr. Asbæk henviser til, er lov nr. 128 af 11. april 1933 om støtte af boligbyggeri m. v. og – den noget fyldigere – lov nr. 153 af 13. april 1938 om lån til boligbyggeri og huslejenedsættelse for mindrebemidlede børnerige familier.

Den første lov bemyndiger indenrigsministeren til mod pant at yde eller give tilsagn om ydelse af statslån til opførelse af beboelseshuse m. v. og nævner som låntagere bl. a. »Boligforeninger« uden nærmere definition af dette begreb; blot kræver § 4, at der i vedtægterne skal »optages Bestemmelse om Anvendelsen af de Midler, der indvindes ved Afdrag paa Prioriteter eller paa tilsvarende Maade, hvorhos Foreningen aarligt skal indgive Beretning om Virksomheden samt Regnskab til Indenrigsministeren«.

I loven af 1938 § 4 er kravene til vedtægternes indhold mere udformede i enkeltheder, men som egnet til modtagelse af statsstøtte anføres fremdeles blot »en Boligforening« uden nærmere kommentar.[8])

Af andre boligselskaber kan nævnes »*Foreningen Socialt Boligbyggeri*«, der er stiftet som en ren forening (hvis medlemstal ikke har oversteget antallet af bestyrelsesmedlemmer) den 30. august 1933 med den opgave at bygge boliger for den jævne befolkning og, når de er bygget, at administrere dem. Uden for hovedstaden overgår administrationen dog til særlige foreninger. Byggeriet støttes og kontrolleres af det offentlige, og den fremkomne kapitalopsparing tilfalder det offentlige, der efter 1960 har adgang til at overtage ejendommene mod at tilsvare forpligtelserne.[9])

---

8. Se Rigsdagstidende 1937–38, Till. A. sp. 3685 ff., hvor det blot i bemærkningerne sp. 3706 anføres, at »Statslaan kan ... ikke ydes til de saakaldte »Stiftelser«, for saa vidt disse udlejes billigere til deres »Medlemmer« end til andre«.

   Udvalgsbetænkning findes i Till. B. sp. 2169–70.

9. Jfr. Kr. Asbæk (se note 5) side 193–94 og Kjeld Johansen i Hagerups Ill. Konversations Leksikon IX. (1942) art. »Socialt Boligbyggeri«.

KAPITEL 17

Arbejderbo, Arbejderbevægelsens Organisation til Fremme af almennyttigt Boligbyggeri er stiftet 9. april 1941 som et andelsselskab med begrænset ansvar på initiativ af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Byggefagenes Landssammenslutning, De samvirkende Fagforbund, Det kooperative Fællesforbund og Fællesorganisationen af almennyttige danske Boligselskaber og med økonomisk basis i en sikkerhedsfond, der blev tegnet af fagforbund indenfor byggeindustrien.

Vedtægterne bestemmer: »Selskabets formål er at fremme almennyttigt boligbyggeri, hvilket søges opnået:

a. ved at selskabet på steder, hvor der er behov for nye boliger, medvirker til stiftelse af andelsboligforeninger, kooperative byggeforeninger eller *selvejende boligforeninger* (udh. her), som efter deres vedtægter udelukker spekulation og forbeholder indtægter og fordele ved den samfundsskabte værdistigning til fremme og udvikling af foreningernes formål,

b. ved at yde rådgivende bistand for sådanne boligforeninger m. h. t. boligbyggeriets tekniske, økonomiske og administrative forhold,

c. ved i det omfang, selskabets økonomiske evne tillader, gennem udlæg eller garanti at yde økonomisk bistand (1) til forberedelse af byggeprojekter, (2) mod behørig sikkerhed til finansiering under bygningernes opførelse og (3) undtagelsesvis til tilvejebringelse af den nødvendige egenkapital (andels- eller indskudskapital). Selskabet kan ikke optræde som bygherre«.

Fra oprettelsen var de stiftende organisationer medlemmer af Arbejderbo sammen med de organisationer, der tegnede sikkerhedsfond eller senere andelskapital. Bestyrelsen valgtes af medlemmerne.

I 1947 oprettedes et repræsentantskab på 30 medlemmer, hvoraf halvdelen skulle vælges af generalforsamlingen og halvdelen udpeges af forskellige organisationer med tilknytning til boligbyggeriet. Valget af bestyrelsen overgik til repræsentantskabet.

I 1952 vedtog generalforsamlingen, at boligforeningerne, som Arbejderbo var forretningsfører for, skulle være medlemmer af Arbejderbo med ret til at deltage i generalforsamlingen og ret til at vælge 10 medlemmer til repræsentantskabet, der udvidedes fra 30 til 40 medlemmer. Bestyrelsen blev samtidig udvidet med 2 medlemmer, der skal repræsentere boligvirksomhederne. Boligvirksomhederne er medlemmer, så længe de arbejder med nye projekter, og de kan blive stående som medlemmer i indtil 2 år efter det sidste byggeforetagendes fuldførelse, men organisationen Arbejderbo har intet med administrationen af den færdige ejendom at gøre, denne varetages alene af den selvstændige boligvirksomhed. Arbejderbos medlemskreds består således nu af de

stiftende medlemmer, de kapitalindskydende medlemmer og boligvirksomhederne.[10])

Lejerbo er stiftet den 15. marts 1944 af »Danmarks Lejerforbund« med vedtægter godkendt af Boligministeriet den 12. juni 1950.

§ 1: Selskabets navn er boligselskabet Lejerbo.

Selskabet, der er en selvejende byggevirksomhed med hjemsted i København, er stiftet af Danmarks Lejerforbund.

§ 2: Selskabets formål er med støtte af stat og kommuner i overensstemmelse med de til enhver tid gældende boligstøttelove ved datterselskaber, der organiseres i overensstemmelse med de af arbejds- og socialministeriet udarbejdede normalvedtægter for selvejende byggevirksomheder til udleje at planlægge, opføre og administrere billigst muligt gode beboelseshuse ...

§ 5: Forholdet mellem hovedselskabet og datterselskaberne fastsættes ved overenskomster, der i hvert enkelt tilfælde skal godkendes af arbejds- og boligministeriet.

§ 6: Boligselskabet Lejerbo er en *selvejende institution uden oprindeligt grundfond* (udhævet her).[11])

Allerede den 11. september 1941 havde imidlertid Indenrigsministeriet nedsat et »Udvalg vedrørende Statens Forhold til Byggeriet« med den opgave at fremkomme med forslag til ændring i loven af 1938.

På grundlag heraf gennemførtes lov nr. 235 af 30. april 1946, der som kvalificerede til at opnå statsstøtte udtømmende opregner »Boligforeninger, Boligselskaber og selvejende Byggevirksomheder«, i alle tilfælde under forudsætning af, at vedtægterne efter lovens § 17 godkendtes af indenrigsministeren.[12])

I folketingsudvalget[13]) regnede man med tre organisationsformer:

Andelsboligforeninger,
Boligaktieselskaber og
Selvejende byggevirksomheder.

10. Se selskabets »Beretning for 1941–51«, »Beretning for 1951–56« og de årlige beretninger for årene 1957–64.
11. Se Bogen om Lejerbo II. (1954) side 138–43.
12. Se Rigsdagstidende 1945–46, Till. A. sp. 2929 ff. og sp. 2959 ff. (bemærkninger).
13. Se Rigsdagstidende 1945–46, Till. B. sp. 1002–03.

og anmodede professor, dr. jur. Kr. Sindballe om at udarbejde normalvedtægter svarende hertil, idet man fremhævede, at »det har hidtil alene været Medlemmer i Andelsboligforeningerne, der har faaet Del i den Opsparing, der fremkommer ved Afdrag paa Prioriteterne i Ejendommen. I Normalvedtægterne er Hovedprincippet dette, at alle Bolighavere i sociale Byggeforetagender skal være berettiget til Andel i Prioritetsopsparingen uanset Foretagendets Organisationsform«.

Sindballe påtog sig denne opgave og fremsendte til udvalget tre udkast af ensartet indhold, bortset fra de af strukturforskellen mellem de 3 organisationsformer flydende afvigelser.

I sit brev til udvalget[14]) anfører Sindballe således, at »Lejere i et Bolig A/S eller en selvejende Byggevirksomhed i Modsætning til bolighavende Medlemmer af en Andelsforening ikke er Interessenter i Virksomheden, men Tredjemænd ... I en selvejende Byggevirksomhed er der ikke nogen Generalforsamling. Men der bør være en Myndighed, der fører Tilsyn, f. eks. Kommunen. Og det bør altid være Kommunalbestyrelsen, der vælger ... Revisor og godkender ... Aarsregnskabet ...«.

Udvalget kunne »tilslutte sig Hovedlinierne i disse Vedtægter og forudsætter, at de lægges til Grund, dog at det bør kunne godkendes, at Lejerne faar en vis Repræsentation inden for de selvejende Byggevirksomheder, forudsat at den paagældende Kommunalbestyrelse tiltræder det«.

Efter Boligministeriets cirkulære nr. 153 (Min.Tid.A) af 31. maj 1946 og senere gøres anvendelsen af de godkendte normalvedtægter obligatorisk, dog »at ministeriet intet finder at erindre imod, at normalvedtægterne ændres således, at der fastsættes en anden brøkdel end halvdelen som tilfaldende den rentegivende del af byggefonden. Ministeriet har heller intet afgørende imod, om det fastsættes, at overskuddets godskrivning til de enkelte lejere sker med andre intervaller end forudsat i normalvedtægterne ... I andelsboligforeninger og boligaktieselskaber skal vedtægterne være vedtaget af generalforsamlingen og i selvejende byggevirksomheder af bestyrelsen med kommunal-

14. Se Rigsdagstidende 1945–46 Till. A. sp. 2979–86.

bestyrelsens godkendelse. Vedtægterne skal i alle tilfælde indsendes gennem kommunalbestyrelsen«.

I denne retstilstand[15]) sker der ingen ændringer ved lovgivningen i begyndelsen af 1950'erne eller ved lov nr. 107 af 14. april 1955 om byggeri med offentlig støtte (hvor de relevante bestemmelser indeholdes i §§ 20 ff.), og det samme gælder i og for sig efter lov nr. 356 af 27. december 1958 om boligbyggeri, der gennemfører en omlægning af finansieringen ved overgang fra statslån til statsgaranti for 3. prioriteter, dog bibeholdes en fast ramme for statslån til byggeri af udpræget social karakter sam til forsøgsbyggeri, saneringsbyggeri og byggeri i områder, hvor særlige problemer foreligger.[16])

Reglerne om selvejende byggevirksomheder og kravene til deres vedtægter findes nu i lov nr. 245 af 8. juni 1967, jfr. lovbekendtgørelse nr. 163 af 9. maj 1968, §§ 10 ff., og bestyrelsen i selvejende byggevirksomheder skal enten vælges af kommunalbestyrelsen eller af organisationer af forskellig art med kommunalbestyrelsens godkendelse, og der er nu tillagt beboerne forhandlingsret. Ældre godkendte vedtægter kan kræves ændrede i overensstemmelse med de nyere retningslinier, jfr. Boligministeriets cirkulære nr. 102 (Min.Tid.A) af 20. juni 1967 afsnit 2–4.

De af Boligministeriet i juni 1967 udarbejdede normalvedtægter for en selvejende byggevirksomhed er sålydende:

Vedtægter for ....

Kap. 1. Navn, hjemsted og formål.

§ 1. Selskabets navn er ....

Stk. 2. Dets hjemsted er ....

---

15. Herom kan i det hele henvises til Børge Høilund og Ole Fentz: Byggeri med Statslån, 4. udg. (1954).

16. Se Folketingstidende 1958–59, Till. A. sp. 453 ff.
Ændringslov nr. 160 af 11. maj 1966 om rentesikring medfører ingen konsekvenser for nærværende fremstilling, så lidt som lov nr. 49 af 8. marts 1967, kapitel XV. A om »det almennyttige byggeris landsbyggefond«.

§ 2. Formålet for selskabet er at opføre og drive beboelsesejendomme efter de for almennyttige boligselskaber gældende bestemmelser.

§ 3. Selskabet har ikke nogen oprindelig egenkapital.

Kap. II. Ledelse.

§ 4. Bestyrelsen består af ... medlemmer foruden formanden og et medlem i henhold til stk. 3, såfremt et sådant vælges.

Stk. 2. Medlemmer til bestyrelsen samt suppleanter for disse vælges af .... jfr. dog stk. 3. Formanden vælges særskilt.

Stk. 3. Har beboerne ikke efter stk. 2 en eller flere repræsentanter i bestyrelsen kan en lejerforening, hvoraf mindst 25 pct. af samtlige boligtagere i selskabets afdelinger er medlemmer, vælge en beboer samt en suppleant for denne til at indtræde i bestyrelsen. Opfylder flere foreninger betingelsen, tilfalder retten den forening, der har flest medlemmer blandt beboerne. Valget sker for højst 2 år ad gangen. Genvalg kan finde sted.

Stk. 4. Valg, der ikke foretages af kommunalbestyrelsen, skal godkendes af denne.

Stk. 5. Kommunalbestyrelsen kan, hvis den finder det fornødent til sikring af forsvarlig ledelse af selskabets anliggender, forlange foretaget nyt valg af bestyrelsesmedlemmer.

Stk. 6. Hvert andet år afgår formanden. Af bestyrelsens øvrige medlemmer afgår halvdelen hvert år. Afgangsordenen bestemmes for samtidig valgte medlemmer ved lodtrækning og ellers ved den rækkefølge, i hvilken medlemmerne er valgt. Genvalg kan finde sted.

Stk. 7. Bestyrelsen vælger en næstformand af sin midte.

Stk. 8. Ved en forretningsorden træffer bestyrelsen nærmere bestemmelser om udførelsen af sit hverv.

§ 5. Bestyrelsen har den overordnede ledelse af selskabets og dets afdelingers anliggender. Hvert år vedtager bestyrelsen ved regnskabsårets udløb budgetter for det følgende regnskabsår for selskabet og afdelingerne.

Stk. 2. Uden samtykke af kommunalbestyrelsen kan iværksættelse af nyt byggeri, væsentlig forandring, nedlæggelse eller salg af en afdeling, ændring af vedtægterne eller opløsning af selskabet ikke finde sted.

Stk. 3. Som leder af den daglige drift kan bestyrelsen ansætte en forretningsfører. Hvorvidt fornøden medhjælp for forretningsføreren kan antages af ham eller skal ansættes af bestyrelsen, bestemmes ved forretningsordenen. Dog foretages ansættelse af bogholder eller kasserer eller af inspektører for de enkelte afdelinger af bestyrelsen efter indstilling af forretningsføreren.

Stk. 4. Forretningsføreren kan ikke være medlem af bestyrelsen. Det samme gælder den, der iøvrigt er ansat som arbejder eller funktionær i selskabet.

Stk. 5. Selskabet såvel som den enkelte afdeling deraf forpligtes, også for så vidt angår salg eller pantsætning af fast ejendom, ved underskrift af to medlemmer af bestyrelsen, hvoraf den ene skal være bestyrelsens formand eller næstformand samt forretningsføreren, hvis en sådan er ansat.

§ 6. Bestyrelsesmøde indkaldes af formanden eller, i hans forfald, af næstformanden, så ofte anledning findes at foreligge, samt når 2 medlemmer af bestyrelsen begærer det. Hvis forretningsfører er ansat, deltager han i mødet, dog uden stemmeret.

Stk. 2. Bestyrelsen er beslutningsdygtig, når formanden eller næstformanden og yderligere mindst .... medlemmer er til stede.

Stk. 3. Beslutning træffes af de mødende bestyrelsesmedlemmer ved simpel stemmeflerhed. Står stemmerne lige, gør formandens eller, i hans forfald, næstformandens stemme udslaget.

Stk. 4. I en af formanden for bestyrelsen autoriseret protokol optages en kort beretning om forhandlingerne. Beretningen underskrives af de bestyrelsesmedlemmer, der har deltaget i mødet.

Kap. III. Valg af revisor.

§ 7. Selskabets og dets afdelingers regnskaber revideres af en statsautoriseret revisor, der vælges af kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. Revisor afgår hvert år. Genvalg kan finde sted.

Kap. IV. Årsregnskab.

§ 8 Selskabets og dets afdelingers regnskabsår er fra ..../.... til ..../....

Stk. 2. Årsregnskabet består af særskilte regnskaber for selskabet og dets enkelte afdelinger.

§ 9. Hvis forretningsfører er ansat, forelægger han bestyrelsen udkast til årsregnskab.

Stk. 2. Det vedtagne regnskab underskrives af bestyrelsen og påtegnes af revisor. Er forretningsfører ansat, underskriver også han regnskabet.

Stk. 3. Det af ledelsen underskrevne og af revisor påtegnede årsregnskab med genpart skal sammen med bestyrelsens årsberetning og udskrift af revisors i revisionsprotokollen indførte beretning om revisionen af årsregnskabet senest 4 måneder efter regnskabsårets afslutning indsendes til kommunalbestyrelsen til godkendelse og fremlæggelse efter de derom fastsatte regler.

Kap. V. Likvidation m. v.

§ 10. Likvidation af selskabet eller dets afdelinger finder sted efter de herom for almennyttige boligselskaber fastsatte regler.

§ 11. Bestyrelsen er bemyndiget til at foretage de ændringer i eller tilføjelser til vedtægterne, som måtte blive forlangt af boligministeren.

Således vedtaget af bestyrelsen den 19

.....
(Formandens underskrift).

Foranstående vedtægter godkendes herved i medfør af § 10 i lov nr. 245 af 8. juni 1967 om boligbyggeri, jfr. § 29 i boligministeriets bekendtgørelse af 20. juni 1967 om almennyttige boligselskabers virksomhed.

..... den 19

Opmærksomheden henledes særligt på § 3: »Selskabet har ikke nogen oprindelig egenkapital«. I Boligministeriets bekendtgørelse nr. 143 af 30. april 1968 om almennyttige boligselskabers virksomhed findes nu regler, se § 28, der, når selskabets vedtægter er godkendt efter 1967-lovens § 10, skal gælde uanset eventuelt modstående bestemmelser i vedtægterne.

Efter §§ 6–8 skal der opspares en *byggefond* i selskabet til nyt byggeri eller modernisering, og til denne fond skal, efter § 27, en eventuelt bestående *grundfond* overføres.

Efter § 9 påhviler det derhos selskabet at foretage henlæggelser til en *dispositionsfond* til imødegåelse af ekstraordinære driftstab og til sikring af selskabets fortsættelse.

Ligesom ved sparekasserne og de selvejende undervisningsanstalter drejer det sig også i dette kapitel om (støttede og kontrollerede) foretagender på rent privatretlig grund.

Litteratur-fortegnelse

Abbe, Ernst: Gesammelte Abhandlungen. Jena, III. 1906, V. 1940.

Aktieselskaber: Foreløbigt udkast til forslag til Lov om. Afgivet af den under 6. september 1957 nedsatte kommission til revision af aktieselskabslovgivningen. Kbhvn. 1961.

Albrechtsen, H.: Selskabsbeskatningen. Kbhv. 1942.

Algreen-Ussing, T.: Haandbog i den danske Arveret. Kbhvn. 1855.

v. Amira, K.: Grundriss des germanischen Rechts. Berlin 1913.

Andersen, Ernst: Administrativt Tilsyn med Kommunalforvaltningen. Kbhvn. 1940.

Andersen, Ernst: Arv og legat. Kbhvn. 1961.

Andersen, Ernst: Arveret. Kbhvn. 1965.

Andersen, Ernst: Familieret. 2. udgave Kbhvn. 1967.

Andersen, Ernst: Fra Juraens Overdrev. Kbhvn. 1953.

Andersen, Ernst: Legater og stiftelser. Kbhvn. 1962.

Andersen, Ernst: Personret. Kbhvn. 1966.

Andersen, Ernst: Ægteskabsret II. Kbhvn. 1956.

Andersen, Helge: Hvem ejer Danmark? Kbhvn. 1966.

Andersen, Poul: Dansk Statsforfatningsret. Kbhvn. 1954.

Andersen, Poul: Dansk Forvaltningsret. 5. udgave. Kbhvn. 1965.

Andersen, Poul: Næringsretten i Hovedtræk. 3. udgave Kbhvn. 1944.

Andrews, F. Emerson: Philantropic Foundations. New York 1956.

Arbøl, Carsten: Næringsloven. 3. udgave Kbhvn. 1951.

Arnholm, Carl Jacob: Alminnelig Avtalerett. Oslo 1949.

Arnórsson, Einar: Den folkeretlige Forbindelse mellem Island og Danmark. Kbhvn. 1926.

Asbæk, Kr.: Et dansk Boligselskabs Historie. K.A.B. 1920–45. Kbhvn. 1945.

Augdahl, Per: Lov om aksjeselskaper. Oslo 1959.

Bang, P. G.: Udvikling om Læren om Interessentskab og de samme nærmest vedkommende Retsforhold. Juridisk Tidsskrift 16. bind. Kbhvn. 1829.

Bentzon, Viggo: Den danske Arveret. 3. udgave Kbhvn. 1931.

Bentzon, Viggo: Personretten. 3. udgave Kbhvn. 1930.

Berle, Adolf A., & Gardiner C. *Means:* The Modern Corporation and private property. New York 1932. 18. optryk 1956.

Berlin, Knud: Den dansk-islandske Forbundslov. Kbhvn. 1920.
Betænkning nr. 362 om revision af *aktieselskabslovgivningen*. Kbhvn. 1964.
Betænkning nr. 291 om *Arvelovgivningen*. Kbhvn. 1961.
Betænkning om Beskatningen af Indkomst- og Formue m.v.I. Del. Kbhv. 1948.
Betænkning afgivet af det ved Justitsministeriets skrivelse af 10. januar 1947 nedsatte udvalg angående *biografteatervæsenet*. Kbhvn. 1950.
Betænkning afgivet af det i Henhold til Lov af 7. Marts 1928 nedsatte Udvalg angaaende Forholdet mellem Staten og *Folkekirken*. Kbhvn. 1940.
Betænkning nr. 184 angående lovgivningen om *forsikringsvirksomhed*. Kbhvn. 1957.
Betænkning I nr. 360 afgivet af Handelsministeriets Næringslovskommission. Kbhvn. 1964.
Betænkning nr. 254 om en ny lovgivning om *personnavne*. Kbhvn. 1960.
Betænkning afgivet af det ved Justitsministeriets Skrivelse af 27. August 1938 nedsatte Udvalg angaaende *Privatteatrenes* Forhold. Kbhvn. 1941.
Betænkning nr. 159 angående *sammenslutninger og institutioners landbrugsjord*. Kbhvn. 1956.
Betænkning nr. 265 vedrørende revision af *stempel- og tinglysningsafgiftslovgivningen*. Kbhvn. 1960.
Betænkning angaaende *Udlændinges Adgang til at eje fast Ejendom* i Danmark. Kbhvn. 1948.
Betænkning nr. 146 om *værdifaste obligationer* m.v. Kbhvn. 1956.
Betænkning afgiven af den af Kirke- og Undervisningsministeren den 15. September 1888 nedsatte Kommission om Foranstaltninger til *Aandssvagesagens Fremme*. Kbhvn. 1891.
Betænkning nr. 204 om *åndssvageforsorgen*. Kbhvn. 1958.
Birck, L. V.: Den økonomiske Virksomhed I. Kbhvn. 1928.
Bogen om Lejerbo I–II. Kbhvn. 1949–54.
Bornemann, F. C.: Samlede Skrifter III. Kbhvn. 1866.
Borum O. A.: Arveretten. Kbhvn. 1950.
Borum O. A.: Bidrag til en funktionel undersøgelse af aktieselskabsbegrebet. Juristen 1963.
Borum, O. A.: Dødsgaver – Aftalers Bestaaen under forandrede Forhold. Kbhvn. 1939.
Borum, O. A.: Familieretten I–II. 2. udgave Kbhvn. 1945–46.
Borum, O. A.: Hvorledes kan testator disponere efter den nye arvelov af 1963. Kbhvn. 1963.
Borum, O. A.: Lovkonflikter. Fjerde reviderede udgave under medvirken af Allan Philip. Kbhvn. 1957.
Borum, O. A.: Oversigt over den i de sønderjydske Landsdele endnu gældende Særlovgivning. Kbhvn. 1931.
Borum, O. A.: Personretten. 3. udgave Kbhvn. 1953.

Borum, O. A., Stig *Iuul* og Otto *Schlegel:* Båndlæggelsesinstituttet i dansk ret. Kbhvn. 1958.

Brunner, Heinrich: Deutsche Rechtsgeschichte I. 2. udgave. Leipzig 1906.

Brøgger, Kr. Fr.: Lov og rett. Oslo 1951.

Buckland, W. V.: A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian. Cambridge 1932.

Burnham, James: The managerial revolution. New York 1941.

Bøggild, Johs., Vagn *Heiselberg* og Tage *Mortensen:* Romtraktaten, Europamarkedet og Danmark. Kbhvn. 1961.

Baandlæggelsen og dens retlige Virkninger. Udgivet i Anledning af 50-Aars-Dagen for Oprettelsen af Bikubens Forvaltningsafdeling. Kbhvn. 1944.

Charitable Trusts: Report of the Comittee on the Law and Practice relating to. London 1952, optrykt 1958.

la Cour, Jacob, og Axel *Wass:* Skattelovene I–II. Kbhvn. 1965.

Danmark og Det europæiske økonomiske fællesskab. Udgivet ved Udenrigsministeriets foranstaltning. Kbhvn. 1963.

Danmarks Blad- og Bogverden. 4. udgave. Kbhvn. 1955. 5. udgave Kbhvn. 1961.

Dyrbye, Ernst: Retsforholdet mellem Andelsforeninger og deres Medlemmer. Kbhvn. 1954.

Dyrbye, Ernst: Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret. Kbhvn. 1966.

Eberstein, Gösta: Bidrag till Läran om Namn och Firma enligt svensk Rätt. Uppsala 1909.

Eek, Hilding, Svante *Bergström* och Frans *Arnheim:* Juridikens termer. Stockholm 1958. 2. udgave 1962.

Eken, Arne, og J. Hartvig *Jacobsen:* Bankloven. Kbhvn. 1952.

Elberling, Victor: Danmark under Verdenskrigen og i Efterkrigstiden. Kbhvn. 1939.

Et dansk Boligselskabs Historie. Københavns almindelige Boligselskab og K.A.B.-Koncernen 1929–1945. Kbhvn. 1945.

von Eyben, W. E.: Formuerettigheder. Kbhvn. 1958, 2. udgave Kbhvn. 1963.

von Eyben, W. E.: Panterettigheder. Kbhvn. 1959, 2. udgave Kbhvn. 1963.

Fabricius, L. P.: Danmarks Kirkehistorie I. 1. Kbhvn. 1934.

Federspiel, Holger: Den internationale Privatret i Danmark. Kbhvn. 1909.

Festskrift til professor, dr. jur. O. A. *Borum.* Kbhvn. 1964.

Festskrift til Håkan Nial. Stockholm 1966.

Festskrift tillägnad Halvar *Sundberg.* Uppsala 1959.

Finlands Lagverk, redigerad av Gunnar Palmgren. Helsingfors 1956.

Foighel, Isi: Nationalisering af fremmed ejendom. Kbhvn. 1961.

Fribert: Haandbog i Lovgivningen om de danske Provindsialstænder. Kbhvn. 1835.

Germer, Peter: Om harmonisering af de europæiske lovgivninger med særligt henblik på Det europæiske økonomiske Fællesskab. Juristen 1966.

Gierke, Otto: Das deutsche Genossenschaftsrecht. I–IV. Berlin 1868–1913.

Gierke, Otto: Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung. Berlin 1887.

Givskov, C. Chr.: Næringsloven. Kbhvn. 1951.

Gjelsvik, Nikolaus: Norsk personrett. 2. udgave ved Per Augdahl. Oslo 1934.

Glædemark, H. J. H.: Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark 1874. Kbhvn. 1948.

Goerdeler, Reinhard: Die Stiftung als Rechtsform für Unternehmungen. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 113 bd. Stuttgart 1950.

Goerdeler, Reinhard: Die Stiftung als Rechtsform für wirtschaftliche Unternehmungen (Inaugural-Dissertation). Heidelberg 1948.

Goldschmidt, Erik M.: Nogle bemærkninger om bestående stiftelser og ikkekonfirmerede legater. U.f.R. 1950 B.

Gomard Bernhard: Aktieselskabsret. Kbhvn. 1966.

Gomard, Bernhard: Fogedret. Kbhvn. 1960, 2. udgave Kbhvn. 1965.

Gomard, Bernhard: Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold. Kbhvn. 1958.

Gomard, Bernhard: Husbondansvar. Juristen 1960.

Gomard, Bernhard: Skifteret. Kbhvn. 1966.

Goos, C.: Den danske Strafferets almindelige Del. Kbhvn. 1878.

von der Groeben, Hans & Hans *von Boeckh:* Kommentar zum EWG-Vertrag. Baden-Baden 1958 ff.

Grundlovgivende Rigsforsamling: Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen I–II. Kbhvn. 1849.

Gulbrandsen, Egil, og Johan *Hoffmann:* Norsk juridisk ordbok. Oslo 1948.

Gældsordning: Udkast til Lov om. Udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 8. August 1930 nedsatte Kommission. Kbhvn. 1941.

Hansen, Jørgen: Liberale samvirker. Kbhvn. 1964.

Hansen, Victor, Stephan *Hurwitz* og Erwin *Munch-Petersen:* Retsplejeloven med Bilove m.v. I–II. Kbhvn. 1939.

Helkett, C.: Opgørelse af den skattepligtige indkomst til staten. 6. udgave Kbhvn. 1957.

Hendrup, Aage: Havnenes retlige stilling. Kbhvn. 1951.

Hessler, Henrik: Om stiftelser. Stockholm 1952.

Hindenburg, A. L.: Om juridiske Personers Ansvar til Straf og Erstatning. U.f.R. 1902.

Hindenburg, T.: Juridisk formularbog. Ved Aage Svendsen og Hans Topsøe-Jensen. 9. udgave Kbhvn. 1956.

Hiorthøy, Finn: Retten til å omdanne stiftelser. Tidsskrift for rettsvitenskap. Oslo 1952.

de Hofman, Hans: Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve, som forefindes udi Danmark og Norge I–XI. Kbhvn. 1755–80.
Holck, Carl Georg: Den danske Statsforvaltningsret. Kbhvn. 1870.
Hult, Phillips: Rättsvetenskapliga studier ägnade minnet av. Uppsala 1960.
Hurwitz, Stephan: Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar. Kbhvn. 1933.
Hurwitz, Stephan: Den danske Kriminalret. Almindelig Del. Kbhvn. 1952.
Hurwitz, Stephan: Den danske Kriminalret. Speciel Del. Kbhvn. 1955.
Hurwitz, Stephan: Den danske Strafferetspleje. 3. udgave Kbhvn 1959.
Hurwitz, Stephan: Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser. Kbhvn. 1930.
Hurwitz, Stephan, og Bernhard *Gomard:* Tvistemål. 4. udgave ved Bernhard Gomard. Kbhvn. 1965.
Høilund, Børge: Boligloven. Kbhv. 1960.
Høy, Frederik Christian: Christiansfeld 1773–1923. Kbhvn. 1923.
von Ihering, Rudolph: Der Zweck im Recht. Leipzig 1877.
Illum, Knud: Tingsret. 2. udgave. Kbhvn. 1966.
Illum, Knud: Forelæsninger over almindelig Formueret. 3. udgave 1950.
Illum, Knud: Tinglysning. Kbhvn. 1950. 2. udgave Kbhvn. 1965.
Iuul, Stig: Fideikommissarisk Substitution. Kbhvn. 1934.
Iuul, Stig: Fællig og Hovedlod. Kbhvn. 1940.
Iuul, Stig: Grundrids af den romerske Formueret. Kbhvn. 1942.
Iuul, Stig: Permutationsretten. Festskrift til Professor, Dr. juris Vinding Kruse. Kbhvn. 1940.
Jacobsen, J. Hartvig: Skatteretten. Kbhvn. 1950.
Jensen, Frederik, Uffe *Schlichtkrull* og Ingeborg *Thomsen:* Monopolloven. Kbhvn. 1968.
Jensen, Hans: De danske Stænderforsamlingers Historie I–II. Kbhvn. 1934.
Jone, P. Heribert: Gesetzbuch der lateinischen Kirche, 2. udgave I–III. Paderborn 1950–53.
Juridisk Ordbog: 1. og 2. udgave ved O. A. Borum og C. Popp-Madsen. Kbhvn. 1934 og 1943. Udgaver ved O. A. Borum og Stig Iuul. Kbhvn. 1954 og 1965.
Jørgensen, Harald, og Fridlev *Skrubbeltrang:* Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar. Kbhvn. 1942.
Jørgensen, Jens Feilberg: Omgåelse af retsregler. Kbhvn. 1966.
Jørgensen, Poul Johs.: Dansk Retshistorie. Kbhvn. 1940.
Jørgensen, Troels G.: Bidrag til Højesterets Historie. Kbhvn. 1939.
Karlgren, Hjalmar: Ändamålsbestämmelse och Stiftelse. Lund 1951.
Karlgren, Hjalmar: En skrift om bulvanproblemet – när bulvanen är en juridisk person. Svensk Juristtidning. Stockholm 1960.

Keeton, George W.: The law of trusts. 7. udgave. London 1957.
Keeton, George W.: The modern law of charities. London 1962.
Kiger, Joseph C.: Operating principles of the larger Foundations. New York 1954.
Knoph, Ragnar: Norsk arverett. 3. udgave. Oslo 1959.
Knoph, Ragnar: Oversikt over Norges rett. 3. udgave ved Sverre Grette. Oslo 1949. 4. udgave ved Birger *Stuevold Lassen* og Knut S. *Selmer*. Oslo 1966.
Kobbernagel, Jan: Baandlæggelse. Kbhvn. 1939.
Kobbernagel, Jan: Direktøren. Kbhvn. 1956.
Kobbernagel, Jan: Erhvervsretten i grundtræk. 4. udgave 1958.
Kobbernagel, Jan: Konkurrencens retlige regulering I. Kbhvn. 1957.
Kobbernagel, Jan: Ledelse og Ansvar. Kbhvn. 1945.
Koch, Erik: Farlig kapitalisme? Verdens Gang. Kbhvn. 1961.
Koch, Hal: Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder II. Kbhvn. 1936.
Koch. Hal: Danmarks Historie III. Kbhvn. 1963.
Koktvedgaard, Mogens: Kontraheringspligt. Kbhvn. 1960.
Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.: Grundrids af den danske Kirkeret I–II. Kbhvn. 1840.
Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.: Om Kirkebestyrelse, Kirkeforfatning og Kirkens Ejendomsret. Kbhvn. 1850.
Krabbe, Oluf H.: Borgerlig Straffelov. Kbhvn. 1931.
Krenchel, H. B.: Aktionærerne og Bestyrelsen. Kbhvn. 1937.
Krenchel, H. B.: Håndbog for dirigenter. 2. udgave ved Poul Meyer. Kbhvn. 1951.
Krenchel, H. B.: Håndbog i dansk aktieret. 2. udgave ved Estrid Jacobsen. Kbhvn. 1954.
Kruse, Anders Vinding: Erstatningsretten I–II. Kbhvn. 1964.
Kruse, Fr. Vinding: Ejendomsretten I–V. Kbhvn. 1929–33. 3. udgave I–III. Kbhvn. 1951.
Kruse, Fr. Vinding: Mod kulturforfaldet. Kbhvn. 1956.
Kruse, Fr. Vinding: Retslæren I–II. Kbhvn. 1943.
Kruse, Fr. Vinding: Tillæg til ejendomsretten. Kbhvn. 1958.
Kruse, Fr. Vinding: Tinglysningsloven. 3. udgave. Kbhvn. 1952.
Kruse, Fr. Vinding: Trustkommissionens betænkning. Kbhvn. 1954.
Kyrre, Hans: Blade af den københavnske Privatskoles Historie. Kbhvn. 1926.
Kæstel, R.: Bankjura. 2. udgave. Kbhvn. 1962.
Københavns Snedkerlaug gennem fire hundrede år 1554–1954. Kbhvn. 1954.
Lahtinen, Osvi: Till läran om juridiska personer. Tidsskrift for rettsvitenskap, Oslo 1949.
Lando, Ole: Kontraktsstatuttet. Kbhvn. 1962.

Larsen, E. F.: Den danske Kirkeret II. Kbhvn. 1908.
Larsen, Egon: Erstatningsfrie reguleringer. Kbhvn. 1959.
Lassen, Jul.: Lærebog i romersk Privatret. 2. udgave Kbhvn. 1911.
Laum, Bernhard: Stiftungen in der griechischen und römischen Antike I–II. Leipzig og Berlin 1914.
Law Reform Committee. Fourth Report. The Rule against Perpetuities. London 1956.
Liermann, Hans: Handbuch des Stiftungsrecht I. Tübingen 1963.
von Liszt, Franz: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 23. udgave Berlin 1921.
Loussouarn, Yvon: Les conflits de lois en matiére de sociétés. Rennes 1949.
Lunn, Christian: Haandbog over det danske Tiendevæsen. Kbhvn. 1839.
Lunøe, Ib: Dansk personnavneret. Kbhvn. 1944.
Macdonald, Dwight: The Ford Foundation. The Men and the Millions. New York 1956.
Madsen-Mygdal, N. P.: Ordre public og Territorialitet. I–II. Kbhvn. 1946.
Maine, Henry Sumner: Ancient Law. London 1861, 18. udgave 1927 med indledning og noter af Frederick Pollock.
Maine, Henry Sumner: Lectures on the Early History of Institutions. London 1875.
Maine, Henry Sumner: Villagecommunities in the East and West. London 1871.
Mangor, Erik: Lov om Stempelafgift. Kbhvn. 1936.
Matzen, Henning: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479–1879. I–II. Kbhvn. 1879.
Matzen, Henning, og Johannes *Timm:* Haandbog i den danske Kirkeret, Kbhvn. 1891.
von Mayr, Robert: Römische Rechtsgeschichte I. 2. Leipzig 1912.
Mazanti-Andersen, J., og Henning *Gilså:* Beskatning af selskaber og aktionærer m.v. Kbhvn. 1961.
Merkert, Hubert: Die Unternehmungsstiftung als Rechtsproblem (Inaugural Dissertation). Heidelberg 1962.
Meyer, Karl: De forenede Bryggerier 1891–1916. Kbhvn. 1916.
Meyer, Poul: Dansk Foreningsret. Kbhvn. 1950.
Meyer, Poul: Endnu mere om de såkaldte juridiske personer. Tidsskrift for rettsvitenskap, Oslo 1949.
Munch-Petersen, Erwin: Skifteretten. Kbhvn. 1956.
Munch-Petersen, Erwin: Tvangsfuldbyrdelse. Kbhvn. 1948.
Müller, Otto: Om Laugsvæsen og Bevillinger til Næringsbrug efter den danske Lovgivning. Kbhvn. 1840.
Nellemann, J.: Om Valløe Stifts og Vemmetofte Klosters Retsforhold til Staten. Kbhvn. 1872.
Nial, Håkan: Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm 1955.

Nielsen, Thøger: Reform af selskabsbeskatningen. Juristen 1960.
Nielsen, Thøger: Studier over ældre dansk formueretspraksis. Kbhvn. 1951.
Norstedts Juridiska Handbok, 8. udgave. Stockholm 1966.
Norvin, William: Københavns Universitet i Middelalderen. Kbhvn. 1929.
Norvin, William: Københavns Universitet i Reformationens og Orthodoxiens Tidsalder. I–II. Kbhvn. 1937–40.
Ny Carlsbergfondet og dets Virksomhed 1902–1927. Et Jubilæumsskrift. Kbhvn. 1927.
Ny Carlsbergfondet. Et Jubilæumsskrift. Dets Virksomhed 1927–1952. Kbhvn. 1952.
Nørregaard, Laurids: Forelæsninger over den Danske og Norske Private Ret. Tredie Deel. Kbhvn. 1787.
Odgers, W. Blake: On the Common Law of England I–II. 3. udgave, London 1927.
Olivarius, J. H.: Stiftelser. Kbhvn. 1910.
Olsen, Albert: Studier over den danske Finanslov 1850–1864. Kbhvn. 1930.
Oppermann, R. Th.: Den danske Rets Bestemmelser om Stiftelser. Kbhvn. 1860.
Ozanam, Charles: Associations. Syndicats. Fondations. 3. udgave, Paris 1957.
Pedersen, Axel H.: Byggeri og Byggesvindel. Politikens kronik den 20. august 1938.
Pedersen Axel H.: Byggeriets retlige og økonomiske organisation. 4. udgave Kbhvn. 1960. 6. udgave Kbhvn. 1965.
Pedersen, Axel H.: C. B. Henriques. En rettens tjener. Kbhvn. 1956. 2. udgave Kbhvn. 1957. 3. udgave Kbhvn. 1964.
Pedersen Axel H.: Indledning til advokatgerningen II. Kbhvn. 1963.
Pedersen Axel H.: Licitation. Kbhvn. 1955.
Pedersen, Axel H.: Sagførersalærer. Kbhvn. 1958.
Pedersen, Johannes: Carlsbergfondet. Kbhvn. 1942.
Pedersen, Johannes: The Carlsberg Foundation. Kbhvn. 1956.
Petersen, Fr. V.: Om Jernbane- og Sporvejskoncessioner efter dansk Ret. Kbhvn. 1915.
Philip, Allan: Domicilbegrebet i den internationale privat- og procesret. Tidsskrift for rettsvitenskap, Oslo 1966.
Philip, Allan: Fællesmarkedet og selskabsretten. Juristen 1968.
Philip, Allan: Studier i den internationale selskabsrets teori. Kbhvn. 1961.
Philip, Allan: Tinglig beskyttelse, hævd og nationalisering i den internationale privatret. Juristen 1966.
Philomusus: Om Stiftelser. Kbhvn. 1771.
Pleimes, Dieter: Die Rechtsproblematik des Stiftungswesens. Weimar 1938.
Pleimes, Dieter: Irrwege der Dogmatik im Stiftungsrecht. Münster og Köln 1954.

Pleimes, Dieter: Weltliches Stiftungsrecht. Geschichte der Rechtsformen. Weimar 1938.

Pollock, Frederick, and Frederic William *Maitland:* The History of English Law. I–II. 2. udgave Cambridge 1898, optrykt 1923.

Popp-Madsen, C.: Bod I. Kbhvn. 1933.

Rabel, Ernst: The conflict of laws I–II. Ann Arbor of Chicago 1947. 2. udgave 1960.

Rasting, Carl: Lov om forsikringsvirksomhed. Kbhvn. 1960.

Restatement of the Law, Trusts I–III. 2. udgave, St. Paul, Minnesota 1959.

Richter, Steen: Monopolloven. Kbhvn. 1955.

Ringgård, L.: De nye regler om bestyrelse og anbringelse af umyndiges midler, båndlagte midler og legatmidler (1966).

Roesen, August: Dansk Kirkeret (Teologisk Stat I.) Hillerød 1965.

Roesen, August: Kirkelove. Kbhvn. 1961.

Rosenkranz, Olaf: Die Stiftung als Unternehmungsform (Inaugural-Dissertation). Köln 1957.

Ross, Alf: Dansk Statsforfatningsret I–II. Kbhvn. 1960, 2. udgave 1966.

Ross, Alf: De islandske håndskrifter og universitetets rettigheder. U.f.R. 1957 B.

Ross, Alf: Om ret og retfærdighed. Kbhvn. 1953.

Rørdam, Kjeld: Indkomstbeskatning af aktieselskaber. Juristen 1960.

Sagførergården 1948 – 15. april – 1958. Kbhvn. 1958.

Samuelson, Paul A.: Economics. 3. udgave, New York 1955.

Sand, Rudolf: Testamentsudfærdigelse. Juristen 1961.

Scharling, W.: Pengenes synkende Værdi. Kbhvn. 1869.

Scheel, A. W.: Personretten. Kbhvn. 1859–60. 2. udgave 1876.

Schou, P. F.: Kjøbstædernes Forfatning og Styrelse. Kbhvn. 1901.

Selmer, Jens, og A. *Rønsted:* Næringslovene. Kbhvn. 1967.

Seppeler, Klaus U.: Der Unternehmer in der Stiftung (Inaugural Dissertation). Berlin 1952.

Severinsen, P.: Folkekirkens Ejendoms-Historie. Kbhvn. 1920.

Siesby, Erik: Søretlige lovkonflikter. Kbhvn. 1965.

Sindballe, Kristian: Af Testamentsarvens Historie i dansk Ret. Kbhvn. 1915.

Sindballe, Kristian: Dansk Selskabsret I og III. Udgave 1949 ved Niels Klerk. IV. Kbhvn. 1933. VI. Kbhvn. 1935.

Sindballe, Kristian: Dansk Søret. Kbhvn. 1936–38.

Smith, A. L.: Frederic William Maitland. Oxford 1908.

Smith, Johs.: Drømmen om værdibestandigheden. Revision og Regnskabsvæsen 1959.

Smith, Jørgen: Om konfiskationssager. U.f.R. 1953 B.

Social-økonomisk Samfund: Festskrift i Anledning af 25-Aars-Dagen for Oprettelsen. Kbhvn. 1925.

Solem, Erik: Lappiske retsstudier. Oslo 1933.
Sombart, Werner: Der moderne Kapitalismus. III.2. München og Leipzig 1927.
Sottas, Henri: La préservation de la propriété funĕraire dans l'ancienne Égypte. Bibliothĕque de l'École des Hautes Études, hefte 205. Paris 1913.
Strickrodt, Georg: Die Stiftung als neue Unternehmungsform. Braunsweig 1951.
Strickrodt, Georg: Stiftungsrecht. Baden-Baden 1962 ff.
Strickrodt, Georg: Unternehmen unter freie gewählter Stiftungssatzung. Baden-Baden 1956.
Studentersamfundets Retshjælp for ubemidlede. 71. årsberetning 1955–1956. Kbhvn. 1957.
Thomas B. Thrige 1894–1944. Odense 1944.
Thorsen, Svend: Den danske Dagspresse II. Kbhvn. 1951.
Tolstrup, Fl.: Koncessionslovgivning. U.f.R. 1960 B.
Torp, Carl: Den danske Selskabsret. Kbhvn. 1919.
Torp, Carl: Den danske Strafferets almindelige Del. Kbhvn. 1905.
Torp, Carl: Om Interessentskab. 3. udgave Kbhvn. 1904.
Tuor, P.: Das schweizeriske Zivilgesetzbuch. 6. udgave, Zürich 1953.
Udkast til Lov om *Handelsregistre*, Firma og Prokura, udarbejdet af de dansk-norsk-svenske Kommitterede. Stockholm 1884.
Ussing, Henry: Aftaler. 3. udgave. Kbhvn. 1950.
Ussing, Henry: Dansk Obligationsret, Almindelig Del. 4. udgave ved A. Vinding Kruse 1961 og 1967.
Ussing, Henry: Erstatningsret. Kbhvn. 1937 og 1957.
Vallø, Det adelige Stift, og *Vemmetofte* adelige Jomfruklosters Retsforhold til Statsmagten. Lovforslag og Rigsdagsforhandlinger. Kbhvn. 1910.
Vedel, E.: Den slesvigske Privatrets almindelige Deel. Kbhvn. 1857.
Verhandlungen des 44. Deutschen Juristentages. Hannover 1962. Bind I. 5. del. Tübingen 1962.
Vinogradoff, Paul: Outlines of Historical Jurisprudence II: The Greek City. Oxford 1922.
Walton, Ann D., & Marianna O. *Lewis:* Foundation Directory. 2. udgave, New York 1964.
The Wellcome Trust. First Report. London 1957.
Westerby, Erik: Aktionæren i Fare. Kbhvn. 1935.
Westrup, C. W.: Introduction to early Roman Law. The patriarchal Joint Family I–V. London og København 1934–54.
Westrup, C. W.: Introduktion til Romerretsstudiet I. Kbhvn. 1920.
Westrup, C. W.: Rettens Opstaaen. Kbhvn. 1940.
Wohlfahrt u. a.: Die europäische Wirtschaftsgemeinschaft. Frankfurt a. M. 1960.

Wrede, R. A.: Grunddragen av Finlands Rätts- och Samhällsordning. 3. udgave, Helsingfors 1953.

Ørsted, Anders Sandøe: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed. IV–VI. Kbhvn. 1831–35.

Ørsted, Anders Sandøe: Om moralske Personer kunne være Gjenstande for Straf. Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse III. Kbhvn. 1826.

Ørsted, Anders Sandøe: Om Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet. Eunomia I. Kbhvn. 1815. (Privatretlige Skrifter. Anden Afdeling Kbhvn. 1930).

Aagesen, A.: Bidrag til Læren om Interessentskab og til Fortolkningen af Firmalov 23. Januar 1862. U.f.R. 1877.

Domsregister

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1894 side 568.	S. og HRD. Beskyttelse for i udlandet indregistreret firma: »Felix & Savotti«	261
U.f.R. 1902 A. side 125.	K.O.D. Rækkevidden af forbehold i fundats om, at tvistigheder ikke kunne indbringes for domstolene (Treschow'ske Pengefideikommis)	301
U.f.R. 1903 A. side 306.	H. og St. RD. Beskyttelse for indregistreret firma: »Bikuben«	261
U.f.R. 1910 side 847.	S. og HRD. Beskyttelse for indregistreret firma: »Dansk-Svensk Staal A/S«	261
U.f.R. 1911 side 724.	S. og HRD. Beskyttelse for navnet »Chartreuse«	428
U.f.R. 1913 side 126.	HRD. Adgang til ændring af fundats (Povl Fechtels Hospital)	340 og 352
U.f.R. 1917 side 357.	H. og St.RD. Formålssubjekters stilling ved likvidation af legat (Kogsbølles Legat)	367
U.f.R. 1918 side 39.	HRD. A/S Det danske Gas-Compagni antaget skattemæssigt at være hjemmehørende i England, da dets øverste ledelse havde sit sæde der	388
U.f.R. 1919 side 788.	H. og St.RD. Afkræftelse af gave; spørgsmål om ond tro (Murersvendenes Stiftelse)	224
U.f.R. 1920 side 10.	ØLD. En juridisk person kan stævnes som sådan – altså ikke nødvendigvis ved et organ	316
U.f.R. 1920 side 866.	S. og HRD. Afkræftelse uden direkte lovhjemmel i konkurs af ekstraordinær disposition til fordel for ondtroende modtager	226
U.f.R. 1921 side 449.	HRD. Navnet »Chartreuse« kunne registreres som varemærke af de oprindeligt berettigede. Spm. om »ordre public«	428

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1922 side 397.	ØLD. Søgsmålsret anerkendt for *Dansk Adelsforbund* m. h.t. spm. om, hvorvidt fortrinsret til en stiftelse er betinget af *dansk adelsskab* (Den Hørningske Stiftelse)	304
U.f.R. 1922 side 406.	ØLD. Et ved testamente oprettet legat, hvis ledelse endnu ikke er institueret, kan ikke deltage i privat skifte	249
U.f.R. 1922 side 644.	ØLD. Et ved testamente oprettet legat, institueret med ledelse m. v., kan vedgå arv og gæld, deltage i privat skifte m. v.	249
Sø- og Handelsretstidende 1922 side 407.	S. og HRD. Et overstemt mindretal i en bestyrelse anerkendt som sagsøger mod flertallet	301
U.f.R. 1923 side 116.	SLK. Som værneting for selvejende institution er anerkendt stedet, hvor hovedvirksomheden udøves (Krigsinvalideskolen, Sønderborg) . . . . . 315 og	425
U.f.R. 1923 side 833.	HRD. Nægter at påkende legatbestyrelses skøn over »Værdighed og Trang« (Sophus Lunds Legat) . .	322
U.f.R. 1924 side 147.	ØLD. Enkelte bestyrelsesmedlemmer anerkendt som sagsøgere til underkendelse af (ulovlig) beslutning i A/S	301
U.f.R. 1924 side 542.	HRD. Beskyttelse af firma: »A. C. Meukow & Co.« mod *illoyal* benyttelse af andre. . . . . 261 og	427
U.f.R. 1924 side 564.	ØLD. Fundatsmæssig sikret nyder af familielegat formuebeskattes (forholdsmæssigt) efter fideikommisreglerne, selvom der samtidigt var andre nydere (Slagers legatet)	182
U.f.R. 1925 side 12.	HRD. Om arveafgiftsberegning, når – ikke den formelle udbyttenydelse af en stiftelse, men – forvaltningen med dermed forbundne fordele var forbeholdt en successionsberettiget slægt (Gisselfeld)	174
U.f.R. 1925 side 700.	VLD. Fortolker i legatfundats begrebet »familie« som omfattende besvogrede (Brock Bredals Legater) 316 og	322
U.f.R. 1925 side733.	ØLD. Anerkender (ved formandsvalg) telegrafisk bemyndigelse fra fraværende bestyrelsesmedlem i A/S til andet bestyrelsesmedlem til stemmegivning på bestemt angiven person	292

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1925 side 903.	ØLD. Der tilkommer ikke et bestyrelsesmedlem i sin egenskab af donator nogen selvstændig ret til at modsætte sig gennemførelsen af en vedtægtsmæssig flertalsbeslutning. Signaturreglerne (underskrift af den samlede bestyrelse) kan ikke benyttes hertil. Sag imod donator kan anlægges af institutionen som sådan (Asminderød Kirke) . . . . . 286, 293, 317 og	350
U.f.R. 1927 side 1057.	ØLK. Om bestyrelses legitimation til at underskrive skøde (Gisselfeld)	295
U.f.R. 1930 side 398.	ØLD. Legatstifter har søgsmålsret i anledning af legatbestyrelsens beslutninger, selvom han ikke er bestyrelsesmedlem (Risegaard Legatstiftelse) . . . . 302 og	351
U.f.R. 1931 side 470.	HRD. Legatbestyrers pligt til frugtbargørelse af midlerne (Lakjers legat)	274
U.f.R. 1931 side 754.	VLD. Fortolker i legatfundats, om fortrinsret for »familie« overflødiggør krav om »Trang og værdighed« (Brock Bredals Legater) . . . . . 316 og	322
U.f.R. 1931 side 801.	ØLD. Hvornår er en legatstifter bundet ved sin disposition? Opløsning af gyldigt stiftet familiefideikommis (de Neergaard-Faarevejleske Fideikommis) 222, 250, 287 og	366
U.f.R. 1931 side 419.	HRD. Beskyttelse for indregistreret firma: »Silkehuset«	261
U.f.R. 1933 side 591.	ØLD. Erhvervsdrivende selvejende institution er underkastet Næringsloven (Egmont H. Petersens Fond) 125 og	327
U.f.R. 1933 side 617.	ØLK. Grundlovens regel om boligens ukrænkelighed gælder også juridiske personer	267
U.f.R. 1933 side 739.	VLD.Konkurslov § 28 eller dens analogi omfatter svigerbørn	225
U.f.R. 1935 side 254.	HRD. Domstolskontrol med permutationsrettens grænser (Strucks Legat) . . . . . 352 og	359
U.f.R. 1935 side 445.	HRD. Kollision mellem forskellige fundatsbestemte legatformål. Afgrænsning mellem formåls- og forvaltningsbestemmelser. Administrators stilling over for det konfirmerende ministerium (Nebbegaard) . . . . . 181, 279, 339 og	351

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1935 side 840.	ØLD. Spørgsmål om bortfald af servituter p. gr. a. ændrede forhold	365
U.f.R. 1935 side 1148.	ØLD. Spørgsmål om bortfald af servituter p. gr. a. ændrede forhold	365
U.f.R. 1936 side 94.	HRD. Spørgsmål om bortfald af servituter p. gr. a. ændrede forhold	365
U.f.R. 1936 side 478.	HRD. Entreprenørvirksomhed er fri næring	146
U.f.R. 1936 side 823.	ØLD. Beskatning af legatstifters oppebørsel af legatportioner (Bygmester Ernst Rothe og Hustrus Familielegat)	180 og 247
U.f.R. 1936 side 1106.	HRD. Aut. elektroinstallatør kan som sådan arbejde i en andens tjeneste	143
U.f.R. 1938 side 1.	HRD. Tinglysning af skøde gør (normalt) dødsgave uangribelig	227
U.f.R. 1938 side 141.	VLD. Konkurslov § 28 eller dens analogi omfatter ikke gave til plejebarn	225
U.f.R. 1939 side 889.	VLK. Tinglysningsmæssig legitimation for bestyrelse som sådan til at underskrive pantebrev (Den selvejende Institution Vinderup og Omegns Folkebogsamling)	295
U.f.R. 1942 side 403.	ØLD. Dagsorden må være tydelig og bestemt	290
U.f.R. 1946 side 456.	ØLD. Utilladeligt, at beskyttet familienavn blev anvendt på opdigtet person	262
U.f.R. 1946 side 617.	HRD. Tinglysning af skøde gør (normalt) dødsgave uangribelig	227
U.f.R. 1949 side 637.	VLD. Stemmeret på båndlagte aktier	210
U.f.R. 1949 side 785.	HRD. Tinglysning af skøde gør (normalt) dødsgave uangribelig	227
U.f.R. 1949 side 884.	HRD. Konfiskation efter straffelovstillæget af 1945	332
Ø.L.R. XII nr. 124/1949 Utrykt.	ØLD. Livsgave ctr. dødsgave ved stiftelse af familielegat (løsøre) med nydelsesret for opretteren (jfr. U.f.R. 1959 side 641)	229 og 291

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1950 side 818.	ØLD. Konkurslov § 28 omfatter også fraseparerede ægtefæller	225
U.f.R. 1951 side 36.	HRD. Spørgsmål om bortfald af servituter p. gr. a. ændrede forhold	365
U.f.R. 1952 side 531.	HRD. Pligt til at udrede stabiliseringslånet af 1946 af afsatte, endnu ikke fordelte midler (Thomas B. Thriges Fond)	100
U.f.R. 1954 side 420.	HKK. En selvejende institution kan som sådan erklæres fallit (Byggefonden) . . . . . 191, 314 og	365
U.f.R. 1954 side 1039.	ØLK. Tinglysningsmæssig legitimation for bestyrelse som sådan til at underskrive skøde. Stemmeafgivning ved fuldmagt på generalforsamling (Foreningen Grevinge Sogns Alderdoms- og Sygehjem) . . . . . 292 og	295
U.f.R. 1957 side 982.	S. og HRD. Lovligt at benytte eget familienavn (Gilbey) i forretningsforhold, skønt navnet fandtes i en andens registrerede varemærke	427
U.f.R. 1958 side 574.	HRD. Retsgrundlag for bestyrelseshonorar i A/S er vedtægtsbestemmelse eller generalforsamlingsbeslutning	277
Juristens Domssamling 1958 side 65.	KBD. Personligt ansvar for stiftere af selvejende institution (Byggefonden) . . . . . 191 og	309
U.f.R. 1959 side 1.	HRD. Retsgrundlaget for A/S's ansvar for direktørs skadegørende handling	306
U.f.R. 1959 side 59.	HRD. Husbondansvaret ifølge D.L. 3-19-2 gælder også juridiske personer	306
U.f.R. 1959 side 427.	HRD. Tinglyst køberet e. o. anset som dødsgave	228
U.f.R. 1959 side 641.	HRD. Arveafgift for inter vivos oprettet legat (Det Raben-Levetzauske Løsørelegat)	243
U.f.R. 1960 side 102.	HRD. Spørgsmål om ret til familielegat (Hasselbalchs Familielegat II) . . . . . 316 og	322
U.f.R. 1960 side 380.	HKK. Ansvar for stiftere af selvejende institution (Byggefonden)	312
U.f.R. 1960 side 678.	VLD. Betydning af indgivelse af gaveanmeldelse for spørgsmålet: Dødsgave-Livsgave	221

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1961 side 949.	ØLD. Spørgsmål om oprettelse af Advokat-A/S	145
U.f.R. 1962 side 563.	ØLD. Spørgsmål om oprettelse af Advokat-A/S	145
U.f.R. 1962 side 790.	HRD. Afkald på successionsret til bestyrelseshverv (Gisselfeld)	175
Advokatbladet 1963 side 119.	ØLD. Spørgsmål om oprettelse af Advokat-A/S	145
U.f.R. 1963 side 111.	HRD. Anerkender uigenkaldelig fuldmagt for bank til at stemme på håndpantsatte aktier	210
U.f.R. 1963 side 734.	HRD. Forudsætningsvis anerkendt, at samme person samtidigt optræder som ene-executor i donators bo og som eneste bestyrelsesmedlem i et af den pågældende donator oprettet legat. Forudsætningsvis anerkendt, at hverken konfirmation eller overførsel af værdier er gyldighedsbetingelser for et legats oprettelse. Spørgsmål om, hvorvidt skattemæssigt tilstrækkelig udskillelse forelå af visse doterede midler 248, 249 og	251
U.f.R. 1964 side 264.	HKK. Afgørelse af omkostningsspørgsmål efter frafald af anke af ØLD. om, at advokatvirksomhed ikke kan udøves under aktieselskabsform	145
U.f.R. 1964 side 328.	ØLD. En advokatkredsbestyrelse kunne ikke som sådan pålægges straf for injurier, men mortifikation kunne finde sted . . . . . 331 og	335
U.f.R. 1964 side 387.	HRD. Repræsentantskabs skøn over skoleforstanders egnethed kunne ikke efterprøves af domstolene (Hvidemølleskolen). Spørgsmål om dagsordens behørighed . . . . 290 og	300
U.f.R. 1965 side 178.	VLD. En selvejende institution (Veggerby Friskole) kan som sådan være sagsøger	317
U.f.R. 1966 side 416.	HRD. Spørgsmål om aktieselskabs selvstændige eksistens i skattemæssig henseende i forhold til en hovedaktionær	313
U.f.R. 1966 side 675.	ØLK. Et ikke-registreret aktieselskab kan ikke gøres til genstand for konkursbehandling	314

Trykkested:	*Spørgsmål om:*	*Side*
U.f.R. 1967 side 22.	HRD. Beskyttelsen efter Grundlovens § 73 omfatter Den arnamagnæanske Stiftelse	270 og 350
U.f.R. 1967 side 41.	HRD. En direktør i A/S Henriques & Løvengreens Tricotagefabrikker, der kunne opsiges af bestyrelsen, kunne ikke opsiges af dennes formand alene, selv om dette senere godkendtes af de øvrige medlemmer . ..	289
U.f.R. 1967 side 371.	VLD. Sammenstød mellem et ved navnebevis erhvervet slægtsnavn (Vandfoss) og et tidligere registreret varemærke af samme indhold	263
U.f.R. 1967 side 572.	VLK. Spørgsmål om tinglysningsmæssig legitimation for bestyrelse i indkøbsforening til at underskrive skøde	296
U.f.R. 1967. side 740.	ØLD. En selvejende børnehave kan stævne ved sin formand	317
U.f.R. 1967 side 797.	HRD. Den selvejende institution Holbæk Seminarium kan som sådan være sagsøger	317
U.f.R. 1968 side 75.	HKK. Rederiet Seaway, dannet som »interessentskab« af to rederiaktieselskaber, kan som sådant tages under konkursbehandling	122

Stikords-register

Administrationsgebyr, Overformynderiets 278
Administrativ kontrol med selvejende institutioner 335 ff.
Advokat som bestyrelsesmedlem 278
Advokatvirksomhed, drevet af selvejende institution, filantropisk 46
i øvrigt 143, 144
Afkræftelse af overførelser til selvejende institution 223 ff., 372
Aktieejende fond 40 ff., 70 (U.S.A.)
valg mellem denne form og selvejende erhvervsvirksomhed 158–66; 167
Aktier, udbytte af, er ikke erhvervsindtægt 94, 102, 390–91
uden stemmeret 41, 202 ff.
maximering af stemmer på. 205
notering af 204, 205
stemmeret på pantsatte 210
stemmeret på båndlagte 210
særlig indkomstskat ved gave af, 98
Aktieselskabslovgivning, anvendelsesområde 86–89, 189–90, 388
navne- og firmabeskyttelse 261, 427
Aktionærer, antallet af, 159–61
indflydelse 196–97, 201 ff.
ejer deres aktier 200
ejer de selskabet? 201 ff.
ret til tegning af nye aktier 201, 205–06
lån i selskabet 279–80
Alderdomsforsikring. Pristalsreguleret 155
Almenvelgørende o.l., betydningen af sådant formål, 88, 96–97, 99, 169–70, 191–92, 395, 479 ff.
Andresens, Købmand J. Ø., Legat for Nakskov og Slagelse 43–44
optagelse i Handelsregisteret 110
Ansvar for organers og ansattes handlinger 298, 305–06, 309
personligt for ledelsen 309
Ansvarligt interessentskab dannet af juridiske personer 121–22, 218, 260, 308
Apotekernæring 134
Arbejdsanvisning 139–40 og nu lov nr. 249 af 13. juni 1968
Arbejderbeskyttelse, Ansvar for iagttagelse af reglerne om, 327–28
Arbejderbo 483–84
Arbejdernes Byggeforening 479
Arveafgift for juridiske personer 98–99, 192, 233, 395
Arvinger, Omstødelse til fordel for, af overdragelse 227 ff.
Asminderød kirke 32, 286, 293, 317, 350, 453
Avancestop. Straf for overtrædelse af 330

Bankiervirksomhed er fri næring 128–29
Bankvirksomhed 128–30
begrænsning i bankdirektørers deltagelse i anden erhvervsvirksomhed 276–77
Begravelseskasser 131

Begrænset ansvar, selskaber med, registrering af 109 ff., 402 ff.
firma for 256 ff.
Beneficium competentiæ 307
Beskyttelse for navn og firma 260–64, 426–28
Beslutninger, Hvorledes træffes ledelsens 288 ff.
Bestyrelse i A/S skal være fysiske personer 206–07
ret til vederlag 276 ff.
Bestyrelsesmøder 289 ff.
Beværternæring 135, 410–11
Biblioteker, selvejende 29, 31
beskatning 95
Biografteaterdrift 138
Bogføringspligt 103, 282–83, 396
Boligens ukrænkelighed gælder også juridiske personer 266–67
Boligselskaber, se Byggevirksomheder
Brancheforeninger, Juridiske personers adgang til, 270–71
Brugte genstande, Handel med, 139
Byggevirksomheder, selvejende 18, 34, 191, 478 ff.
beskatning 95
finansiering 95, 170, 216, 478 ff.
Børnehjem, selvejende 29, 31
beskatning 95
Båndlagte midler, myndiges, Anbringelse af 158
Båndlæggelse ved viljeserklæring 307–09

Carlsbergfondet,
tilblivelse 42 ff.
formål 42 ff., 195
ledelse 43, 166, 171, 283
optagelse i Handelsregisteret 110–13
støtte til opretterens slægt 194–95,
som legatstifter 218
indehaver af firmanavne 110, 257–59
vedtægtsændringer 344
Censur af formålsbestemmelser 185–87, 249, 372, 417
Cheminova A/S 32, 160
Classenske fideicommis, Det 38, 194, 479
conflict of interests 281–82
conflits d'annexion 379 ff.
conflits mobiles 435 ff.
cy-près reglen 354

Dagblade, Selvejende 45, 147
Dagsorden, Nødvendigheden af, 289–91
Decision af selvejende institutioners regnskaber 284–85
Direktører i A/S kan være juridiske personer 206–07
Dispachør, Virksomhed som, 141
Dispensationsadgang i skattelovningen 89–92, 96–97, 99, 394, 395; 100 og 396 (fast ejendom)
fra forbudet mod institutioners erhvervelse af landbrugsjord 106–07, 397
til udlændinges erhvervelse af fast ejendom 397 ff.
til erhvervelse af næringsbrev 124, 406
Dispositionssubjektet 198, 272 ff.
Dobbeltbeskatningsaftaler 382–85, 392–94
Domicilforandring 361, 435 ff.
Domstolene, kontrol med legater m. v. 299 ff.
med administrationen 359–60
Droskekørsel 133–34
Dykker, Virksomhed som, 143
Dyrlægevirksomhed 144

Døde hånd, Henlæggelse under. 36, 77, 107, 188–89
Dødsgave-livsgave 184, 227 ff., 242–43

EFTA-aftalen 376, 431
Egmont H. Petersens Fond 44, 121, 218
optagelse i Handelsregisteret 111
firmanavne 111, 257–60,
underkastet Næringsloven 125, 327
som legatstifter 218
medstifter af ansvarligt interessentskab 121, 218, 260
Ejendomsmægler, Virksomhed som, 142
Ejendomsskyld 99–100, 396
Ejer, begreb 198–99, 272, 318 ff.
hvem er, af gensidige forsikringsselskaber, kredit- og hypotekforeninger 199–200
hvem er, af aktieselskaber 200 ff.
hvem er, af egentlige selvejende institutioner 197–98, 272 ff., 318 ff.
grundlovsmæssig beskyttelse som, for juridiske personer 268–70, 428–29
Ekstinktion på grundlag af signaturregler (fuldmagt) 296–99
Elektroinstallatør, Virksomhed som, 142–43
Ensom viljeserklæring 220
Erhvervsdrivende selvejende institutioner, deres særpræg 35 ff.
adgang til oprettelse af, 84, 86, 148, 215 ff., 374–75, 381
beskatning 89–103, 163–64, 192–93, 388–96
bogføringspligt 103, 282, 396
omfattes ikke af aktieselskabsloven 87–89
navn og firma 253 ff., 426–28
optagelse i Handelsregisteret 108 ff., 402–05
adgang til næringsbrev 123–26, 405–07
forhold til aktieselskaber 211–13
forslag til lovgivning om 371–73
Se iøvrigt Juridiske personer, Selvejende institutioner og Stiftelser.
Erhvervsvirksomhed, begreb
i Aktieselskabsloven 88, 169–70
i skattemæssig henseende 89, 92, 94, 102, 390–91
i Bogføringsloven 103
i Næringsloven 123–24
i Konkurrenceloven 187–88
i en eventuel lovgivning om erhvervsdrivende selvejende institutioner 370–71

Familie, Ejendomsret for 53–54
Fideikommisbesidder, Beskatning som, 182–83
tilsyn med 336
Fideikommisforbud, Rækkevidden af, 173 ff., 187, 193–94, 372, 416
Films, Forevisning, udlejning og produktion af, 138, 411
Firma (ctr. navn) 254, 255 ff., 372, 426–28
Firmaloven, dens forhold til selvejende institutioner 108–23, 402–05
Fiskeri 145–46, 412–13
Fjernsyn 134
Flytning af domicil 361
til et andet land 435 ff.
Folketingets ombudsmand 360
Fonds, Aktieejende 41–43, 158 ff.
i U.S.A. 70
politisk risiko ved, 195–96
beskatning af, 97, 193
Forenede Skoler, De, 24–25, 475
Foreningsregisteret 122–23

Forhyringsagent, Virksomhed som, 140
Forlag, Selvejende 45–46, 111–12, 146, 217
Formand for bestyrelse 291–92, 293
Formue behøver ikke at tillægges en selvejende institution ved oprettelsen 86, 191, 216–17, 364, 372, 375
men er (i videste forstand) nødvendig for dens virksomhed 271 ff., 364–66
Formueskat svares ikke af selvejende institutioner 99
Formålet må angives ved selvejende institutioner 86, 215–17, 372, 375
censur af formål 185–87, 249, 372, 417
som ejer 197–98, 272 ff., 318 ff.
sætter grænser for legitimation 297–301
ændringer i, 354 ff., 442
bortfald bringer institutionen til ophør 364–65
Formålssubjektet 304, 314, 318–23, 367 ff.
Forsikringsvirksomhed 130–32, 158, 200, 410
Fortabelse af rettigheder 335
Fortrinsstilling for visse kreditorkrav? 313–14
Fragtmandkørsel 133
Fredskov, Institutioners erhvervelse af, 105
Fremmedret 387
Friaktier, Beskatning af, 211
Frie erhverv, 104, 129, 145, 146–47
Fri proces 317–18
Frømandsarbejde 143
Fuldmægtig, Stemmegivning ved, 292
signatur 296–99
Fysiske personer, Kun, kan hæfte »personligt« 114–20
Færgedrift 134
Fæstemand, Virksomhed som, 140

Gartneri, Selvejende institutioners adgang til udøvelse af, 104–08
Gas-, vand- og sanitetsmester, Virksomhed som, 143
Gisselfeld kloster 174 ff., 195, 283, 295
Grundbyrder 40, 150, 157
Grundskyld 99–100, 396
Gudeligt brug, Testation til, 78
Guder, Henlæggelse af værdier til, 55
Guldklausuler 154
Gældsfængsel 118
Gær, Fremstilling af, 136

Handelsregisteret, optagelse i, 108–23, 402–05
angiver navn (firma), 254
oplysning om signatur, 293, 295
Havne, selvejende 26–27, 134, 458–63
beskatning 94–95
Hjemsted, Selvejende institutioners 389–90, 393, 394, 404, 407
Husgerningskontor 140
Husholdningsskoler, Selvejende, 33, 474
Hypotekforeninger 200
beskatning 95
Højskoler, Selvejende 24, 33, 168, 170, 217, 219, 223, 473 ff.

incertae personae, Ugyldighed af testation til, i Rom 55,
i England 65
Information, Dagbladet, selvejende 45, 147
Institutioner, Selvejende, se Selvejende institutioner
Insulinfond, Nordisk 46, 165
Insulinlaboratorium, Nordisk 45–46, 112, 165–66

Interessekonflikter mellem institution og ledelse 280–82
Interessesubjektet 198, 318 ff.
interlocking directorates 181
Investeringsfonds, Reglerne om, omfatter erhvervsdrivende selvejende institutioner 101
Islandske håndskrifter, Udlevering af, 269–70, 350

Jernbaner 132–33
Jordemodervirksomhed 143
Juridiske personer, 18, begreb 265, historisk udvikling af begrebet 48 ff.
grundtræk af gældende fremmed ret 58 ff.
grundtræk af gældende nordisk ret 70 ff.
dansk rets stilling til oprettelse af 85–89, 148, 190–91, 335 ff., 369, 374–75, 381–82
beskatning 89–103
erhvervelse af landbrugsjord 104–08
adgang til at få næringsbrev 123–26
kan være stifter af selvejende institution 218, 250, 252
rettigheder 265 ff.
som strømand 312–13
som part i rettergang 314 ff.
forhold til kriminallovgivningen 323 ff.
domicilforandring 361, 435 ff.
udenlandske 386 ff.
Juristforbundets forlag 45, 217

Kanonisk ret, dens stilling til juridiske personer 57–59
indflydelse i ældre dansk ret 77–78
Kartoffelmel, Fremstilling af, 137
Kirken, som juridisk person 56–58
Kirker, Selvejende 18–19, 29, 32, 286, 293, 317, 350, 447–53
Kloakmester, Virksomhed som, 143
Kollegier, Selvejende 29, 78–79
Kommanditselskab, begreb 109
registrering 121–22
Koncessionssystem 57, 58, 61, 62, 63, 71, 215, 369–70, 375, 419 ff., 431 ff.
Konfirmation af vedtægter for legater, stiftelser m. v. 24 ff., 80–84, 190–91, 250–52, 287, 338–39, 371–72, 417–19
Konfiskation 331–34, 426
Konjunkturbestemt rente 155
Konkurrencelovgivning, begrebet
erhvervsvirksomhed i, 187–88
beskyttelse for navn og firma 260–64, 426–28
ansvar efter, 329
Konkurs, tab af rettigheder ved, 118
selvejende institutions, 314, 365, 366
Konsummælk og -fløde 138
Kornordningen, Ansvar for overtrædelse af, 329
Korporationer
begreb 48 ff., 54
i fremmed ret 58 ff.
i nordisk ret 70 ff.
erhvervelse af landbrugsjord 104 ff.
næringsadgang 123 ff.
strafferetligt ansvar 323 ff.
udenlandske 386 ff.
Krebs' skole 161, 475
Kreditforeninger, medlemmers stilling 200
beskatning 95
Kreditorer, afkræftelse til fordel for 223–27, 272
deres adgang til fyldestgørelse 305–14
Københavns almindelige Boligselskab (K.A.B.) 479–82
Københavns havn 26–27, 459–62

Landbrugsjord, Sammenslutninger og institutioners, 35, 36, 38, 104–08, 157, 349–50
ansvar for overtrædelse af regler om, 328
Landbrugsskoler, Selvejende 33, 168, 170, 217, 219, 223, 473 ff.
Landbrugsvarer, Afsætning af, 330
Landinspektør, Virksomhed som, 144
Ledelse af selvejende insttiutioner 171–72, 272 ff., 372
instituering af, kræves til oprettelse af institutionen, 86, 216, 220–23, 242, 372
handle- og omsorgspligt 273–76
form for forhandling og beslutninger 288–93
vederlag 276 ff., 372
interessekonflikter 279–82, 372
personligt ansvar 309
udtræden af, 285–88
varig mangel på, 365–66, 372
Legater,
konfirmation af vedtægter 24 ff.
funderet på forfatter- og kunstnerrettigheder 40, 157–58
funderet på tiende- eller anden grundbyrderet 40, 150, 157
funderet på erhvervsvirksomhed 42 ff.
motiver til oprettelse af, 149 ff.
afgrænsning overfor familiefideikommisser 179–83, 193–94
ledelse 272 ff.
kontrol med, 299 ff. (domstolene), 335 ff. (administrationen)
Legatværge på skifte 249
Lejerbo 484
Ligbrændingsforeninger 131
Likvidation, af A/S 162
aktionærernes stilling ved, 201
af selvejende institution, 288, 314, 366–67, 372, 445
Luftfartøjer, Registrering af, 134, 254, 410
Lufthavne 134
beskatning 94
Lægeforeningens Boliger 478–79
Lægegerning 143
Læreanstalter, Selvejende 18, 29, 31–33, 469–77
Løgumkloster Refugium 217

managerial revolution 209
Marketenderivirksomhed 135
Maximering af stemmer i A/S 205
Mindretal, Beskyttelse for, 301, 345
Ministerialtidende, Fundatsers optagelse i, 27–28, og nu Justitsministeriets cirkulære nr. 99 (Min.Tid. A) af 24. april 1968
Modregning 314
Monopolloven 103, 396–97
Musikkonservatorier, Selvejende 33, 477
Museer, Selvejende 29, 44, 135
beskatning 95
Mægler, Virksomhed som, 141–42
Mælkeordning 138
Mønsteds, Otto, Fond 41, 160

Nationalbank, Danmarks 34–35
beskatning 95
Navn for selvejende institutioner 253 ff., 372, 426
beskyttelse heraf 260 ff., 266, 427–28
for aktieselskaber 253
for forsikringsselskaber 253
Nebbegaard 174, 181, 279, 339, 351
Normalvedtægter for selvejende byggevirksomheder 34, 216, 486–89

Notering af aktier 204, 205
Nye retningslinier for lovgivning om erhvervsdrivende selvejende institutioner 371–73
Næringsbrev, Selvejende institutioners erhvervelse af, 124 ff., 406
fortabes ikke ved konkurs 118
Næringsfrihed 84
Næringslov, dens anvendelse på selvejende institutioner 123 ff., 405–07

Obligationsrenter er ikke erhvervsindtægt 94, 102, 390–91
Offentlige stiftelser 252, 318
stiftelsesformål, 319, 339–42, 351
Ole Heyes Fond 37, 195, 218
Omnibuskørsel 133
Ophavsret, Ansvar for krænkelse af, 330
Ophør, selvejende institutioners 362 ff., 372, 445
Opretter, hvornår bindes? 220–23
særlige beføjelser? 293–94, 301–02, 350–51
særlige beføjelser for hans slægt? 302–03
Opskrivning ved inflation 157
ordre public 428
Overformynderiets administrationsgebyr 278
Overregistrators stilling ved en eventuel lovgivning om erhvervsdrivende selvejende institutioner 371–72

Pantelånervirksomhed 139
Partrederi, Deltagelse i, 127
Pensionskasser 131–32, 158
beskatning 95
Permutation 345 ff.
Personligt ansvar 85, 113 ff.
piae causae, Dispositioner til 56
Pristalsbevægelser 153, 154
Prohibitivpåtegning 338
Prokura 299
Protokollation, Nødvendigheden af, 292–93, 372
Publicitetssystem 59, 61, 62, 370, 419 ff.
Pønalbeskatning, tidligere, 162
Pålæg til arvinger, Betydningen af, 249
Påtalesubjektet 198, 314

Radio 134
Realfirma, obligatorisk for »Selskaber med begrænset Ansvar« 255 ff., 372, 426–27
Rederiregister, Optagelse i, 126, 407–09
Rederivirksomhed 126–28, 407
Registrering af legater m. v.
forsøg herpå i Danmark 79
i England 66
af selvejende institutioner, der driver handel, håndværksnæring eller fabriksvirksomhed 108 ff., 402–05
af danske skibe 126–28, 254, 407–09
af luftfartøjer 134, 254, 410
Retssubjektivitet, Betydningen af, 89, 265 ff.
Revisorer, Statsaut., 140–41, 282, 284
Revisionen af legater m. v. med konfirmeret fundats 190–91, 282–83, 338, 419
i selvejende institutioner iøvrigt 283–84, 372
som sagsøger mod ledelsen 304–05
Romtraktaten 377–78, 406, 431, 436–37
Rughypoteker 154–55

Sago, Ind og udførsel af, 137
Sammenfatning af bogens indhold 369–71
Selvangivelse, Ansvar for urigtig, 327
Selvejende institutioner,
udtrykkets fremkomst, 17 ff. (anvendes kun i Danmark 47)
begreb 18, 34, 191, 369
beskatning 18, 89–103, 163–64, 192–93, 388–96
overgangsform til statseje 32
omfattes ikke af aktieselskabslovgivningen 86–89
stiftelse 215 ff.
ledelse 272 ff.
domstolskontrol med, 299 ff.
administrativ kontrol med, 335 ff.
forhold til kriminallovgivningen 323 ff.
vedtægtsændringer 343 ff.
ophør 362 ff.
stilling i internationalprivatretlig henseende 374 ff. (se Indholdsfortegnelse)
Selvsupplering af ledelse 171 ff., 206, 287
Seminarier, Selvejende 32–33, 474 ff.
Servitutter, Ophør p. gr. af bristende forudsætninger 365
Signatur 293 ff., 372
Skattelovgivning vedr. selvejende institutioner 89–103, 163–64, 388–96
Skibsregister, Optagelse i 126–28, 407–09
Skoler, Selvejende, 24–25, 161, 217, 472 ff.
beskatning 95
Skorstensfejning 139
Skove, Institutioners erhvervelse af, 105
Sparekasser
som selvejende institutioner 16, 26, 34, 132, 410, 464–68
anbringelse af midler 158
beskatning 95
tilsyn 132
Spiritus, Fremstilling af, 136
Sporvejsdrift 133
Stabiliseringslån 100
Stemmegivning 291–92
Stempelpligt ved overdragelser til juridisk person 98, 192, 394–95
for næringsbreve 125
Stiftelse,
begreb 35, 48 ff. 265
forhold til udtrykket selvejende institutioner 18, 23, 28, 35, 369
beskatning 18, 89–103, 163–64, 192–93, 388–96
historie 48 ff., 77 ff.
i amerikansk ret 69–70, 281–82
i engelsk ret 63 ff., 272–73, 280–81, 282, 336, 346, 348, 353–54, 363
i finsk ret 71–72, 215, 264, 277–78, 282, 292, 335, 346, 347, 353, 362–63
i fransk ret 60–61
i islandsk ret 76
i norsk ret 48–49, 72–74, 348, 354
i schweizisk ret 62–63, 215, 346, 347, 353, 362
i svensk ret 49, 74–76, 264, 288, 322–23, 335–36, 348, 354
i tysk ret 47–48, 58–60, 215, 346, 347–48, 352–53, 362
erhvervelse af landbrugsjord 104–08
handel, håndværksnæring og fabriksvirksomhed 123 ff., 405
rederivirksomhed 126–28, 407
ledelse 272 ff.
kontrol med 299 ff. (domstolene), 335 ff. (administrationen)

vedtægtsændringer 343 ff.
ophør 362 ff.
Stifter, særlige beføjelser? 293–94, 301–02, 350–51
særlige beføjelser for hans slægt? 302–03
Stivelse, Fremstilling af, 137
Straf 323 ff.
Stråmand, Juridisk person som, 312–13
Studenterkursus, Selvejende 34, 475
Studentersamfundets Retshjælp, selvejende institution 46
Sukker, Fremstilling af, 136–37
Sygeplejerske, Virksomhed som 143
Særlig indkomstskat udredes ikke af selvejende institutioner 101
ved gave til 98

Tandlægevirksomhed 143
Tantièmebegrænsning 163–64
Teaterdrift 139
Tekniske skoler, Selvejende 33, 477
Telefoner og telegrafer 134
Telekommunikation 134
Testamente, Oprettelse af selvejende institution ved, 248–49, 415 ff.
Thriges Fond, Thomas B., 44, 165, 167–68, 183–84
pligt til at udrede stabiliseringslån 100–101
optagelse i Handelsregisteret 112–13
signatur 293
firmanavne 113, 259
støtte til slægt 167–68, 194
vedtægtsændringer 344
Tilbagekaldelse af testamente 248
uanset konfirmation 251–52
Tinglysning af overdragelse til selvejende institution 223, 227–28
navn skal anføres 253
legitimation 295–96
Tinglysningsafgift ved overdragelse til juridisk person 98, 192, 394
Tontiner 130
Translatør, Virksomhed som, 141

Ubegrænset ansvar, Betydningen af, 120
Udbyttebegrænsning 163–64
Udskillelse af doterede midler fra opretterens rådighed 223, 241–42, 247–48; 284–85 (skatteretligt)
Udtræden af ledelsen 285–88
Udvandringsagent, Virksomhed som, 140
Ugeblade, Selvejende 45, 146
Umyndiges midler, Anbringelse af, 36–37, 151
Underholdsberettigede, Afkræftelse af overdragelser af hensyn til, 246–47

Valgret, fortabes ikke ved konkurs 118
for juridiske personer? 266
Valutalovgivning 444–45
Vandreherberger 135
Vederlag til bestyrelse m. v. 276–79, 339, 372
Vedtægtsændringer 343 ff., 372
Vekselerernæring 129
Vurdering, Samfundsmæssig, af erhvervsdrivende selvejende institutioner 185 ff.
Værdifasthed, Ønsket om, som legatstiftermotiv 149 ff.
veje dertil 150–58
Værge ad hoc for selvejende institution under stiftelse 220–21

på skifte 249
ved vakance i ledelsen 287, 288
for ufødte successorer til fideikommis 222, 287
Værneting 315–16

Ægtefælle, Afkræftelse af overdragelser til fordel for, 244–46

Åndssvageanstalter, Selvejende 19 ff., 454–57
Aarhus universitet, selvejende 31, 469–72
aktieejer i A/S Cheminova 32, 160
Årsager til oprettelse af erhvervsdrivende selvejende institutioner, 148 ff.